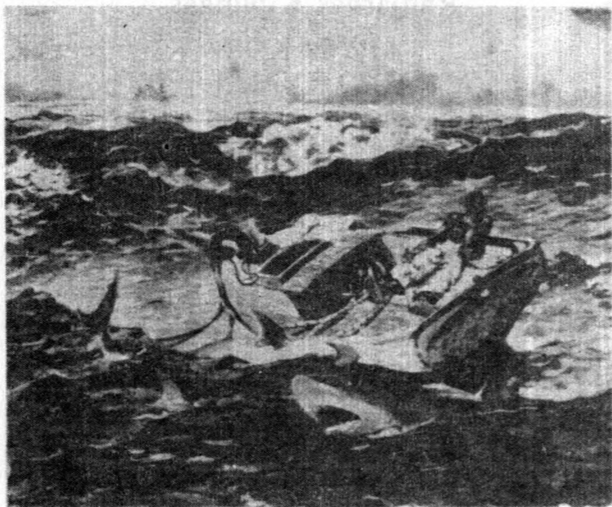

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XIX a. literatūra

*

*

Dailininkas
ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

Džozefas Konradas
Radjardas Kiplingas

APYSAKOS
APSAKYMAI

VILNIUS
1990

BBK 84.4DBr-44
Ko-238

Sudarė
GALINA BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ

K $\frac{4703010100-159}{M852(08)-90}$ Neskelbta

ISBN 5-415-00470-X

DŽOZEFAS KONRADAS

GREAT SHORT WORK OF JOSEPH CONRAD
Harper ∝ Row, New York, 1967

Iš anglų kalbos vertė
NIJOLĖ CHIJENIENĖ
KRISTINA MILIŪNIENĖ
ROMUALDA ZAGORSKIENĖ

TAMSOS ŠIRDIS

I

„Nelė“, iškylų jachta, pasisūpavo, laikoma inkaro, burėms nė neplastelėjus, ir sustingo. Buvo potvynis, vėjas aprimęs, ir, kadangi reikėjo plaukti upe žemyn, beliko tik stovėti ir laukti atoslūgio.

Temzės žiotys plytėjo prieš mus tartum nesibaigiančio farvaterio pradžia. Atvira jūra ir dangus buvo visiškai susilieję, ir šviesioje platybėje potvynio nešamų barkų burės smailiomis laku spindinčiomis viršūnėmis atrodė lyg stovinčios vietoje, susimetusios rusvai raudonomis kekėmis. Virš žemų krantų tvyrojo rūkas, ir krantai tarytum tirpo artėdami prie jūros. Oras ties Greivsendu buvo aptemęs, o dar toliau atrodė susitelkęs į liūdną tamsą, gaubiančią didžiausią ir didingiausią miestą žemėje.

Jachtos kapitonas, pas kurį svečiavomės, buvo akcinės bendrovės direktorius. Mes keturi palankiai į jį žvilgčiojom, o jis stovėjo nugara į mus priekyje ir žiūrėjo į jūrą. Visoje upėje nebuvo jūriškesnio vaizdo. Jis atrodė panašus į locmaną, o locmanas kiekvienam jūreiviui įkūnija tai, kuo galima pasitikėti. Sunku buvo suvokti, kad jo darbas ne čia, šviesiose upės žiotyse, o ten, kur susitelkusi tamsa.

Mus siejo, kaip jau kažkada esu sakęs, jūra. Ji ne tik kad palaikė draugystę ilgais išsiskyrimo laikotarpiais, bet ir padėdavo pakančiai žiūrėti į kiekvieno kito kalbas ir net įsitikinimus. Advokatas — puikus senukas — dėl savo metų ir daugelio dorybių turėjo vienintelę pagalvę jachtoje ir gulėjo ant vienintelio pledo. Buhalteris jau buvo išsitraukęs domino dėžutę ir kažką statė iš plytelių. Marlou sėdėjo ant grindų vairagalyje sukryžiavęs kojas ir atsišliejęs į bizanstiebį. Jo skruostai buvo įkritę, veidas geltonas, nugara tiesi, visa išvaizda asketiška, o sėdėdamas nuleistomis rankomis, delnais į viršų, panėšėjo į stabą. Direktorius, įsitikinęs, kad inkaras gerai laiko, atėjo į vairagalį ir atsisėdo prie mūsų. Tingiai persimetėm keliais žodžiais. Paskui jachtoje įsivyravo tyla. Kažkodėl mes vis nepradėjom žaisti domino. Buvom susimąstę, nieko negalėjom veikti, sėdėjom nerūpes-

tingai ir žiūrėjom. Diena geso spindėte spindėdama giedrumu ir ramybe. Taikiai švytėjo vanduo; dangus, be dėmelės, visas buvo užlietas tyra palaiminga šviesa, net rūkas virš Esekso pelkių atrodė kaip plonytis spinduliuojantis audeklas, kuris, nudrikęs nuo miškingų kalvų, dangstė žemus krantus permatomomis klostėmis. Tiktai vakaruose tamsa, tvyranti aukštupio pusėje, kas minutę darėsi vis niūresnė, tarsi supykusi, kad artėja saulė.

Pagaliau, nepastebimai krypdama žemyn, saulė nusileido prie horizonto ir iš baltai įkaitusios pavirto blausiai raudona, be spindulių, be karščio, tartum būtų staiga ėmus gesti, mirtinai priblokšta dėl to, kad prisilietė prie tos tamsos, tvyrančios virš žmonių.

Tuoj pasikeitė ir vanduo, ramybė pasidarė dar didesnė, tik spindesio liko mažiau. Sena, plačiai išsiliejusi upė dienai baigiantis ilsėjosi lygutėlė po daugelio amžių doros tarnybos tautai, apgyvenusiai jos krantus; ji plytėjo laisva ir ori kaip vandens kelias, vedantis į tolimiausius žemės kampelius. Mes žiūrėjom į tą garbingą srovę ir matėm ją ne gyvam trumpos dienos žybsnyje, kuris čia sušvinta, čia tuoj amžinai užgęsta, bet didingoje neblėstančių prisiminimų šviesoje. Ir iš tikrųjų žmogui, kuris su meile ir pagarba, kaip sakoma, „išėjo į jūrą“, nesunku Temzės žemupy atgaivinti atmintyje didingą praeities dvasią. Potvynio vandenys atplūsta ir nuplūsta, niekada nesiliaudami tarnauti, kupini prisiminimų apie žmones ir laivus, kuriuos nešė tai namo ilsėtis, tai kautis jūroje. Jie pažinojo visus žmones, kuriais didžiuojasi tauta, ir jiems tarnavo, pradedant seru Frensiu Dreiku[1] ir baigiant seru Džonu Franklinu[2]; tai buvo riteriai su titulais ir be, kilnūs klajojantys jūros riteriai. Tie vandenys yra nešę visus laivus, kurių vardai kaip brangakmeniai žėri amžių naktyje, pradedant „Auksine stirna“, kuri grįžo net išsipūtusi nuo lobių, buvo aplankyta Jos didenybės karalienės ir po to iškrito iš legendos, baigiant „Erebu“ ir „Siaubu“, kurie išplaukė į kitokius užkariavimus ir nebegrįžo. Tie vandenys pažinojo daugybę laivų ir žmonių. Jie plaukė iš Detfordo, iš Grinvičo, iš Erito,— nuotykių ieškotojai ir kolonistai; karo laivai ir pirklių laivai; kapitonai, admirolai, nežinomi Rytų jūrų kontrabandininkai ir Ost Indijos laivyno įgulos. Aukso ieškotojai ir tie, kurie siekė garbės, visi išplaukė šia upe, iškėlę kardą ir dažnai — fakelą, žemės valdžios pasiuntiniai, nešantys šventos ugnies kibirkštį. Ir kokia didybė tik nėra plaukusi, šios upės atoslūgio nešama, į nežinomą, paslaptingą pasaulį! Žmonių svajonės, valstybių sėklos, imperijų daigai.

Saulė nusileido, upę apgaubė sutemos, ir palei krantą ėmė žiebtis žiburiai. Skaisčiai švietė Čepmeno švyturys, ant trijų kojų iškilęs dumblinoje seklumoje. Farvateriu slinko laivų šviesos — knibždėlynas aukštyn ir žemyn upe plaukiančių šviesų. Toliau vakaruose, aukštupio pusėje, danguje vis dar grėsmingai dunksojo didžiulis miestas — saulei šviečiant tamsus, o po žvaigždėmis balzganai nuspindęs.

— Čia taip pat buvo viena iš tamsiųjų žemės vietų,— staiga pasakė Marlou.

Jis vienintelis iš mūsų vis dar plaukiojo jūromis. Blogiausia, ką apie jį galėjai pasakyti,— tai, kad jis netipiškas savo profesijos atstovas. Jis buvo jūreivis, bet kartu ir klajūnas, o juk dauguma jūreivių gyvena sėsliai. Mintyse jie — namisėdos, ir jų namai visada su jais — tai laivas; su jais ir jų tėvynė — tai jūra. Laivai visi panašūs į vienas kitą, o jūra visada ta pati. Jiems, būnantiems vis toje pačioje aplinkoje, svetimi krantai, svetimi veidai, nuolat besikeičiantis gyvenimas tiesiog praslenka pro šalį, apgaubtas ne paslaptimi, o kiek paniekinamu nežinojimu, nes jūreiviui paslaptinga tėra tik jūra, jo valdovė, jūra, kuri yra neperprantama kaip ir pats likimas. O šiaip atsitiktinis pasivaikščiojimas ar atsitiktinis pasilinksminimas krante po darbo valandų atskleidžia jūreiviui viso žemyno paslaptį, ir dažniausiai jam pasirodo, kad ta paslaptis nebuvo verta sužinojimo. Jūreivių kalbos tiesios ir paprastos, jų prasmė glūdi perskelto riešuto kevale. Tačiau Marlou nebuvo tipiškas jūreivis (jei atmesim jo polinkį pasakoti visokias istorijas), ir jam epizodo prasmė buvo ne viduje kaip riešuto branduolys, o išorėje, aplinkybėse, kurias epizodas išryškina, panašiai kaip nušvitusiame plote pasidaro matoma migla, kaip kartais pamėkliška mėnulio šviesa išryškina ūkanotą ratą.

Marlou pasakymas nieko nenustebino. Jis visada taip kalbėdavo. Jį sutiko tyla. Niekas nesiteikė net ką nors suniurnėti. Netrukus jis vėl prabilo, labai lėtai:

— Aš galvojau apie labai senus laikus, kai čia pirmą kartą pasirodė romėnai, prieš devyniolika šimtmečių... vakar... Tada nuo šios upės ėmė sklisti šviesa... sakot, nuo riterių laikų? Taip, bet ji yra it per lygumą lekiantis gaisras, it žaibo blyksnis debesyse. Mes gyvenam tame blyksnyje — teneužgęsta jis, kol sukasi žemė! Bet vakar čia buvo tamsa. Įsivaizduokit, ką jaučia vadas gražios... kaipgi ji vadinasi? — ak taip! — triremos[3] Viduržemio jūroje, staiga įsakytas plaukti į šiaurę? Jis paskubom keliauja sausuma per galų žemę ir

gauna savo žinion vieną tų laivų, kuriuos legionieriai, turėję būti pašėlusiai nagingi, šimtas vyrų pastatydavo per mėnesį ar du, jei tikėsim knygomis. Įsivaizduokit jį štai čia, pačiam pasaulio krašte,— jūra švininė, dangus dūmų spalvos, laivas nerangus kaip koncertina, ir jis plaukia šia upe, gabendamas prekes, įsakymus ar šiaip ką. Smėlio seklumos, pelkės, miškai, laukiniai... labai mažai kas valgomo civilizuotam žmogui, geriamas vanduo tik iš Temzės. Nėra čia Falerno vyno, negalima išlipti į krantą. Tai šen, tai ten brūzgynuose karo stovykla, pasimetusi kaip adata šieno kūgyje. Šaltis, rūkai, audros, ligos, tremtis ir mirtis — mirtis, užsislėpusi ore, vandenyje, krūmuose. Jie čia turbūt krito kaip musės. O jis ištvėrė. Kaip didelis ištvėrė, aiškus daiktas, ir daug negalvodamas, tiktai vėliau gal pasigirdavo, ką buvo patyręs. Jie turėjo vyriškumo ir galėjo stoti su tamsa vienas prieš vieną. O jį gal skatino numatoma po kurio laiko galimybė būti perkeltam į Ravenos laivyną, jei atsiras Romoje gerų draugų ir jei ištvers tą baisų klimatą. Arba įsivaizduokit jauną padorų miestelėną su toga — na, suprantat, per daug mėgusį žaisti kauliukais ir atvykusį čia kokio nors prefekto ar mokesčių rinkėjo, ar net pirklio palydoje pataisyti savo reikalų. Išlipa kokioje pelkėje, eina per miškus ir apsistojęs kur nors žemyno gilumoje pajunta, kad jį iš visų pusių apsupęs laukiniškumas, visiškas laukiniškumas — visas tas paslaptingas laukinis gyvenimas, knibždantis miške, džiunglėse, laukinių širdyse. Sužinoti tokias paslaptis neįmanoma. Jis turi gyventi apsuptas nesuvokiamų dalykų, ir tai nepakenčiama. Kartu tame yra kažko kerinčio, ir tai jį veikia. Atgrasumo kerai, suprantat? Įsivaizduojat, kaip jis ima vis labiau gailėtis, trokšta pabėgti, bejėgiškai bjaurisi, pasiduoda, nekenčia.

Marlou nutilo.

— Įsidėmėkit,— prabilo jis vėl, pakeldamas sulenktą per alkūnę ranką atsuktu į priekį delnu; sėdėdamas tokia poza sunertomis kojomis, jis buvo panašus į skelbiantį pranašystes Budą europietiškais drabužiais ir be lotoso žiedo.— Įsidėmėkit: nė vienas iš mūsų nepatirs tokių jausmų kaip jis. Mus gelbsti tikslingumas, laikymasis tikslingumo. O iš tų vyrukų ko norėti. Jie nebuvo kolonistai, jų administravimas, ko gero, buvo toks, kad tik daugiau išspaustų. Jie buvo užkariautojai, o tam reikia vien grubios jėgos — nėra ko girtis, jei jos turi, nes jėga tėra atsitiktinumas, atsiradęs dėl to, kad kiti silpni. Jie grobė, ką tiktai galėjo, dėl paties apgrobimo. Tai buvo plataus masto plėšimas su smurtu ir žudynėm, ir žmonės darė tai aklai, kaip ir dera

tiems, kurie galynėjasi su tamsa. Užkariauti žemę — o daugiausia tai juk reiškia atimti ją iš kitų žmonių, turinčių kitokio atspalvio odą ar kiek labiau priplotas nosis negu mes,— nėra itin gražu, kai pagalvoji. Išperka tik idėja — idėja, kuria tas užkariavimas remiasi, ne sentimentalus pretekstas, o idėja; ir nesavanaudiškas tikėjimas idėja... kai kažką gali iškelti aukščiau savęs ir nusilenkti tam, pasiaukoti...

Marlou nutilo. Upe slydo žiburiai — nedideli žali, raudoni, balti žiburėliai, jie vijosi, lenkė vienas kitą, kirto vienas kito kelią, būrėsi į daiktą, o paskui greičiau ar lėčiau skirstėsi. Didžiojo miesto laivai ir nakčiai tamsėjant nesiliovė plaukę bemiege upe. Mes žiūrėjom ir kantriai laukėm — nebuvo kas daryti, kol potvynis pasibaigs; ir tik po ilgos tylos, kai Marlou dvejodamas ištarė: „Jūs turbūt prisimenat, bičiuliai, aš vienu metu kurį laiką plaukiojau gėlais vandenimis", mes supratom, kad iki prasidedant atoslūgiui mums lemta išklausyti vieną iš neįtikimų jo istorijų.

— Nenoriu jūsų varginti pasakojimais apie tai, kas atsitiko man pačiam,— pradėjo jis, šia pastaba parodydamas silpnybę, kuria pasižymi daugelis pasakotojų, dažnai nesuvokiančių, ką jų klausytojai labiausiai norėtų išgirsti.— Vis dėlto, kad suprastumėt, kaip mane tai paveikė, jums reikia žinoti, kaip aš ten patekau, ką pamačiau nuplaukęs upe į tą vietą, kur pirmą kartą sutikau tą nelaimingąjį. Tai buvo tolimiausia garlaiviams pasiekiama vieta ir mano išgyvenimų kulminacijos vieta. Ji tarsi nušvietė viską aplinkui mane... ir protą man apšvietė. Ta vieta buvo gana liūdna... ir apgailėtina... šiaip nieko ypatingo... ir nelabai aiški. Taip, nelabai aiški. Ir vis dėlto tarsi viską nušvietė.

Tuo metu, jei prisimenat, aš ką tik buvau grįžęs į Londoną po ilgo plaukiojimo Indijos, Ramiajame vandenyne ir Kinijos jūrose — buvau gavęs eilinę Rytų dozę, apie šešerius metus, ir trainiojausi aplink, trukdydamas jums, bičiuliai, dirbti, broviausi į jūsų namus, tartum būčiau dangaus siųstas jus civilizuoti. Kurį laiką man tai labai patiko, bet vėliau pavargau nuo tokio poilsio. Tada pradėjau dairytis laivo — sakyčiau, tai sunkių sunkiausias darbas. Laivai į mane nė nežiūrėjo. Ir nuo to žaidimo pavargau.

Kai buvau dar berniūkštis, labai mėgau žemėlapius. Ištisas valandas žiūrėdavau į Pietų Ameriką, Afriką ar Australiją, pasinėręs į tyrinėjimo džiaugsmus. Tuo metu žemėje buvo dar daug baltų dėmių, ir pamatęs žemėlapyje kokį nors itin patrauklų kampelį (visi

tie tolimi kampeliai labai patrauklūs), besdavau pirštu ir.tardavau: „Kai užaugsiu, čia nuvažiuosiu". Prisimenu, viena iš tokių vietų buvo Šiaurės polius. Na, ten dar nebuvau ir dabar jau nemėginsiu patekti. Kerai pradingo. Kitos vietos buvo išsibarsčiusios apie pusiaują ir įvairiausiose abiejų pusrutulių platumose. Kai kuriose esu buvęs ir... na, apie tai nekalbėsim. Bet dar buvo likusi viena — didžiausia, balčiausia dėmė, taip sakant, kur aš troškau patekti.

Teisybė, tai jau nebebuvo balta dėmė. Nuo mano paauglystės metų ją išmargino upių, ežerų ir kitų vietų vardai. Ji liovėsi buvusi paslapties gaubiama neištirta vieta — balta dėme, apie kurią berniukas susižavėjęs svajoja. Ji tapo tamsos buveine. Bet buvo tenai viena upė, labai didelė, galinga upė, kuri žemėlapyje panaši į didžiulę išsitiesusią gyvatę — jos galva jūroje, kūnas iš lėto vingiuoja per plačią šalį, o uodega pasimetusi kažkur žemyno gilumoje. Kai aš sustojęs žiūrėjau į žemėlapį vitrinoje, upė pakerėjo mane kaip gyvatė pakeri paukštį — kvailą paukščiuką. Paskui prisiminiau, kad yra didelis koncernas, bendrovė prekybai palei tą upę. Po perkūnais! — pagalvojau aš,— kaipgi jie prekiautų, neturėdami kokių nors laivų tokiose vandens platybėse, garlaivių. Kodėl man nepamėginus gauti kapitono vietą kuriame iš jų? Nuėjau tolyn Flito gatve, negalėdamas tos minties atsikratyti. Gyvatė mane pakerėjo.

Toji prekybos bendrovė buvo žemyne, bet aš turiu daug giminių žemyne, nes, anot jų, ten pragyvenimas pigesnis ir ne toks jau atkarus kaip atrodo.

Gėda prisipažinti, bet pradėjau jų prašyti, kad padėtų. Čia man buvo naujiena. Kaip žinot, nesu pratęs taip tvarkyti reikalus. Aš visada ėjau savo keliu, savom kojom ten, kur norėjau eiti. Nesitikėjau šito iš savęs, bet supraskit, jaučiau, kad turiu trūks plyš ten pakliūti. Taigi ėmiau jų prašyti. Vyrai sakė: „Mielas vyruti",— ir nieko nedarė. Tada — ar patikėsit? — aš kreipiausi į moteris. Aš, Čarlis Marlou, priverčiau moteris veikti — gauti man darbą. O dangau! Na suprantat, mane buvo apsėdusi ta idėja. Turėjau tetą, mielą entuziastę. Ji parašė: „Bus nuostabu. Aš pasiryžusi dėl tavęs padaryti viską, viską. Tai puiki idėja. Aš pažįstu vieno aukšto valdininko žmoną, tas žmogus labai įtakingas" ir taip toliau. Ji buvo pasiruošusi viską aukštyn kojom apversti, kad tik gautų man kapitono vietą upės garlaivyje, jei jau aš to užsimaniau.

Tą vietą, aišku savaime, aš gavau, ir gana greitai. Pasirodo, bendrovei buvo pranešta, kad vienas iš kapitonų žuvo susirėmime su

čiabuviais. Taip man atsirado šansas, ir aš dar labiau užsinorėjau ten vykti. Tik po daugelio mėnesių, kai pamėginau ieškoti žuvusiojo palaikų, sužinojau, kad nesutarimas kilo dėl vištų. Taip, dėl dviejų juodų vištų. Fresleveni — tam danui — pasirodė, kad jį apskaičiavo, taigi jis išlipo į krantą ir pradėjo vanoti lazda kaimo vadą. O, aš nė kiek dėl to nenustebau, nors pasakojo, kad Freslevenas buvo pats tykiausias ir ramiausias iš visų dvikojų. Neabejoju, toks jis ir buvo, tačiau jis, žinot, jau dvejus metus buvo tarnavęs kilniam tikslui ir tikriausiai pajuto, kad jam reikia pagaliau kaip nors apsiginti savigarbą. Todėl jis be jokio gailesčio ėmė kulti senąjį negrą, o didelis būrys jo žmonių tai stebėjo kaip perkūno trenkti, kol kažkas — sako, vado sūnus — nebeištvėręs senio šauksmų, bakstelėjo baltajam žmogui ietimi, ir, žinoma, ji visai lengvai įsmigo jam į tarpumentę. Tada visi čiabuviai nėrė į mišką, tikėdamiesi visokių nelaimių ant savo galvų, o Fresleveno garlaivis, taip pat kilus panikai, išplaukė, kiek žinau, komanduojamas mechaniko. Niekas, regis, nepasirūpino Fresleveno palaikais, kol aš atvykęs užėmiau jo vietą. Juk negalėjau taip šito dalyko palikti, bet kai pagaliau atsirado proga susitikti su pirmtaku, žolė, auganti tarp jo šonkaulių, buvo jau tokia aukšta, jog uždengė skeletą. Visi kauleliai tebebuvo vietoje. Nugriuvusios antgamtinės būtybės niekas nė neprisilietė. Kaimas buvo apleistas, už nuvirtusių tvorų juodavo pūvančių perkrypusių trobelių kiaurymės. Nelaimė jį tikrai ištiko. Žmonės buvo dingę. Visi — vyrai, moterys ir vaikai — apimti beprotiškos baimės pasklido po džiungles ir nebegrįžo. O kas ištiko vištas, aš nežinau. Manyčiau, jas, šiaip ar taip, pasiglemžė progresas. Vis dėlto šio šlovingo žygio dėka aš gavau vietą, dar gerai nepradėjęs tikėtis ją gauti.

Ėmiau lakstyti kaip beprotis, kad spėčiau laiku susiruošti, ir nepraėjo nė keturiasdešimt aštuonios valandos, o aš jau plaukiau per Lamanšą pasirodyti darbdaviams ir pasirašyti sutarties. Per keletą valandų atvykau į miestą, kuris man visada primena pabaltintą antkapį. Be abejo, tai išankstinis nusistatymas. Bendrovės kontorą suradau be vargo. Tai buvo stambiausia įstaiga mieste, ir visi, kuriuos tik sutikau, apie ją žinojo. Bendrovės tikslas — valdyti užjūrio imperiją ir prekiaujant pelnyti kuo daugiau pinigų.

Siaura tuščia gatvė, skendinti šešėlyje, aukšti namai, daugybė langų su žaliuzėmis, mirtina tyla, tarp akmenų prasikalusi žolė, įspūdingos arkos kairėje ir dešinėje, didžiulės masyvios praviros durys. Aš įlindau pro vieną iš tų plyšių, palypėjau švariai nušluotais be jokių

papuošimų laiptais, nuobodžiais kaip dykuma, ir atidariau pirmas pasitaikiusias duris. Dvi moterys — viena stora, kita plona — sėdėjo ant kėdžių su pintų šiaudų sėdynėmis ir kažką mezgė iš juodų vilnonių siūlų. Plonoji atsistojo ir žengė tiesiai į mane tebemegzdama ir nepakeldama akių, ir aš jau buvau besitraukiąs kaip lunatikui iš kelio, bet ji sustojo ir pakėlė akis. Jos suknelė buvo lygi kaip skėčio įmautė; nepratarusi nė žodžio, ji apsigręžė ir nuvedė mane į priimamąjį. Aš pasisakiau, kas esąs, ir apsidairiau. Pušinis stalas ties viduriu, visais pasieniais paprasčiausios kėdės, vienam gale didelis žemėlapis, šviečiantis visomis vaivorykštės spalvomis. Ten buvo gana daug raudonos spalvos — visada malonu ją matyti, nes žinai, kad ja pažymėtose vietose žmonės dirba tikrą darbą, daug žydrumos, mažumėlė žalios, viena kita oranžinė dėmelė, ir violetinė juosta rytinėje pakrantėje, rodanti, kur malonūs progreso pirmeiviai geria malonų silpną alų. Tačiau į tuos kraštus aš neketinau vykti. Man — į geltoną dėmę. Pačiam centre. Buvo čia ir upė — pakerinti mirtinai kaip gyvatė. Ūū! Durys atsidarė, pasirodė žila sekretoriaus galva su užjaučiančia mina, ir kaulėtas pirštas pamojo eiti į šventovę. Ten buvo prieblanda, viduryje riogsojo sunkus rašomasis stalas. Iš už šio statinio išėjo kažkas storas ir išblyškęs su surdutu. Patsai didysis žmogus. Jis buvo kokių penkių pėdų šešių colių ūgio, ir per jo rankas plaukė milijonai. Mes, rodos, pasisveikinom, jis kažką sumurmėjo ir liko patenkintas mano prancūzų kalbos mokėjimu. *Bon voyage**.

Maždaug po keturiasdešimt penkių sekundžių vėl atsidūriau priimamajame su užjaučiančiu sekretoriumi, kuris kentėdamas ir gailėdamasis davė man pasirašyti kažkokį dokumentą. Be kitų dalykų, aš lyg ir įsipareigojau neskleisti jokių prekybos paslapčių. Ką gi, aš nė neketinau to daryti.

Pasijutau truputį nejaukiai. Kaip žinot, esu nepratęs prie tokių ceremonijų, o čia pačioje atmosferoje buvo kažkas grėsmingo. Sakytum, mane įtraukė į kažkokią... nežinau net... ne visai švarią paslaptį, ir apsidžiaugiau, kad jau galiu išeiti. Pirmajame kambaryje abi moterys karštligiškai mezgė iš juodų vilnonių siūlų. Čia ateidavo žmonės, ir jaunesnioji šmirinėjo pirmyn ir atgal, rodydama jiems kelią. Vyresnioji sėdėjo ant kėdės. Jos kojos medžiaginėmis šlepetėmis buvo atremtos į šildyklę, ant kelių gulėjo katė. Ant galvos ji buvo užsidėjusi kažką baltą, krakmolytą, turėjo karpą ant skruosto, akiniai sidabriniais rėmeliais buvo nukabę ant nosies galo. Ji pasižiūrėjo į

* Laimingos kelionės (*pranc.*).

mane per akinių viršų. Tas abejingas, ramus žvilgsnis mane sutrikdė. Į priimamąjį buvo nukreipti du jaunuoliai linksmomis kvailomis fizionomijomis, ir ji permetė juos tuo pat greitu, abejingu, išmintingu žvilgsniu. Atrodė, kad ji viską žino ir apie mane, ir apie juos. Mane apėmė klaikus jausmas. Ji turėjo kažką antgamtiško ir lemtingo. Net atsidūręs ten toli, aš vis prisimindavau tas moteris, saugančias tamsos vartus, mezgančias iš juodos vilnos lyg kokias šiltas įkapes: viena vis veda ir veda žmones į nežinomybę, o kita senomis abejingomis akimis kiaurai veria linksmus ir kvailus veidus. *Ave*, senoji juodų vilnų mezgėja! *Morituri te salutant**. Nedaugelis, nė pusė iš tų, į kuriuos ji pasižiūrėjo, išvydo ją dar kartą.

Dar reikėjo nueiti pas gydytoją. „Paprasčiausias formalumas",— patikino mane sekretorius, savo išvaizda rodydamas, kad kartu išgyvena visus mano vargus. Netrukus iš viršutinio aukšto nulipo jaunas vyras su skrybėle, užsmaukta ant kairio antakio,— greičiausiai klerkas, nes juk turėjo čia būti ir klerkų, nors namai atrodė nebylūs kaip mirusiųjų mieste,— ir nusivedė mane toliau. Jis buvo prastai ir nerūpestingai apsirengęs, švarko rankovės rašaluotos, platus kaklaraištis plevėsavo parištas po smakru, panašiu į seno bato nosį. Pas gydytoją dar buvo kiek anksti, tad aš pasiūliau nueiti išgerti, ir jis parodė didelį draugiškumą. Mums besėdint prie vermuto, jis ėmė šlovinti bendrovės veiklą, ir aš po kiek laiko nusistebėjau, ko jis pats ten nevyksta. Jis iškart atšalo ir susikaupė.

— „Aš ne toks kvailas kaip atrodau", tarė Platonas savo mokiniams,— pasakė jis pamokomai, labai ryžtingai išlenkė vermutą, ir mes pakilom.

Senukas gydytojas pačiupinėjo mano pulsą, matyt, galvodamas apie kažką kita.

— Gerai, viskas gerai,— sumurmėjo jis, paskui gana karštai paprašė, kad leisčiau išmatuoti galvą. Gerokai nustebęs aš sutikau, tad jis pasiėmė instrumentą, panašų į kroncirkulį, pamatavo iš priekio, iš pakaušio ir iš visų pusių ir rūpestingai viską užsirašė. Jis buvo smulkus nesiskutęs žmogelis nudėvėtu švarku, panašiu į ilgą durtinį, apsiavęs šlepetėmis, ir man jis atrodė nekaltas kvailelis.

— Mokslo labui aš visados prašau leidimo pamatuoti ten išvykstančių kaukoles,— tarė jis.

— O kai sugrįžta, taip pat matuojat? — paklausiau aš.

---

* Sveika... Pasiryžę mirti tave sveikina (*lot.*).

— Ne, aš jų daugiau nebematau,— atsakė jis.— Be to, žinot, pasikeitimų atsiranda viduje.

Jis nusišypsojo lyg gražiai pajuokavęs.

— Taigi jūs ten vykstat. Puiku. Ir įdomu.

Jis įdėmiai pažvelgė į mane ir dar kažką užsirašė.

— Ar jūsų šeimoje nėra buvę bepročių? — dalykiškai paklausė jis.

Aš labai supykau.

— Ar šito klausiate taip pat mokslo labui?

— Mokslui būtų įdomu,— atsakė jis, nekreipdamas dėmesio į mano susierzinimą,— stebėti individų psichikos pakitimus ten vietoje, bet...

— Ar jūs psichiatras? — pertraukiau jį.

— Kiekvienas gydytojas turėtų būti... šiek tiek,— šaltai atsakė tas originalas.— Aš sukūriau teoriją, kurią jūs, ten vykstantys ponai, turite padėti man įrodyti. Mano šalis turės daug naudos, valdydama tą puikią koloniją, ir aš noriu prie to prisidėti. Turtus palieku kitiems. Atleiskite dėl tokių klausimų, bet jūs esat pirmas anglas, kurį gavau apžiūrėti.

Aš paskubėjau patikinti jį, kad nesu tipiškas anglas.

— Jeigu būčiau, šitaip su jumis nesikalbėčiau,— pasakiau.

— Tai, ką jūs sakot, gana išmintinga, bet greičiausiai neteisinga,— nusijuokė jis.— Venkite susierzinimo dar labiau negu saulės. *Adieu*. Kaip ten jūs, anglai, sakot? Sudie. Taip, sudie. *Adieu*. Tropikuose visų svarbiausia ramybė...— Jis reikšmingai pakėlė pirštą.— *Du calme, du calme**. *Adieu*.

Dabar beliko atsisveikinti su nuostabiąja tetule. Ji triumfavo. Aš išgėriau puoduką arbatos — tokios padorios arbatos paskui negavau daugelį daugelį dienų. Kambaryje, kuris veikė raminamai, nes iš tikrųjų atrodė taip, kaip turi atrodyti damos svetainė, mes ilgai ir ramiai šnekučiavom prie židinio. Iš to konfidencialaus pokalbio man liko visiškai aišku, kad buvau rekomenduotas aukštojo valdininko žmonai ir dar galas žino kokiam skaičiui asmenų kaip ypač gabus žmogus — tikra laimė bendrovei! — toks, kokie kasdien nesimėto. O jergutėliau! Juk aš teturėjau vadovauti palaikiam upės garlaiviūkščiui su niekingu švilpuku! Taip pat paaiškėjo, kad aš būsiu vienas iš Darbininkų — iš didžiosios raidės. Kažkas panašaus į dan-

* Ramybės, ramybės (*pranc.*).

gaus pasiuntinį ar žemesnės rūšies apaštalą. Tuo metu tokių plepalų buvo pilna spaudoje, apie tai buvo šnekamasi, ir nuostabiajai moteriškei, nuolat gyvenant tų kvailysčių apsuptyje, visai susisuko galva. Ji ėmė kalbėti apie „milijonus tamsuolių, kuriuos reikia nupratinti nuo siaubingų įpročių", ir man pasidarė net nepatogu. Išdrįsau užsiminti, kad bendrovė įsteigta norint gauti pelno.

— Tu užmiršai, mielas Čarli, kad pagal darbą ir užmokestis,— linksmai atsakė ji.

Keista, kaip toli moterys yra nuo tikrovės. Jos gyvena savo pačių susikurtame pasaulyje, ir nieko nėra buvę į jį panašaus ir negali būti. Tas pasaulis pernelyg jau gražus, ir jeigu jis būtų padarytas realus, tai sugriūtų neišlaikęs nė ligi saulė nusileis. Išlįstų aikštėn koks nors bjaurus faktas, su kuriuo mes, vyrai, taikstomės nuo pasaulio sutvėrimo dienos, ir suardytų visą statinį.

Paskui tetulė mane apkabino, liepė nešioti flanelinius baltinius, dažnai rašyti ir taip toliau, ir aš išėjau. Gatvėje — visai nežinau kodėl — mane apėmė nuojauta, kad esu apsišaukėlis. Keistas dalykas: aš juk įpratęs per dvidešimt keturias valandas imti ir išdumti į bet kurį pasaulio kraštą nesukdamas dėl to galvos, net mažiau susimąstydamas negu tas, kuriam reikia pereiti į kitą gatvės pusę, o dabar akimirką... nepasakysiu, kad suabejojau, bet tartum išsigandęs stabtelėjau prieš šitą paprasčiausią kelionę. Geriausiai paaiškinsiu pasakęs, kad sekundę ar dvi pasijutau taip, lyg būčiau susiruošęs ne į žemyno vidurį, bet į pačios žemės vidurį.

Išplaukiau prancūzų garlaiviu, kuris užsukdavo į kiekvieną nelemtą uostą, kiek tik jų buvo, su vieninteliu tikslu — išlaipinti kareivius ir muitinės valdininkus. Aš žiūrėjau į krantus. Stebėti pakrantę, kaip ji slenka pro šalį laivui plaukiant, tai kažkas panašaus kaip minti mįslę. Štai ji prieš tavo akis — šypsanti, susiraukusi, kviečianti, didinga, bjauri, nuobodi ar laukinė, bet visada nebyli ir tarsi šnibždanti: „Ateik ir įmink". Šitoji buvo beveik beformė, tarsi nebaigta, vienoda ir niūri. Milžiniškų džiunglių pakraštys, taip tamsiai žalias, jog atrodė beveik juodas, apkraštuotas balta bangų mūša, tiesus kaip nubrėžtas liniuote, driekėsi toli toli palei mėlyną jūrą, kurios žvilgesį temdė šliaužianti migla. Saulė negailestingai kepino, žemė tartum spindėjo ir garavo. Šen bei ten už baltos mūšos juostos pasimatydavo pilkšvai baltos dėmės tikriausiai su plevėsuojančia vėliava. Tai kelių šimtmečių senumo gyvenvietės, mažos kaip segtuko galvutė tose neliestose žemyno platybėse. Mes lėtai stūmėmės pirmyn, sustodavom, išlaipin-

davom kareivius, vėl paplaukdavom, išlaipindavom muitinės valdininkus, kurie turės rinkti mokesčius skarda dengtose pašiūrėse su vėliavos stulpu tame Dievo apleistame laukiniame krašte; vėl išlaipindavom kareivius — tikriausiai tam, kad jie saugotų muitinės valdininkus. Sužinojau, kad keli žmonės nuskendo pakrantės bangose, bet niekam, atrodo, tai nerūpėjo. Juos čia tiesiog išmesdavo, ir mes plaukėm toliau. Diena iš dienos krantas atrodė vis toks pat, tartum būtume stovėję vietoje, bet mes jau buvom praplaukę daug uostų, prekybos punktų su tokiais pavadinimais kaip Didysis Basamas arba Mažasis Popo; tie vardai atrodė kaip iš kokio prasto farso, vaidinamo niūrios juodos uždangos fone. Kaip keleivis, nieko neveikiau, buvau vienišas tarp visų tų žmonių, su kuriais neturėjau jokio ryšio, žvilgėjo tingi jūra, krantas buvo vienodai niūrus, ir visa tai man tartum buvo užkirtę kelią į realybę, apgaubę neįveikiamai liūdna ir beprasmiška iliuzija. Retkarčiais pasigirstanti bangų mūša teikė tikrą džiaugsmą, jos klausiausi kaip brolio kalbėjimo. Tai buvo ir natūralu, turėjo priežastį ir prasmę. Retkarčiais mane susiedavo su realybe nuo kranto atplaukusi valtis. Irkluodavo juodaodžiai. Iš tolo jau buvo matyti, kaip blizga jų akių baltymai. Jie šūkaudavo, dainuodavo, kūnais srovelėmis tekėdavo prakaitas, jų veidai atrodė kaip groteskiškos kaukės, bet jie turėjo kaulus ir raumenis, jautei jų nežabotą gyvybingumą, judesių smarkumą, ir tai buvo natūralu ir tikra kaip bangų mūša palei jų pakrantę. Jiems nereikėjo ieškoti pateisinimo, kodėl jie čia. Žiūrint į juos darėsi ramu. Ir kurį laiką aš pasijusdavau esąs tikrame paprastame pasaulyje, tik tas jausmas neilgai trukdavo — kažkas jį vėl išbaidydavo. Sykį, prisimenu, mes pamatėm karo laivą, stovintį netoli kranto. Ten nebuvo nė menkiausios pašiūrės, ir laivas šaudė į džiungles. Pasirodo, čia vyko prancūzų karas. Laivo vėliava karojo kaip skuduras, virš žemo korpuso visur kyšojo ilgi šešiacolių pabūklų vamzdžiai; riebaluotas glitus vanduo tingiai sūpavo laivą aukštyn ir žemyn, linguodamas plonus stiebus. Žemės, dangaus ir vandens platybėse, kur nieko nebuvo matyti, laivas kažkodėl šaudė į žemyną. Bumbtelėjo vienas iš šešių colių pabūklų, šmėstelėjo ir pradingo liepsnelė, išsisklaidė baltas dūmelis, švilptelėjo nedidelis sviedinys... ir nieko neįvyko. Nieko ir negalėjo įvykti. Visame tame buvo kažkas beprotiška, dvelkė makabrišku humoru, ir tas įspūdis nepradingo, kai vienas jūreivis ėmė rimčiausiai mane įtikinėti, kad ten yra užsislėpusi čiabuvių — jis pavadino juos priešais! — stovykla.

Mes atidavėm laivui laiškus (kalbėjo, kad bent po tris žmones

tame vienišame laive kasdien numirdavo nuo drugio) ir nuplaukėm toliau. Buvom dar užsukę į keletą vietų su pavadinimais kaip iš farso, kur buvo šokamas linksmas mirties ir prekybos šokis sustingusiame, žemėm atsiduodančiame lyg įkaitusių katakombų ore palei visą beformį krantą, užstotą pavojingos bangų mūšos, tarsi pačios gamtos sukurto užtvaro nuo įsibrovėlių. Tas pats vyko ir upėse bei jų žiotyse, tuose negyvuose srautuose, kurių krantai buvo apdumblėję, kurių glitūs vandenys buvo užlieję išsiklaipiusią mangrovę, bejėgiškai susiraičiusią prieš mus iš begalinės nevilties. Niekur mes ilgai nesustodavom, ir todėl nebuvo atskiresnių įspūdžių, bet vis labiau jaučiau neaiškią slogią nuostabą, tarsi būčiau vargingai klajojęs tarp košmarų.

Tik po trisdešimties dienų pamačiau didžiosios upės žiotis. Mes išmetėm inkarą priešais valdžios būstinę. Tačiau mano darbas buvo ne čia, o dar už kokių dviejų šimtų mylių. Taigi kai tik galėjau, išvykau į vietovę už trisdešimt mylių aukštupio pusėn.

Plaukiau nedideliu jūros garlaiviu. Kapitonas buvo švedas; sužinojęs, kad esu jūreivis, pasikvietė mane ant tiltelio. Jis buvo jaunas, liesas, šviesiais glotniais plaukais, paniuręs, vaikščiojo brūžindamas kojomis. Kai nuplaukėm nuo nedidelės varganos prieplaukos, jis paniekinamai mostelėjo galva į krantą.

— Gyvenot ten? — paklausė jis.

— Taip,— atsakiau.

— Keisti tie valdininkai, ar ne? — kalbėjo jis toliau gana piktai, stengdamasis teisingai tarti angliškus žodžius.— Ir ko žmonės nedaro už keletą frankų per mėnesį? Įdomu, kas tokius ištinka, kai atsiduria šalies gilumoje?

Aš pasakiau, kad tikiuosi netrukus tai sužinoti.

— Taaaip? — sušuko jis ir perėjo tilteliu brūžindamas kojomis ir akylai žiūrėdamas į priekį.— Nebūkit toks užtikrintas dėl savęs,— kalbėjo toliau.— Neseniai vežiau vieną žmogų, ir jis pasikorė. Taip pat švedas buvo.

— Pasikorė? Dėl Dievo, kodėl? — sušukau aš.

Kapitonas įdėmiai tebežiūrėjo į upę.

— Kas jį žino? Gal saulė perkaitino ar šita šalis priveikė.

Pagaliau akiratis paplatėjo. Pasirodė stačios uolos, suversti žemės pylimai krante, namai ant kalno, kai kurie skardiniais stogais, prisišlieję prie šlaito arba plačiose iškasose. Šį nusiaubtą gamtovaizdį gaubė netylantis upės slenksčių ūžesys. Būrys žmonių, daugiausia juodi

ir nuogi, plušėjo it skruzdės. Į upę buvo išsikišusi prieplauka. Akinanti saulė kartais tartum užtemdydavo akis, ir staiga vaizdas pradingdavo.

— Čia jūsų bendrovės punktas,— tarė švedas, rodydamas į tris medinius barakus ant uolos šlaito.— Nusiųsiu ten jūsų daiktus. Sakėt, keturios dėžės? Gerai. Viso labo.

Pataikiau ant žolėje gulinčio katilo, paskui suradau takelį, vedantį į kalvą. Takelis vingiavo, apeidamas didelius akmenis, taip pat geležinkelio vagonėlį, kuris gulėjo ratais aukštyn. Vieno rato trūko. Vagonėlis atrodė negyvas, lyg kokio gyvulio skeletas. Užtikau ir daugiau sugedusių mašinų dalių, surūdijusių bėgių krūvą. Kairėje metė šešėlį medžių guotas, ir ten krutėjo kažkokie juodi daiktai. Aš žvilgtelėjau — takas buvo status. Dešinėje sutrimitavo ragas, ir pamačiau, kad juodukai pasileido bėgti. Žemę sudrebino stiprus duslus sprogimas, virš uolos pakilo dūmų debesėlis, ir daugiau nieko. Uola stovėjo tokia pat kaip stovėjusi. Ten buvo tiesiamas geležinkelis. Uola jam nė kiek nekliudė, bet, be šių betikslių sprogdinimų, joks kitas darbas nebuvo dirbamas.

Už nugaros išgirdęs tylų dzingsėjimą, pasukau galvą. Taku aukštyn lipo vorele šeši juodaodžiai. Ėjo lėtai, labai tiesiai, ant galvos nešdami po pintinę žemių, ir tas ritmingas dzingsėjimas sutapo su jų žingsniais. Klubus jie buvo apsivynioję juodais skudurais, kurių galai užpakalyje maskatavo kaip uodegėlės. Aš galėjau įžiūrėti kiekvieną šonkaulį, jų sąnariai atrodė kaip virvės mazgai. Kiekvienas turėjo ant kaklo geležinį antkaklį, ir visi buvo sujungti grandine — tai jos laisvai kabančios grandys ir dzingsėjo. Dar vienas sprogimas už uolos staiga man priminė karo laivą, šaudžiusį į žemyną — tas pats grėsmingas garsas. Tik šių žmonių, turint ir lakiausią vaizduotę, nebuvo galima pavadinti priešais. Jie buvo vadinami nusikaltėliais, o įstatymas, kurį jie buvo pažeidę, kaip ir sproginėjantys sviediniai, atėjo pas juos paslaptingai iš jūros. Įdubusios krūtinės kartu sunkiai alsavo, virpėjo išpūstos šnervės, akys bukai žvelgė aukštyn į kalną. Jie praėjo pro mane per pusę žingsnio, nė nežvilgtelėję, absoliučiai abejingi, kaip ir visi nelaimingi laukiniai. Paskui šiuos pirmykščius padarus niūriai žingsniavo vienas iš patobulintųjų, naujųjų jėgų produktas, nešdamasis šautuvą — jį laikė per vidurį. Jo uniforma buvo be vienos sagos. Pamatęs ant tako baltąjį, jis skubiai užsimetė šautuvą ant peties. Tai buvo paprasčiausias apdairumas, nes visi baltieji iš toliau labai panašūs, ir jis nežinojo, kas aš toks. Greitai susigaudė, suktai nusišiepė, parodydamas didelius baltus dantis, ir žvilg-

telėjo į savo globotinius, tartum ir mane priimdamas kartu vykdyti tą didingą misiją. Po teisybei tai aš irgi buvau vienas iš siekiančiųjų didžiojo tikslo, dėl kurio buvo atliekami tie kilnūs ir teisingi veiksmai.

Aš nebelipau į kalną, bet pasukau žemyn į kairę. Norėjau kiek palaukti, kad nebematyčiau tos sukaustytos grandine voros. Kaip žinot, nesu labai švelnios širdies: man yra tekę ne kartą smogti ir pačiam gintis nuo smūgių. Turėdavau pasipriešinti ir kartais pats pulti — o tai vienas iš pasipriešinimo būdų — nenustatydamas tikslios kainos, paklusdamas reikalavimams to gyvenimo, kurį tuo metu gyvenau. Esu matęs smurto demoną, godulio demoną ir aistros demoną, bet — prisiekiu dangaus žvaigždėmis! — tai buvo galingi, sveiki demonai krauju pasruvusiomis akimis, kurie valdė ir tvarkė žmones, kartoju: žmones! O dabar, stovėdamas atšlaitėje, supratau, kad šioje šalyje, užlietoje akinančios saulės, aš pažinsiu suglebusį, veidmainį, pusaklį demoną, grobuoniškos ir negailestingos beprotybės demoną. Koks jis gali būti klastingas, man buvo lemta sužinoti tik po kelių mėnesių ir dar už tūkstančio mylių. Valandėlę aš stovėjau išsigandęs, lyg būčiau gavęs perspėjimą. Paskui nuėjau įstrižai kalno žemyn, link jau matyto medžių guoto.

Aplenkiau didelę duobę, nežinia kam iškastą. Nei ten akmens skaldykla, nei smėlio karjeras. Duobė, ir tiek. Ji galėjo būti atsiradusi ir dėl filantropiško noro duoti nusikaltėliams ką nors veikti. Tikrai nežinau. Paskui vos neįkritau į labai siaurą kaip plyšys įdubą. Ten buvo priversta punktui atvežtų drenažo vamzdžių. Nė vieno nebuvo sveiko. Visi beprasmiškai sudaužyti. Pagaliau priėjau medžius. Norėjau valandėlę pailsėti pavėsyje. Bet vos spėjau įžengti jų paunksmėn, man pasirodė, kad atsidūriau niūriame kokio pragaro rate. Netoliese buvo upės slenksčiai, ir vientisas, netilstantis, veržlus, skubrus ūžesys buvo pripildęs liūdną tylą giraitėje, kur nei vėjelis nedvelkė, nei lapelis nejudėjo, kažkokio slėpiningo garso — atrodė, pradėjai girdėti, kaip pašėlusiai skrieja žemė erdvėje.

Tarp medžių susirietę gulėjo ir sėdėjo juodi kūnai, atsirėmę į kamienus arba prigludę prie žemės, pusiau susilieję su prieblanda, jų pozos bylojo apie skausmą, vienišumą ir neviltį. Sprogo dar vienas užtaisas ant uolos, žemė suvirpėjo man po kojomis. Darbas ėjo toliau. Darbas! O čia buvo pasitraukę numirti tie, kurie nebedirbo.

Jie lėtai merdėjo, tai buvo aiškiai matyti. Nebuvo jie priešai nei nusikaltėliai, jie dabar buvo niekas daugiau, tik juodi negalios ir bado

šešėliai, bet kaip sukritę žalsvoje prietemoje. Suvežti iš visų pajūrio kampelių pagal visai teisėtą sutartį, atsidūrę nepalankioje aplinkoje, maitinami neįprastu maistu, jie susirgdavo, pasidarydavo nedarbingi, ir tada jiems leisdavo nušliaužti šalin ir ilsėtis. Šie mirtininkai buvo laisvi kaip oras — ir kone tokie pat permatomi. Medžių šešėlyje aš pradėjau įžiūrėti jų akių blizgesį. Paskui, pažvelgęs žemyn, prie savo rankos pamačiau veidą. Juodas kaulėtas kūnas tysojo pusiau gulom, vienu petim atsirėmęs į medį; lėtai pakilo vokai, ir į mane pažvelgė įkritusios akys, didžiulės ir tuščios, tartum nereginčios, jų gelmėje blykstelėjo balta ugnelė ir lėtai užgeso. Vyriškis atrodė jaunas, beveik dar berniukas, bet juk žinot, kaip sunku nustatyti jų amžių. Neišmanydamas ką daryti, padaviau jam gerojo švedo laive gautą džiūvėsį, kurį turėjau kišenėje. Pirštai lėtai jį apgniaužė ir taip laikė — daugiau žmogus nieko nedarė, net nebepažvelgė. Ant kaklo jis turėjo užsirišęs baltą vilnonį siūlą — bet kam? Kur jį gavo? Ar čia buvo koks papuošalas, ar amuletas, skiriamasis ar atperkamasis ženklas? O gal jis iš viso nieko nereiškė? Labai keistai ant juodo kaklo atrodė tas iš užjūrio atvežtas balto siūlo galelis.

Netoli nuo to paties medžio pariestomis kojomis sėdėjo dar du bejėgiai kaulėti padarai. Vienas, įsirėmęs smakru į kelius, žiūrėjo į vieną tašką nepakeliamai baisiu žvilgsniu, kitas toks pat vaiduoklis buvo įsikniaubęs į kelius kakta, lyg nuovargio pakirstas. Aplinkui buvo susmukę visaip išsikraipę kiti kūnai, tarsi išskersti ar ištikti epidemijos. Man ten bestovint siaubo apimtam, vienas iš tų padarų pasikėlė keturpėsčias ir nuropojo į upę atsigerti. Pasisėmęs atsigėrė iš delno, paskui atsisėdo sukryžiuotomis kojomis saulėje, ir po kiek laiko jo gauruota galva nusviro ant krūtinės.

Aš nebenorėjau delsti pavėsyje ir nuskubėjau į punktą. Nebetoli pastatų sutikau baltąjį, taip netikėtai elegantiškai apsirengusį, jog iš pradžių palaikiau jį vizija. Pamačiau aukštą krakmolytą apykaklę, baltus rankogalius, lengvą alpakos švarką, sniego baltumo kelnes, šviesų kaklaraištį ir išblizgintus batus. Skrybėlės nebuvo. Plaukai lygiai sušukuoti, ištepti pomada, per vidurį perskirti, virš jų žalias dryžuotas skėtis, kurį laikė didelė balta ranka. Jis atrodė stulbinamai, už ausies buvo užsikišęs plunksnakotį.

Paspaudžiau šiam stebuklui ranką ir sužinojau, kad jis yra vyriausiasis bendrovės buhalteris ir kad visos sąskaitų knygos tvarkomos šiame punkte. Jis pasisakė išėjęs „kiek pakvėpuoti grynu oru“. Tas pasakymas skambėjo labai keistai, nes priminė sėdimą darbą prie

rašomojo stalo. Apie jį būčiau jums nė nepasakojęs, tačiau kaip tik iš jo lūpų pirmą kartą išgirdau apie žmogų, kuris taip artimai susijęs su to meto prisiminimais. Maža to, aš pajutau jam pagarbą. Taip taip, pajutau pagarbą jo apykaklėms, jo platiems rankogaliams, rūpestingai sušukuotiems plaukams. Iš tikrųjų jis atrodė kaip kirpėjo manekenas; nors šalis veikė taip demoralizuojamai, jis vis dėlto išlaikė tokią išvaizdą. Tai rodė atkaklumą. Krakmolytos apykaklės ir išlygintos marškinių krūtinėlės buvo didelis tvirto charakterio pasiekimas. Jis čia gyveno jau beveik trejus metus, ir vėliau aš negalėjau ištverti nepaklausęs, kaip sugeba vis turėti tokių baltinių. Jis raustelėjo ir kukliai atsakė:

— Išmokiau vieną čiabuvę. Sunku buvo. Jai nepatiko tas darbas.

Taigi šis žmogus tikrai šio to buvo pasiekęs. Ir sąskaitų knygas kruopščiai tvarkė, jos buvo tiesiog pavyzdingos.

O visa kita punkte buvo sujaukta — žmonių protai, daiktai, pastatai. Nuolat ateidavo ir išeidavo voros dulkinų negrų šleivom kojom, į tamsos gelmes nuplaukdavo pramoninių prekių srautai — prasti kartūnai, karoliai, varinė viela — mainais už brangaus dramblio kaulo krūvas.

Punkte gavau laukti dešimt dienų — visą amžinybę. Gyvenau trobelėje kieme, bet gelbėdamasis nuo chaoso, kartais nueidavau į buhalterio kontorą. Ji buvo sukalta iš horizontalių lentų, bet taip prastai suleistų, kad kai buhalteris sėdėdavo palinkęs virš savo aukšto stalo, jis visas nuo kulnų iki pakaušio būdavo subrūkšniuotas siaurais šviesos ruoželiais. Šviesos dėl to buvo pakankamai, didelių langinių nereikėjo atidaryti. Buvo karšta. Žiauriai zyzė didelės musės ir net ne geldavo, o durdavo. Aš dažniausiai sėdėdavau ant grindų, o buhalteris, nepriekaištingai apsirengęs (ir net pasikvėpinęs), sėdėdavo ant aukštos kėdės ir tik rašydavo, rašydavo. Kartais atsistodavo pasimankštinti. Kai čia buvo įneštas ligonis su lovele (susirgęs agentas iš šalies gilumos), jis truputį susierzino.

— Ligonio dejonės,— paaiškino jis,— trukdo man susikaupti. Ir taip jau labai sunku šiame klimate išvengti klaidų.

Vieną dieną nepakeldamas galvos nuo darbo jis tarė:

— Krašto viduje jūs, be abejo, susitiksite poną Kurcą.

Kai paklausiau, kas tas ponas Kurcas, jis paaiškino, kad tai vienas iš geriausių agentų, o pamatęs, kaip aš nusivyliau, lėtai pridūrė, dėdamas ant stalo plunksnakotį:

— Tai nepaprastas žmogus.

Po tolesnių mano klausimų paaiškėjo, kad ponas Kurcas tuo metu vadovavo prekybos punktui, labai svarbiam punktui tikroje dramblio kaulo srityje, „pačioje jos širdyje".

— Jis atsiunčia dramblio kaulo tiek, kiek visi kiti kartu sudėjus...

Buhalteris vėl pradėjo rašyti. Ligonis taip blogai jautėsi, jog net nebedejavo. Musės zyzė gana taikiai.

Staiga pasigirdo vis garsėjantys balsai ir kojų trepsėjimas. Tai atėjo karavanas. Pro lentines sienas buvo girdėti garsus šiurkščių balsų klegesys. Visi nešėjai kalbėjo vienu metu, ir iš viso triukšmo išsiskyrė gailus vyriausiojo agento balsas, kuris jau dvidešimtą kartą tą dieną kone verkdamas žadėjo „viską mesti". Buhalteris iš lėto atsistojo.

— Koks bjaurus triukšmas,— tarė jis. Tyliai perėjo per kambarį pasižiūrėti ligonio ir grįždamas man pasakė:— Jis nieko negirdi.

— Ką? Mirė? — išsigandęs paklausiau.

— Ne, dar ne,— atsakė jis labai ramiai, paskui mostelėjo galva į triukšmą kieme.— Kai reikia viską teisingai užrašyti, pradedi nekęsti tų laukinių, mirtinai nekęsti.

Jis kiek patylėjo, paskui vėl prabilo:

— Kai pamatysit poną Kurcą, pasakykit jam nuo manęs, kad čia,— jis žvilgtelėjo į savo stalą,— viskas gana gerai. Aš nenoriu jam rašyti — kai tokie kurjeriai, niekada nežinai, kam gali pakliūti laiškas... tame Centriniame punkte.— Jis valandėlę žiūrėjo į mane romiomis išsprogusiomis akimis.— O, jis toli nueis, labai toli. Greitai jis bus įžymus administratorius. Jie — iš aukščiau, valdyba Europoje,— yra taip numatę.

Jis grįžo prie darbo. Triukšmas lauke nutilo, ir jau eidamas lauk aš stabtelėjau prie durų. Vienodai zyzė musės. Namo grįžtantis agentas gulėjo karščiuodamas, be sąmonės; buhalteris, palinkęs prie savo knygų, rašė tikslius duomenis į tobulai tikslias savo ataskaitas; už penkiasdešimt pėdų nuo slenksčio žemumoje mačiau sustingusias mirties giraitės medžių viršūnes.

Kitą dieną aš pagaliau iškeliavau iš to punkto su šešiasdešimties žmonių karavanu. Mūsų laukė du šimtai mylių pėsčiomis.

Nėra ko daug apie tai pasakoti. Visur takeliai, takeliai, pramintų takelių tinklas, nusidriekęs per dyką žemę, per aukštą žolę, per saulės išdegintą žolę, per tankumynus, žemyn ir aukštyn per uolėtas įkaitusias kalvas. Ir vienatvė: nei jokio žmogaus, nei jokios trobelės. Gyven-

tojai buvo seniai išbėgioję. Ką gi, jei daugybė paslaptingų negrų, apsiginklavusių visokiausiais baisiais ginklais, staiga imtų bastytis kelyje tarp Dilo ir Greivsendo, gaudyti kaimiečius ir versti juos nešti sunkius nešulius, aš įsivaizduoju, kad visi tenykščiai ūkiai ir namai labai greitai ištuštėtų. Bet čia ir žmonių būstai buvo jau sunykę. Vis dėlto pasitaikė eiti ir pro keletą apleistų kaimų. Kažkuo jaudinamai vaikišku dvelkia žolės sienų griuvėsiai.

Ėjo diena po dienos; man už nugaros trypė ir šlepsėjo šešiasdešimt porų basų kojų, kiekvienas negras nešė šešiasdešimties svarų krovinį. Stovykla, valgio gaminimas, miegas, stovyklos ardymas, vėl žygis. Kartais užeidavom kelyje mirusį nešėją, gulintį aukštoje žolėje šalia tako su tuščiu moliūgo indu vandeniui ir ilga lazda prie šono. Visur aplinkui buvo labai tylu. Ramiomis naktimis girdėdavosi slopus daugelio tolimų būgnų dundėjimas, kuris tai tilo, tai vėl stiprėjo; tie garsai buvo paslaptingi, jaudinantys, viliojantys, laukiniai ir galbūt kupini tokios pat prasmės kaip varpų skambesys krikščioniškoje šalyje. Kartą sutikom baltąjį neužsagstytu uniforminiu švarku, su ginkluota sulysusių zanzibariečių palyda įsirengusį stovyklą ant tako — jis buvo labai svetingas ir linksmas, jau nekalbant apie tai, kad girtas. Pareiškė prižiūrįs kelio taisymą. Negaliu pasakyti, kad būčiau pastebėjęs kokį kelią ar jo gerinimą, nebent vidutinio amžiaus negro lavonas su kulkos skyle kaktoje, ant kurio stačiai suklupau už trijų mylių, buvo laikytinas nuolatinio gerėjimo ženklu. Kartu keliavo ir vienas baltasis, šiaip neblogas vyriškis, bet jis buvo per daug storas ir turėjo nemalonų įprotį apalpti kopdamas įkaitusiu kalvos šlaitu, kai nuo kokio nors pavėsio ar vandens mus skyrė daugelis mylių. Pikta, suprantat, laikyti savo švarką vietoj skėčio žmogui virš galvos, kol jis gaivelėjasi. Sykį neištvėriau ir paklausiau, ko jis išvis čia atsitrenkė.

— Pinigų užsidirbt, aišku savaime. O kaip jūs manėt? — atsakė jis paniekinamai.

Paskui jis apsirgo drugiu, ir teko jį nešti hamake, pamautame ant karties. Kadangi svėrė du šimtus dvidešimt keturis svarus, gavau ištisai vargti su nešėjais. Jie spyriojosi, pabėgdavo, naktį pradingdavo su visais nešuliais — tikras maištas. Taigi vieną vakarą išrėžiau jiems kalbą angliškai, iliustruodamas mostais, kuriuos gerai įsidėmėjo šešiasdešimt porų akių, ir rytą kuo greičiausiai iškeliavom toliau — hamaką liepiau nešti priekyje. Po valandos užėjau tokį dalykėlį: hamakas, antklodės, dejuojantis persigandęs žmogėnas — viskas nutrenkta

krūmuose. Ganėtinai sunki kartis nubrozdijusi vargšeliui nosį. Jis reikalavo, kad aš užmuščiau kokį nešėją, bet kad jų nė kvapo nebebuvo. Prisiminiau, ką sakė senasis daktaras: „Mokslui bus įdomu stebėti, kaip keičiasi ten atsidūrusių individų psichika". Pajutau, kad darausi mokslui įdomus. Bet tiek to. Penkioliktą dieną vėl išvydau didžiąją upę ir įklibikštavau į Centrinį punktą. Jis stovėjo užutekyje, apsuptas krūmų ir miško, iš trijų pusių aplinkui jį buvo aplūžusi nendrių tvora, o palei ketvirtą ėjo bjaurus dvokiančio dumblyno ruožas. Vietoj vartų žiojėjo tvoroje išdraskyta skylė, ir vieno žvilgsnio pakako, kad suprastum: šitai verslovei vadovauja ištižėlis. Tarp pastatų slampinėjo baltieji su ilgomis lazdomis rankose, priėję pasižiūrėdavo į mane ir vėl nueidavo kažkur. Vienas iš jų, stambus jaudrus vyras su juodais ūsais, kai tik pasisakiau, kas esąs, pranešė, nešykštėdamas žodžių ir su daugeliu nukrypimų į šalį, kad mano garlaivis guli upės dugne. Aš stovėjau kaip perkūno trenktas. Kas, kaip, kodėl? O, viskas esą „kaip reikiant". „Pats valdytojas" ten buvęs. Viskas kaip reikiant.

— Visi laikėsi puikiai... puikiai...— kalbėjo jis susijaudinęs.— Jums reikia tuoj pat eiti pas vyriausiąjį valdytoją. Jis laukia!

Iš karto aš nesupratau tikrosios to nelaimingo atsitikimo svarbos. Regis, dabar suprantu, bet tikrai nežinau, ne. Kai pagalvoji, tas įvykis iš tikrųjų buvo toks kvailas, jog negalėjo būti natūralus. Vis dėlto... Bet tuo momentu atrodė kaip apmaudus nemalonumas, ir tiek. Garlaivis nuskendo. Prieš dvi dienas valdytojas išsiskubino upe aukštyn su kažkuo, apsiėmusiu vadovauti laivui, bet, nepraėjus nė trims valandoms, jie užplaukė ant uolų ir pramušė dugną, ir garlaivis nuskendo netoli nuo pietinio kranto. Aš klausiau save, ką man čia veikti, jei mano garlaivio nebėra. Tiesą pasakius, veiklos atsirado gyvas galas, nes garlaivį turėjau išsižvejoti iš upės. Rytojaus dieną ir ėmiausi to darbo. Atgabenęs sudužėlį į punktą, pradėjau remontuoti, ir visa tai užtruko kelis mėnesius.

Pirmas mano pokalbis su valdytoju buvo gana keistas. Tą rytą buvau pėsčias atkeliavęs dvidešimt mylių, bet jis nepasiūlė atsisėsti. Jo veidas, manieros, balsas buvo kuo paprasčiausi. Ūgio vidutinio, figūra normali. Mėlynos akys buvo kažkokios neįprastai šaltos, ir žvilgsnis kartais krisdavo aštrus ir sunkus kaip kirvis. Bet net tada visa išvaizda tartum prieštaravo tokiam įspūdžiui. Ir dar lūpų išraiška — nenusakoma, neaiški, kažkokia slystanti šypsena ne šypsena. Aš ją prisimenu, bet nemoku paaiškinti. Ta šypsena buvo nesąmoninga, nors išryškėdavo akimirką po to, kai jis ką nors pasakydavo. Kalbos

pabaigoje ji tartum antspaudas patvirtindavo žodžius ir paprasčiausią frazę paversdavo mįslinga. Jis buvo eilinis prekybininkas, ir niekas daugiau, dirbo šiuose kraštuose nuo jaunumės. Jo visi klausydavo, tačiau nei meilės, nei baimės jis nesukeldavo, net nei pagarbos. Su juo būdavo nejauku. Kaip tik taip! — nejauku. Ne tai, kad būtum juo nepasitikėjęs — buvo nejauku, ir viskas. Jūs neįsivaizduojat, kaip gali paveikti toks žmogaus... e... sugebėjimas kelti nejaukumą. Jis neturėjo iniciatyvos, nemokėjo organizuoti, net nemokėjo palaikyti tvarkos. Tai buvo matyti ir iš apverktinos punkto būklės. Nebuvo nei mokytas, nei protingas. Ir kodėl jis gavo tą vietą? Greičiausiai todėl, kad niekada nesirgdavo. Buvo ištarnavęs devynerius metus; kas treji metai gaudavo atostogų. Geležinė sveikata labai daug reiškia tarp eilinių žmogelių. Prieš išvykdamas namo atostogų, jis paūždavo — plačiai ir iškilmingai. Kaip jūreivis krante, bet čia panašumas tik išorinis. Tai galėjai suprasti iš jo nerūpestingų kalbų. Jis nieko nekūrė, tik palaikydavo rutiną, ir viskas. Bet jis buvo didis. Didis jau vien dėl to, kad neįmanoma buvo atspėti, kas tokį žmogų galėtų suvaldyti. Tos paslapties jis taip ir neišdavė. Gal jis buvo ir visiškas niekas. Pamanai taip — ir suabejoji, nes ten juk nė nebuvo kam jo valdyti. Sykį, kai visokios tropikų ligos išguldė beveik visus punkto agentus, išgirdau jį sakant, jog „žmonėms, kurie čia atvyksta, reikėtų neturėti jokių vidurių". Tą frazę užantspaudavo savo šypsena kaip kokias duris, atsiveriančias į jo saugomą tamsos karalystę. Vos pasivaideno, kad kažką pamatei,— ir antspaudas vėl uždėtas. Kai jam įkyrėjo nuolatinės baltaodžių rietenos prie stalo dėl geresnių vietų, įsakė padirbti didžiulį apskritą stalą, kuriam teko pastatyti ir specialų namelį. Čia įrengė punkto valgomąjį. Ten, kur jis sėdėjo, ir buvo geriausia vieta, o kitos neturėjo jokios reikšmės. Jautei, kad jis tvirtai tuo įsitikinęs. Nebuvo nei mandagus, nei nemandagus. Jis buvo flegmatiškas. Leido savo tarnui, jaunam nusipenėjusiam negrui nuo pajūrio, čia pat savo akyse elgtis su baltaisiais užgauliai ir įžūliai.

Jis prabilo, vos mane pamatęs. Aš pernelyg užtrukęs kelyje. Jis nebegalėjęs laukti. Turėję išplaukti be manęs. Reikėję dėl šventos ramybės patikrinti punktus aukštupyje. Ir taip jau buvo uždelsta, jis nežinojęs, kas ten miręs, kas gyvas, kaip jiems einasi ir taip toliau. Jis nekreipė dėmesio į mano aiškinimąsi ir žaisdamas su smalkos lazdute kelissyk pakartojo, kad padėtis „labai sunki, labai sunki". Sklindą gandai, kad labai svarbus punktas pavojuje, o jo valdytojas ponas Kurcas sergąs. Bet turįs viltį, jog tai netiesa. Ponas Kurcas

esąs... Aš buvau pavargęs ir irzlus. „Velniop Kurcą!“ — pagalvojau ir pertraukiau jį sakydamas, kad jau girdėjau apie poną Kurcą pajūryje.

— A! Vadinasi, apie jį ten kalba,— sumurmėjo jis sau.

Paskui pradėjo mane įtikinėti, jog ponas Kurcas esąs geriausias jo agentas, nepaprastas žmogus, itin vertingas bendrovei, ir aš turėčiau suprasti jo susirūpinimą. Jam esą „labai, labai neramu“. Ir jis tikrai visą laiką nenustygo kėdėje, sušuko: „Ak, ponas Kurcas!“, nulaužė smalkos lazdelę ir atrodė labai priblokštas nelaimingo atsitikimo su garlaiviu. Paskui panoro sužinoti, kiek laiko reikės... Aš vėl jį nutraukiau. Buvau alkanas, o jis, suprantat, dar nedavė atsisėsti, ir aš visai įsiutau.

— Ką aš galiu žinoti? — atrėžiau.— Aš juk dar nė laivo nemačiau... Kelių mėnesių tikriausiai.

Visas tas pokalbis man atrodė tuščias.

— Kelių mėnesių,— pakartojo jis.— Na, sakykim, be trijų mėnesių neišplauksim. Taip. Tiek laiko turėtų užtekti tiems darbams.

Aš išlėkiau iš jo trobelės (jis gyveno vienas molinėje trobelėje su verandėle), bambėdamas sau panosėje, ką apie jį manau. Plepys! Idiotas! Vėliau tuos žodžius atsiėmiau, kai nustebęs suvokiau, kaip nuostabiai tiksliai jis nustatė laiką, reikalingą „tiems darbams“.

Rytojaus dieną jau ėmiausi darbo ir atsukau, taip sakant, punktui nugarą. Man atrodė, kad tik šitaip sugebėsiu išlaikyti išganingą ryšį su gyvenimu. Vis dėlto retkarčiais tekdavo apsidairyti, ir tada pamatydavau punktą ir tuos vyrus, be tikslo slampinėjančius saulės nušviestame kieme. Kartais klausdavau save, ką visa tai reiškia. Jie slampinėjo šen ir ten su savo kvailomis ilgomis lazdomis tartum būrys atsižadėjusių tikėjimo piligrimų, kuriems kerai neleidžia išeiti už supuvusios tvoros. Ore skambėjo žodžiai „dramblio kaulas“, jie buvo šnibždami, tariami su atodūsiu. Galėjai pagalvoti, kad jie meldžiasi dramblio kaului. Viską smelkė beprotiško godumo tvaikas, tartum kylantis nuo lavono. Dievaži, dar nebuvau matęs nieko taip negyvenimiško. O bežadė laukinė gamta, supanti šį nuvalytą žemės lopinėlį, man atrodė didinga ir nenugalima kaip tiesa ar blogis, kantriai laukianti, kol ši fantastiška invazija nunyks.

O, tie mėnesiai! Bet ką ten apie juos pasakoti. Atsitikdavo visokių dalykų. Vieną vakarą žolinė pašiūrė, kur buvo prikrauta mitkalio, kartūno, karolių ir dar bala žino ko, taip staiga užsiliepsnojo, sakytum žemė keršydama būtų atsivėrusi, norėdama sunaikinti visą tą šlamštą.

Aš ramiai rūkiau pypkę prie savo išardyto garlaivio ir mačiau, kaip jie visi, apšviesti gaisro, strakalioja iškėlę rankas; stambus vyras su ūsais atidūmė prie upės nešinas kibiru, užtikrino mane, kad visi „laikosi puikiai, puikiai“, pasėmė vandens vos ant dugno ir nudūmė atgal. Kibiras, pastebėjau, buvo kiauras.

Iš lėto patraukiau tenai. Skubėti nebuvo ko. Matot, pašiūrė plykstelėjo it dėžutė degtukų, ir nieko nebuvo galima padaryti. Liepsna šoktelėjo į dangų, atbloškė visus tolyn, nušvietė viską aplink — ir užgeso. Iš pašiūrės liko krūvelė žerplėjančių žarijų. Netoliese mušė kažkokį negrą. Kalbėjo, kad užsidegė dėl jo kaltės. Kaip ten buvo, taip, bet rėkė jis siaubingai. Vėliau mačiau jį dar keletą dienų, sėdėjo pavėsyje, atrodė labai nesveikas ir vis negalėjo atsigauti. Paskui atsikėlė ir nuėjo į džiungles, ir jos be žodžio vėl priėmė jį į savo prieglobstį.

Atėjęs iš tamsos prie rusenančių degėsių, atsiradau už nugarų dviem besikalbantiems žmonėms. Išgirdau minint Kurcą, paskui žodžius: „Pasinaudoti šiuo nelaimingu atsitikimu“. Vienas iš jų buvo valdytojas. Aš palinkėjau jam labo vakaro.

— Ar kada matėt ką nors panašaus, a? Neįtikėtina,— pasakė jis ir nuėjo.

Antrasis pasiliko. Jis buvo pirmos klasės agentas, jaunas, galantiškas, santūrus, su nedidele dvišaka barzdele ir kumpa nosimi. Su kitais agentais jis elgėsi išdidžiai, o jie savo ruožtu tvirtino, kad jis esąs valdytojo šnipas. Aš su juo anksčiau vargu ar buvau persimetęs keliais žodžiais. Mes įsišnekom ir pamažu nuėjom į šalį nuo šnypščiančių degėsių. Tada jis pakvietė į savo kambarį pagrindiniame punkto pastate. Uždegė degtuką, ir aš pamačiau, kad šis jaunas aristokratas turi ne tik sidabru aptaisytą nesesėrą, bet ir visą žvakę. Tuo metu tik valdytojas turėjo teisę deginti žvakes. Molines sienas dengė čiabuvių darbo kilimėliai; kaip trofėjų buvo prikabinėta iečių antgalių, afrikietiškų iečių, skydų ir peilių. Man buvo sakę, kad šiam vyrukui pavesta rūpintis plytų gamyba, tačiau punkte niekur nesimatė nė jokio plytgalio, o jis čia jau gyveno daugiau kaip metus... laukdamas. Rodos, kažko trūko, kad būtų galima daryti plytas, gal šiaudų. Šiaip ar taip, tos medžiagos čia nebuvo, ir vargu ar jos ketino atsiųsti iš Europos, tad man nebuvo aišku, ko jis čia laukia. Gal kokio stebuklo. Bet kad ir jie visi čia kažko laukė — visi šešiolika ar dvidešimt piligrimų; ir garbės žodis, iš jų pažiūros į tą užsiėmimą buvo matyti, kad jis anaiptol nėra nemalonus, nors nieko daugiau jie iš to nelaimėjo, tik ligas — bent kiek aš galėjau spręsti. Jie smagiai

leido laiką kvailiausiai apkalbinėdami vienas kitą ir regzdami intrigas. Tame punkte dvelkė sąmokslu, bet, žinoma, nieko tokio neįvyko. Sąmokslas buvo taip pat nerealus, kaip ir visa kita — kaip filantropinės pačios bendrovės pretenzijos, kaip jų kalbos, jų valdžia ir apsimestinis darbas. Vienintelis dalykas, kurio jie tikrai troško — tai būti paskirtiems į punktą, kur randama dramblio kaulo, kad būtų galima gauti procentus. Tik dėl to jie ir rezgė intrigas, šmeižė ir neapkentė vienas kito, tačiau kad nors pirštą būtų pajudinę — kur tau! Pagaliau yra kažkokia priežastis pasaulyje, dėl kurios vienam žmogui leidžiama pavogti arklį, o kitam net į apynasrį nevalia pasižiūrėti. Imti taip sau ir pavogti arklį. Na ir ką. Pavogė. Gal ir joti moka. Bet galima taip pasižiūrėti į apynasrį, kad pats labdaringiausias ir švenčiausias neištvers neįspyręs.

Niekaip nesupratau, kodėl jis norėjo su manim draugauti, tačiau besišnekučiuojant dingtelėjo, kad tas vyrukas kažko siekia, tikisi iš manęs išpešti. Jis vis užsimindavo apie Europą, apie mano pažintis — klausinėjo, nukreipdamas kalbą į žmones, su kuriais turėčiau būti pažįstamas tame mieste kaip pabaltintas antkapis ir taip toliau. Mažos jo akutės žibėjo kaip žėručio plokštelės — žibėjo iš smalsumo, nors jis ir stengėsi laikytis išdidžiai. Iš pradžių apstulbau, o paskui pasidarė labai įdomu, ką gi jis nori iš manęs sužinoti. Negalėjau įsivaizduoti, kuo jį sudominau, kad taip stengiasi. Gražu buvo žiūrėti, kaip jis veltui plūkiasi, nes po teisybei mane visą krėtė šaltis, ir galvoje, be to sudužusio garlaivio, nieko daugiau nebuvo. O jis mat palaikė mane pačiu begėdiškiausiu sukčium. Galų gale jis užpyko ir, norėdamas nuslėpti apmaudą bei susierzinimą, nusižiovavo. Aš atsistojau. Ir tada pastebėjau ant plonos lentutės aliejiniais dažais nutapytą eskizą; jame buvo pavaizduota moteris, apsirengusi plačiu drapiruotu drabužiu, užrištomis akimis, rankoje ji nešė liepsnojantį deglą. Fonas buvo tamsus, beveik juodas. Sugautas moters judesys atrodė didingas, o deglo apšviesto veido išraiška pikta.

Aš negalėjau atitraukti akių, ir jis mandagiai stovėjo greta, laikydamas tuščią pusės pintos talpos šampano butelį (buvo išgertas kaip raminamieji vaistai) su įstatyta žvake. Į mano klausimą jis atsakė, kad eskizą nutapė ponas Kurcas šitame pačiame punkte daugiau kaip prieš metus, laukdamas, kada galės išvykti į savąjį prekybos punktą.

— O sakykit, kas gi tas ponas Kurcas? — paklausiau aš.

— Punkto valdytojas šalies gilumoje,— atsakė jis trumpai, žiūrėdamas į šalį.

— Labai ačiū,— nusijuokiau aš.— O jūs gaminat plytas Centriniame punkte. Visi tai žino.

Jis kurį laiką tylėjo.

— Kurcas yra tiesiog stebuklas,— pagaliau prabilo.— Jis gailestingumo, mokslo, progreso ir dar velniai žino ko pasiuntinys. Kad vadovautume kilniam darbui, kurį pavedė mums Europa,— pradėjo jis staiga deklamuoti,— mums reikia didelių protų, mokėjimo užjausti, vieno tikslo siekimo.

— Kas taip sako? — paklausiau aš.

— Daugelis,— atsakė jis.— Kai kurie net ir rašo. Ir štai jis atvyksta čia, ypatinga asmenybė, kaip turėtumėt žinoti.

— Kodėl aš turėčiau tai žinoti? — pertraukiau jį nustebęs.

Jis to nepaisė.

— Taip. Šiandien jis yra geriausio punkto valdytojas, kitais metais bus vyriausiojo valdytojo padėjėjas, dar dveji metai, ir... bet, manau, jūs žinot, kas jis bus po dvejų metų. Jūs esat iš naujosios pamainos — dorybės skleidėjų pamainos. Tie patys žmonės, kurie atsiuntė jį, rekomendavo ir jus. O, neprieštaraukit. Aš neaklas.

Dabar man viskas paaiškėjo. Įtakingi mano brangiosios tetulės pažįstami padarė tam jaunuoliui nelauktą įspūdį. Aš vos neprapliupau juokais.

— Tai jūs skaitot slaptą bendrovės korespondenciją? — paklausiau jį.

Jis neįstengė nieko atsakyti. Buvo labai smagu.

— Kai ponas Kurcas bus vyriausiasis valdytojas,— rūsčiai pasakiau,— jūs tokios progos nebeturėsit.

Jis ūmai užpūtė žvakę, ir mes išėjom į kiemą. Buvo patekėjęs mėnulis. Lėtai slankiojo juodi šešėliai, pylė vandenį ant gaisravietės, ir tada buvo girdėti šnypščiant; mėnesienoje kilo garai, kažkur dejavo primuštas negras.

— Na ir rėkia tas gyvulys! — sušuko nenuilstantis vyriškis su ūsais, atsiradęs šalia.— Taip jam ir reikia! Nusikaltimas... bausmė... ir baigta! Be pasigailėjimo, be pasigailėjimo. Tai vienintelis būdas. Užkirs kelią gaisrams ateityje. Aš ką tik sakiau valdytojui...— jis pastebėjo mano pašnekovą ir iškart pritilo.— Dar nemiegate? — ištarė jis su vergišku mandagumu.— Kaipgi kitaip. Žinoma. Pavojus, jaudinimasis.

Jis nuėjo. Aš patraukiau link upės, ir tas nusekė iš paskos. Prie ausies išgirdau piktą šnibždesį:

— Liurbių krūva!

Grupelėmis susibūrę piligrimai ginčijosi ir skeryčiojosi. Kai kurie vis dar turėjo lazdas rankose. Esu šventai įsitikinęs, kad ir guldami tas lazdas pasiimdavo į lovą. Miškas už tvoros mėnesienoje atrodė vaiduokliškas, ir, stelbdama tylius apgailėtino kiemo garsus ir neaiškią sumaištį, skverbėsi į širdį tos šalies tyla — jos paslaptis, jos didybė, stulbinantis nematomo jos gyvenimo tikrumas. Kažkur visai netoli tyliai aimanavo primuštas negras, paskui taip giliai atsiduso, jog aš pasukau tolyn nuo tos vietos. Pajutau, kaip mane kažkas ima už parankės.

— Mielas pone,— tarė tas vyrukas,— nenoriu būti suprastas klaidingai, ypač dėl to, kad jūs poną Kurcą pamatysite gerokai anksčiau, negu tas malonumas teks man. Nenorėčiau, kad jis susidarytų klaidingą įspūdį dėl mano nuotaikų...

Aš leidau jam kalbėti toliau, šitam Mefistofeliui iš papjė mašė, ir atrodė, kad jei pamėginčiau pradurti jį pirštu, tai paaiškėtų, kad viduje nieko nėra, gal tik kiek purvo. Jis, matot, pats planavo netrukus tapti dabartinio valdytojo padėjėju, ir aš supratau, kad to Kurco atsiradimas gerokai suardė jų planus. Jis kalbėjo skubėdamas, ir aš nemėginau sustabdyti. Stovėjau atsirėmęs pečiais į savo sudužusį garlaivį, kuris tūnojo ištrauktas ant atkrantės kaip kokio didelio upės gyvūno griaučiai. Šnerves kuteno dumblo kvapas — pirmykščio dumblo, dievaži! — prieš akis stūksojo didingas, tylus pirmykštis miškas; juodame užutekio vandenyje mirguliavo šviesos blyksniai. Mėnulis viską buvo plonai nuklojęs sidabru — vešlią žolę, dumblyną, susiraizgiusią augalijos sieną, aukštesnę ir už šventovės sieną, didžiąją upę — mačiau pro tamsų plyšį, kaip ji visa žvilgėte žvilga, tylomis tekėdama pro šalį. Visa tai buvo didinga, kupina lūkesčio, nebylu, o tas žmogus kažką tauškė apie save. Aš galvojau: ar į mus žvelgiantis ramumas tos neaprėpiamos didybės veide reiškia, kad ji maldauja, ar kad grasina? Kas esame mudu, čia atklydę? Ar įstengsime užvaldyti tą nebylų kraštą, ar jis mus užvaldys? Jaučiau, koks jis didelis, nepaprastai didelis tas kraštas, nemokantis kalbėti, o gal ir nieko negirdintis. Kas jame slypi? Mačiau, kad iš ten ateina kažkiek dramblio kaulo, girdėjau, kad ten gyvena ponas Kurcas. Dievaži, prisiklausiau apie jį pakankamai. Vis dėlto jo paveikslo iš to nesusikūriau — lyg man būtų pasakę tik tiek, kad ten gyvena angelas ar velnias. Tikėjau tuo taip pat, kaip jūs galite tikėti, kad kažkas gyvena Marse. Pažinojau škotą burių dirbėją, kuris galvą guldė, kad Marse

gyvena žmonės. Paklausi, kaip jie atrodo ar kaip elgiasi, jis tik susidrovės ir sumurmės kažką, kad „vaikšto visom keturiom". O jeigu šyptelsi, tai jis, nors jau šešiasdešimtmetis, šoks muštis. Kad muščiausi dėl Kurco, tiek toli dar nebuvau nuėjęs, bet dėl jo jau buvau visai netoli melo. Jūs žinot, kad melo aš nekenčiu, šlykščiuosi juo, tiesiog negaliu pakelti ne dėl to, kad būčiau teisesnis už visus, o paprasčiausiai todėl, kad jis mane gąsdina. Melas atsiduoda mirtimi, dvelkia dvasna — kaip tik šito aš labiausiai nekenčiu pasaulyje, šituo šlykščiuosi ir noriu užmiršti. Nuo melo aš būnu toks nelaimingas, bloguoju lyg atsikandęs ko nors supuvusio. Gal tokios esu prigimties. Na, o dabar beveik pamelavau, leisdamas tam jaunam kvailiui galvoti ir įsivaizduoti, ką tik jis nori, apie mano įtaką Europoje. Per sekundę aš pasidariau toks pat apsimetėlis kaip ir visi tie užburti piligrimai. Tiesiog pamaniau, kad šitaip galėsiu padėti tam Kurcui, kurio dar nė akyse nemačiau. Man jis buvo tik žodis — vardas. Už to vardo slypintį žmogų mačiau ne geriau kaip ir jūs. Argi jūs jį matot? Ar matot jo gyvenimą? Ar išvis ką nors matot? Man atrodo, kad mėginu papasakoti jums sapną — tuščios pastangos, nes joks pasakojimas apie sapną neperteikia sapno pojūčio, to mišinio iš absurdo, nuostabos ir painiavos, kai drebėdamas priešiniesi, pajutęs, kad atsidūrei valioj kažko neįmanomo — tokia ir yra sapnų esmė...

Marlou kurį laiką patylėjo.

— Ne, neįmanoma. Neįmanoma perteikti, kaip jauti gyvenimą kuriuo nors savo egzistencijos periodu, perteikti tai, kas yra jo tiesa, jo prasmė, subtili ir viską persmelkianti esmė. Neįmanoma. Mes gyvenam, kaip ir sapnuojam, vieniši...

Susimąstęs jis vėl nutilo, paskui pridūrė:

— Žinoma, jūs, bičiuliai, čia galit įžiūrėti daugiau, negu aš mačiau tada. Jūs matot mane, o mane jūs pažįstat.

Jau visiškai sutemo, ir mes, klausytojai, vienas kitą vos beįžvelgėm. Marlou, kuris sėdėjo kiek atskirai, jau seniai mums buvo tik balsas. Niekas nepratarė nė žodžio. Kiti gal ir miegojo, bet aš ne. Aš klausiausi ir klausiausi, laukdamas sakinio ar žodžio, kuris man būtų kaip raktas suprasti neaiškų nerimą, keliamą šio pasakojimo. Atrodė, kad ne žmogaus lūpos kalba, kad pasakojimas atsiranda savaime sunkiame nakties ore ties upe.

—...Taip, aš leidau jam kalbėti,— vėl pradėjo Marlou,— ir gal-

voti, ką tik jis nori, apie įtakingus asmenis už mano pečių. Leidau! O už mano pečių nieko nebuvo! Nebuvo nieko daugiau, tik tas senas apgailėtinas suniokotas garlaivis, į kurį atsirėmęs stovėjau, o jis sklandžiai kalbėjo, kad „kiekvienam žmogui būtina sėkmė".— „Ir supraskit, žmogus čia atvyksta ne tam, kad spoksotų į mėnulį". Ponas Kurcas esąs „universalus genijus", tačiau net genijui būsią lengviau dirbti su „atitinkamais įrankiais — sumaniais žmonėmis". Plytų jis negaminąs — na kaipgi, juk nėra iš ko, ir aš tai žinąs; o jeigu atliekąs valdytojui sekretoriaus darbą, tai tik dėl to, kad „joks protingas žmogus lengvabūdiškai neatmes savo viršininkų pasitikėjimo". Ar aš tai suprantąs? Aš supratau. Tai ko man dar reikią? Man labiausiai reikėjo kniedžių, dievaži! Kad galėčiau toliau dirbti — užtaisyti skylę. Kniedžių man reikėjo. Jūros pakrantėje buvo krūvos dėžių su kniedėmis — atplėštų, sudaužytų. Tame punkto kieme ant kalno kone kas žingsnis užmindavai ant kniedės. Kniedžių buvo nuriedėjusių iki mirties giraitės. Tik netingėk pasilenkti ir prisikimši kniedžių pilnas kišenes — o čia, kur jų taip reikėjo, nebuvo nė vienos. Geležies lakštų turėjom, bet nebuvo kuo jų pritvirtinti. Kiekvieną savaitę iš mūsų punkto į pajūrį iškeliaudavo vienišas pasiuntinys, negras su maišu laiškų ant pečių ir lazda rankoje. Ir keletą kartų per savaitę atkeliaudavo nuo pajūrio karavanas su prekėmis — su bjauriai blizgančiu mitkaliu, į kurį pasižiūrėjus net nupurtydavo, su stikliniais karoliais po pensą už kvortą, su pasibaisėtinomis margomis medvilninėmis skepetaitėmis. Ir be jokių kniedžių. Trys nešėjai būtų galėję atgabenti viską, ko reikėjo, kad sutaisytum garlaivį.

Mano pašnekovas jau buvo linkęs išsikalbėti nuoširdžiau, bet mano abejingumas, matyt, išvedė jį iš kantrybės, tai jis nusprendė man pareikšti, kad nebijo nei Dievo, nei velnio, o ką jau kalbėti apie paprastą mirtingąjį. Aš atsakiau, kad puikiai tai matau, bet kad dabar man labiausiai reikia tam tikro kiekio kniedžių; kniedžių labiausiai reikėtų ir ponui Kurcui, jei tik jis apie tai žinotų. Laiškai siunčiami į pajūrį kas savaitę...

— Mielas pone! — sušuko jis,— aš rašau, ką man diktuoja.

Aš reikalavau kniedžių. Sumanus žmogus visada ras išeitį. Jis pasikeitė, labai atšalo ir staiga pradėjo kalbėti apie begemotą — ar jis man netrukdąs miegoti garlaivyje (aš gyvenau savo išgelbėtame laive ir dieną, ir naktį). Buvo toks senas begemotas, kuris turėjo blogą įprotį naktį išlipti į krantą ir bastytis po punkto teritoriją. Piligrimai puldavo jį visu būriu ir pyškindavo iš visų šautuvų, kokie tik pasitai-

kydavo po ranka. Kai kurie net visą naktį jo tykodavo. Tačiau jų pastangos ėjo niekais.

— Šito gyvulio kulka neima,— paaiškino jis.— Bet šioje šalyje tai galima pasakyti tik apie gyvulius. Nėra tokio žmogaus,— jūs mane suprantat? — kurio čia kulka neimtų.

Valandėlę jis dar pastovėjo mėnesienoje — plona pakumpusi nosis buvo kiek kreivoka, žėručio akys blizgėjo nemirksėdamos,— paskui, trumpai palinkėjęs labos nakties, nuėjo. Mačiau, kad jis susijaudinęs ir gerokai suglumęs, dėl to pasijutau turįs daugiau vilčių negu per daugelį praėjusių dienų. Buvo gera palikus tą vyruką sugrįžti pas savo įtakingąjį draugą, persikreipusį, suknežintą palaikį garlaivį. Nuėjau į denį. Laivas sudundėjo man po kojom kaip tuščia „Hantlio ir Palmerio" džiūvėsių skardinė, paspirta į griovį; jis nebuvo tvirtai suręstas, juo labiau nebuvo gražus, bet aš buvau įdėjęs į jį daug sunkaus darbo ir dėl to jis man buvo brangus. Joks įtakingas draugas nebūtų man geriau pasitarnavęs. Laivas man davė progą šiek tiek atsiskleisti — sužinoti, ką sugebu. Ne, darbo aš nemėgstu. Verčiau tinginiauju ir galvoju, kokių puikių dalykų galima padaryti. Aš nemėgstu darbo — niekas jo nemėgsta, bet man patinka, kas jame slypi: galimybė surasti save. Tikrąjį save, kokio niekas nepažįsta, ir ne kitiems, o sau. Kiti mato tik išorę ir niekada negali pasakyti, ką tai iš tikrųjų reiškia.

Nenustebau pamatęs, kad kažkas sėdi vairagalyje, nukoręs kojas virš dumblyno. Matot, buvau susidraugavęs su keliais mechanikais, kurie gyveno šiame punkte. Kiti piligrimai, aišku, juos niekino, manyčiau, dėl prastų manierų. Šis buvo vyresnysis — katilų dirbėjas, geras darbininkas. Jis buvo liesas, kaulėtas, pageltusiu veidu su didelėmis įdėmiomis akimis. Atrodė susirūpinęs; jo galva buvo plika kaip mano delnas, bet plaukai slinkdami sakytum prilipo prie smakro ir naujoje vietoje puikiausiai suvešėjo,— jo barzda siekė juosmenį. Jis buvo našlys su šešiais mažais vaikais (paliko juos prižiūrėti savo seseriai, kad galėtų čia atvykti), o jo aistra buvo balandžiai. Jis buvo ir entuziastas, ir žinovas. Kalbėdavo apie juos susižavėjęs. Po darbo valandų jis kartais ateidavo iš savo lūšnelės pasikalbėti apie savo vaikus ir savo balandžius; dirbdamas, kai turėdavo šliaužioti dumble po garlaivio dugnu, apsirišdavo barzdą balta servetėle, kurią specialiai atsinešdavo. Prie servetėlės buvo pritaisytos kilpos, jas užsimaudavo ant ausų. Vakare atsitūpęs ant kranto, žiūrėk, ir skalauja rūpestingai tą apdangalą užutekyje, paskui iškilmingai padžiauna ant krūmo.

Aš pliaukštelėjau jam per nugarą ir sušukau:

— Turėsim kniedžių!

Jis nerangiai atsistojo šaukdamas:

— Ką jūs! Kniedžių! — tartum netikėdamas savo ausimis. Paskui tyliai pridūrė: — Tai jūs...a?

Aš pats nežinau, kodėl mes elgėmės kaip kokie pamišėliai. Aš pridėjau pirštą prie nosies ir paslaptingai linktelėjau galva.

— Puiku! — sušuko jis ir, pakėlęs koją, spragtelėjo pirštais virš galvos.

Aš pradėjau šokti džigą. Mes strakaliojom ant geležinio denio. Iš to nebeplaukiančio laivo pasigirdo baisus dundesys, atsimušė į neliestą mišką kitame užutekio krante ir nusirito griaudėdamas virš miegančio punkto. Kai kas iš piligrimų tikriausiai pašoko iš miego savo trobelėse. Apšviestą valdytojo tarpdurį užtemdė kažkieno stotas, paskui pradingo, ir po vienos kitos sekundės pradingo ir šviesa tarpduryje. Mes sustojom, ir tyla, išguita mūsų kojų trypimo, plūstelėjo atgal iš visų užkampių. Aukšta augalijos siena, vešli susipynusi kamienų, šakų, šakelių, lapų, vijoklių girliandų masė, sustingusi mėnesienoje, buvo tarsi maištinga nebylios gyvybės lavina, atriedanti nelyginant aukšta susikryžiavusių medžių banga, bevirstanti ant užutekio ir galinti nušluoti nuo žemės paviršiaus bet kurį menką žmogelį ir užbaigti varganą jo egzistenciją. Bet ta siena nejudėjo. Mus pasiekė tolumos prislopinti galingi pliaukščiojimai, tartum didžiojoje upėje būtų maudęsis mėnulio spindesy ichtiozauras.

— O galų gale,— galvotai pareiškė katilų dirbėjas,— kodėl gi mes turėtume negauti kniedžių?

Iš tikrųjų kodėl? Aš nemačiau jokios priežasties, dėl kurios turėtume jų negauti.

— Jų atgabens po trijų savaičių,— pasakiau su įsitikinimu.

Tačiau neatgabeno. Vietoje kniedžių mes sulaukėme invazijos, bausmės, Dievo rykštės. Ji vyko grupėmis per tris savaites, kiekvienos grupės priekyje ėjo asilas, nešinas baltuoju žmogumi naujais drabužiais ir gelsvai rudais batais, kuris nuo tos aukštybės linkčiojo į kairę ir į dešinę apstulbusiems piligrimams. Asilui įkandin trepeno būrys vaidingų paniurusių juodžių nutrintomis kojomis; kieme būdavo suverčiama krūva palapinių, sulankstomų kėdžių, cinkuotų ir baltų dėžių, rudų ryšulių, ir virš punkto sumaišties dar kiek sutirštėdavo paslaptingumo atmosfera. Iš viso atėjo penkios tokios partijos; atrodė, kad šie žmonės pabėgo be jokios tvarkos, prisigrobę visokiausių prekių

iš manufaktūros ir maisto parduotuvių ir viską čia suvilko, kad nuošalioje vietoje lygiomis pasidalytų. Čia buvo kratinys daiktų, šiaip visai gerų, tik dėl žmonių kvailumo jie atrodė kaip pavogti.

Ši entuziastų gauja vadino save Eldorado tyrimo ekspedicija, ir aš manau, kad jos nariai buvo prisiekę laikyti paslaptį. Tačiau jų kalbos panėšėjo į nešvankių piratų kalbas: jos buvo įžūlios, tik ne drąsios, godžios, tik ne narsios, žiaurios, tik ne vyriškos; visoje toje šutvėje nė vienas neturėjo nė kruopelės įžvalgumo ar rimtų ketinimų, ir jie, regis, nė nežinojo, kad tie dalykai reikalingi dirbant bet kur pasaulyje. Jie troško tik išplėšti lobius iš šalies gelmių, moralinių tikslų turėdami ne daugiau kaip įsilaužėliai, plėšiantys seifą. Kas apmokėjo šios garbingos ekspedicijos išlaidas, aš nežinau, bet tai gaujai vadovavo mūsų valdytojo dėdė.

Iš išvaizdos jis buvo panašus į vargingo kvartalo mėsininką, akys žvelgė mieguistai ir klastingai. Puikuodamasis jis nešiojo savo storą pilvą ant trumpų kojelių ir per visą tą laiką, kol punktas buvo apipultas jo gaujos, nesišnekėjo su niekuo, išskyrus savo sūnėną. Nuolat matei, kaip jiedu visą dieną vaikšto sukišę galvas, varinėdami nepabaigiamas šnekas.

Aš lioviausi nerimavęs dėl kniedžių. Žmogaus galimybės taip kvailioti kur kas ribotesnės, negu jums atrodo. Aš pasiunčiau viską po velnių ir pasidaviau tėkmei. Turėjau daug laiko mąstymui ir kartais vis pagalvodavau apie Kurcą. Nepasakyčiau, kad jis labai mane domino, ne, bet vis dėlto buvo smalsu pamatyti, ar tas žmogus, atvykęs čia kupinas kilnių idėjų, pasieks galų gale aukštybes ir kaip jis darbuosis ten atsidūręs.

II

Vieną vakarą, kai gulėjau paslikas savo garlaivio denyje, išgirdau artėjant balsus — tai vaikštinėjo pakrante dėdė su sūnėnu. Aš vėl pasidėjau galvą ant rankos ir buvau beužmiegąs, tik staiga kažkas pasakė tiesiai man į ausį:

— Aš niekam nedarau nieko blogo, bet nepakenčiu, kai man komanduoja. Ar aš valdytojas, ar ne? Man įsakė nusiųsti jį ten. Neįmanoma.

Supratau, kad tuodu stovi ant kranto prie pat garlaivio nosies, po mano galva. Aš gulėjau nekrusteldamas, labai ėmė miegas.

— Tikrai nemalonu,— suniurnėjo dėdė.

— Jis paprašė administraciją, kad jį ten nusiųstų,— kalbėjo antrasis,— norėdamas pasirodyti, ką gali nuveikti. Ir aš gavau atitinkamą paliepimą. Tik pamanykit, kokią įtaką tas žmogus turi. Baisus dalykas!

Jie abu sutiko, kad tai baisus dalykas, tada persimetė dar keliais keistais sakiniais.

— Viską jis gali... vienas žmogus... vedžioja valdybą už nosies...— Nei šiokių, nei tokių frazių nuotrupos išvaikė man snaudulį, ir aš jau buvau visai atsipeikėjęs, kai dėdė pasakė:

— Klimatas gali padėti šį sunkumą tau įveikti. Ar jis ten vienas?

— Taip,— atsakė valdytojas.— Jis atsiuntė upe savo padėjėją su tokiu man adresuotu rašteliu: „Išgrūskite šį menkystą namo ir daugiau man tokių nebesiųskit. Verčiau aš būsiu vienas negu su žmonėmis, kokius jūs duodat, norėdami jais atsikratyti". Tai buvo daugiau kaip prieš metus. Įsivaizduojat, koks įžūlumas!

— O dar ką nors atsiuntė nuo to laiko? — kimiu balsu paklausė dėdė.

— Dramblio kaulo,— išdrožė sūnėnas.— Daugybę dramblio kaulo... pirmos rūšies... daugybę... labai nemalonu.

— O ką dar? — suurzgė dėdė.

— Važtaraštį,— išpyškino sūnėnas.

Tada stojo tyla. Jie kalbėjosi apie Kurcą.

Tuo laiku man visi miegai jau buvo išlakstę, bet gulėjau patogiai įsitaisęs, todėl ir nesijudinau, nenorėdamas pakeisti pozos.

— Kaip tas dramblio kaulas buvo čia pristatytas? — suurzgė vyresnysis vyriškis, matyt, labai susierzinęs.

Antrasis paaiškino, kad dramblio kaulas buvo atgabentas kanojų flotilės, kuriai vadovavo maišyto kraujo anglas klerkas, Kurco tarnautojas. Kurcas ir pats buvo beatplaukiąs, nes jo punkte tuo metu nebebuvo nei prekių, nei jokių atsargų, bet, nuplaukęs tris šimtus mylių, jis staiga nusprendė grįžti ir pasuko atgal iš rąsto išskaptuota valtele su keturiais yrėjais, palikęs tą klerką keliauti toliau su dramblio kaulu. Abu vyriškiai atrodė apstulbinti tokio poelgio. Jie negalėjo suprasti motyvų. O aš turbūt pirmą kartą tartum pamačiau Kurcą, ir labai aiškiai: valtelė, keturi laukiniai prie irklų ir vienišas baltasis, staiga atsukęs nugarą Centriniam punktui, galbūt ir poilsiui, ir mintims apie tėvynę ir atsigręžęs veidu į laukinės gamtos gelmes, į savo tuščią apleistą punktą. Jo motyvų aš nežinojau. Greičiausiai jis

buvo tiesiog puikus vyras, kuris mylėjo darbą vien dėl paties darbo. Jie nė karto neištarė jo vardo. Jis buvo „tas žmogus“. Maišytakraujį, kuris, kaip supratau, vadovavo sunkiai kelionei labai apdairiai ir drąsiai, jie visą laiką vadino „tuo nenaudėliu“. „Nenaudėlis“ pranešė, kad „tas žmogus“ labai sirgo ir dar nėra visai pasitaisęs...

Abu vyriškiai paėjo kelis žingsnius nuo laivo ir ėmė vaikštinėti kiek tolėliau. Aš nugirdau: „Karinis postas... gydytojas... už dviejų šimtų mylių... dabar visiškai vienas... neišvengsime delsimo... devyni mėnesiai... jokių žinių... keisti gandai“.

Jie vėl priartėjo kaip tik tuo momentu, kai valdytojas tarė:

— Nėra nieko, kiek žinau, nebent tas keliaujantis pirklys, šlykštus bernas, atiminėjantis dramblio kaulą iš čiabuvių.

Apie ką gi jie kalbėjo dabar? Iš nuotrupų supratau, kad tai kažkoks žmogus Kurco apylinkėse, kurio veiklai valdytojas nepritaria.

— Mes neatsikratysim nesąžiningos konkurencijos, kol kurio nors iš jų nepakars, kad pagąsdintų kitus,— tarė jis.

— Teisingai,— suniurzgė antrasis,— tegu pakaria! Kodėl ne? Šioje šalyje galima daryti viską. Aš tą ir sakau. Niekas šičia, supranti, niekas tau nepavojingas. O kodėl? Todėl, kad tu pakeli tą klimatą ir pergyvensi juos visus. Pavojus būtų Europoje, bet prieš išvykdamas aš pasirūpinau...

Jie nuėjo kalbėdamiesi pašnibždom, paskui balsai vėl pagarsėjo.

— Ne mano kaltė, kad viskas taip užsidelsė. Aš stengiuosi.

Storulis atsiduso:

— Labai blogai.

— O kokios kvailos ir žalingos jo kalbos,— kalbėjo toliau valdytojas.— Kaip jis man įkyrėjo, kol buvo čia. „Kiekvienas punktas turi būti kaip švyturys kelyje į gerovę; tai ne tik prekybos centras, bet ir humaniškumo, pažangos, mokymo centras“. Įsivaizduojat, koks asilas! Ir dar nori būti valdytojas! Ne, tai...

Jis net paspringo taip didžiai pasipiktinęs, o aš kiek kilstelėjau galvą. Nustebau pamatęs, kaip jie arti — visiškai po manim. Skrybėles būčiau galėjęs jiems apspjauti. Paskendę mintyse, akis buvo nudūrę į žemę. Valdytojas plona vytele plekšnojo sau per koją; jo įžvalgusis giminė pakėlė galvą.

— Ar tu nė karto nesirgai nuo tada, kai paskutinį kartą grįžai po atostogų? — paklausė jis.

Antrasis krūptelėjo.

— Kas? Aš? O, manęs kaip užkerėto liga neima. Bet kiti — Die-

ve mano! Visi serga. Ir numiršta taip greit, kad aš nespėju išsiųst jų iš čia... Tiesiog neįmanoma!

— Hm... Taip...— sumurmėjo dėdė.— Taip, mano berniuk, tuo ir pasikliauk, tuo ir pasikliauk.

Aš pamačiau, kaip jis ištiesė trumpą it pelekas ranką ir plačiu mostu apvedė mišką, užutekį, dumblyną, upę — tartum tuo įžeidžiu judesiu į saulėtą žemę būtų išdavikiškai kvietęsis kažkur glūdinčią mirtį, užsislėpusį blogį, jos širdies tamsą. Buvo taip baisu, jog aš pašokau ir pažiūrėjau į miško pakraštį, lyg tikėdamasis kokio nors atsako į šį nykų savikliovos rodymą. Žinot, kokių kvailų minčių kartais ateina į galvą. Į šiuos du žmones žvelgė visiška tyla, pritvinkusi grėsmingos kantrybės, tarsi laukianti nebūtos invazijos galo.

Jie kartu garsiai susikeikė — matyt, iš išgąsčio, paskui, apsimetę, kad manęs nepastebėjo, patraukė į punktą. Saulė buvo žemai; jie ėjo greta, palinkę į priekį, ir atrodė, kad sunkiai tempia į kalną savo juokingus nevienodo ilgio šešėlius, kurie lėtai vilkosi iš paskos per aukštą žolę, neprilenkdami nė vieno žolynėlio.

Po kelių dienų Eldorado ekspedicija iškeliavo į viskam pakančias džiungles, kurios susiliejo jiems iš paskos, kaip jūra susilieja įšokus perlų ieškotojui. Praslinkus gerokam laiko tarpui, atėjo žinia, kad visi asilai išdvėsė. Nieko nežinau, koks likimas ištiko ne tokius vertingus gyvulius. Jie, be jokios abejonės, kaip ir mes visi, gavo ko nusipelnę. Aš nesiteiravau. Tada mane jaudino viltis jau labai greitai susitikti su Kurcu. „Labai greitai“ sakau sąlyginai. Tik po dviejų mėnesių kelionės mes pasiekėm krantą kiek žemėliau tos vietos, kur buvo Kurco punktas.

Plaukdami ta upe mes tarsi keliavom atgal į pačią pasaulio pradžią, kai žemėje vešėjo augalija ir karaliai buvo dideli medžiai. Upė be laivų, tyla, neperžvelgiamas miškas. Oras buvo šiltas, tirštas, sunkus, tingus. Skaisčioje saulės šviesoje jokio džiaugsmo. Ilgi plyno vandens kelio ruožai bėgo į tamsą šešėlių užtemdytuose toliuose. Sidabrinio smėlio seklumose vienas šalia kito šildėsi saulėje begemotai ir aligatoriai. Platėjanti upė tekėjo tarp daugybės miškais apaugusių salelių; toje upėje pasiklysdavai kaip dykumoje ir visą dieną ieškodavai vagos, nuolat atsitrenkdamas į seklumas, kol pradėdavai galvoti, kad esi užkerėtas ir amžinai atskirtas nuo visko, ką pažinojai anksčiau... kažkur... labai toli... galbūt kitame gyvenime. Būdavo akimirkų, kai sugrįždavo praeitis — kaip pasitaiko kartais, kai būni labai užsiėmęs,— tik ji sugrįždavo kaipo neramus

pilnas garsų sapnas, su nuostaba prisimintas stulbinančioje šio keisto augalijos, vandens ir tylos pasaulio realybėje. Šio gyvenimo ramybė toli gražu nebuvo taiki. Tai buvo ramybė nepermaldaujamos jėgos, mąstančios apie neįžvelgiamus kėslus. Ji buvo kažkokia kerštinga. Vėliau aš prie to pripratau ir nebepastebėdavau. Neturėjau laiko. Reikėjo atspėti, kur upės vaga, intuityviai surasti pasislėpusias seklumas, pamatyti povandenines uolas. Aš mokiausi kietai sukąsti dantis, kad širdis neišlėktų, kai vos per plauką išvengdavom bjaurios klastingos povandeninės kerplėšos, kuri būtų galėjusi prakiurdyti menką mūsų garlaiviūkštį ir paskandinti visus piligrimus. Man reikėjo žvalgytis sausuolių, kad naktį galėtume nupjauti ir rytojaus dieną kūrenti po katilais. Kai tenka rūpintis tokiais dalykais, paviršutinėmis smulkmenomis, realybė tada, žinokit, nublanksta. Vidinė tiesa esti paslėpta, visa laimė. Bet aš vis tiek jutau tą tiesą. Dažnai pajusdavau, kaip paslaptinga ir rami ji stebi mano kvailiojimus, lygiai kaip stebi ir jus, bičiuliai, kada išdarinėjat triukus kiekvienas ant savo lyno... dėl ko?.. dėl pusės kronos už kūliavirstį...

— Pasistenkit būti mandagus, Marlou,— sumurmėjo kažkas, ir aš supratau, kad, be manęs, jachtoje yra dar vienas neužmigęs klausytojas.

— Atsiprašau. Aš užmiršau, kad dalį kainos sudaro ir širdies skausmas. Ir iš tikrųjų ką reiškia kaina, jei triukas pavyko? Jūsų triukai visai vykę. Ir man sekėsi neblogai, nes pavyko nepaskandinti garlaivio per pačią pirmąją kelionę. Ligi šiol tuo stebiuosi. Įsivaizduokit, kad užrištomis akimis reikia vežimu važiuoti blogu keliu. Turiu pasakyti, ganėtinai prisidrebėjau ir išliejau prakaito. Juk būtų nedovanotina nuodėmė jūreiviui, jei pramuštų dugną laivui, kuriam jis paskirtas vadovauti. Niekas to gal ir nesužinotų, bet pats tokio smūgio niekada neužmirštum. Smūgio į pačius paširdžius. Metų metais paskui prisimeni, sapnuoji, naktį pabudęs galvoji tai karščio pilamas, tai šalčio krečiamas. Aš nesakau, kad garlaivis visą laiką plaukė. Ne kartą teko bristi, ir stūmė jį taškydami vandenį dvidešimt žmogėdrų. Juos pakeliui buvome pasiėmę į laivą. Puikiausi vaikinai tie žmogėdros. Su jais buvo galima dirbti, ačiū jiems už tai. Ir pagaliau jie nevalgė vienas kito man matant. Vežėsi maistui begemotienos, kuri sugedo, ir ja man ėmė dvokti to laukinio krašto paslaptingumas. Fu! Ir dabar dar užuodžiu. Garlaiviu plaukė valdytojas ir trys ar keturi piligrimai su savo lazdomis. Retkarčiais netoli kranto aptikdavom punktą, prisiglaudusį nežinomybės pakraštyje, ir

baltieji žmonės, kurie, išbėgę iš apgriuvusių lūšnų, sveikindavo mus smarkiai mosikuodami iš džiaugsmo ir nuostabos, atrodydavo labai keisti, tarsi kokių burtų laikomi čia nelaisvėje. Kurį laiką ore skambėdavo žodžiai „dramblio kaulas“, o paskui mes vėl leisdavomės į tylą, vingiuodami palei dykus upės krantus, tarp aukštų aptvėrusių kelią sienų, nuo kurių aidu atsimušdavo ir pavirsdavo į duslų trenksmą nuobodūs mentračio dūžiai. Medžiai, medžiai, milijonai medžių, storų, didžiulių, aukštų, o jų papėdėje laikydamasis kranto prieš srovę šliaužė mažas aprūkęs laiviūkštis tarsi tingus vabalas, ropojantis didingo portiko grindimis. Jauteisi labai mažas, kažkur pamestas, tačiau tas jausmas neslėgė. Pagaliau, kad ir koks buvai mažas, tas aprūkęs vabalas vis tiek šliaužė, o tau tik to ir reikėjo. Nežinau, kur jį šliaužiant vaizdavosi piligrimai. Aišku, į kokią nors vietą, kur jie tikėjosi ko nors gauti. Man jis šliaužė pas Kurcą — tik pas Kurcą. Tačiau kai prakiuro garo vamzdžiai, mes pradėjom šliaužti labai lėtai. Miškai skyrėsi prieš mus ir vėl glaudėsi už mūsų, atrodydavo, kad medžiai tingiai subrenda į vandenį ir užtveria mums kelią atgal. Vis giliau ir giliau mes skverbėmės į tamsos širdį. Čia buvo labai tylu. Kartais naktį už medžių sienos pasigirsdavo būgnų dundesys, nuskambėdavo aukštyn upe, ir iki pat aušros būdavo girdėti silpni atgarsiai, tarsi plaukiojantys ore virš mūsų galvų. Ar jie šaukė į karą, ar reiškė taiką, ar buvo malda, mes nežinojom. Prieš aušrą pasidarydavo vėsu ir labai tylu; miškakirčiai miegodavo, jų laužai baigdavo degti; mes krūpčiodavom sutraškėjus šakelei. Mes buvome keliautojai priešistorinių laikų žemėje, kuri buvo panaši į nepažįstamą planetą. Galėjom įsivaizduoti esą pirmieji žmonės, atėję atsiimti prakeikto palikimo, už kurį turime atsimokėti didelėmis kančiomis ir alinamu darbu. Bet tarpais už upės vingio, po sunkia sustingusia lapija, staiga pasirodydavo nendrinės sienos, smailūs žolės stogai, pratrūkdavo šauksmai, sujuoduodavo kūnai, plodavo daugybė rankų, trypdavo kojos, liemenys linguodavo, blizgėdavo akių baltymai. Garlaivis lėtai ir sunkiai stumdavosi pro šį juodą nesuprantamą šėlsmą. Ar priešistorinis žmogus mus keikia, meldžiasi mums, ar sveikina,— kas galėjo pasakyti? Mums nebuvo leista suprasti aplinkos; mes slinkom pro šalį kaip vaiduokliai, stebėdamiesi ir slapčia baimindamiesi, kaip baimintųsi sveikas žmogus smarkaus jausmų protrūkio beprotnamyje. Mes negalėjom suprasti, nes buvom per daug tolimi ir nemokėjom prisiminti; mes keliavom pirmųjų amžių naktyje, tų amžių, kurie jau praėjo, nepalikę nė ženklo... ir jokių prisiminimų.

Žemė atrodė nežemiška. Mes esam įpratę matyti siaubūną nugalėtą, sukaustytą grandinėmis, o čia... čia galėjai matyti kažkokį padarą siaubingą ir laisvą. Tai buvo nežemiška, o žmonės... ne, žmonės nebuvo nežmogiški. Žinot, nėra nieko blogiau už tą įtarimą, kad jie yra nežmogiški. Tai suprasdavai pamažu. Jie staugė, šokinėjo, sukosi, bjauriai vaipėsi, ir šiurpą kėlė kaip tik ta mintis, kad jie — žmonės, tokie pat kaip ir tu,— mintis apie tolimą giminystę su šiuo laukiniu aistringu siautuliu. Baisu. Taip, tai buvo baisu. Bet jeigu turėjai savyje vyriškumo, reikėjo prisipažinti, kad siaubingas to kauksmo atvirumas pažadino tavyje vos juntamą atsaką, neaiškią nuojautą, kad tu, toks tolimas pirmųjų amžių nakčiai, gali suvokti jo prasmę. Ir kodėl ne? Žmogaus protui viskas prieinama, nes jame glūdi viskas — visa praeitis ir visa ateitis. Bet kas pagaliau čia buvo? Džiaugsmas, baimė, sielvartas, atsidavimas, drąsa, įniršis — kas žino? — tačiau čia buvo tiesa — tiesa, nuo kurios nuplėšta laiko skraistė. Tegu kvailys spokso išsižiojęs ir dreba — vyriškas žmogus žino ir gali stebėti nė nemirkteldamas. Tik žmogiškumo jis turi turėti ne mažiau kaip tie žmonės ant kranto. Jis priims jų tiesą, jei turės savo paties tiesą ir įgimtą stiprybę. Principai čia nereikalingi. Jie įsigyti, kaip įsigyjami drabužiai, gražūs skudurai, kurie sudriks vos papurčius. Ne, reikalingas išprotautas tikėjimas. Ar šis velniškas klegesys — kvietimas man? Na ką gi, aš jį girdžiu, priimu, bet ir aš turiu balsą, ir, šiaip ar taip, jo nutildyti neįmanoma. Žinoma, kvailys, o jei dar apdovanotas baime ir subtiliais jausmais, visada bus saugus. Kas ten niurna? Jūs klausiat, ar aš neišlipau į krantą ir nepradėjau staugti ir šokti? Ne, neišlipau. Dėl subtilių jausmų, sakot? Velniop tuos subtilius jausmus! Aš neturėjau laiko. Reikėjo terliotis su švino baltalais ir vilnonės antklodės juostomis, vynioti tuos kiaurus garo vamzdžius — štai kas. Reikėjo vairuoti garlaivį, lenkti kerplėšas, kad tas laiviūkštis žūt būt kastųsi į priekį. Visame tame buvo pakankamai paviršutinės tiesos, kad išgelbėtų ir išmintingesnį už mane žmogų. O, be viso kito, dar turėjau prižiūrėti vieną laukinį — laivo kūriką. Jis buvo pagerintas egzempliorius — mokėjo kūrenti. Dirbo jis apačioje, kaip tik po manim, ir, žiūrėdamas į jį, tikrai galėjai pasimokyti, kaip žiūrėdamas į vaikštantį užpakalinėmis kojomis šunį su kelnėmis ir skrybėle su plunksna. Tam tikrai puikiam vaikinui išmokyti prireikė vos kelių mėnesių. Jis šnairavo į manometrą ir vandenmatį, iš visų jėgų stengdamasis parodyti, kad nebijo; tas vargšelis nešiojo dantų vėrinį, vilnos ant jo makaulės buvo išskustos keistais raštais, o kiekvienas skruostas

papuoštas trimis randais. Jam būtų derėję ploti rankomis ir šokti ant kranto, o jis sunkiai dirbo — vergas, pakerėtas keistų burtų, žinąs daug išganingų dalykų. Jis buvo naudingas, nes buvo išmokytas; o žinojo jis štai ką: jei vanduo tame permatomame inde išnyks, tai piktoji dvasia, kuri yra katile, didžiai ištrokš ir užpykus baisiai atkeršys. Taigi jis prakaitavo, kūrendamas ugnį po katilu, ir baimingai stebėjo stiklą (prie rankos buvo prisirišęs čia pat pasidarytą amuletą iš skudurų, o nuo apatinės lūpos karojo plokščio nušlifuoto kaulo gabalas didumo sulig kišeniniu laikrodžiu). Lėtai slinko pro šalį mišku apaugę krantai, už mūsų likosi kaimelio sukeltas triukšmas, prieš akis buvo begalinės mylios tylos, o mes šliaužėm ir šliaužėm — pas Kurcą. Kerplėšų buvo tirštai, upė apgaulinga ir sekli, katile, atrodo, tikrai tupėjo piktas demonas, taigi nei tas kūrikas, nei aš neturėjom laiko leistis į apmąstymus.

Likus penkiasdešimčiai mylių iki Vidinio punkto, priplaukėm nendrių trobelę, liūdnai palinkusį stiebą, ant kurio kadaravo draiskalai, buvę kažkokia vėliava, ir tvarkingai sukrautą malkų rietuvę. Tai buvo netikėta. Išlipom į krantą ir ant malkų radom lygią lentelę, kur buvo apiblukęs įrašas pieštuku. Išskaitėm, kad ten parašyta: „Malkos jums. Skubėkite. Artėdami būkite atsargūs“. Buvo ir parašas, tik neįskaitomas — ne Kurcas, daug ilgesnis žodis. „Skubėkite“. Kur? Į aukštupį? „Būkite atsargūs“. Mes nesisaugojom. Tačiau perspėjamasis raštelis negalėjo būti taikomas vietovei, kuri jau praplaukta. Kažkas negerai turėjo būti toliau. Bet kas? Ar didelis tas pavojus? Štai kas mums rūpėjo. Supykę iškeikėm tokį kvailą telegrafišką stilių. Džiunglės aplinkui tylėjo ir neleido mums nieko matyti. Trobelės angoje kabojo raudonos saržos užuolaida ir liūdnai pleveno mums prieš akis. Iš jos jau išsikraustyta, bet matyti, kad ne per seniausiai čia gyventa baltojo žmogaus. Likęs primityvus stalas — lenta ant dviejų stulpelių, tamsiam kampe suversta krūvelė šlamšto, o prie durų radau ant žemės knygą. Ji buvo be viršelių, puslapiai net nučiurę ir suminkštėję nuo vartymo, bet iš naujo gražiai persiūti baltu medvilniniu siūlu, kuris atrodė dar švarus. Nepaprastas radinys. Pavadinimas buvo „Kai kurių navigacijos klausimų tyrinėjimas“, o parašyta kažkokio Tauserio ar Tausono, Jo Didenybės laivyno kapitono. Gana nuobodi knyga su diagramomis ir nemaloniomis skaičių lentelėmis, išleista prieš šešiasdešimt metų. Aš žiūrinėjau šią nuostabią senieną su didžiausiu atsargumu, kad ji man rankose neišskistų. Jos puslapiuose Tausonas ar Tauseris labai rimtai tyrinėjo

laivo grandinių ir takelažo medžiagų atsparumą ir kitus panašius dalykus. Nelabai patraukli knyga, bet jau iš pirmo žvilgsnio buvo matyti vieno tikslo siekimas, nuoširdus susirūpinimas tinkamai imtis darbo, ir todėl tie kuklūs puslapiai, apmąstyti prieš tiek metų, buvo ne vien dalykiniai, iš jų švietė dar kitokia šviesa. Paprastas senas jūreivis savo kalbomis apie grandines ir keltuvus atitraukė mano mintis nuo džiunglių ir piligrimų, ir aš pasijutau laimingas, aptikęs kažką neabejotinai tikra. Kad radau čia tokią knygą, buvo tiesiog stebuklas, bet dar labiau stulbino pastabos pieštuku paraštėse, aiškiai susijusios su tekstu. Aš netikėjau savo akimis — pastabos buvo užšifruotos! Taip taip, tie ženklai atrodė kaip šifras. Tik įsivaizduokit — žmogus atsibogino tokią knygą į šitą vietą ir studijavo ją, rašė pastabas ir dar užšifravo jas! Kažkokia absurdiška paslaptis!

Kurį laiką lyg ir trukdė koks šurmulys, ir kai pakėliau akis, pamačiau, kad malkų nebėra, o valdytojas su visais piligrimais šaukia mane nuo upės kranto. Įsigrūdau knygą į kišenę. Patikėkit, atsitraukti nuo skaitymo man buvo tas pats, kas būti atplėštam nuo gero seno draugo.

Paleidau išgverusią mašiną.

— Čia bus tas nelemtas prekeiva, tas įsibrovėlis! — sušuko valdytojas, piktai žiūrėdamas į tą vietą, kurią palikom.

— Jis tikriausiai anglas,— pasakiau.

— Tai nepadės jam išsisukti iš bėdos, jei nepasisaugos,— niūriai sumurmėjo valdytojas.

Apsimetęs naivuoliu pareiškiau, kad šiame pasaulyje niekas negali jaustis saugus.

Srovė dabar buvo greitesnė; garlaivis, atrodė, jau leido paskutinį kvapą, lėtai plakė vandenį laivaratis, ir aš sulaikęs kvėpavimą klausiausi, nes teisybę pasakius, kiekvieną momentą tikėjausi, kad tas kledaras sustos. Aš tartum stebėjau paskutinius gęstančios gyvybės blyksnius. Bet vis dėlto mes šliaužėm pirmyn. Kartais pasirinkdavau kokį medį priekyje, kad pagal jį nustatyčiau, kokiu greičiu artinamės prie Kurco, bet visuomet pamesdavau jį iš akių. Taip ilgai žiūrėti į vieną daiktą neužteko kantrybės. Valdytojas aiškiai rodė, kad yra visiškai susitaikęs su likimu. Aš nervinausi ir pykau, ginčijausi su savim, ar pasikalbėti su Kurcu atvirai, ar ne, bet dar nieko nenusprendus toptelėjo, kad mano kalbėjimas ar tylėjimas, ar iš viso bet koks mano veiksmas neturi jokios reikšmės. Argi svarbu, ką jis žino ar nežino? Argi svarbu, kas valdytojas?

Kartais žmogui va taip ima ir nušvinta protas. Šio dalyko esmė giliai, ne paviršiuje, man nepasiekiama, ir mano įsikišimas nieko nepakeis.

Į kitos dienos vakarą mes tarėmės esą maždaug už aštuonių mylių nuo Kurco punkto. Aš norėjau stumtis toliau, bet valdytojas labai surimtėjo ir pasakė, kad plaukti čia itin pavojinga ir kad verčiau palaukti ryto, nes saulė jau visai žemai. Be to, jeigu klausysime perspėjimo artintis atsargiai, tai turime priplaukti dienos metu — nei prietemoje, nei tamsoje. Tokia mintis buvo gana protinga. Aštuonioms mylioms įveikti mums reikės trijų valandų, be to, tolumoje ties posūkiu pastebėjau įtartinus ribuliukus. Vis dėlto šitokia gaišatis neapsakomai mane supykdė; kvaila buvo pykti, nes viena naktis po tiek mėnesių laukimo neturi jokios reikšmės. Kadangi malkų pakako ir buvo liepta žiūrėti atsargumo, aš išmečiau inkarą upės viduryje. Upė čia buvo siaura, tiesi, krantai statūs kaip geležinkelio iškasoje. Prieblanda čia atslinko dar gerokai prieš nusileidžiant saulei. Vanduo tekėjo lygiai ir greitai, bet pakrantėse viskas buvo nejudru ir nebylu. Medžiai, apraizgyti vijoklių, ir krūmai atrodė tartum suakmenėję, net kiekviena ploniausia šakelė, lengviausias lapelis. Tai nebuvo miegas — toks sustingimas atrodė nenatūralus kaip transas. Nebuvo girdėti nė jokio garso. Žiūrėjai nustebęs, ir ėmė rodytis, kad apkurtai... Paskui staiga atėjo naktis, ir ėmė rodytis, kad apakai. Apie trečią ryto stryktelėjo kažkokia didelė žuvis, ir nuo garsaus pliaukštelėjimo aš pašokau it nuo šūvio. Kai patekėjo saulė, aplinkui tvyrojo baltas rūkas, labai šiltas, lipnus ir dar labiau neperregimas kaip tamsa. Jis niekur neplaukė ir neretėjo, tiesiog stovėjo čia kaip koks kietas daiktas. Aštuntą ryto jis pakilo, kaip pakyla uždanga. Mes pamatėm daugybę aukštų medžių, didžiules neįžengiamas džiungles, virš kurių kabojo mažas liepsnojantis saulės kamuolėlis... viskas buvo sustingę... paskui balta uždanga vėl užslinko, labai lygiai, tarsi būtų nuslydusi riebaluotais grioveliais. Aš liepiau paleisti inkaro grandinę, kurią buvom pradėję kelti. Dar jai dusliai tebežvangant, nepermatomu oru lėtai nusklendė riksmas, labai garsus šauksmas, kupinas begalinio sielvarto. Nutilo. Tada mūsų ausyse ėmė skambėti garsios dejonės, laukinės, nedarnios. Iš netikėtumo man net plaukai po kepure pasistojo. Nežinau, kaip tai paveikė kitus; man pasirodė, tarsi pats rūkas būtų surikęs — taip staiga ir iš visų pusių iškart pasigirdo tas liūdnas ir garsus šauksmas. Jis pasiekė kulminaciją skubiai perėjęs į beveik nepakeliamą skvarbų klyksmą, kuris ūmai nutilo, o mes palikom

sustingę kvailiausiomis pozomis, atkakliai klausydamiesi beveik tokios pat klaikios kaip tie šauksmai tylos.

— Dieve mano! Ką turėtų reikšti tas...— sumikčiojo prie mano alkūnės vienas iš piligrimų, mažas storulis rusvais plaukais ir rudomis žandenomis, apsiavęs pusbačiais, su rausva pižama, kurios kelnės buvo sukištos į puskojines. Kiti du visą minutę stovėjo išsižioję, paskui nėrė į mažą kajutę, tuoj pat vėl išnėrė ir atkišę vinčesterius ėmė baikščiai dairytis į šalis. Mes tegalėjom įžiūrėti tik savo garlaivį — jo kontūrai buvo neryškūs, tarsi jis būtų tirpęs,— ir miglotą vandens ruožą, maždaug per dvi pėdas aplinkui, daugiau ničnieko. Daugiau pasaulio nebuvo, mes jo nematėm ir negirdėjom. Jo nebuvo. Pradingo, pražuvo kaip nušluotas, nepalikęs nei šnabždesio, nei šešėlio. Aš nuėjau į pirmagalį ir liepiau tiek įtraukti grandinę, kad prireikus iškart galėtume pakelti inkarą ir pajudėti iš vietos.

— Ar jie puls? — sušnibždėjo kažkas persigandęs.

— Visus mus išskers šitam rūke,— sumurmėjo kitas.

Veidai trūkčiojo nuo įtampos, rankos virpėjo, akys nemirksėjo. Buvo įdomu stebėti, kaip skiriasi baltųjų žmonių išraiška nuo juodųjų mūsų įgulos vyrų, kurie čia aukštupyje buvo tokie pat svetimi kaip ir mes, nors jų namai buvo tik už aštuonių šimtų mylių. Baltieji, aišku, labai sutrikę, dar atrodė ir pasipiktinę dėl tokio bjauraus rėkimo. Anieji buvo suklusę, natūraliai susidomėję, bet jų veidai atrodė visiškai ramūs, vienas ar du net šypsojosi traukdami grandinę. Keli trumpai burbtelėję lyg kažką sutarė, ir visi liko patenkinti. Jų viršesnysis, jaunas juodukas plačia krūtine, apsisupęs tamsiai mėlynu audeklu su kutais, grėsmingai išplėstomis šnervėmis ir riebaluotais, meistriškai garbanėlėm suraitytais plaukais stovėjo šalia manęs.

— Taigi! — pasakiau aš, norėdamas tik parodyti draugiškumą.

— Sugauk juos,— išpoškino tas, išplėtęs krauju pasruvusias akis ir blykčiodamas aštriais dantimis.— Sugauk juos. Atiduok mums.

— Jums? — paklausiau aš.— Ką jūs su jais darysit?

— Suvalgysim! — trumpai atsakė, atsirėmė alkūne į turėklus oria poza ir didingai įsmeigė akis į rūką. Aš, be abejo, būčiau persigandęs, jei nebūtų atėję į galvą, kad jis ir jo vyrai turbūt labai alkani ir kad bent jau per šį paskutinį mėnesį jie ypač išbadėjo. Pasamdyti buvo šešiems mėnesiams (nemanau, kad nors vienas iš jų turėjo tokį aiškų supratimą apie laiką, kaip mes turim, nuolat atsigręždami atgal į nesuskaičiuojamus amžius. Jie vis dar tebegyveno laiko pradžioje ir neturėjo paveldėtos patirties, iš kurios galėtų mokytis), ir ka-

dangi sutartis buvo surašyta pagal kokį nors absurdišką įstatymą, sugalvotą žemupyje, tai, aišku, niekam neatėjo į galvą pasirūpinti, kaip jie gyvens. Tiesa, jie buvo atsinešę sugedusios begemotienos, bet jos nebūtų užtekę ilgam net ir tuo atveju, jei piligrimai nebūtų didelės jos dalies išmetę lauk, tuo sukeldami pasipiktinimo šauksmus. Tai atrodė kaip savavaliavimas, bet iš tikrųjų tebuvo teisėtas savigynos aktas. Juk neįmanoma traukti nudvėsusio begemoto dvoką ir budint, ir miegant, ir valgant, ir tuo pat metu laikytis įsikibus gyvenimo, kuris vis taikosi išslysti. Beje, juodukams kas savaitę buvo išduodama po tris gabalėlius žalvarinės vielos, kiekvienas maždaug devynių colių ilgio; teoriškai buvo nustatyta, kad jie už šią valiutą turi pirktis maisto pakrantės kaimuose. O matot, kaip buvo praktiškai — arba tų kaimų nebūdavo, arba jų gyventojai būdavo priešiškai nusiteikę, arba valdytojas, kuris kaip ir mes visi maitinosi konservais bei retkarčiais kokio seno ožio mėsa, nežinia kodėl nenorėdavo sustabdyti garlaivio. Taigi nežinau, kaip jiems reikėjo pasinaudoti tokia nepaprasta alga, nebent būtų galėję ryti tą vielą arba daryti kilpas ir statyti jas žuvims gaudyti. Bet turiu pasakyti, kad alga buvo mokama reguliariai, kaip ir derėjo tokiai didelei ir garbingai prekybos bendrovei. O iš viso vienintelis valgomas daiktas, kurį esu matęs juos turint,— nors jis ir neatrodė valgomas,— buvo keli gabalėliai kažkokios lyg puszalės, purvinos, violetinės spalvos tešlos, suvyniotos į lapus, ir jie kartkartėm jos atsikąsdavo, bet po taip mažai, jog atrodė, kad valgo tik dėl akių, nes pasisotinti tuo nebuvo galima. Ir kodėl, vardan visų kamuojančių alkio demonų, jie nesusidorojo su mumis — jų buvo trisdešimt, o mūsų penki,— kad nors kartą gyvenime kaip reikiant prisikirstų, aš stebiuosi ir po šiai dienai. Jie buvo dideli tvirti vyrai, nelabai sugebantys įvertinti pasekmes, turėjo drąsos ir sveikatos, net ir dabar, nors jų oda buvo netekusi blizgesio, o raumenys stangrumo. Aš supratau, kad čia suvaidino savo vaidmenį kažkokia susilaikymo jėga, viena iš žmogaus paslapčių, kuri paverčia niekais visas tikimybes. Aš žiūrėjau į juos su vis didėjančiu susidomėjimu, bet ne dėl to, kad netrukus jie būtų galėję mane suvalgyti, nors turiu prisipažinti, kad kaip tik tada pamačiau piligrimus naujoje šviesoje — kokia nesveika jų išvaizda, ir su viltim pagalvojau, taip taip, su viltim, kad aš neatrodau... kaip čia pasakius... toks neapetitiškas. Tai prabilo kvaila tuštybė, visai deranti su sapno būsena, kurioje gyvenau tomis dienomis. Gal mane dar ir drugys buvo kiek suėmęs. Juk negyvensi visą laiką čiuopdamas pirštu pulsą.

Mane dažnai suimdavo drugys, o gal kokios kitos ligos — tai laukinė gamta žaisdama glostė mane savo letena, kibino prieš rimtesnį puolimą, kuris prasidės vėliau. O taip. Aš žiūrėjau į juos kaip žiūrima į bet kurį žmogų; man buvo smalsu, kokie jų impulsai, motyvai, sugebėjimai, silpnybės, kai jie priversti pakelti negailestingos fizinės būtinybės išbandymą. Susilaikymas! Kokia to susilaikymo priežastis? Ar prietarai, ar pasišlykštėjimas, kantrybė, baimė... ar gal koks primityvus garbės supratimas? Bet jokia baimė negali atsispirti alkiui, jokia kantrybė negali jo įveikti, o ten, kur yra alkis, pasišlykštėjimui vietos nėra; o prietarai, įsitikinimai ir tai, ką galima pavadinti principais, tėra ne daugiau kaip šapelis prieš vėją. Turbūt nežinot, kas tai yra ilgai trunkančio bado kančios, ta nepakeliama kankynė su juodomis mintimis ir niūrus, slegiantis jos žiaurumas? Aš visa tai žinau. Kova su alkiu atima visas jėgas. Iš tikrųjų lengviau yra pakelti netektį, negarbę, savo sielos pragaištį negu tokį ilgą badavimą. Liūdna, bet taip jau yra. Be to, šiems vyrams nebuvo ko bijoti sąžinės graužaties. Susilaikymas! Tiek pat gali tikėtis susilaikymo ir iš hienos, slankiojančios tarp lavonų mūšio lauke. Bet faktas buvo man prieš akis — akivaizdus faktas, matomas kaip puta jūros paviršiuje, kaip neįmenamos mįslės ribuliai, ir paslaptis čia buvo didesnė negu keista neišaiškinama begalinio sielvarto gaida, nuaidėjusi laukiniame šauksme ant upės kranto už baltos nepermatomos rūko sienos.

Du piligrimai pašnibždomis greitakalbe ginčijosi, kuriame krante buvo šaukiama.

— Kairiajame.

— Ne, ne! Ką jūs kalbat? Dešiniajame, aišku, kad dešiniajame!

— Padėtis labai rimta,— pasakė man už nugaros valdytojas.— Aš būsiu labai nelaimingas, jei kas nors atsitiks ponui Kurcui, kol nuvyksime.

Pažvelgiau į jį. Nebuvo jokios abejonės, kad jis kalba nuoširdžiai. Jis buvo iš tų žmonių, kurie paiso išorinio padorumo. Šitoks buvo jo susilaikymas. Bet kai jis subambėjo kažką, kad reikia tuojau pat plaukti toliau, aš net nesiteikiau atsakyti. Aš žinojau, taip pat ir jis žinojo, kad tai neįmanoma. Jeigu būtume pakėlę inkarą, būtume nebesusigaudę, kur esam, būtume tiesiog pasimetę erdvėje. Būtume nesupratę, kur plaukiam — ar į aukštupį, ar į žemupį, o gal skersai upę, kol nebūtume atsitrenkę į krantą, bet ir tada nebūtume žinoję, į kurį. Aiškus daiktas, aš nepajudėjau iš vietos. Neturėjau jokio noro sudaužyti laivą. Sunku ir įsivaizduoti labiau netikusią vietą katas-

trofai. Jei laivas ir neiškart būtų nuskendęs, mes vis tiek greitai būtume žuvę — vienaip ar kitaip.

— Aš leidžiu jums rizikuoti,— patylėjęs pareiškė valdytojas.

— Aš nesutinku rizikuoti,— atšoviau. Tokio atsakymo jis ir tikėjosi, tiktai gal nustebo dėl mano tono.

— Ką gi, aš turiu klausyti jūsų nuomonės. Jūs — kapitonas,— tarė jis pabrėžtinai mandagiai.

Atgręžiau jam šoną, tuo parodydamas dėkingumą, ir įsižiūrėjau į rūką. Kiek dar jis tvyros? Vaizdas neteikė vilčių. Artinimasis prie Kurco, renkančio dramblio kaulą tose prakeiktose džiunglėse, buvo lydimas tiek pavojų, lyg jis būtų buvęs užburta karalaitė, mieganti pasakų pilyje.

— Kaip jūs manot, ar jie puls? — konfidencialiai paklausė valdytojas.

Dėl keleto akivaizdžių priežasčių maniau, kad jie nepuls. Viena iš jų buvo tirštas rūkas. Jei jie savo kanojomis atsistums nuo kranto, pasiklys rūke, kaip pasiklystume ir mes, jei mėgintume pajudėti iš vietos. Buvau manęs, kad džiunglės abiejuose krantuose neįžengiamos, tačiau jos turėjo akis — akis, kurios mus pamatė. Krūmai prie pat vandens buvo iš tikrųjų labai tankūs, bet džiunglės už jų pereinamos. Vis dėlto per tą trumpą laiko tarpą, kai rūkas buvo pakilęs, kanojų niekur nemačiau, bent jau arti garlaivio jų nebuvo. Bet labiausiai neįtikėtinas užpuolimas man atrodė dėl pačių šauksmų, kuriuos buvom girdėję. Jie nebuvo nuožmūs ir nepranašavo priešiškų ketinimų. Kad ir kokie netikėti, kraupūs ir smarkūs tie šauksmai buvo, aiškiai jaučiau juose sielvartą. Garlaivio vaizdas tiems laukiniams kažkodėl sukėlė tokį nenumaldomą skausmą. Taigi pavojus, aiškinau aš, galimas būtų tik dėl to, kad mes taip arti žmonių, kurie yra davę valią jausmams. Net ir sielvartas gali vėliau išsilieti smurtu, nors dažniausiai jis pereina į apatiją...

Reikėjo pamatyti, kaip spoksojo piligrimai! Jie nedrįso pasišaipyti ar bent išplūsti mane, nors, esu tikras, pamanė, kad aš išprotėjau — greičiausiai iš baimės. Aš atskaičiau jiems visą paskaitą. Mielieji mano, ką aš galėjau daryti? Budriai stebėti? Na, aš ir laukiau, bene pamatysiu rūką sklaidantis, kaip katė kad laukia pelės, tik iš akių mums dabar buvo tiek pat naudos, kaip ir tokiu atveju, jei būtume buvę palaidoti po vatos kalnu. Rūkas ir buvo panašus į vatą — dusinantis, smaugiantis, šiltas. Be to, viskas, ką aš sakiau, nors ir atrodė kvaila, buvo visiškai teisinga. Tai, apie ką mes kalbėjom kaip apie

užpuolimą, iš tikrųjų buvo mėginimas atremti užpuolimą. Veiksmai toli gražu nebuvo agresyvūs, tai net nebuvo gynimasis įprasta to žodžio prasme; jų buvo griebtasi iš desperacijos ir po teisybei grynai dėl apsisaugojimo.

Viskas prasidėjo praėjus dviem valandom, kai išsisklaidė rūkas, ir maždaug už pusantros mylios nuo Kurco punkto. Mes buvom ką tik su dideliu vargu įveikę vingį, kai upės viduryje pamačiau salelę, paprastą žalią žolės kupstą. Jis buvo tik vienas, bet kai priartėjom, supratau, kad nuo jo prasideda ilga sekluma, tiksliau, seklumų grandinė, siekianti upės vidurį. Seklumos buvo bespalvės, vos iškilusios virš vandens ir atrodė visiškai kaip žmogaus nugarkaulis po oda. Dabar galėjau plaukti arba į kairę, arba į dešinę, bet kokia ten vaga nežinojau. Krantai atrodė vienodi ir gylis toks pat; kadangi man buvo sakyta, jog punktas vakarų krante, aš ir pasukau į vakarinę vagą.

Nespėjom į ją įplaukti, o aš jau pamačiau, kad ji gerokai siauresnė, negu buvau manęs. Kairėje tęsėsi ilga ištisinė sekluma, o dešinėje buvo aukštas status krantas, apaugęs tankiais krūmais. Virš krūmų glaudžiomis gretomis stovėjo medžiai. Plonos šakelės karojo ant vandens, o vietomis buvo atsikišusi ir didelė šaka. Jau buvo pavakarys, miškas atrodė niūrus, ir platus vandens ruožas buvo šešėlyje. Tame šešėlyje mes ir plaukėm, labai lėtai, kaip galit įsivaizduoti. Aš laikiausi pakraščio, nes lotas rodė, kad prie pat kranto giliausia.

Vienas iš mano alkanų ir kantrių draugų matavo gylį pirmagalyje, kaip tik apačioje ties manim. Garlaivis buvo panašus į baržą su deniu. Denyje stovėjo du tikmedžio namukai su durimis ir langais. Katilas buvo pirmagalyje, o mašinos — vairagalyje. Viskas buvo po lengvu stogu, paremtu stulpais. Pro stogą kyšojo kaminas, o priešais kaminą stovėjo nedidelė lengvų lentelių patalpa — vairinė. Čia buvo šturvalas, taip pat sofutė, dvi sulankstomos kėdės, nedidelis stalelis ir užtaisytas martinis-henris, atremtas kampe. Priekyje buvo plačios durys, o abiejose pusėse langinės, aišku, visada atdaros. Per dienas aš būdavau ant stogo krašto priešais duris. Naktį miegodavau ar mėgindavau užmigti ant sofutės. Atletiškas negras nuo pajūrio, išmokytas mano nelaimingojo pirmtako, ėjo vairininko pareigas. Jis nešiojo varinius auskarus, nuo juosmens iki kulkšnių buvo apsisupęs žydru audeklu ir buvo apie save kuo geriausios nuomonės. Dar nebuvau matęs tokio nesusitupėjusio kvailio. Kai būdavau čia pat, jis vairuodavo be galo pasipūtęs, bet vos tik dingdavau iš akių, iškart virsdavo niekingu bailiu, ir tas klipata garlaivis galėjo bematant jį įveikti.

Aš žiūrėjau į gylio matavimo kartį, sulig kiekvienu nuleidimu vis labiau krimsdamasis, kad upė seklėja, tik staiga mano matuotojas metė darbą ir kaip ilgas išsitiesė denyje. Karties jis neištraukė, ir ta vilkosi per vandenį. Tuo tarpu kūrikas, kurį taip pat mačiau apačioje, ūmai atsisėdo priešais pakurą ir nukorė galvą. Aš nustebau. Tuoj pakėliau akis į upę, nes reikėjo apiplaukti kerplėšą. Aplinkui lakstė kažkokios lazdelės, jų buvo tirštai; lazdelės švilpė man pro nosį, krito po kojų, daužėsi į vairinės sieną man už nugaros. O upėje, ant kranto ir miške buvo labai tylu — visiška tyla. Aš tik girdėjau, kaip sunkiai pleškena vandenratis ir barbena tos lazdelės. Šiaip taip išsilenkėm kerplėšos. Juk tai strėlės, po perkūnais! Į mus šaudo! Aš kuo greičiausiai puoliau į vairinę uždaryti langinės nuo kranto pusės. Tas kvailys vairininkas, laikydamas rankas ant šturvalo, trypė kojom, aukštai keldamas kelius, ir čiaupėsi it pažabotas arklys. Tegu jį galas! O mes vilkomės per dešimt pėdų nuo kranto. Norėdamas uždaryti sunkią langinę, išsikišau iš vairinės ir tarp lapų pamačiau veidą tokiame pat aukštyje kaip ir manasis: jis žiūrėjo į mane įdėmiai ir piktai; tada staiga, tartum būtų nukritęs šydas nuo akių, prietemoje tarp susipynusių šakų pamačiau nuogas rankas, krūtines, kojas, žibančias akis — miške knibždėte knibždėjo blizgantys bronziniai žmonių kūnai. Šakelės virpėjo, lingavo ir šlamėjo, iš jų skrido strėlės. Aš uždariau langinę.

— Laikyk tiesiai! — paliepiau vairininkui.

Jis žiūrėjo į priekį tiesiai, nepasukdamas galvos, bet akys buvo išverstos, jis vis dar trypčiojo, lūpų kampučiuose pasirodė putos.

— Stovėk ramiai! — įniršęs surikau. Taip galima įsakyti ir medžiui, kad jis nelinguotų vėjyje.

Išbėgau iš vairinės. Apačioje geležiniu deniu dundėjo kojos, buvo girdėti sumišę šauksmai, kažkas suspiegė:

— Ar negalima pasukti atgal?

Priekyje pamačiau ribulius sklindant smailiu kampu. Ką? Ir vėl kerplėša? Man po kojom prasidėjo šaudymas. Piligrimai ėmė pyškinti iš savo vinčesterių ir tiesiog srovėmis leido šviną į krūmus. Pakilo debesis dūmų ir lėtai nuslinko pirmyn. Aš nusikeikiau. Dabar nebegalėjau matyti nei ribulių, nei kerplėšos. Stovėjau ir žvilgčiojau pro duris, o strėlės lėkė spiečiais. Jos gal buvo užnuodytos, bet atrodė taip, kad nė katės nepaklotų. Krūmuose pakilo staugsmas. Mūsų medkirčiai ėmė šaukti lyg karo šūkius. Net apkurtau, kai man už nugaros iššovė šautuvas. Žvilgtelėjau per petį — vairinė dar buvo pilna dūmų ir trenksmo — ir puoliau prie šturvalo. Tas kvailys juodis, viską pa-

metęs, atlapojo langinę ir ėmė šaudyti iš martinio-henrio. Jis stovėjo plačioje angoje spigindamas akimis, ir aš, sušukęs, kad grįžtų, ištiesinau staiga pakrypusį į šalį garlaivį. Vietos apsigręžti nebuvo, jei ir būčiau norėjęs, kažkur visai arti tame nelemtame rūke tūnojo kerplėša, laiko nebuvo galima gaišti, ir aš visu greičiu pasukau į krantą — tiesiai į krantą, kur, kaip žinojau, buvo gilu.

Mes lėtai brovėmės pro nukarusius krūmus tarp lūžinėjančių šakų ir skraidančių lapų. Šaudymas apačioje ūmai liovėsi, kaip ir buvau numatęs, nes pasibaigė užtaisai. Aš loštelėjau galvą, išsilenkdamas žybsniu prašvilpusios strėlės, kuri įlėkė pro vieną vairinės langą ir išlėkė pro kitą. Pažvelgęs pro tą beprotį vairininką, kuris kratydamas tuščią šautuvą rėkė kažką esantiems ant kranto, pamačiau neaiškias žmonių figūras: jie bėgo dvilinki susirietę, šokčiojo, slyste slydo, iš pradžių geriau matomi, paskui, pamažu nutolę,— blankiau. Kažkas didelis atsirado ore prieš langinę, šautuvas išlėkė už borto, vairininkas žingtelėjęs atgal pažvelgė į mane per petį neįprastai įdėmiai ir nugriuvo man prie kojų. Jo galva dusyk trinktelėjo į šturvalą, ir kažkas, sakytum kokia ilga lazda su bildesiu parvertė sulankstomą kėdutę. Atrodė, kad negras ištraukė tą lazdą iš kažko krante ir pargriuvo, netekęs pusiausvyros. Dūmai išsisklaidė, praplaukėm pro kerplėšą ir, žiūrėdamas į priekį, pamačiau, kad už kokio šimto jardų bus galima nutolti nuo kranto. Mano kojoms buvo taip šilta ir šlapia, jog turėjau žvilgtelti žemyn. Negras gulėjo aukštielninkas ir žiūrėjo tiesiai į mane, abiem rankom spausdamas tą lazdą. Tai buvo ieties kotas — ją įmetė ar įbedė pro angą ir pataikė jam į šoną kaip tik po šonkauliais; antgalis buvo sulindęs visas iki koto, šone žiojėjo baisi žaizda; mano batai buvo pilni kraujo, po šturvalu buvo pasiliejusi tamsiai raudona kraujo bala; jo akys keistai blizgėjo. Vėl prasidėjo šaudymas. Negras žiūrėjo į mane susirūpinęs, spausdamas rankomis ietį kaip kokią brangenybę, tarsi bijodamas, kad nesumanyčiau atimti. Man reikėjo prisiversti atitraukti nuo jo akis ir žiūrėti vairavimo. Viena ranka apčiuopiau virš galvos švilpuko virvę ir skubiai patraukiau du kartus. Pikti karingi šauksmai bematant nutilo, ir tada iš džiunglių gilumos pasigirdo virpanti pratisa aimana, kupina tokios baimės, liūdesio ir nevilties, jog atrodė — kažkas išlydi iš žemės paskutinę viltį. Krūmuose kilo didelis sujudimas, strėlių lietus liovėsi, šaižiai nuaidėjo dar keli šūviai, ir tada stojo tyla, kurioje aš aiškiai išgirdau lėtai plakant laivaratį. Skubiai pasukau vairą į dešinę, ir tuo metu tarpdury iškaitęs ir susijaudinęs pasirodė piligrimas rausva pižama.

— Valdytojas mane atsiuntė...— pradėjo jis oficialiu tonu ir staiga nutilo.— Dieve mano! — sušuko jis, pamatęs sužeistąjį.

Mes, du baltieji, stovėjom ties juo, o jo blizgančios akys klausdamos žiūrėjo į mus abu iškart. Sakau jums, atrodė, kad jis tuoj ims ir kažko paklaus suprantama kalba, bet jis mirė, neištaręs nė žodžio, nesujudėjęs, nekrūptelėjęs. Tik pačią paskutinę akimirką, tarsi atsakydamas į kažkokį mums nematomą ženklą ar mums negirdimą šnabždesį, jis susiraukė, ir tai suteikė juodai jo mirties kaukei nesuvokiamai niūrią, mąslią ir grėsmingą išraišką. Klausiančių akių blizgesys veikiai išblėso, jos pasidarė tuščios, stiklinės.

— Ar mokat vairuoti? — nekantriai paklausiau agentą. Jis aiškiai abejojo, bet aš nutvėriau jį už rankos, ir tada iškart suprato, kad vairuoti norom nenorom turės. Teisybę pasakius, man baisiausiai reikėjo pasikeisti kojines ir batus.

— Jis mirė,— sušnibždėjo agentas labai susijaudinęs.

— Be jokios abejonės,— atsakiau aš, kaip pašėlęs atraišiodamas batų raiščius.— Be to, man atrodo, kad ir pono Kurco jau nebėra gyvo.

Kurį laiką tik apie tai ir tegalvojau. Jaučiausi labai nusivylęs, tartum būčiau sužinojęs, kad siekiau kažko visai nerealaus. Nebūčiau labiau nusivylęs, jei būčiau keliavęs tokį kelią vien tik pasikalbėti su Kurcu. Pasikalbėti... Nusviedžiau batą į upę ir supratau, kad kaip tik to ir laukiau — pokalbio su Kurcu. Padariau keistą atradimą: niekad neįsivaizdavau to žmogaus veikiančio, o tik kalbantį. Aš nesakiau sau: „Dabar jau niekad jo nepamatysiu“ ar „dabar jau negalėsiu paspausti jam rankos“, bet „dabar jau jo nebeišgirsiu“. Tas žmogus man buvo balsas. Ne dėl to, žinoma, kad jis nebūtų man siejęsis su tam tikra veikla. Argi negirdėjau su didžiausiu pavydu ir susižavėjimu pasakojant, kad jis surinko, išmainė, išviliojo ar pavogė daugiau dramblio kaulo negu visi kiti agentai kartu? Bet ne čia buvo esmė. Svarbiausia, kad jis buvo talentingas žmogus ir kad iš visų talentų pranašiausias ir tikriausias buvo jo sugebėjimas kalbėti, jo žodžiai — išraiškos dovana, gluminanti ir skaidrinanti, labiausiai aukštinama ir labiausiai niekinama dovana, pulsuojantis šviesos srautas arba apgaulė, plūstanti iš neperžvelgiamos tamsos širdies.

Ir antras batas nulėkė į tą nelabąją palaimintąją upę. Viskas baigta, po velniais, galvojau aš. Pavėlavom. Jo nebėra — ir jo dovanos nebėra. Nužudė kokia nors strėlė, ietis ar lazda. Ir aš niekada neišgirsiu, kaip tas žmogus kalba... Mano liūdesys buvo bauginamai keis-

tas ir didelis, kone toks, kokį buvau girdėjęs laukinių staugime. Aš jaučiausi toks vienišas ir nelaimingas, lyg iš manęs būtų atėmę tikėjimą ar būčiau nepateisinęs savo paskirties žemėje...

Ir ko ten taip dūsaujat? Absurdiška? Na taip, absurdiška. Dieve mano! Nejaugi žmogui būtinai reikia... Klausykit, duokit man tabako...

Stojo visiška tyla, paskui užsidegė degtukas ir pasirodė Marlou veidas — liesas, išvargęs, įkritusiais skruostais, išvagotas vertikalių raukšlių, nuleistais vokais, dėmesingai susikaupęs. Marlou smarkiai traukė pypkę, ir, ugnelei tolydžio blėstant ir sušvintant, atrodė, kad veidas čia priartėja, čia vėl nutolsta į naktį. Degtukas užgeso.

— Absurdiška! — sušuko jis.— Kaip sunku papasakoti... Štai jūs visi čia esantys turit po du patikimus adresus, prisišvartavę kaip laivas su dviem inkarais; už to kampo mėsininkas, už ano policininkas, apetitas puikus, temperatūra normali — tik pamanykit! — normali ištisus metus. O sakot, absurdiška. Absurdiška, velniai griebtų. Mielieji mano, ir ko galima tikėtis iš žmogaus, kuris išmeta už borto porą naujų batų vien todėl, kad neišlaiko nervai! Kai dabar pagalvoju, stebiuosi, kaip tada neliejau ašarų. Aš apskritai didžiuojuosi savo ištverme. Tada labai užsigavau netekęs neįkainojamos galimybės pasiklausyti to talentingojo Kurco. Bet, žinoma, suklydau. Galimybė manęs dar laukė. O taip, aš prisiklausiau daugiau negu reikia. Ir teisingai galvojau, laikydamas jį balsu. Be balso, nedaug kas buvo iš jo likę. Ir aš jį išgirdau... tą balsą... ir kitus balsus... jie visi buvo ne daugiau kaip balsai... ir to meto prisiminimai tebesupa mane neapčiuopiami, tartum mirštantis kažkokių garsių plepalų aidas,— kvailų, žiaurių, nepadorių, negailestingų ar tiesiog niekingų, be jokios prasmės. Balsai... balsai... net pati mergina... dabar...

Marlou ilgai tylėjo.

— Pagaliau aš išsklaidžiau jo talentų šešėlius melu,— pradėjo jis staiga.— Mergina! Kaip? Aš paminėjau merginą? O, ji neturi su tuo nieko bendro. Jos — moterys — būna nuošaly, turėtų būti nuošaly. Mes privalom padėti joms pasilikti gražiame jų pasaulyje, idant mūsų pasaulis nepasidarytų dar bjauresnis. O taip, ji turėjo būti nuošaly nuo viso šito. Kad būtumėt girdėję, kaip ponas Kurcas — tas ištrauktas iš kapo lavonas — sako: „Mano Sužadėtinė“. Tada iškart būtumėt supratę, kad ji neturi nieko bendro. O, toji aukšta pono Kurco kakta! Sako, kad plaukai kartais auga dar ir po mirties, bet šis... hm... egzempliorius buvo įspūdingai plikas. Laukinė gamta paglostė jam galvą, ir žiūrėk — ji pasidarė kaip kamuolys,

dramblio kaulo kamuolys; paglamonėjo jį, ir štai jis nuvyto; priėmė jį, mylėjo apkabinusi, įsiskverbė į jo gyslas, sunaikino jo kūną ir sulydė jo sielą su savąja kažkokia nesuprantama šėtoniška įšventimo ceremonija. Jis buvo jos išlepintas ir išpaikintas numylėtinis. Dramblio kaulas? O kaipgi? Krūvos, rietuvės dramblio kaulo. Sena molinė trobelė buvo pilna jo prikimšta. Galėjai pagalvoti, kad visoje šalyje nei ant žemės, nei po žeme nebeliko nė vienos ilties.

— Tas kaulas daugiausia iškastinis,— paniekinamai pareiškė valdytojas.

Dramblio kaulas buvo iškastinis tiek pat kiek ir aš, bet vadinamas taip tik todėl, kad buvo užkastas žemėje. Pasirodo, tie juodžiai kartais tikrai užkasa iltis, tik, matyt, jiems nepavykdavo užkasti pakankamai giliai, kad išgelbėtų talentingąjį poną Kurcą nuo jo lemties. Mes prikrovėm dramblio kaulo visą garlaivį ir dar turėjom suversti krūvą denyje. Taigi Kurcas galėjo jį matyti ir džiaugtis, kol dar matė, nes sugebėjimas vertinti savo darbą jam išliko iki paskutinės minutės. Kad būtumėt girdėję, kaip jis sako: „Mano dramblio kaulas“. Aš girdėjau. „Mano Sužadėtinė, mano dramblio kaulas, mano punktas, mano upė, mano...“ Viskas priklausė jam. Sulaikęs kvapą laukdavau, kad laukinė gamta pratrūktų juoku, kuris sudrebintų ir žvaigždes danguje. Viskas priklausė jam... bet čia dar niekis. Svarbiausia buvo sužinoti, kam jis pats priklausė, kokios tamsos jėgos jį savinosi. Nuo tokių apmąstymų visas pašiurpdavau. Neįmanoma — taip pat ir negerai — buvo mėginti įsivaizduoti. Jis turėjo užėmęs aukštą postą tarp tos šalies demonų — aš kalbu tiesiogine prasme. Jūs negalit suprasti. Kur ten suprasit — jums po kojų tvirtas grindinys, aplinkui geri kaimynai, kurie gali jus arba sveikinti, arba užsipulti, jūs patyliukais vaikštot tarp mėsininko ir policininko, šventai bijodami skandalo, kartuvių ir beprotnamio — kaipgi jūs įsivaizduosit, į kokius pirmykščius amžius gali žmogus niekieno netrukdomas nueiti vienatvės keliu, visiškos vienatvės, be policininko, ir tylos keliu — visiškos tylos, kurioje negirdėti perspėjančio gero kaimyno balso, šnibždančio jam apie viešąją nuomonę. Iš tų mažų dalykų ir susidaro didžiulis skirtumas. Kai jų nebėra, žmogus turi pasikliauti vien tik savo įgimta jėga ir savo sugebėjimu laikytis ištikimybės. Žinoma, jis gali būti toks kvailas, jog neišklys iš kelio,— toks kvailas, jog net nepastebės tamsos jėgų puolimo. Aš manau, nė vienas kvailys nėra pardavęs velniui sielos: gal kvailys per didelis kvailys, o gal velnias per didelis velnias, net nežinau, kaip čia yra. Arba žmogus gali būti toks

pernelyg egzaltuotas, jog bus aklas ir kurčias viskam, išskyrus dangiškus reginius ir garsus. Tada žemė jam tik laikina sustojimo vieta, bet aš nedrįstu spręsti, ar jis dėl to ką nors laimės, ar pralaimės. Tačiau dauguma mūsų nesam nei tokie, nei tokie. Žemė mums yra vieta, kur gyvenam ir turim taikstytis su visais reginiais, garsais, kvapais — taip, po galais, turim kvėpuoti oru, pradvisusiu begemoto dvėseliena, ir neužsikrėsti. Ir dėl to, supraskit, atsiranda jėgų, pasitikėjimo savimi, kad sugebėsim tyliai užkasti tą dvėselieną, atsiranda jėgų atsiduoti — ne sau, bet tamsiam nepakeliamam darbui. Ir tai gana sunku. Įsidėmėkit, aš nemėginu pateisinti ar net paaiškinti — aš tik mėginu suprasti poną Kurcą... ar pono Kurco šešėlį. Ši tiek paslapčių žinanti šmėkla iš Niekur, prieš išnykdama galutinai, teikėsi būti nepaprastai man atvira. Dėl to, kad ji galėjo susikalbėti su manim angliškai. Kurcas mokėsi kurį laiką Anglijoje ir, kaip pats malonėjo pasakyti, jautė tai šaliai palankumą. Jo motina buvo pusiau anglė, tėvas — pusiau prancūzas. Visa Europa prisidėjo, sukuriant Kurcą. Kaip vėliau sužinojau, „Tarptautinė laukinių papročių slopinimo draugija“ buvo pavedusi jam parašyti pranešimą, kad vėliau galėtų vadovautis savo darbe. Kurcas tą pranešimą parašė. Aš jį mačiau ir skaičiau. Ten buvo daug prigražbyliauta, jis net skambėjo nuo gražbylystės, bet, pasakyčiau, per aukšta gaida. Jis rado laiko smulkiai prirašyti septyniolika puslapių. Bet rašė turbūt prieš tai, kai... na, sakysim, jam išklibo nervai ir jis ėmė vadovauti vidurnakčio šokiams, kurie baigdavosi nenusakomomis apeigomis. Vėliau iš to, ką išgirdau per kelis kartus pasakojant, norom nenorom supratau, kad tos apeigos buvo atliekamos paties pono Kurco garbei... įsivaizduojat? Bet pranešimas buvo gražus. Tiesa, dabar, kai turiu daugiau žinių, įžanga atrodo pranašaujanti nelaimę. Jis pradėjo nuo teiginio, kad mes, baltieji, pasiekę tokį išsivystymo lygį, „turime atrodyti jiems (laukiniams) kaip antgamtinės būtybės, nes mes ateinam pas juos galingi kaip dievai“ ir taip toliau. „Paprasčiausiomis valios pastangomis mes galime įgauti visam laikui praktiškai neribotą valdžią“ ir taip toliau. Pradedant ta vieta, jis pakilo į aukštybes ir mane užsikėlė kartu. Oracija buvo puiki, nors sunki atsiminti. Man susidarė įspūdis apie kažkokią egzotišką bekraštybę, valdomą didingo gerumo. Mane apėmė entuziazmas. Štai kokia neribota iškalbos galia — ugningų, kilnių žodžių galia. Magiško frazių srauto nedrumstė jokie praktiniai nurodymai, tik paskutinio puslapio pabaigoje, matyt, gerokai vėliau netvirta ranka užrašytą pastabą galima laikyti metodo išdėstymu. Jis

labai paprastas ir po jaudinančio kreipimosi į altruistinius jausmus tiesiog plyksteli akinamai ir bauginamai kaip žaibas giedrame danguje: „Naikinkite visus tuos gyvulius!“ Įdomiausia, kad jis, ko gero, pamiršo tą reikšmingą postskriptumą, nes vėliau, kai atsipeikėjo, taip sakant, ėmė maldauti mane pasirūpinti „brošiūra“, kaip jis vadino, nes buvo įsitikinęs, jog ateityje ji teigiamai atsilieps jo karjerai. Aš viską apie tuos dalykus žinojau, ir taip išėjo, kad turėjau pasirūpinti ir jo atminimu. Aš pasistengiau dėl to pakankamai, todėl turiu neginčijamą teisę panorėjęs įmesti tą atminimą į progreso šiukšlyną tarp visų sąšlavų ir, kalbant perkeltine prasme, visų civilizacijos padvėsusių kačių. Bet matot, pasirinkimo čia nėra. Ponas Kurcas nebus pamirštas. Kad ir koks jis buvo, nebuvo eilinis žmogus. Jis turėjo galios pakerėti ar įbauginti naivias laukinių sielas, kad šoktų jo garbei raganų šokį, taip pat gebėjo sukelti skaudžių nuogąstavimų menkoms piligrimų sieliūkštėms; jis turėjo bent jau vieną ištikimą draugą ir buvo užkariavęs vieną sielą pasaulyje, kuri nebuvo nei naivi, nei sugadinta savanaudiškumo. Ne, negaliu jo užmiršti, nors ir neketinu tvirtinti, kad jis yra vertas žmogaus, kurio netekom pas jį vykdami. Aš labai pasigesdavau savo žuvusio vairininko — pasigedau jau net tada, kai jo kūnas tebegulėjo vairinėje. Gal jums pasirodys keista, kad gailiuosi laukinio, kuris reiškė ne daugiau kaip smiltelė juodojoje Sacharoje. Bet suprantat, jis kažką darė, jis vairavo; kelis mėnesius jis buvo šalia — pagalbininkas, įrankis. Tai buvo savotiška partnerystė. Jis už mane vairavo, aš turėjau jį prižiūrėti, nervinausi dėl jo trūkumų, ir šitaip nusitiesė tarp mūsų plona gija, kurią pastebėjau tik tada, kai ji staiga nutrūko. Ir žvilgsnis iš sielos gelmių tą dieną, kai jis buvo sužeistas, lig šiol išliko mano atmintyje... kaip tolimos giminystės patvirtinimas kritišku momentu.

Vargšas kvailelis! Kad jis nebūtų lietęs tos langinės! Jis negalėjo susilaikyti — kaip ir Kurcas... medis, siūbuojamas vėjo. Kai tik persiaviau šlepetėmis, ištempiau jį iš vairinės, pirma ištraukęs iš šono ietį, ir tai padariau, prisipažįstu, kietai užsimerkęs. Jo kulnai abu sykiu peršoko per neaukštą slenkstį, pečius buvau prispaudęs sau prie krūtinės, nes tempiau apkabinęs iš užpakalio. O jau sunkus buvo, tai sunkus! Man atrodė sunkesnis už bet kurį žmogų žemėje. Paskui daug nelaukęs išverčiau jį per bortą. Srovė pasigriebė jį, tartum būtų buvęs žolės kuokštas, tik pamačiau, kaip porąkart persivertė ir tada amžinai pradingo iš akių. Visi piligrimai su valdytoju jau buvo susirinkę viršutiniame denyje prie vairinės ir tarškėjo kaip pulkas

sujudusių šarkų bei pašnibždomis piktinosi dėl mano skuboto beširdiško poelgio. Kam jiems reikėjo, kad čia voliotųsi tas lavonas, niekaip negaliu suprasti. Gal norėjo jį balzamuoti? Girdėjau šnabždesį ir apatiniame denyje — gana grėsmingą. Mano draugai medkirčiai taip pat buvo pasipiktinę ir turėjo geresnę priežastį, nors ta priežastis man atrodė nepriimtina. Visiškai nepriimtina! Aš nusprendžiau taip: jeigu jau mano velioniui vairininkui lemta būti suvalgytam, tai tegul geriau jis tenka žuvims. Gyvas jis buvo labai vidutiniškas vairininkas, o miręs galėjo tapti aukščiausios klasės pagunda ir, ko gero, pridaryti nemaža rūpesčių. Be to, man reikėjo greičiau perimti vairą, nes vyriškis su rausva pižama pasirodė šioje srityje beviltiškas bukaprotis.

Tuoj pat tai ir padariau, užbaigęs nesudėtingas laidotuves. Mes plaukėm lėtai, laikydamiesi upės vidurio, ir aš klausiausi, kas aplinkui kalbama. Jie manė jau nebesutiksią Kurco ir nebepamatysią punkto; Kurcas esąs nebegyvas, o punktas sudegintas ir taip toliau. Rudaplaukis piligrimas džiūgavo, kad bent už vargšą Kurcą kaip reikiant atkeršyta.

— Klausykit, juk mes gerokai jų patiesėm krūmuose, a? Kaip jums atrodo? Na sakykit!

Jis tiesiog šokinėjo, tas kraujo ištroškęs rudas menkysta. O išvydęs sužeistąjį vos neapalpo. Aš neištvėriau ir išrėžiau:

— Bent jau dūmų tai prileidot gausiai.— Iš to, kaip šlamėjo ir skraidė krūmų viršūnės, aš supratau, kad beveik visi šūviai buvo paleisti per aukštai. Nieko nekliudysi, jei šausi neprisitaikęs, nelaikydamas šautuvo prie peties, o jie laikė šautuvus prie klubų ir tratino užsimerkę. Užpuolikai atsitraukė, pasakiau aš — ir buvau teisus — išgirdę šaižų garlaivio švilpuką. Piligrimai tada užmiršo Kurcą ir pasipiktinę ėmė ant manęs rėkti.

Valdytojas stovėjo šalia šturvalo ir konfidencialiai man šnibždėjo, kad būtina iki sutemstant nuplaukti kuo toliau, ir tuo metu aš pamačiau laukymę ant kranto ir kažkokį pastatą.

— Kas ten? — paklausiau.

Nustebęs jis suplojo delnais.

— Tas punktas! — sušuko.

Nedidindamas greičio aš tuoj pasukau į krantą.

Per binoklį pamačiau kalvos šlaitą su retais medžiais, visai be krūmų. Ilgas sukrypęs pastatas viršūnėje buvo iki pusės užstotas žolės; stačiame stoge iš tolo juodavo didelės skylės. Viso to fonas bu-

vo džiunglės ir miškas. Jokios tvoros nebuvo matyti, bet tikriausiai kadaise jos būta, nes prie namo eilute stovėjo išlikę kokie šeši kiek aptašyti stulpeliai, viršuje papuošti skaptuotais bumbulais. Skersinių ar ko kito tarpuose nebebuvo. Iš visų pusių laukymę supo miškas. Upės krantas buvo plikas, ir prie pat vandens aš pamačiau baltąjį žmogų su didžiule kaip vežimo ratas skrybėle, smarkiai mums mojantį ranka. Įsižiūrėjęs į mišką ant kalvos ir žemėliau, aš beveik tvirtai galėjau pasakyti, kad pastebėjau kažką judant: šen bei ten šmėsčiojo žmonės. Atsargiai praplaukiau pro šalį, paskui sustabdžiau garlaivį ir leidau srovei kiek panešėti atgal. Žmogus ėmė šaukti, ragindamas mus lipti į krantą.

— Mus buvo užpuolę! — suriko valdytojas.

— Žinau žinau. Viskas gerai! — kuo linksmiausiai atsiliepė žmogus nuo kranto.— Plaukit čia. Viskas gerai. Aš labai džiaugiuosi.

Jis priminė man kažką matytą anksčiau — kažką juokinga. Manevruodamas prie kranto, klausiau save: „Į ką šis vyrutis panašus?“ Ir staiga prisiminiau. Jis atrodė kaip arlekinas. Jo drabužiai, greičiausiai iš nebaltintos drobės, buvo visi apsiuvinėti ryškiais lopais — mėlynais, raudonais ir geltonais; lopai buvo ant nugaros, priekyje, ant alkūnių ir kelių; švarkas apkraštuotas spalvota medžiaga, kelnių apačia apsiūta raudonai. Saulės šviesoje jis atrodė be galo linksmai ir itin tvarkingai, nes buvo matyti, kaip gražiai prisiūti tie visi lopai. Berniukiškas bebarzdis, neryškių bruožų, labai šviesus veidas, nosis apsilaupiusi, nedidelės mėlynos akys, šypsena ir rūškana vaikosi viena kitą tame atvirame veide kaip saulės šviesa ir šešėliai vėjo pučiamoje lygumoje.

— Atsargiai, kapitone! — sušuko jis.— Vakar čia įvirto kerplėša.

Ką? Ir vėl kerplėša? Prisipažįstu, nešvankiai nusikeikiau. Nedaug trūko, kad baigdamas tokią nuostabią kelionę būčiau pramušęs skylę savo klipatoje. Arlekinas nuo kranto atsuko į mane riestą noselę.

— Ar jūs anglas? — paklausė jis linksmai šypsodamas.

— O jūs? — atsiliepiau nuo šturvalo.

Šypsena pradingo, ir jis papurtė galvą tartum nusiminęs, kad man tai nepatiks. Paskui vėl nušvito.

— Nieko tokio! — padrąsindamas sušuko.

— Ar mes nepavėlavom? — paklausiau aš.

— Jis ten,— atsakė man arlekinas, mosteldamas galva į kalvos

pusę, ir staiga paniuro. Jo veidas buvo kaip rudens dangus — čia apsiniaukęs, čia vėl giedras.

Kai valdytojas, lydimas iki dantų apsiginklavusių piligrimų, nužygiavo į trobą, tas vaikinas atėjo pas mane į laivą.

— Klausykit, man čia nepatinka,— pasakiau aš.— Tie čiabuviai krūmuose.

Jis rimtai mane patikino, kad viskas labai gerai.

— Jie tokie kvaileliai,— dar pridūrė.— Kaip gerai, kad jūs atvykot. Man visą laiką reikėjo nuo jų gintis.

— Taigi sakėt, kad viskas gerai! — sušukau aš.

— O, jie nenorėjo padaryti nieko blogo,— atsakė jis, bet kai aš išverčiau akis, pasitaisė: — Na, ne visai taip.— Tada gyvai pridūrė: — Betgi jūsų vairinę reikia išplauti! — Ir tuoj pat patarė palaikyti garą katile, kad prireikus būtų galima paleisti švilpuką.— Vienąkart sušvilpus bus daugiau naudos negu iš visų jūsų šautuvų. Kvaileliai jie,— vėl pakartojo. Tratėjo jis taip greitai, jog visai mane pribloškė. Atrodė, tartum būtų norėjęs atkalbėti už ilgą tylėjimo laiką, ir iš tikrųjų juokdamasis prasitarė, kad taip ir yra.

— Argi jūs nesikalbat su ponu Kurcu? — paklausiau.

— Su tuo žmogumi nesikalbama — jo klausomasi! — sušuko jis rūsčiai ir pakiliai.— Bet dabar...

Jis mostelėjo ranka ir akimirksniu prasmego į liūdesio gelmes. Dar po akimirkos šokte iš ten iššoko, nutvėrė mano rankas ir, nesiliaudamas jų kratyti, ėmė padrikai kalbėti: — Broli jūreivi... garbė... malonu... labai džiaugiuosi... prisistatyti... rusas protojerėjaus sūnus... iš Tambovo gubernijos. Ką? Tabakas? Angliškas tabakas! Puikus angliškas tabakas! Visai broliška. Ar aš rūkau? Kur jūs rasit jūreivį, kuris nerūko?

Pypkė jį nuramino, ir netrukus aš sužinojau, kad jis pabėgo iš mokyklos, išplaukė į jūrą rusų laivu, pabėgo ir iš ten, kurį laiką tarnavo anglų laivuose, o dabar jau buvo susitaikęs su protojerėjum. Tai jis ypač pabrėžė.

— Bet kol esi jaunas, reikia visko pamatyti, įgauti patirties, idėjų, plėsti akiratį.

— Čia?! — pertraukiau jį.

— Negali iš anksto žinoti. Čia aš sutikau poną Kurcą,— atsakė jis su jaunatvišku pakilumu ir priekaištingai.

Aš prikandau liežuvį. Paaiškėjo, kad jis įtikino vieną olandų pajūrio prekybos firmą aprūpinti jį prekėmis ir maistu ir tada lengva

širdimi iškeliavo į šalies gilumą, kaip mažas vaikas, neturėdamas supratimo, kas jį gali ištikti. Beveik dvejus metus klajojo palei tą upę visiškai vienas, atkirstas nuo visko ir visų.

— Aš nesu toks jaunas kaip atrodau. Man dvidešimt penkeri,— tarė jis.— Iš pradžių senis Van Šiutenas pasiuntė mane po velnių,— pasakojo jis pasimėgaudamas,— bet aš kad priskretau prie jo, kalbinau ir kalbinau, ir pagaliau jis išsigando, kad dantų neužkalbėčiau, tai davė pigių prekių bei kelis šautuvus ir pareiškė viltį, kad daugiau niekad manęs nebematys. Geras tas senis olandas Van Šiutenas. Prieš metus pasiunčiau jam šiek tiek dramblio kaulo, taigi vagimi pavadinti, kai grįšiu, manęs negalės. Tikiuosi, kad gavo tą siuntą. O dėl kitko nesijaudinu. Jums buvau paruošęs malkų. Ten anksčiau buvo mano namai. Ar matėt?

Padaviau jam Tausono knygą. Jis vos manęs nepabučiavo, bet susilaikė.

— Vienintelę ją ir buvau palikęs, maniau, kad pamečiau,— pasakė jis džiugiai žiūrėdamas.— Tiek daug visko ištinka žmogų, keliaujantį vieną. Kartais apsiverčia kanojos, o kartais tenka kuo greičiau sprukti, kai žmonės supyksta.

Jis pasklaidė puslapius.

— Jūs rašėt pastabas rusiškai? — paklausiau aš.

Jis linktelėjo.

— O aš maniau, kad čia šifras.

Jis nusijuokė, paskui surimtėjo.

— Man buvo be galo sunku susitvarkyti su tais žmonėmis,— pasakė jis.

— Jie norėjo jus nužudyti?

— O ne! — sušuko jis ir nutilo.

— Kodėl jie mus užpuolė? — toliau kamantinėjau.

Jis padvejojo, paskui susigėdęs pasakė:

— Jie nenori, kad jis išvyktų.

— Nenori? — smalsiai paklausiau.

Jis linktelėjo paslaptingai lyg išminčius.

— Sakau jums, tas žmogus praplėtė mano akiratį! — sušuko jis ir plačiai išskėtė rankas, žiūrėdamas į mane mėlynomis akutėmis, kurios dabar buvo visiškai apvalios.

III

Aš žiūrėjau apstulbęs. Jis stovėjo priešais mane su tuo margu apdaru, tartum pabėgęs iš mimų trupės, kupinas entuziazmo, fantastiškas. Pats jo egzistavimas buvo neįtikėtinas, nepaaiškinamas, išmušantis iš vėžių. Neįmenama mįslė. Negalėjau suprasti, kaip jis gyvena, kaip jam pasisekė taip toli atsibelsti, kaip įstengė čia pasilikti... ir kodėl čia pat nepradingsta iš akių.

— Aš keliavau vis tolyn ir tolyn,— kalbėjo jis,— kol atsidūriau taip toli, jog nebežinau, kaip grįšiu atgal. Bet nieko. Laiko marios. Išsikapstysiu. O Kurcą jūs geriau išvežkit — kuo greičiau.

Jo margus skudurus, jo skurdą, vienatvę, tuščių klajonių vargus gaubė romantiška jaunystės aureolė. Ištisus mėnesius, metus jo gyvybė kybojo ant plauko, bet jis tebegyveno, narsus ir nerūpestingas, ko gero, ir nemirtingas vien dėl to, kad buvo jaunas ir beatodairiškai drąsus. Aš pajutau kažką panašaus į susižavėjimą ir į pavydą. Jaunystės kerai ragino jį eiti toliau, gelbėjo nuo pražūties. Iš laukinės gamtos jam nereikėjo nieko, tiktai oro kvėpuoti ir skverbtis pirmyn. Jam tereikėjo gyventi ir eiti toliau, nepaisant didžiausios rizikos ir begalinių nepriteklių. Jeigu kada nors žmogaus gyvenimą valdė absoliučiai tyra, be jokio išskaičiavimo, nepraktiška avantiūrizmo dvasia, tai tas žmogus — šis lopiniuotas jaunuolis. Aš beveik kad pavydėjau jam šios kuklios ir skaisčios liepsnos. Atrodė, ta liepsna iki galo buvo sudeginusi bet kokias savanaudiškas mintis, ir jam kalbant net pamiršdavai, kad jis, tas žmogus, stovintis prieš tavo akis, patyrė visus tuos išbandymus. Tiktai nepavydėjau jam atsidavimo Kurcui. Jis apie tai nesusimąstydavo. Tiesiog buvo atsidavęs — aistringai ir fatališkai. Turiu pasakyti, kad šis atsidavimas man atrodė pavojingiausias iš viso to, ką jis jau buvo patyręs.

Jie neišvengiamai suartėjo kaip du laivai sustoję štilyje ir pagaliau susilietė bortais. Aš manau, Kurcui reikėjo klausytojo, nes kartą, apsistoję miške, jie prakalbėjo visą naktį, ar greičiausiai kalbėjo vienas Kurcas.

— Mes kalbėjomės apie viską,— pasakė jis pasinėręs į prisiminimus.— Aš pamiršau, kad yra toks dalykas kaip miegas. Naktis prabėgo kaip viena valanda. Apie viską, viską... Ir apie meilę.

— O, jis kalbėjosi su jumis apie meilę? — paklausiau labai susidomėjęs.

— Ne apie tokią meilę kaip jūs manot! — karštai sušuko jis.— Apskritai apie meilę. Jis man atvėrė akis.

Jis iškėlė rankas į dangų. Mes stovėjom denyje, ir mano medkirčių vyresnysis, slankiojantis aplinkui, atsuko į jį niūrias žibančias akis. Aš apsidairiau ir nežinau kodėl, bet, užtikrinu jus, niekad niekad anksčiau ta šalis, upė, tos džiunglės, spindinčio dangaus kupolas man neatrodė tokie beviltiški ir tamsūs, tokie nesuvokiami žmogaus minčiai ir tokie negailestingi žmogaus silpnybėms.

— Ir nuo to laiko jūs, žinoma, visada kartu? — paklausiau aš.

Visai ne. Pasirodo, jų bendravimas dėl įvairiausių priežasčių dažnai nutrūkdavo. Jam pavykę, išdidžiai pareiškė mano pašnekovas, išslaugyti Kurcą, kai tas du kartus sirgo (jis kalbėjo apie tai kaip apie rizikingą žygdarbį), bet paprastai Kurcas klajodavo vienas, toli miškų glūdumoje.

— Labai dažnai ateidavau į šį punktą ir turėdavau ištisas dienas laukti, kol jis sugrįš,— tarė jis.— O, laukti buvo verta... kartais.

— Ką gi jis veikė? Tyrinėjo šalį?

— O taip, žinoma.

Kurcas suradęs daug kaimų, taip pat ežerą, tik mano pašnekovas tiksliai nežinojo kur,— buvo pavojinga Kurcą per daug klausinėti,— bet dažniausiai jis keliaudavo ieškoti dramblio kaulo.

— Juk jis seniai nebeturi prekių mainams,— paprieštaravau aš.

— Net ir dabar punkte yra daug šovinių,— atsakė jis žiūrėdamas į šalį.

— Atvirai kalbant, jis dramblio kaulą atiminėdavo,— pasakiau aš.

Jis linktelėjo.

— Bet juk ne vienas eidavo?

Jis kažką sumurmėjo apie kaimus prie to ežero.

— Kurcas privertė tą gentį sekti paskui jį, ar ne? — užsiminiau aš.

Jis sutriko.

— Jie garbino jį,— pasakė.

Jo tonas buvo toks keistas, jog aš įdėmiai į jį pasižiūrėjau. Buvo įdomu, kad jam taip rūpėjo kalbėti apie Kurcą ir kartu kalbėjo nenoriai. Tas žmogus buvo užpildęs jo gyvenimą, pajungęs jo mintis, užvaldęs jo emocijas.

— O ko jūs norit? — neištvėrė jis.— Atėjo pas juos su žaibu ir perkūnu, suprantat? — jie nieko panašaus nebuvo matę — ir buvo toks baisus. Jis gali būti baisus. Pono Kurco negalima vertinti kaip

bet kurio eilinio žmogaus. Ne, ne! Kad geriau suprastumėt, galiu pasakyti, jog kartą jis norėjo mane nušauti... bet aš jo nesmerkiu.

— Nušauti jus! — sušukau.— Už ką?

— Na, aš turėjau šiek tiek dramblio kaulo, buvo davęs netoli mano namų esančio kaimelio vadas. Matot, aš jiems pašaudydavau paukščių. O jis pareikalavo atiduoti ir nenorėjo klausyti jokių paaiškinimų. Pareiškė, kad mane nušaus, jei neatiduosiu ir neišsinešdinsiu iš tos šalies, nes galįs nušauti, turįs tokį polinkį, ir niekas pasaulyje nesutrukdysiąs jam nudėti ką panorėjus. Ir sakė tiesą. Aš atidaviau dramblio kaulą. Kas man? Bet neišvykau. Ne ne. Negalėjau jo palikti. Žinoma, reikėjo būti atsargiam, kol vėl susidraugavom kuriam laikui. Tada jis antrąkart susirgo. O vėliau turėjau jo vengti, bet aš nepykau. Daugiausia jis gyveno tuose kaimeliuose prie ežero. Kai ateidavo prie upės, kartais būdavo man palankus, bet kartais reikėdavo jo pasisaugoti. Tas žmogus per daug kentėjo. Jis nekentė viso to, bet kažkodėl negalėjo atsisakyti. Progai pasitaikius aš maldaudavau mesti viską, kol dar nevėlu, siūliausi grįžti kartu. Jis sutikdavo, bet ir vėl pasilikdavo, vėl išeidavo dramblio kaulo, dingdavo ištisoms savaitėms; užsimiršdavo tarp tų žmonių — suprantat, užsimiršdavo.

— Taigi jis beprotis! — sušukau aš.

Jis pasipiktinęs užprotestavo. Ponas Kurcas nesąs beprotis. Jei būčiau girdėjęs, kaip jis kalba, vos prieš dvi dienas, nedrįsčiau nė užsiminti apie tokį dalyką...

Kol kalbėjomės, aš žiūrėjau per binoklį į krantą ir mišką iš abiejų namo pusių bei už namo. Man buvo nejauku žinant, kad krūmuose slepiasi žmonės — tokie tylūs, bežadžiai, kokia buvo tyli ir bežadė apgriuvusi troba ant kalvos. Gamtoje nemačiau nieko iš tų nepaprastų dalykų, kurie buvo man pasakojami, ir ne tiek pasakojami, kiek įteigiami sielvartingais sušukimais, pečių gūžtelėjimu, nutrūkstančiomis frazėmis, užuominomis, pereinančiomis į gilius atodūsius. Miškas buvo sustingęs kaip kaukė, sunkus kaip uždarytos kalėjimo durys; jis tartum slėpė savo paslaptis, kantriai laukė, neprakalbinamai tylėjo. Rusas aiškino man, kad visai neseniai ponas Kurcas sugrįžo prie upės visais paežerės genties kariais vedinas. Jis buvo prapuolęs kelis mėnesius — tikriausiai buvo ten garbinamas, parėjo netikėtai, iš visko sprendžiant ketindamas nusiaubti kaimus anapus upės arba žemupio link. Matyt, troškimas gauti dramblio kaulo buvo įveikęs — kaip čia pasakius — ne tokius materialius troškimus. Tačiau staiga labai pablogėjo sveikata.

— Aš sužinojau, kad jis guli visai be jėgų, ir atėjau, pasinaudojau proga,— kalbėjo rusas.— O, jis serga, sunkiai serga.

Nukreipiau binoklį į trobą. Jokių gyvybės ženklų ten nebuvo matyti — kiauras stogas, ilga drėbtinė siena, kyšanti virš žolės, su trim nedidelėm kvadratinėm langų skylėm, kurios visos skirtingo dydžio; visa tai binoklis taip priartino, jog, atrodė, ranka būčiau galėjęs paliesti. Aš staigiai pasisukau, ir į mano regos lauką pakliuvo vienas iš nebesančios tvoros stulpelių. Prisimenat, anksčiau pasakojau, kaip žiūrėdamas iš tolo nustebau, jog mėginama šitaip papuošti aplinką, kai visa kita apleista. Dabar netikėtai pamačiau tai iš arti ir atšlijau kaip nuo smūgio. Tada atidžiau apžiūrėjau per binoklį visus stulpelius vieną po kito ir supratau, kaip klydau. Tie apvalūs bumbulai buvo ne puošmena, o simbolis, toks išraiškingas, paslaptingas, stebinantis ir trikdantis — penas minčiai, taip pat ir maitvanagiams, jei jie čia būtų skraidę danguje; šiaip ar taip, tai buvo penas skruzdėms, nepatingėjusioms užropoti stulpeliu. Jos būtų buvusios dar įspūdingesnės, tos galvos ant baslių, jei veidai nebūtų buvę atsukti į trobą. Tiktai viena, kurią įžiūrėjau pirmą, buvo veidu į mane. Aš nebuvau taip priblokštas, kaip galit pagalvoti. Atšlijau iš tikrųjų tik todėl, kad nustebau. Juk tikėjausi ten pamatyti medinį bumbulą. Vėl sugrąžinau binoklį prie pirmosios — juoda, sudžiūvusi, susitraukusi, užmerktais vokais, ta galva tartum miegojo ant stulpelio viršaus, pro sausas susiraukšlėjusias lūpas buvo matyti siaura balta dantų eilė, ir dėl to galva šypsojosi lyg sapnuodama kažkokį nesibaigiantį linksmą amžinojo miego sapną.

Aš čia neatskleidžiu jokių prekybos bendrovės paslapčių. Kaip vėliau pasakė valdytojas, pono Kurco metodai sužlugdė darbą toje vietovėje. Neturiu savo nuomonės šiuo klausimu, bet noriu, kad aiškiai suprastumėt — iš tų galvų ant baslių nebuvo jokios naudos. Jos tik rodė, kad ponas Kurcas, tenkindamas įvairias savo aistras, stokojo susilaikymo ir kad jam kažko trūko — kokios smulkmenos, ir kritišku momentu jos neatsirasdavo, nepaisant puikios jo gražbylystės. Negaliu pasakyti, ar žinojo šį savo trūkumą jis pats. Manau, kad galų gale sužinojo — pačiame gale. Bet laukinė gamta perprato jį gana anksti ir žiauriai atkeršijo už negirdėtą neregėtą įsibrovimą. Aš manau, kad ji pašnabždėjo apie jį tokių dalykų, kurių jis nežinojo, neturėjo apie juos supratimo, kol nepasiliko akis į akį su vienatve — ir tas šnabždesys jį užkerėjo, garsiai aidėdamas, nes viduje jis buvo tuščias...

Aš nuleidau binoklį, ir galva, buvusi taip arti, jog būtum galėjęs užkalbinti, iškart atšoko į nepasiekiamą tolį.

Pono Kurco garbintojas kiek nusiminė. Paskubom, negarsiai jis ėmė mane įtikinėti nedrįsęs nuimti šių, sakysim, simbolių. Čiabuvių jis nebijąs: jie piršto nepajudins, kol ponas Kurcas nepalieps. Jo galia esanti nepaprasta. Tų žmonių stovyklos apsupusios punktą, ir vadai kasdien jį aplanką. Jie šliaužią...

— Nenoriu nieko žinoti, su kokiomis ceremonijomis artinamasi prie pono Kurco! — sušukau.

Keista, aš pajutau, kad tokios smulkmenos man labiau nepakeliamos negu tos galvos, džiūstančios ant baslių ponui Kurcui po langais. Pagaliau tai tebuvo žiaurus reginys, o aš tartum vienu šuoliu buvau nuneštas į tamsią rafinuotų baisybių šalį, kur grynas, paprastas žiaurumas atrodė atgaiva ir, matyt, turėjo teisę egzistuoti dienos šviesoje. Jaunuolis pasižiūrėjo į mane nustebęs. Manau, jam neatėjo į galvą, kad man ponas Kurcas nėra stabas. Jis pamiršo, kad aš nebuvau girdėjęs nė vieno tų puikių monologų — apie ką gi? Apie meilę, teisingumą, kuo vadovautis gyvenime... apie viską. Jei jau prieš poną Kurcą buvo šliaužiojama, tai jis šliaužiojo kaip laukiniškiausias laukinis iš jų visų. Aš nežinąs, kokios čia sąlygos, pasakė jis: tos galvos esančios maištininkų galvos. Labai papiktinau jį nusijuokdamas. Maištininkai! Ką dar išgirsiu? Yra buvę priešų, nusikaltėlių, darbininkų — o čia maištininkai. Tos maištingos galvos ant baslių atrodė man visiškai numalšintos.

— Jūs nežinot, kaip gyvenimas išvargina tokį žmogų kaip Kurcas! — sušuko paskutinis Kurco mokytinis.

— Na, o kaip jūs? — paklausiau aš.

— Aš! Aš! Aš paprastas žmogelis. Aš neturiu didingų sumanymų. Man nieko iš nieko nereikia. Kaip jūs galit mane lyginti su?..

Jis neįstengė išreikšti savo jausmų ir staiga nebeištvėręs sudejavo:

— Nesuprantu. Aš viską dariau, kad jis išliktų gyvas, ar negana? Prie viso to aš neprisidėjau. Neturiu gabumų. Čia jau keli mėnesiai nėra nė lašelio vaistų ar šaukšto maisto ligoniui. Jis gėdingai apleistas. Toks žmogus, su tokiomis idėjomis! Gėda! Gėda! Aš nemiegu jau dešimt naktų...

Jo balsas ištirpo vakaro tyloje.

Kol mes kalbėjomės, ilgi miško šešėliai nuslinko žemyn, apgaubė ir apgriuvusią lūšną, ir simbolinių baslių eilę. Viskas ten skendėjo

prietemoje, o mes apačioje dar tebebuvom saulėje, ir upės ruožas priešais proskyną akinamai spindėjo, bet vingiai iš abiejų pusių buvo niūrūs, aptemdyti šešėlių. Ant kranto nebuvo matyti nė gyvos dvasios. Krūmai nešlamėjo.

Staiga iš už trobos kampo pasirodė būrelis vyriškių, tarsi būtų iš po žemių išdygę. Jie brido per žolę iki juostos visi krūvoje ir nešė čia pat pasidarytus neštuvus. Ir tuoj pat tuščiame gamtovaizdyje pasigirdo veriantis šauksmas ir perskrodė tykų orą tarsi smaili strėlė, nukreipta tiesiai į žemės širdį; ir kaip pabūrus iš tamsiaveidžio susimąsčiusio miško į laukymę plūstelėjo žmonių srautas — nuogų žmonių su ietimis rankose, lankais ir skydais, žiauriais žvilgsniais ir laukinių judesiais. Kurį laiką krūmai krutėjo, žolė siūbavo, o paskui vėl viskas nurimo ir sustingo — įsivyravo budri ramybė.

— Jeigu jis dabar nepasakys jiems reikiamo žodžio, mums visiems galas,— tarė rusas.

Būrelis su neštuvais pusiaukelėje iki garlaivio taip pat sustojo lyg įbestas. Aš pamačiau, kaip žmogus neštuvuose atsisėdo nešėjams sulig pečiais, liesas, iškėlęs ranką.

— Tikėkimės, kad tas, kuris taip gražiai moka pakalbėti apie meilę apskritai, suras kokią nors konkrečią priežastį mūsų šį kartą pasigailėti,— pasakiau aš.

Man buvo pikta atsidūrus tokioje absurdiškoje padėtyje, tarytum būtų buvusi gėda priklausyti nuo šio žiauraus fantomo malonės. Negalėjau išgirsti nė žodžio, bet per binoklį mačiau valdingai ištiestą liesą ranką, judantį apatinį žandikaulį, niūriai žėrinčias giliai įkritusias to vaiduoklio akis ir kaulėtą, komiškai trūkčiojančią galvą. Kurcas — kurc — vokiškai reiškia trumpas, ar ne? Ką gi, pavardėje buvo tiek teisybės kiek jo gyvenime ir... mirtyje. Jis galėjo būti kokių septynių pėdų ūgio. Apklotas nuslinko, ir jo kūnas tartum išniro iš įkapių drobulės, baisus ir pasigailėtinas. Aš mačiau, kaip juda šonkauliai, mojuoja kaulėta ranka. Atrodė, kad atgijusi giltinės skulptūra, išdrožta iš dramblio kaulo, kratydama ranką grasino sustingusiai miniai, nulietai iš tamsios žvilgančios bronzos. Mačiau, kaip plačiai išsižioja jo burna — dėl to jis atrodė nežmoniškai godus, tartum būtų norėjęs praryti visą orą ir žemę, ir tuos žmones. Iki manęs atsklido silpnas žemas balsas. Jis turbūt šaukė. Staiga krito aukštielninkas. Neštuvai sulingavo, nešėjams nevikriai pajudėjus iš vietos, ir beveik tuo pat metu aš pastebėjau, kad laukinių minia nyksta, nors iš judesių nematyti, kad jie būtų traukęsi atgal, sakytum miškas,

staiga išstūmęs tuos žmones, vėl būtų juos traukęs į save, taip kaip plaučiai traukia orą.

Paskui neštuvus keli piligrimai nešė jo ginklus — du šratinius medžioklinius šautuvus, sunkų graižtvinį ir lengvą karabiną, to vargano Jupiterio žaibus ir perkūnus. Valdytojas pasilenkęs kažką jam sušnibždėjo. Jį paguldė vienoje iš mažųjų kajučių — ten, kaip žinot, vietos tėra gultui ir vienai kitai sulankstomai kėdutei. Mes nunešėm jam susivėlinusią korespondenciją, ir jo patalą nuklojo atplėšti vokai ir laiškai. Jo ranka vangiai klaidžiojo tarp tų popierių. Mane nustebino degančios jo akys ir ramus apatiškas veidas. Liga ne taip labai jį alino. Jam lyg ir nieko neskaudėjo. Šis šešėlis atrodė sotus ir ramus, tartum šiuo tarpu visos jo aistros būtų buvusios patenkintos.

Jis pašlamino vieną iš laiškų ir žiūrėdamas tiesiai man į veidą tarė:

— Labai malonu.

Kažkas jam buvo parašęs apie mane. Vėl tos ypatingos rekomendacijos. Labai nustebau, kad jis taip garsiai kalba be jokių pastangų, beveik nejudindamas lūpų. Balsas! Koks balsas! Žemas, gilus, vibruojantis, nors iš pažiūros atrodė, kad tas žmogus vargu ar įstengtų kalbėti bent pašnibždomis. Tačiau jam užteko jėgų, kaip tuojau išgirsit, be abejo, dirbtinai sužadintų, kad vos nesusidorotų su mumis visais.

Tarpduryje tyliai pasirodė valdytojas. Aš tuoj išėjau, ir jis užtraukė uždangalą. Rusas, kurį smalsiai stebėjo piligrimai, įdėmiai žiūrėjo į krantą. Pasekiau jo žvilgsnį.

Tolumoje buvo matyti tamsūs žmonių siluetai, neaiškiai šmėsčiojantys niūriamę miško fone, o prie upės, atsirėmusios į aukštas ietis, saulėkaitoje stovėjo dvi bronzinės figūros su keistais galvos apdangalais iš dėmėto žvėries kailio — stovėjo karingai nusiteikusios, bet ramiai kaip statulos. O iš dešinės saulėta pakrante artėjo fantastiška, prabangiai išsipuošusi moteris.

Ji ėjo nedideliais žingsniais, apsitaisiusi dryžuotu, klostėmis krintančiu, kutais apkraštuotu apdaru, žengė išdidžiai, ir barbariški papuošalai tik skimbčiojo ir blykčiojo. Galvą nešė aukštai, šukuosena panėšėjo į šalmą; turėjo varinius antblauzdžius iki kelių, varinės vielos pirštines iki alkūnių, daugybę stiklinių karolių ant kaklo, po raudoną dėmę ant skruosto; keisti daikteliai, kuriais buvo apsikabinėjusi,— amuletai, padovanoti burtininkų,— sulig kiekvienu žingsniu virpėjo ir žėrėjo. Tas viskas turbūt buvo verta kelių dramblio ilčių. Ji buvo pra-

šmatni laukinė, didinga, degančiomis akimis; lėtas jos ėjimas buvo kažkoks grėslus ir iškilmingas. Ir tyloje, kuri staiga įsiviešpatavo toje liūdnoje žemėje, atrodė, kad neaprėpiamos džiunglės, tas milžiniškas vaisingos ir paslaptingos gyvybės kūnas, susimąstęs žvelgia į ją kaip į savo tamsios ir aistringos sielos įsikūnijimą.

Ji atėjo iki garlaivio, sustojo ir atsigręžė į mus. Ilgas jos šešėlis krito iki pat vandens. Liūdnam ir piktam veide didžiulis sielvartas ir nebyli kančia buvo sumišusi su kažkokio dar nesusiformavusio ryžto baime. Ji stovėjo ir žiūrėjo į mus nekrusteldama ir kaip pati laukinė gamta apmąstydama kažkokį paslaptingą ketinimą. Praėjo visa minutė, ir tada ji žengė į priekį. Tyliai suskambėjo, sužvilgėjo geltonas metalas, suplevėsavo kutuotas drabužis, bet staiga ji sustojo tartum netekusi drąsos. Jaunuolis šalia manęs kažką suniurnėjo. Piligrimai šnibždėjosi man už nugaros. Ji žiūrėjo į mus, tartum nuo to žvilgsnio tvirtumo ir atkaklumo būtų priklausiusi jos gyvybė. Staiga ji išskleidė nuogas rankas ir išmetė jas aukštyn, tartum ją būtų apėmęs nesuvaldomas noras paliesti dangų, ir tuo pat metu greiti šešėliai nusileido ant žemės, nugulė upę, ir garlaivį apglėbė prieblanda. Įtviro grėsminga tyla.

Moteris lėtai nusisuko, paėjo pakrante ir įžengė į krūmus kitoje pusėje. Dar tiktai kartą blykstelėjo jos akys iš tamsios tankmės, ir ji pradingo.

— Jeigu ji būtų norėjusi įlipti į laivą, aš turbūt tikrai būčiau pamėginęs ją nušauti,— susinervinęs pasakė lopiniuotasis.— Paskutines dvi savaites kasdien rizikavau gyvybe, stengdamasis neįleisti jos į namus. Kartą įsibrovė ir pakėlė triukšmą dėl šitų niekingų skudurėlių, kuriuos buvau pasiėmęs iš sandėliuko drabužiams susitaisyti. Aš pasielgęs negražiai. Tikriausiai dėl to, nes ji visą valandą kaip furija rėkavo Kurcui, vis rodydama į mane. Aš nesuprantu tos genties kalbos. Mano laimė, Kurcas tą dieną turbūt labai blogai jautėsi ir neėmė į galvą, kitaip būtų buvę bėdos. Aš nesuprantu... Ne, to man per daug. Tiek to, dabar jau viskas baigta.

Tuo momentu už uždangos išgirdau žemą Kurco balsą:

— Išgelbėti mane! Jūs norit pasakyti, išgelbėti dramblio kaulą. Ir nekalbėkit! Išgelbėti mane! Bet juk man reikėjo jus gelbėti. Dabar griaunat visus mano planus. Ligonis! Ligonis! Ne toks jau ligonis, kaip jums norėtųsi. Na nieko. Aš dar įgyvendinsiu savo idėjas — aš sugrįšiu. Parodysiu jums, ką galima padaryti. Jūs su savo smulkių prekeivių supratimu man trukdot. Aš sugrįšiu. Aš...

Valdytojas išėjo iš kajutės. Suteikė man garbę paimdamas už parankės ir pasivesdamas į šalį.

— Jis labai silpnas, labai silpnas,— tarė valdytojas. Jam atrodė reikalinga atsidusti, bet atitinkamai liūdnas nesistengė būti.— Mes padarėm jo labui viską, ką galėjom, ar ne? Bet nėra ko slėpti, kad ponas Kurcas bendrovei atnešė daugiau žalos negu naudos. Jis nesuprato, kad dar neatėjo laikas energingiems veiksmams. Atsargiai, atsargiai — štai mano principas. Dar turime būti atsargūs. Šios vietos mums kurį laiką neprieinamos. Labai gaila! Prekyba nukentės. Aš neneigiu, kad punkte daugybė dramblio kaulo — daugiausia iškastinio. Būtinai turime jį išgelbėti... bet pažiūrėkit, kokia pavojinga dabar padėtis... ir kodėl? Todėl, kad metodas klaidingas.

— Ar jūs vadinate tai „klaidingu metodu"? — paklausiau aš žiūrėdamas į krantą.

— Žinoma! — sušuko jis karštai.— O jūs ne?..

— Joks čia ne metodas,— sumurmėjau aš patylėjęs.

— Iš tikrųjų,— apsidžiaugė jis.— Aš to ir tikėjausi. Jis visiškai nesugeba teisingai nuspręsti. Mano pareiga nurodyti tai atitinkamoms sferoms.

— O,— atsakiau aš,— tas... kaipgi jis... plytininkas parašys jums visai paskaitomą pranešimą.

Valdytojas apstulbo. Man pasirodė, kad dar niekada nekvėpavau tokiu šlykščiu oru, ir mintimis nukrypau į Kurcą, ieškodamas ramybės... taip, ramybės.

— Vis dėlto aš manau, kad ponas Kurcas nuostabus žmogus,— ištariau pabrėždamas.

Jis krūptelėjo, metė į mane šaltą sunkų žvilgsnį, paskui labai ramiai pasakė:

— Buvo nuostabus.— Ir atsuko man nugarą.

Aš nebetekau malonės, buvau suplaktas kartu su Kurcu, kaip remiantis metodus, kuriems dar neatėjo laikas. Aš buvau nepatikimas! O, bet aš bent galėjau pasirinkti košmarą.

Iš tikrųjų aš buvau mintimis nukrypęs į laukinę gamtą, ne į Kurcą, kuris, turėjau pripažinti, jau buvo viena koja grabe. Ir akimirką man pasivaideno, kad ir aš esu palaidotas didžiuliame kape, pilname neapsakomų paslapčių. Jaučiau nepakeliamą, slegiantį krūtinę sunkumą, drėgnos žemės kvapą, nematomą puvimo pergalę, neperžvelgiamą nakties tamsą... Rusas palietė man petį. Išgirdau jį murmant ir lemenant:

— Broli jūreivi... negaliu nuslėpti... žinių, kurios atsilieps pono Kurco reputacijai.

Aš laukiau. Jam ponas Kurcas tikriausiai dar nebuvo viena koja grabe. Manau, kad jam ponas Kurcas buvo vienas iš nemirtingųjų.

— Na,— prabilau aš pagaliau,— sakykit viską. Aš juk esu šiek tiek pono Kurco draugas.

Gana oficialiai jis man pranešė, kad jei mudu nebūtume „tos pačios profesijos", jis būtų išlaikęs viską paslaptyje, nepaisydamas padarinių.

— Jis įtarė, kad šie baltieji susimokę prieš jį, ir...

— Teisingai,— pertraukiau jį, prisiminęs nugirstą pokalbį.— Valdytojas mano, kad jus reikia pakarti.

Jis susirūpino, išgirdęs tokią žinią, ir iš pradžių man tai pasirodė juokinga.

— Geriausia man tyliai pasitraukti,— pasakė jis rimtai.— Kurcui nieko padėti nebegaliu, o jie greitai ras kokią dingstį. Ir kas juos sulaikys? Karinis postas už trijų šimtų mylių.

— Taip,— pasakiau,— gal ir geriau jums pasitraukti, jeigu turite draugų tarp šių laukinių.

— Turiu daug,— atsakė jis.— Jie paprasti žmonės, o man, kaip žinot, nieko nereikia.

Jis stovėjo kramtydamas lūpą, paskui pridūrė:

— Aš nenoriu, kad šiuos baltuosius ištiktų kokia nelaimė... bet, žinoma, aš galvojau apie pono Kurco reputaciją... bet jūs — brolis jūreivis, ir...

— Aišku,— pasakiau patylėjęs.— Aš pasirūpinsiu pono Kurco reputacija.

Tada aš dar nežinojau, kiek tiesos tuose žodžiuose.

Kalbėdamas jau tyliau, jis pasakė, kad tai ponas Kurcas liepė užpulti garlaivį.

— Kartais jam būdavo nepakeliama žinoti, kad jį išveš... o paskui vėl... Bet aš tų dalykų nesuprantu, aš paprastas žmogus. Jis manė, kad jus tai atbaidys — jūs pagalvosit, kad jis miręs, ir nebelipsit į krantą. Neįstengiau jo atkalbėti. O, kaip baisu buvo šį paskutinį mėnesį!

— Na nieko, dabar jam visai gerai,— pasakiau aš.

— Ta-aip,— nutęsė jis, matyt, neįtikintas.

— Ačiū,— pasakiau aš,— būsiu budrus.

— Bet jūs tylėsit? — nerimaudamas primygtinai paklausė jis.— Juk baisiai pakenks jo reputacijai, jeigu kas nors čia...

Labai rimtai pažadėjau neišduoti paslapties.

— Čia netoli laukia trys juodukai su kanoja. Aš išplaukiu. Ar negalėtumėt man duoti kelių šovinių martiniui-henriui?

Padaviau taip, kad niekas nepamatytų. Mirktelėjęs jis paėmė dar saują mano tabako.

— Kaip jūreiviai... geras angliškas tabakas.

Jau priėjęs prie vairinės durų jis atsisuko.

— Klausykit, ar neturit atliekamos poros batų? Pasižiūrėkit.— Jis pakėlė koją. Padai buvo pririšti sumazgytomis virvelėmis prie basos kojos kaip sandalai. Aš suradau senus batus, jis apžiūrėjo juos susižavėjęs ir pasikišo po pažasčia. Viena iš kišenių (skaisčiai raudona) buvo išsipūtusi nuo šovinių, iš kitos (tamsiai mėlynos) kyšojo Tausono knyga. Atrodė, kad jis laikė save puikiai apsirūpinusiu naujam susitikimui su laukine gamta.

— O, aš niekada nebesutiksiu tokio žmogaus. Jeigu jūs būtumėt girdėjęs, kaip jis deklamuoja poeziją! Savo paties, jis man sakė. Poezija! — Prisiminęs tuos malonumus, jis užvertė akis.— O, jis praplėtė mano akiratį!

— Sudie,— pasakiau aš. Jis paspaudė man ranką ir dingo tamsoje. Kartais klausiu save, ar iš tikrųjų jį buvau sutikęs... ar apskritai įmanoma sutikti tokį fenomeną!

Kai nubudau tuoj po vidurnakčio, prisiminiau jo perspėjimą apie gresiantį mums pavojų, ir dabar, žvaigždėtą naktį, tas pavojus pasirodė pakankamai realus, todėl atsikėliau apsidairyti. Ant kalvos degė didelis laužas, protarpiais apšviečiantis pakrypusio punkto pastato kampą. Vienas iš agentų su keliais ginkluotais mūsų juodaodžiais saugojo dramblio kaulą; bet giliai miške tarp labai juodų, panašių į kolonas pavidalų mirgėjo raudonos liepsnelės, kurios čia nusileisdavo, čia vėl pakildavo nuo žemės ir rodė tikslią stovyklos vietą, kur nerimastingai budėjo pono Kurco garbintojai. Monotoniškai dundeno būgnas, ir oras buvo pilnas duslių smūgių ir netylančių virpesių. Iš juodos miško sienos tartum bičių dūzgimas iš avilio sklido tolygus vientisas gaudesys, daugeliui balsų giedant kas sau kažkokį paslaptingą užkeikimą, ir keistai kaip narkotikai veikė mano dar ne visai nubudusią sąmonę. Aš turbūt vėl užsnūdau užsikvempęs ant turėklų, paskui mane pažadino šauksmai, staigus nesuvokiamos desperacijos protrūkis, ir aš suglumau. Šauksmai ūmai nutilo, ir vėl pasigirdo tylus dūzgimas, kuris veikė raminamai kaip tyla. Žvilgtelėjau į mažąją kajutę. Šviesa ten degė, bet pono Kurco nebuvo.

Manau, kad būčiau pakėlęs triukšmą, jei būčiau patikėjęs savo aki-

mis. Bet iš pradžių nepatikėjau — tai atrodė neįmanoma. Man visiškai pakirto jėgas nenusakoma baimė, grynas abstraktus siaubas, nesusijęs su jokiu aiškiu fiziniu pavojumi. Šis jausmas mane taip perėmė dėl... kaip čia pasakius?.. moralinio sukrėtimo,— man pasirodė, tartum netikėtai mane būtų užgriuvę kažkas siaubinga, nepakeliama protui ir šlykštu sielai. Tai truko, žinoma, vos sekundės dalelę, o paskui sugrįžo įprastas kasdieniškas mirtino pavojaus suvokimas, kad mus gali staiga užpulti ir išžudyti ar panašiai, ir man labai palengvėjo. Aš taip nusiraminau, jog nebekėliau triukšmo.

Denyje už trijų pėdų sėdėdamas ant kėdės miegojo agentas, susisagstęs ilgą platų apsiaustą. Jo nepažadino šauksmai, jis tykiai knarkė. Taip jį ir palikęs, nušokau į krantą. Aš neišdaviau pono Kurco — taip jau buvo lemta, kad niekada jo neišduočiau ir likčiau ištikimas pasirinktam košmarui. Man rūpėjo susitikti su tuo šešėliu vienam. Ir po šiai dienai nežinau, kodėl taip pavydžiai nenorėjau su niekuo pasidalinti ta niūria patirtimi.

Vos išlipęs į krantą pamačiau pėdsaką — plačią brydę žolėje. Prisimenu, kaip triumfuodamas sau pasakiau: „Paeiti jis negali... šliaužia visom keturiom... aš jį nutversiu". Žolė buvo šlapia nuo rasos. Aš sparčiai žingsniavau gniauždamas kumščius. Tikriausiai turėjau gerų norų užpulti jį ir prikulti. Nežinau. Į galvą lindo kvailos mintys. Moteriškė su mezginiu ir kate brovėsi į atmintį ir sėdėjo kažkur viso to dalyko pradžioje, nors čia netiko. Eile sustoję piligrimai laistė švinu orą, prisidėję vinčesterius prie klubų. Atrodė, kad niekada nebesugrįšiu į garlaivį, ir įsivaizdavau, kaip vienas ir beginklis gyvenu miškuose iki pat senatvės. Na, žinot, visokios kvailystės lindo į galvą. Dar prisimenu — supainiojau būgno smūgius su savo širdies plakimu ir buvau patenkintas, kad jis toks lygus ir ramus.

Vis ėjau ir ėjau tuo pėdsaku, paskui sustojau pasiklausyti. Naktis buvo šviesi; tamsiai mėlynoje erdvėje žibėjo rasa ir žvaigždės, jų šviesoje visa kas buvo juoda ir sustingę. Man pasirodė, kad priekyje kažkas juda. Tą naktį keistai buvau dėl visko tikras. Pasukau į šalį nuo pėdsako ir apibėgau platų pusratį (rodos, net kikenau sau iš pasitenkinimo), kad užkirsčiau kelią tam judančiam daiktui — jeigu iš tikrųjų jį mačiau. Kaip kokiame berniūkščių žaidime norėjau apgauti Kurcą.

Aptikau jį, ir jeigu jis nebūtų manęs išgirdęs, būčiau užgriuvęs, bet jis laiku atsistojo. Pakilo netvirtai, ilgas, išblyškęs, neaiškus kaip žemės iškvėpti garai ir tylomis stovėjo prieš mane kiek svyruodamas; man už nugaros tarp medžių mirksėjo ugnys, ir miške buvo girdėti daugelio

balsų gaudesys. Kelią užkirtau mikliai, bet kai iš tikrųjų atsidūriau su juo akis į akį, tartum atsipeikėjau ir pamačiau visą pavojaus mastą. Pavojus dar toli gražu nebuvo praėjęs. O jeigu Kurcas pradės šaukti? Nors ant kojų vos laikėsi, balsas dar turėjo jėgos.

— Eikit šalin, pasislėpkit! — pasakė jis tuo savo žemu balsu. Buvo labai baisu. Aš pažvelgiau atgal. Mes buvom už trisdešimties jardų nuo artimiausio laužo. Juoda figūra atsistojo ir mojuodama ilgomis juodomis rankomis nužirgliojo ilgomis juodomis kojomis per laužo gaisus. Ant galvos turėjo ragus — man rodos, antilopės. Be abejo, burtininkas, raganius; jis atrodė iš tiesų šėtoniškai.

— Ar suprantat, ką darot? — sušnibždėjau aš.

— Puikiausiai,— atsakė jis, pakeldamas balsą tik tam, kad ištartų tą vienintelį žodį. Atrodė, kad balsas skamba toli ir garsiai, lyg jis būtų šaukęs per garsiakalbį.

Jei jis pradės šaukti, mes žuvę, pagalvojau sau. Leisti į darbą kumščius,aišku, nederėjo, juo labiau kad man būtų buvę bjauru mušti šitą šešėlį — šitą klaidžiojančią išsikankinusią būtybę.

— Jūs pražūsit,— pasakiau aš,— galutinai pražūsit.

Kartais, kaip žinia, pasitaiko tokių įkvėpimo akimirkų. Ir dabar aš pasakiau kaip tik tai, ką reikėjo, nors jis negalėjo būti labiau pražuvęs kaip tuo momentu, kai buvo grindžiami pamatai mūsų artumui, kuris išliko... išliko... iki pat galo... net ir vėliau.

— Aš turėjau grandiozinių planų,— neryžtingai sumurmėjo jis.

— Taip,— atsakiau,— bet jeigu susimanysit šaukti, aš suknežinsiu jums galvą su...— Niekur nebuvo matyti nei lazdos, nei akmens.— Aš jus pasmaugsiu,— pasitaisiau.

— Aš jau stovėjau prie didelių dalykų slenksčio,— ėmė jis maldauti su tokiu ilgesiu ir apgailestavimu, jog man kraujas sustingo gyslose.— O dabar per šitą niekšingą kvailį...

— Jūsų sėkmė Europoje šiaip ar taip užtikrinta,— tvirtai pareiškiau aš. Matot, aš visai nenorėjau jo smaugti, ir, tiesą sakant, iš to vargu ar būtų buvę kokios naudos. Aš mėginau išsklaidyti kerus — sunkius nebylius laukinės gamtos kerus; laukinės gamtos, kuri jį tartum traukė prie savo negailestingos krūtinės, žadindama užmirštus ir žiaurius instinktus, primindama patenkintas išsigimėliškas aistras. Buvau įsitikinęs, kad vien tik tai ir atvijo jį į miško pakraštį, prie laužų šviesos, būgnų dundėjimo, monotoniško užkeikimų giedojimo; vien tik tai patraukė jo nusikaltėlišką sielą už leistinų troškimų ribos. Ir supraskit, padėtis buvo siaubinga ne dėl to, kad galėjau gauti per galvą,— nors aiškiai

jaučiau ir tą pavojų,— bet dėl to, kad buvau susidūręs su padaru, su kuriuo kalbėdamasis negalėjau apeliuoti nei į ką nors kilnaus, nei žemo. Aš privalėjau tartum tie juodžiai kaip dvasią iššaukti jį patį — jo paties egzaltuotą ir neįtikėtinai smukusią esybę. Nebuvo nieko už jį aukščiau ar žemiau — aš tai žinojau. Jis buvo atsiskyręs ir išsivadavęs nuo žemės. Tebūnie jis prakeiktas! Išmušė žemę iš po kojų. Jis buvo vienas, ir aš, stovėdamas priešais, nesupratau, ar stoviu ant tvirto pagrindo, ar sklandau ore. Jau pasakojau, apie ką mes kalbėjomės, pakartojau tada ištartas frazes... bet kas iš jų? Tai buvo banalūs įprasti žodžiai, pažįstami neaiškūs garsai, tariami kas mielą dieną. Ir kas iš to? Man atrodė, kad juose slypi siaubinga prasmė žodžių, girdimų per sapną, frazių, sakomų košmaruose. Siela! Jei kada nors kas grūmėsi su siela, tai tas žmogus esu aš. Ir ne su bepročiu aš ginčijausi. Patikėsit ar ne, jo protas buvo visiškai aiškus, nors nepaprastai sukoncentruotas į save, bet aiškus, ir kaip tik čia man buvo vienintelė išeitis, išskyrus, žinoma, tai, kad galėjau jį ten pat užmušti, bet tada būtų buvę ne taip gerai, nes būtinai būtų kilęs triukšmas. O jo siela buvo visai išprotėjusi. Viena būdama laukinėje gamtoje, ji kadaise pažvelgė į save ir — prisiekiu dangumi! — išprotėjo. O dabar, matyt, už savo nuodėmes, patirti tą kančią ir pažvelgti į ją privalėjau aš. Jokios gražbylystės nebūtų galėjusios taip atimti tikėjimo žmogumi kaip šis paskutinis jo atvirumo protrūkis. Jis taip pat grūmėsi su savim. Aš tai mačiau ir girdėjau. Mačiau nesuvokiamą paslaptingą sielą, kuri nežinojo nei susilaikymo, nei baimės ir vis dėlto aklai kovojo su savimi. Aš išlaikiau šaltą kraują, bet kai galų gale paguldžiau jį ant sofutės, tai nusišluosčiau prakaitą nuo kaktos, o kojos taip drebėjo, lyg būčiau ant kupros nešęs pusę tonos nuo to kalniuko. O juk tiktai prilaikiau jį, savo kaulėta ranka jis buvo apsikabinęs mane už kaklo ir svėrė ne ką daugiau už vaiką.

Kai kitą dieną vidurdienį išplaukėm, minia žmonių, kurių buvimą už medžių sienos visą laiką aiškiai jutau, vėl pasipylė iš miško; daugybė nuogų alsuojančių virpančių bronzinių kūnų užpildė laukymę ir aplipo šlaitą. Aš paplaukiau kiek pirmyn, paskui apsukau garlaivį pasroviui, ir du tūkstančiai akių sekė besitaškantį, dusliai tuksintį piktą upės demoną, kuris plakė vandenį savo baisia uodega ir pūtė į orą juodus dūmus. Prie pat upės trys žmonės, nuo galvos iki kojų apsilipdę ryškiai raudonu moliu, visų priekyje neramiai ir išdidžiai žingsniavo ten ir atgal. Kai mes vėl priartėjom prie proskynos, jie atsisuko į upę ir ėmė trypti kojomis, linguoti raguotomis galvomis, siūbuoti raudonais kūnais; priešais piktąjį upės demoną kratė iškėlę juodų plunksnų

kuokštus, nusususį kailį su karančia uodega ir kažkokį daiktą, panašų į džiovintą moliūgą; visi kartu jie periodiškai šūkavo virtines keistų žodžių, nepanašių į žmogaus kalbą, o minia dusliai murmėdama staiga įsiterpdavo, tartum atsakydama per kažkokią šėtonišką litaniją.

Mes pernešėm Kurcą į vairinę — ten buvo daugiau oro. Gulėdamas ant sofutės, jis žiūrėjo pro neuždengtą langą. Minioje pasūkuriavo verpetas, ir prie pat vandens pribėgo moteris su šalmo pavidalo šukuosena ir tamsiais skruostais. Ji tiesė rankas, kažką šaukė, ir visa laukinių minia pasigavo tą šauksmą ir pakartojo griausmingai, aiškiai, skubiai, vienu gaistu.

— Ar jūs tai suprantat? — paklausiau aš.

Jis žiūrėjo man pro šalį degančiu žvilgsniu, kuriame buvo sumišęs ilgesys ir neapykanta. Jis tylėjo, bet aš pamačiau, kaip jo bekraujėmis lūpomis slystelėjo nenusakoma šypsena, paskui lūpos mėšlungiškai persikreipė.

— Ar suprantu? — lėtai ištarė jis gaudydamas orą, tartum tuos žodžius iš jo būtų išplėšusi kokia antgamtinė jėga.

Aš patraukiau švilpuko virvelę, nes pamačiau, kaip piligrimai denyje, tikėdamiesi smagiai pasilinksminti, pasiėmė šautuvus. Kai garlaivis staiga sušvilpė, per susigrūdusią minią nuvilnijo siaubas.

— Nereikia, nenubaidykit jų! — sušuko kažkas denyje nelaimingu balsu.

Aš vėl keletą kartų timptelėjau virvelę. Jie pasklido ir leidosi bėgti šuoliais, susirietę, kuo toliau į šalį, kad tik išvengtų to siaubingo garso. Tie trys raudonai išsidažiusieji puolė kniūpsti ant žemės ir pasitiesė tartum nušauti. Ir tiktai prašmatnioji laukinė nė nevirptelėjo, tragiškai tiesdama į mus nuogas rankas virš niūrios žvilgančios upės.

Tada tie silpnapročiai denyje ėmė linksmintis, ir per dūmus aš nieko nebemačiau.

Ruda srovė bėgo skubėjo iš tamsos širdies ir nešė mus link jūros dvigubai greičiau negu čionai; greitai seko ir Kurco gyvybė, nesulaikomai plūsdama į nepermaldaujamo laiko jūrą. Valdytojas dabar buvo labai taikus, nebeturėjo svarbių rūpesčių ir žvelgė į mus abu patenkintu ir suprantančiu žvilgsniu: „reikalas" susitvarkė, kad geriau nė nereikia. Mačiau, kad artėja laikas, kai liksiu vienintelis „neprotingo metodo" šalininkas. Piligrimai žiūrėjo į mane be palankumo. Aš buvau, taip sakant, priskirtas prie mirusiųjų. Keista, kad sutikau su šia nenumatyta draugija, su primestu man košmaru tamsos šalyje, kurią buvo užplūdę šie niekšingi ir godūs vaiduokliai.

Kurcas gražbyliavo. O balsas, koks balsas! Jis skambėjo sodriai iki paskutinės akimirkos. Jis gyveno ir po to, kai Kurcas jau nebesugebėjo puikiose gražbylystės klostėse slėpti savo tamsios ir skurdžios širdies. O kaip tas žmogus kovojo, kaip kovojo! Nuvargusiais jo proto tyrlaukiais klajojo migloti vaizdiniai — turto ir garbės vaizdiniai, vergiškai keliaklupsčiaujantys jo neprarandamai dovanai kalbėti apie kilnius ir didingus idealus. Mano Sužadėtinė, mano punktas, mano karjera, mano idėjos — štai kokios buvo dingstys išreikšti pakiliems jausmams. Tikrojo Kurco šešėlis nuolat pasirodydavo prie gulinčio mirties patale apgaviko, kurį jau greitai buvo lemta užkasti po neliestos žemės velėna. Bet šėtoniška meilė ir nežmoniška neapykanta atskleistoms paslaptims kovojo dėl tos sielos, pasisotinusios primityviomis emocijomis, trokštančios apgaulingos garbės, nepelnyto garso, visų sėkmės ir galios apraiškų.

Kartais jis būdavo nepakenčiamai vaikiškas. Norėjo, kad karaliai sutiktų jį geležinkelio stotyse, grįžtantį iš Niekur šalies, kur tikėjosi atlikti didingų darbų.

— Reikia tik parodyti, kad tikrai sugebėsi atnešti naudos, ir tada pripažinimui nebus ribų,— sakė jis.— Žinoma, reikia tinkamai pasirinkti motyvus... motyvai būtinai turi būti kaip tik tie, kurie reikalingi.

Pro garlaivį visą laiką slinko vienodi vaizdai, kaip vienas upės vingiai, šimtamečiai medžiai kantriai žvelgė į šią nešvarią kito pasaulio atplaišą, pranašaujančią pasikeitimus, pergales, prekybą, žudynes ir visokias laimes. Aš žiūrėjau į priekį — vairavau laivą.

— Uždarykit langinę,— kartą staiga paprašė Kurcas.— Aš negaliu į tai žiūrėti.

Aš uždariau. Mes plaukėm tylėdami.

— O, aš dar išplėšiu tau širdį! — sušuko jis nematomai laukinei gamtai.

Kaip ir buvau tikėjęsis, sugedo garlaivis, ir turėjom prie vienos salos sustoti pataisyti. Dėl tos gaišaties Kurcas ėmė netekti pasitikėjimo savimi. Vieną rytą jis man padavė pluoštelį popierių ir fotografiją — viskas buvo perrišta batraiščiu.

— Palaikykit pas save,— paprašė jis.— Tas nelemtas kvailys (jis turėjo galvoje valdytoją) rausiasi po mano dėžes, kai nematau.

Po pietų vėl nuėjau pas jį. Gulėjo aukštielninkas, užsimerkęs, ir aš norėjau tyliai pasitraukti, bet išgirdau jį murmant:

— Gyventi teisingai, numirti, numirti...

Aš dar pasiklausiau, bet jis tylėjo. Ar per miegus sakė kalbą, ar tai

buvo nuotrupos ar frazės iš kokio laikraščio? Jis buvo dirbęs laikraščiuos ir ketino vėl to darbo imtis, „kad paremčiau savo idėjas. Tai pareiga".

Jis skendėjo neperžvelgiamoje tamsoje. Aš žiūrėjau į jį tartum į žmogų, gulintį bedugnėje, kur niekada neužeina saulė. Bet daug laiko jam skirti negalėjau, nes padėjau mechanikui ardyti prakiurusius cilindrus, tiesinti sulenktą švaistiklį ir taisyti kitus panašius dalykus. Gyvenau bjauriai apsivertęs surūdijusiomis geležimis: metalo drožlėmis, veržlėmis, varžtais, veržlėrakčiais, plaktukais — daiktais, kurių nepakenčiu, nes man su jais nesiseka. Darbavaus nedidelėje kalvėje, kurią, laimė, turėjom laive, ir vangiai triūsiau nuolaužų krūvoje, kai per daug nekamuodavo drugio priepuoliai.

Vieną vakarą įėjęs su žvake išsigandau, išgirdęs kiek virpantį jo balsą:

— Guliu čia tamsoje ir laukiu mirties.

Šviesa buvo per pėdą nuo jo akių. Aš prisiversdamas sumurmėjau:

— Kokie niekai! — ir pasilikau stovėti prie jo kaip įbestas.

Niekada nebuvau matęs, kad taip keistųsi žmogaus veidas, ir tikiuosi, kad daugiau nepamatysiu. O ne, aš nesusijaudinau. Aš buvau pakerėtas tartum pamatęs nuplėštą šydą. Dramblio kaulo veidas buvo niūriai išdidus, jame atsispindėjo negailestinga jėga, niekinga baimė, begalinė neviltis. Ar šią galutinę visiško aiškumo akimirką jis vėl pergyveno savo gyvenimą su visais troškimais, pagundomis, pralaimėjimais? Pašnibždomis jis kažkam sušuko, kažkokiai vizijai, ir jo šauksmas pasigirdo kaip atodūsis:

— Siaubas! Siaubas!

Aš užpūčiau žvakę ir išėjau iš kajutės. Piligrimai pietavo kajutkompanijoje, ir aš atsisėdau į savo vietą priešais valdytoją; tas pakėlė akis ir klausiamai pasižiūrėjo į mane, bet aš nekreipiau dėmesio. Jis ramiai atsilošė šypsodamasis ta savotiška šypsenėle, kuri būdavo tarsi antspaudas, slepiantis jo niekšingumo gelmes. Muselių spiečiai sukosi aplink lempą, apie mūsų rankas ir veidus, krito ant staltiesės. Staiga pro duris įkišo įžūlią juodą galvą valdytojo tarnas ir su kandžia panieka pranešė:

— Ponas Kuhcas — jis numihė.

Visi piligrimai išbėgo pasižiūrėti. Aš pasilikau ir valgiau toliau. Tikriausiai aš jiems pasirodžiau beširdis gyvulys. Bet valgiau nedaug. Čia degė lempa, suprantat, šviesu, o lauke buvo taip baisiai baisiai tamsu. Aš daugiau nebėjau prie nepaprastojo žmogaus, kuris pasmerkė savo sielos žygius šioje žemėje. Balso nebeliko. Ar buvo dar kas

daugiau? Bet, kiek žinau, kitą dieną piligrimai kažką palaidojo dumblo duobėje.

O po to jie vos nepalaidojo ir manęs.

Vis dėlto aš, kaip matot, tuomet nenusekiau paskui Kurcą, ne. Aš pasilikau, kad išsapnuočiau košmarą iki galo ir dar kartą parodyčiau savo ištikimybę Kurcui. Likimas. Mano likimas! Keistas dalykas gyvenimas, kodėl jis su negailestinga logika siekia tokių niekingų tikslų — tai paslaptis. Daugiausia, ko žmogus gali iš jo tikėtis — kiek nors pažinti save (bet tas pažinimas ateina per vėlai) ir paskui amžinai atgailauti. Aš kovojau su mirtimi. Tai pati nuobodžiausia kova, kokią tik galima įsivaizduoti.Grumiesi pilkoje tuštumoje, kai nėra pagrindo po kojomis, kai nėra nieko — nei žiūrovų, nei protesto šauksmų, nei šlovės, nei pergalės troškimo, nei baimės pralaimėti; grumiesi nesveikoje drungno skepticizmo atmosferoje, nelabai tikėdamas savo teisumu ir dar mažiau — savo priešininko teisumu. Jei tik tokia yra galų gale įgyjama išmintis, tai gyvenimas — daug didesnė mįslė, negu yra manoma. Aš buvau per plauką nuo paskutinės galimybės paskelbti sau nuosprendį, bet susigėdęs pamačiau, kad galbūt neturėsiu ką pasakyti. Štai kodėl tvirtinu, kad Kurcas buvo nepaprastas žmogus. Jis turėjo ką pasakyti. Ir pasakė. Po to, kai pats pažvelgiau už ribos, geriau suprantu jo žvilgsnį, nematantį žvakės liepsnos, bet apimantį visą visatą ir tokį skvarbų, kad galėjo įžvelgti visas širdis, plakančias tamsoje. Jis susumavo savo gyvenimą ir paskelbė sau nuosprendį: „Siaubas!" Jis buvo nepaprastas žmogus. Galų gale tas žodis išreiškė kažkokį tikėjimą; tame šnabždesyje buvo atvirumas, įsitikinimas, virpanti maišto gaida ir baisi, akimirksnį šmėstelėjusi tiesa: keistai susipynęs troškimas ir neapykanta. Ir geriausiai prisimenu ne tas minutes, kurios galėjo būti paskutinės man — beformę pilkumą, persmelktą fizinio skausmo, ir abejingą panieką visų daiktų, net paties skausmo išnykimui. Ne! Aš tartum pergyvenau paskutines jo minutes. Teisybė, jis jau buvo žengęs tą paskutinį žingsnį, atsidūręs už ribos, o man, kiek padelsus, buvo leista atsitraukti. Čia tikriausiai ir yra skirtumas; tikriausiai visa išmintis, visa tiesa,visas nuoširdumas yra sukaupti į tą neapčiuopiamą akimirką, kai mes peržengiam nematomojo gyvenimo slenkstį. Tikriausiai! Man norisi galvoti, kad susumuodamas savo gyvenimą aš nebūčiau ištaręs abejingų paniekos žodžių. Geriau jau jo šauksmas, daug geriau. Tai buvo patvirtinimas, moralinė pergalė, pasiekta begalės atsiteisimų kaina. Bet tai buvo pergalė. Štai kodėl aš likau ištikimas Kurcui iki galo ir net po jo mirties, kai po ilgo laiko

vėl išgirdau — ne jo balsą, bet jo puikios gražbylystės aidą, atsispindėjusį sieloje, skaidrioje ir tyroje kaip krištolas.

Ne, jie manęs nepalaidojo, nors buvo laiko tarpas, kurį teprisimenu miglotai, su šiurpu ir nuostaba, tartum kelionę per nesuprantamą pasaulį, neturintį nei vilčių, nei troškimų. Aš vėl atsidūriau tame mieste kaip pabaltintas antkapis ir piktinausi matydamas, kad žmonės zuja gatvėmis, vien tik norėdami nukniaukti vienas nuo kito pinigų, suryti savo bjaurų maistą, supliaupti savo kenksmingą alų, sapnuoti savo tuščius ir kvailus sapnus. Jie brovėsi į mano mintis. Man atrodė, kad jie erzinamai pretenzingai tariasi pažįstą gyvenimą, nes buvau tikras, kad jie negali žinoti tų dalykų, kuriuos aš žinau. Jų elgesys, tų paprasčiausių žmogelių, dirbančių savo darbą ir užtikrintų savo saugumu, mane žeidė kaip begėdiškas kvailio skeryčiojimasis prieš pavojų, kurio jis nepajėgia suprasti. Aš nelabai troškau juos apšviesti, bet vargiai laikiausi nesijuokęs jiems į akis, kupinas buko reikšmingumo. Ko gero, tuo metu buvau ne visai sveikas. Aš svyrinėjau gatvėmis — turėjau tvarkyti visokius reikalus — piktai rodydamas dantis absoliučiai respektabiliems asmenims. Sutinku, kad toks elgesys nepateisinamas, bet tomis dienomis mano temperatūra retai kada būdavo normali. Brangiosios tetulės pastangos man „atstatyti jėgas" nepasiekė tikslo. Ne jėgas man reikėjo atstatyti, o nuraminti vaizduotę. Aš tebeturėjau Kurco įduotą pluoštą popierių ir nežinojau, ką su jais veikti. Neseniai buvo mirusi jo motina, kuria rūpinosi, kaip man pasakė, jo Sužadėtinė. Vieną dieną pas mane apsilankė švariai nusiskutęs, oficialios laikysenos žmogėnas su auksiniais akiniais ir ėmė klausinėti apie tai, ką teikėsi vadinti „tam tikrais dokumentais"; iš pradžių jis suko aplinkui, o paskui ėmė mandagiai spausti. Aš nenustebau, nes dėl to buvau jau du kartus susikirtęs su valdytoju. Anam atsisakiau duoti bent vieną popierėlį, taip pat laikiausi ir su akiniuočiu. Pagaliau jis ėmė piktai grasinti ir įsikarščiavęs tvirtino, jog bendrovė turi teisę į viską, kas suteikia informacijos apie jos „teritorijas". Dar jis man sakė, kad „pono Kurco žinios apie neištyrinėtas sritis turinčios būti išsamios ir ypatingos, nes jis buvęs gabumais apdovanotas žmogus, o sąlygas turėjęs apgailėtinas, taigi..." Aš patikinau jį, kad pono Kurco žinios, nors ir labai išsamios, neturi nieko bendro su komercinėmis ar administravimo problemomis. Tuomet jis ėmė apeliuoti į mokslą. Būsiąs didžiulis nuostolis, jei... ir taip toliau. Aš pasiūliau jam pranešimą „Laukinių papročių slopinimas", pirma išplėšęs postskriptumą. Jis godžiai čiupo, bet paskui paniekinamai prunkštelėjo.

— Čia ne tai, ko mes turėjome teisę tikėtis,— pareiškė jis.

— Tai daugiau nieko ir nebesitikėkit,— atsakiau.— Čia tik privatūs laiškai.

Jis išėjo pagrasinęs teismu, ir aš daugiau jo nebemačiau, bet po dviejų dienų pasirodė kitas tipas, pasivadinęs Kurco pusbroliu; jis norėjo smulkiai sužinoti apie paskutines savo brangiojo giminaičio gyvenimo akimirkas. Tarp kitko leido man suprasti, jog Kurcas buvo didis muzikas.

— Jis galėjo turėti milžinišką pasisekimą,— pasakė žmogus, kuris, man regis, buvo vargonininkas; tiesūs žili jo plaukai draikėsi ant nešvarios švarko apykaklės. Neturėjau pagrindo abejoti jo žodžiais ir po šiai dienai negaliu pasakyti, kokia buvo Kurco profesija, jeigu jis iš viso ją turėjo, ir koks iš jo talentų buvo didžiausias. Aš laikiau jį dailininku, kuris rašė laikraščiams, arba žurnalistu, kuris mokėjo tapyti, bet netgi jo pusbrolis (kuris mums kalbantis visą laiką uostė tabaką) negalėjo pasakyti, kas jis iš tikrųjų buvo. Jo būta universalaus genijaus — su tuo sutikau ir aš, ir tas žmogelis, kuris, garsiai nusišnypštęs į didelę nosinę, išėjo senatviškai susijaudinęs ir išsinešė kažkokius svarbos neturinčius šeimos laiškus ir užrašus. Vėliau apsireiškė žurnalistas, ištroškęs sužinoti ką nors apie „brangiojo kolegos“ likimą. Šis svečias pranešė man, kad Kurcui derėjo pasirinkti politiką ir „ginti paprastus žmones“. Žurnalistas turėjo tiesius gauruotus antakius, trumpus ežiuku kirptus plaukus ir monoklį ant plataus kaspino; išsikalbėjęs pareiškė, kad Kurcas, jo nuomone, rašyti nemokėjęs, bet „o dangau! Kaip tas žmogus kalbėjo! Jis galėjo sujaudinti minias. Jis turėjo įsitikinimus — suprantat? — įsitikinimus. Jis galėjo save įtikinti bet kuo... bet kuo. Jis būtų galėjęs būti kokios nors kraštutinių pažiūrų partijos lyderis“.

— Kokios partijos? — paklausiau aš.

— Bet kokios,— atsakė tas.— Jis buvo... buvo... ekstremistas. Ar jums taip neatrodo?

Aš sutikau. Staiga užsidegęs smalsumu žurnalistas paklausė, ar aš žinąs, kas Kurcą paskatino ten vykti.

— Taip,— atsakiau aš ir įteikiau jam garsųjį pranešimą — tegul išspausdina, jeigu tiks.

Jis skubiai peržvelgė, bambėdamas sau po nosim, nusprendė, kad tiks, ir su tuo laimikiu išėjo.

Taigi galų gale aš likau su plonu pluošteliu laiškų ir merginos portretu. Ji man buvo labai graži... turiu omenyje, kad jos išraiška buvo

graži. Žinau, net saulės šviesa gali būti priversta meluoti, tačiau tokio subtilumo tiems bruožams nebūtų galėjusios suteikti jokios manipuliacijos su apšvietimu ar pozos. Atrodė, ji gali klausytis be jokių slaptų minčių, be įtarimų, negalvodama apie save. Nusprendžiau pats nueiti ir grąžinti jai tuos laiškus ir fotografiją. Smalsumas? Taip; ir gal dar kitas jausmas. Visa, kas priklausė Kurcui, jau buvo išslydę man iš rankų: jo siela, jo kūnas, jo punktas, jo planai, jo dramblio kaulas, jo karjera. Liko tik prisiminimas apie jį ir jo Sužadėtinė; aš norėjau ir tai atiduoti praeičiai, atiduoti viską, kas man buvo iš jo likę, užmarščiai — tam paskutiniam bendros mūsų lemties žodžiui. Aš nesiginu. Tada aiškiai nesupratau, ko noriu. Gal tai buvo nesąmoningas ištikimybės protrūkis, o gal išsipildė vienas iš neišvengiamų žmogaus likimo ironijos faktų. Nežinau. Negaliu pasakyti. Bet aš pas ją nuėjau.

Maniau, kad prisiminimas apie jį, kaip ir kiekvieno žmogaus gyvenime susikaupę prisiminimai apie kitus mirusiuosius, tėra greitai ir galutinai mus paliekančių žmonių šešėlių miglotas atspaudas smegenyse. Bet sustojęs prieš aukštas sunkias duris tarp didelių namų tylioje ir tvarkingoje kaip kapinių alėja gatvėje, aš išvydau viziją: jis sėdėjo neštuvuose, godžiai pražiojęs burną, lyg norėdamas praryti visą žemę su visais žmonėmis. Tada priešais mane jis tebebuvo gyvas; gyveno kaip gyvenęs — šešėlis, nepasotinamai trokštąs didingai vaidentis ir atrodyti baugiai realus; šešėlis, tamsesnis už nakties šešėlius, prakilniai įsisupęs į puikios gražbylystės klostes. Atrodė, vizija įėjo kartu su manimi — neštuvai, to vaiduoklio nešėjai, laukinė klusnių garbintojų minia, miškų tamsa, upės spindesys tarp niūrių vingių, būgno dundėjimas, vienodas ir duslus kaip širdies plakimas — nugalėtojos tamsos širdies. Tai buvo laukinės gamtos triumfo akimirka, keršting as puolimas, kurį, man atrodė, turėjau vienas atlaikyti, kad išgelbėčiau kitą sielą. Ir sugrįžo prisiminimas apie tai, ką buvau girdėjęs jį ten kalbant pakančiame miške, kai man už nugaros laužų šviesoje šmėsčiojo raguoti pavidalai; sugrįžo tos trūkčiojančios frazės, aš vėl jas išgirdau, tokias grėsmingas ir siaubingai paprastas. Aš prisiminiau jo nužemintus maldavimus, pasibjaurėtinus grasinimus, milžinišką jo žemų troškimų mastą, niekšiškumą, kančią, audringą sielos skausmą. O paskui tartum vėl pamačiau, koks jis buvo susikaupęs ir ramus, kai vieną dieną kalbėjo:

— Visas šis dramblio kaulas iš tikrųjų yra mano. Bendrovė už jį nesumokėjo. Aš surinkau jį pats, rizikuodamas gyvybe. Vis dėlto jie gali pareikšti į jį teises. Hmm. Padėtis kebli. Kaip jūs manot, ką man daryti? Priešintis, a? Aš noriu tik teisingumo...

Jis norėjo tik teisingumo, ir nieko daugiau. Aš paskambinau prie raudonmedžio durų antrame aukšte, ir kol laukiau, jis tartum žiūrėjo į mane iš blizgančio kaip stiklas paviršiaus — žiūrėjo giliu, plačiai aprėpiančiu žvilgsniu, glaudžiančiu prie savęs, prakeikiančiu, neapkenčiančiu visos visatos. Aš tartum vėl išgirdau pašnabždomis ištartą šauksmą: „Siaubas! Siaubas!"

Leidosi sutemos. Man teko palaukti didingoje svetainėje su trimis siaurais langais per visą sienos aukštį, kurie atrodė lyg šviečiančios drapiruotos kolonos. Blizgėjo paauksuotos išlenktos baldų kojelės ir atkaltės. Aukštas balto marmuro židinys dvelkė paminklo šalčiu. Kampe stovėjo masyvus fortepijonas, lygiame jo paviršiuje blykčiojo tamsūs atspindžiai kaip ant niūraus poliruoto sarkofago. Aukštos durys atsidarė ir vėl užsidarė. Aš atsistojau.

Prieblandoje ji atplaukė į mane visa juoda, išblyškusiu veidu. Nešiojo gedulą. Jau buvo praėję daugiau kaip metai, kai jis mirė, daugiau kaip metai, kai ji gavo žinią; atrodė, ji prisimins ir gedės amžinai. Ji paėmė abi mano rankas ir sušnibždėjo:

— Aš girdėjau, kad jūs parvykot.

Pastebėjau, kad ji nelabai jauna — tai yra ne mergaitiška. Buvo subrendusi ištikimybei, tikėjimui ir kentėjimui. Kambaryje lyg ir dar labiau sutemo, visa liūdna apsiniaukusio vakaro šviesa atrodė susitelkusi jos kaktoje. Tuos šviesius plaukus, išblyškusį veidą, tyrą kaktą supo tartum pelenų aureolė; į mane žiūrėjo tamsios akys. Jų žvilgsnis buvo atviras, gilus, tiesus ir patiklus. Ji laikė savo liūdną galvą taip, tartum didžiuodamasi liūdesiu, tartum norėdama pasakyti: „Aš, aš viena moku liūdėti jo taip, kaip jis nusipelnė". Bet kai dar sveikindamiesi spaudėm vienas kitam rankas, jos veide atsirado tokios baisios vienatvės išraiška, jog aš supratau: ji yra viena iš tų, kurių negalima vadinti laiko žaisliuku. Jai jis mirė tik vakar. Ir — prisiekiu dangumi! — tas įspūdis buvo toks stiprus, jog ir man jis mirė, rodos, tik vakar... ne, šią pat akimirką. Tuo pat metu aš mačiau ir ją, ir jį — jo mirtį ir jos sielvartą... aš mačiau jos sielvartą jo mirties akimirką. Ar suprantat? Mačiau juos abu ir girdėjau abu. Giliai atsidusdama ji ištarė:

— Aš likau gyva...

O aš įtempęs klausą aiškiai išgirdau jo galutinį amžinojo prakeiksmo šnabždesį, sumišusį su jos beviltiškos širdgėlos žodžiais. Su baime klausiau save, ką aš čia veikiu, tartum būčiau netyčia atskleidęs žiaurią ir fantastišką paslaptį, kurios žmogui nedera žinoti. Mostu ji pasiūlė

man kėdę. Mes atsisėdom. Aš atsargiai padėjau paketą ant stalelio, ir ji uždėjo ant jo ranką.

Po valandėlės gedulingos tylos ji sušnibždėjo:

— Jūs gerai jį pažinojot.

— Būnant ten greit suartėjama,— atsakiau aš.— Pažinau jį taip gerai, kaip tik vienam žmogui galima pažinti kitą.

— Ir žavėjotės juo,— tarė ji.— Juk neįmanoma buvo pažinus nesižavėti, ar ne?

— Jis buvo nepaprastas žmogus,— netvirtai atsakiau. Matydamas įdėmų maldaujantį jos žvilgsnį, kuris tartum laukė, ar neištars mano lūpos ko nors daugiau, aš kalbėjau toliau: — Buvo neįmanoma ne...

— Nemylėti jo,— užbaigė ji karštai, o aš nutilau sukrėstas, netekęs žado.— Teisingai teisingai! Bet kai pagalvoji, kad niekas nepažino jo taip gerai kaip aš!.. Jis taip kilniadvasiškai man patikėdavo viską. Aš pažinau jį geriau negu bet kas kitas.

— Jūs pažinot jį geriau negu bet kas kitas,— pakartojau. Ir galbūt ji neklydo. Tačiau su kiekvienu ištartu žodžiu kambaryje vis labiau temo, ir vien tik jos kakta, balta ir lygi, liko apšviesta negęstančios tikėjimo ir meilės šviesos.

— Jūs buvot jo draugas,— vėl prabilo ji.— Jo draugas,— pakartojo kiek garsėliau.— Tikrai buvot, jei jis davė jums šitai ir atsiuntė pas mane. Jaučiu, kad galiu kalbėtis su jumis,— o taip! — aš privalau kalbėtis. Noriu, kad jūs, kuris girdėjot paskutinius jo žodžius... žinotumėt... aš buvau jo verta... Tai ne puikybė... Ne! Aš didžiuojuosi žinodama, kad supratau jį geriau negu bet kas kitas pasaulyje. Jis pats man taip sakė. Ir nuo to laiko, kai mirė jo motina, nebuvo nieko... nieko, su kuo aš...

Aš klausiausi. Tamsa tirštėjo. Aš net gerai nežinojau, ar jis man padavė tą reikiamą paketėlį. Man regis, jis norėjo man patikėti kitus popierius, tuos, kuriuos valdytojas po jo mirties, mačiau, peržiūrinėjo prie lempos. O mergina kalbėjo liedama skausmą, tikra dėl mano užuojautos; ji kalbėjo taip, kaip geria ištroškę. Aš sužinojau, kad giminės nepritarė jos sužadėtuvėms su Kurcu. Jis buvo nepakankamai turtingas ar panašiai. Ir, tiesą sakant, aš nežinau, ar tik jis nebuvo visą gyvenimą elgeta. Iš jo kalbų galėjau daugmaž padaryti išvadą, kad jis išvyko ten, neištvėręs skurdo.

— Negi tas, kuris nors kartą išgirdo jį kalbant, galėjo netapti jo draugu? — kalbėjo mergina.— Jis traukė prie savęs žmones, kreip-

damasis į tai, kas juose geriausia.— Ji įdėmiai žiūrėjo į mane.— Tai didžiųjų žmonių dovana...

Tyliam jos balso skambesiui, rodos, pritarė visi tie kiti garsai, pilni paslapties, nevilties ir skausmo, kuriuos buvau girdėjęs — upės čiurlenimas, vėjo sūpuojamų medžių ošimas, minios klegesys, nesuprantamų toli šaukiamų žodžių aidėjimas, žmogaus šnabždesys nuo amžinosios tamsos slenksčio.

— Bet jūs jį girdėjot! Jūs žinot! — sušuko ji.

— Taip, aš žinau,— atsakiau beveik su neviltim širdyje, bet nulenkdamas galvą prieš jos tikėjimą, prieš taurią išganingą iliuziją, šviečiančią nežemiška šviesa tamsoje, triumfuojančioje tamsoje, nuo kurios nebūčiau galėjęs jos apginti, nuo kurios negalėjau apsiginti net pats.

— Kokia netektis man... mums! — pasitaisė ji didžiadvasiškai, paskui pašnibždom pridūrė: — Pasauliui.

Baigiančioje gesti šviesoje mačiau, kaip blizga jos akys, pilnos ašarų, ašarų, kurios taip ir nenuriedėjo skruostais.

— Aš buvau labai laiminga... labai dalinga... labai išdidi,— kalbėjo ji toliau.— Per daug dalinga. Per daug laiminga, bet neilgai. O dabar esu nelaiminga... iki gyvenimo pabaigos.

Ji atsistojo; šviesūs plaukai, tartum sugėrę paskutinę šviesą, spindėjo auksu. Aš taip pat atsistojau.

— Ir iš viso to,— kalbėjo ji liūdnai,— iš visų jo pažadų, jo didybės, didžiadvasiškumo, kilnios širdies, nebeliko nieko... nieko, tik prisiminimai. Jūs ir aš...

— Mudu visada jį prisiminsim,— skubiai įsiterpiau.

— Ne! — sušuko ji.— Neįmanoma, kad visa tai pražūtų... kad toks gyvenimas būtų paaukotas ir nepaliktų nieko, tik sielvartą. Jūs žinot, kokie dideli buvo jo planai. Ir aš apie juos žinojau... gal negalėjau suprasti... bet ir kiti apie juos žinojo. Kažkas turi išlikti. Jo žodžiai nemirė.

— Jo žodžiai išliks,— pasakiau aš.

— Ir jo pavyzdys,— sušnibždėjo ji lyg sau.— Žmonės žiūrėjo į jį... iš visų jo darbų švietė gerumas. Jo pavyzdys...

— Teisingai,— pasakiau aš.— Ir jo pavyzdys. Taip, jo pavyzdys. Buvau pamiršęs.

— Bet aš nepamiršau. Aš negaliu... negaliu patikėti... dar negaliu patikėti, kad niekada jo nebepamatysiu, kad niekas daugiau jo nebepamatys... niekada, niekada, niekada...

Ji ištiesė rankas tartum į tolstantį žmogų, juodos rankovės ir blyškios sunertos rankos buvo iškeltos siauro blėstančio lango fone. Niekada jo nebepamatys! Aš jį tada mačiau gana aiškiai. Kol gyvas būsiu, matysiu šitą gražbyliaujantį vaiduoklį, taip pat ir ją matysiu, tragišką, jau pažįstamą šmėklą, savo poza panašią į kitą, taip pat tragišką moterį, išsipuošusią jokios galios neturinčiais amuletais, tiesiančią nuogas tamsias rankas virš blizgančio pragaro srauto, tamsos srauto. Staiga ji labai tyliai pasakė:

— Jis mirė taip, kaip ir gyveno.

Mano širdyje krustelėjo neaiškus pyktis.

— Jo mirtis buvo visais atžvilgiais verta jo gyvenimo,— pasakiau jai.

— O manęs su juo nebuvo,— sušnibždėjo ji.

Pyktis atsitraukė, neatlaikęs begalinio gailesčio.

— Viską, ką buvo galima padaryti...— sumurmėjau aš.

— O, bet aš tikėjau juo labiau negu kas kitas pasaulyje... labiau negu jo motina, labiau negu... jis pats. Aš buvau jam reikalinga! Aš! Aš būčiau išsaugojusi kaip brangenybę kiekvieną jo atodūsį, kiekvieną žodį, kiekvieną mostą, kiekvieną žvilgsnį.

Pajutau, kaip šaltis sugniaužė krūtinę.

— Nereikia taip,— ištariau prislopusiu balsu.

— Atleiskit man. Aš... aš taip ilgai gedėjau tyloje... tyloje... Jūs buvot su juo... iki galo? Aš galvoju apie tai, koks jis buvo vienišas. Nebuvo nieko šalia, kas būtų galėjęs jį suprasti taip gerai kaip aš. Galbūt niekas ir negirdėjo...

— Iki pat pabaigos,— pasakiau drebančiu balsu.— Aš girdėjau pačius paskutinius jo žodžius...— ir išsigandęs nutilau.

— Pakartokite juos,— sušnibždėjo ji sielvartingai.— Man reikia... man reikia ko nors... kad turėčiau su kuo gyventi.

Aš vos nesušukau jai: „Argi jūs negirdit?“ Sutemos atkakliai kartojo juos visur aplinkui, ir šnabždesys grėsmingai stiprėjo kaip pirmasis kylančio vėjo dvelkimas. „Siaubas! Siaubas!“

— Paskutinį žodį... kad su juo gyvenčiau,— reikalavo ji.— Argi nesuprantat — aš jį mylėjau... mylėjau... mylėjau!

Aš susitvardžiau ir lėtai pasakiau:

— Paskutinis jo ištartas žodis buvo... jūsų vardas.

Išgirdau tylų atodūsį, o paskui mano širdis sustojo, liovėsi plakti, kai pasigirdo džiugus ir baisingas šauksmas, nepaprasto triumfo ir neapsakomo skausmo šauksmas.

— Aš žinojau... aš buvau tikra!..

Ji žinojo. Ji buvo tikra. Aš girdėjau, kaip ji verkia; veidą buvo užsidengusi rankomis. Man atrodė, kad namas tuoj subyrės ir aš nesuspėsiu išbėgti, kad dangus užgrius man ant galvos. Bet nieko tokio neatsitiko. Dėl tokių smulkmenų dangus negriūva. Ir kažin, ar jis būtų užgriuvęs, jei būčiau pasakęs apie Kurcą visą teisybę, kurios jis buvo vertas? Argi jis nekalbėjo, kad nori vien teisybės? Bet aš negalėjau. Negalėjau jai pasakyti. Būtų buvę jau per daug tamsu... per daug tamsu...

Marlou nutilo. Jis sėdėjo atokiau, neaiškus ir tylus, medituojančio Budos poza. Kurį laiką niekas nejudėjo.

— Mes pražiopsojom atoslūgio pradžią,— staiga pasakė direktorius.

Aš pakėliau galvą. Žiotis buvo užtvėrę juodų debesų klodai, ir rami vandens vaga, vedanti į tolimiausius žemės kampelius, niūriai sruveno po rūškanu dangumi — atrodė, kad ji veda į pačią neaprėpiamos tamsos širdį.

TAIFŪNAS

I

„Nanšano“ garlaivio kapitono Makviro veidas pagal materijos dėsnį visiškai atitiko jo vidų: nepasižymėjo nei ryžtingumu, nei kvailumu, neišsiskyrė jokiais ypatingais bruožais — tai buvo pats paprasčiausias veidas, abejingas ir ramus.

Tik kartais jame atsispindėdavo drovumas — kai kapitonas sėdėdavo pakrantės kontorose, įdegęs saulėje ir vos šypsodamas, jis visada būdavo nuleidęs akis. Kai akis pakeldavo, buvo matyti, kad jos mėlynos, žvilgsnis tiesus. Jo plaukai buvo šviesūs ir labai ploni, šilko pūkų vainiku gaubė pliką galvos kupolą nuo smilkinio iki smilkinio. Veido plaukai, priešingai, buvo ryškiai morkiniai ir panašūs į varinę vielą; ties viršutine lūpa jie būdavo trumpai pakirpti, o skruostai, kad ir kaip kruopščiai būdavo nuskusti, sužybsėdavo ugniniais atspindžiais, kai tik jis pasukdavo galvą. Ūgio jis buvo net mažesnio nei vidutinio, kiek pakumpęs ir toks kresnas, jog drabužiai visados atrodydavo ankštoki. Tartum neįstengdamas susigaudyti, ką kokioje platumoje tinka dėvėti, jis visada būdavo su rudu katiliuku, rusvu kostiumu ir gremėzdiškais juodais batais. Su šiais uostui skirtais apdarais tasai dručkis atrodė kiek savotiškai ir nederamai išsipustęs. Ant liemenės karojo plona sidabrinė grandinėlė, o eidamas į krantą, sugniaužęs galingoje plaukuotoje plaštakoje, jis visada nešdavosi elegantišką geriausios kokybės skėtį, bet paprastai negražiai suglaustą. Jaunasis Džaksas, kuris buvo vyresnysis padėjėjas, lydėdamas savo kapitoną iki trapo, kartais išdrįsdavo labai delikačiai pasakyti: „Leiskit man, ponas kapitone“, ir, pagarbiai paėmęs skėtį, truputį išskleisdavo, papurtydavo, beregint tvarkingai susukdavo ir grąžindavo kapitonui; visa tai jis darydavo taip iškilmingai ir rimtai, jog ponas Saliamonas Rautas, vyresnysis mechanikas, rūkantis prie liuko rytinę pypkę, nusisukdavo slėpdamas šypsnį.

— A, taip! Tas nelemtas skėtis... Ačiū, Džaksai, ačiū,— dėkingai bambėdavo kapitonas Makviras nepakeldamas akių.

Turėdamas vaizduotės kaip tik tiek, kiek reikia pragyventi kiekvieną eilinę dieną, bet ne daugiau, jis buvo ramus ir pasitikintis savimi; dėl tos pačios priežasties jis nebuvo nė truputėlio pasipūtęs. Tiktai apdovanoti vaizduote vyresnieji būna irzlūs, valdingi, jiems sunku įtikti, o kiekvienas laivas, kuriam kada nors vadovavo kapitonas Makviras, buvo plaukiojanti taikos ir harmonijos buveinė. Jam, tiesą sakant, buvo taip pat neįmanoma atsiduoti fantazijos polėkiams, kaip laikrodininkui sudėti laikrodį, vietoj instrumentų turint dviejų svarų plaktuką ir pjūklą. Vis dėlto ir neįdomus žmonių gyvenimas, ištisai atiduodamas skurdžios egzistencijos realybei, turi savo paslaptingąją pusę. Pavyzdžiui, jei imsim kapitoną Makvirą, tai buvo tiesiog neįmanoma suprasti, kas būtų galėjęs paskatinti tą visiškai pavyzdingą Belfasto bakalėjininko sūnų pabėgti iš namų ir išplaukti į jūrą. O kaip tik taip jis ir padarė, sulaukęs penkiolikos metų. Kai apie tai pagalvoji, taip ir regi didžiulę galingą ir nematomą ranką, kuri, įlindusi į šios žemės skruzdėlyną, laiko žmones už pečių, daužo juos kaktomis ir daugybę jų visai nejučiomis nukreipia nesapnuotais keliais, į neįmanomus tikslus.

Tėvas jam taip ir neatleido tokio neklusnumo ir kvailumo. „Mes apsieitume ir be jo,— kalbėdavo jis vėliau,— bet kad ta prekyba. O jis juk vienintelis sūnus". Motina po jo dingimo dažnai verkdavo. Kadangi jam neatėjo į galvą palikti jokio raštelio, jo gedėjo kaip mirusio, kol po aštuonių mėnesių iš Talkahuano atėjo pirmasis laiškas. Jis buvo trumpas, ten, be kitko, buvo pasakyta: „Oras visą kelią buvo labai gražus". Bet laiško autoriui svarbi atrodė, matyt, tik viena žinia: tą pačią dieną, kai jis parašė, kapitonas priėmė jį į laivo įgulą eiliniu jūreiviu. „Todėl, kad aš sugebu dirbti tą darbą",— paaiškino jis. Motina vėl ėmė lieti ašaras, o tėvas išreiškė savo jausmus, tardamas: „Tomas tikras asilas". Jis buvo apkūnus vyriškis, mokėjo geraširdiškai paerzinti ir iki pat gyvenimo pabaigos šitaip bendravo su sūnumi, kurio net kiek gailėjo kaip kokio kvailelio.

Makviras lankėsi namie retai, kitaip negalėjo, tik daugelį metų siuntinėjo tėvams laiškus, pranešdamas, kaip jam sekasi kilti tarnyboje ir kur keliauja per plačiąją žemę. Tuose raštuose buvo galima rasti tokių sakinių: „Čia labai didelis karštis". Arba: „Pirmąją Kalėdų dieną ketvirtą valandą mes pamatėme ledkalnius". Senukai per ilga sužinojo daug laivų pavadinimų ir jiems vadovaujančių škiperių pavardžių, škotų ir anglų laivų savininkų pavardžių, jūrų, vandenynų, sąsiaurių, iškyšulių pavadinimų, svetimų kraštų uostų pavadinimų — miško medžiagos, ryžių, medvilnės uostų, sužinojo daug salų pavadinimų ir

savo sūnaus jaunos žmonelės vardą. Ji buvo vardu Liusi. Tik neatėjo į galvą parašyti ir paklausti, ar tas vardas jam atrodo gražus. O paskui jie pasimirė.

Didžioji Makviro vestuvių diena atėjo visai laiku, netrukus po tos didžiosios dienos, kai jis pirmą kartą gavo vadovauti laivui.

Visa tai įvyko prieš daugelį metų nuo to ryto, kai jis stovėjo „Nanšano" garlaivio šturmano kajutėje priešais nukritusį barometrą, kuriuo nebuvo pagrindo nepasitikėti. Slėgio kritimas — turint omeny instrumento tobulumą, metų laiką ir laivo padėtį žemės rutulyje — pranašavo nelaimę, tačiau raudonas kapitono veidas nerodė nė mažiausio susijaudinimo. Pranašiški ženklai jam nieko nereiškė, ir jis nesugebėjo jų suvokti, kol pranašystė neišsipildydavo jam po pat nosim. „Slėgis nukritęs, klaidos čia negali būti,— pagalvojo jis.— Turbūt kažkur netoliese labai bjaurus oras".

„Nanšanas" plaukė iš pietų į Fudžou uostą su šiokiu tokiu kroviniu apatiniame triume ir dviem šimtais kinų kulių[1], grįžtančių į savo kaimus Fudziano provincijoje po kelerių metų darbo įvairiose tropikų kolonijose. Rytas buvo giedras, vienodai žvilganti jūra bangavo nežaižaruodama, danguje buvo matyti keista balkšva dėmė, panaši į ratą apie saulę. Priekiniame denyje, prisigrūdusiame kinų, tamsavo drabužiai, šmėsčiojo geltoni veidai, kaselės bei daugybė nuogų pečių, nes vėjo nebuvo ir kepino karštis. Kuliai slankiojo ir gulinėjo po denį, plepėjo, rūkė ar spoksojo atsirėmę turėklų; kai kurie pilstė ant vienas kito vandenį, pasisėmę iš jūros; keletas miegojo ant liukų dangčių; kiti nedidelėmis grupelėmis po šešis tupėjo aplink geležinius padėklus su lėkštėmis ryžių ir mažyčiais puodukais arbatos; ir kiekvienas turėjo prie savęs visą savo turtą — medinę skrynelę su pakabinama spyna, variu apkaustytais kampais; čia jie laikė savo santaupas ir darbo vaisius: šventinius drabužius, smilkalų lazdeles, gal kiek opijaus, visokių niekniekių ir nedidelę krūvelę sidabrinių dolerių, uždirbtų anglies baidokuose, išloštų lošimo namuose ar užgyventų iš smulkios prekybos, išraustų žemėje, prakaitu išspaustų kasyklose, geležinkeliuose, mirtinai pavojingose džiunglėse po sunkia našta,— kantriai sutaupytų, rūpestingai saugomų, nepaprastai mylimų.

Apie dešimtą valandą nuo Formozos sąsiaurio pradėjo eiti skersinės bangos, bet keleiviams jos nesukėlė nerimo, nes „Nanšanas" su plokščiu dugnu ir plačiu bimsu buvo žinomas kaip ypač patikimas laivas banguotoje jūroje. Ponas Džaksas įsijausminęs krante garsiai pareikšdavo, kad „senukas tiek pat ir geras kiek gražus". Kapitonui Makvirui

niekada nebūtų atėję į galvą išsakyti palankumą laivui taip garsiai ir tokiais įmantriais žodžiais.

Laivas, be abejo, buvo geras ir dar nesenas. Pastatytas buvo Dambertone mažiau nei prieš trejus metus užsakius „Sigo ir sūnaus" prekybos bendrovei iš Siamo. Kai jis buvo nuleistas į vandenį, iki smulkmenėlės užbaigtas ir pasiruošęs savam darbui, statytojai žvelgė į jį su pasididžiavimu.

— Sigas prašė patikimo škiperio,— tarė vienas iš kompanionų.

Antrasis kiek pagalvojęs atsakė:

— Man regis, Makviras šiuo metu niekur neišplaukęs.

— Iš tikrųjų? Tai tuoj pat jam telegrafuok. Jis čia tiks geriausiai iš visų,— nė valandėlės nesudvejojęs pareiškė vyresnysis kompanionas.

Kitą rytą Makviras stovėjo prieš juos ramutėlis, naktiniu ekspresu atidūmęs iš Londono po netikėto, tačiau santūraus atsisveikinimo su žmona. Ji buvo iš geros šeimos, mačiusi šviesesnių dienų.

— Pereikim laivą kartu, kapitone,— tarė vyresnysis kompanionas.

Ir trys vyriškiai leidosi apžiūrinėti „Nanšano" tobulybių nuo forštevenio iki vairagalio ir nuo kilsono iki abiejų jo žemų storų stiebų viršaus.

Kapitonas Makviras pirmiausia nusivilko švarką ir pakabino ant garinio brašpilio — tas įtaisas buvo paskutinysis visų patobulinimų žodis.

— Mano dėdė vakar parašė mūsų geriems draugams ponams Sigams, kaip žinot, atsiliepdamas apie jus kuo palankiausiai, tai, be jokios abejonės, jie ir pasamdys jus,— tarė jaunesnysis kompanionas.— Galėsite girtis, kad vadovaujate lengviausiai valdomam Kinijos pakrantėmis plaukiojančiam laivui, kapitone,— pridūrė jis.

— Ak taip? Dėkui,— sulemeno Makviras.

Tokia tolima galimybė viliojo jį ne daugiau kaip plataus gamtovaizdžio grožis neprimatantį turistą. Jo žvilgsnis tuo momentu sustojo ties kajutės durų užraktu; jis ryžtingai priėjo ir pradėjo energingai sukioti rankeną, tyliai ir rimtai kalbėdamas:

— Dabar jokiu būdu negalima pasitikėti darbininkais. Užraktas naujutėlis, o niekam tikęs. Užsikerta. Matot? Matot?

Vos tik kompanionai atsidūrė vienudu kontoroje, sūnėnas kiek paniekinamai paklausė:

— Jūs taip išgyrėt tą žmogėną Sigams. Ir ką jame matot?

— Sutinku, kad jis nė iš tolo nepanašus į tavo įsivaizduojamą škiperį, jeigu tai turėjai galvoje,— trumpai teatsakė vyresnysis kompa-

nionas.— Ar yra ten kur nors „Nanšano“ stalių dešimtininkas?.. Eikit šen, Beitsai. Kaip čia atsitiko, kad leidot Teitso žmonėms įdėti blogą užraktą į kajutės duris? Kapitonas tik žvilgtelėjo ir iškart pamatė. Tučtuojau pakeiskit. Mažas kupstelis, Beitsai, didelį vežimą...

Užraktas buvo pakeistas, ir po kelių dienų „Nanšanas“ išplaukė į Rytus. Makviras daugiau nepareiškė jokių pastabų dėl laivo įrangos, taip pat niekas negirdėjo, kad jis būtų bent žodeliu ką nors išsitaręs, iš ko galėtum suprasti, kad didžiuojasi savo laivu, yra dėkingas už paskyrimą ar su pasitenkinimu žiūri į ateitį.

Kapitonas Makviras nebuvo nei plepys, nei tylenis, bet progų kalbėti jam atsirasdavo itin mažai. Žinoma, buvo tarnybos reikalų — įsakymų, nurodymų ir taip toliau; bet su praeitim jau buvo baigta, ir jis apie ją nebegalvojo, ateitis dar neegzistavo, o kasdienos reikalai komentarų nereikalavo, kadangi faktai nepaprastai tiksliai kalba patys.

Vyresnysis ponas Sigas mėgo mažakalbius ir tokius, „dėl kurių gali būti tikras — jie nemėgins pakeisti instrukcijų“. Makviras tuos reikalavimus atitiko, dėl to gavo vadovauti „Nanšanui“ ir pradėjo tvarkingai plaukioti Kinijos jūromis. Laivas išplaukė su britų vėliava, bet po kiek laiko ponai Sigai nusprendė, kad dera pakeisti ją Siamo vėliava.

Sužinojęs apie numatomą vėliavos pakeitimą, Džaksas sunerimo, tartum jį būtų kas viešai įžeidęs. Jis vaikščiojo bambėdamas sau po nosim ir nuolatos paniekinamai susijuokdamas.

— Tik įsivaizduokit savo vėliavą su kvailu drambliu iš Nojaus laivo! — tarė jis kartą sustojęs prie mašinų skyriaus durų.— Tegu mane skradžiai, jeigu aš įstengsiu tai pakelti! Mesiu tarnybą. Argi jums nebjauru, ponas Rautai?

Vyresnysis mechanikas tik atsikrenkštė kaip žmogus, žinantis geros tarnybos vertę.

Pirmąjį rytą, kai naujoji vėliava suplevėsavo virš „Nanšano“ vairagalio, Džaksas stovėjo ant tiltelio ir žvelgė į ją su nuoskauda. Kurį laiką jis kovojo su savo jausmais, paskui pareiškė:

— Keista, kad plaukiam su tokia vėliava, ponas kapitone.

— O ko tai vėliavai trūksta? — paklausė kapitonas Makviras.— Man atrodo viskas kaip reikiant.— Ir jis nuėjo iki tiltelio galo pasižiūrėti.

— Na o man atrodo keista! — labai susierzinęs išdrožė Džaksas ir nubėgo nuo tiltelio.

Kapitoną Makvirą toks elgesys nustebino. Neilgai trukęs jis ramiai nuėjo į šturmano kajutę ir atsivertė tarptautinių signalų kodą ta-

me puslapyje, kur gražiomis margomis eilėmis buvo išrikiuotos visų tautų vėliavos. Perbėgo per jas pirštu ir, aptikęs Siamo vėliavą, labai atidžiai įsižiūrėjo į raudoną lauką ir baltą dramblį. Nieko negalėjo būti paprastesnio, bet kad būtų tikriau, jis išsinešė knygą ant tiltelio, norėdamas palyginti spalvotą piešinėlį su tikra vėliava ant stiebo. Kai vėliau Džaksas, kuris tą dieną dirbo savo darbą įtūžęs, bet valdydamasis, atsidūrė ant tiltelio, kapitonas tarė:

— Ta vėliava visai gera.

— Nejaugi? — suniurnėjo Džaksas, parkritęs ant kelių prieš denio instrumentų dėžę ir piktai traukdamas iš ten atsarginį lotą.

— Taip. Aš pasitikrinau knygoje. Ilgis — du pločiai, ir dramblys pačiame viduryje. Krante juk turi žinoti, kokią padaryti savo vėliavą. Savaime suprantama. Be reikalo, Džaksai...

— Na, ponas kapitone,— pradėjo Džaksas, kuris susijaudinęs net pašoko,— aš tiktai galiu pasakyti...

Drebančiomis rankomis jis knebinėjo suringuotą virvę, ieškodamas galo.

— Nieko, nieko,— nuramino jį kapitonas Makviras, sunkiai sėsdamasis ant nedidelės sulankstomos brezentinės kėdutės, kurią labai mėgo.— Jums reikia tik žiūrėti, kad jie nepakabintų dramblio aukštyn kojom, kol dar ne visai įpratę.

Džaksas sviedė naują lotą ant priekinio denio garsiai sušukdamas:

— Prašom, bocmane, ir nepamirškit gerai sumirkyti! — Paskui labai ryžtingai atsisuko į savo kapitoną.

Tačiau kapitonas Makviras, jau patogiai pasidėjęs alkūnes ant tiltelio turėklų, kalbėjo toliau:

— Nes tada, manyčiau, būtų suprasta kaip nelaimės signalas. Kaip jums atrodo? Tas dramblys, mano manymu, yra visai tas pats, kas ir Jungtinės Karalystės vėliava.

— Iš tikrųjų?! — taip suriko Džaksas, jog visi buvę „Nanšano“ denyje pasuko galvas į tiltelį. Paskui jis atsiduso, staiga pasidarė nuolankus ir romiai tarė: — Iš tikrųjų būtų velniškai liūdnas vaizdas.

Kiek vėliau tą pačią dieną jis konfidencialiai užkalbino vyresnįjį mechaniką:

— Klausykit, ką aš jums papasakosiu apie mūsų senioką!

Ponas Saliamonas Rautas (paprastai vadinamas Ilgšiu Solu, Bičiuliu Solu arba Tėtušiu Rautu) dėl to, kad beveik visada visuose laivuose būdavo už visus aukščiausias, buvo įpratęs iš lėto atlaidžiai palinkti į pašnekovą. Jo plaukai buvo reti, rusvi, lygūs skruostai išblyškę,

kaulėtos plaštakos ilgos, panašios į mokslininko ir taip pat blyškios, tartum gyvenime nebūtų mačiusios saulės.

Jis šyptelėjo Džaksui iš savo aukštybės ir rūkė toliau, ramiai žvilgčiodamas aplinkui, tartum geras dėdulė, leidęs išsiplepėti susijaudinusiam mokinukui. Pasakojimas jam patiko, tačiau paklausė visai abejingai:

— Tai ar atsisakėt tarnybos?

— Ne! — nusiminęs bejėgiškai suriko Džaksas, norėdamas perrėkti šaižų „Nanšano" keltuvų cypimą.

Darbavosi visi keltuvai: užkabinę krovinius už lynų, kėlė juos aukštai, iki pat ilgų strėlių galo, atrodė, tik tam, kad paskui nerūpestingai leistų atitrūkti. Dejavo krovinių grandinės, dzingsėjo į komingsus, barškėjo į bortus; visas laivas drebėjo, ilgi pilki jo šonai buvo apsupti garo kamuolių.

— Ne! — sušuko Džaksas.— Neatsisakiau. Kas iš to? Ar tu pareikši atsistatydinsiąs jam, ar štai šitai pertvarai. Kurgi tokiam žmogui ką nors išaiškinsi. Jis mane tiesiog stulbina.

Tuo tarpu kapitonas Makviras, grįžęs iš kranto, pasirodė denyje su skėčiu rankoje; jam iš paskos sekė liūdnas santūrus kinas su šilkiniais bateliais popieriniu padu, taip pat skėčiu nešinas.

„Nanšano" kapitonas, kalbėdamas vos girdimai ir žiūrėdamas kaip pratęs į savo batus, pasakė, kad per šį reisą teksią užsukti į Fudžou, ir pareiškė norįs, kad ponas Rautas paleistų mašinas rytojaus dieną lygiai pirmą valandą. Jis atsismaukė skrybėlę, nusišluostė kaktą ir tuo pat metu pasakė, kad vis dėlto labai nemalonu lankytis krante, o išstypęs greta jo ponas Rautas, nesiteikdamas nė žodeliu atsiliepti, rimtai sau rūkė, įsirėmęs alkūne į kairįjį delną. Tuomet tokiu pat prislopintu balsu buvo nurodyta Džaksui viską iškraustyti iš tarpdenio. Ten reikėsią sutalpinti du šimtus kulių. „Ben Hino" bendrovė siunčianti juos namo. Jų maistas, dvidešimt penki maišai ryžių, būsią tuoj pat atgabenti sampanu[2]. Visi kuliai atitarnavę po septynerius metus, pasakė kapitonas Makviras, ir kiekvienas turi po kamparmedžio skrynelę. Reikia pristatyti prie darbo dailidę, tegu prikala trijų colių lentas išilgai viso apatinio denio, kad banguojant tos skrynelės stovėtų vietoje. Tegul Džaksas tuoj pat tuo pasirūpinąs.

— Ar girdėjot, Džaksai?

Štai šis kinas vyksiąs laivu iki Fudžou — jis būsiąs toks lyg ir vertėjas. Esąs Ben Hino klerkas ir norėtų apžiūrėti tą patalpą. Tegu Džaksas jį nuvedąs į pirmagalį.

— Ar girdėjot, Džaksai?

Džaksas pasistengė tose paliepimo vietose, kur tiko, įterpti deramą „Taip, ponas kapitone“, tačiau be jokio entuziazmo. Paskui tarstelėjo:

— Eime, Džonai, tu žiūrėsi matysi,— ir kinas nedelsdamas nusekė jam iš paskos.

— Nori žiūrėsi matysi, gali žiūrėsi,— tarė Džaksas, kuris neturėjo talento svetimoms kalboms ir dabar žiauriai darkė jau ir taip darkų anglų—kinų žargoną. Jis parodė į atvirą liuką: — Vienas numeris viena vieta miegoti. Aišku?

Jis kalbėjo stačiokiškai, kaip ir derėjo aukštesnės rasės žmogui, bet nebuvo nedraugiškas. Kinas, liūdnas ir tylus, žiūrėjo į liuko tamsą, tartum stovėdamas prie kapo duobės.

— Negausi lietaus ten žemai, matai? — parodė Džaksas.— Sakykim, labai geras oras, visi kulis eina aukštai,— varė jis toliau, vis labiau įsijausdamas.— Daro taip: fuuuuuu! — Jis išpūtė krūtinę ir skruostus.— Matai, Džonai? Kvėpuoja grynas oras. Gerai. A? Plauna savo kelnes, niam niam aukštai, matai, Džonai?

Jis išraiškingai pačepsėjo ir parodė rankomis, vaizduodamas, kaip valgomi ryžiai ir skalbiami drabužiai, o kinas, kurio susikaupęs, romus ir melancholiškas veidas slėpė nepasitikėjimą šia pantomima, žvilgčiojo migdoliškomis akimis tai į Džaksą, tai į liuką.

— Labai gelai,— sušnibždėjo jis liūdnai ir nusklendė deniu, vikriai išsilenkdamas kliūčių. Paskui dingo, žemai pranėręs po stropu su dešimt purvinų džiuto maišų kažkokios brangios prekės, skleidžiančios bjaurią smarvę.

Kapitonas Makviras tuo metu užlipo ant tiltelio ir nuėjo į šturmano kajutę, kur reikėjo užbaigti laišką, pradėtą prieš dvi dienas. Tie ilgi laiškai prasidėdavo žodžiais: „Brangiausioji mano žmona“, ir stiuardas, šveisdamas grindis ir valydamas dulkes nuo chronometrų, vis ištaikydavo progą pasiskaityti. Jie buvo daug įdomesni jam negu moteriai, kuriai buvo skirti, nes kuo smulkiausiai atpasakodavo kiekvieną „Nanšano“ reisą.

Laivo vadas, ištikimas faktams,— vien tik faktai ir atsispindėdavo jo sąmonėje,— kuo uoliausiai juos surašydavo daugelyje puslapių. Namas, kur šie laiškai buvo siunčiami, stovėjo šiauriniame priemiestyje; jis buvo su gražiu dideliu portiku, sodeliu priešais langus ir spalvotais paradinių durų stiklais su švininių rėmelių imitacija. Už namą jis mokėjo keturiasdešimt penkis svarus per metus ir nemanė, kad nuoma per didelė, nes ponia Makvir (pasipūtusi pretenzinga persona plonu kaklu)

buvo pripažįstama ledi ir kaimynų laikoma „labai pranašia". Vienintelė jos paslaptis buvo ta, kad ji baisiausiai bijojo to meto, kai vyras kartą sugrįžęs pasiliks namuose visam laikui. Po tuo pačiu stogu dar gyveno duktė Lidija ir sūnus Tomas. Su tėvu jie buvo tik šiek tiek pažįstami. Daugiausia pažinojo jį kaip retą, bet privilegijuotą svečią, kuris valgomajame rūkydavo pypkę ir nakvodavo jų namuose. Aukšta laiba mergaitė, ko gero, jo gėdijosi, o berniukas buvo visiškai nuoširdžiai abejingas ir tą rodė atvirai, pasigėrėtinai paprastai, kaip ir visi vyriški berniukai.

O kapitonas Makviras rašė namo nuo Kinijos krantų dvylika sykių per metus, pareikšdamas keistoką norą, kad pasveikintų vaikus, ir pasirašydamas „Mylintis vyras" taip ramiai, tartum daugelio vyriškių ilgai vartoti žodžiai būtų nusidėvėję ir netekę prasmės.

Kinijos jūros — Pietų ir Šiaurės — yra siauros jūros. Kasdien jos pilnos iškalbingų faktų, tokių kaip salos, smėlio seklumos, rifai, greitos ir kintamos srovės, painių faktų, bet kiekvienam jūreiviui jų kalba aiški ir suprantama. Ta kalba buvo taip priimtina kapitonui Makvirui, kuris visada rėmėsi tik realiais faktais, jog jis metė kajutę apačioje ir visas dienas leido ant savo laivo tiltelio, dažnai čia ir valgydavo, o miegodavo šturmano kajutėje. Čia jis kūrė ir laiškus namo. Kiekviename jų be išimties būdavo sakinys: „Oras šiuo tarpu buvo labai geras", ar kaip kitaip suformuluotas tas pats teiginys. Ir šis stebėtinai pastovus teiginys buvo taip pat nepaprastai tikslus, kaip ir visi kiti laiško teiginiai.

Ponas Rautas irgi rašė laiškus, tik niekas laive nežinojo, koks šnekus gali būti vyresnysis mechanikas, paėmęs į rankas plunksną, nes jam pakako vaizduotės laikyti rašomąjį stalą užrakintą. Žmona gėrėjosi jo plunksnos menu. Jie buvo bevaikiai, ir ponia Raut, stambi linksma keturiasdešimtmetė moteris aukšta krūtine, gyveno nedideliame namelyje netoli Tedingtono kartu su bedante garbingo amžiaus pono Rauto motina. Per pusryčius ji perbėgdavo korespondenciją žibančiomis akimis ir įdomesnes vietas džiugiu balsu rėkte išrėkdavo kurčiai senutei, prieš kiekvieną ištrauką įspėdama: „Saliamonas sako!" Ji turėjo įprotį išpyškinti Saliamono posakius taip pat ir svetimiems žmonėms, stulbindama juos negirdėtu tekstu ir netikėtai komišku tų citatų tonu. Tą dieną, kai namelyje pirmą kartą apsilankė naujas pastoriaus padėjėjas, ponia Raut surado progą pranešti jam:

— Kaip sako Saliamonas: „Mechanikai, kurie išplaukia laivais

į jūrą, pamato jūreivio prigimties stebuklus",— tačiau pastebėjusi pasikeitusį svečio veidą nutilo ir išpūtė akis.

— Saliamonas... O!.. Ponia Raut,— mikčiojo jaunuolis smarkiai išraudęs,— turiu pasakyti... aš ne...

— Tai juk mano vyras! — sušuko ji garsiai ir atsilošė kėdėje.

Supratusi, koks čia išėjo juokas, ji ėmė nesuvaldomai kvatoti, užsidengusi nosine akis, o pastoriaus padėjėjas, kaip gyvas nematęs džiaugsmu trykštančių moterų, sėdėjo per jėgą šypsodamasis, tvirtai įsitikinęs, kad ji beviltiškai išprotėjo. Vėliau juodu labai susidraugavo: supratęs, kad ponia Raut neturėjo nepagarbių ketinimų, jis ėmė laikyti ją labai gerbtina moterimi ir galų gale išmoko nė nevirpteldamas išklausyti vis naujas Saliamono išminties citatas.

— „Man,— sykį taręs Saliamonas, kaip pasakojo jo žmona,— škiperis verčiau tegu būna pats kvailiausias asilas negu kad sukčius. Su kvailiu dar galima šiaip taip sugyventi, o sukčius gudrus ir nesugaunamas".

Toks lengvabūdiškas apibendrinimas buvo padarytas remiantis ypatingu kapitono Makviro garbingumu, kuris buvo akivaizdus nelyginant molio luitas.

O ponas Džaksas, nesugebantis apibendrinti, nevedęs ir nesusižadėjęs, kitaip išliedavo širdį, rašydamas senam draugužiui, su kuriuo buvo tarnavęs viename laive; dabar tasai buvo antrasis padėjėjas laineryje, kuris plaukiojo Atlanto vandenyne.

Visų pirma ponas Džaksas atkakliai teigė, kad plaukiojimas Rytų prekybinio laivyno laivuose turi daug pranašumų, taigi čia tarnauti daug geriau negu Vakarų vandenyse. Jis liaupsino dangų, jūras ir laivus ir lengvą gyvenimą Tolimuosiuose Rytuose. „Nanšanas", tvirtino jis, neturi sau lygių.

„Mes neturim auksu apsiuvinėtų mundurų, bet užtai esam čia kaip broliai,— rašė jis.— Valgom visi prie vieno stalo ir gyvenam kaip gaidžiai peštukai... Matrosai visai padorūs, o Bičiulis Solas, vyresnysis mechanikas, tikras šaunuolis. Mes su juo geri draugai. Kai dėl mūsų senioko, tai tylesnį škiperį vargu ar rasi. Kartais atrodo, kad jam trūksta protelio suprasti, kas negerai. Vis dėlto taip nėra. Negali būti. Jis kapitonauja jau daug metų. Niekada nedaro grynų kvailysčių ir laive tvarkosi niekam neįkyrėdamas. Man atrodo, kad jam neužtenka smegenų pasidaryti malonumą kokiu nors ginču. Aš nesinaudoju jo silpnybėmis. Tokį, kuris naudotųsi, niekinčiau. Ne tarnybos reikaluose jis, atrodo, nesupranta

nė pusės to, ką jam sakai. Kartais iš to gaunam pasijuokti, bet ilgai plaukioti su tokiu žmogum ir nuobodu. Bičiulis Solas sako, kad jis neiškalbus. Neiškalbus? Kadgi jis iš viso nekalba! Sykį kiek paplepėjau po tilteliu su vienu iš mechanikų, ir jis bus girdėjęs. Kai užlipau ant tiltelio perimti vachtos, žiūriu, jis išeina iš šturmano kajutės, apsidairo, žvilgteli į šonines šviesas, paspokso į kompasą, dirsteli į žvaigždes. Visada taip daro. Kiek pabuvus sako: „Ar tai jūs ką tik kalbėjotės kairiajame koridoriuje?" — „Taip, ponas kapitone".— „Su trečiuoju mechaniku?" — „Taip, ponas kapitone". Tada nueina prie dešiniojo borto, atsisėda ant savo sulankstomos kėdutės ir gal kokį pusvalandį neišduoda nė garso, tiesa, sykį girdėjau, nusičiaudėjo. Po kiek laiko girdžiu: atsistoja ir ateina pas mane prie kairiojo borto. „Negaliu suprasti, kaip jūs atrandat apie ką kalbėti,— sako jis.— Ištisas dvi valandas. Aš jūsų nekaltinu. Matau, kaip žmonės krante taip daro visą dieną, o vakare susėdę geria ir vėl kalba. Turbūt kartoja ir kartoja vis tuos pačius dalykus. Negaliu suprasti". Girdėjai ką nors panašaus? Ir taip kantriai nori išsiaiškinti. Man net gaila pasidarė. Bet kartais jis erzina. Žinoma, niekas jo tyčia nepykdytų, net jei vertėtų. Bet juk neverta. Jis taip juokingai naivus, kad jei parodytum jam nosį, jis sau kuo rimčiausiai stebėtųsi, kas čia tau atsitiko. Kartą man visai nuoširdžiai pasakė, kad jam labai sunku suprasti, kodėl žmonės visada taip keistai elgiasi. Jis pernelyg bukas, kad suktų dėl ko nors sau galvą, štai ir viskas". Šitaip rašė ponas Džaksas savo draugužiui į Atlanto prekybinį laivą, išliedamas širdį ir atleidęs vaizduotės vadžias.

Jis nuoširdžiai pasakė, ką galvojo. Net neverta mėginti kaip nors paveikti tokį žmogų. Jeigu pasaulyje tokių žmonių būtų labai daug, Džaksui tikriausiai būtų atrodę, kad gyventi neįdomu ir neapsimoka. Ir ne jis vienas taip galvojo. O jūra, tartum pritardama geraširdiškam pono Džakso pakantumui, niekad neleido sau gąsdinti to tylenio, kuris retai kada pakeldavo akis ir paprasčiausiai keliavo per vandenis vedamas vienintelio aiškaus tikslo: išmaitinti, aprengti tris žmones krante ir suteikti jiems pastogę. Žinoma, jis buvo patyręs ir blogo oro. Pasitaikydavo ir peršlapti, ir patirti nepatogumų, ir pavargti, bet paskui jis viską iškart pamiršdavo. Taigi apskritai jis ne be pagrindo rašė namo, kad oras labai geras. Tačiau jam dar nebuvo duota pamatyti begalinės jėgos ir nenumaldomo įniršio, įniršio, kuris išsenka, bet niekada nenumalšta,— siautulingos jūros pykčio ir įniršio. Jis žinojo, kad taip esti, kaip

ir mes visi žinom, kad pasaulyje esti nusikaltimų ir pasibjaurėtinų dalykų; buvo girdėjęs apie tai, panašiai kaip kad taikus miestietis išgirsta apie mūšius, badą ir potvynius, bet nesupranta, ką tai reiškia, nors jam gali būti tekę įsivelti į gatvės muštynes, likti kokį kartą be pietų ar kiaurai peršlapti liūtyje. Kapitonas Makviras plaukiojo jūromis kaip kai kurie žmonės plaukia per gyvenimą — slysta nuslysta pačiu paviršiumi ir po daugelio metų tyliai nugrimzta į taikų kapą, taip ir nesužinoję, koks yra gyvenimas, niekada negavę patirti jo klastos, smurto ir siaubo. Ir jūroje, ir sausumoje yra tokių laimingų žmonių... o gal taip paniekintų likimo ar jūros.

II

Stebėdamas, kaip žemai nukritęs slėgis, kapitonas Makviras galvojo: „Kažkur netoliese dabar bjaurus oras“. Savo mintį jis suformulavo kaip tik taip. Jis jau buvo patyręs blogo oro — tokio, kuris jūreiviui suteikia tik nedidelių nepatogumų. Jeigu koks nors nenuginčijamas autoritetas būtų pareiškęs kapitonui Makvirui, kad artėja pasaulio pabaiga ir prasidės katastrofiška atmosferos sumaištis, jis būtų supratęs tą informaciją kaip pranešimą apie bjaurų orą, ir tiek, nes kataklizmų nebuvo patyręs, o tikėjimas ne visuomet reiškia supratimą. Jo šalies išmintis buvo išreikšta parlamento akte, ir pagal šį aktą, kad būtų pripažintas tinkančiu vadovauti laivui, jis turėjo atsakyti į kelis paprastus klausimus apie sūkurinius štormus, tokius kaip uraganai, ciklonai, taifūnai; tikriausiai jis į tuos klausimus atsakė, jei dabar vadovavo „Nanšanui“ Kinijos jūrose taifūnų periodu. Bet nors kadaise ir atsakė, dabar nieko nebeprisiminė. Tiktai jautė, kad labai negera tokiame lipniame karštyje. Jis nuėjo ant tiltelio, tačiau ir ten nepalengvėjo. Oras atrodė tirštas. Kapitonas Makviras žiopčiojo kaip žuvis ir pradėjo jaustis labai blogai.

„Nanšanas“ varė vagą, kuri greitai nyko žvilgančiame kaip banguojantis pilkas šilkas jūros paviršiuje. Saulė, blausi ir be spindulių, skleidė keistai mirksinčią šviesą ir liejo žemyn švininį karštį. Kinai gulėjo pasliki denyje. Jų bekraujai, sukritę geltoni veidai atrodė kaip sergančiųjų tulžies išsiliejimu. Kapitonas Makviras ypač įsidėmėjo du iš jų, kurie gulėjo išsitiesę aukštielninki po tilteliu — vos tik užmerkė akis, jie atrodė kaip numirę. Tačiau kiti trys

riejosi pirmagalyje; stambus vyriokas, pusnuogis, galiūno pečiais, buvo bejėgiškai persisvėręs per keltuvą, dar kitas sėdėjo denyje pastatęs kelius ir, mergaitiškai palenkęs galvą į šoną, pynėsi kaselę; visa jo figūra ir pirštų judesiai rodė išglebimą. Dūmai iš kamino kilo sunkiai, ir jų nenešė į šalį, jie tvyrojo pasklidę virš denio kaip pragaro debesis, dvokiantis siera ir krečiantis suodžius.

— Kokį velnią jūs ten darot, ponas Džaksai? — paklausė kapitonas Makviras.

Išgirdęs taip neįprastai kreipiantis,— nors kapitonas Makviras žodžius ne ištarė, o suburbėjo,— ponas Džaksas krūptelėjo it po penktu šonkauliu durtas. Sėdėdamas ant atsinešto žemo suoliuko, su virve, apsiraizgiusia apie kojas, ir gabalu drobės ant kelių, jis energingai darbavosi didele adata. Jis pakėlė akis; iš nustebimo jos žvelgė atvirai ir nekaltai.

— Apsiuvu virve tuos naujuosius maišus, kuriuos per praėjusį reisą paruošėm anglims,— atsakė jis romiai.— Jų reikės, kai kitą sykį krausimės, ponas kapitone.

— O kur senieji?

— Jau susidėvėjo, ponas kapitone.

Kapitonas Makviras abejodamas nužvelgė savo vyresnįjį padėjėją ir niūriai bei ciniškai pareiškė esąs įsitikinęs, kad daugiau kaip pusė jų pamesta, „jeigu tik būtų žinoma visa teisybė“, ir nuėjo į kitą tiltelio pusę. Džaksas, sunervintas tokio nepagrįsto užsipuolimo, nulaužė adatą jau sulig antru dygsniu, metė darbą ir pašokęs pusbalsiu smarkiai iškeikė karštį.

Tukseno sraigtas, trys kinai pirmagalyje staiga liovėsi kivirčijęsi, o tas, kuris pynėsi kaselę, apsikabino kelius ir liūdnai įsižiūrėjo kažkur virš jų galvų. Blyški saulė metė blausius neaiškius šešėlius. Bangos nuolatos didėjo ir greitėjo, ir laivas sunkiai svyravo per lygius gilius jūros klonius.

— Ir iš kur čia tas bjaurus bangavimas? — garsiai ištarė Džaksas, pasvirduliavęs ir atgavęs pusiausvyrą.

— Iš šiaurės rytų,— nuo kito tiltelio galo suniurnėjo Makviras, viską suprantąs pažodžiui.— Kažkur netoliese bjaurus oras. Pasižiūrėkit į barometrą.

Kai Džaksas išėjo iš šturmano kajutės, jo veidas buvo pasikeitęs — mąslus ir susirūpinęs. Nusitvėręs tiltelio turėklų, jis įsižiūrėjo į tolį.

Temperatūra mašinų skyriuje pakilo iki šimto septyniolikos laip-

snių[3]. Pro liuką ir pro katilinės pertvarų tinklą kilo aukštyn irzlūs balsai ir nemaloniai aidėjo sumišę su piktu metalo žvangesiu ir džeržgesiu, tartum ten apačioje būtų ginčijęsi geležiniai žmonės bronzinėmis gerklėmis. Antrasis mechanikas ėdėsi su kūrikais, kam tie nepalaiko garo. Jo rankos buvo kaip kalvio, ir kūrikai paprastai jo prisibijodavo, bet tą dieną jie drąsiai kirtosi ir su beviltišku įniršiu trankė pakurų dureles. Staiga triukšmas nutilo — antrasis mechanikas išnėrė iš katilinės visas išruožuotas nuvarvėjusių suodžių ir permirkęs lyg kaminkrėtys, išlipęs iš šulinio. Vos iškišęs galvą, jis pradėjo bartis ant Džakso, kam blogai nustatyti katilinės ventiliatoriai; Džaksas protestuodamas ir ramindamas skėsčiojo rankomis, tartum sakydamas: „Vėjo nėra... nieko negalima padaryti... pats matai“. Bet tas nenorėjo klausyti jokių aiškinimų. Jo dantys piktai blykčiojo suodiname veide. Jam esą nesunku apkumščiuoti tuos tuščiagalvius apačioje, tegu jį skradžiai, bet ar prakeikti jūreiviai maną, kad galima palaikyti garą tuose Dievo užmirštuose katiluose vien tik kumščiuojant tuos velnio kūrikus? Ne, po perkūnais! Reikią dar ir traukos — jeigu ne, tai tepavirstąs jis amžiams denio matrosu, kuriam vietoj galvos šluota! O vyresnysis mechanikas nuo pusiaudienio tiktai lakstąs apie manometrą ir kaip beprotis duodąsis po mašinų skyrių. Kaip, Džakso manymu, ko jis čia riogsąs, jeigu negalįs priversti šitų išputėjusių, niekam tikusių denio klipatų pasukti ventiliatorius prieš vėją?

Mašinų skyriaus ir denio santykiai „Nanšane“, kaip žinome, buvo broliški, dėl to Džaksas, pasilenkęs per turėklus, santūriai paprašė antrąjį mechaniką taip bjauriai nekvailioti — anoje pusėje tiltelio stovįs škiperis. Bet tas maištingai pareiškė, kad jam nusispjaut, kas ten anoje pusėje tiltelio, ir Džaksas, lig tolei rodęs išdidų nepritarimą, akimirksniu užsidegė ir anaiptol ne meilikaujamais žodžiais pakvietė jį užlipti į viršų, pačiam pasukti tuos šlykštynes ventiliatorius ir pasigauti tokį vėją, kokį tik toks asilas kaip jis dabar gali surasti. Antrasis mechanikas atskubėjo į viršų užsidegęs grumtis. Puolė prie kairiojo ventiliatoriaus lyg ketindamas jį išplėšti ir išmesti už borto. Tačiau nuveikė tik tiek, kad per kelis colius pasuko vamzdžio gaubtą, išeikvodamas tiek jėgų, jog liko visiškai išsekęs. Jis atsišliejo į vairinę, ir Džaksas priėjo prie jo.

— O jergutėliau! — sušuko antrasis mechanikas silpnu balseliu. Jis pakėlė akis į dangų, paskui jo stiklinis žvilgsnis nusileido žemyn iki horizonto, kuris pasviro keturiasdešimties laipsnių kampu,

pakybojo kurį lá ką nuožulniai ir iš lėto nusileido.— Jergutėliau! Fu! Kas gi čia yı : vis dėlto?

Džaksas, išsižı rgęs kaip skriestuvas ilgomis kojomis, pasipūtė jausdamasis pranašesnis.

— Šįkart pakliūsim,— tarė jis.— Barometras krinta kaip nežinau kas, Hari. O tu čia kvailai ginčijies...

Išgirdęs minint barometrą, antrasis mechanikas vėl pašėlo šiauštis. Jis sukaupė jėgas ir šiurkščiai, prislopintu balsu patarė Džaksui susikišti tą nepadorų instrumentą sau į nešvankią gerklę. Kas kam darbo dėl to prakeikto barometro? Bet va krinta garas, garo slėgis! Jo gyvenimas jau už šunio blogesnis, nes kūrikai alpsta, o vyresnysis mechanikas baigia iškvaišti; ir jam nusišvilpt, tegul viskas išlekia į orą, nors ir dabar pat. Jis vos nepravirko, bet atgavo kvapą ir niūriai sumurmėjęs: „Aš jiems parodysiu alpti!" puolė prie liuko. Čia stabtelėjo, pagrasino kumščiu nenormaliai saulės šviesai ir ūktelėjęs nušoko į tamsią angą.

Kai Džaksas atsisuko, jo akis užkliudė apvalią nugarą ir dideles raudonas ausis — kapitonas Makviras buvo perėjęs į kitą pusę tiltelio. Nė nepažvelgęs į savo vyresnįjį padėjėją, jis iškart prabilo:

— Labai jau smarkus tas antrasis mechanikas.

-- Bet mechanikas vis dėlto geras,— suniurzgė Džaksas.— Jie negali palaikyti slėgio,— pridūrė jis, skubiai tverdamasis turėklų, nes laivas jau sviro į šoną.

Kapitonas Makviras tam buvo nepasiruošęs, todėl staiga pabėgėjo ir atsitrenkė į tento ramstį.

— Nepraustaburnis! — spyrėsi jis.— Jeigu toks ir toliau bus, turėsiu jo atsikratyti pirmai progai pasitaikius.

— Tai nuo tvankumo,— pasakė Džaksas.— Baisus oras. Ir šventasis pradėtų keiktis. Net čia viršuje jaučiuosi lyg galva būtų apvyniota vilnone antklode.

Kapitonas Makviras pakėlė akis.

— Kaip jūs sakot, ponas Džaksai, ar kad esat vyniojęs galvą vilnone antklode? Ir kam to reikėjo?

— Tai toks kalbos stilius,— abejingai atsakė Džaksas.

— Bet jūs ir kalbat! Kai kurie. Sakėt, kad šventieji keiktųsi,— kaip tai suprasti? Verčiau nekalbėtumėt taip neapgalvotai. Koks gi tai bus šventasis, jeigu keiksis? Ne šventesnis už jus, ko gero. Ir ką bendro su tuo turi antklodė, taip pat oras... Juk aš nesikei-

kiu nuo tvankumo, ar ne? Piktas būdas, štai kas čia yra. Ir kokia nauda iš tokio kalbėjimo?

Šitaip kapitonas Makviras pasisakė prieš vaizdingus posakius ir galų gale visai pritrenkė Džaksą paniekinamai prunkštelėjęs ir karštai su apmaudu išdrožęs:

— Po perkūnais! Aš išgrūsiu jį iš laivo, jeigu nepasisaugos! Ir nepataisomasis Džaksas pagalvojo: „Žiūrėk tu man! Mano seniokas visai persimainė. Čia jau charakteris, šiaip ar taip. Žinoma, tai nuo oro, nuo ko gi daugiau. Ir angelas subjurtų, jau nekalbant apie šventąjį“.

Visi kinai denyje, regis, leido paskutinį kvapą.

Saulė prie pat laidos buvo sumažėjusi ir geso ruda, be spindulių, tartum nuo ryto būtų praėję milijonai šimtmečių ir priartėjusi pasaulio pabaiga. Šiaurėje atsirado ilgas tankus debesis; grėsmingas ir tamsus, gelsvai žalsvo atspalvio, jis kabojo sustingęs žemai virš jūros kaip kliūtis laivo kelyje. Laivas svyruodamas plaukė link jo kaip netekęs jėgų padaras, varomas mirti. Varinė prieblanda lėtai išblėso, ir stojusi tamsa pabėrė virš galvos spiečių didelių mirksinčių žvaigždžių, kurios atrodė labai arti žemės ir pleveno, tartum į jas kas būtų pūtęs. Aštuntą valandą Džaksas nuėjo į šturmano kajutę užpildyti laivo žurnalo. Iš užrašų knygutės jis rūpestingai nurašė nuplauktų mylių skaičių, laivo kursą; skyrelyje „vėjas“ surašė žodį „štilis“ nuo viršaus iki apačios — per visas aštuonias valandas nuo pietų. Jį erzino nesiliaujantis monotoniškas supimas. Sunki rašalinė slydo į šalį sakytum užsispyrusi išsisukti plunksnos. Plačioje skiltyje, pavadintoje „pastabos“, parašęs „slegiantis tvankumas“, jis įsikando plunksnakočio galą kaip pypkę ir gerai nusišluostė veidą.

„Laivą smarkiai supa aukštos skersinės bangos“,— pradėjo jis vėl ir paaiškino sau: „Smarkiai“ čia visai netinka“. Paskui parašė: „Saulėlydis grėsmingas, šiaurės rytuose virtinė žemų debesų. Dangus giedras“.

Užsigulęs ant stalo su plunksna rankoje, jis žvilgtelėjo pro duris ir tame tikmedžio staktos rėme pamatė, kaip visos žvaigždės nuskrido per juodą dangų aukštyn. Visos jos pabėgo kartu ir pradingo, liko tik juodymė, marguojanti baltais blyksniais, nes jūra buvo tokia pat juoda kaip dangus, tolumoje pritaškyta putų. Žvaigždės sugrįžo, kai laivas pakrypo ant kito šono, visa žėrinti jų daugybė

siūbtelėjo žemyn; tai nebuvo degantys taškeliai, bet mažyčiai ryškūs drėgnai žvilgantys diskai.

Džaksas kurį laiką stebėjo skrendančias dideles žvaigždes, paskui parašė: „8 val. vakaro. Bangavimas smarkėja. Laivas sunkiai stumiasi pirmyn, denis užlietas. Kuliai nakčiai uždaryti. Barometras tebekrinta". Čia stabtelėjo ir pagalvojo: „Galgi ir nieko iš to nebus". Paskui ryžtingai užbaigė: „Viskas rodo, kad artėja taifūnas".

Išeidamas jis gavo pasitraukti į šoną, ir kapitonas Makviras įžengė tiesiai pro duris, netardamas nė žodžio.

— Gal uždarytumėt duris, ponas Džaksai? — sušuko jis iš vidaus.

Džaksas sugrįžo uždaryti durų ironiškai murmėdamas:

— Tikriausiai bijo persišaldyti.

Jam jau reikėjo lipti į apačią, bet dar norėjosi pabendrauti su panašiu į save, todėl linksmai užkalbino antrąjį padėjėją:

— Pagaliau nėra taip jau blogai, ar ne?

Antrasis padėjėjas žingsniavo po tiltelį iš vieno galo į kitą, čia tankiai mindamas kojomis, čia sunkiai kopdamas pakilusiu deniu. Išgirdęs Džakso balsą, jis sustojo ir atsisuko, bet nieko neatsakė.

— Oho! Čia tai bent banga! — tarė Džaksas, susvyravęs taip, jog net pasiekė ranka grindis.

Šį kartą antrasis padėjėjas kažką nedraugiškai suburbėjo.

Jis buvo nebejaunas nupiepęs žmogelis sugedusiais dantimis, be barzdos ir ūsų. Buvo priimtas į laivą paskubomis Šanchajuje, kai ankstesnis antrasis padėjėjas, atvykęs iš namų, sugaišino juos uoste tris valandas, iškritęs iš laivo (kapitonas Makviras negalėjo suprasti kaip) tiesiai į tuščią angliavežę baržą, stovinčią greta; jis kažką susilaužė, ranką ar koją, susitrenkė smegenis ir buvo išgabentas į ligoninę.

Džakso toks nedraugiškas garsas neatbaidė.

— Kinams ten apačioje turbūt smagu,— pasakė jis.— Jiems pasisekė, kad mūsų geldą supa mažiausiai iš visų laivų, kuriais man yra tekę plaukioti. Na na! Bet dabar pasupo visai neblogai.

— Palaukit, palaukit,— piktai suniurnėjo antrasis padėjėjas.

Jo noselė buvo smaili, raudonu galiuku, lūpos plonos, suspaustos; visada atrodė, kad jis viduje įsiutęs; kalbėjo itin glaustai, kone grubiai. Visą laisvą nuo tarnybos laiką jis praleisdavo savo kajutėje užsidaręs duris ir būdavo ten taip tyliai, jog visi manė, kad jis iškart užmiega, bet jūreivis, atėjęs žadinti į vachtą denyje, visada

rasdavo jį gulintį aukštielninką ant gulto ir plačiai atmerktomis akimis piktai žiūrintį nuo nešvarios pagalvės. Jis niekam nerašė laiškų ir, atrodo, iš nieko nesitikėjo jokių naujienų; sykį paminėjo Vest Hartlpulą, bet itin kandžiai ir tiktai ryšium su plėšikiškomis kainomis pensione. Jis buvo iš tų žmonių, kuriuos prireikus galima pasisamdyti bet kuriame pasaulio uoste. Jie pakankamai išmano darbą, atrodo beviltiškai nusigyvenę, neturį jokių ydų, ir viskas rodyte rodo, kad yra nevykėliai. Pasamdomi jie kraštutiniu atveju, neprisiriša nė prie vieno laivo, gyvena atsiskyrę, mažai bendraudami su kitais jūreiviais, niekas apie juos nieko nežino, ir vietos jie atsisako nepatogiausiu momentu. Į krantą jie išeina su niekuo neatsisveikinę kokiame nors atkampiame uoste, kur kitas bijotų ir koją įkelti, ir išsineša savo varganą skrynelę, apraišiotą virvėmis, tartum ten būtų kokios brangenybės; atrodo, kad net laivo dulkes jie nusipurto nuo kojų[4].

— Palaukit, palaukit,— pakartojo jis smarkiai siūbuodamas, kad išlaikytų pusiausvyrą, atsukęs Džaksui nugarą, sustingusią ir priešišką.

— Tai sakot, kad mums smarkiai klius? — paklausė Džaksas vaikiškai susidomėjęs.

— Sakau?.. Nieko aš nesakau. Manęs nesugausi,— atkirto mažutis antrasis padėjėjas išdidžiai, su panieka ir suktai, lyg Džakso klausimas būtų buvęs gudrūs spąstai.— Ė, ne! Manęs čia nė vienas neapkvailinsit,— subambėjo sau po nosim.

Džaksas greitai sumetė, kad antrasis padėjėjas — bjaurus galvijas, ir širdyje pasigailėjo, kad vargšas Džekas Alenas nukrito į tą angliavežę. Toli priekyje juoduojantis debesis atrodė kaip kita naktis, matoma už žvaigždėtos žemės nakties — tik toji naktis buvo be žvaigždžių, kažkur už visatos; pro siaurą plyšį spindinčiame skliaute, kuris gaubė žemę, buvo matyti gąsdinanti jos ramybė.

— Kad ir kas ten būtų,— tarė Džaksas,— mes plaukiam tiesiai į jį.

— Tai jūs taip pasakėt,— pasigavo antrasis padėjėjas, vis dar atsukęs Džaksui nugarą.— Jūs pasakėt, įsidėmėkit,— ne aš.

— Eikit po velnių! — tiesiai rėžė Džaksas, o antrasis padėjėjas pergalingai sukikeno.

— Tai pasakėt jūs,— pakartojo jis.

— Ir kas iš to?

— Aš pažinojau tikrai gerų vyrų, kuriems kliuvo nuo škipe-

rio už dar menkesnį pasakymą,— karštligiškai atsakė antrasis padėjėjas.— Ė, ne, manęs nesugausit.

— Atrodo, velniškai bijotės išsiduoti,— tarė Džaksas, galutinai įširdęs dėl tokių kvailysčių.— Aš nebijočiau sakyti, ką manau.

— Ajajai, sakyti man! Ne kažin kokia gudrybė. Aš juk niekas, ir pats tai žinau.

Laivas, kurį laiką plaukęs gana lygiai, vėl pradėjo suptis ant bangų, ir vis labiau, ir Džaksas tuo metu, stengdamasis išlaikyti pusiausvyrą, neturėjo kada atsakyti. Kai tik smarkus siūbavimas šiek tiek aprimo, jis tarė:

— Čia jau per daug. Gero po truputį. Ar kas bus, ar nebus, man atrodo, reikia pasukti prieš bangas. Seniokas ką tik atsigulė, bet ne aš būsiu, jeigu su juo nepasikalbėsiu!

Atidaręs šturmano kajutės duris, jis pamatė kapitoną skaitant knygą. Kapitonas Makviras negulėjo: jis stovėjo, viena ranka įsitvėręs knygų lentynos, o antroje laikė pakėlęs prie veido atverstą storą tomą. Lempa sukiojosi ant kardano, knygos vartėsi iš vienos lentynos pusės į kitą, ilgas barometras trūkčiodamas brėžė ratus, stalas kas sekundę buvo vis kitaip pakrypęs. Tarp viso to sujudimo stovėjo kapitonas Makviras, laikydamasis knygų lentynos; pakėlęs akis jis paklausė:

— Kas atsitiko?

— Bangavimas smarkėja, ponas kapitone.

— Pastebėjau būdamas ir čia,— subambėjo kapitonas Makviras.— Ar kas negerai?

Džaksas, sutrikdytas rimtų akių, žvelgiančių į jį per knygos viršų, sumišęs nusišypsojo.

— Supa kaip seną kaliošą,— leptelėjo jis.

— Aha. Labai supa, labai. Ko norėjot?

Tada Džaksas pasijuto visai nebetvirtai ir pradėjo painiotis.

— Aš pagalvojau apie mūsų keleivius,— kaip tas skęstantis, jis griebėsi šiaudo.

— Keleivius? — labai nustebo kapitonas.— Kokius keleivius?

— Na, kinus, ponas kapitone,— paaiškino Džaksas, kuriam jau bloga darėsi nuo tokio pokalbio.

— Kinus! Tai kodėl nesakot aiškiai? Negalėjau suprasti, ką turit galvoje. Dar nesu girdėjęs, kad kuliai būtų vadinami keleiviais. Iš tikro, keleiviai! Kas čia jums užėjo? — Kapitonas Makviras užvertė knygą, palikęs joje smilių, ir nuleido ranką nieko nesusigaudydamas.— Kodėl jūs galvojat apie kinus, ponas Džaksai? — paklausė jis.

Džaksas, prispirtas prie sienos, ryžtingai išdrožė:

— Deniai užlieti, ponas kapitone. Pagalvojau, gal pasuktumėt laivą... kuriam laikui. Kol bangavimas kiek aprims... labai greitai aprims, manyčiau. Pasukti į rytus... Dar nebuvo, kad taip suptų.

Jis laikėsi įsikibęs tarpduryje, o kapitonas Makviras, jausdamas, kad prie lentynos nebeišsiturės, skubiai ją paleido ir sunkiai nugriuvo ant sofos.

— Pasukti į rytus? — paklausė jis mėgindamas atsisėsti.— Tai daugiau nei keturi rumbai nuo kurso.

— Taip, ponas kapitone. Penkiasdešimt laipsnių... Tada kaip tik pirmagalis eitų tiesiai prieš...

Kapitonas Makviras jau sėdėjo. Knygos iš rankų nepaleido ir piršto neištraukė.

— Į rytus? — pakartojo jis, vis labiau stebėdamasis.— Į ry... Kaip jūs manot, kur mes plaukiam? Norit, kad pakeisčiau galingo garlaivio kursą keturiais rumbais kinų patogumui! Na, pakankamai esu prisiklausęs, kokių kvailysčių daroma pasaulyje, bet kad šitaip... Jeigu nepažinočiau jūsų, Džaksai, manyčiau, kad esat išgėręs. Pasukti keturis rumbus nuo... O ką paskui? Vėl turbūt pasukti keturis rumbus, kad atitiktų kursą? Ir kaip jums atėjo į galvą, kad aš imsiu sukinėti garlaivį, lyg jis būtų burinis laivas?

— Labai gerai, kad jis ne burinis,— paskubėjo kandžiai įsiterpti Džaksas.— Šįvakar visi stiebai išlakstytų.

— A! O jūs tiktai stovėtumėt ir žiūrėtumėt, kaip jie laksto,— atsakė kapitonas Makviras lyg ir pagyvėjęs.— Dabar juk visiškas štilis, ar ne?

— Taip, ponas kapitone. Tačiau garantuotai artėja kažkas nepaprasta.

— Gali būti. Jūs, ko gero, manot, kad aš pasuksiu tai bjaurasčiai iš kelio,— tarė kapitonas Makviras. Jo balsas ir laikysena buvo kuo natūraliausia, sunkus žvilgsnis įbestas į grindų linoleumą, todėl nepastebėjo nei Džakso sutrikimo, nei su apmaudu sumišusios pagarbios nuostabos jo veide.— Štai šita knyga,— kalbėjo jis toliau iš lėto, užverstu tomeliu plekšnodamas sau per šlaunį.— Aš skaičiau čia skyrių apie štormus.

Tai buvo tiesa. Jis skaitė skyrių apie štormus. Į šturmano kajutę buvo įėjęs visai neketindamas pasiimti tos knygos. Kažkokia nuojauta — turbūt ta pati, kurios pastūmėtas stiuardas be paliepimo atnešė čia kapitono ilgaaulius batus ir neperšlampamą apsiaustą,— nukreipė

jo ranką prie knygų lentynos; neatsisėdęs, kad negaištų laiko, jis sąmoningai prisiversdamas kibo į tos srities terminologiją ir pasimetė tarp didėjančių pusskritulių kairiųjų ir dešiniųjų kvadrantų, slinkimo kreivių, galimo centro, vėjo kaitaliojimosi ir barometro parodymų. Jis mėgino susieti visus tuos dalykus su susidariusia padėtimi, bet galų gale pajuto panieką ir užpyko, kam tiek daug prirašyta žodžių ir taip mažai kas patariama, vien tik samprotavimai ir prielaidos, ir jokios tikrumo prošvaistės.

— Pliurpalai,— tarė jis.— Jeigu tikėsi viskuo, kas čia parašyta, Džaksai, didesnę gyvenimo dalį turėsi duotis po jūrą, kad apeitum blogą orą iš užnugario.

Jis vėl sudavė knyga sau per koją; Džaksas prasižiojo, bet nieko nebesakė.

— Apeiti blogą orą iš užnugario! Suprantat, ponas Džaksai? Didžiausia kvailystė! — šūkčiojo kapitonas Makviras su pertrūkiais, giliamintiškai žiūrėdamas į grindis.— Galima pagalvoti, kad tai parašė sena boba. Čia ne man suprasti. Jeigu manysim, kad knyga pataria šį tą naudingo, tai išeina, kad aš turiu tuoj pat pakeisti kursą, nusukti po velnių, kažkur į šalį, ir atidundėti į Fudžou iš šiaurės, įkandin tos audros, kuri, matyt, šėlsta kur nors mūsų kelyje. Iš šiaurės! Suprantat, ponas Džaksai? Prisideda trys šimtai mylių ir graži sąskaita už anglį. Jeigu net kiekvienas žodis čia būtų šventa teisybė, ponas Džaksai, to negalėčiau padaryti. Nelaukit, kad aš...

Ir Džaksas tylomis stebėjosi šiuo jausmų ir iškalbos protrūkiu.

— Tačiau kas gali žinoti, ar tas žmogus sako tiesą. Ir iš kur galima suprasti, kas ten per audra, kol į ją nepakliuvai? To žmogaus čia laive tai nėra, ar ne? Puiku! Jisai dar sako, kad tokios audros centras būna per aštuonis rumbus nuo vėjo, bet vėjo juk nėra, nors barometras ir krinta. Tai kur dabar tas centras?

— Vėjas netrukus pakils,— sumurmėjo Džaksas.

— Ir tegul sau kyla! — oriai ir pasipiktinęs tarė kapitonas Makviras.— Iš to tik matyti, ponas Džaksai, kad knygose visko nerasi. Visos šitos taisyklės išsisukti vėjo ir apeiti audrą man atrodo didžiausia kvailystė, jeigu žiūrėsi su protu.

Jis pakėlė akis, pamatė, kad Džaksas žiūri abejodamas, ir pamėgino paaiškinti pavyzdžiu.

— Tai beveik taip pat kvaila, kaip jūsų negirdėta išmonė pasukti laivą skersai bangų, kad kinams būtų patogu; o mums juk tereikia nugabenti juos į Fudžou, ir yra paskirta, kada ten atsidurti — penkta-

dienį iki pietų. Jeigu man sutrukdys oras — labai gerai. Apie orą aiškiai kalbama jūsų žurnale. O jei, sakykim, aš pakeičiu kursą ir atvykstu dviem dienom vėliau, ir jie mane klausia: „Kurgi jūs visą tą laiką buvot, kapitone?“ — ką aš į tai atsakysiu? „Sukau aplinkui, kad išvengčiau blogo oro“,— sakysiu. „Turbūt labai bjaurus buvo oras?“ — jie paklaus, ir aš turėsiu atsakyti: „Nežinau, aš jo išvengiau“. Suprantat, Džaksai? Aš visą dieną apie tai galvoju.

Jis vėl pakėlė akis ir pažiūrėjo tuo savo nieko nematančiu neišraiškingu žvilgsniu. Niekas dar nebuvo girdėjęs, kad jis tiek daug per vieną kartą prikalbėtų. Džaksas, išskėstomis rankomis laikydamasis durų staktos, atrodė kaip pakviestas pasižiūrėti stebuklo. Jo protingose akyse atsispindėjo beribė nuostaba, o visas veidas rodė nepasitikėjimą.

— Audra yra audra, ponas Džaksai,— susumavo kapitonas,— ir toks galingas garlaivis turi ją pasitikti. Pasaulyje siaučia tiek audrų, ir dera pro jas prasiveržti be jokios „audrų strategijos“, kaip tai vadina senasis „Melitos“ kapitonas Vilsonas. Neseniai krante girdėjau, kaip jis šitaip porino laivų savininkams, kurie sėdėjo prie gretimo stalelio. Man pasirodė visiška nesąmonė. Jis pasakojo, kaip išmanevravo, man rodos, taip ir pasakė, per siaubingą audrą, ir ji nepriartėjo arčiau kaip per penkiasdešimt mylių. Jis pavadino tai gudriu ėjimu. Bet iš kur jis žinojo, kad už penkiasdešimties mylių šėlsta audra, aš niekaip negaliu suprasti. Atrodė, lyg kalba beprotis. Manau, kapitonas Vilsonas jau tokio amžiaus, kad galėtų būti protingesnis.

Kapitonas Makviras kiek patylėjo, paskui paklausė:

— Jūsų vachta apačioje, ponas Džaksai?

Džaksas krūptelėjęs atsitokėjo:

— Taip, ponas kapitone.

— Paliepkit, kad mane pašauktų, jei tik bus nors mažiausių permainų,— tarė kapitonas. Jis padėjo knygą į lentyną ir užsikėlė kojas ant sofos.— Uždarykit duris taip, kad neatsidarytų pačios. Negaliu pakęsti, kai durys trankosi. Turiu pasakyti, užraktai čia visur niekam tikę.

Kapitonas Makviras užsimerkė.

Jis norėjo pailsėti. Buvo pavargęs ir jautė dvasinę tuštumą; taip būna po varginančių kalbų, kai žmogus išsako savo įsitikinimus, brendusius per daugelį metų apmąstymų. Jis iš tikrųjų, pats to nežinodamas, pareiškė savo kredo, ir Džaksui padarė tokį įspūdį, jog tas gana ilgai stovėjo anapus durų kasydamasis galvą.

Kapitonas Makviras atsimerkė.

Jis pagalvojo, kad veikiausiai buvo užmigęs. Koks čia toks stiprus garsas? Vėjas? Kodėl gi jo nepašaukė? Lempa suposi, barometras suko ratus, stalas kas sekundę kraipėsi į visas puses, palei sofą slydinėjo minkšti batai suglebusiais aulais. Jis greitai ištiesė ranką ir vieną pasigavo.

Tarpdurio plyšyje pasirodė Džakso veidas — tiktai veidas, labai raudonas, išplėstomis akimis. Šoktelėjo lempos liepsna, į viršų nuskriejo lapas popieriaus, kapitoną Makvirą apsupo oro banga. Pradėjęs autis batą, jis klausiamai pasižiūrėjo į susijaudinusį ištinusį Džakso veidą.

— Šitaip ir prasidėjo,— sušuko Džaksas,— prieš penkias minutes... visai netikėtai!

Galva pradingo, durys trinktelėjo, už jų kažkas sunkiai supliauškėjo, ir subarbeno lašai, tartum kas būtų šliūkštelėjęs į sieną kibirą išlydyto švino. Lauke girdėjosi žemas vibruojantis ūžesys ir švilpimas. Tvankioje šturmano kajutėje lakstė vėjai kaip kokioje pašiūrėje. Kapitonas Makviras pasičiupo antrąjį batą, smarkiai skriejantį per grindis. Jis nebuvo susijaudinęs, bet ne iškart surado, kur įkišti koją. Batai, kuriuos buvo nusimetęs, blaškėsi po visą kajutę, žaismingai šokinėdami vienas ant kito kaip šuniukai. Kai tik atsistojo, kapitonas piktai spyrė į juos, bet nepataikė.

Padaręs įtūpstą kaip fechtuotojas, jis siektelėjo neperšlampamo apsiausto ir, kol apsirengė, gerokai pastripinėjo ankštoje kajutėje. Labai rimtas, plačiai išsižergęs, ištiesęs kaklą, jis pradėjo rūpestingai rištis po smakru ziuidvestės raištelius, stori jo pirštai kiek virpėjo. Jis atliko visus judesius, kokius daro moteris, prieš veidrodį dėdamasi skrybėlaitę; buvo visas įsitempęs, suklusęs, tartum bet kuriuo momentu sumišame triukšme, staiga užgriuvusiame jo laivą, būtų tikėjęsis išgirsti savo vardą. Kol jis rengėsi išeiti pasitikti dar nežinodamas ko, triukšmas vis stiprėjo. Jis buvo chaotiškas ir labai garsus — vėjo gūsiai, bangų dūžiai ir pratisas žemas oro virpesys tartum didžiulio tolimo būgno dundėjimas, skelbiantis audros ataką.

Kapitonas kiek pastovėjo lempos šviesoje — storas, nerangus, beformis su savo kovos šarvais, budrus, raudonu veidu.

— Kokia sunkybė,— sumurmėjo.

Vos pamėgino atidaryti duris, jas pasigavo vėjas. Įsikibusį rankenos jį ištempė per slenkstį, ir iškart jis pasijuto stojęs į grumtynes su vėju, kuris neleido uždaryti durų. Paskutinę akimirką vėjo srovė įsiveržė į vidų ir užpūtė lempos liepsną.

Laivo priekyje jis pamatė didžiulę tamsą, pakibusią ties daugybe baltų žybsnių; dešinėje ties sujauktos jūros platybėmis kabojo kelios nepaprastos blausiai mirksinčios žvaigždės, jos švietė tartum pro pašėlusiai lekiančius dūmus.

Ant tiltelio dūlavo keletas žmonių, kurie su didelėmis pastangomis kažką sunkiai dirbo blausioje vairinės langų šviesoje, krintančioje ant jų galvų ir nugarų. Staiga užtemo vienas langas, paskui kitas. Dingusių tamsoje žmonių balsai lėkė jam pro ausis padrikai, atskirom nuotrupom, kaip būna per audrą. Netikėtai šalia jo atsirado Džaksas; nulenkęs galvą jis šaukė:

— Vachta... vairinėje... langines... bijojau... stiklai neišlėktų.

Džaksas išgirdo savo vadą priekaištaujant:

— ...prasidėjo... niekas neperspėjo... nepašaukė manęs.

Jis pamėgino pasiaiškinti, audros staugimas gniaužė kvapą.

— Vos dvelkė... likau... tiltelio... staiga... šiaurės rytų... gali atsitikti... maniau... jūs... tikrai... išgirsit.

Jie nuėjo po brezento priedanga ir dabar galėjo kalbėtis pakeltais balsais lyg bardamiesi.

— Aš liepiau įgulai uždengti visus ventiliatorius. Gerai, kad buvau likęs denyje. Nemaniau, kad jūs užmigsit, ir todėl... Ką jūs pasakėt, ponas kapitone? Ką?

— Nieko! — sušuko kapitonas Makviras.— Aš pasakiau — gerai!

— Po perkūnais! Šį kartą įkliuvom! — sustaugė Džaksas.

— Ar kurso nepakeitėt? — paklausė kapitonas Makviras kimdamas nuo rėkimo.

— Ne, ponas kapitone. Tikrai ne. Einam tiesiai prieš vėją. O štai ir priešpriešinė banga.

Laivas nėrė žemyn ir sudrebėjo tarsi priekiu atsitrenkęs į ką nors kieta. Po akimirkos tylos aukštai ištiškę purslai smarkiai su vėju tėškė jiems į veidus.

— Kol galėsit, laikykitės tokio kurso! — sušuko kapitonas Makviras.

Kai Džaksas išsišluostė sūrų vandenį iš akių, visos žvaigždės buvo jau dingusios.

III

Džaksas buvo mitrus kaip ir daugelis jaunų padėjėjų, kurių pasigautum jūroje, vos užmetęs tinklą. Nors jį šiek tiek išmušė iš vėžių netikėtai piktas pirmasis škvalas, jis bematant susiėmė, pasišaukė jūreivius ir paliepė kuo greičiausiai užtaisyti denyje angas, neužtaisytas anksčiau.

— Čiupkit, vyrai, padėkit! — šaukė jis žvaliu griausmingu balsu, vadovaudamas darbui, ir galvojo sau: „Kaip tik šito aš ir tikėjausi".

Bet tuoj pat suprato, kad visa, kas dedasi, gerokai pranoksta tai, ko jis tikėjosi. Su pirmuoju dvelktelėjimu, kurį jis pajuto ant skruostų, vėjas užgriuvo smarkiai kaip lavina. Nuo priekio iki galo „Nanšaną" apgulė sunkūs purslai, ir tuoj pat jis liovėsi supęsis lygiai, pradėjo blaškytis ir nardyti lyg iš baimės netekęs proto.

Džaksas pagalvojo: „Čia nebe juokai". Kol jis rėkavo aiškindamasis su kapitonu, staiga sutemo naktis — nusileido jiems prieš akis lyg kažkas apčiuopiama. Atrodė, jog kas nors užgesino paslėptas pasaulio šviesas. Džaksas be atodairos džiaugėsi, kad čia pat yra kapitonas. Jam buvo palengvėję, tartum šis žmogus vien tuo, kad atėjo į denį, būtų prisiėmęs didumą audros sunkumo ant savo pečių. Toks yra vadovavimo prestižas, privilegija ir našta.

Kapitonas Makviras negalėjo tikėtis, kad kas nors palengvintų tą naštą. Tie, kurie vadovauja, yra vieniši. Jis mėgino ką nors įžiūrėti tamsoje, nes buvo budrus jūreivis ir pasitikdavo vėją akis į akį kaip priešą, stengdavosi įžvelgti jo slaptus ketinimus bei atspėti puolimo tikslą ir jėgą. Smarkus vėjas iš neaprėpiamos tamsos verste jį vertė; jis jautė, koks pasimetęs po kojomis jo laivas, ir negalėjo įžiūrėti net jo kontūrų. Jis norėjo, kad taip nebūtų, ir laukė nuščiuvęs, jausdamasis bejėgis kaip neregys.

Tylėti jam buvo įprasta — ir tamsoje, ir saulei šviečiant. Džaksas, stovintis šalia, tarp vėjo gūsių linksmai sušuko:

— Mes turbūt iškart pataikėm į patį bjaurumą, ponas kapitone.

Aplinkui suplastėjo silpna žaibo šviesa, tartum sušvitusi urve — juodoje jūros slėpynėje su putotų keterų grindimis.

Akimirką ji niūriai nušvietė žemai pakibusių draiskanotų debesų krūvas, ilgus pasvirusio laivo kontūrus, juodas užkluptų ant tiltelio žmonių figūras — jie buvo atkišę į priekį galvas tartum būtų badęsi ir taip sustingę. Tvinkčiodama visa tai vėl apgaubė tamsa, ir tada pagaliau tikrai prasidėjo.

8. PLB 72

Viskas vyko grėsmingai ir labai greitai, lyg staiga sudužus rūstybės taurei. Atrodė, kad laivą purtyte purto sprogimai ir ant jo plūsta bangos, tarsi į orą būtų išlėkusi didžiulė užtvanka. Žmonės bematant neteko ryšio. Smarkus vėjas turi galią atskirti: jis izoliuoja gyvą padarą nuo kitų. Žemės drebėjimas, nuošliaužos, lavina užklumpa žmogų lyg tarp kitko, abejingai. O įsiutusi audra puola jį kaip koks priešas, stengiasi surakinti rankas ir kojas, sustingdo protą, nori išplėšti sielą.

Džaksą nunešė nuo kapitono. Jam pasirodė, kad jis nulėkė sukdamasis ore. Viskas pradingo; valandėlę net buvo praradęs sugebėjimą galvoti; paskui ranka užčiuopė turėklų stulpelį. Nenorėjo tikėti, kad visa tai — teisybė, bet dėl to nebuvo lengviau. Nors ir jaunas, jis jau buvo matęs audrų ir niekada neabejojo galįs įsivaizduoti net pačią baisiausią, bet šitoji tiek pranoko jo fantazijos galias, jog atrodė, kad tokio dalyko suvis negali būti jokiame laive. Gal būtų suabejojęs ir dėl savo paties buvimo, jei nebūtų turėjęs iš paskutiniųjų grumtis su jėga, dreskiančia jį nuo turėklų. Beje, įsitikinimas, kad dar nėra visiškai sunaikintas, jį apėmė tada, kai pajuto, gyvuliškai, jog baigia prigerti, baigia uždusti.

Jam atrodė, kad nepaprastai ilgai būna prie stulpelio pavojingai vienas. Lietus pylė kaip iš kibiro, liete per jį liejosi. Jis kvėpavo gaudydamas orą burna, ir kartais vanduo, kurį nurydavo, būdavo gėlas, o kartais sūrus. Akis daugiausia laikė kietai užmerkęs, lyg bijodamas, kad tokioje stichijų maišatyje neprarastų regėjimo. Kai įsidrąsindavo greitomis žvilgtelėti, pajusdavo, kad jo dvasią palaiko žalias dešiniojo borto žiburys, silpnai apšviečiantis lietaus sroves ir purslus. Žiūrėjo į tą žiburį ir tuo metu, kai jo šviesoje pasirodė piestu pasistojusi banga, kuri jį ir užgesino. Jis pamatė, kaip bangos ketera krinta, savo ūžesiu susiliedama su baisiu aplinkui siautėjančiu staugimu, ir beveik tą pačią akimirką stulpelis buvo ištrauktas jam iš glėbio. Smarkiai trinktelėtas į nugarą, jis staiga pasijuto vandenyje, nešamas aukštyn. Pirma mintis buvo, kad tiltelį apsėmė Kinijos jūra. Paskui kiek blaiviau samprotaudamas susivokė, kad iškrito iš laivo. Visą laiką, kol didžiuliai vandenys jį mėtė, blaškė ir sukiojo, mintyse jis labai greitai kartojo: „Dieve mano! Dieve mano! Dieve mano!“

Ūmai, širdyje sukilęs nuo kančių ir nevilties, jis beprotiškai pasiryžo iš čia ištrūkti. Ir ėmė daužytis rankomis ir kojomis. Bet vos pradėjęs apgailėtinai kepurnėtis, pamatė, kad čia pat painiojasi

veidas, neperšlampamas apsiaustas, kažkieno auliniai batai. Jis įnirtingai puolė griebti už visų šių daiktų iš eilės, pametė juos, vėl atrado, dar kartą pametė ir pagaliau pats buvo sugautas į kietą storų rankų glėbį. Jis taip pat apsikabino storą tvirtą kūną. Jis surado savo kapitoną.

Jie vartaliojosi, spausdami vienas kitą glėbyje. Staiga vanduo iškėlęs smarkiai tėškė juos, ir, nublokšti prie vairinės sienos, apdaužyti ir uždusę, jie sustojo strapaliodami vėjyje, laikydamiesi kur nusitvėrę.

Džaksas buvo išsigandęs, tartum būtų patyręs neapsakomą savo jausmų įžeidimą. Pasitikėjimas savimi apsilpo. Jis ėmė šaukti be jokio tikslo žmogui, kurį jautė šalia toje pragariškoje tamsoje: „Ar tai jūs, ponas kapitone? Ar tai jūs, ponas kapitone?" ir šaukė, kol ėmė atrodyti, kad tuoj plyš smilkiniai. Ir išgirdo, kaip jam atsako balsas, tartum šaukiantis iš labai toli, tartum per didelį atstumą irzliai išrėkiantis vienintelį žodį: „Taip!" Bangos vėl užplūdo tiltelį. Nesigindamas kapitonas leido joms ristis per vienplaukę galvą, nes abiem rankom laikėsi įsikibęs.

Laivo judesiai buvo absurdiški. Jis krypavo į šalis su baugiu bejėgiškumu, o kai nerdavo, tai krisdavo stačia galva į tuštumą ir kiekvieną sykį lyg atsitrenkdavo į sieną. Staigiai parvirtęs ant šono, jis atsitiesdamas tarsi gaudavo tokį triuškinantį smūgį, jog Džaksas pajusdavo jį svirduliuojant — šitaip svirduliuoja gavęs su vėzdu žmogus prieš pargriūdamas. Tamsoje staugė ir galingai daužėsi audra, ir visas pasaulis atrodė kaip didžiulė juoda duobė. Kai kada oras, tartum siurbiamas į tunelį, siūbteldavo į laivą su tokia tvirta, sutelkta smūgio jėga, jog atrodydavo, kad pakelia jį ir akimirką palaiko virš vandens, visą drebantį. O paskui laivas vėl pradėdavo blaškytis tartum įmestas atgal į verdantį katilą. Džaksas visomis išgalėmis stengėsi susikaupti ir žiūrėti šaltakraujiškai.

Jūra čia priguldavo nuo smarkaus vėjo gūsio, čia vėl kildavo ir abu „Nanšano" galus užpildavo baltais kaip sniegas putų purslais, plačiai pasklindančiais nakties tamsoje abipus laivo. Ir ant šios akinamos melsvai spindinčios drobulės, paklotos po juodais debesimis, kapitonas Makviras tarpais pamatydavo kelias mažytes juodas kaip juodmedis dėmeles: užtaisytų liukų viršus, apdengtų keltuvų viršūnes, stiebų apatines dalis. Tik tiek savo laivo ir tegalėjo įžiūrėti. Vidurinė laivo dalis, uždengta tiltelio, kur buvo jis pats ir jo padėjėjas, uždara vairinė, kur stovėjo prie šturvalo žmo-

gus, apimtas baimės, kad su viskuo nenuneštų į jūrą,— toji vidurinė dalis buvo panaši į potvynio apsemtą uolą jūros pakrantėje. Ji buvo panaši į atokią uolą kunkuliuojančiame vandenyje, kuris ritasi per viršų, taškosi ir daužosi aplinkui, panaši į uolą bangų mūšoje — į ją kabinasi, kol pajėgia, žmonės iš sudužusio laivo; tiktai šitoji uola iškildavo, pasinerdavo ir siūbavo be perstojo, be jokio atokvėpio ir atvangos kaip uola, per stebuklą atitrūkusi nuo kranto ir pasileidusi plaukti vartaliodama per jūrą.

Štormas nuniokojo „Nanšaną“ su beprasmišku įniršiu: triseliai buvo nudrėksti nuo papildomų lynų, dvigubai pririšti tentai nupūsti, tiltelis švariai nušluotas, brezentas suplėšytas, turėklai sulankstyti, pertvarėlės sutrupintos, ir nuneštos dvi valtys. Niekas nematė ir negirdėjo, kaip jos pradingo, sakytum ištirpo bangose. Tiktai vėliau, kai subaltavus kitai aukštai bangai, griūvančiai ant laivo vidurio, Džaksas pamatė, kaip iš visiškos tamsos išniro du juodi ir tušti valčių keltuvai su nutrauktu kadaruojančiu lynu ir ore šokinėjančiu geležim apkaltu skridiniu, jis suprato, kas atsitiko per tris jardus jam už nugaros.

Jis pakreipė galvą, ieškodamas kapitono ausies. Prisilietė prie jos lūpomis — ji buvo didelė, mėsinga, labai šlapia. Jis jaudindamasis sušuko:

— Mūsų valtis pradėjo nešti, ponas kapitone.

Ir vėl jis išgirdo tą balsą, forsuotą ir silpną, bet kupiną ramybės, smelkte smelkiančios triukšmingų garsų disonansą, balsą, tartum atsklidusį iš kažkokios ramios tolumos iš už juodų audringų erdvių; vėl jis išgirdo žmogaus balsą — tą nepatvarų ir nesutramdomą garsą, kuris gali perteikti minties, ryžto ir ketinimų begalybę, kuris su įsitikinimu tars žodžius paskutiniąją dieną, kai užgrius dangus ir išsipildys teisingumas,— vėl išgirdo tą balsą, šaukiantį tartum iš labai labai toli:

— Gerai!

Džaksas pagalvojo, kad jis nemokėjo pasakyti suprantamai.

— Mūsų valtys... aš sakau, valtys... valtys, ponas kapitone! Dviejų nebėra!

Tas pats balsas, per pėdą nuo jo ir toks tolimas, visai aiškiai sušuko:

— Nieko nepadarysi!

Kapitonas Makviras veido neatgręžė, bet Džaksas sugavo dar keletą vėjo atneštų žodžių:

— Ko begali... tikėtis... kai brauniesi per... tokį... Tenka... palikti... kai ką... suprantama.

Labai atidžiai Džaksas klausėsi toliau. Nieko daugiau nebeišgirdo. Tai buvo viskas, ką kapitonas Makviras norėjo pasakyti; ir Džaksas greičiau įsivaizdavo, negu matė prieš save plačią trumpą nugarą. Neperžvelgiama tamsa buvo užgulusi vaiduoklišką jūros blizgesį. Džaksą apėmė aklas įsitikinimas, kad nieko nebegalima padaryti.

Jeigu išlaikys vairo mechanizmas, jeigu didžiuliai vandens kiekiai nepralauš denio ir nesutrupins kurio nors liuko, jeigu nesustos mašinos, jeigu bus galima išlaikyti laivą prieš šį baisingą vėją ir jis nebus palaidotas vienoje iš tų šiurpą keliančių bangų, kurių baltas keteras Džaksas bjaurėdamasis retkarčiais pamatydavo iššokant aukštai virš bortų, tada dar yra vilties, kad laivas išsigelbės. Kažkas jo viduje tartum persivertė, ir jis pajuto, kad „Nanšanas“ žus.

— Galas jam,— pasakė jis sau ir nelauktai susijaudino, tartum atradęs netikėtą tų žodžių prasmę. Kažkas turėjo įvykti. To dabar nesustabdysi ir nieko nebepakeisi. Žmonės čia bejėgiai, ir laivas neatsilaikys. Oras pernelyg siaubingas.

Džaksas pajuto, kaip jam ant pečių sunkiai nusileido ranka, ir jis atsakė labai protingai — apglėbė savo kapitoną per juosmenį.

Šitaip jie stovėjo apsikabinę akloje naktyje, laikydami vienas kitą vėjyje, skruostas prie skruosto, lūpos prie ausies, kaip du nebetikę, pirmagalis prie vairagalio draugėn surišti laivai.

Ir Džaksas išgirdo savo vado balsą ne ką garsiau kaip pirma, bet arčiau, tartum, pradėjęs savo kelią prieš veržliai lekiantį uraganą, balsas pagaliau pasiekė jį, kupinas keistos ramybės lyg taikus aureolės spindesys.

— Ar nežinot, kur pasidėjo žmonės? — paklausė balsas, stiprus ir kartu gęstantis, pergalėjęs vėjo jėgą ir bematant nuneštas šalin nuo Džakso.

Džaksas nežinojo. Kai prasidėjo uraganas, jie buvo viršuje. Jis neturėjo supratimo, kur jie nulindo. Kai tokia padėtis, jų galėjo ir visai nebūti, vis tiek iš jų jokios naudos. Bet kažkodėl kapitono noras sužinoti Džaksą nuliūdino.

— Jums jų reikia, ponas kapitone? — susirūpinęs šūktelėjo jis.

— Turiu žinoti,— patvirtino kapitonas Makviras.— Laikykitės stipriai.

Ir jie laikėsi stipriai. Nežabotas šėlsmo protrūkis, tūžmingas

vėjo gūsis visiškai sustabdė laivą; jis tik susvyravo, greitai ir lengvai kaip lopšys, ir tą siaubingą akimirką atrodė, kad visa atmosfera įnirtingai lekia pro šalį staugdama, atsiplėšusi nuo gūdžios žemės.

Jiems užėmė kvapą, ir užsimerkę jie kibo laikytis dar stipriau. Sprendžiant iš smūgio jėgos, į laivą trenkėsi vandens stulpas, vertikaliai lekiantis tamsoje, perlūžo ir nuvirto ant tiltelio, iš taip aukštai viską triuškindamas pražūtingu svoriu.

Užgriuvęs juos srautas, to stulpo dalis, apsupo nuo galvos iki kojų purslų sūkuriais, sūriu vandeniu smarkiai užpylė ausis, burną ir šnerves. Jis trenkė per kojas, paskubom truktelėjo išsukdamas rankas, atsitraukdamas greitai sukunkuliavo pasmakrėje, ir atsimerkę jie pamatė kalnus putų, siautėjančius tarp to, kas atrodė laivo šipuliai. Laivas pasidavė. Jų tvaksinčios širdys taip pat palūžo nuo galingo smūgio; bet staiga laivas vėl pašoko ir desperatiškai truktelėjo pirmyn, lyg mėgindamas išsikapstyti iš po griuvėsių.

Bangos tamsoje plūdo iš visų pusių, lyg norėdamos laivą sulaikyti vietoje ir pražudyti. Dorojo jį su neapykanta, žiaurūs buvo jam tenkantys smūgiai. Laivas buvo sakytum gyva būtybė, mesta įniršusiai miniai: jį baisiai stumdė, daužė, mėtė aukštyn ir žemyn, mindė. Kapitonas Makviras ir Džaksas laikėsi vienas kito, apkurtinti ūžesio, vėjo užimtomis burnomis; ir tas sąmyšis, siautėjantis aplink jų kūnus tartum nežabotas aistros prasiveržimas, sukėlė didelį sielos nerimą. Tartum nešamas sparnų praskriejo ties laivu laukinis ir bauginantis klyksmas, koks kartais paslaptingai pasigirsta vienodame uragano staugime, ir Džaksas pamėgino jį perrėkti.

— Ar laivas atlaikys?

Tas riksmas veržte išsiveržė jam iš krūtinės. Jis buvo toks pat nevalingas kaip minties gimimas galvoje, ir Džaksas pats jo negirdėjo. Viskas užgeso vienu kartu — mintys, ketinimai, pastangos, ir negirdimi to riksmo virpesiai susiliejo su audringomis oro bangomis.

Klausdamas Džaksas jokio atsako nesitikėjo. Visiškai jokio. Juk iš tikro ką gi čia galima atsakyti? Tačiau po kurio laiko apstulbęs išgirdo ausyje silpną, bet atkaklų balsą, nykštukišką garsą, nenugalėtą milžiniško gaudesio.

— Gali atsilaikyti!

Šauksmas buvo slopus, sunkiau sugaunamas kaip šnabždesys. Bet netrukus balsas vėl pasigirdo, pusiau paniręs plačiai sklindan-

čiuose trenksmuose, kaip ir laivas, besigalynėjantis su vandenyno bangomis.

— Tikėkimės! — šaukė balsas — mažas, vienišas ir nepalenkiamas, nepažįstantis nei vilties, nei baimės, išsklidęs į atskirus žodžius: — Laivas... Tai... Niekada... Kaip nors... gerai.

Džaksas jau nebesistengė išgirsti.

Tada balsas, tartum staiga aptikęs vienintelį dalyką, įstengiantį atsilaikyti prieš štormo jėgą, sustiprėjo ir tvirtai išrėkė paskutinius nutrūkstančius žodžius:

— Tebetuksi... statytojai... geri vyrai... gal pavyks... mašinos... Rautas... geras vyras.

Kapitonas Makviras nuėmė ranką Džaksui nuo peties ir liovėsi jam egzistavęs, nes buvo taip tamsu; Džaksas, lig tol įsitempęs, atleido visus raumenis ir suglebo. Jautėsi baisiai blogai, kartu neįtikėtinai lenkė miegas, tartum nuo didelio daužymo ir kančių. Vėjas pastverdavo jo galvą ir mėgindavo nutraukti nuo pečių; kiaurai permirkę drabužiai buvo sunkūs kaip švinas, šalti ir varvėjo lyg tirpstančio ledo šarvai; jis drebėjo — tai truko ilgai; tvirtai laikydamasis įsikibęs, lėtai grimzdo į kūno kančių gelmes; visos mintys tingiai, be tikslo buvo sukoncentruotos į save, ir kai kažkas lengvai stuktelėjo į pakinklius, jis krūptelėjęs pašoko. Ir tada atsitrenkė į kapitono Makviro nugarą, bet tas nė nesujudėjo. Kažkieno ranka sugriebė jam už šlaunies. Vėjas buvo nutykęs, grėsmingai nutykęs, tartum štormas būtų sulaikęs kvapą, ir Džaksas pajuto, kad kažkas jį visą čiupinėja. Tai buvo bocmanas. Džaksas atpažino tas rankas, tokias storas ir didžiules tarsi kokios naujos giminės žmogaus.

Bocmanas pateko ant tiltelio, čia ėmė ropoti visom keturiom prieš vėją ir galva atsidūrė į vyresniojo padėjėjo kojas. Tuoj pat ėmė susilenkęs jį tyrinėti, čiuopdamas aukštyn atsargiai, lyg atsiprašinėdamas, kaip ir derėjo žemesniam padėtimi.

Jis buvo negražus, mažo ūgio, grubus penkiasdešimtmetis jūreivis šiurkščiais plaukais, trumpakojis, ilgarankis, panašus į seną beždžionę. Buvo nepaprastai stiprus; jo didelėse gremėzdiškose letenose, pūpsančiose kaip rudos bokso pirštinės gauruotų rankų galuose, sunkiausi daiktai atrodė kaip žaisliukai. Nepaisant pražilusių gaurų ant krūtinės, grėsmingų manierų ir kimaus balso, jis neturėjo klasikinių bocmano savybių. Buvo geraširdiškas vos ne iki kvailumo, jūreiviai darė su juo ką norėjo, iniciatyvos jis neturėjo nė kruopelės, buvo nuolaidaus būdo ir šnekus. Dėl viso to Džaksas

jo nemėgo, tačiau kapitonas Makviras lyg ir laikė jį pirmaklasiu bocmanu, tuo keldamas Džakso panieką ir pasipiktinimą.

Jis nusitvėrė už Džakso apsiausto ir atsistojo; taip laisvai, nors kiek galėdamas mandagiau, jis leido sau pasielgti tik dėl uragano.

— Kas yra, bocmane, kas? — nekantriai sušuko Džaksas.

Ir ko čia tam sukčiui prisireikė ant tiltelio? Taifūnas buvo sugadinęs Džaksui nervus. Bocmanas kažką kimiai baubojo, žodžių nebuvo galima suprasti, bet atrodė, kad jis linksmas ir patenkintas. Senas kvailys kažko džiaugėsi. Suklysti čia negalėjai.

Antroji bocmano ranka užčiuopė dar kieno kito kūną, nes pasikeitusiu balsu jis ėmė klausinėti:

— Ar čia jūs, ponas kapitone? Ar čia jūs, ponas kapitone?

Vėjas slopino jo stūgavimus.

— Taip! — šūktelėjo kapitonas Makviras.

IV

Iš viso to, ką bocmanas prirėkavo, kapitonui Makvirui paaiškėjo keistas dalykas:

— Visi kinai daužosi priekiniam tarpdeny, ponas kapitone.

Tuodu šūkavo už šešių colių nuo Džakso, stovinčio pavėjinėje pusėje, o jam buvo girdėti kaip už pusės mylios — taip tykią naktį du žmonės susišūkauja per lauką. Jis girdėjo irzlius kapitono Makviro: „Ką? Ką?“ ir nuo šaukimo užkimusį bocmano balsą:

— Visi krūvoj... savo akim mačiau... baisus vaizdas, ponas kapitone... pamaniau... pasakysiu jums.

Džaksas liko abejingas, tarsi uragano jėga būtų panaikinusi atsakomybę, pavertusi tuščiomis bet kokias mintis apie veikimą. Be to, jis buvo labai jaunas ir taip atsidavęs vieninteliam darbui — užgrūdinti širdį pasitinkant tai, kas visų baisiausia, jog bet kokia kita veikla kėlė pasibjaurėjimą. Jis nebuvo išsigandęs; žinojo, kad kito saulėtekio nebematys, todėl liko ramus.

Pasitaiko tokių neveiklaus heroizmo momentų, kuriems kartais pasiduoda net drąsūs žmonės. Daugelis laivo vadų, be abejo, prisimena kokį nors atvejį iš savo patirties, kai tokia stulbinamo stoiškumo ekstazė apimdavo iškart visą įgulą. Tačiau Džaksas mažai pažinojo tiek žmones, tiek štormus. Jis pats jautėsi ramus, nepa-

lenkiamai ramus; iš tikrųjų jis bijojo — ne niekingai, bet tiek, kiek gali bijoti padorus žmogus, nejausdamas pasišlykštėjimo savimi.

Greičiau čia buvo priverstinis dvasios sustingimas. Šitai padaro ilga ilga įtampa per audrą, begalinis artėjančios katastrofos laukimas, fizinis nuovargis, žmogui kabinantis už gyvenimo, kiaurai smelkiantis ir klastingas nuovargis, kuris giliai įsiskverbia į širdį, nebeatitaisomai ją prislegia ir nuliūdina, ir tada iš visų žemės dovanų, įskaitant net pačią gyvybę, žmogus labiausiai ima trokšti ramybės.

Džaksas buvo atbukęs daug labiau, negu pats manė. Jis tebesilaikė įsikibęs — peršlapęs, sušalęs, sustingusiais sąnariais; ir kaip akimirksnio vizijos praskriejo (sakoma, kad skęstantis šitaip peržvelgia visą savo gyvenimą) visokiausi prisiminimai, nė kiek nesusiję su dabartine jo padėtimi. Jis prisiminė, pavyzdžiui, savo tėvą: garbingas žmogus, ištikus krizei biznio reikaluose, ramiai atsigulė į lovą ir nedelsdamas nuolankiai pasimirė. Džaksas, žinoma, neprisiminė šių aplinkybių, bet aiškiai pamatė to nelaimėlio veidą, nors liko visiškai abejingas; prisiminė, kaip dar visai jaunas Teibl Bėjuje žaidė kortomis napoleoną laive, kuris vėliau žuvo su visais jūreiviais; prisiminė tankius savo pirmojo škiperio antakius; ir visai nesijaudindamas prisiminė motiną — toks pat abejingas, kaip prieš daugelį metų įėjęs į jos kambarį ir radęs sėdinčią su knyga; ji taip pat jau buvo mirusi — ryžtinga moteris, likusi be lėšų, labai griežtai jį auklėjusi.

Tai truko ne ilgiau kaip sekundę, gal net ir trumpiau. Sunki ranka apglėbė jį per pečius, kapitono Makviro balsas sušuko į ausį:

— Džaksai! Džaksai!

Jis sugavo tame balse didelį susirūpinimą. Vėjas buvo prislėgęs laivą visu svoriu, tarsi kalte jį prikalęs tarp bangų. Jos virto per laivą lyg per pagrimzdusį rąstą; jam vėl grėsė artėjantys didžiuliai bangų kalnai. Jie išnerdavo iš tamsos, jų keteros švietė vaiduokliška šviesa — jūros putų šviesa, kurios neramiuose krintančiuose atšvaituose pamatydavai, kaip banga, puolanti silpną laivo kūną, pasvyra ties juo, užgriūva ir pašėlusiai kunkuliuodama nuskuba tolyn. Nė valandėlės laivas negalėjo išsivaduoti nuo vandens, ir Džaksas, visas sustiręs, iš jo judesių suprato, kad jau blogai — laivas plaukė aklai, nebekovojo protingai. Tai buvo pabaigos pradžia; ir nuo neramaus susirūpinimo gaidos kapitono Makviro balse

Džaksui ėmė darytis bloga kaip pamačius aklą ir pražūtingą beprotystę.

Štormo kerai buvo apžavėję Džaksą, persmelkę jį, užvaldę; jų sukaustytas jis stovėjo nebylus ir susikaupęs. Kapitonas Makviras atkakliai tebešaukė, bet tarp jų kaip tvirtas pleištas buvo įsiterpęs vėjas. Kapitonas pakibo Džaksui ant sprando kaip sunki girnapusė, ir staiga jie susidaužė galvomis.

— Džaksai! Ponas Džaksai, ar girdit?

Jis privalėjo atsakyti tam balsui, kuris nenorėjo nutilti. Ir atsakė kaip įpratęs:

— Taip, ponas kapitone.

Ir iškart jo širdis, pakirsta štormo, kuris pagimdo ramybės troškimą, sukilo prieš disciplinos ir komandavimo tironiją.

Kapitonas Makviras laikė savo padėjėjo galvą tvirtai įspraudęs į sulenktos per alkūnę rankos kablį ir spaudė prie jos kažką nesuprantamo šaukiančią burną. Retkarčiais Džaksas įsiterpdavo, skubiai perspėdamas: „Saugokitės, pone!", arba kapitonas Makviras rimtai sušukdavo, paragindamas tvirtai laikytis, ir visa juoda visata, regis, imdavo suktis kartu su laivu. Jie nutildavo. Laivas dar laikėsi ant vandens. Ir kapitonas Makviras vėl pradėdavo šūkčioti:

— ...Sako... visi daužosi... Reikia pažiūrėti... kas ten yra.

Kai tik uraganas užgriuvo laivą visu smarkumu, denyje pasidarė nebeįmanoma išbūti, ir jūreiviai, apstulbę ir persigandę, prisiglaudė kairiajame koridoriuje po tilteliu. Duris jie uždarė; ten buvo labai tamsu, šalta ir niūru. Kiekvieną sykį stipriai mestelėjus laivą, jie visi imdavo dejuoti tamsoje, ir buvo girdėti, kaip iš lauko trankosi tonos vandens, lyg mėgindamos patekti pas juos iš viršaus. Bocmanas juos maldė, bet kaip vėliau sakė, dar nebuvo matęs tokios krūvos paikšų. Jiems ten buvo gana patogu ir nepavojinga, taip pat ir dirbti nieko nereikėjo, bet jie vis tiek bambėjo ir irzliai skundėsi kaip mažvaikiai. Galų gale vienas pasakė, kad jei čia būtų nors kokia šviesele ir vieni kitus galėtų matyti, tai nebūtų taip blogai. O dabar jį iš proto varą, pareiškė jis, kad guli čia patamsyje ir laukia, kol ta nelemta gelda nugrims į dugną.

— Tai ko tada neini lauk ir nepadarai tam galo iškart? — užsipuolė jį bocmanas.

Dėl tokio pasakymo bocmanas buvo apšauktas ir iškeiktas. Ant jo pasipylė visokiausi priekaištai. Jūreiviai atrodė labai užsigavę, kad jiems čia pat iš nieko nesukuria lempos. Jie verkšleno, kad nori

nuskęsti būtinai šviesoje. Ir nors buvo akivaizdu, kad jų burbėjimai neprotingi, kadangi nebuvo kaip pasiekti patalpą pirmagalyje, kur laikomos lempos, bocmanas labai nusiminė. Jam atrodė, kad negražu taip prie jo kabinėtis. Taip jiems ir .pasakė, bet jie visai suįžūlėjo. Todėl jis gelbėjosi kartėlio kupinu tylėjimu. Tačiau jų bambėjimas, dūsavimas ir niurzgėjimas bocmanui labai įkyrėjo, ir jis pamažu prisiminė, kad tarpdenyje kabo šešios apvalios lempos — kuliams nieko neatsitiks, jei kokią vieną iš jų ir paimsi.

Iš „Nanšano“ anglių bunkerio, kartais prikraunamo, bet dabar tuščio, buvo geležinės durys į priekinį tarpdenį, o jo liukas buvo koridoriaus gale, todėl bocmanas galėjo ten patekti visai neišlipdamas į denį; tačiau jis labai nustebo, kai niekas nenorėjo padėti nuimti liuko dangčio. Jis vis dėlto ėmė apgraibomis jo ieškoti, bet jūreivis, gulintis jam ant tako, atsisakė pasijudinti iš vietos.

— Taigi aš noriu tiktai gauti jums tą prakeiktą šviesą, kurios verkiat,— subarė jis draugiškai, vos ne gailiai.

Kažkas patarė jam nešdintis ir įkišti galvą į maišą. Bocmanas pasigailėjo, kad neatpažino balso ir kad dėl tamsos nepamatė, kas ten toks, antraip, kaip jis pasakė, būtų užkišęs tam šunsnukiui gerklę, nieko nežiūrėdamas. Vis dėlto jis nusprendė parodyti jiems, kad suras šviesą, nors per tai ir galą gautų.

Laivą supo taip smarkiai, jog kiekvienas judesys buvo pavojingas. Net ten gulėti atrodė nelengvas darbas. Šokdamas į bunkerį jis vos nenusisuko sprando. Nukrito aukštielninkas ir pradėjo bejėgiškai ridinėtis iš vienos pusės į kitą pavojingoje sunkaus laužtuvo kaimynystėje — kažkas, gal kūrikas, buvo jį ten palikęs. Tas daiktas veikė jam nervus lyg laukinis žvėris. Matyti jo nematė, juodame nuo anglių bunkeryje buvo absoliučiai, neįžvelgiamai tamsu, tačiau girdėjo, kaip laužtuvas slydinėja ir bilda atsitrenkdamas tai šen, tai ten, bet vis netoli galvos. Bildesys buvo nepaprastai balsus, o smūgiai tokie stiprūs, jog laužtuvas atrodė didelis kaip tilto sija. Tiesiog nuostabu, kad bocmanas pastebėjo tokius dalykus, kai jį patį blaškė nuo dešiniojo borto prie kairiojo ir atgal ir jis desperatiškai stvarstėsi lygių bunkerio sienų, kad išsilaikytų. Durys į tarpdenį buvo ne visai sandarios, ir apačioje jis pamatė blausios šviesos ruoželį.

Būdamas jūreivis ir dar gana energingas žmogus, jis greit ištaikė progą ir atsistojo ant kojų; jam pasisekė, kad kepurstodamas užčiuopė laužtuvą, tai atsistojo, laikydamas jį rankoje. Antraip būtų buvę baisu, kad ta geležis nesulaužytų kojų ar vėl neparmuštų že-

mėn. Iš pradžių jis kiek pastovėjo. Jautėsi nesaugus; tamsoje laivo supimas atrodė neįprastas, netikėtas, ir sunku buvo prie jo prisitaikyti. Jautėsi taip sukratytas, jog iš pradžių nedrįso nė pajudėti, bijodamas „naujos atakos". Jis visiškai nenorėjo būti ištaškytas į gabalėlius tame bunkeryje.

Jam svaigo galva, nes buvo dukart ją susitrenkęs. Ausyse dar aiškiai tebegirdėjo, kaip trinksi ir bilda geležis, ir jis tvirčiau suspaudė laužtuvą, kad pajustų, jog jis čia — rankoje. Kiek abejingai nusistebėjo, kad taip aiškiai apačioje girdėti audros šėlsmas. Bunkerio tuštumoje atrodė, jog audros stūgavimai ir klyksmai turi kažką žmogiško, turi žmogiško įniršio ir kančios. Jie buvo ne tokie jau garsūs, bet be galo gailūs. Ir kas kartą, kai laivas pasvirdavo, pasigirsdavo duslūs smūgiai — sunkūs ir stiprūs, sakytum po triumą būtų daužęsis penkių tonų svorio gremėzdas. Tačiau jokių gremėzdiškų daiktų triume nebuvo. Gal kas denyje? Neįmanoma. O gal už borto? Negali būti.

Visa tai jis apgalvojo greitai, aiškiai ir su išmanymu kaip tikras jūreivis, bet vis vien nieko negalėjo susigaudyti. O tas triukšmas sklido prislopintas iš lauko drauge su pliaupiančio ir tykštančio į denį vandens garsais jam virš galvos. Gal ten vėjas? Tikriausiai. Čia, apačioje, jis ūžė taip, tartum būtų kriokusi bepročių minia. Ir bocmaną taip pat apėmė troškimas pamatyti šviesą — nors tam, kad šviesoje prigertų,— ir nervingas susirūpinimas kuo greičiau ištrūkti iš bunkerio.

Jis atitraukė skląstį, sunki geležinė plokštė pasisuko ant vyrių, ir pasirodė, lyg jis būtų atidaręs duris į audrą. Į jį plūstelėjo kimaus klyksmo gūsis, nors oras buvo ramus, ir vandens ošimą virš galvos užgožė chaotiški, duslūs, kimūs šauksmai, kažkoks žūtbūtinis šurmulys. Jis išsižergė per visą durų angos plotį ir ištempė kaklą. Iš pradžių pamatė tik tai, ko atėjo ieškoti: šešias nedideles geltonas liepsneles, smarkiai sūpuojančias didelėje blandžioje erdvėje.

Patalpa buvo kaip štrekas su eile statramsčių viduryje ir skersinėmis sijomis viršuje, pranykstančiomis kažkur prieblandos begalybėje. Kairėje pusėje tamsavo lyg ir kokia anga, lyg ir koks luitas nuožulniais kraštais. Visoje patalpoje nesustodami judėjo šešėliai ir pavidalai. Bocmanas išpūtė akis: laivui pasvirus į dešinę, tasai luitas garsiai sustaugė.

Pro šalį prašvilpė medžio nuolaužos. Lentos, pagalvojo jis neapsakomai išsigandęs ir loštelėjo galvą. Pro jo kojas, slysdamas ant nu-

garos, pralėkė žmogus išplėstomis akimis, tiesdamas rankas į tuštumą, o kitas atšokavo tartum akmuo su galva tarp kojų, sugniaužtais kumščiais, jo kaselė kadaravo ore. Jis norėjo nusitverti bocmanui už blauzdų, ir iš atgniaužto delno bocmanui palei kojas nuriedėjo šviesus baltas skrituliukas. Bocmanas pamatė, kad tai sidabrinis doleris, ir šūktelėjo nustebęs. Smarkiai trypdamas ir šlepsėdamas basom kojom, kimiai šūkčiodamas besiraitančių kūnų kalnas atitrūko nuo kairiojo borto, nepaslankiai, priešindamasis pasidavė link dešiniojo ir dusliai, žiauriai atsitrenkė į jį. Šauksmai nutilo. Pro vėjo staugimą ir švilpimą bocmanas išgirdo pratisą dejonę ir pamatė visaip susipainiojusias galvas ir pečius, ore švysčiojančius basus padus, iškeltus kumščius, virstančias nugaras, kojas, kaseles, veidus.

— Dieve tu mano! — sušuko jis pasibaisėjęs ir užtrenkė geležines duris, kad nebematytų to vaizdo.

Šitai pasakyti jis ir atėjo ant tiltelio. Negalėjo pasilikti tokios žinios sau, o laive buvo tik vienas žmogus, kuriam vertėjo pasipasakoti. Grįžusį jūreiviai išvadino kvailiu. Kodėl jis neatnešęs lempos? Ar kam dabar rūpi tie velnio kuliai? O kai jis užlipo į denį ir pamatė, kokiame pavojuje laivas, visa, kas darėsi apačioje, pasirodė menka.

Iš pradžių pagalvojo, kad laivas pradėjo skęsti kaip tik tuo momentu, kai jis išėjo iš koridoriaus. Tiltelio trapas buvo nuneštas, bet bocmaną ten užkėlė didelė banga, užliejusi jutą. Po to jis turėjo kiek pagulėti ant pilvo, įsitvėręs ąsinio varžto, tarpas nuo tarpo įkvėpdamas oro ir rydamas sūrų vandenį. Toliau nuropojo visom keturiom, pernelyg nusigandęs ir suglumęs, kad grįžtų atgal. Šitaip pasiekė vairinės galą. Šioje palyginti saugioje vietoje aptiko antrąjį padėjėją. Bocmanas maloniai nustebo — jam buvo susidaręs įspūdis, kad nuo denio visi jau seniausiai nunešti. Jis energingai paklausė, kur kapitonas.

Antrasis padėjėjas gulėjo prisiplojęs nelyginant piktas žvėrelis patvory.

— Kapitonas? Įgrūdo mus į šitą košę ir išsinešdino lauk.

Ir pirmasis padėjėjas taip pat, kiek jis žinąs, bet jam nerūpi. Dar vienas kvailys. Nesvarbu. Visi atsidurs jūroj.

Bocmanas vėl iššliaužė į vėją; ne dėl to, kad būtų tikėjęsis ką nors surasti, kaip paskui sakė, bet kad tik greičiau pasitrauktų nuo „to žmogaus“. Jis šliaužė kaip tremtinys pasitikti atšiauraus pasaulio. Dėl to taip ir apsidžiaugė suradęs Džaksą ir kapitoną. O tai, kas dė-

josi tarpdenyje, jam buvo jau nebe tiek svarbu. Be to, buvo sunku susikalbėti, nes nieko nesigirdėjo. Vis dėlto jam pasisekė perteikti mintį, kad kinai blaškomi kartu su visomis savo skrynelėmis ir kad jis užlipo čia to pranešti. O jūreiviams esą visai gerai. Tada nurimęs bocmanas atsisėdo, apsikabinęs rankomis ir kojomis mašinų skyriaus telegrafą — storą geležinį stulpą. Kai tą stulpą nuneš, tada, galvojo, nuneš ir jį. Kuliai jam daugiau neberūpėjo.

Kapitonas Makviras išaiškino Džaksui, ko norįs — kad Džaksas nueitų žemyn pasižiūrėti.

— O ką man paskui daryti?

Visas permirkęs Džaksas drebėjo, todėl jo balsas buvo kaip bliovimas.

— Pirma pasižiūrėkit... Bocmanas sako... blaško.

— Tas bocmanas — prakeiktas kvailys! — sustugo šalčio purtomas Džaksas.

Absurdiškas reikalavimas papiktino Džaksą. Jis baisiai nenorėjo eiti, tarsi jausdamas, kad jeigu tik pasitrauks iš denio, laivas būtinai nuskęs.

— Aš turiu žinoti... negaliu palikti...

— Jie susitvarkys, ponas kapitone.

— Mušasi... bocmanas sako, mušasi... Kodėl? Negalima... muštųsi... laive... Būtų geriau... pasiliktumėt čia... kartais... mane išblokštų iš laivo. Sulaikykit juos kaip nors. Pasižiūrėkit ir pasakykit man... pro mašinų skyriaus ruporą. Nenoriu... dažnai čia laipiotumėt. Pavojinga... vaikščioti... po denį.

Džaksas, kapitono tebelaikomas už galvos, buvo priverstas klausytis baisių žodžių.

— Nenoriu... kad pražūtumėt, kol laivas ne... Rautas... Geras vyras... Laivas dar gali išsilaikyti...

Staiga Džaksas suprato, kad jam reikės eiti.

— Ar manot, gali? — sušuko jis.

Bet atsakymą susiglemžė vėjas, ir Džaksas teišgirdo vienintelį žodį, ištartą labai energingai:

— ...Visada...

Kapitonas Makviras paleido Džaksą ir pasilenkęs prie bocmano suriko:

— Grįžkit atgal su padėjėju!

Džaksas tik pajuto, kad ranka buvo nuimta nuo pečių. Jis buvo

paleistas ir gavo įsakymą... daryti... ką? Susinervinęs neapdairiai paleido turėklus, ir bematant jį pagavo vėjas. Jam pasirodė, kad niekas jo nebesulaikys ir vėjas išpūs per vairagalį iš laivo. Jis skubiai parpuolė, ir bocmanas, sekęs iš paskos, užvirto ant jo.

— Dar nesikelkit, ponas padėjėjau! — sušuko bocmanas.— Neskubėkit!

Persirito banga. Spjaudydamas vandenį, bocmanas daugmaž suprantamai pasakė, kad nebėra tiltelio trapo.

— Aš nuleisiu jus, pone, už rankų! — šūktelėjo jis. Paskui dar kažką suriko apie kaminą, kurį tikrų tikriausiai nuneš į jūrą. Džaksui tai pasirodė visai įmanoma, ir jis tuoj įsivaizdavo, kad ugnis pakuroje užgesusi, laivas bejėgis... Bocmanas greta kažką nesiliaudamas šaukė.

— Ką? Ką sakot? — sielvartingai sušuko Džaksas, ir tasai pakartojo:

— Ką pasakytų mano moteriškė, dabar mane pamačiusi?

Koridoriuje, kur pateko nemažai vandens ir teliūskavo tamsoje, vyrai tylėjo kaip išmirę, kol Džaksas ant vieno suklupo ir įniršęs iškeikė, kam guli ant tako. Tada du ar trys silpni balsai susirūpinę paklausė:

— Ar yra vilties, ponas padėjėjau?

— Kas čia jums pasidarė, kvailiai? — šiurkščiai atsakė Džaksas.

Jis jautėsi taip, kad būtų galėjęs griūti tarp jų ir nebejudėti. Bet jie atrodė palinksmėję ir paslaugiai perspėdami: „Atsargiau! Ten liuko dangtis, ponas padėjėjau“, nuleido jį į bunkerį. Bocmanas plumptelėjo iš paskos ir, vos tik atsistojęs ant kojų, ištarė:

— Ji pasakytų: „Taip tau ir reikia, senas kvaily, kam daveis į tą jūrą“.

Bocmanas turėjo šiokio tokio turto ir dažnai apie jį pabrėžtinai užsimindavo. Jo storulė žmona ir dvi suaugusios dukterys Londono Istende laikė daržovių parduotuvę.

Svirduliuodamas tamsoje Džaksas klausėsi neaiškaus griausmingo bildesio. Čia pat prie ausies netilo prislopinti klyksmai, o prie šių artimų garsų iš viršaus jungėsi dar garsesnis audros staugimas. Džaksui svaigo galva. Šitame bunkeryje ir jam laivo supimas pasirodė nepatirtas ir grėsmingas, atimantis drąsą, lyg jis būtų plaukęs jūra pirmą kartą.

Jau buvo beveik besikeberiojąs atgal, bet prisiminė kapitono Makviro balsą, ir grįžti pasidarė nebeįmanoma. Kapitonas įsakė nueiti ir

pasižiūrėti. Įdomu, kokia iš to nauda? Užsiutęs pasakė sau, kad pasižiūrės, aišku. Tačiau bocmanas, nerangiai svyrinėdamas, perspėjo, kad duris darytų atsargiai: ten bjaurios muštynės. Ir Džaksas, tartum kęsdamas didelį fizinį skausmą, irzliai pasiteiravo, kokio velnio jie ten mušasi.

— Dėl dolerių! Dėl dolerių, ponas padėjėjau! Visos jų skrynpalaikės sudužo. Prakeikti pinigai pabiro ir visur ritinėjasi, o jie kūlverstom vaikosi juos — draskosi ir kandžiojasi kaip nežinau kas. Tikras pragaras ten.

Džaksas trūktelėjo duris. Nedidukas bocmanas pažvelgė jam pro pažastį.

Viena iš lempų buvo užgesusi, turbūt sudužusi. Jų ausis užgriuvo pikti gomuriniai šauksmai ir kažkoks keistas šniokštimas — visų tų žmonių įtemptas kvėpavimas. Banga trenkė į laivo bortą, kurtinamai iš viršaus pasipylė vanduo, netoliese prieblandoje, kur oras buvo rausvas ir slopus, Džaksas pamatė galvą, smarkiai daužančią į grindis, kadaruojančias ore storas blauzdas, raumeningos rankos buvo apsivijusios kažkieno nuogą kūną, staiga pasirodė ir pradingo geltonas veidas su išsižiojusia burna ir pastėrusiu beprotišku žvilgsniu. Vartydamasi nudardėjo tuščia skrynelė; šoktelėjęs, lyg būtų buvęs paspirtas, pargriuvo žemyn galva žmogus; tolėliau neaiškiai matomi gužėjo kiti tartum pakalnėn riedantys akmenys, trypdami kojomis, pašėlusiai mosikuodami rankomis. Liuko trapas buvo aplipęs kuliais kaip bičių spiečius šaką. Jie kabojo ant pakopų kaip knibždanti kekė ir it padūkę iš apačios trankė kumščiais užtaisytą liuką, o pro jų klyksmus buvo girdėti, kaip virš galvų šniokščia vanduo. Laivas ir vėl pasviro į šoną, ir jie pradėjo kristi: pirma vienas, paskui du, ir pagaliau garsiai rėkdami nubiro visi.

Džaksas buvo apstulbintas. Bocmanas susirūpinęs niūriai paprašė:

— Tik jau neikit tenai, ponas padėjėjau.

Viskas ten raitėsi ir nepaliaujamai šokinėjo, ir kai laivas pakilo ant bangos, Džaksui pasirodė, kad toji žmonių masė užgrius ant jo. Jis pasitraukė atatupstas, užtrenkė duris ir drebančiomis rankomis užstūmė skląstį...

Kai tik padėjėjas nuėjo, kapitonas Makviras, vienas paliktas ant tiltelio, šonu šiaip taip nusigavo iki vairinės. Durys atsidarydavo išorėn, todėl jam teko pakovoti su vėju, ir kai pagaliau pasisekė įeiti,

durys žaibiškai užsitrenkė, tarsi kapitonas Makviras būtų šaute įšovęs per medį kaip kulka. Jis sustojo viduje įsitvėręs rankenos.

Vairo mechanizmas leido garą, ir ankštoje patalpoje naktouzo stiklo ovalas švietė skystame baltame rūke. Vėjas staugė, ūžė, švilpė, staigiais gaudžiančiais gūsiais drebindamas duris ir langines, piktai taškydamas jas purslais. Du ritiniai laglynio ir nedidelis brezentinis maišelis, pakabinti ant ilgo stropo, plačiai pasiūbavę vėl prisiplodavo prie sienos. Grotelės po kojomis jau beveik plaukiojo vandenyje; su kiekvienu bangos ūžtelėjimu vanduo kliokė pro visus durų plyšius; žmogus prie vairo buvo nusimetęs kepurę, švarką ir stovėjo atsirėmęs į prietaisų skydą vienais prie kaklo atlapotais dryžuotais medvilniniais marškiniais. Nedidelis varinis vairas jo rankose atrodė kaip trapus blizgantis žaisliukas. Jo kaklo gyslos buvo įsitempusios, duobutėje prie gerklės juodavo dėmė, o veidas buvo sustingęs ir sukritęs kaip negyvėlio.

Kapitonas Makviras nusišluostė akis. Banga, kuri vos neišnešė jo iš laivo, dideliam jo apmaudui nuplėšė ziuidvestę nuo praplikusios galvos. Šviesūs papurę plaukai, dabar šlapi ir patamsėję, buvo panašūs į skystą medvilninių siūlų sruogą, apsuktą aplinkui pliką kiaušą.

Veidas, blizgantis nuo sūraus vandens, buvo paraudęs nuo purslų plakimo. Kapitonas atrodė taip, lyg būtų išprakaitavęs prie atviros krosnies.

— Jūs čia? — burbtelėjo jis.

Antrasis padėjėjas buvo čia įsigavęs jau kiek anksčiau. Jis tūnojo kampe atstatęs kelius, suspaudęs smilkinius kumščiais; jo poza rodė įniršį, sielvartą, neviltį, nuolankumą ir kažkokį sutelktą neatlaidumą. Liūdnai ir įžūliai jis tarė:

— O aš dabar laisvas nuo vachtos, tai ką?

Garo mašina bildėjo, stojo, vėl bildėjo; akys alkaname vairininko veide buvo išsprogusios, tartum kompaso rožė už naktouzo stiklo būtų buvusi gabalas mėsos. Dievažin kiek laiko jis čia buvo paliktas prie vairo, sakytum užmirštas visų savo draugų. Varpas pusvalandžių nebemušė, pamainos nebesikeitė, laivo tvarka suiro, tačiau jis stengėsi laikyti kursą į šiaurę—šiaurės rytus. Nežinojo — galėjo būti sugedęs vairas, pakurose užgesusi ugnis, subyrėjusios mašinos, ir laivas galėjo apsiversti kaip lavonas. Jis buvo susirūpinęs, kad nesusipainiotų ir nenuklystų nuo kurso, nes kompaso rožė siūbavo į abi puses, sukiojosi ant ašies, ir kartais atrodė, kad iš viso sukasi aplink.

9. PLB 72

Jis kentėjo nuo dvasinės įtampos. Taip pat labai bijojo, kad vairinės nenuneštų į jūrą. Ant jos virto ir virto kalnai vandens. Kas kartą, laivui desperatiškai neriant žemyn, jo lūpų kampučiai sutrūkčiodavo.

Kapitonas Makviras pasižiūrėjo į vairinės laikrodį. Jis buvo prisuktas prie sienos, juodos rodyklės ant balto ciferblato, regis, stovėjo visiškai sustingusios. Buvo pusė antros ryto.

— Ir vėl diena,— sumurmėjo jis sau.

Jį išgirdo antrasis padėjėjas ir pakėlė galvą — jis atrodė kaip sielvartaujantis griuvėsiuose.

— Jūs nepamatysit jos išauštant! — sušuko jis. Jo rankos ir keliai smarkiai drebėjo.— Ne, prisiekiu Dievu! Nepamatysit!

Ir vėl suspaudė smilkinius kumščiais.

Vairininko kūnas kiek pajudėjo, tačiau galva stovėjo vietoje tartum akmeninė galva, užkelta ant kolonos. Laivui taip pasvirus, jog denis tiesiog išlėkė iš po kojų, kapitonas Makviras, strapaliodamas ir kone griūdamas, griežtai pasakė:

— Nekreipkit dėmesio, ką tas žmogus šneka.— Paskui, nepastebimai pakeitęs toną, labai rimtai pridūrė: — Jis ne vachtoje.

Jūreivis nieko neatsakė.

Taifūnas griaudėjo, purtė mažą patalpėlę, kuri atrodė sandari, nepraleidžianti oro; naktouzo šviesa visą laiką mirksėjo.

— Jūsų nepakeitė,— kalbėjo toliau kapitonas Makviras, žiūrėdamas žemyn.— Vis dėlto aš noriu, kad pasiliktumėt prie šturvalo, kol įstengsit. Jūs čia jau įgudęs. Kitas žmogus atėjęs gali viską sugadinti. Nieko iš to gero. Ne vaikų žaidimas. Ir vyrai tikriausiai turi darbo apačioje... Kaip manot, ar galėsit?

Vairo mechanizmas staiga trumpai sutarškėjo, liovėsi smilkęs kaip žarija, ir tylusis žmogus sustingusiu žvilgsniu pratrūko, tartum visa jo gyvybė būtų susitelkusi lūpose:

— Dėl Dievo, ponas kapitone! Aš galiu vairuoti per amžius, jei tik niekas manęs nekalbins!

— O! A! Gerai...— Kapitonas pirmąkart pakėlė į šį žmogų akis.— ...Heketai.

Ir atrodė, tuoj pat apie tai pamiršo. Jis pasilenkė prie mašinų skyriaus ruporo, šūktelėjo ir pakreipė galvą. Ponas Rautas atsakė iš apačios, ir kapitonas Makviras vėl pridėjo lūpas prie ruporo.

Aplinkui stūgavo audra, o jis pakaitomis glaudė prie garsintuvo tai lūpas, tai ausį, ir iš apačios kilo į jį mechaniko balsas — šiurkš-

tus, tartum atsitraukus nuo įtempto darbo. Vienas iš kūrikų susižeidęs, kiti netekę jėgų, ugnį palaikąs antrasis mechanikas ir pagalbinis kūrikas; trečiasis mechanikas stovįs prie garo vožtuvų. Mašinų valdymas rankinis. O kaip viršuje?

— Gan prastai. Viskas priklauso nuo jūsų,— atsakė kapitonas Makviras. Ar padėjėjas ten jau esąs? Ne? Na tai tuoj atsirasiąs. Ar ponas Rautas neleistų jam pakalbėti per ruporą? Per denio ruporą, nes jis, kapitonas, tuoj pat vėl eisiąs ant tiltelio. Su kinais bėda. Jie, regis, susimušę. Jokiu būdu negalima leisti, kad muštųsi...

Ponas Rautas nuėjo, ir kapitonas Makviras, priglaudęs ausį prie ruporo, išgirdo mašinų pulsavimą, tarsi laivo širdies plakimą. Pono Rauto balsas kažką šaukė ten toli apačioje. Laivas nėrė žemyn, mašinų pulsavimas sutriko, pasigirdo švilpesys, paskui viskas nutilo. Kapitono Makviro veidas buvo bejausmis, akys beprasmiškai įbestos į susirietusį antrąjį padėjėją. Vėl iš gelmių pasigirdo pono Rauto balsas ir atsinaujino pulsuojantys smūgiai — iš pradžių lėtai, paskui vis greitėdami.

Ponas Rautas buvo sugrįžęs prie ruporo.

— Nesvarbu, ką jie ten daro,— greitai pasakė jis, paskui susierzinęs pridūrė: — Laivas kai neria, tai atrodo, kad daugiau nebeišners.

— Baisus bangavimas,— pasakė kapitono balsas iš viršaus.

— Neleiskit man jo nuvaryti į dugną,— suriko Saliamonas Rautas aukštyn.

— Tamsu ir lyja. Nematyti, kas bus,— kalbėjo kapitono balsas.— Privalom... nesustoti... kad būtų galima... vairuoti... ir rizikuoti,— aiškiai dėstė jis.

— Aš ir darau viską su rizika.

— Mus čia... gerokai apdaužė,— kalbėjo toliau ramus kapitono balsas.— Vis dėlto... laikomės pakankamai gerai. Žinoma, jeigu vairinę nuneš...

Ponas Rautas dėmesingai palenkęs ausį kažką gaižiai sumurmėjo. Tačiau lėtas balsas viršuje pagyvėjo klausdamas:

— Ar Džakso dar nėra? — Paskui kiek luktelėjęs pridūrė: — Noriu, kad jis padėtų čia. Tegu ten susitvarko ir grįžta, dėl visa ko. Kad žiūrėtų laivo. Aš esu visai vienas. Antrojo padėjėjo nebeturim...

— Ką? — šūktelėjo ponas Rautas atsisukęs į mašinų skyrių. Paskui sušuko į ruporą: — Iškrito iš laivo? — Ir tuoj priglaudė ausį.

— Išsikraustė iš proto,— dalykiškai kalbėjo balsas iš viršaus.— Velniškai bjauriai išėjo.

Ponas Rautas, kuris klausėsi nulenkęs galvą, tai išgirdęs išplėtė akis. Tačiau iš viršaus atsklido kažkokie, lyg peštynių, garsai ir paskiri šūksmai. Jis pastatė ausis; visą tą laiką Bylas, trečiasis mechanikas, pakėlęs rankas laikė apgniaužęs nedidelį juodą ratuką, išsikišusį storo varinio vamzdžio šone. Atrodė, kad derindamas jo vietą virš galvos, jis nustatydavo tinkamą padėtį kažkokiam žaidime. Kad tvirčiau laikytųsi, jis buvo prisispaudęs petimi prie baltos pertvaros, vieną kelį sulenkęs; už diržo užkištas skuduras prakaitui šluostytis karojo ant šlaunies. Lygūs jo skruostai buvo užkaitę ir suodini, o anglies dulkės ant vokų tartum juodas grimas ryškino drėgną baltymų spindesį, teikdamos jaunam jo veidui kažką moteriško, egzotiško ir kerinčio. Kai laivas krisdavo žemyn, jis skubėdamas kietai prisukdavo ratuką.

— Visiškai išprotėjo,— staiga prabilo kapitono balsas.— Užpuolė mane... Ką tik. Turėjau jį parmušti... Ką tik dabar. Ar girdit, ponas Rautai?

— Velnias! — sumurmėjo ponas Rautas.— Atsargiai, Bylai!

Tarp geležinių mašinų skyriaus sienų jo šauksmas nuskambėjo kaip perspėjantis trimito signalas. Baltai nudažytos tos sienos kilo aukštyn į prieblandą nuožulniai kaip stogo skliautas, ir visa aukšta patalpa panėšėjo į kokio nors monumento vidų, geležinių grotų sudalintą aukštais, kur įvairiuose lygiuose mirksėjo šviesos, o viduryje tarp dirbančių, kaip kolonos išdėstytų mašinų po nejudriais cilindriškais iškilumais glūdėjo tamsa. Tyliame šiltame ore aidėjo atšiaurūs uragano garsai. Oras kvepėjo įkaitusiu metalu, alyva, jame tvyrojo garų miglelė. Duslūs bangų smūgiai kurtinamai ritosi iš vienos pusės į kitą.

Ant poliruoto metalo virpėjo atspindžiai lyg ilgi blyškūs ugnies liežuviai; apačioje iš po grindų kilo sukdamiesi didžiuliai skriejikai, blizgantys variu ir plienu, ir vėl leidosi; švaistikliai stambiais sąnariais lyg skeleto rankos ir kojos stūmė juos žemyn ir vėl traukė aukštyn su neįveikiamu tikslumu, o apačioje prietemoje kiti švaistikliai neskubėdami siūbavo į šalis, linkčiojo slankikliai, metaliniai diskai lėtai ir švelniai trynėsi vienas į kitą, maišėsi šešėliai ir blyksniai.

Kartais tie visi galingi ir tikslūs judesiai vienu metu sulėtėdavo, tartum būtų priklausę gyvam organizmui, kurį staiga pakirto mirtinas nuovargis, ir tada pono Rauto akys pailgame geltoname veide

suspindėdavo tamsiau. Jis kovojo šią kovą apsiavęs šlepetėmis. Trumpas blizgantis švarkas vos siekė strėnas, iš siaurų rankovių kyšojo balti riešai, tartum nuo pavojaus jis būtų paūgėjęs, rankos ir kojos pailgėjusios, oda išblyškusi, akys įkritusios.

Nenuilsdamas, su aiškiais tikslais jis energingai čia laipiojo aukštyn, čia dingdavo žemai apačioje, o kai sustodavo, laikydamasis už turėklų priešais paleidžiamąjį mechanizmą, žiūrėdavo į dešinę, į manometrą ir vandenmatį, pritvirtintus prie baltos sienos ir apšviestus siūbuojančios lempos. Prie jo alkūnės kvailai žiojėjo dviejų ruporų angos, o mašinų telegrafo ciferblatas buvo panašus į didelį apskritą laikrodį, kur vietoj skaitmenų buvo surašyti trumpi žodžiai. Sugrupuotos aplink indikatoriaus ašį ryškiai juodos raidės rodė pabrėžtinai garsius šūktelėjimus: PIRMYN, ATGAL, LĖTAI, PASIRUOŠTI, STOP, o plati juoda rodyklė buvo nukreipta žemyn į žodį VISU GREIČIU, kuris, taip išskirtas, traukė žvilgsnį, kaip patraukia dėmesį šaižus riksmas.

Gremėzdiškas žemo slėgio cilindras su mediniu gaubtu, iš viršaus žvelgiantis oriai ir piktai, sulig kiekvienu stumtelėjimu tyliai švokštė; išskyrus šį silpną šnypštimą, plieninės mašinos, skubiai arba lėtai judindamos savo sąnarius, dirbo tyliai ir sklandžiai. Ir visa tai — baltos sienos, judančios plieninės mašinų dalys, grindų plokštės po Saliamono Rauto kojomis, geležinės grotelės virš galvos, prieblanda ir atšvaitai — viskas be perstojo sutartinai kilo ir leidosi pagal rūsčius bangų mūšos dūžius į laivo bortą. Visa aukšta patalpos erdvė, kur aidžiai gaudė galingas vėjo balsas, viršuje siūbavo kaip medis, sviro tai į vieną, tai į kitą pusę, lenkiama smarkių gūsių.

— Jums reikia skubėti į viršų! — sušuko ponas Rautas, vos tik pamatęs katilinės tarpduryje pasirodžius Džaksą.

Džakso žvilgsnis klaidžiojo kaip girto, raudonas veidas buvo pabrinkęs tartum nuo persimiegojimo. Jis buvo nuėjęs sunkų kelią ir įveikė jį nepaprastai greitai, nes minčių skubrumas atsiliepė ir kūno pastangoms. Iššokęs iš anglių bunkerio, jis nuėjo per tamsų koridorių, klupdamas tarp sutrikusių žmonių, kurie, užkliudyti, iš visų pusių baimingai pusbalsiu klausinėjo: „Kaip ten viršuje, ponas padėjėjau?“; katilinės trapu, paskubom peršokdamas per geležinius skersinius, nubėgo žemyn į gilų šulinį, juodą kaip pragaras, siūbuojantį kaip sūpuoklės. Sulig kiekvienu laivo nėrimu dundėdamas kliokė vanduo, nuo vieno galo į kitą šokinėjo barškėdami anglies gabalai tartum akmenų griūtis, riedanti geležiniu šlaitu.

Kažkas dejavo iš skausmo, dar kažkas buvo palinkęs ties sukniubusiu kūnu, galbūt lavonu; kažkas smagiai keikėsi; šviesos atšvaitai po kiekvienos pakuros durelėmis atrodė kaip kraujo bala, ramiai spinduliuojanti aksominėje tamsoje.

Džaksui į sprandą padvelkė vėjo gūsis, o po akimirkos jis pajuto jį sūkuriuojant apie šlapias kulkšnis. Ūžė katilinės ventiliatoriai; priešais šešias pakuras svirduliuodamos lankstėsi dvi pusnuogės figūros su kastuvais.

— Sveiki! Dabar traukia kaip reikiant! — sušuko antrasis mechanikas, tartum visą laiką tik ir laukęs Džakso.

Kūriko pagalbininkas, vikrus vaikinukas balta oda ir rusvais ūsiukais, darbavosi su nebyliu įkarščiu. Jie palaikė didžiausią garo slėgį, ir aidus dundesys, lyg tuščiam baldų furgonui važiuojant per tiltą, nepertraukiama boso gaida jungėsi prie visų kitų garsų.

— Vis leidžia ir leidžia garą,— šaukė toliau antrasis mechanikas. Staiga ventiliatoriaus anga išspjovė ant jo peties srovę sūraus vandens su tokiu trenksmu tartum būtų išvertęs šimtą puodų, ir jis pasileido plūstis, prakeikė viską pasaulyje, taip pat ir savo sielą, siautėjo ir siuto, ir nė akimirkos nenustojo dirbti savo darbo. Džerkštelėjo metalinės durelės, ir karštas blausus ugnies žėrėjimas apšvietė apvalią jo galvą, besitaškančias seilėmis lūpas ir įžūlų veidą, paskui vėl džerkštelėjo ir užsivėrė, tarytum mirktelėjo baltai įkaitusi geležinė akis.

— Kur dabar atsidūręs tas prakeiktas laivas? Ar negali pasakyti? Kad man akys aptemtų! Po vandeniu jis ar kur? Pliaupia čia kibirais! Tie nelemti ventiliatoriai gal bus nugarmėję į pragarą, a? Ar žinai bent ką nors, tu... išsipustęs jūreivi?

Džaksas suglumo, bet tuoj laivas pasviro, ir jį nunešė tolyn; vos spėjus apžvelgti palyginti didelę mašinų skyriaus erdvę, kur buvo ramu ir šviesu, laivas smarkiai nėrė į vandenį, ir Džaksas galvotrūkčiais nulėkė į poną Rautą.

Vyresniojo mechaniko ranka, ilga kaip čiuptuvas, išsitiesė lyg išmesta spyruoklės jo pasitikti ir sulaikiusi nukreipė į ruporus. Tuo pat metu ponas Rautas rimtai ištarė:

— Jums reikia skubėti į viršų, būtiniausiai.

Džaksas suriko:

— Ar jūs čia, ponas kapitone? — ir ėmė klausytis.

Nieko. Staiga tiesiai į ausį sustaugė vėjas, ir netrukus uragano garsus nustūmė šalin silpnas ramus balsas:

— Tai jūs, Džaksai? Na?

Džaksas norėjo viską išpasakoti, trūko tik laiko. Nesunku buvo viską paaiškinti. Jis puikiausiai įsivaizdavo, kaip kuliai, sukišti į dvokiantį tarpdenį, persigandę ir bloguojantys gulėjo tarp skrynelių eilių. Paskui viena iš skrynelių — o gal ir kelios iškart — pajudėjo laivui pasvirus, atsitrenkė į kitas, šonai subyrėjo, dangčiai atsivožė, ir tie keverzos kinai visi kaip vienas puolė gelbėti savo turto. Vėliau kiekvieną kartą laivą mestelėjus, toji trypianti, klykianti minia buvo blaškoma ir šen, ir ten, iš vieno šono į kitą medžio nuolaužų, suplėšytų drabužių, riedančių dolerių sūkuryje. Pradėję peštis, jie nebegalėjo liautis. Niekas jų nebegalėjo sustabdyti, tik jėga. Tai tikra nelaimė. Jis tai matė ir tiek tegalėjo pasakyti. Kai kas iš jų gal jau ir nebegyvas. Kiti mušis toliau...

Jis siuntė aukštyn žodžius, ir jie lenkė vienas kitą, grūsdamiesi siaurame vamzdyje. Jie kilo į tylą, ten, kur vienišas audroje buvo tas, kuris viską žino ir supranta. Ir Džaksas norėjo, kad jį paleistų, kad jam nereikėtų dalyvauti tame nemalonume, primestame laivui, ištiktam didelės nelaimės.

V

Jis laukė. Mašinos sukosi lėtai, o beprotiško šuolio metu, ponui Rautui prieš tai šūktelėjus: „Atsargiai, Bylai!“, visiškai sustodavo. Jos stabteldavo supratingai apmirdamos judesio viduryje, ir sunkus alkūninis svertas taip ir likdavo pakrypęs, lyg suvokdamas pavojų ir laiko bėgsmą. Paskui, vyresniajam mechanikui sušukus: „Dabar leisk!“, pasigirsdavo tartum kvapas, einantis pro sukąstus dantis, ir mašinos užbaigdavo nutrauktą apsisukimą ir pradėdavo naują.

Jų judesiuose buvo matyti išminties apdairumas bei įžvalgumas ir didžiulės jėgos atsargumas. Tai buvo jų darbas — šis kantrus išprotėjusio laivo plukdymas per įniršusias bangas tiesiai į vėją. Kartais pono Rauto smakras palinkdavo prie krūtinės, ir jis stebėdavo mašinas suraukęs antakius, tartum didžiai susimąstęs.

Balsas, kuris užstojo nuo Džakso ausies uragano staugimą, prabilo:

— Pasiimkite jūreivius...— ir netikėtai nutrūko.

— Ką aš veiksiu su jais, ponas kapitone?

Staiga pasigirdo šaižus įsakmus skambtelėjimas. Trys poros akių

nukrypo į telegrafo skalę: rodyklė šoktelėjo nuo VISU GREIČIU iki STOP tartum velnio pasukta. Ir tada tie trys vyrai mašinų skyriuje pajuto, kaip laivas sustojo, keistai susitraukė lyg ruošdamasis desperatiškam šuoliui.

— Stabdyk! — sustaugė ponas Rautas.

Niekas — net kapitonas Makviras, kuris vienintelis būdamas denyje pamatė baltą putų pakraštėlį tokiame aukštyje, jog nepatikėjo savo akimis,— niekas negalėjo žinoti, kokio aukščio buvo ta banga ir kokio gylio ta kraupi gelmė, uragano išduobta už nubėgusios vandens sienos.

Ji puolė pasitikti laivo, ir „Nanšanas“, stabtelėjęs, tartum pritūpęs jėgų sukaupti, pakėlė nosį ir šoko. Visų lempų liepsnos sumažėjo, mašinų skyriuje aptemo. Viena užgeso. Tonos vandens užgriuvo denį su triuškinančiu trenksmu ir sūkuriais, baisiai ūždamos, tartum laivas būtų plaukęs po kriokliu.

Ten apačioje žmonės priblokšti susižvalgė.

— Nušlavė viską nuo pradžios iki galo, dievaži! — sušuko Džaksas.

Laivas smigo bedugnėn tarsi nuo pasaulio krašto. Mašinų skyrius grėsmingai pasviro į priekį kaip bokšto vidus per žemės drebėjimą. Iš kūryklos pasigirdo baisus krintančių geležų trenksmas. Per tą laiką, kol laivas laikėsi taip siaubingai nusmegęs, Bylas, kritęs ant kelių, ėmė šliaužti visom keturiom, lyg norėdamas pabėgti iš mašinų skyriaus, o ponas Rautas lėtai pasuko galvą su griežtu sukritusiu veidu ir nukarusiu apatiniu žandikauliu. Džaksas užsimerkė, ir jo veidas bematant pasidarė beviltiškai tuščias ir romus kaip neregio.

Pagaliau laivas ėmė lėtai kilti, visas svyruodamas, tartum būtų kėlęs kalną.

Ponas Rautas susičiaupė, Džaksas sumirksėjo, mažasis Bylas skubinai atsistojo.

— Dar viena tokia banga, ir laivui galas! — sušuko vyresnysis mechanikas.

Jie susižvelgė su Džaksu, ir abiem dingtelėjo ta pati mintis. Kapitonas! Juk viskas turėjo būti nuplauta už borto. Nebėra vairo mechanizmo — laivas kaip rąstas. Viskas tuoj bus baigta.

— Bėkit! — kimiai šūktelėjo ponas Rautas, žiūrėdamas į Džaksą išsiplėtusiomis abejojančiomis akimis, o tas atsakė jam neryžtingu žvilgsniu.

Telegrafo skambtelėjimas juos bematant nuramino. Juoda rodyklė akimirksniu šoktelėjo nuo STOP iki VISU GREIČIU.

— Leisk, Bylai! — sušuko ponas Rautas.

Tyliai sušnypštė garai. Stūmokliai ėmė slysčioti aukštyn ir žemyn. Džaksas priglaudė ausį prie ruporo angos. Balsas jo jau laukė. Jis pasakė:

— Surinkit visus pinigus. Imkitės tuojau pat. Man reikės jūsų čia, viršuje.

Ir tai buvo viskas.

— Ponas kapitone! — pašaukė Džaksas.

Atsakymo nebuvo.

Jis nusvirduliavo kaip nugalėtasis iš kautynių lauko. Kažkur buvo prasiskėlęs kaktą virš kairiojo antakio iki pat kaulo. To visiškai nejautė; daugybė Kinijos jūros bangų, galėjusių ir sprandą nusukti, buvo pervirtusios per galvą, išplovusios, išvaliusios ir pasūdžiusios tą žaizdą. Ji nekraujavo, tik žiojėjo raudonai; ir šita žaizda virš akies, susivėlę plaukai, netvarkingi drabužiai teikė jam išvaizdą žmogaus, aplamdyto muštynėse.

— Turiu surinkti dolerius,— pasakė jis ponui Rautui gailiai šypsodamas.

— Kas čia dabar? — supyko ponas Rautas.— Surinkti?.. Man nesvarbu...— Virpėdamas visu kūnu, bet pabrėžtinai tėvišku tonu jis kalbėjo toliau: — Dėl Dievo meilės, eikit jau. Jūs, denio veikėjai, varot mane iš proto. Dar tasai antrasis padėjėjas buvo užpuolęs mūsų senioką. Nežinot? Visi ten pagedot iš neturėjimo ką veikti...

Tai išgirdus, Džaksą suėmė pyktis. Iš neturėjimo ką veikti — iš tikrųjų... Užsiplieskęs panieka vyresniajam mechanikui, jis apsigręžė ir išėjo tuo pačiu keliu, kaip buvo atėjęs. Kūrykloje riebuilis kūriko padėjėjas triūsė su kastuvu netardamas nė žodžio, lyg kas būtų išpjovęs jam liežuvį, bet antrasis padėjėjas elgėsi kaip triukšmadarys bebaimis maniakas, ir toliau sugebantis kūrenti ugnį po laivo katilu.

— Ei, klajojantis padėjėjau! Ar negalėtum su savo šliurpiais iškelti suktuvu kiek pelenų? Visai juose paskendau. Prakeikimas! Ei! Atsimink kodeksą: „Jūreiviai ir kūrikai turi vieni kitiems padėti". A? Girdi?

Džaksas kaip pašėlęs kopė aukštyn, o tas pakėlęs galvą kaukė iš paskos:

— Ar kalbėt nebemoki? Ko čia landžioji? Ko tau čia reikia?

Džaksas įtūžo. Kai sugrįžo į koridoriaus tamsą pas jūreivius, pa-

sijuto galįs nusukti sprandą kiekvienam, kuris parodys menkiausią spyriojimąsi. Vien mintis apie tai varė į pasiutimą. Jis negalėjo atsisakyti. Ir jie neturi.

Juos patraukė veržlumas, su kuriuo jis įlėkė. Jie jau buvo susijaudinę ir išsigandę, kad jis taip vis pasirodo ir dingsta, kad jo tokie smarkūs ir greiti judesiai; jie ne tiek matė jį, kiek jautė, tokį puldinėjantį, ir jis atrodė įspūdingas, užsiėmęs neatidėliotinais reikalais, nuo kurių priklauso gyvybė ar mirtis. Iš pirmų žodžių — jis išgirdo — jie klusniai vienas po kito sušoko į bunkerį sunkiai dribsėdami. Jiems buvo neaišku, ką reikės daryti.

— Kas čia yra? Kas yra? — klausinėjo jie vienas kitą.

Bocmanas pamėgino paaiškinti. Išgirdę muštynių garsus, jie nustebo; stiprūs smūgiai baisiai aidėjo juodame bunkeryje, ir jie suprato, kad yra pavojuje. Kai bocmanas atlapojo duris, jiems pasirodė, kad uragano sūkurys, įsiveržęs pro geležinius laivo šonus, suka visus tuos kūnus kaip dulkes; jie išgirdo sumišą triukšmą, audringą bruzdesį, piktus neaiškius balsus, apmirštančius šauksmus ir kojų trypimą, susiliejantį su jūros smūgiais.

Valandėlę jie nustebę žiūrėjo, susikimšę tarpduryje. Džaksas šiurkščiai pro juos prasibrovė. Nieko nesakęs tiesiog įbėgo, ir viskas. Krūva kulių ant trapo, su rizika gyvybei besistengiančių įsilaužti pro užtaisytą liuką į užtvindytą denį, kaip ir anksčiau nukrito, ir Džaksas pradingo po jais kaip užverstas griūties.

Bocmanas sunerimęs sušuko:

— Eikit šen! Traukim padėjėją! Jį mirtinai sutryps. Eime!

Jie puolė tenai, lipdami ant krūtinių, pirštų, veidų besipainiojančiomis tarp drabužių kojomis, spardydami lentgalius; bet dar jiems nespėjus pripulti, Džaksas išniro iki juosmens iš daugybės įsikibusių rankų. Akies mirksniu jis vėl pradingo, jo švarkas liko be sagų, nugara perplyšo iki pat apykaklės, liemenė buvo atlapota. Didžiulė besigrumiančių kinų masė nuriedėjo laivui pakrypus — tamsi, neaiški, bejėgė, su laukiniu daugelio akių spindesiu blausioje lempų šviesoje.

— Nežiūrėkit manęs, po perkūnais! Nieko man neatsitiko! — suriko Džaksas.— Varykit juos pirmyn. Pasinaudokit proga, kai pasvirs laivas. Varykit juos pirmyn! Prie pertvaros. Sugrūskit tenai!

Įpuolę į knibždantį tarpdenį jūreiviai buvo kaip šalto vandens pliūptelėjimas į verdantį katilą. Niovynės valandėlę aprimo.

Kinai buvo sukibę į tokį tankų kamuolį, jog jūreiviai, susitvėrę rankomis ir padedami sminganćio laivo, nusviedė juos vienu šūstelė-

jimu kaip kokį kietą luitą. Jiems už nugarų kinai blaškėsi iš vienos pusės į kitą nedidelėmis grupelėmis ir pavieniui.

Bocmanas parodė didžiulę jėgą. Išskėtęs ilgas rankas, įsitvėręs pilerių, jis sustabdė septynis susivijusius į riedulį kinus. Jo sąnariai subraškėjo; jis ištarė: „Ha!", ir kinai išsilakstė. Tačiau dailidė parodė daugiau sumanumo. Nieko nesakęs jis nuėjo į koridorių ir atnešė laivavirvių ir grandinių ir iš jų padarė aptvarą.

Jokio pasipriešinimo iš tikrųjų nebuvo. Muštynės, kad ir kaip jos kilo, buvo virtusios paprastu stumdymusi iš aklos baimės. Viskas prasidėjo nuo išbarstytų dolerių gaudymo, o dabar kuliai tąsėsi tik stengdamiesi išsilaikyti ant kojų. Vienas kitam už gerklės kibo tik dėl to, kad susiturėtų nenublokštas į kitą kraštą. Tas, kuriam pavyko kur įsikibti, spardėsi, norėdamas nusikratyti kitų, kimbančių jam už kojų, kol laivas svirdamas nenusviesdavo visų drauge į kitą denio pusę.

Baltųjų velnių pasirodymas sukėlė siaubą. Ar jie atėjo žudyti? Atplėštas nuo minios žmogus suglebdavo jūreivių rankose; kiti, už kojų nuvilkti šalin, gulėjo nejudėdami kaip negyvi atviromis, į vieną tašką įsmeigtomis akimis. Tai šen, tai ten kulis puldavo ant kelių, tartum maldaudamas pasigailėti; keli, iš didelės baimės pasidarę nebesuvaldomi, gavo stipriais kumščiais į tarpuakį ir susigūžė; tie, kurie buvo susižeidę, pasiduodavo šiurkščioms rankoms be skundo, tankiai mirksėdami. Veidai sruvo krauju; skustose galvose žiojėjo gyva mėsa, buvo įdrėskimų, mėlynių, plėštinių ir pjautinių žaizdų. Dėl šių daugiausia buvo kaltas sudužęs porcelianas iš skrynelių. Tai šen, tai ten kinas paklaikusiomis akimis, išsipynusia kasele glostinėjosi kruviną padą.

Jie buvo suvaryti į glaudžias eiles, iš pradžių gerai papurtyti, kad paklustų, apkumščiuoti, kad apsiramintų, paraginti šiurkščiais žodžiais, kurie skambėjo kaip grasinimai. Jie sėdėjo eilėmis klaikūs, nusmurgę, o dailidė su dviem jūreiviais šmirinėjo šen ir ten, tempdami ir mazgydami virves. Bocmanas, viena ranka ir koja apsikabinęs pilerį, vargo su lempa, priglausta prie krūtinės, mėgindamas ją uždegti, ir niurzgėjo kaip įnikusi į darbą gorila. Jūreiviai lankstėsi kaip varpų rinkėjai ir mėtė viską į bunkerį: drabužius, medžio nuolaužas, sudužusį porcelianą, taip pat ir dolerius, surankiotus iš kišenių. Tai vienas, tai kitas jūreivis nulinguodavo prie durų su pilnu glėbiu šlamšto; liūdnos įkypos akys sekė jų judesius.

Kas kartą laivui pakrypus, ilgos eilės sėdinčių Dangiškosios imperijos gyventojų staigiai palinkdavo į priekį, o jam neriant žemyn,

susidauždavo skustos jų galvos. Kai valandėlę nutilo denį plaunančių bangų ūžimas, Džaksui, dar tebevirpančiam nuo fizinės įtampos, pasirodė, kad toje beprotiškoje kovoje čia, apačioje, jis kažkaip nugalėjo vėją, kad laivą užvaldė tyla, ir joje buvo girdėti vien griausmingi bangų dūžiai į bortus.

Iš tarpdenio viskas buvo pašalinta, visos „katastrofos skeveldros", kaip sakė jūreiviai. Jie stovėjo tiesūs, svyruodami virš daugybės galvų ir palinkusių pečių. Tai vienur, tai kitur kulis kūkčiodamas gaudė orą. Ten, kur krito šviesa, Džaksas matė išsišovusius šonkaulius, geltonus mąslius veidus, palenktus sprandus arba sutikdavo niūrų įsmeigtą į save žvilgsnį. Jis stebėjosi, kad nebuvo lavonų; tačiau daugelis jų atrodė leidžią paskutinį kvapą, ir jų jam buvo dar gailiau negu kad jie būtų buvę nebegyvi.

Staiga vienas kulis prabilo. Ant jo lieso įtempto veido švytravo šviesa; jis užvertė galvą kaip lojantis šuo. Iš bunkerio buvo girdėti, kaip bumpsi ir skimbčioja ridinėjantys doleriai; kulis ištiesė ranką, jo burna žiopčiojo juodai, ir nuo nesuprantamų gomurinių ūkaujamų garsų, lyg ne žmogaus kalbos, Džaksą persmelkė keistas jausmas, kad mėgina gražbyliauti gyvulys.

Dar du prakalbo, kaip Džaksui pasirodė, piktai kaltindami; kiti sujudo niurnėdami ir bambėdami. Džaksas liepė jūreiviams skubiai pasišalinti iš tarpdenio. Pats išėjo paskutinis, traukdamasis atatupstas durų link, o niurnėjimas virto garsiu klegesiu ir rankos tiesėsi į jį, lyg norėdamos nutverti kokį piktadarį. Bocmanas užstūmė skląstį ir susirūpinęs pasakė:

— Atrodo, vėjas bus nurimęs, ponas padėjėjau.

Jūreiviai džiaugėsi sugrįžę į koridorių. Slapčia kiekvienas sau galvojo, kad paskutiniu momentu galės išbėgti į denį, ir tai guodė. Baisiai bjauru net pagalvoti, kad prigersi triume. Susitvarkę su kinais, jie vėl prisiminė, kas ištiko laivą.

Džaksas, išėjęs iš koridoriaus, ligi kaklo atsidūrė gurgančiame vandenyje. Jis prisikasė iki tiltelio ir pajuto, kad jau gali įžiūrėti tamsius pavidalus, tarytum rega būtų antgamtiškai paaštrėjusi. Jis matė neaiškias apybraižas. Jos nebuvo panašios į pažįstamą „Nanšano" vaizdą, bet kažką priminė — seną apgriuvusį garlaivį, kurį prieš daugelį metų buvo matęs pūvantį dumbliname krante. „Nanšanas" panėšėjo į tą duženą.

Vėjas nepūtė, net nedvelkė, tik laivui nardant susidarydavo silpnos oro srovės. Iš kamino išnešti dūmai sėdo ant denio. Džaksas

eidamas traukė juos į save. Jis jautė atsargų mašinų pulsavimą ir girdėjo garsus, kurie atrodė pergyvenę didįjį audros staugimą: trinksėjo aplūžusios įrangos dalys, tilteliu sparčiai ritosi kažkokia nuolauža. Jis įžvelgė neryškią kresną savo kapitono figūrą; kapitonas stovėjo laikydamasis sulankstyto tiltelio turėklo ir lingavo kaip prikaltas vienoje vietoje. Netikėtai ramus oras prislėgė Džaksą.

— Mes atlikom tai, ponas kapitone,— sužiopčiojo jis.

— Taip ir maniau, kad atliksit,— tarė kapitonas Makviras.

— Iš tikrųjų? — burbtelėjo Džaksas sau panosėje.

— Vėjas staiga nutyko,— pasakė toliau kapitonas.

Džaksas neišlaikė:

— Jeigu jūs manot, kad buvo lengva...

Tačiau kapitonas, įsikibęs turėklų, jo nepaisė.

— Pagal knygas tai pats blogumas dar nepraėjęs.

— Jei dauguma jų nebūtų buvę leisgyviai nuo jūros ligos ir baimės, mes nė vienas nebūtume ištrūkę iš ten gyvi,— tarė Džaksas.

— Turėjau su jais pasielgti sąžiningai,— vangiai sumurmėjo Makviras.— Visko knygose nerasi.

— Esu tikras, kad jie būtų mus užpuolę, jei nebūčiau jūreiviams paliepęs kuo greičiau pasišalinti,— karštai kalbėjo toliau Džaksas.

Anksčiau kalbėdamiesi jie šaukė, bet buvo vos girdėti kaip šnabždesys, o dabar, nepaprastai tykiame ore, balsai skambėjo labai garsiai. Jiems atrodė, kad kalbasi tamsiame aidinčiame požemyje.

Pro praplyšusį debesų kupolą ant juodos neramiai banguojančios jūros krito kelių žvaigždžių šviesa. Retkarčiais ant denio nuvirsdavo vandens kūgio viršūnė ir susimaišydavo su kunkuliuojančiomis ant apsemto denio putomis, ir „Nanšanas“ krypuodamas sunkiai kasėsi apskritos debesų cisternos dugne. Šis tankių garų ratas, pasiutusiai besisukantis aplink ramų centrą, gaubė laivą tartum sustingusi ištisinė neįsivaizduojamai grėsminga siena. Jūra tame rate, regis, judinama iš vidaus, šokinėjo, kildama smailiaviršūniais kalnais, kurie virto vienas ant kito ir sunkiai talžė laivo šonus; už šios grėsmingos ramybės ribų tyliai sklido dejonė, begalinis įtūžusios audros skundas. Kapitonas Makviras tylėjo, ir klusi Džakso ausis staiga sugavo silpną pratisą kažkokios didžiulės nematomos bangos staugimą, artėjančios bangos, kurios nebuvo matyti juodoje tamsoje, bauginamai ribojančioje regėjimo lauką.

— Aišku,— pradėjo jis pagiežingai,— jie pagalvojo, kad mes naudojamės proga juos apiplėšti. Kaipgi! Jūs pasakėt — surinkit

pinigus. Lengviau pasakyti, negu padaryti. Jie gi nežinojo, ką mes sumanę. Mes ateinam, įsiveržiam tiesiai į jų vidurį. Turėjom suveikti sparčiai.

— Kadangi jau padaryta...— subambėjo kapitonas, nė nemėgindamas pažvelgti į Džaksą.— Turėjau pasielgti su jais sąžiningai.

— Jie mums dar atkeps pyragus, kai viskas pasibaigs,— tarė Džaksas labai susikrimtęs.— Tegu tik kiek nors atsigaus, tada pamatysit, ponas kapitone. Jie mums kibs į gerkles. Nepamirškit, pone, kad dabar čia ne anglų laivas. Šitie gyvuliai tai puikiai žino. Nelemtoji Siamo vėliava...

— Bet vis tiek laive mes,— pareiškė kapitonas Makviras.

— Bėdos dar nesibaigė,— atkakliai išpranašavo Džaksas, sverdėdamas ir stvarstydamasis.— Laivas sudaužytas,— pridūrė silpnu balsu.

— Bėdos dar nesibaigė,— pusbalsiu pritarė jam kapitonas Makviras.— Truputį pažiūrėkit laivą.

— Ar jūs nueinat nuo denio, ponas kapitone? — skubiai paklausė Džaksas, tartum vieną paliktą ant tiltelio jį, be jokios abejonės, turėjo užklupti štormas.

Jis žiūrėjo, kaip laivas, apdaužytas ir vienišas, sunkiai iriasi laukiniame kraštovaizdyje tarp juodų vandens kalnų, apšviestų tolimų pasaulių šviesa. Jis plaukė lėtai, iškvėpdamas į nurimusią uragano širdį savo jėgų perteklių — baltą garo debesėlį, ir žemas vibruojantis to iškvėpimo garsas atrodė tartum trimitas, kuriuo išsigelbėjęs gyvas padaras skelbia iššūkį jūrai, nekantraudamas vėl pradėti kovą. Garsas staiga nutrūko. Tykus oras sudejavo. Kelios žvaigždės virš Džakso galvos švietė į juodai garuojančią duobę. Juodas debesies disko pakraštys niūksojo virš laivo, plaukiančio po švytinčio dangaus ruoželiu. Atrodė, kad ir žvaigždės žiūri į jį įdėmiai, tartum paskutinį kartą, ir prabangi jų kekė švietė kaip diadema ant niūrios kaktos.

Kapitonas Makviras nuėjo į šturmano kajutę. Šviesos ten nebuvo, tačiau jis pajuto netvarką kambaryje, kur buvo pratęs gyventi tvarkingai. Jo fotelis buvo parvirtęs. Knygos gulėjo ant grindų; po batu sutraškėjo stiklas. Jis pasigraibė degtukų ir surado dėžutę ant lentynos su aukštu kraštu. Uždegė degtuką ir prisimerkęs prikišo liepsnelę prie barometro, kurio blizganti viršūnė iš stiklo ir metalo visą laiką jam linkčiojo.

Slėgis buvo nukritęs — neįtikėtinai nukritęs, toks žemas, jog

kapitonas Makviras net suniurzgė. Degtukas užgeso, ir storais sustingusiais pirštais jis skubiai išsitraukė kitą.

Priešais linkčiojantį viršūnės stiklą ir metalą vėl sušvito liepsnelė. Kapitono Makviro akys susiaurėjo nuo įtampos, tartum jis būtų laukęs beveik nepastebimo ženklo. Tokiu rimtu veidu jis panėšėjo į batuotą išsigimusį pagonį, deginantį smilkalus priešais savo dievaičio orakulą. Ne, jo neapsirikta. Gyvenime dar nebuvo matęs taip žemai kritusio slėgio.

Kapitonas Makviras tylutėliai švilptelėjo. Jis stovėjo susimąstęs, kol liepsna susitraukė į melsvą kibirkštėlę, nudegino pirštus ir užgeso. Tikriausiai barometras bus sugedęs!

Virš sofos buvo varžtais pritvirtintas aneroidas. Kapitonas pasisuko į jį, vėl uždegė degtuką ir pamatė, kad baltas antrojo prietaiso diskas iškalbingai pažvelgė į jį nuo pertvaros, neleisdamas prieštarauti, tartum abejinga materija būtų padariusi žmonių išmintį neklystančia. Dabar abejoti nebebuvo ko. Kapitonas Makviras nepatenkintas purkštelėjo ir numetė degtuką.

Vadinasi, visų blogiausia dar bus, ir jei knygos nemeluoja, bus visai blogai. Per paskutines šešias valandas jis pradėjo geriau suprasti, koks gali būti tas bjaurus oras. „Bus siaubinga",— ištarė jis mintyse. Degtukų šviesoje į nieką daugiau nežiūrėjo, tik į barometrą, bet vis dėlto pamatė, kad vandens grafinas ir dvi stiklinės iškritusios iš dėklo. Iš to geriau suprato, kokį supimą ištvėrė laivas. „Būčiau nepatikėjęs",— galvojo jis. Stalas taip pat buvo nušvarintas: liniuotės, pieštukai, rašalinė — visi daiktai, turėję savo saugias nuolatines vietas, buvo nukritę, tartum kieno pikta ranka būtų ėmusi juos vieną po kito ir mėčiusi ant šlapių grindų. Uragano įsibrauta ir į jo tvarkingą kampelį. To niekada anksčiau nebuvo atsitikę, ir baimė įsigavo į šaltą jo kraują. O visų blogiausia dar bus! Jis džiaugėsi, kad bėda tarpdenyje buvo laiku aptikta. Jeigu laivui galų gale teks nuskęsti, tai jis bent grims į dugną ramiai, jame žmonės nesikandžios ir nesidraskys. Tai būtų buvę šlykštu! Čia buvo matyti kapitono polinkis į žmoniškumą ir neaiškus suvokimas, kaip viskas turi būti.

Šios akimirksnio mintys buvo vis dėlto iš esmės lėtos ir nepaslankios, atitiko to žmogaus prigimtį. Jis ištiesė ranką, norėdamas padėti degtukus atgal į jiems skirtą vietą ant lentynos. Ten degtukai visada gulėdavo — taip jo buvo įsakyta. Stiuardui buvo seniai įkalta į galvą. „Dėžutė... štai čia, matot? Nelabai toli... kad aš galėčiau

lengvai pasiekti. Gali skubiai prisireikti šviesos. Laive niekada nežinai, ko gali skubiai prisireikti. Tad atsiminkit, stiuardai".

Ir žinoma, pats jis visada pedantiškai padėdavo degtukus į vietą. Taip padarė ir dabar, tik prieš atitraukiant ranką jam dingtelėjo, kad gali ir nebebūti daugiau progų pasinaudoti ta dėžute. Mintis buvo tokia aiški, jog jį sulaikė, ir be galo mažą sekundės dalelę pirštai vėl sugniaužė tą nedidelį daikčiuką, tartum jis būtų buvęs simbolis visų smulkių įpročių, kurie prirakina mus prie vargingo gyvenimo rato. Pagaliau dėžutę paleido ir griuvęs ant sofos ėmė klausytis, ar dar nekyla vėjas.

Dar ne. Jis girdėjo tik vandens ūžimą, sunkų šliūkščiojimą, duslius iš visų pusių gaivališkai banguojančios jūros dūžius. Jau niekada denis nebebus sausas.

Tačiau oro ramumas buvo bauginamai įtampus ir pavojingas, tartum kapitonui virš galvos ant plono plaukelio būtų kabojęs kardas. Per šitą baisų atvangos tarpą štormas prasiveržė pro šio žmogaus šarvus ir atvėrė jo lūpas. Kajutės vienumoje ir tamsybėje jis prabilo tartum kreipdamasis į kitą būtybę, nubudusią jo širdyje.

— Nenorėčiau prarasti laivo,— pasakė jis pusbalsiu.

Jis sėdėjo niekieno nematomas, skyrium nuo jūros, nuo savo laivo, atskirtas nuo visko, tartum atitrauktas nuo savojo gyvenimo tėkmės, kur tokioms keistybėms, kaip kalbėjimasis su savim, niekada nebuvo vietos. Rankas pasidėjęs ant kelių, sėdėjo trumpą sprandą nulenkęs ir sunkiai alsavo, pasidavęs keistam nuovargiui; nebuvo tiek apsišvietęs, kad tą nuovargį atpažintų kaip didelio dvasinio sukrėtimo padarinį.

Iš ten, kur sėdėjo, galėjo pasiekti prausyklės spintelės dureles. Ten turėtų būti rankšluostis. Yra. Gerai... Išsiėmęs nusišluostė veidą, paskui pradėjo trinti galvą. Jis energingai šluostėsi tamsoje, paskui nuleido rankšluostį ant kelių ir tarsi sustingo. Praslinko valandėlė visiškos tylos, niekas net nebūtų pagalvojęs, kad kajutėje sėdi žmogus. Tada pasigirdo šnabždesys:

— Jis dar gali išsikapanoti.

Kai kapitonas Makviras išbildėjo į denį, lyg staiga supratęs, kad per ilgai užsibuvo, tyka jau buvo trukusi daugiau kaip penkiolika minučių — taip ilgai, jog jam net įsivaizduoti tai būtų buvę nepakeliama. Džaksas, stovėdamas tiltelio priekyje, tuoj prašneko. Jo balsas, blankus ir tartum besiveržiantis pro stipriai sukąstus dantis, pasklido tamsoje, vėl sutirštėjusioje virš jūros.

— Aš pakeičiau vairininką. Heketas pradėjo šaukti, kad jau nebeištveria. Jis guli ten prie šturvalo visas baltas kaip negyvas. Iš pradžių nieko negalėjau ištraukti iš apačios, kad pakeistų tą vargšą. O tas bocmanas iš viso niekam tikęs, visada taip sakiau. Jau maniau, kad reikės pačiam eit ir atvesti kurį nors už pakarpos.

— A... gerai,— sumurmėjo kapitonas. Jis stovėjo budrus šalia Džakso.

— Antrasis padėjėjas taip pat vairinėje, susiėmęs už galvos. Jis susitrenkė, ponas kapitone?

— Ne, pakvaišo,— trumpai atsakė kapitonas.

— Bet atrodo lyg būtų griuvęs.

— Turėjau kiek stumtelėti,— paaiškino kapitonas.

Džaksas nekantriai atsiduso.

— Mus užklups labai staigiai,— tarė kapitonas Makviras,— ir, man regis, iš ten. Nors vienas Dievas težino. Iš tų knygų tik tiek naudos, kad supainioja ir nervus sugadina. Bus blogai, ir viskas. Jei tik galėtume laiku pasukti priešais ir pasitikti...

Praėjo minutė. Tankiai sumirksėjo kelios žvaigždės ir pradingo.

— Ar palikot juos ten saugiai? — staiga prabilo kapitonas, lyg tyla būtų buvusi nepakeliama.

— Ar turit omeny tuos kulius, ponas kapitone? Aš ten ištempiau skersai visą tarpdenį virvę.

— Taip? Gerai sumanyta, ponas Džaksai.

— Aš nemaniau... kad jums... rūpi,— tarė Džaksas; laivas krypavo ir kapojo jo kalbą, tartum kas būtų jį trūkčiojęs,— ...kaip aš susidorojau su tuo... pragarišku darbu. Mes tai padarėm. Bet gal tas viskas buvo be reikalo galų gale.

— Turėjau pasielgti sąžiningai, nors jie tiktai kinai. Tegu jie turi tiek pat šansų kaip ir mes, po velniais. Laivui dar ne galas. Ir taip jau bjauru sėdėti uždarytam apačioje per štormą...

— Aš taip ir pagalvojau, ponas kapitone, kai jūs man pavedėt tai padaryti,— niūriai įsiterpė Džaksas.

— ...o jei dar draskosi į gabalus,— kalbėjo kapitonas Makviras vis labiau karščiuodamasis.— Negalėjau leisti, kad tai dėtųsi mano laive, nors ir būčiau žinojęs, kad jam nė penkių minučių nebeliko. Negalėjau to pakęsti, ponas Džaksai.

Duslus garsas, panašus į šauksmą, aidintį uolų bedugnėje, prisiartino prie laivo ir vėl nutolo. Paskutinė žvaigždė, pasklidusi, padidėjusi, tartum virsdama ugniniu ūku, iš kurio buvo atsiradusi, iš visų

jėgų priešinosi begalinei juodai tamsai, tvyrančiai virš laivo, bet pagaliau užgeso.

— Dabar tai jau bus,— subambėjo kapitonas Makviras.— Ponas Džaksai!

— Klausau, ponas kapitone!

Abiem darėsi sunku vienam kitą įžiūrėti.

— Turim tikėtis, kad perkirsim ir išeisim kitoje pusėje. Aišku ir paprasta. Nėra ko užsiiminėti kapitono Vilsono audrų strategija.

— Taip, ponas kapitone.

— Vėl daugelį valandų pils iš visų pusių ir šluos viską nuo denio,— bambėjo kapitonas.— Nelabai kas ir likę viršuje — nebent nuneš dar jus ar mane.

— Abu, ponas kapitone,— sulaikęs kvapą sušnibždėjo Džaksas.

— Jūs visada jaudinatės iš anksto, Džaksai,— neįprastai paprieštaravo kapitonas Makviras.— Nors antrasis padėjėjas iš tiesų niekam tikęs. Girdit, ponas Džaksai? Jūs liksit vienas, jeigu...

Kapitonas Makviras nebaigė sakyti, o Džaksas dairėsi į visas puses ir tylėjo.

— Nesileiskit išmušamas iš vėžių,— gana greitai burbėjo toliau kapitonas.— Laikykit laivą tiesiai prieš. Tegu sako kas ką nori, bet didžiausios bangos eina pavėjui. Priešais, visada priešais — tai vienintelis būdas išplaukti. Jūs jaunas jūreivis. Eikit pasitikdamas. To gana kiekvienam, kad būtų vyras. Nepraraskit šalto proto.

— Taip, ponas kapitone,— atsakė Džaksas plastančia širdim.

Kelias kitas sekundes kapitonas kalbėjo į mašinų skyriaus ruporą ir gavo atsakymą.

Džaksą kažkodėl užplūdo pasitikėjimas savimi, dvelktelėjo tartum šiltas vėjelis, ir jis pajuto, kad visa, ką reikės padaryti, bus įveikiama. Iš tamsos atsklido tolimas grumėjimas. Taip netikėtai įgavęs savikliovos, Džaksas klausėsi ramiai, kaip žmogus, apsisaugojęs šarvais, žvelgia į kardo smaigalį.

Laivas be paliovos stūmėsi pirmyn tarp juodų vandens kalnų, mokėdamas už gyvybę smarkiu mėtymu. Jo vidus gaudė, išstumdamas į naktį sunkią baltų garų naštą, ir Džakso mintys skrajojo kaip paukštės po mašinų skyrių, kur ponas Rautas — toks geras vyras — buvo viskam pasiruošęs. Kai gaudimas nutilo, jam pasirodė, kad užslopo visi garsai, stojo mirtina tyla, kurioje išgirdęs kapitono Makviro balsą jis net krūptelėjo.

— Kas čia? Vėjas? — Balsas skambėjo kur kas garsiau, nei Džaksas kada nors buvo girdėjęs.— Į pirmagalį. Tai gerai. Laivas dar gali atsilaikyti.

Vėjų ūžimas sparčiai artinosi. Netoliese buvo galima atskirti mieguistą, bet jau bundantį skundą, o tolumoje stiprėjo, artėjo ir plėtėsi daugiabalsis priešgyniaujantis šauksmas. Dundėjo jame daugybė būgnų, skambėjo pikta veržli gaida ir tartum žygiuojančios minios giedojimas.

Džaksas jau aiškiai nebematė kapitono. Tamsa grūste grūdosi ant laivo. Jis tik atskyrė judesius, numanė jį išskečiant alkūnes, atmetant galvą.

Kapitonas Makviras neįprastai skubėdamas mėgino užsisegti viršutinę savo neperšlampamo apsiausto sagą. Uraganas, turintis galią dūkinti jūras, skandinti laivus, rauti medžius, griauti stiprias sienas ir net priblokšti prie žemės skrendančius paukščius, sutiko savo kelyje šį nekalbų žmogų ir tik per didžiules pastangas tesugebėjo išspausti iš jo keletą žodžių. Prieš užpuolant laivą iš naujo įtūžusiems vėjams, kapitonas Makviras susierzinęs ištarė:

— Nenorėčiau jo prarasti.

To nemalonumo jam neteko patirti.

VI

Gražią saulėtą dieną, brizui genant toli į priekį dūmus iš laivo kamino, „Nanšanas" atplaukė į Fudžou. Jo atvykimas buvo tučtuojau pastebėtas krante, ir jūreiviai uoste kalbėjo:

— Žiūrėkit! Matot šitą garlaivį? Kas jam yra? Jisai Siamo, ar ne? Jūs tik pažiūrėkit!

Iš tikrųjų atrodė, kad garlaivis buvo buvęs judančiu taikiniu kreiserio artilerijai. Ir mažojo kalibro sviedinių kruša nebūtų taip sudaužiusi, išdraskiusi, nusiaubusi jo viršutinės dalies; jis atrodė nusikamavęs ir išvargęs kaip laivai, parplaukiantys iš tolimų kraštų — teisybę pasakius, per tą trumpą reisą jis buvo nukeliavęs labai toli ir iš tikro jau buvo kone pasiekęs aną pasaulį, iš kurio nesugrįžta nė vienas laivas, kad atiduotų savo jūreivius žemei. Laivas buvo visas apsitraukęs pilka druskos plutele iki pat stiebų ir kamino viršaus, tartum (kaip pasakė vienas linksmas jūreivis) „įgula būtų jį išsižvejojusi kur nors iš jūros

dugno ir čia atitempusi, kad gautų atlyginimą už išgelbėjimą". Ir besidžiaugdamas savo sąmojingumu pasiūlė už laivą, „tokį, koks dabar yra", penkis svarus.

Dar nepraėjo nė valanda nuo atplaukimo, o iš sampano į Užsienio koncesijos krantinę jau išlipo perkaręs pikto veido žmogėnas raudonu nosies galu ir atsisukęs pagrasino „Nanšanui" kumščiu. Kažkoks ilgšis pavandenijusiomis akimis, kurio kojos buvo gerokai per plonos apvaliam pilvukui, prižirgliojo prie jo ir paklausė:

— Jau iš laivo, a? Greitai suveikta.

Jis buvo dėmėtu mėlynos flanelės kostiumu ir purvinais kriketo batais; virš lūpos karojo nešvarūs žili ūsai, tarp skrybėlės krašto ir viršaus dviejose vietose kiaurai švietė.

— Sveikas! Ką čia veiki? — paklausė buvęs antrasis „Nanšano" padėjėjas, skubiai kratydamas jam ranką.

— Darbo lūkuriuoju... gal pasitaikys gera proga... man padarė užuominą, kad išeičiau,— apatiškai paaiškino žmogus su kiaura skrybėle trūkčiojamai šniokštaudamas.

Antrasis padėjėjas vėl pagrasino kumščiu „Nanšanui".

— Jisai netinka nė šalandai vadovauti,— pareiškė drebėdamas iš pykčio.

Jo pašnekovas apatiškai dairėsi į šalis.

— Tikrai?

Jis pastebėjo krantinėje sunkią rudai nudažytą jūreivio skrynią, apsuktą apspurusiu brezentu ir perrištą nauja maniline virve. Pasižiūrėjo į ją susidomėjęs.

— Viską išdėčiau ir pakelčiau skandalą, jei ne ta prakeikta Siamo vėliava. Nėra į ką kreiptis, antraip aš jam užduočiau garo. Sukčius! Pasakė savo vyresniajam mechanikui — tas irgi geras sukčius — kad aš išsigandau. Didžiausi neišmanėliai ir kvailiai iš visų, kokie tik plaukiojo jūromis. Ne! Tik pagalvok...

— O pinigus ar sumokėjo? — staiga paklausė jo apskuręs pažįstamas.

— Sumokėjo. Atsiskaitė laive,— niršo antrasis padėjėjas.—„Papusryčiausit krante",— pasakė.

— Tai šunsnukis! — sumurmėjo pareikšdamas savo nuomonę ilgšis ir apsilaižė.— Gal ko nors išgertume?

— Jis man sudavė,— sušnypštė antrasis padėjėjas.

— Ką? Sudavė? Ką tu sakai? — užjaučiamai subruzdo mėlynai apsirengęs žmogėnas.— Čia neįmanoma kalbėtis. Aš noriu viską apie

tai sužinoti. Sudavė, a? Pasamdykim nešiką skryniai nunešti. Aš žinau čia ramią vietelę, kur galima išgerti po butelį alaus...

Ponas Džaksas, įdėmiai stebėjęs krantą pro žiūronus, vėliau pranešė vyresniajam mechanikui, kad „mūsų buvęs antrasis padėjėjas netruko susirasti draugužį. Tas atrodo nepaprastai panašus į valkatą. Mačiau, kaip jie kartu nuėjo nuo krantinės“.

Kapitonui Makvirui netrukdė kaukšėjimas ir trinksėjimas remontuojant laivą. Laiške, kurį kapitonas rašė tvarkingoje šturmano kajutėje, stiuardas rado tokių įdomių vietelių, jog dukart vos neįkliuvo. Tačiau ponia Makvir keturiasdešimt svarų per metus kaštuojančio namo svetainėje tramdė žiovulį — gal iš pagarbos sau, nes buvo ten viena.

Ji atsilošė paauksuotoje supamojoje kėdėje pliušine sėdyne prie židinio, kur už grotelių žioravo anglys, o lentynėlę puošė japoniškos vėduoklės. Pakeldama arčiau prie akių, tingiai žvilgčiojo tai į vieną, tai į kitą iš daugelio puslapių. Ne jos kaltė, kad laiškai tokie proziški ir taip visiškai neįdomūs, pradedant „Brangioji mano žmona“ ir baigiant „Jūsų mylintis vyras“. Juk iš tikrųjų negalima norėti, kad ji suprastų visus tuos laivo reikalus. Malonu, žinoma, kad jis parašo, bet ji niekada neklausė savęs kodėl.

„...Jie vadinami taifūnais... Padėjėjui tai, regis, nepatiko... Knygose nėra... Negalėjau leisti, kad tai tęstųsi...“

Popierius garsiai sušiugždėjo. „...Tyka, trukusi daugiau kaip dvidešimt minučių“,— skaitė ji nerūpestingai; toliau neatidžiam žvilgsniui užkliuvo žodžiai kito puslapio viršuje: „...vėl pamatyti Jus ir vaikus...“ Ji nekantriai sukrutėjo. Jisai vis galvoja apie grįžimą namo. Niekada anksčiau negaudavo tokios geros algos. Tai kas gi čia yra?

Jai neatėjo į galvą paskaityti antrąją, jau užverstą lapo pusę. Ten būtų radusi parašyta, kad gruodžio dvidešimt penktąją tarp ketvirtos ir šeštos ryto kapitonas Makviras jau manė, kad jo laivas nebeišsilaikys nė valandos tokioje jūroje ir kad jis niekada nebepamatys savo žmonos ir vaikų. Niekam to nebuvo lemta sužinoti (jo laiškai taip greit nusimesdavo), niekam, išskyrus stiuardą, kuriam ši žinia padarė didelį įspūdį. Tokį didelį, jog jis net mėgino pasakyti kokui mintį „mes visi buvom per plauką nuo mirties“, iškilmingai pareikšdamas:

— Pats seniokas turėjo velniškai mažai vilties, kad mes išsigelbėsim.

— Iš kur jau žinai? — paniekinamai paklausė kokas, senas kareivis.— Gal jisai tau sakė?

— Na, jis man apie tai užsiminė,— įžūliai išpoškino stiuardas.

— Eik jau eik! Kitą sykį jis pasakys man,— nusišaipė kokas per petį.

Ponia Makvir greitai skaitė toliau: „...Pasielgti sąžiningai... Nelaimingieji... Tiktai trys, visiems lūžusios kojos, o vienas... Pagalvojau, kad geriau neskelbti... tikiuosi pasielgęs teisingai...“

Ji nuleido laišką. Ne, apie grįžimą namo daugiau nebuvo. Turbūt šiaip tik pareiškė dievobaimingą norą. Ponia Makvir nusiramino. Tyliai, santūriai tiksėjo juodas marmurinis laikrodis, vietinio juvelyro įvertintas trim svarais, aštuoniolika šilingų ir šešiais pensais.

Staiga atsidarė durys ir į kambarį įlėkė ilgakojė mergaitė, dar tebedėvinti trumpas sukneles. Tankūs bespalviai gana ilgi plaukai buvo išsidraikę jai ant pečių. Pamačiusi motiną, ji sustojo ir smalsiai įsmeigė šviesias akis į laišką.

— Nuo tėvo,— sumurmėjo ponia Makvir.— Kur dėjai kaspiną?

Mergaitė kilstelėjo rankas prie galvos ir patempė lūpą.

— Jis sveikas,— tingiai kalbėjo toliau ponia Makvir.— Bent aš taip manau. Juk niekada apie tai nerašo,— susijuokė ji.

Mergaitė klausėsi abejingai, išsiblaškiusi, ir ponia Makvir nužvelgė ją meiliai, su pasididžiavimu.

— Eik užsidėk skrybėlaitę,— pasakė ji po valandėlės.— Aš eisiu apsipirkti. Šiandien išpardavimas pas Linomą.

— Oi, kaip nuostabu! — išraiškingai pasakė mergaitė netikėtai rimtu vibruojančiu balsu ir iššokavo iš kambario.

Buvo graži diena, dangus pilkas, šaligatviai sausi. Ties manufaktūros parduotuve ponia Makvir nusišypsojo stambiai sudėtai moteriškei juodu apsiaustu, apsiginklavusiai gagato papuošalais ir apsivainikavusiai gėlėmis, negyvai žydinčiomis virš irzlaus matronos veido. Abi vienu metu pratrūko čiauškėti sveikindamos viena kitą ir šūkčiodamos, labai skubiai, tartum gatvė būtų galėjusi atsiverti ir praryti visą tą džiaugsmą, dar nespėjus jo viena kitai išreikšti.

Joms už nugaros nuolat sukosi aukštos stiklinės durys. Žmonės negalėjo praeiti, vyriškiai stovėjo nuošaliau, kantriai laukdami, o Lidija susikaupus kaišiojo skėčio galą tarp akmens plokščių. Ponia Makvir tarškėjo:

— Labai labai ačiū. Dar negrįžta. Aišku, labai liūdna, kad jo nėra, bet kokia paguoda žinoti, kad jis taip gerai laikosi.— Ponia Makvir atsiduso.— Klimatas jam ten labai tinka,— pridūrė ji džiugiai šypsodama, tartum vargšas Makviras būtų iškeliavęs į Kiniją sveikatos pataisyti.

Dar nesiruošė namo ir vyresnysis mechanikas. Ponas Rautas puikiai žinojo geros tarnybos vertę.

— Saliamonas sako, kad stebuklams galo nėra! — linksmai sušuko ponia Raut senajai damai, sėdinčiai fotelyje prie židinio.

Pono Rauto motina krustelėjo, suvytusios jos rankos su juodomis pirštinaitėmis be pirštų gulėjo ant kelių.

Mechaniko žmonos akys šokinėte šokinėjo po laišką.

— Saliamonas sako, kad tas jo laivo kapitonas, prisimenat, mama, toks priekvailis, padarė šį tą protingo.

— Taip, mieloji,— nuolankiai atsakė senutė; ji sėdėjo nuleidusi galvą su sidabriniais plaukais ir atrodė labai rami, kaip ir visi nusenę žmonės, kurie tartum viską pamiršę stebi paskutinius gyvenimo tvyksnius.— Man regis, prisimenu.

Saliamonas Rautas, Bičiulis Solas, Tėtušis Solas, vyresnysis mechanikas, „geras vyras Rautas",— ponas Rautas, nuolaidus ir tėviškas jaunųjų draugas, buvo jauniausias iš daugelio jos vaikų, kurie visi buvo jau mirę. Geriausiai ji prisimindavo jį dešimtmetį berniuką, gerokai prieš jam išvykstant į Šiaurę mokytis mechaniku kažkokioje didelėje mašinų gamykloje. Nuo tada taip retai jį matydavo ir pragyveno tiek daug metų, jog tekdavo dabar sugrįžti į tolimą praeitį, kad jį galėtų atpažinti per laiko miglas. Kartais jai atrodydavo, kad marti kalba apie kažkokį svetimą žmogų.

Jaunesnioji ponia Raut nusivylė.

— Hm... hm...— Ji pervertė lapą.— Kaip apmaudu! Jis nesako, kas ten buvo. Sako, aš negalėsianti suprasti, kaip tai buvę išmintinga. Tik pagalvokit! Ir kas ten galėjo būti? Koks negeras, mums nepasako!

Toliau ji skaitė ramiai, nieko nebesakydama, ir baigusi įsižiūrėjo į ugnį. Apie taifūną vyresnysis mechanikas parašė vos kelis žodžius, tačiau kažkas paskatino jį parodyti, kad vis labiau ilgisi bendravimo su šia linksma moterim. „Jeigu nereikėtų prižiūrėti motinos, aš jau šiandien išsiųsčiau tau pinigų kelionei. Galėtum čia įsikurti nedideliam namelyje. Tada kartais tave aplankyčiau. Mes juk neinam jaunyn..."

— Jis sveikas, mama,— atsiduso ponia Raut pagyvėjusi.

— Jis visada buvo stiprus sveikas berniukas,— ramiai atsakė senutė.

O pono Džakso pasakojimas buvo labai gyvas ir išsamus. Jo draugas iš Atlanto prekybinio laivo negailėdamas perteikė tas žinias kitiems padėjėjams laineryje.

— Vienas pažįstamas rašo man apie nepaprastą atsitikimą jo laive per tą taifūną — prisimenat, kur skaitėm laikraščiuose prieš du mėnesius. Įdomus dalykas! Bet pažiūrėkit patys, ką jis rašo. Tuoj parodysiu jo laišką.

Ten buvo frazių, parašytų viliantis sudaryti nerūpestingo, beatodairiško ryžto įspūdį. Bet Džaksas buvo visai nuoširdus, nes rašė tai, ką tuo momentu jautė. Įvykius tarpdenyje jis pavaizdavo taip, kad net šiurpino:

„...Ir staiga man dingtelėjo, kad tie nelemtieji kinai negali žinoti, jog mes nesam pasiutę plėšikai. Negerai atimti pinigus iš kinų, ypač jei jie stipresni. Iš tikrųjų turėjom būti pasiutę, kad eitume vogti tokiu oru, bet ką tie vargšai galėjo žinoti? Taigi daug negalvodamas aš akimoju išsivedžiau vyrus. Mūsų darbas buvo padarytas — tai, kas labai rūpėjo seniokui. Mes ir išsinešdinom, nebeklausinėjom, kaip jie jaučiasi. Esu įsitikinęs, kad jeigu jie nebūtų buvę taip negailestingai aptrankyti ir bijoję — visi iki vieno — atsistoti, mes būtume buvę suplėšyti į skutelius. O, buvo visai striuka, patikėkit! Ir galit iki amžiaus galo bastytis po savo kūdrą, kol paklius jums toks darbelis“.

Paskui jis profesionaliai suminėjo laivui padarytą žalą ir rašė toliau:

„Kai štormas nurimo, padėtis pasidarė velniškai kebli. Mums nebuvo nė kiek geriau nuo to, kad neseniai buvom perėję po Siamo vėliava; nors škiperis čia nemato jokio skirtumo — „jeigu laive esame mes“,— sako jis. Yra jausmų, kurių šis žmogus tiesiog neturi, ir tiek. Tada gali aiškinti ar jam, ar sienai, bus tas pats. Bet apskritai laivas Kinijos jūroje yra velnioniškai vienišas, jeigu nėra konsulo, netgi kanonierės kur nors netoliese ar kokios korporacijos, kur galėtum kreiptis bėdai ištikus.

Mano supratimu, šituos kinus reikėjo dar kokių penkiolika valandų palaikyti po užraktu, nes maždaug tiek mums buvo likę iki Fudžou. Ten greičiausiai būtume radę kokį nors karo laivą ir būtume jautęsi saugūs jo pabūklų priedangoje; juk kiekvieno karo laivo — anglų, prancūzų ar olandų — kapitonas padės baltiesiems, jeigu laive kils muštynės. O vėliau būtume galėję atsikratyti kinų su visais jų pinigais, perdavę juos mandarinui, ar kaip ten vadina tuos su tamsiais akiniais, kuriuos nešioja portšezuose po tas jų smirdančias gatves.

Seniokas kažkodėl negalėjo to suprasti. Norėjo, kad viskas liktų tyku gražu. Taip įsikalė sau į galvą, jog ir su gariniu suktuvu neištrauksi. Jis norėjo, kad būtų kuo mažiau triukšmo — laivo vardo la-

bui, jo savininkų labui, „visų suinteresuotų labui“,— pasakė jis, rūsčiai žiūrėdamas į mane. Aš užsiutau. Na kurgi tokį dalyką nuslėpsi? Bet skrynelės buvo pritaisytos kaip reikiant ir nieko joms nebūtų atsitikę per bet kokį štormą, tiktai mes buvom pakliuvę į tokį pragarą, jog tu ir supratimo neturi.

Aš vos laikiausi ant kojų. Nė vienas iš mūsų jau beveik trisdešimt valandų neturėjom nė valandėlės atokvėpio, o čia dar seniokas sėdi ir trinasi smakrą, krapštosi pakaušį, taip susirūpinęs, jog net savo ilgaaulius batus užmiršo nusiauti.

— Tikiuosi, ponas kapitone,— sakau,— jūs neišleisit jų į denį, kol mes vienaip ar kitaip pasiruošim juos sutikti?

Mat nesijaučiau labai tikras, kad mes tuos bernus suvaldysim, jei jie susimanys užpulti. Tąsymasis su tokiu gyvu kroviniu — ne vaikų žaidimas. Be to, buvau žvėriškai pavargęs.

— Verčiau leistumėt mums,— sakau,— sumesti jiems apačion visus tuos dolerius ir tegul sau dėl jų pjaunasi, o mes bent pasilsėsim.

— Neprotingai kalbat, Džaksai,— sako jis, saviškai iš lėto pakeldamas akis, ir nuo to visada žmogus neturi kur dėtis.— Mes privalom sugalvoti išeitį, kuri būtų visiems teisinga.

Darbo turėjau devynias galybes, kaip gali įsivaizduoti, todėl pasiunčiau jūreivius darbuotis ir sumaniau truputį prigulti. Nepamiegojau ant savo gulto nė dešimties minučių, tik staiga įvirto stiuardas ir pradėjo tampyti už kojos.

— Dėl Dievo meilės, ponas Džaksai, greičiau eikit! Greičiau eikit į denį, ponas padėjėjau. Labai prašau!

Tas vaikinas visai išmušė mane iš vėžių. Nesusigaudžiau, kas atsitiko — gal vėl uraganas ar dar kas. Vėjo nebuvo girdėti.

— Kapitonas juos išleidžia! Išleidžia! Bėkit į denį, ponas padėjėjau, ir gelbėkit mus! Vyresnysis mechanikas jau nubėgo apačion revolverio.

Štai ką aš supratau iš to žioplio kalbos. O Tėtušis Rautas prisiekinėja, kad nuėjo tiktai pasiimti švarios nosinės. Šiaip ar taip, aš įšokau į kelnes ir nulėkiau į vairagalį. Ant tiltelio buvo tikra erzelynė. Vairagalyje dirbo keturi jūreiviai su bocmanu. Padaviau jiems šautuvus — visi laivai, plaukiojantys Kinijos pakrantėmis, turi šautuvų — ir nusivedžiau ant tiltelio. Pakeliui susidūriau su Bičiuliu Solu; jis atrodė susijaudinęs ir čiulpė neuždegtą cigarą.

— Bėgam! — sušukau jam.

Įpuolėm į šturmano kajutę septyniese. Buvo jau po viskam. Seniokas stovėjo vis dar jūriniais batais iki pat šakumo, bet vienais marški-

niais — turbūt sukaito begalvodamas. Šalia stovėjo tas frantas, klerkas iš Ben Hino firmos, vis dar pažaliavusiu veidu ir juodas kaip kaminkrėtys. Iškart pamačiau, kad įkliuvau.

— Kokio čia velnio kvailiojat, ponas Džaksai? — klausia seniokas perpykęs kaip niekad.

Atvirai prisipažįstu, net žado netekau.

— Dėl Dievo, ponas Džaksai,— sako jis,— atimkit iš vyrų šautuvus. Būtinai kas nors susižeis, jeigu neatimsit. Po perkūnais, šitam laive bjauriau kaip beprotnamy! Dabar paklausykit. Noriu, kad padėtumėt man ir šitam Ben Hino žmogui suskaičiuoti pinigus. Gal ir jūs neatsisakysit, ponas Rautai, jeigu jau čia esat? Kuo daugiau mūsų bus, tuo geriau.

Tai šitaip jis susigalvojo per tą laiką, kai aš buvau užsnūdęs. Jeigu būtume buvę anglų laivas ar būtume nugabenę tuos kulius į anglų uostą, pavyzdžiui, tokį kaip Honkongas, tai nebūtų buvę galo kvotoms ir tampymams, ieškiniams dėl nuostolių padengimo ir taip toliau. Bet kinai geriau už mus pažįsta savo valdininkus.

Liukai jau buvo atidengti, ir visi, prabuvę apačioje ištisą parą, susirinko denyje. Keistas jausmas ėmė žiūrint į tokią daugybę išsekusių įbūgusių veidų. Vargšeliai spoksojo į dangų, į jūrą ir laivą tartum būtų manę, kad viskas jau subyrėję į druzgus. Ir nenuostabu! Jie tiek ištvėrė, jog baltasis jau būtų dvasią išleidęs. Bet sako, kinai jokios dvasios, ar sielos, neturi. Vis dėlto jie turi kažką tokio velniškai atsparaus. Vienam vaikinui (iš smarkiau nukentėjusių) buvo kone iškabinta akis. Ji kyšojo išlindus, didumo sulig puse vištos kiaušinio. Baltasis būtų dėl to bent mėnesį lovoj išgulėjęs, o tasai stumdėsi tarp visų, šnekėjosi su kitais lyg niekur nieko. Jie ten tarpusavy labai klegėjo, ir kai tik seniokas iškišdavo plikę į tiltelį, visi liaudavosi plepėję ir sužiurdavo į jį iš apačios.

Atrodo, seniokas, baigęs galvoti, liepė tam iš Ben Hino nulipti žemyn ir paaiškinti, kaip jie gali atgauti savo pinigus. Vėliau man pasakė šitaip: kadangi visi kuliai dirbo toje pačioje vietoje ir tiek pat laiko, tai jis sumetė, kad teisingiausia bus mūsų surinktus pinigus padalyti visiems po lygiai. Vieno žmogaus doleriai nuo kito niekuo nesiskiria, sakė jis, o jeigu imsi kiekvieno klausinėti, kiek jis atsinešė į laivą pinigų, tai dar gali pameluoti, ir tada nebus iš to jokios naudos. Man regis, čia jis neklydo. O dėl pinigų atidavimo kokiam nors kinų valdininkui, kurį būtų buvę galima surasti Fudžou, tai jis pasakė, kad būtų tas pats, jeigu įsidėtų juos tiesiai sau į kišenę. Turbūt ir jiems taip atrodė.

Pabaigėm dalinti dolerius iki sutemstant. Įdomus buvo vaizdas:

jūra banguoja, laivas pažiūrėti dužena, o tie kinai vienas po kito griuvinėdami lipa į tiltelį pasiimti savo dalies; seniokas vis dar su batais, vienmarškinis, visas suprakaitavęs dalina pinigus ir retkarčiais užsipuldinėja tai mane, tai Tėtušį Rautą dėl ko nors, kas jam ne prie širdies. Sužalotiesiems jų dalį jis pats nunešė prie liuko Nr. 2. Buvo likę dar trys doleriai, tai tuos atidavė labiausiai nukentėjusiems kuliams po vieną. Paskui mes suvertėm ant denio krūvas šlapių skudurų, visokių nuolaužų ir šiaip šlamšto, kurį net pavadinti nežinau kaip, ir leidom patiems atsirinkti savo daiktus.

Žinoma, taip ir buvo geriausia — nekelti triukšmo visų suinteresuotų asmenų labui. O kaip tau atrodo, išsipustęs pašto garlaivio lepūnėli? Vyresnysis mechanikas sako, kad, be jokios abejonės, tai buvo vienintelė išeitis. O škiperis anądien man pasakė: „Yra dalykų, apie kuriuos knygose nieko nerasi". Man regis, kad kaip toks bukagalvis, jis išsisuko kuo puikiausiai".

PAŽANGOS AVANPOSTAS

I

Prekybos punkto viršininkai buvo du baltieji. Kejertsas, vyresnysis, buvo žemas ir storas, Karljė, jo padėjėjas — aukštas, didžiule galva, labai stambaus stuomens ir ilgų plonų kojų. Trečiasis punkto žmogus buvo Siera Leonės negras, tvirtinantis, kad jo pavardė — Henris Praisas. Bet čiabuviai, gyvenantys palei upę, kažin kodėl buvo jį praminę Makola ir visą laiką, kiek jis tame krašte išbuvo, vis keisdamas vietą, tuo vardu jį ir vadino. Jis mokėjo angliškai ir prancūziškai ir kalbėdamas lyg dainuodavo, turėjo gražią rašyseną, išmanė sąskaitybą ir širdies gilumoje garbino piktąsias dvasias. Jo žmona buvo Luandos negrė, labai didelė ir labai rėksni. Palei žemo, į pašiūrę panašaus jo būsto duris saulėkaitoje ropinėjo trys vaikai. Makola, nešnekus ir neperprantamas, niekino abu baltuosius. Savo žinioj jis turėjo nedidelį molinį sandėlį su žoliniu stogu ir dėjosi teisingai tvarkąs karolių, medvilninių audeklų, raudonų skepetų, varinės vielos ir visokių kitokių prekių sąskaitas. Be sandėlio ir Makolos trobos, punktui išvalytame plote stovėjo dar vienas didelis statinys. Jis buvo nendrinis, dailus, su verandom iš visų keturių pusių. Jame buvo trys kambariai. Vidurinysis — tai svetainė su dviem paprastais stalais ir keliomis taburetėmis. Kiti du — baltųjų vyrų miegamieji. Kiekviename tebuvo po lovą su tinklu nuo moskitų, ir daugiau jokių baldų. Ant lentinių grindų buvo išmėtyta baltųjų vyrų manta: atdaros pustuštės dėžės, suplyšę drabužiai, seni batai,— visi daiktai nešvarūs, visi sudriskę, kokie paslaptingai kaupiasi aplink netvarkingus žmones. Gerokai toliau nuo šitų pastatų buvo dar vienas būstas. Jame po aukštu smarkokai pakrypusiu kryžium gulėjo žmogus, matęs čia viso ko pradžią, planavęs šį pažangos avanpostą ir stebėjęs jo steigimą. Tėvynėje jis buvo nepripažintas dailininkas; kai atsipyko tuščiu pilvu vaikytis šlovės, jis per dideles protekcijas atvyko čia. Makola matė, kaip šis energingas menininkas

mirė nuo drugio ką tik užbaigtame name, ir į tai žiūrėjo kaip į viską abejingai, tarsi sakydamas: „Taip ir žinojau“. Paskui kiek laiko jis gyveno vienas su savo šeima, sąskaitų knygomis ir Piktąja Dvasia, valdančia žemes prie pusiaujo. Su savo Dievu jis sutarė labai gerai. Matyt, buvo pamaloninęs jį, prižadėdamas, kad tas netrukus gaus baltųjų žmonių, su kuriais vėl galės pažaisti. Šiaip ar taip, Didžiosios Prekybos Kompanijos direktorius, atplaukęs garlaiviu, panašiu į milžinišką šprotų skardinę su pastatyta joje plokščiastoge pašiūre, rado punktą gerai tvarkomą ir Makolą ramiai, kaip jam įprasta, dirbantį savo darbą. Direktorius liepė pastatyti kryžių ant pirmojo agento kapo, o į jo vietą paskyrė Kejertsą. Karljė buvo priimtas pavaduotoju. Direktorius buvo kietaširdis ir veiklus žmogus, kartkartėm — tik labai nežymiai,— leisdavęs sau niūriai pajuokauti. Kejertsui su Karljė jis pasakė prakalbą apie tai, kad punktas teikiąs daug vilčių. Kitas prekybos punktas esąs už kokių trijų šimtų mylių. Todėl jie turį ypatingą galimybę pasižymėti ir gauti iš prekybos gerų procentų. Ši vieta — tikra malonė pradedantiesiems. Kejertsą toks direktoriaus geraširdiškumas sujaudino kone iki ašarų. Jis pasakė, kad visomis išgalėmis stengsis pateisinti šitokį maloningą pasitikėjimą ir taip toliau, ir panašiai. Kejertsas buvo dirbęs telegrafo valdyboje, tai mokėjo pakalbėti kaip reikia. Karljė, buvęs kavalerijos puskarininkis toje kariuomenėje, kurios saugumą garantavo kelios Europos valstybės, buvo mažiau sujaudintas. Jeigu bus procentų — juo geriau; ir, niūriu žvilgsniu nužvelgęs upę, miškus, neįbrendamus šabakštynus, kurie tarsi buvo atkirtę punktą nuo likusio pasaulio, burbtelėjo pro dantis:

— Pagyvensim — pamatysim.

Rytojaus dieną, išmetusi į krantą kelis medvilninių audeklų ryšulius ir keletą maisto dėžių, šprotų skardinė išplaukė ir turėjo pasirodyti po šešių mėnesių. Denyje direktorius kilstelėjo ranką prie kepurės, atsisveikindamas su abiem agentais, stovinčiais ant kranto ir mojuojančiais skrybėlėmis, o paskui, eidamas į kajutę, pasakė vienam senam Kompanijos tarnui:

— Tik pažiūrėkit į tuos du silpnapročius! Kaip čia juos tokius atsiuntė — matyt, ten namie mūsiškiams visai galvos susisuko. Aš juodviem liepiau išsidirbti daržus, pastatyti naujus sandėlius, aptverti tvoras ir sukalti prieplauką. Bet garantuoju — nieko jie nepadarys. Nežinos net kaip pradėti. Aš visą laiką sakiau, kad punktas prie tos upės yra nenaudingas, na o tuodu — irgi to paties galo.

— Čia jie susitupės,— ramiai šypsodamasis pasakė tas visko matęs žmogus.

— Na, bent aš pusei metų jų atsikračiau,— nusišiepė direktorius.

Du vyriškiai nulydėjo akimis garlaivį, kol tas dingo už posūkio, tada petys petin užlipo šlaitu ir pasuko į punktą. Tame didžiuliame ir nepažįstamame krašte jie tebuvo išgyvenę labai neilgai, ir tai tarp kitų baltųjų, prižiūrimi ir vadovaujami viršesnių už save. Ir dabar, nors buvo suvis nejautrūs subtiliai aplinkos įtakai, jie pasijuto baisiai vieniši, staiga likę be kitų tame laukiniame pasauly, kuris atrodė juo keistesnis ir nesuprantamesnis dėl tarpais šmėstelinčių slėpiningų veržlaus savo gyvenimo blyksnių. Juodu buvo menki ir negabūs žmogeliai, kokių egzistencija įmanoma tik dėl aukšto civilizuotos visuomenės organizuotumo. Nedaugelis žmonių tesupranta, kad jų gyvenimas, pati jų charakterio, jų gabumų ir siekių esmė yra tik išraiška jų tikėjimo savo aplinkos saugumu. Drąsa, šaltakraujiškumas, savikliova, jausmai ir principai, visos didžios ir visos menkos mintys priklauso ne individui, o miniai,— miniai, kuri aklai tiki neįveikiama savo institucijų ir savo moralės jėga, savo policijos ir savo įsitikinimų galingumu. Tačiau susidūrimas su grynu nesušvelnintu laukiniškumu, su pirmykšte gamta ir pirmykščiais žmonėmis bematant sukelia jų širdyse baisų nerimą. Prie vienatvės jausmo, prie aiškaus suvokimo, kad liko vienišos tavo mintys, tavo pojūčiai, prie neigimo viso to, kas įprasta, taigi ir saugu, prisideda teigimas to, kas nepaprasta, taigi ir pavojinga, nuojauta kažin kokių miglotų dalykų, nesuvaldomų, atgrasių, kurių bauginantis įsiveržimas jaudina vaizduotę ir gadina civilizuotus nervus tiek kvailiems, tiek ir išmintingiems.

Kejertsas ir Karljė ėjo petys petin, kone susiglaudę kaip vaikai patamsyje, abu jausdami,— netgi truputį su malonumu,— pavojų, kuris, kaip daugmaž nuvokė, buvo prasimanytas. Juodu visą laiką draugiškai šnekučiavo.

— Mūsų punktas puikioje vietoje,— pasakė vienas.

Antrasis pritarė ir visaip išgyrė vietos gražumą.

Paskui juodu priėjo kapą.

— Vargšelis! — pasakė Kejertsas.

— Jis mirė nuo drugio, ar ne? — staigiai sustojęs sumurmėjo Karljė.

— Taigi,— pareiškė Kejertsas pasipiktinęs.— Man sakė, kad tas vyrukas kepdavo saulėkaitoj be jokios atžvalgos. Klimatas čia, kaip visi sako, yra nė kiek ne blogesnis nei namie, jeigu tik laikysies pavėsio.

Ar girdit, Karljė? Aš čia viršininkas ir įsakau, kad neljstumėt saulėkaiton! — Dėl viršininkavimo jis pajuokavo, bet šiaip kalbėjo rimtai. Mintis, kad jam gali tekti palaidoti Karljė ir likti vienam, jį nukratė. Jis ūmai pajuto, kad čia, Afrikos vidury, Karljė jam daug brangesnis žmogus negu tikras brolis kur kitur.

Karljė, pagavęs pokalbio dvasią, kariškai atidavė pagarbą ir žvaliai atsakė:

— Jūsų įsakymas bus įvykdytas, viršininke!

Tada nusikvatojo, pliaukštelėjo Kejertsui per nugarą ir sušuko:

— Man rodos, mes čia pagyvensim! Tie laukiniai neš dramblio kaulą, o mes sėdėsim ir rinksim. Gal ne toks jau ir blogas šitas kraštas!

Juodu garsiai nusijuokė, o Karljė pagalvojo: „Vargšas tas Kejertsas, toks riebus ir nesveikas. Būtų baisu, jeigu man reikėtų jį čia palaidoti. Tokį žmogų aš gerbiu..." Ir dar nepriėję savo namų verandos, juodu jau vadino vienas kitą draugužiu.

Pirmąją dieną juodu buvo labai veiklūs, vaikštinėjo aplinkui su plaktukais, vinimis ir raudonu kolenkoru, kabino užuolaidas, tvarkė namą, kad būtų smagus ir gražus, nusprendę pradėti naują gyvenimą jaukiai ir patogiai. Jiems tas tikslas nebuvo įmanomas pasiekti. Norint veiksmingai kibti net grynai į materialines problemas, reikia daug šviesesnio proto ir daug didesnio vyriškumo, negu žmonės paprastai įsivaizduoja. Niekur nebūtum galėjęs rasti dviejų labiau tai veiklai netikusių žmonių. Visuomenė ne iš kokio gerumo, bet dėl nesuprantamų savo reikmių buvo pasirūpinusi tais dviem vyrais ir uždraudusi jiems bet kokią savarankišką mintį, bet kokią iniciatyvą, bet kokį nukrypimą nuo rutinos, uždraudusi grasindama mirtimi. Jie tegalėjo gyventi kaip mašinos. Ir dabar, netekę rūpestingos globos vyrų su plunksnakočiu už ausies ar su auksiniais antsiuvais ant rankovės, jie pasijuto nelyginant tie iki gyvos galvos nuteisti kaliniai, kurie, paleisti po daugelio metų kalinimo, nebežino, ką su laisve daryti. Jie nežinojo, ką daryti su savo jėgomis, nes abu, neturėdami patirties, nieko nepajėgė savarankiškai nuspręsti.

Baigiantis antram mėnesiui, Kejertsas dažnai sakydavo:

— Jeigu ne mano Meli, nematytum čia manęs!

Meli buvo jo duktė. Norėdamas sukrauti savo mergaitei kraitį, jis metė tarnybą telegrafo valdyboje, kur taip laimingai buvo išdirbęs septyniolika metų. Jo žmona buvo mirusi, ir mergaitę augino jo seserys. Jis gailėjosi gatvių, šaligatvių, kavinių, draugų, su kuriais buvo išdraugavęs daugelį metų; gailėjosi visko, ką matydavo kiekvieną dieną;

minčių, kurias sukeldavo pažįstami daiktai, bejėgiškų, monotoniškų ir guodžiančių valstybinio tarnautojo minčių; gailėjosi visų apkalbų, nedidelių susikirtimų, menko priešiškumo, juokelių,— visko, ką patyrė valstybinėje įstaigoje.

— Jei mano svainis būtų doras žmogus,— sakydavo Karljė,— ir turėtų širdį, manęs čia nebūtų.

Išėjęs į atsargą, jis per savo tingėjimą ir įžūlumą taip įsipyko saviškiams, kad netekęs kantrybės svainis nežmoniškom pastangom išsirūpino jam Kompanijoje antros kategorijos agento vietą. Neturėdamas nė skatiko ir galutinai suvokęs, kad nieko daugiau nebegalės iš giminaičių išpešti, jis norom nenorom gavo sutikti su tokiu pragyvenimu. Kaip ir Kejertsui, jam buvo gaila senojo gyvenimo. Jam buvo gaila kardo ir pentinų žvangesio giedrą popietę, kareivinių pokštavimo, įgulos miesto merginų, be to, kartu jis jautė kaip ir kokią skriaudą. Su juo aiškiai buvo neteisingai pasielgta. Ir dėl to jis kartkartėmis būdavo blogai nusiteikęs. Tačiau tarpusavy juodu sutarė, nes buvo vienodai paiki ir tingūs. Juodu drauge nieko neveikė, visiškai nieko, ir mėgavosi dykaduonyste, už kurią jiems buvo mokama. Pamažėle juodu net ėmė vienas kitą kone mylėti.

Juodu gyveno nelyginant neregiai didžiuliame kambaryje, pažino tik tuos daiktus, su kuriais susidurdavo (ir tai ne itin gerai), o bendro vaizdo anaiptol nematė. Upė, miškas, visa didžiulė žemė, pulsuojanti gyvybe, jiems tebuvo didžiulė tuštuma. Netgi skaisti saulės šviesa nieko suvokiamo jiems nepadėjo įžvelgti. Daiktai atsirasdavo prieš juos ir išnykdavo kažin kaip be jokio ryšio ir tikslo. Upė, atrodė, atbėgdavo iš niekur ir nutekėdavo taip pat į niekur. Ir tekėjo per vakuumą. Kartais iš to vakuumo pasirodydavo kanojos, ir vyrai su ietimis rankose staigiai užplūsdavo punkto kiemą. Jie buvo nuogi, juodais žvilgančiais kūnais, išsidabinę sniego baltumo kriauklėmis ir blizgančia varine viela, tobulai sudėti. Kalbėjo keistai čiauškėdami, vaikščiojo oriai, ir neramios lakstančios jų akys svaidė greitus atšiaurius žvilgsnius. Tie kariai sutūpdavo prieš verandą ilgomis eilėmis, keturiomis ar daugiau, ir laukdavo, kol vadai valandų valandas derėdavosi su Makola dėl dramblių ilčių. Kejertsas sėdėdavo savo kėdėje ir žiūrėdavo į viską, kas kieme dėjosi, nieko nesuprasdamas. Spoksodamas į juos apvaliomis mėlynomis akimis, jis šūkteli Karljė:

— Tik pažiūrėk! Pažiūrėk į tą va... ir į aną, kur kairėje. Ar esi kada matęs tokį veidą! Tai bent juokingas galvijas!

Karljė, rūkydamas trumpą medinę pypkę su vietos tabaku, išdidžiai

prieina, sukdamas ūsus, ir, žvelgdamas į karius su išpuikėlišku atlaidumu, sako:

— Gražūs gyvuliai. Atgabeno ilčių? Taip? Nelabai skubėjo. Pažiūrėk į to raumenis, trečio nuo galo. Nenorėčiau gauti nuo tokio kumščiu į nosį. Jų rankos gražios, bet iš kojų žemiau kelių — nieko gero. Kavaleristų iš jų neišeitų.— Ir, su pasitenkinimu nužvelgęs savo paties blauzdas, visada užbaigdavo: — Fui! Kaip jie smirdi! Makola, ar girdi! Nuvesk tą bandą į fetišą (visuose punktuose sandėliai buvo vadinami fetišais, matyt, dėl juose esamos civilizacijos dvasios) ir duok jiems kokių niekų, ko ten turi. Verčiau ten tegul būna pilna dramblio kaulo, o ne skudurų.

Kejertsas pritardavo:

— Taip taip! Eik ten, ponas Makola, ir užbaik savo derybas. Kai viskas bus gatava, aš ateisiu pasverti ilčių. Reikia būti atidiems.— Paskui, pasigręžęs į bendrininką: — Šita gentis yra nuo žemupio, kvepia — oho! Atsimenu, kartą jau yra čia buvę. Tik pasiklausyk, koks triukšmas! Ir kaip žmogui gyventi tokiame pragare? Tiesiog galva plyšta.

Šitokie pelningi apsilankymai buvo reti. Dienų dienas abu prekybos ir pažangos pionieriai žiūrėdavo į tuščią kiemą, nužertą statmenų tviskančios saulės spindulių. Aukšto kranto papėdėje vienodai tekėjo žvilganti upė. Jos vidury, ant smėlio seklumų sugulę šonas prie šono, šildėsi saulėje begemotai ir aligatoriai. Ir apsupę menką, prekybos punktui išvalytą plotą, nusitęsę į visas puses, iškalbingoje nebylios didybės tyloje dunksojo bekraščiai miškai, slepiantys neapsakomai painų fantastišką gyvenimą. Abu vyrai nieko nesuprato, ir niekas jiems daugiau nerūpėjo, tik leisti dienas, skiriančias juos nuo garlaivio sugrįžimo. Jų pirmtakas buvo palikęs keletą suplyšusių knygų. Jie susirinko tas romanų draiskanas ir, kadangi nieko panašaus nebuvo skaitę, įniko į jas stebėdamiesi ir susižavėję. Kiauras dienas netilo nesibaigiančios ir kvailos kalbos apie turinį ir veikėjus. Afrikos viduryje jie susipažino su Rišeljė ir d'Artanjanu, Vanago Akimi ir tėvu Gorijo bei su daugeliu kitų žmonių. Jie apkalbinėjo tuos visus vaizduotės sukurtus veikėjus, tarsi šie būtų buvę gyvi jų draugai. Netikėjo jų dorybėm, įtarinėjo jų motyvus, menkino jų sėkmę, piktinosi jų veidmainiškumu arba abejojo drąsa. Nusikaltimų aprašymai sukeldavo abiejų rūstybę, o švelnios ir graudingos vietos jaudindavo iki širdies gelmių. Karljė atsikrenkščia ir griežtai kaip kareivis sako:

— Kokia nesąmonė!

Kejertso apvalios akys pritvinksta ašarų, riebūs skruostai virpčioja; pasikrapštęs pliką galvą, jis pareiškia:

— Nuostabi knyga! Aš net neįsivaizdavau, kad pasaulyje yra tokių protingų žmonių!

Juodu taip pat rado keletą senų savo šalies laikraščių. Spauda svarstė tai, ką gražbylingai teikėsi vadinti „Mūsų kolonijinė ekspansija“. Čia buvo daug kalbama apie civilizuoto pasaulio teises ir pareigas, apie šventą civilizacijos skleidimo veiklą, buvo giriami nuopelnai tų, kurie neša šviesą, tikėjimą ir komerciją į tamsius pasaulio kraštus. Karljė su Kejertsu skaitė, stebėjosi ir pradėjo kur kas labiau save vertinti.

Vieną vakarą Karljė tarė, plačiai mostelėjęs ranka:

— Po šimto metų čia tikriausiai bus miestas. Krantinės ir sandėliai, kareivinės ir... ir... biliardinės. Civilizacija, broleli, ir dorovė... ir visa kita. Ir tada žmonės perskaitys, kad pirmieji iš civilizuoto pasaulio šioje vietoje gyveno du šaunūs vyružiai, Kejertsas ir Karljė.

Kejertsas linktelėjo.

— Taip, šita mintis paguodžia.

Jie buvo tarsi pamiršę mirusį savo pirmtaką, tačiau vieną ankstų rytą Karljė nuėjo ir tvirtai įstatė kryžių.

— Kiekvieną sykį, eidamas pro šalį, negalėdavau į jį žiūrėti,— paaiškino jis Kejertsui, kai jie rytą gėrė kavą.— Negalėdavau žiūrėti — taip nukrypęs. Todėl įstačiau tiesiai. Ir tvirtai, turiu pasakyti! Buvau pasikabinęs abiem rankom ant skersinio. Nė nekrustelėjo. Taigi. Įstačiau kaip reikiant.

Kartais pas juos į svečius ateidavo Gobila. Gobila buvo aplinkinių kaimų vadas, žilagalvis laukinis, liesas ir juodas, su baltos medžiagos strėnajuoste ir nušiurusiu panteros kailiu ant pečių. Atžirgliodavo kaulėtom kojom, pasiramsčiuodamas ilga, sulig jo paties ūgiu lazda, ir, įėjęs į bendrąjį punkto kambarį, atsitūpdavo palei duris, kairėje pusėje. Čia tupėdavo ir žiūrėdavo į Kejertsą, tarpas nuo tarpo pasakydavo jam kalbą, kurios tas nesuprasdavo. Kejertsas, ką nors knibinėdamas, retsykiais tardavo jam draugiškai:

— Na, kaip laikais, baidykle? — ir abu vienas kitam nusišypsodavo.

Abudu baltieji mėgo tą seną ir neperprantamą padarą ir vadino jį tėvu Gobila. Gobila ir elgėsi kaip tėvas ir, ko gero, tikrai mylėjo visus baltuosius. Visi jam atrodė labai jauni, be galo panašūs (išskyrus stotą), ir jis žinojo, kad jie visi broliai, be to, nemirtingi. Dailininko mirtis,

to pirmo baltojo žmogaus, kurį Gobila pažinojo artimai, jo tikėjimo nesugriovė, nes jis buvo tvirtai įsitikinęs, kad baltasis tik apsimetė mirusiu ir davėsi palaidojamas dėl kokios nors slaptingos priežasties, kurios nesužinosi, tad neverta nei klausinėti. Gal šitaip jis sugrįžo namo, į savo kraštą. Šiaip ar taip, šitie du — ano baltojo broliai, ir Gobila savo naivią meilę dabar skyrė jiems. Jie irgi savotiškai jį mylėjo. Karljė priėjęs pliaukšteldavo jam per nugarą ir lengvabūdiškai degiodavo degtukus jam dėl smagumo. Kejertsas visada mielai duodavo pauostyti amoniako. Trumpai sakant, jų elgesys buvo toks pat kaip ir ano baltaodžio padaro, kuris pasislėpė žemėje. Gobila atidžiai juos stebėjo. Gal jie yra anas, ar bent vienas iš jų yra anas? Niekaip to negalėjo nuspręsti, negalėjo išsiaiškinti tos paslapties, tačiau visą laiką buvo su jais labai draugiškas. Dėl to draugiškumo Gobilos kaimo moterys kiekvieną rytą vorele ateidavo per nendryną, nešinos paukščiais, saldžiosiomis bulvėmis, palmių vynu, o kartais ir kokia ožka. Kompanija pakankamai neaprūpindavo savo punkto maistu, todėl agentams šitoks tiekimas buvo reikalingas. Dėl Gobilos gerumo tuodu gaudavo visko ir gyveno puikiai.

Kartas nuo karto vieną kurį partiesdavo drugys, tai antrasis švelniai ir rūpestingai slaugydavo. Šiaip tos ligos jie labai rimta nelaikė. Nuo jos jie silpnėjo ir atrodė vis blogiau. Karljė akys įdubo, jis pasidarė irzlus. Kejertso veidas viršum apvalaus pilvo subliuško, persikreipė, sakytum kokios nelemties paženklintas. Tačiau būdami visą laiką drauge, jie nepastebėjo, kad jų išvaizda, taip pat ir būdas pamažėle keitėsi.

Taip praėjo penki mėnesiai.

Tada vieną rytą, kai Kejertsas su Karljė sėdėjo tingiai atsilošę savo krėsluose verandos paunksmėje ir šnekėjosi apie greitai atplauksiantį garlaivį, iš miško išnėrė būrelis ginkluotų vyrų ir patraukė punkto link. Jie buvo ne iš šio krašto. Aukšti, liekni, mėlynais klasiškai klostėmis krintančiais kraštuotais apdarais iki pat žemės; ant nuogo dešiniojo peties kiekvienas turėjo muškietą.

Makola aiškiai susijaudino ir išbėgo iš sandėlio (kur prabūdavo kiauras dienas) svečių pasitikti. Jie suėjo į kiemą ir su panieka apsižvalgė. Jų vadas, stiprus ir ryžtingas negras krauju pasruvusiomis akimis, atsistojo priešais verandą ir pasakė ilgą kalbą. Jis smarkiai mosikavo rankomis ir nutilo staiga.

Jo intonacija, ilgų jo sakinių garsai apstulbino abu baltuosius. Nepasakysi, kad tai būtų jiems priminę ką pažįstama, bet vis dėlto atrodė

panašu į civilizuotų žmonių kalbą. Skambėjo kaip ta beprasmiška kalba, kurią kartais girdime per sapną.

— Kokia čia kalba? — paklausė nustebęs Karljė.— Iš pradžių man pasivaideno, kad jis šneka prancūziškai. Šiaip ar taip, tokio vogravimo niekada nesame girdėję.

— Taip,— atsiliepė Kejertsas.— Ei, Makola, ką jis ten sako? Iš kur jie atėjo? Kas jie tokie?

Tačiau Makola, kuris atrodė tarsi būtų stovėjęs ant karštų akmenų, skubiai atsakė:

— Nežinau. Iš labai toli. Gal ponia Prais juos supras. Jie tikriausiai blogi žmonės.

Vadas, kiek palūkėjęs, kažką šiurkščiai pasakė Makolai, tas papurtė galvą. Tada vadas apsidairė, pamatė Makolos namelį ir nuėjo link jo. Ir tuojau pat visi išgirdo ponią Makola gyvai su juo šnekant. Kiti atvykėliai — jų buvo šeši — ramiai vaikštinėjo po kiemą: kišo galvas pro duris, žiūrėjo į sandėlį, nuėję sustojo aplinkui kapą, reikšmingai rodė į kryžių, apskritai jautėsi laisvai kaip namie.

— Man nepatinka tie vyrai, Kejertsai; aš manau, jie greičiausiai iš pajūrio. Turi šautuvus,— pasakė įžvalgusis Karljė.

Kejertsui tie vyrai irgi nepatiko. Abudu pirmą kartą suvokė, kad gyvena tokiomis sąlygomis, kai gali būti pavojinga tai, kas įprasta, ir kad niekas pasaulyje, jei ne patys, neapgins jų nuo to, kas neįprasta. Juodu pasijuto nejaukiai, suėjo į vidų ir užsitaisė revolverius. Kejertsas tarė:

— Reikia pasakyti Makolai, kad lieptų jiems iki tamsos išsinešdinti.

Atvykėliai išėjo po pietų, pavalgę ponios Makola pataisyto maisto. Ši didelė moteriškė buvo susijaudinusi ir daug kalbėjo su svečiais. Ji šaižiai tarškėjo, vis rodydama čia į mišką, čia į upę. Makola sėdėjo nuošaly ir stebėjo. Kartkartėm jis atsistodavo ir kažką pašnabždėdavo žmonai. Jis nulydėjo atvykėlius per daubą, esančią už punkto ribos, ir pamažėle, susimąstęs grįžo atgal. Baltųjų klausinėjamas elgėsi labai keistai — atrodė, tarsi būtų nieko nesupratęs, tarsi būtų nebemokėjęs prancūziškai, tarsi apskritai būtų nebemokėjęs kalbėti. Kejertsas ir Karljė nusprendė, kad tas negras bus per daug išgėręs palmių vyno.

Juodu pašnekėjo, kad reikėtų budėti pamainiui, bet vakare viskas atrodė taip tyku ir saugu, tad abu sugulė kaip paprastai.

Visą naktį jiems nedavė ramybės būgnų dundėjimas kaimuose.

Čia tankiai sutrinksi netoliese, čia pasikartoja jau kažkur tolumoj ir... nutyla. Netrukus trumpi dūžiai lyg ką šaukdami nuaidi tai šen,

tai ten, paskui viskas susimaišo, garsėja ir galingas vientisas gaudesys paplinta po miškus, ritasi naktyje netrikdomas ir netilstantis, arti ir toli, sakytum visa šalis būtų milžiniškas būgnas, su atkakliu griaudesiu šaukiąsis dangaus. Ir šitą baisų dundėjimą staigiai perskrosdavo klyksmai, panašūs į dainų nuotrupas iš beprotnamio; šaižūs ir aukšti nedarniais garsų pliūpsniais jie šaudavo aukštyn į dangų ir sudrumsdavo visą rimtį po žvaigždėmis.

Karljė su Kejertsu miegojo blogai. Juodu tarėsi girdėję naktį šūvius, tiktai negalėjo nuspręsti, kurioje pusėje. Rytą Makola buvo kažkur išėjęs. Grįžo apie pusiaudienį su vienu iš vakarykščių vyrų ir vis neišgirsdavo Kejertso, kai tas norėdavo ko paklausti: matyt, buvo apkurtęs. Kejertsas negalėjo atsistebėti. Karljė, kuris buvo nuėjęs prie upės žuvauti, rodydamas laimikį, pasakė:

— Negrai šurmuliuoja kaip kokie velniai. Kažin kas čia bus. Per tas dvi valandas, kol meškeriojau, upę perkirto koks penkiolika kanojų.

Kejertsas susirūpinęs pasakė:

— Ir ko tas Makola šiandien toks keistas?

Karljė patarė:

— Laikykim saviškius krūvoj, maža kas gali atsitikti.

II

Punkte gyveno dešimt negrų, kuriuos buvo palikęs direktorius. Šitie vyrai, pasisamdę Kompanijai šešiems mėnesiams (nors visai neturėjo supratimo, kiek mėnuo trunka, ir labai menkai tesuvokė laiką apskritai), jau buvo ištarnavę pažangos naudai daugiau kaip dvejus metus. Jų gentis gyveno tolimame šios tamsybės ir sielvarto šalies pakrašty, ir jie nebėgo iš punkto, numanydami, kad kitos gentys juos nužudys kaip įsiveržėlius klajoklius; ir neklydo. Jie gyveno šiaudinėse trobelėse ant daubos šlaito, apaugusio nendrėmis, tuoj už punkto trobesių. Buvo nelaimingi, ilgėjosi šventinių užkeikimų, raganavimo ir žmonių aukojimo, turėto savo krašte, kur taip pat buvo ir jų tėvai, broliai, seserys, dievinami vadai, gerbiami burtininkai, mylimi draugai — visa tai, kas paprastai supa ir jungia žmones. Be to, ryžiai, duodami Kompanijos, jiems netiko, nes šis maistas nebuvo žinomas jų krašte ir jie niekaip negalėjo prie jo priprasti. Dėl to buvo nesveiki ir apgailėtini. Jeigu būtų buvę kokios kitos genties, jie būtų pasirinkę

mirtį,— juk kai kuriems laukiniams nieko nėra lengviau, kaip nusižudyti,— ir taip būtų užbaigę sunkų ir vargingą gyvenimą. Tačiau jie priklausė karingai, grėsmingai genčiai, todėl buvo ištvermingesni ir kvailai stūmė dienas, slegiami ligų bei sielvarto. Jie dirbo labai mažai, tad prarado buvusį geležinį tvirtumą. Karljė su Kejertsu nuoširdžiai juos gydė, tačiau sveikatos grąžinti negalėjo. Juodu sušaukdavo juos kas rytą ir užduodavo įvairių darbų: pjauti žolę, tverti tvoras, kirsti medžius ir taip toliau, ir panašiai, bet nė didžiausias pamokslininkas pasaulyje nebūtų pajėgęs priversti juos dirbti uoliai, o tų dviejų baltųjų jie, tiesą sakant, mažai ir tepaisė.

Pavakariais Makola priėjo prie didžiojo namo ir rado Kejertsą, žiūrintį į tris juodų dūmų stulpus, kylančius už miško.

— Kas ten? — paklausė Kejertsas.

— Dega kokie nors kaimai,— atsakė Makola, jau, matyt, vėl atgavęs klausą. Paskui staiga tarė: — Mes labai mažai teturim dramblio kaulo; bloga prekyba per šešis mėnesius. Ar nenorėtumėt gauti dar kiek ilčių?

— Taip,— karštai atsakė Kejertsas. Jis pagalvojo, kad labai maži tebus procentai.

— Tie vyrai, kur vakar buvo, yra prekijai iš Luandos. Jie gavo tiek ilčių, kad nebegali parsigabenti. Gal man nupirkti? Aš žinau, kur jų stovykla.

— Aišku,— atsakė Kejertsas.— Kas jie tokie, tie prekijai?

— Blogi žmonės,— abejingai pasakė Makola.— Jie kariauja su visais, ima moteris ir vaikus. Jie blogi ir turi ginklų. Aplinkui labai neramu. Tai norit ilčių?

— Taip,— atsakė Kejertsas.

Makola patylėjo.

— Tie mūsų darbininkai niekam tikę,— paskui sumurmėjo dairydamasis.— Punktas labai nesutvarkytas, pone. Direktorius burbės. Jei gautume daugiau ilčių, jis nesakytų nieko.

— Negaliu nieko padaryti — tie žmonės nedirba, ir viskas,— tarė Kejertsas.— Kada tu gausi tų ilčių?

— Labai greitai,— atsakė Makola.— Tikriausiai šįvakar. Viskuo pasirūpinsiu aš, o jūs būkite viduj, savo name. Manau, būtų neblogai šiandien vakare išduoti mūsiškiams palmių vyno — tegul pasišoka. Pasilinksmina Rytoj geriau dirbs. Palmių vyno yra daug — jau pradėjo gižti.

Kejertsas pasakė „taip“, ir Makola pats atnešė ir sustatė prie savo

namelio durų kelis didelius ilgmoliūgius. Jie čia stovėjo iki vakaro, ir Makolos žmona pasižiūrėjo į kiekvieną. Vyrams jie buvo atiduoti saulei leidžiantis. Kai Kejertsas su Karljė nuėjo gulti, priešais trobeles liepsnojo didžiulis laužas. Jie girdėjo šūksnius, būgnų dundesį. Prie darbininkų prisidėjo keletas vyrų iš Gobilos kaimo, ir linksmybės buvo tikrai šaunios.

Vidurnaktį Karljė staiga prabudo, išgirdęs garsų šauksmą; paskui trenkė šūvis. Tiktai vienas. Karljė išbėgo iš kambario ir verandoj susidūrė su Kejertsu. Abudu buvo išsigandę. Eidami per kiemą pašaukti Makolos, juodu matė šešėlius, judančius tamsoje. Vienas sušuko:

— Nešáukit! Čia aš, Praisas.

Ir Makola priėjo prie jų.

— Eikit atgal, eikit,— ragino jis.— Jūs viską sugadinsit.

— Čia pilna svetimų žmonių,— pasakė Karljė.

— Nieko tokio. Aš žinau,— pasakė Makola. O paskui sušnibždėjo: — Viskas gerai. Atnešė iltis. Tylėkit! Aš žinau, ką darau.

Abu baltieji nenorom sugrįžo į namą, bet miegoti nemiegojo. Jie girdėjo žingsnius, šnibždesį, kažkas suvaitojo. Atrodė, tarsi būtų atėję daugybė žmonių, atėję nutrenkė žemėn kažkokius sunkius daiktus, ilgokai ginčijosi ir pagaliau nuėjo sau. Juodu gulėjo kietose savo lovose ir galvojo: „Tas Makola nepamainomas“.

Rytą Karljė išėjo laukan apsimiegojęs ir patraukė didžiojo varpo virvę. Punkto darbininkai susirinkdavo kiekvieną rytą, išgirdę varpą. Tą rytą nė vienas nepasirodė. Žiovaudamas išėjo ir Kejertsas. Kitoje kiemo pusėje jie pamatė, kaip Makola išėjo iš savo trobelės su dubeniu muilino vandens. Makola, civilizuotas negras, buvo labai švarus. Jis vikriai išpylė putas ant mažo vargano rudo šuniuko, paskui, atsigręžęs į agentų namą, sušuko iš tolo:

— Visi mūsiškiai šią naktį išėjo!

Jie puikiai jį girdėjo, tačiau nustebę kartu suriko:

— Ką?!

Ir pasižiūrėjo vienas į kitą.

— Dabar mums bus,— suniurzgė Karljė.

— Neįtikėtina,— sumurmėjo Kejertsas.

— Eisiu prie trobų ir pasižiūrėsiu,— pasakė Karljė ir nužingsniavo.

Makola nuėjęs rado jį bestovintį.

— Negaliu patikėti,— verksmingai pasakė Kejertsas.— O mes jais rūpinomės kaip savo vaikais.

— Jie nuėjo su tais iš pajūrio,— kiek pasvyravęs tarė Makola.

— Kas man galvoj, su kuo jie išėjo, nedėkingi galvijai!..— suriko Kejertsas. Paskui jam staiga kilo įtarimas ir, žiūrėdamas tiesiai į Makolą, pridūrė: — O iš kur tu žinai?

Makola, žiūrėdamas į žemę, gūžtelėjo pečiais.

— Iš kur žinau? Aš tik taip manau. Gal norite pažiūrėti, kokių gavau ilčių? Labai gražios. Tokių nesat matęs...

Jis nuėjo į sandėlį. Kejertsas nė nepajutęs nusekė iš paskos, mąstydamas apie neįtikėtiną savo žmonių pabėgimą. Ant žemės priešais fetišo duris gulėjo šešios nuostabios iltys.

— Kiek už jas davei? — paklausė Kejertsas, su pasitenkinimu visas apžiūrėjęs.

— Tikros prekybos nebuvo,— atsakė Makola.— Jie atnešė tas iltis ir atidavė man. Aš leidau jiems pasiimti iš punkto, ką jie labiausiai norėjo. Puikios iltys. Nė vienam punkte tokių nerasi. Tiems prekijams labai reikėjo nešikų, o iš mūsų darbininkų čia jokios naudos. Nebuvo prekybos, knygose nieko neįrašyta; viskas gerai.

Kejertsas vos nesprogo iš piktumo.

— Čia dabar! — suriko jis.— Vadinasi, tu išmainei mūsų žmones į tas iltis!

Makola stovėjo ramiai ir tylėjo.

— Aš... aš... aš...— mikčiojo Kejertsas.— Tu piktadarys! — sukliegė jis.

— Aš stengiausi dėl jūsų ir dėl Kompanijos,— šaltai pasakė Makola.— Ko jūs šaukiat taip labai? Pažiūrėkit į iltis.

— Aš tave atleidžiu! Aš apie tave pranešiu... aš nė nemanau žiūrėti į tas iltis. Ir draudžiu tau jas liesti. Įsakau jas sumesti į upę! Tau įsakau... tau!

— Jūs labai raudonas, ponas Kejertsai. Jeigu taip nervinsitės saulėkaitoj, pakils karštis ir mirsite... kaip tas pirmasis viršininkas! — reikšmingai paskelbė Makola.

Juodu stovėjo ramiai, įsmeigę akis vienas į kitą su tokia įtampa, tarsi būtų norėję ką įžiūrėti per didėliausią nuotolį. Kejertsas sudrebėjo. Makola tepasakė tai, ką pagalvojo, bet Kejertsui jo žodžiai pasirodė kupini piktos grėsmės. Jis staigiai apsigręžė ir nuėjo į namą. Makola sugrįžo į savo šeimos židinį, o iltys liko gulėti priešais sandėlį ir saulėje atrodė labai didelės ir brangios.

Į verandą parėjo Karljė.

— Ar visi išėję, a? — prislopintu balsu paklausė Kejertsas iš bendrojo kambario galo.— Neradai nieko?

— Ne, radau,— atsakė Karljė,— radau vieną iš Gobilos žmonių, guli negyvas prieš trobeles... peršautas kiaurai. Naktį mes girdėjom tą šūvį.

Kejertsas skubiai išėjo į verandą. Jo bendras niūriai žiūrėjo per kiemą į iltis, gulinčias prie sandėlio. Juodu kiek pasėdėjo tylėdami. Paskui Kejertsas papasakojo savo pokalbį su Makola. Karljė nepasakė nieko. Per pietus juodu valgė labai mažai. Tą dieną beveik nepasakė vienas kitam nė žodžio. Atrodė, kad punktą apgaubė sunki tyla ir užspaudė jų lūpas. Makola neatidarė sandėlio; visą dieną jis pražaidė su vaikais. Gulėjo išsitiesęs ant plaušinio palei duris, o vaikai sėdėjo jam ant krūtinės arba ropinėjo per jį. Jaudinantis reginys. Makolos žmona, kaip paprastai, kiaurą dieną virė valgyti.

Vakarienė abiem baltiesiems praėjo kiek gerėliau. Paskui Karljė rūkydamas pypkę nužingsniavo prie sandėlio; ilgokai pastovėjo prie ilčių, vieną kitą palietė koja, didžiausiąją net pabandė už plongalio kilstelti. Sugrįžęs pas viršininką, kuris nė kojos nebuvo iškėlęs iš verandos, susmuko į krėslą ir pasakė:

— Suprantu. Jie buvo užpulti naktį, kai kietai miegojo, prisigėrę palmių vyno, kurio tu leidai Makolai jiems duoti. Viskas numatyta iš anksto. Supranti? Blogiausia, kad ten buvo keletas Gobilos žmonių ir juos, aišku, taip pat išsivarė. Tas, kur mažiausiai buvo girtas, atsikėlė ir gavo šūvį už blaivumą. Keista šalis. Ką dabar manai daryti?

— Tų ilčių mes, aišku, neliesime,— atsakė Kejertsas.

— Aišku, ne,— sutiko Karljė.

— Vergovė — baisus dalykas,— iš lėto pralemeno Kejertsas netvirtu balsu.

— Siaubingas — tiek kančių,— ryžtingai sumurmėjo Karljė.

Juodu tikėjo savo žodžiais. Visi rodo pagarbų dėmesį tam tikriems garsams, kuriuos patys ar jų draugai gali ištarti. Tačiau apie jausmus žmonės iš tikrųjų nežino nieko. Mes kalbam pasipiktinę ar susižavėję, kalbam apie priespaudą, žiaurumą, nusikaltimą, atsidavimą, pasiaukojimą, dorybę, tačiau nieko iš tikrųjų nežinom, kas yra už šitų žodžių. Niekas nežino, ką reiškia kančia ar pasiaukojimas, išskyrus turbūt slaptingo tų iliuzijų tikslo aukas.

Kitą rytą jie pamatė, kaip Makola atsidėjęs stato kieme didžiules svarstykles, naudojamas sverti dramblio kaului. Nieko nelaukdamas Karljė tarė:

— Ką tas šlykštus niekšas čia veikia? — Ir tingiu žingsniu išėjo į kiemą.

Kejertsas išsekė iš paskos. Juodu sustojo ir ėmė žiūrėti. Makola nekreipė į juos dėmesio. Kai svarstyklės buvo tiksliai nustatytos, jis pabandė įkelti iltį į lėkštę. Bet iltis buvo per sunki. Jis pasižiūrėjo į juos bejėgiškai, netardamas nė žodžio, ir kokią minutę visi trys stovėjo aplink svarstykles nejudėdami ir tylūs nelyginant statulos.

Staiga Karljė pasakė:

— Imk už ano galo, Makola, tu galvijau!

Ir juodu drauge užkėlė iltį.

Kejertsas sudrebėjo. Murmtelėjęs: „Taigi. Oho. Taigi", įkišo ranką į kišenę ir išsitraukė sutrintą popieriaus lapelį bei pieštuko galą. Atsukęs aniems nugarą, tarsi norėdamas iškrėsti kokį pokštą, ėmė slapčiomis rašyti svorį, kurį Karljė šūkčiojo jam pernelyg garsiai. Kai viskas buvo baigta, Makola sušnibždėjo pats sau:

— Iltims čia per karšta prieš saulę.

Karljė nerūpestingai tarė Kejertsui:

— Aš, viršininke, gal padėsiu jam viską sumesti į sandėlį.

Kai juodu jau ėjo atgal į namą, Kejertsas atsidusęs pasakė:

— Tą reikėjo padaryti.

Ir Karljė tarė:

— Labai liūdna, bet žmonės buvo Kompanijos, tai ir dramblio kaulas yra Kompanijos. Ir mes turim juo pasirūpinti.

— Aš pranešiu direktoriui, aišku,— pasakė Kejertsas.

— Aišku, tegul jis sprendžia,— pritarė Karljė.

Vidurdienį jie su apetitu papietavo. Kejertsas kartas nuo karto vis atsidusdavo. Kas sykį, kai užsimindavo apie Makolą, prie jo vardo jie pridėdavo keiksmažodį. Tas palengvindavo jų sąžinę. Makola pasidarė kone šventę ir išmaudė vaikus upėje. Tą dieną niekas iš Gobilos kaimų neatėjo į punktą. Neatėjo nei kitą dieną, nei dar kitą, ir taip visą savaitę. Gobilos žmonės nerodė jokių ženklų — sakytum būtų išmirę ir palaidoti. Tačiau jie tiktai gedėjo tų, kurie žuvo per baltųjų vyrų kerus, atvedusius į jų šalį blogus žmones. Blogieji žmonės išėjo, o baimė liko. Baimė lieka visada. Žmogus gali sunaikinti savo širdyje viską — meilę, neapykantą, tikėjimą, netgi abejonę, tačiau kol jis laikosi įsikibęs į gyvenimą, baimės nepajėgia sunaikinti; baimė — nepaaiškinama, nenugalima, siaubinga — apima visą jo esybę, veikia jo mintis, tyko širdyje, stebi sunkų paskutinį jo atodūsį. Pagautas baimės romusis senukas Gobila aukojo vis naujas žmonių aukas visoms piktosioms dva-

sioms, apsėdusioms baltuosius jo draugus. Jam buvo labai negera. Kai kurie kariai sušneko apie jų sudeginimą ir nužudymą, tačiau atsargusis laukinis juos atkalbėjo. Kas gali numatyti, kokių negandų užtrauks šie slaptingi padarai, jeigu juos suerzinsi? Verčiau duoti jiems ramybę. Gal kada jie pradings po žeme, kaip dingo tas pirmasis. Reikia neiti pas juos ir tikėtis, kad viskas bus gerai.

Kejertsas su Karljė nepradingo po žeme, bet ir toliau gyveno pasaulyje, kuris kažkodėl dabar jiems atrodė didesnis ir labai tuščias. Ir ne tiek absoliutus bežadis punkto nuošalumas juos slėgė, kiek nenusakomas jausmas, kad kažko neteko savyje, kažko, kas garantavo jų saugumą ir sergėjo jų širdis nuo gožiančio laukinio pasaulio. Namų vaizdai, prisiminimai apie žmones, panašius į juos pačius, žmones, mąstančius ir jaučiančius taip, kaip mąstydavo ir jausdavo jie, buvo nutolę ir nebematomi per skaistų, be debesėlio, saulės žėrėjimą. O laukinio pasaulio beviltiškumas ir gaivališkumas tarsi dar labiau artėjo prie jų iš beribės tylos, pamažėle traukė juos į save, žiūrėjo į juos ir gobė juos savo rūpesčiu — atkakliu, stačiokišku, grasiu.

Iš dienų dėjosi savaitės, iš savaičių — mėnesiai. Sulig kiekvienu jaunu mėnuliu Gobilos žmonės mušė būgnus ir rėkavo kaip ir seniau, bet punkte nesirodė. Kartą Makola su Karljė nuplaukė kanoja, norėdami atgaivinti santykius, tačiau buvo sutikti strėlių liūties ir turėjo bėgti, gelbėdami kailį. Nuo to jų žygio sujudo visi paupiai — tiek aukštyn pagal srovę, tiek žemyn, ir klegesys buvo aiškiai girdėti ne vieną dieną. Garlaivis vėlavo. Iš pradžių juodu apie tai kalbėjo nerūpestingai, paskui sunerimę, o galiausiai — paniurę. Buvo nebe juokai. Maistas ėjo į pabaigą. Karljė nuo kranto mėtė meškeres, tačiau upė buvo nusekusi ir žuvys laikėsi viduryje. Medžioti jie nėjo — bijojo nutolti nuo punkto, juo labiau kad tuose neįžengiamuose miškuose žvėrių ir nebuvo. Kartą Karljė nušovė upėje begemotą. Jie buvo be valties, tai negalėjo jo išsitraukti, ir jis nuskendo. Kai iškilo, vanduo begemotą nunešė tolyn, ir jį pasiėmė Gobilos žmonės. Ta proga čiabuviai apturėjo visuotinę šventę, o Karljė įtūžo ir pasakė, kad reikia juos visus išnaikinti, tik tada šiame krašte bus galima gyventi. Kejertsas vaikštinėjo tylus ir valandų valandom žiūrėjo į dukters Meli portretą. Ji čia buvo maža mergytė ilgomis geltonomis kasomis ir nepatenkintu veidu. Kejertso kojos buvo smarkiai sutinusios, ir jis vos paėjo. Karljė, nualintas karštligės, nebesipuikavo, tik žirgliojo, vis su ta pačia „velniai rautų" mina, kaip ir tiko žmogui, prisimenančiam prašmatnų savo pulką. Jis pasidarė šiurkštus, kandus ir vis dažniau kalbėjo

apie nemalonius dalykus. Tai jis vadino atvirumu. Juodu jau seniai buvo susiskaičiavę savo procentus už prekybą, pridėjo ir paskutinį sandėrį, atliktą „to niekšo Makolos". Taip pat abu nusprendė niekam apie tai nesakyti. Iš pradžių Kejertsas susvyravo — bijojo direktoriaus.

— Jis yra matęs, kaip padaro dar blogiau, ir tylomis,— pareiškė Karljė ir šiurkščiai nusijuokė.— Nemanyk! Jei tokiam išsiplepėsi — nesulauksi padėkos. Jis nė kiek ne geresnis už mane ar už tave. Ir jei mudu laikysim liežuvį už dantų — kas kitas gali pasakyti? Juk nieko daugiau čia nėra.

Ir tai buvo nelaimės pradžia. Nieko daugiau čia nebuvo, ir, likę vieni su savo silpnumu, juodu diena iš dienos darėsi panašūs greičiau į du suokalbininkus negu į ištikimus draugus. Jau aštuoni mėnesiai jie nebuvo gavę jokios žinios iš namų. Kiekvieną vakarą juodu sakydavo:

— Rytoj pamatysim garlaivį.

Tačiau vienas Kompanijos garlaivis nuskendo, ir direktorius dabar plaukiojo su kitu, remdamas tolimuosius ir svarbiuosius punktus palei didžiąją upę. O nenaudingi punktai, galvojo jis, ir nenaudingi žmonės gali palūkėti. Kejertsas ir Karljė beturėjo tik ryžių, virtų be druskos, ir prakeiktinai keikė Kompaniją, visą Afriką ir tą dieną, kai gimė. Reikia pagyventi šitaip maitinantis, kad suprastum, kaip bjauru kartais būna, kai reikia ryti maistą. O punkte tikrai nebuvo nieko daugiau, tik ryžių ir kavos; ir kavą jie gėrė be cukraus. Penkiolika paskutinių gabaliukų Kejertsas iškilmingai užrakino savo skrynelėje kartu su puse butelio konjako.

— Bus susirgus,— paaiškino jis.

Karljė pritarė.

— Kai žmogus sergi,— pasakė jis,— toks mažytis priedas labai pradžiugina.

Jie laukė. Kiemas pradėjo trauktis vešlia žole. Varpas dabar jau nebeskambėjo. Dienos slinko tyliai, kankinamai, lėtai. Kai juodu prabildavo, tai tik riedavosi, o tylėjimas buvo tulžingas, tarsi būtų atspindėjęs jų mintis.

Vieną dieną pavalgęs virtų ryžių, Karljė pastūmė savo kavos puodelį neparagavęs ir tarė:

— Po perkūnais! Išgerkim nors kartą padorios kavos. Atnešk cukraus, Kejertsai!

— Tik susirgus,— sumurmėjo Kejertsas, nepakeldamas akių.

— Tik susirgus! — pamėgdžiojo Karljė.— Niekai... Na gerai. Aš sergu.

— Tavo sirgimas toks kaip ir mano, o aš apsieinu be cukraus,— taikiai atsakė Kejertsas.

— Gana! Duok tą cukrų greičiau, tu skruče, tu vergų pirkly!

Kejertsas staigiai pakėlė akis. Karljė šypsojosi pabrėžtinai įžūliai. Ir ūmai Kejertsui pasirodė, kad jis niekada nebuvo matęs to žmogaus. Kas jis toks? Nieko apie jį nežinojo. Ko iš jo galima laukti? Jį nusmelkė keistas jausmas, lyg susidūrus su kuo pavojingu, nesapnuotu ir lemtingu. Tačiau jis įstengė šaltakraujiškai pasakyti:

— Šitoks juokavimas labai žemas. Daugiau šitaip nejuokauk!

— Juokavimas! — tarė Karljė, staigiai pasidavęs į priekį.— Aš noriu valgyti, aš sergu ir nejuokauju. Aš nekenčiu veidmainių. O tu — veidmainys. Ir vergų pirklys. Vergų pirklys esu ir aš. Ir šiame prakeiktame krašte nieko daugiau nėra, tik vergų pirkliai. Bet šiaip ar taip, šiandien aš noriu gerti kavą su cukrum!

— Aš draudžiu šitaip su manimi kalbėti,— pasakė Kejertsas jau gana griežtai.

— Tu? Ką?! — sušuko Karljė pašokdamas.

Kejertsas irgi atsistojo.

— Aš esu tavo viršininkas,— pradėjo jis, stengdamasis suvaldyti balsą, kad nedrebėtų.

— Ką? — sukriokė Karljė.— Kieno viršininkas? Čia nėra jokių viršininkų. Nieko čia nėra, tik tu ir aš. Atnešk cukrų, pilvotas asile!

— Prikąsk liežuvį! Ir eik lauk! — suriko Kejertsas.— Aš tave atleidžiu iš tarnybos, nenaudėli!

Karljė iškėlė taburetę. Ir staiga jis pasidarė iš rimtųjų baisus.

— Tu ištižėli, nususęs civili, še! — sustaugė.

Kejertsas palindo po stalu, ir taburetė atsitrenkė į nendrinę kambario sieną. Tada Karljė stvėrė už stalo, norėdamas jį apversti, ir Kejertsas nebesusigaudydamas šoko bėgti; nunėręs galvą lyg užspeistas paršas, jis, partrenkęs draugą, nukūrė per verandą į savo kambarį. Užrakino duris, pasigriebė revolverį ir ėmė laukti gaudydamas kvapą. Po kokios minutės Karljė pradėjo įsiutęs spardyti duris staugdamas:

— Jeigu neatneši cukraus, aš tave nušausiu kaip šunį. Skaičiuoju: viens, du, trys. Neini? Aš tau parodysiu, kas čia šeimininkas!

Pamanęs, kad durys neišlaikys, Kejertsas išsiropštė laukan per kvadratinę skylę, taip sakant, per savo kambario langą. Dabar jie buvo vienas vienoje namo pusėje, kitas — kitoje. Tačiau Karljė, matyt,

nepajėgė išlaužti durų, ir Kejertsas išgirdo jį atbėgant aplink namą. Tada ir jis leidosi bėgti kiek nešė sutinusios kojos. Bėgo iš visos sveikatos, suspaudęs rankoje revolverį ir vis dar nesusigaudydamas, kas čia dedasi. Jis matė Makolos namą, paskui sandėlį, upę, daubą ir žemus krūmus; matė visa tai iš eilės vėl, bėgdamas aplink namą antrą sykį. Paskui viskas vėl pralėkė pro jo akis dar kartą.

Tą rytą jis negalėjo kelių žingsnių nueiti nedejuodamas. O dabar bėgo. Ir tokiu greičiu, kad anas vis negalėjo jo pamatyti.

Paskui, kai nuilsęs beviltiškai pagalvojo: „Dar vieno rato nebenubėgsiu, krisiu negyvas", staiga išgirdo, kaip anas suklupo ir liovėsi vytis. Anas buvo priešakinėje namo verandoje, o jis — užpakalinėje, kaip iš pradžių. Išgirdo, kaip Karljė keikdamasis drėbėsi į kėdę; tuo metu jam irgi staiga pakirto kojas ir jis susmuko sėdom ant žemės nugara į sieną. Burna buvo išdžiūvusi, o veidas šlapias nuo prakaito ir... ašarų. Kas gi nutiko? Jam atrodė, kad čia baisus košmaras, atrodė, kad sapnuoja, kad eina iš proto! Kiek pabuvęs jis pabandė susikaupti. Ko jie susipyko? Dėl cukraus! Kokia nesąmonė! Atiduos jam tą cukrų, tegul turi. Ir jis pradėjo vargais negalais stotis, pajutęs staiga, kad bijoti nėra ko. Tačiau dar gerai nespėjo atsistoti, o jam dingtelėjo viena paprasta mintis, ir jis vėl puolė į neviltį. Jis pagalvojo: „Jeigu nusileisiu tam galvijui kareivai, rytoj jis vėl pradės tas baisybes... ir poryt... ir kiekvieną dieną... ims dar ko kito reikalauti, tryps mane, kankins, padarys savo vergu... ir viskam galas! Galas! Garlaivis dar kažin kiek gali neatplaukti — gali nebeatplaukti visiškai". Jį taip krėtė drebulys, kad turėjo vėl atsisėsti ant grindų. Sėdėjo nelaimingas, krūpčiodamas. Jautė, kad suvis nebeturi jėgų, nebegalės nė iš vietos pajudėti. Ir jį apėmė neviltis, kai staiga suvokė, kad jo padėtis be išeities, kad tiek numirti, tiek gyventi akimoju pasidarė vienodai sunku ir siaubinga.

Ūmai Karljė atstūmė kėdę, ir tą išgirdęs Kejertsas nepaprastai lengvai pašoko. Sutrikęs ėmė klausytis. Vėl reikės bėgti? Į kairę ar į dešinę? Pasigirdo žingsniai. Jis puolė kairėn, spausdamas revolverį, ir tą pat akimirksnį, kaip jam pasirodė, juodu susidūrė. Abudu nustebę suriko. Garsiai trenkė šūvis, plykstelėjo raudona liepsna, pakilo dūmų debesis, ir Kejertsas, apakęs ir apkurtęs, nubėgo atgalios galvodamas: „Nušovė, viskas baigta". Jis tikėjosi, kad anas atsivys... su džiaugsmu pažiūrėti į jo agoniją. Įsikibo į verandos stulpą. „Viskas baigta". Tuo metu išgirdo, kaip anoje namo pusėje kažkas subildėjo, tarsi kas beskubėdamas būtų užkliuvęs už kėdės ir parvirtęs. Paskui tyla. Daugiau

neatsitiko nieko. Jis nenumirė. Tik skaudėjo petį, tikriausiai nuo sutrenkimo, ir nebeturėjo revolverio. Buvo be ginklo, bejėgis! Laukė, kas bus toliau. Anas tylėjo — nė garso. Tai gudrybė. Sėlina dabar prie jo. Iš kurios pusės? Gal kaip tik šią akimirką nusitaikė!

Nebeištverdamas tokios kankynės, baimingos ir kvailos, nusprendė eiti pasižiūrėti — kas bus, tas. Nuo likimo nepabėgsi. Viena ranka remdamasis į sieną, apėjo aplink namo kertę, paėjėjo dar keletą žingsnių ir vos neapalpo. Už kitos kertės ant grindų pamatė kyšant kojas pirštais į viršų. Porą nuogų baltų kojų su raudonomis šlepetėmis. Jį suėmė baisus šleikštulys, akyse pasidarė juoda. Tuo metu priėjo Makola ir ramiai pasakė:

— Eikit šen, ponas Kejertsai. Jis negyvas.

Kejertsas iš palengvėjimo puolė į ašaras ir raudojo ilgai ir garsiai. Po kiek laiko pasijuto besėdįs krėsle ir bežiūrįs į Karlję, kuris išsitiesęs gulėjo ant nugaros. Makola klūpojo pasilenkęs prie jo.

— Ar čia jūsų revolveris? — paklausė Makola stodamasis.

— Taip,— atsakė Kejertsas ir greitai pridūrė: — Jis mane vijosi, norėjo nušauti, tu pats matei.

— Taip, mačiau,— tarė Makola.— Bet čia tik vienas revolveris, o kur jo?

— Nežinau,— sušnibždėjo Kejertsas staiga prislopusiu balsu.

— Einu paieškosiu,— pusbalsiu tarė Makola.

Jis nuėjo verandomis aplinkui namą, o Kejertsas sėdėjo nejudėdamas ir žiūrėjo į lavoną. Makola grįžo tuščiomis rankomis, pastovėjo giliai susimąstęs, paskui ramiai įėjo į Karlję kambarį ir, tuojau pat pasirodęs su revolveriu, atkišo Kejertsui. Kejertsas užsimerkė. Viskas lėkė aplinkui. Gyvenimas pasirodė besąs baisesnis ir sunkesnis už mirtį. Jis nušovė beginklį žmogų.

Kiek pagalvojęs Makola tyliai pasakė, rodydamas į Karlję, gulintį su išbėgusia dešiniąja akimi:

— Jis mirė nuo drugio.

Kejertsas spoksojo į jį pastėrusiom akim.

— Taip,— susimąstęs pakartojo Makola, žengdamas per lavoną.— Man rodos, jis mirė nuo drugio. Rytoj palaidosim.

Ir neskubėdamas nuėjo pas laukiančią žmoną, palikęs verandoje baltuosius vyrus vienu du.

Atėjo vakaras, o Kejertsas vis tebesėdėjo savo kėdėje romiai, nejudėdamas. Sėdėjo, tarsi būtų prisirūkęs opijaus. Po audringų dienos išgyvenimų dabar jį buvo apėmusi alsi ramybė. Per vieną trumpą po-

pietę jis išmatavo siaubo ir nevilties gelmę ir dabar jautė palengvėjimą, nes žinojo, kad gyvenimas nuo jo nebeturi paslapčių... taip pat ir mirtis. Jis sėdėjo prie lavono ir mąstė... mąstė įtemptai, ir mintys buvo naujos. Jis buvo tartum visiškai atsiskyręs nuo savęs. Senosios jo mintys, įsitikinimai, mėgstami ir nemėgstami dalykai, visa, ką jis gerbė ir ko nekentė, galų gale pasirodė tokie, kokie buvo iš tikrųjų. Pasirodė niekingi ir vaikiški, netikri ir juokingi. Ir dabar, sėd[illegible]mas prie žmogaus, kurį nužudė, jis mėgavosi nauju savo išmi[illegible]gumu. Ginčijosi pats su savimi dėl visko, kas dedasi po saule, re[illegible]asis ta klaidinga aiškiaregybe, kokią kartais matom turint [illegible] Tarp kita ko jis prisiminė, kad tas negyvas vyriškis vis dėlt[illegible]rus galvijas, kad pasaulyje kas dieną miršta tūkstančiai žm[illegible] net šimtai tūkstančių — kas žino? — ir kad tarp tokio skai[illegible]iena mirtis buvus nebuvus, ji negali turėti jokios reikšmės bent jau mąstančiai būtybei. O jis, Kejertsas, mąstanti būtybė. Visą savo gyvenimą — iki pat to momento — jis tikėjo visokiausiom nesąmonėm kaip ir visi kiti žmonės... tie kvailiai, tačiau dabar jis mąsto. Ir žino. Jam ramu — jis pažino aukščiausią išmintį! Paskui pabandė įsivaizduoti save mirusį, o Karljė sėdintį kėdėje ir stebintį jį, ir nelauktai šis bandymas jam taip pasisekė, kad netrukus jis jau tikrai nebežinojo, katras iš jų negyvas, o katras gyvas. Tačiau šitas nepaprastas fantazijos pasiekimas jį išgąsdino, ir greitai susigriebęs jis proto pastangomis laiku išsigelbėjo nevirtęs Karljė. Jam daužėsi širdis ir mušė karštis, vien pagalvojus apie tokį pavojų. Karljė! Kokia šlykštynė! Norėdamas nuraminti sudirgusius nervus — kas gi čia nuostabaus? — jis pradėjo negarsiai švilpauti. Ir staiga užmigo, arba jam pasirodė, kad buvo užmigęs, na, šiaip ar taip, aplink buvo rūkas, ir tame rūke kažkas švilpė.

Jis atsistojo. Buvo išaušus diena, ir tanki migla klojo žemę, skvarbi, viską apgaubianti, tyli migla, tropikų ryto migla, nepaleidžianti ir žudanti migla, balta ir mirtina migla, tyra ir nuodinga. Jis atsistojo, pamatė lavoną ir, iškėlęs rankas virš galvos, suriko taip, kaip galėtų surikti žmogus, pabudęs iš transo ir pamatęs, kad jis amžinai užmūrytas kapų rūsyje:

— *Gelbėkit!.. O viešpatie!*

Nežmoniškas, virpantis ir ūmus kauksmas nelyginant smaila ietis perskverbė baltąsias sielvarto žemės įkapes. Iš paskos nuaidėjo dar trys trumpi nekantrūs spygtelėjimai, o tada kurį laiką rūkų kamuoliai plaukė netrikdomi grėsmingoje tyloje. Paskui orą vėl ėmė drebinti kauksmai — greiti ir skvarbūs nelyginant įniršusio žiauraus žvėries. Nuo

upės Kejertsą šaukė progresas. Progresas, civilizacija ir visos kitos dorybės. Visuomenė šaukė savo išsiaugintą vaiką pas save, kad galėtų juo pasirūpinti, jį pamokyti, nuteisti, pasmerkti, šaukė, norėdama atstatyti teisybę ir grąžinti jį į tą šiukšlyną, nuo kurio jis buvo nuklydęs.

Kejertsas girdėjo ir suprato. Jis iššlubčiojo iš verandos, palikęs antrąjį vyrą vieną patį pirmą kartą nuo to sykio, kai buvo čia drauge pamesti. Jis ėjo a[illegible]raibom per rūką, iš neišmanymo šaukdamasis nematomo dangaus, k[illegible] panaikintų, kas padaryta. Makola prasklendė migloje pro šalį, r[illegible]mas:

— Garlaivis! [illegible]s! Jie nieko nemato. Švilpia, kad punktas išgirstų. Einu prie[illegible]ęiskitės į prieplauką, pone. Aš einu skambinti.

Jis pradingo. K[illegible]s sustojo. Pasižiūrėjo aukštyn. Rūkas plaukė žemai, sulig jo galva. [illegible]s apsidairė, lyg būtų paklydęs, ir slenkančios miglos tyrumoje pamatė tamsuojant kryžiaus pavidalo dėmę. Šlubčiodamas pasuko link jos; tuo metu punkto varpas pradėjo karštligiškai skambėti, atsakydamas į nekantrų garlaivio šauksmą.

Didžiosios Civilizavimo Kompanijos (žinom, kad civilizacija seka paskui prekybą) direktorius išlipo pirmasis, ir garlaivis jam tuoj dingo iš akių. Čia, apačioje, viską dengė tankus rūkas; viršuj, punkte, atkakliai ir be atvangos skambėjo varpas.

Direktorius garsiai sušuko garlaiviui:

— Niekas mūsų nepasitinka, kad nebūtų kas blogo įvykę, nors varpas ir skamba. Eikšekit ir jūs.

Ir jis ėmė sunkiai lipti į statų krantą. Kapitonas su mašinistu nusekė iš paskos. Tuo tarpu rūkas kiek prasisklaidė, ir juodu pamatė direktorių gerokai priekyje. Staiga išvydo, kaip jis pasileido pirmyn, sušukęs per petį:

— Bėkit! Bėkit į namą! Aš radau vieną, o jūs ieškokit antro!

Jis rado vieną! Ir netgi jis, matęs šilto ir šalto, pasijuto nejaukiai nuo tokio radinio. Sustojęs ėmė grabaliotis po kišenes peilio, žiūrėdamas į Kejertsą, odiniu diržu pasikabinusį ant kryžiaus. Matyt, jo užlipta ant kapo, kuris buvo aukštas ir siauras, pririšta prie skersinio galas diržo ir nušokta. Kojų pirštai buvo tik per kelis colius nuo žemės, sustingusios rankos karojo nuleistos, atrodė, kad stovi griežtai pagal komandą „ramiai", tik kad violetinį skruostą laikė žaismingai priglaudęs prie peties. Ir nepagarbiai rodė direktoriui sutinusį liežuvį.

JAUNYSTĖ

Šitaip galėjo būti tiktai Anglijoje, kur žmonės ir jūra įsiterpia vieni į kitus,— jei tik įmanoma taip pasakyti, jūra ten tapusi daugelio gyvenimo dalimi, ir žmonės sužino šį tą ar viską apie jūrą pramogaudami, keliaudami ar užsidirbdami duoną.

Mes sėdėjom apie raudonmedžio stalą, kuriame atsispindėjo butelis, taurės su klaretu ir mūsų veidai. Buvom čia suėję kelių bendrovių direktorius, buhalteris, advokatas, Marlou ir aš. Direktorius kadaise buvo „Konvėjaus“ junga, buhalteris ketverius metus tarnavo jūroje, advokatas, užkietėjęs konservatorius, katalikiškos pakraipos anglikonas, puikus bičiulis, kuo doriausias žmogus, buvo vyresnysis padėjėjas Pirėnų—Rytų bendrovės laivuose dar tais gerais senais laikais, kai pašto garlaiviai turėjo tiesiąsias bures, bent jau ant dviejų stiebų, ir atplaukdavo iš Kinijos jūros, genami palankaus musono, su lizeliais apačioje ir viršuje. Mes visi buvom pradėję nuo darbo prekybos laivuose. Mus visus penkis stipriai buvo susiejusi jūra bei to pat amato žmonių bičiulystė; taip nesuartina net didžiausia buriavimo ar jūrų kelionių aistra, nes tai tėra pramoga, o darbas laive — pats gyvenimas.

Marlou papasakojo apie vieną kelionę, tiksliau, tos kelionės kroniką.

— Taip, esu matęs ir Rytų jūrų, bet geriausiai prisimenu, kaip ten plaukiau pirmą kartą. Juk žinot, bičiuliai, kad esti kelionių, kurios atrodo tartum gyvenimo iliustracija ir gali būti laikomos pačios mūsų egzistencijos simboliu. Grumiesi, pluši, prakaitą lieji, vos galo negauni stengdamasis ką nors padaryti, kartais ir tikrai galą gauni, o padaryti nieko negali. Ir visai tu čia nekaltas. Tiesiog nieko negali padaryti, nei ko nors didingo, nei menko, ničnieko — nei senmergės vesti, nei nugabenti kur reikia nelemto šešių šimtų tonų anglies krovinio. Ši istorija atmintina visais atžvilgiais. Tai mano pirmoji kelionė į

Rytus, pirmoji mano kelionė antrojo kapitono padėjėjo pareigose; kapitonas taip pat pirmą kartą vadovavo laivui. Jūs sutiksit, kad jam jau seniai buvo laikas tapti kapitonu. Jis turėjo šešiasdešimt metų, jei ne daugiau, mažutis žmogelis plačia palinkusia nugara, nuolaidžiais pečiais ir viena koja dar kreivesne už kitą — taip keistai žmones susuka dažniausiai darbas laukuose. Jo veidas buvo kaip riešutų spaustukai — ties įkritusia burna smakras kone siekėsi su nosim, aplink jį nelyginant pasmakrės raištis ėjo papurusių pilkų, tarsi anglies dulkėm apneštų plaukų juosta. O akys tame sename veide — mėlynos, nuostabiai vaikiškos — žvelgė tuo atviru žvilgsniu, kokį kai kurie visai eiliniai žmonės, apdovanoti retu nuoširdumu bei tiesumu, išlaiko iki pat gyvenimo pabaigos. Nežinau, kodėl jis mane priėmė. Buvau tarnavęs trečiuoju padėjėju prašmatniame australų kliperyje, o jis, regis, buvo nusistatęs prieš prašmatnius kliperius, laikė juos aristokratiškais, su pretenzijomis.

— O žinot, šitam laive jums reikės dirbti,— pasakė jis man.

Aš atsakiau, kad tekdavo dirbti kiekviename laive, kuriame tik esu tarnavęs.

— A, bet čia visai kas kita, ir jūs, ponaičiai iš didžiųjų laivų... na tiek to. Gal jūs ir tiksit. Ateikit rytoj.

Kitą dieną aš ir atėjau. Tai buvo prieš dvidešimt dvejus metus ir man buvo tik dvidešimt. Kaip eina laikas! Ta diena buvo viena iš laimingiausių mano gyvenime. Tik pagalvokit! Pirmąkart gavau antrojo padėjėjo vietą — tai iš tikrųjų atsakingas postas! Savo naujosios tarnybos nebūčiau atsisakęs už jokius pasaulio turtus. Mane atidžiai nužvelgė vyresnysis padėjėjas. Jis taip pat buvo senas, tiktai kitokios rūšies. Jo nosis buvo romėniška, barzda ilga, sniego baltumo, pavardė — Mehonas. Jis turėjo įtakingų pažįstamų, tačiau, matyt, neturėjo laimės, tai aukščiau neiškilo.

O kapitonas daugelį metų buvo tarnavęs kabotažo laivuose, paskui plaukiojęs Viduržemio jūra ir pagaliau pateko į Vest Indijos prekybos laivyną. Nė karto nebuvo plaukęs nei apie Horno, nei apie Gerosios Vilties kyšulį. Rašyti mokėjo tik šiaip ne taip, bet ir nemėgo. Be abejo, juodu buvo puikūs jūreiviai, o aš tarp tų senolių jaučiausi kaip mažas vaikas tarp dviejų savo senelių.

Ir laivas buvo senas. Vadinosi „Judėja". Įdomus vardas, ar ne? Jis priklausė kažkokiam Vilmeriui ar Vilkoksui, ar panašiai, bet jau bus dvidešimt ar daugiau metų, kai tas žmogus bankrutavo ir mirė, taigi jo pavardė neturi reikšmės. Laivas buvo labai ilgai prastovėjęs Šedvelo

doke. Galit įsivaizduoti, kaip jis atrodė. Visas surūdijęs, dulkinas, suodinas, denyje vien purvas. Aš jaučiausi kaip iš rūmų patekęs į sukrypusią lūšnelę. Jo keliamoji galia buvo apie keturi šimtai tonų, brašpilis primityvus, durų skląsčiai mediniai, nė kruopelės žalvario, ir didelis keturkampis vairagalis. Ant borto po pavadinimu, užrašytu didelėmis raidėmis, buvo dar nusilupinėję kadaise paauksuoti, visaip išraityti ornamentai ir savotiškas herbas su devizu: „Nugalėk arba žūk!" Tas devizas, pamenu, labai mane sužavėjo. Jis dvelkė romantika ir kažkuo, kas žadino meilę tai kriošenai, kažkuo, kas traukė mane, mano jaunystę.

Iš Londono išplaukėm su balastu — su smėliu, vienam šiauriniam uoste turėjom prisikrauti anglies ir nugabenti į Bankoką. Į Bankoką! Aš virpėjau iš džiaugsmo. Buvau plaukiojęs šešerius metus, bet matęs tik Melburną ir Sidnį, labai puikius miestus, savaip nuostabius miestus... o čia Bankokas!

Iš Temzės išplaukėm iškėlę bures, turėjom laive locmaną, išvesiantį į Šiaurės jūrą. Jis buvo vardu Džerminas; kiauras dienas trynėsi kambuze, džiovindamas prie viryklės savo nosinę. Atrodė, kad jis niekada nemiegodavo. Buvo paniurėlis su amžinai panosėje žibančiu lašu ir nuolatos prisimindavo nemalonumus arba turėdavo nemalonumų, arba laukdavo jų ir jausdavosi nelaimingas, kol kas neatsitikdavo. Jis nepasitikėjo mano jaunyste, mano sveiku protu, mano laivybos išmanymu ir atkakliai stengėsi tai parodyti kiekviena smulkmena. Gal jis ir neklydo. Man atrodo, kad tada aš labai mažai težinojau, ne ką daugiau žinau ir dabar, tiktai to Džermino nekenčiu ir šiandien.

Per savaitę prisikasėm tik iki Jarmut Roudso, o tada patekom į štormą, garsųjį spalio štormą, siautėjusį prieš dvidešimt dvejus metus. Vėjas, žaibai, šlapdriba, sniegas ir siaubingos bangos. Balastas buvo lengvas, ir galit įsivaizduoti, kaip mums buvo riesta, jei pasakysiu, kad mums sulaužė falšbortą ir užpylė denį. Antrąją naktį balastas nuslinko į pavėjinę pusę, ir mes jau buvom nunešti kažkur prie Doger Benko. Nebuvo kitos išeities, kaip tik lipti su kastuvais žemyn ir pamėginti išlyginti smėlį, tad mes ir nusileidom į erdvų triumą, niūrų kaip urvas; lajinės žvakės mirksėjo prilipdytos prie bimsų, viršuje riaumojo štormas, laivas kaip iškvaišęs šokčiojo pavirtęs ant šono; mes — Džerminas, kapitonas, jūreiviai — vos galėjome išsilaikyti ant kojų ir darbavomės tarsi duobkasiai, stengdamiesi permesti kastuvais drėgną smėlį į priešvėjinę laivo pusę. Sulig kiekvienu laivo trūktelėjimu prieblandoje buvo matyti, kaip griūva žmonės, smarkiai mosteldami kastuvais. Vie-

nas iš jungų (mes turėjome du), sukrėstas to šiurpaus reginio, verkė net pasistriūbaudamas. Mes girdėjom, kaip jis kūkčioja kažkur patamsyje.

Trečią dieną štormas nutyko, ir po kiek laiko mus paėmė buksyras iš šiaurės. Iš Londono į Tainą nusigauti mums prireikė net šešiolikos dienų! Kai įplaukėm į uostą, paaiškėjo, kad praėjusi mūsų eilė krautis, tad mus nuvilko prie prieplaukos, kur išlaukėm visą mėnesį. Aplankyti senojo Bierdo (tokia buvo kapitono pavardė) iš Kolčesterio atvažiavo ponia Bierd. Apsigyveno laive. Įgula išsiskirstė, liko tik kapitonas, padėjėjai, vienas junga ir stiuardas mulatas, kuris atsiliepdavo, šaukiamas Abraomu. Ponia Bierd buvo sena moteris raukšlėtu ir raudonu it žieminis obuolys veidu ir jaunos mergaitės figūra. Sykį ji pamatė, kaip siuvuosi sagą, ir užsispyrė, kad duočiau jai sutaisyti savo marškinius. Ji buvo visai kitokia negu kapitonų žmonos, kurias mačiau prašmatniuose kliperiuose. Kai atnešiau marškinius, ji paklausė:

— O puskojinės? Jas reikia suadyti. Džono — kapitono Bierdo — drabužiai jau sutvarkyti visi, ir man bus labai malonu, kad turėsiu ką veikti.

Dėkui gerajai senutei. Ji kruopščiai patikrino mano aprangą, o aš tuo metu pirmą kartą perskaičiau „Sartor Resartus" ir Barnebio „Kelionę į Chivą". Iš pirmosios knygos mažai ką supratau, bet, pamenu, tuo metu labiau vertinau karį negu filosofą, ir gyvenimas tokį vertinimą tik patvirtino. Pirmasis buvo žmogus, antrasis — taip pat daugiau... ar mažiau. Tačiau abu jie mirę, ir ponia Bierd mirus, ir jaunystė, jėga, genijus, mintys, žygdarbiai, doros širdys — viskas miršta... Tiek to, nesvarbu.

Pagaliau laivas buvo prikrautas. Pasisamdėm įgulą. Aštuonis tvirtus jūreivius ir du jungas. Vieną vakarą buvom nutempti iki bakenų prie uosto vartų, pasiruošę išplaukti, ir kitą dieną tikėjomės pradėti kelionę. Ponia Bierd turėjo naktiniu traukiniu išvažiuoti namo. Kai laivas buvo prišvartuotas, nuėjom gerti arbatos. Valgėm tylėdami — Mehonas, senoji pora ir aš. Baigiau pirmas ir išėjau parūkyti; mano kajutė buvo prie vairinės. Buvo potvynis, pūtė gaivus vėjas, dulkė lietus; dvigubi uosto vartai buvo atidaryti, ir garlaiviai, vežiojantys anglį, tamsoje plaukė tai iš uosto, tai į uostą, skaisčiai degė jų šviesos, garsiai plakė vandenį sraigtai, girgždėjo suktuvai, prieplaukoje buvo girdėti šūkaujant. Aš žiūrėjau į šviesų girliandas, tamsoje slenkančias viršuj, ir į žalias šviesas apačioje, tik staiga priešaky švystelėjo raudona

ugnis, pranyko, vėl pasirodė ir liko šviesti. Visai arti sutamsavo garlaivio priešakio kontūrai. Aš sušukau žemyn į kajutę:

— Į viršų, greitai!

Iš tolimos tamsos išgirdau kažką išsigandusį sakant:

— Stabdykit!

Skambtelėjo varpas. Kitas balsas perspėdamas sušuko:

— Mes plaukiam tiesiai į tą barką, ponas kapitone.

Atsakydamas kažkas sugergždė:

— Taip.

Ir tada pasigirdo smarkus triokštelėjimas — bukas garlaivio priekis perbraukė per mūsų forvantus. Po to sąmyšis, riksmai, lakstymas. Sukaukė sirena. Paskui kažkas pasakė:

— Viskas, ponas kapitone.

— Kaip ten jūs, nieko? — paklausė tas gergždžiantis balsas. Aš jau buvau šoktelėjęs pirmagalin pasižiūrėti, ką pagadino, ir sušukau:

— Atrodo, nieko.

— Atgal! — sukomandavo gergždžiantis balsas.

Skambtelėjo varpas.

— Koks čia garlaivis? — suriko Mehonas.

Tuo metu mes matėm jau tik didžiulį tolstantį šešėlį. Iš laivo mums šūktelėjo moters vardą — lyg Miranda, lyg Melisa, kažką panašaus.

— Tai vėl visą mėnesį tupėsim šitoj prakeiktoj skylėj,— pasakė man Mehonas, kai mes pasišviesdami lempomis žiūrinėjom sutrupintą falšbortą ir sutraukytus brasus.— Bet kurgi kapitonas?

Visą tą laiką mes jo nei matėm, nei girdėjom. Aš nuėjau pasižiūrėti į vairagalį. Kažkur iš doko vidurio pasigirdo liūdnas jo balsas:

— Ei, „Judėja"!..

Koks velnias jį ten nunešė?

Mes atsiliepėm.

— Aš esu mūsų valtyje, be irklų! — sušuko jis.

Kažkoks susivėlinęs valtininkas pasisiūlė padėti ir sulygo su Mehonu už pusę kronos partempti mūsų škiperį; tačiau pirmoji užlipo trapu ponia Bierd. Kone valandą jie praplaukiojo doke purškiant šaltam lietučiui. Niekas gyvenime dar nebuvo taip manęs nustebinęs.

Paaiškėjo, kad išgirdęs mane šaukiant: „Į viršų!", jis iškart suprato, kas atsitiko, čiupęs žmoną išbėgo į denį ir nulipo į valtį, kuri buvo pririšta prie trapo. Neblogai kaip šešiasdešimtmečiui. Tik įsivaizduokit senuką herojiškai nešantį glėbyje tą senutę — savo moterį. Jis paso-

dino ją ant suolelio ir jau norėjo lipti atgal į laivą, bet lynai atsipalaidavo, ir juos abu nunešė srovė. O mes toje maišatyje, aišku, negirdėjom jo šauksmų. Jis atrodė susigėdęs. Ji linksmai pasakė:

— Turbūt dabar nieko tokio, kad pavėlavau į traukinį?

— Taip, Džene, lipk žemyn ir sušilk,— suniurnėjo jis, paskui kreipėsi į mus: — Jūreiviui nieko gero iš žmonos — štai ką aš jums pasakysiu.— Matot, nebuvau laive. Na, šįkart nieko blogo neatsitiko. Eime pažiūrėsim, ką tas bjaurybė padarė.

Žalos buvo nedaug, bet sugaišino mus dar tris savaites. Tam laikui baigiantis, kai kapitonas buvo užsiėmęs su įgaliotiniais, aš nunešiau į stotį ponios Bierd lagaminą ir sėkmingai įsodinau ją į trečios klasės vagoną. Ji nuleido langą, norėdama pasakyti man:

— Jūs toks geras vaikinas. Jeigu pamatysit Džoną — kapitoną Bierdą — naktį be šaliko, priminkit, kad aš liepiau laikyti kaklą šiltai apvyniotą.

— Gerai, ponia Bierd,— pažadėjau.

— Jūs geras vaikinas, aš pastebėjau, koks jūs atidus Džonui — kapitonui...

Traukinys staiga truktelėjo; aš nusiėmiau kepurę atsisveikindamas su senute. Daugiau jos niekad nebemačiau... Paduokit butelį.

Kitą dieną mes išplaukėm į jūrą. Jau buvo praėję trys mėnesiai, kai iš Londono pradėjom kelionę į Bankoką. Buvom manę, kad ji truks kokias dvi savaites, ne daugiau.

Buvo sausis, oras puikus — saulėtas žiemos oras, kuris turi daugiau žavesio negu toks oras vasarą, nes yra netikėtas, gaivus, ir žinai, kad jis neilgam, negali būti ilgam. Tai tartum iš dangaus nukritęs turtas, tartum koks radinys, nė nesvajota laimė.

Toks oras išsilaikė per visą kelionę Šiaurės jūra, Lamanšu ir dar tol, kol nuplaukėm apie tris šimtus mylių į vakarus nuo Lizardso; tada vėjas ėmė pūsti iš pietvakarių ir vis stiprėjo. Po dviejų dienų prasidėjo štormas. „Judėja" ėmė dreifuoti, Atlanto bangų mėtoma kaip sena žvakių dėžė. Vėjas pūtė diena po dienos: pūtė tūžmingai, be perstojo, be gailesčio, be poilsio. Pasaulis tartum amžiams pavirto į didžiules putojančias, ant mūsų griūvančias bangas, o dangus kabojo taip žemai, jog rodės, ranka pasieksi, ir buvo purvinas kaip aprūkusios lubos. Aplink mus šėlstančioje erdvėje oras buvo pilnas lekiančių putų. Diena po dienos ir naktis po nakties nieko daugiau nebuvo matyti ir girdėti, vien staugė vėjas, dūko jūra, ūžė liedamas denį vanduo. Nebuvo ramybės laivui, nebuvo ramybės ir mums. Jis blaškėsi, suposi išilgai ir į šonus,

tai atsistodavo ant pirmagalio, tai ant vairagalio, visas dejavo, ir mes denyje vos laikėmės ant kojų, o apačioje kabinomės į gultus, nuolat buvo įsitempęs kūnas ir neturėjo ramybės siela.

Kartą naktį Mehonas kreipėsi į mane pro kajutės langelį, kuris buvo ties pat mano guoliu — aš ten gulėjau be miego, nenusirengęs ir nenusiavęs, ir jaučiausi lyg būčiau nemiegojęs daug metų ir nebūčiau galėjęs užmigti, kad ir labai norėdamas. Jis susijaudinęs pasakė:

— Ar turit lotą, Marlou? Pompos nieko nesiurbia. Velniava! Jau nebe juokai.

Aš padaviau jam lotą ir vėl atsiguliau, stengdamasis galvoti apie visokiausius dalykus, bet mintyse buvo vien pompos. Kai nuėjau į denį, jūreiviai dar tebepumpavo, ir dabar mano vachta pakeitė juos. Žibinto šviesoje — atsinešiau jį pasižiūrėti, ką rodo lotas,— aš pamačiau jų rimtus, išvargusius veidus. Mes pumpavom vandenį visas keturias valandas. Pumpavom visą naktį, visą dieną, visą savaitę — vachta po vachtos. Laivas kiužo ir leido vandenį — ne taip smarkiai, kad iškart mus paskandintų, bet vis dėlto pakankamai, kad numarintų darbu prie pompų. Mes darbavomės, o laivas tuo tarpu iro, ir mes vis ką nors prarasdavom gabalėlis po gabalėlio: vanduo nunešė falšbortą, nuplėšė pilerius, sudaužė ventiliatorius, įlaužė kajutkompanijos duris. Nebeliko laive sausos vietos. Jūra jį dorojo kąsnelis po kąsnelio. Barkasas lyg per kokius burtus pavirto į šipulius toje pat vietoje, kur buvo gerai pritvirtintas. Aš pats jį buvau pririšęs ir didžiavausi savo darbu, taip ilgai atlaikiusiu jūros tūžmą. Mes vis pumpavom. Oras nė truputėlio nesikeitė. Jūra buvo balta lyg putų paklodė, lyg katilas verdančio pieno; jokios properšos debesyse, nė mažiausios, nors sulig delnu, nė dešimčiai sekundžių. Mums nebeliko nei dangaus, nei žvaigždžių, nei saulės, nei visatos — ničnieko, tik rūstūs debesys ir įnirtusi jūra. Gelbėdami savo gyvybes, mes vis pumpavom vandenį — vachta po vachtos, ir atrodė, tartum tai trunka jau ištisus mėnesius, metus, visą amžinybę, sakytum mes jau būtume numirę ir atsidūrę jūreivių pragare. Mes užmiršom, kokia dabar savaitės diena, koks mėnuo, kelinti metai ir kad esame buvę krante. Vėjas buvo nuplėšęs bures, laivas gulėjo ant šono, plikas, ant jo pylėsi vandenyno bangos, bet mes nekreipėm dėmesio. Mes tik sukom pompų rankenas ir spoksojom atbukusiomis akimis. Kai tik užropodavom į denį, aš apjuosdavau virve jūreivius, pompas ir grotstiebį, ir mes sukdavom sukdavom rankenas — be atvangos, o vanduo siekdavo mums iki juosmens, iki kaklo, virsdavo per galvas. Visur buvo vien vanduo. Mes užmiršom, kaip ten būna, kai sausa.

O kažkur širdies kertelėje man kirbėjo mintis: „Tai bent nuotykis, dievaži! Juk taip būna tiktai knygose, o aš pirmą kartą plaukiu kaip antrasis padėjėjas... ir man tik dvidešimt... ir aš ištveriu ne blogiau kaip visi kiti ir palaikau savo vyrų dvasią". Aš buvau patenkintas. Nebūčiau to nutikimo išmainęs į jokias pasaulio gėrybes. Tarpais pasijusdavau džiūgaująs. Kai senas, apdaužytas laivas sunkiai smigdavo žemyn aukštai iškeltu vairagaliu, man atrodydavo, kad jis tartum maldavimą, tartum iššūkį, tartum šauksmą negailestingiems debesims meta žodžius, parašytus ant borto: „*Judėja*, Londonas. Nugalėk arba žūk!"

O jaunystė! Kokia jos jėga, koks tikėjimas, kokia vaizduotė! Man „Judėja" nebuvo sena gelda, velkanti anglis į kitą pasaulio kraštą — ji mane šaukė grumtis, tikrino mano jėgas, bandė kaip pats gyvenimas. Prisimenu ją su malonumu, su meile, su gailesčiu, lyg mirusį žmogų, kurį mylėjau. Aš niekada jos neužmiršiu... Paduokit butelį.

Kartą naktį, kai mes prisirišę prie stiebo, kaip sakiau, pumpavom vandenį, vėjo kurtinami ir nedrįsdami trokšti mirties, į laivą siūbtelėjo sunki banga ir mus užliejo. Kai tik atgavau kvapą, aš, kaip liepė pareiga, šūktelėjau: „Laikykitės, vyručiai!", ir tada kažkoks kietas daiktas, plaukiantis per denį, stuktelėjo man į blauzdą. Aš norėjau tą daiktą sugauti, bet nepavyko. Suprantat, buvo taip tamsu, jog mes per pėdą negalėjom vieni kitų įžiūrėti. Po to smūgio laivas akimirką nurimo, ir vėl tas daiktas užkliudė man koją. Dabar jau jį sugavau — pasirodo, puodas. Iš pradžių, nuovargio atbukintas ir negalėdamas galvoti apie nieką daugiau, išskyrus pompas, nesupratau, ką laikau rankoje. Ir staiga susivokęs ėmiau šaukti:

— Vyrai, antstatą nunešė! Meskit pompas, ir einam ieškot koko!

Laivo priekyje buvo antstatas, o ten — kambuzas, koko gultas ir kubrikas. Kadangi mes jau seniai laukėm, jog jį nuneš, jūreiviams buvo liepta miegoti kajutkompanijoje, vieninteléje saugioje vietoje mūsų laive. Tačiau stiuardas Abraomas kvailai kaip užsispyręs mulas laikėsi įsikibęs savo gulto — manau, iš baimės, juk ir gyvuliai nieku gyvu nenori eiti iš tvarto per žemės drebėjimą. Taigi mes nuėjom jo ieškoti. Rizikavom gyvybe, nes atsirišę virvę atsidūrėm ne mažesniame pavojuje kaip ant plausto. Bet vis tiek ėjome. Antstatas buvo sugriautas, tartum sviedinys viduje būtų sprogęs. Beveik viskas jau buvo jūroj — viryklė, jūreivių gultai, jų daiktai, viskas, tačiau du stulpai, remiantys tą dalį pertvaros, prie kurios buvo pritaisytas Abraomo gultas, lyg per stebuklą tebestovėjo. Kapstydamiesi po nuolaužas mes jį ir aptikom: Abraomas sėdėjo putų debesyje ant gulto tarp visokių šipu-

lių ir linksmai sau kažką vebleno. Jis buvo pamišęs, visiškai, beviltiškai išsikraustęs iš proto, kai taip staigiai sukrėstas prarado paskutinius ištvermės trupinėlius. Mes čiupom jį, nutempėm į vairagalį ir galva žemyn nuleidom į kajutkompaniją. Supraskit, nebuvo kada nešti su visokiais atsargumais ir žiūrėti, kaip jis ten. Žinojom, kad tie, kur apačioje, jį paims. Mes skubinomės atgal prie pompų. Toks darbas nelaukia. Baisus daiktas, kai laivas taip prakiuręs.

Buvo galima pagalvoti, kad šita velniška audra turėjo tą vienintelį tikslą — atimti protą vargšeliui mulatui. Į rytą vėjas nutyko, kitą dieną dangus išsigiedrijo, jūra aprimo, ir vanduo plūdo nebe taip smarkiai. Ėmėme kelti naujas bures, ir įgula pareikalavo sukti atgal,— tiesą sakant, daugiau ir nebeliko ką daryti. Valčių nebėra, nuo denio viskas kaip nušluota, antstatas suniokotas, vyrai palikę be nieko, tik kaip stovi, maistas sugadintas, laivas suknežintas. Mes apsigręžėm ir nusitaikėm namo, ir — ką jūs manot? — ėmė pūsti rytys, tiesiai iš priekio. Vėjas buvo žvarbus, pūtė be jokios atvangos. Mes turėjom grumtis už kiekvieną colį pirmyn, bet dabar bent nebe taip sėmė laivą, nes bangos buvo palyginti nedidelės. Pumpuoti dvi valandas per keturių valandų vachtą — tai ne juokas, bet tik šitaip mes išsilaikėm, kol pasiekėm Falmutą.

Žmoneliai čia gyvena iš jūros nelaimių ir, kalbos nėra, apsidžiaugė mus pamatę. Visas būrys alkanų dailidžių, išvydę šituos laivo griaučius, pasigalando instrumentus. Ir dievaži, jie neblogai iš mūsų išpešė, kol viską sutvarkė. Manau, kad laivo savininkas jau buvo atsidūręs nepavydėtinoje padėtyje. Juk mes taip gaišavom. O dar buvo nuspręsta iškrauti dalį anglies ir užkamšyti bortus. Šitai buvo padaryta, laivas baigtas taisyti, anglis vėl sukrauta; parsisamdė nauja įgula, ir mes išplaukėm — į Bankoką. O į savaitės pabaigą vėl sugrįžom. Vyrai pareiškė, kad į Bankoką neplauksią šitokia gelda, kai iš dvidešimt keturių valandų per parą aštuonias reikia pumpuoti vandenį — kelionė juk šimto penkiasdešimt dienų. Ir jūreivystės biuleteniuose vėl pasirodė žinutė: „Barkas „Judėja". Iš Taino į Bankoką su anglies kroviniu; grįžo į Falmutą prakiuręs, įgulai atsisakius eiti pareigas".

Ir vėl gaišatis, vėl krapštinėjimasis. Vienai dienai atvyko savininkas ir pareiškė, kad laivas jau sveikutėlis. Vargšas senasis angliavežio kapitonas Bierdas nuo rūpesčių ir pažeminimų ėmė panėšėti į šmėklą. Nepamirškit, kad jam jau buvo šešiasdešimt metų ir jis pirmą kartą vadovavo laivui. Mehonas pareiškė, kad viskas nesąmonė ir kad geruoju nepasibaigs. O aš mylėjau laivą dar labiau nei iš pradžių ir baisiau-

siai norėjau plaukti į Bankoką. Į Bankoką! Stebuklingas žodis, nuostabiausias žodis. Jokia Mezopotamija negalėjo jam prilygti. Prisiminkit, man buvo dvidešimt, buvau tik pradėjęs eiti antrojo padėjėjo pareigas, ir manęs laukė Rytai.

Mes .išplaukėm su nauja įgula — jau trečia — ir išmetėm inkarą išoriniam reide. Vanduo bėgo smarkiai kaip niekad. Sakytum tie velnio dailidės būtų pramušę skylę. Šį kartą mes net iš reido neišplaukėm. Įgula paprasčiausiai atsisakė pakelti inkarą.

Mus nutempė atgal į vidinį reidą, ir pasidarėm savotiška šio uosto įžymybė. Žmonės rodydavo mūsų laivą svečiams, sakydami:

— Čia tas barkas, kur plaukia į Bankoką... jau šeši mėnesiai, kai stovi... grįžo trečiąkart...

Sekmadieniais berniūkščiai, siuvantys aplinkui valtimis, šūkaudavo:

— Ei, „Judėja"! — Ir jeigu virš turėklų pasirodydavo kieno nors galva, jie šaukdavo: — O kur jūs plaukiat? Į Bankoką? — Ir pasityčiodami kvatodavo.

Laive buvom likę tik trise. Vargšas senasis škiperis slankiojo po savo kajutę. Mehonas ėmėsi virimo, ir netikėtai paaiškėjo, kad jis, kaip prancūzas, turi genialių sugebėjimų sutaisyti visai padorų mitalą. Aš apatiškai prižiūrėjau takelažą. Mes tapom Falmuto piliečiais. Visi krautuvininkai mus pažinojo. Kirpykloje ar tabako krautuvėlėje mus klausdavo kaip savus:

— Tai manot, kad nusikapstysit į Bankoką?

Tuo tarpu Londone vieni su kitais kivirčijosi savininkas, draudimo agentai ir frachtuotojai, o mums ir toliau mokėjo algas... Paduokit butelį.

Tai buvo siaubinga. Iš tikrųjų net blogiau negu pumpuoti vandenį, kad nepaskęstum. Atrodė, mus visi pasaulyje užmiršo, mes niekam nepriklausom ir niekur nenuvyksim; atrodė, mes lyg užkeikti ir amžių amžius pasmerkti gyventi šiame vidiniame reide tam, kad mus pirštais badytų ir liežuviais plaktų ištisos kartos pakrantės bastūnų ir suktų valtininkų. Aš gavau už tris mėnesius algą ir penkias dienas atostogų ir išsprukau į Londoną. Visą parą praradau, kol nusigavau ten, ir maždaug tiek pat, kol grįžau atgal, tačiau trijų mėnesių algą vis dėlto iššvaisčiau. Pats nežinau, kur ją padėjau. Buvau miuzikhole, kiek prisimenu, valgiau priešpiečius, pietus ir vakarienę prašmatniam Ridžento gatvės restorane ir laiku grįžau, o parodyti, ką įsigijęs už trijų mėnesių

darbą, tegalėjau pilną Bairono raštų rinkinį ir naują kelioninį pledą. Valtininkas, kuris nuplukdė mane į laivą, pasakė:

— O! Še tai tau! O aš maniau, jau metėt šitą seną kaliošą. Jis niekada nepasieks Bankoko.

— Tiek jūs ir težinot,— atsakiau su panieka, tačiau toks pranašavimas man visai nepatiko.

Staiga atsirado žmogėnas, kažkoks kažkieno agentas, turintis kokie tik būna įgaliojimus. Visas jo veidas buvo raudonas nuo grogo, energija neišsenkama ir būdas linksmas. Mes vėl atkutom. Prisistatė barža, paėmė iš mūsų krovinį, ir mes nuplaukėm į sausąjį doką, kad nuluptų varį. Nėra ko stebėtis, kad laivas leido vandenį. Vargšelis, iki paskutiniosios nualintas štormo, tarsi iš piktumo buvo išspjovęs visas pakulas iš apatinių sudūrimų. Jį vėl užkamšė, apkalė variu, ir dabar jis buvo nepralaidus kaip butelis. Mes nuplaukėm prie baržos ir vėl susikrovėm savo angį.

Tada gražią mėnesienos naktį iš laivo pabėgo visos žiurkės.

Žiurkių pas mus buvo gyvas galas. Jos graužė bures, surydavo daugiau maisto negu visa įgula, draugiškai dalijosi su mumis guoliu ir nepalikdavo pavojuose, o dabar, kai laivas buvo sutaisytas, jos nutarė išsinešdinti. Aš pasišaukiau Mehoną, kad ir jis pasigėrėtų tuo reginiu. Viena paskui kitą žiurkės pasirodydavo ant turėklų, žvilgteldavo paskutinį kartą per petį ir dusliai bumbteldavo į tuščią baržą. Mes pradėjom jas skaičiuoti, bet greit pametėm skaičių. Mehonas pasakė:

— Na na! Ir nepasakokit man dabar, kad žiurkės protingos. Joms reikėjo pabėgti anksčiau, kai mes vos nenuėjom į dugną. Čia puikiausias įrodymas, kokie kvaili prietarai skleidžiami apie žiurkes. Iš visai gero laivo jos bėga į seną supuvusią baržą, kur net ėsti nieko negaus, kvaišos! Netikiu, kad jos geriau už mus žinotų, kur joms bus saugu.

Dar kiek pasišnekėję mes abu sutartinai pareiškėm, kad žiurkių protingumas gerokai perdedamas ir jos tikrai nėra protingesnės už žmones.

Mūsų laivo istorija tuo metu jau buvo nuskambėjusi per visą Lamanšą nuo Lendz Endo iki Forlendų, ir pietų pakrantėje negalėjom pasisamdyti nė vieno jūreivio. Mums atsiuntė visą įgulą iš Liverpulio, ir mes vėl išplaukėm... į Bankoką.

Iki pat tropikų pūtė palankus vėjas, jūra buvo rami, ir senutė „Judėja“ pamažėliais kasėsi saulei plieskiant. Kai eidavo aštuonių mazgų greičiu, viskas viršuje traškėdavo, ir mes prisirišdavom kepures, bet daugiausia ji slinko tris mylias per valandą. O ko norėti? Ji

buvo pavargusi, senoji „Judėja". Jos jaunystė buvo praėjusi, kaip ir jūsų, kurie klausotės šio pasakojimo, ir koks draugas į akis priekaištaus dėl metų ir dėl nuovargio? Mes neniurnėjom ant jos. Mums, bent jau vairagalyje, atrodė, kad čia esam gimę ir augę ir gyvenam nuo amžių, nematę jokio kito laivo. Aš nepykau ant „Judėjos" kaip nebūčiau pykęs ant senos savo kaimo bažnytėlės už tai, kad ji ne katedra.

Turėjau kantrybės ir dėl to, kad buvau jaunas. Prieš akis man buvo Rytai, prieš akis — visas gyvenimas, ir žinojau, kad patyriau tame laive išbandymą ir jį atlaikiau. Aš galvojau apie praėjusių laikų vyrus, kurie prieš daug šimtmečių buvo plaukę tuo pačiu keliu laivais, nė kiek ne geresniais už mūsiškį, į palmių kraštus ir į prieskonių, į geltonų smėlynų kraštus ir į rudaodžių žmonių, kuriuos valdė karaliai, dar žiauresni už romėnų Neroną ir dar didingesni už žydų Saliamoną. Senasis barkas lėtai kasėsi, slegiamas metų ir krovinio naštos, o aš gyvenau jauną gyvenimą, kupiną nežinios ir vilčių. Diena po dienos jis plaukė ir plaukė, tai kelionei nebuvo matyti pabaigos, naujai paauksuoti ornamentai žėrėjo saulėlydžio spinduliuose, ir atrodė, tartum laivas šaukte šaukia temstančiai jūrai žodžius, parašytus ant vairagalio: „*Judėja*, Londonas. Nugalėk arba žūk!"

Paskui mes įplaukėm į Indijos vandenyną ir pasukom šiaurėn, link Javos. Vėjas buvo silpnas. Nepastebimai ėjo savaitė po savaitės. Laivas slinko pirmyn — nugalėk arba žūk — o tėvynėje jau buvo pradėta galvoti, kad mus teks paskelbti laiku nenuvykusiais.

Vieną šeštadienio vakarą, kai aš buvau laisvas, jūreiviai paprašė dar statinaitės vandens — drabužiams išsiskalbti. Nenorėjau taip vėlai vargti su gėlo vandens pompa, todėl pasiėmiau raktą ir švilpaudamas nuėjau į forpiką, ketindamas paduoti vandens iš atsarginės cisternos, kurią ten laikėme.

Ten apačioje labai nustebau užuodęs bjaurų kvapą. Atrodė, tartum daugelį dienų toje skylėje būtų degę šimtai rūkstančių žibalinių lempų. Buvo gera iš ten išlipus. Jūreivis, ėjęs kartu, užsikosėjo ir pasakė:

— Keistas kvapas, ponas padėjėjau.

Aš nerūpestingai atsakiau:

— Užtat naudingas sveikatai,— ir nuėjau į vairagalį.

Pirmiausia įkišau galvą į keturkampę ventiliacijos skylę laivo viduryje. Kai atidariau dangtį, iš angos pakilo tarsi koks garas, lyg koks skystas rūkas ar miglos debesėlis. Jis buvo karštas ir aitriai trenkė žibalu ir suodžiais. Sykį patraukiau nosimi ir tyliai uždariau dangtį. Nebuvo prasmės dusintis. Degė krovinys.

Kitą dieną laivas ėmė rūkti jau ne juokais. Matot, šito ir reikėjo tikėtis: nors iš pradžių anglys buvo geros, bet jas tiek kartų krovė, taip sutrupino bekraudami, jog liko ne kas kita kaip kalvės anglys. Be to, jos buvo sušlapusios, ir ne kartą. Kai krovėm iš baržos, visą laiką lijo, o dabar per tokį ilgą reisą užkaito — dar ir dėl to galėjo savaime užsidegti.

Kapitonas susišaukė mus į kajutkompaniją. Buvo pasiklojęs ant stalo žemėlapį, atrodė labai nelaimingas. Jis pasakė štai ką:

— Vakarų Australijos pakrantė netoli, bet aš manau plaukti iki paskyrimo vietos. Tiesa, dabar uraganų mėnuo, bet mes vis tiek plauksim į Bankoką ir gesinsim ugnį. Nebegrįšim į jokį uostą, nors ir visi čia iškeptumėm. Pirmiausia pamėginsim uždusinti šitą prakeiktą degimą neįleisdami oro.

Mes pamėginom. Užkalėm visas skyles, bet laivas vis tiek rūko kaip rūkęs. Dūmai smelkėsi pro neįžiūrimus plyšelius, veržėsi pro pertvaras ir dangčius, lindo nežinia kaip ir šen, ir ten, tiesiog pro visur plonais siūleliais, nematoma miglele. Jų priėjo į kajutkompaniją, į baką, užnuodijo antstatus denyje, galėjai juos užuosti net grotstiebio viršuje. Buvo aišku, kad jei dūmai išeina, tai oras įeina. Blogai — tokios ugnies neužslopinsi.

Mes nutarėm pamėginti gesint vandeniu ir atidarėm liukus. Didžiulis dūmų debesis — balsvas, gelsvas, tirštas, riebus, nepermatomas, dusinantis pakilo iki pat stiebų viršūnių. Visi vyrai pasitraukė į vairagalį. Paskui vėjas išsklaidė tą nuodingą debesį, ir mes sugrįžom darbuotis dūmuose, kurie jau buvo ne tirštesni kaip iš paprasčiausio fabriko kamino.

Mes prisitaisėm didįjį siurblį, ištiesėm žarną, bet netrukus ji sprogo. Ką ten, juk ta žarna buvo tokia pat sena kaip ir laivas — prieštvaninė, užlopyti jos nebuvo įmanoma. Tada ėmėm pumpuoti menkute pompa, nešėm vandenį kibirais ir šitaip supylėm pro didįjį liuką daug daug Indijos vandenyno. Šviesi srovė blyksteldavo saulėje, nukrisdavo ant baltų šliaužiančių dūmų ir dingdavo juodose anglyse. Pakildavo su dūmais sumišęs garas. Mes pylėm ir pylėm sūrų vandenį tartum į bedugnę statinę. Tokia jau buvo mūsų lemtis tame laive: tai pumpuoti vandenį lauk, tai į vidų; ir pirma varę vandenį iš laivo, kad nenuskęstume, dabar kaip pašėlę pylėm vandenį į laivą, kad nesudegtume.

Laivas šliaužė pirmyn — nugalėk arba žūk! — ir oras buvo toks gražus. Dangus nuostabiai giedras, nuostabiai žydras. Jūra lygutėlė, mėlyna, skaidri, kibirkščiavo kaip brangakmenis, plytėjo aplinkui kiek

akis užmato — tartum visas žemės rutulys, visa planeta būtų buvusi padaryta iš milžiniško safyro. Ir „Judėja“ nepastebimai slydo per didelius ramius žvilgančius vandenis, siaučiama nešvarių garų, tingiai tvyrančio debesies, kuris iš lėto driekėsi pavėjui, nuodingo debesies, teršiančio jūros ir dangaus grožį.

Visą tą laiką mes, aišku, jokios liepsnos nematėm. Krovinys smilko kažkur ant dugno. Sykį Mehonas, kai mes dirbom petys į petį, keistai šyptelėjęs pasakė:

— Tai kad dabar gražiai prakiurtų — kaip tada, kai pirmą kartą išplaukėm iš Lamanšo, tada ugnis ir užgestų, ar ne?

Aš atsakiau be jokio ryšio:

— O prisimenat žiurkes?

Mes gesinom gaisrą ir tvarkėmės laive kuo rūpestingiausiai, lyg nieko nebūtų įvykę. Stiuardas virė ir nešė į stalą. Iš dvylikos vyrų aštuoni dirbdavo, o keturi ilsėdavosi. Dirbome visi, taip pat ir kapitonas. Įsigalėjo lygybė ir, jeigu ne brolybė, tai bent labai geri santykiai. Kartais kas nors, pildamas į liuką kibirą vandens, sušukdavo: „Tegyvuoja Bankokas!“— ir visi juokdavosi. Bet šiaip mes buvom tykūs ir rimti ir norėjom gerti. O, kaip mes norėjom gerti! Bet vandenį reikėjo taupyti. Jis buvo išduodamas griežtai nustatytomis porcijomis. Laivas dūmijo, saulė plieskė... Paduokit butelį.

Mes išbandėm viską. Net pamėginom kastis per anglis iki ugnies. Žinoma, nieko neišėjo. Niekas negalėjo išbūti apačioje ilgiau kaip minutę. Mehonas, ten nulipęs pirmas, neteko sąmonės, apalpo ir jūreivis, kuris norėjo jį ištraukti. Mes ištempėm juos į denį. Tada, pasišovęs parodyti, kad čia vieni niekai, įšokau aš. Jau buvom lig tol įgiję patirties, ir išgriebė mane jau su kabliu, pririštu prie šluotkočio. Niekam nepasiūliau eiti atnešti kastuvo, kurį palikau apačioje.

Mūsų popieriai buvo prasti. Nuleidom į vandenį barkasą. Kitą valtį irgi paruošėm nuleidimui. Turėjom ir dar vieną, keturiolikos pėdų ilgio, ji visai saugi kabojo vairagalyje.

Tada — tik pamanykit! — dūmų staiga sumažėjo. Mes dar smarkiau ėmėm pilti vandenį į triumą. Po dviejų dienų dūmai visai pranyko. Visi kuo plačiausiai šypsojo. Tas buvo penktadienį. Šeštadienį nieko nedirbom, na tik, aišku, valdėm bures. Vyrai pirmąkart per dvi savaites nusiprausė, išsiskalbė drabužius ir gavo geresnius pietus. Paniekinamai kalbėjo apie savaiminius gaisrus, duodami suprasti, kad tik jie gali su tokiais dalykais susidoroti. Visi jautėmės tartum paveldėję didelį turtą. Tačiau šlykštus degėsių kvapas tebesilaikė laive. Kapitonui

Bierdui įdubo skruostai ir įkrito akys. Anksčiau nebuvau matęs jo tokio sulinkusio ir persisukusio. Juodu su Mehonu rimti vaikštinėjo apie liukus ir ventiliatorius, vis uostydami. Staiga pamačiau, kad vargšas Mehonas visai senas senutėlis. O aš... aš džiaugiausi ir didžiavausi, lyg būčiau nulėmęs pergalę svarbiose jūrų kautynėse. O, jaunyste!

Naktis buvo puiki. Rytą pro mus praplaukė namo grįžtantis laivas, pirmas laivas, sutiktas per daugelį mėnesių, o mes pagaliau artėjom prie žemės,— Java buvo maždaug už šimto devyniasdešimt mylių, beveik tiesiai į šiaurę.

Kitą dieną mano vachta buvo nuo aštuonių iki dvylikos. Per pusryčius kapitonas pasakė:

— Keista, kad taip ilgai laikosi kajutkompanijoj tas kvapas.

Apie dešimtą, kai vairagaly buvo vyresnysis padėjėjas, trumpam nuėjau į denį. Už grotstiebio stovėjo dailidės varstotas. Atsirėmiau į grotstiebį, čiulpdamas pypkę, ir dailidė, jaunas vaikinas, priėjo pasišnekėti.

— Puikiai susitvarkėm, ar ne? — tarė jis.

Aš pyktelėjau pamatęs, kad jis, kvailys, nori parversti varstotą.

— Ką darai, Čipsai, — tariau ir staiga pasijutau labai keistai, apėmė toks kvailas pojūtis, kad esu ore. Aplinkui iš visų pusių tartum kas atsiduso, ilgai gniaužęs kvapą, sakytum tūkstantis milžinų vienu kartu ištarė „Uch!“, ir aš pajutau duslų smūgį, nuo kurio suskaudo šonkaulius. Neliko jokios abejonės — aš buvau pakilęs į orą ir mano kūnas brėžė trumpą parabolę. Nors ir neilgai tai truko, bet pakako laiko, kad mano galvoje pralėktų keletas minčių, kiek prisimenu, tokia tvarka: „Negali būti, kad dailidė... Kas gi čia?.. Kažkokia katastrofa?.. Povandeninis vulkanas?.. Anglis, dujos! Po galais, mes išlėkėm į orą... visi žuvo... aš krentu į galinį liuką... ten liepsna“.

Anglies dulkės, buvusios triume, sprogimo metu sušvito raudonai. Tiesiog akimirksniu, per mažėlytę sekundės dalelę nuo tada, kai kryptelėjo varstotas, aš jau gulėjau išsipleikęs ant anglių. Skubinai atsikėliau ir išsiropščiau lauk, tartum būčiau iš ten išmestas. Denis buvo užverstas medgaliais — visokios nuolaužos gulėjo kryžkryžiais kaip medžiai miške po uragano; priešais mane lėtai plevėsavo didžiulė kietų draiskalų užuolaida — tai buvo į skutus suplėšytas grotas. Aš pagalvojau: „Tuoj pat nuvirs stiebai“, ir visom keturiom pasileidau prie vairagalio trapo. Pirmas čia sutiktas buvo Mehonas — akys kaip lėkštės, išsižiojęs, ilgi žili plaukai styro aplinkui galvą tartum sidabrinė aureolė. Jis buvo benorįs lipti žemyn, bet išvydęs, kad denis sukrutėjo, iškilo ir

pavirto šipuliais, taip ir liko sustingęs ant viršutinės pakopos. Aš spoksojau į jį netikėdamas savo akimis, ir jis keistai spoksojo į mane pilnu smalsumo ir nuostabos žvilgsniu. Aš nežinojau, kad nebeturiu plaukų nei antakių, nei blakstienų, kad neseniai prasikalę ūsiukai nudegę, kad mano veidas visas juodas, vienas skruostas nubrozdintas, nosis prakirsta, iš smakro bėga kraujas. Nebeturėjau kepurės, vieno bato, marškiniai buvo suplyšę į skudurus. Bet aš viso to nenumaniau. Tik stebėjausi, kad laivas tebesilaiko ant vandens, kad vairagalis sveikas, ir svarbiausia, matau gyvą žmogų. Taip pat labai stebino giedra dangaus ir jūros ramybė. Turbūt tikėjausi juos pamatyti pasišiaušusius iš siaubo... Paduokit butelį.

Staiga pasigirdo balsas — ore ar danguje, negalėjau suprasti,— šaukiantis vardu laivą. Paskui pamačiau kapitoną — jis buvo išsikraustęs iš proto. Susijaudinęs jis paklausė mane:

— Kur kajutkompanijos stalas? — Ir šiurpas ėjo išgirdus tokį klausimą. Suprantat, aš ką tik buvau išneštas į orą, dar visas tebevirpėjau nuo to pojūčio ir nebuvau labai tikras, ar tebesu gyvas. Mehonas pradėjo trypti kojom ir sušuko:

— O viešpatie! Argi nematot, kad denis susprogdintas?

Aš atgavau amą ir tartum prisipažindamas, kad esu labai aplaidus ir nepareigingas, pralemenau:

— Aš nežinau, kur yra kajutkompanijos stalas.

Viskas panėšėjo į kvailą sapną.

O žinot, ko jis tada užsimanė? Na, jam prisireikė pasukti rėjas. Labai ramiai, lyg paskendęs mintyse, jis pareikalavo išlyginti fokrėją.

— Aš nežinau, ar išvis liko kas nors gyvas,— vos ne su ašarom ištarė Mehonas.

— Tikriausiai,— maloniai atsakė tas,— bus likę pakankamai žmonių fokrėjai išlyginti.

Senukas buvo savo kajutėje ir suko chronometrus, kai jį parbloškė tas smūgis. Jis tuoj pat pagalvojo, taip vėliau pasakojo, kad laivas ant ko nors užplaukė, ir nubėgo į kajutkompaniją. Ir čia pamatė, kad stalas kažkur dingęs. Denis buvo sprogęs, ir stalas, aišku, nugarmėjęs į sandėlį. Ten, kur tą rytą pusryčiavom, jis pamatė tik didelę skylę grindyse. Tai buvo taip baisiai paslaptinga ir taip smarkiai jį paveikė, jog viskas, ką pamatė ir išgirdo vėliau, atrodė palyginti vieni niekai. Ir įsidėmėkit, jis iškart pastebėjo, kad nieko nėra prie šturvalo ir kad jo laivas pakeitęs kursą, ir vienintelė jo mintis tebuvo nukreipti tą pasigailėtiną, apdraskytą, smilkstančią sutrupintu deniu geldą nosies tiesu-

mu į paskirties uostą. Į Bankoką! — štai kur jis veržėsi. Turiu pasakyti, kad šis tykus susikūprinęs, kreivom kojom, kone luošas žmogelis buvo didingas savo atsidavimu vienintelei idėjai ir atviru nesuvokimu, kokie mes susijaudinę. Jis įsakmiai pamojo mums eiti ir pats atsistojo prie šturvalo.

Taip, pirmiausia, ką mes padarėm tuose griuvėsiuose,— pasukom rėjas! Nė vienas žmogus nežuvo, net nebuvo sunkiai sužeistas, bet daugiau ar mažiau nukentėjo visi. Kad būtumėt juos matę! Kai kurių drabužiai buvo virtę skarmalais, veidai juodi kaip angliakasių, kaip kaminkrėčių, galvos apvalios, atrodė tartum plikai nukirptos, o iš tikrųjų buvo nusvilusiais plaukais. Kiti, iš pamainos, kuri buvo likusi apačioje, nubudo išmesti iš sugriuvusių gultų ir dabar be perstojo drebėjo ir dejavo net dirbdami. Bet dirbo visi. Tie Liverpulio padugnės buvo tikri vyrai. Pats įsitikinau, kad jie visi tokie. Tai jūra juos tokius padaro, jos platybės, jos vienišumas, nuolat supantis paslaptingas beaistres jų sielas. O taip! Mes klupinėjom, šliaužiojom, griuvinėjom, atsitrenkdami į nuolaužas,— ir pakeitėm kursą. Stiebai tebestovėjo, bet mes nežinojom, kiek jie apdegę ten, apačioje. Oras buvo ramus, bet iš vakarų ritosi ilgos bangos ir supo laivą. Stiebai galėjo nuvirsti bet kurią akimirką. Mes baimingai į juos žvilgčiojom. Negalėjai numatyti, į kurią pusę virs.

Paskui nuėjom apsidairyti, kaip ten vairagalis. Denyje buvo priversta lentgalių — stačių ir skiausčių, visokių šipulių, rėmų nuolaužų. Stiebai kyšojo viršum to chaoso tarsi didžiuliai medžiai virš susipynusių krūmų. Plyšiai tarp šitų skeveldrų buvo užpildyti kažkuo balsvu, vangiai šliaužiančiu, tarsi purvinu rūku. Nematomos ugnies dūmai vėl prasimušė ir slinko kaip tiršta nuodinga migla slėnyje, privirtusiame sausuolių. Tingios srovelės jau ėmė rangytis virš nuolaužų krūvos. Šen bei ten rąstigaliai stovėjo stati it stulpai. Per foką buvo išlindę pusė stengos, ir pro skylę bjauriai purvinoje burėje buvo matyti lopinėlis nuostabiai mėlyno dangaus. Kelios draugėje tebesilaikančios lentos gulėjo skersai turėklų, ir vienas galas kyšojo už borto lyg tiltelis į niekur, per gilią jūrą vedantis į mirtį ir tartum kviečiantis mus nueiti tomis lentomis ir šitaip atsikratyti savo juokingų bėdų. Kažkas nematomas ore ar danguje — gal vaiduoklis — šaukė laivą.

Vienas iš mūsų susiprotėjo pasižiūrėti į jūrą ir ten pamatė vairininką, kuris buvo nejučiom iššokęs iš laivo ir dabar labai norėjo sugrįžti. Jis garsiai šaukė ir plaukė guviai kaip tritonas, neatsilikdamas nuo laivo. Numetėm jam virvę, ir netrukus jis jau stovėjo tarp mūsų, visas

varvantis ir nukabinęs nosį. Kapitonas nuėjo nuo šturvalo ir atsistojo atokiau, pasirėmė alkūne į turėklus, smakrą įbedė į delną ir susimąstęs įsižiūrėjo į jūrą. Mes klausėm save: „O kas toliau?" Aš pagalvojau: „Na, čia jau šis tas. Čia tai bent. Ir kas dabar bus?" O, jaunyste! Staiga Mehonas pamatė garlaivį tolumoje, už vairagalio. Kapitonas Bierdas tarė:

— Gal dar jį išgelbėsim.

Mes iškėlėm dvi vėliavas, tarptautine jūros kalba pranešančias: „Degame. Reikalinga skubi pagalba". Garlaivis sparčiai augo akyse ir netrukus atsakė dviem vėliavom ant fokstiebio: „Einu į pagalbą". Po pusvalandžio garlaivis stovėjo šalia mūsų priešvėjinėje pusėje per žmogaus balso atstumą. Mašinos nedirbo, ir jis sūpavosi ant vandens. Mes, praradę bet kokį santūrumą, visi kartu susijaudinę ėmėme šaukti: „Mes sprogom, sprogom!" Žmogus su baltu šalmu ant tiltelio šūkčiojo: „Taip, taip! Gerai!", linkčiojo galva, šypsojosi ir mosčiojo ranka, lyg ramindamas būrį išsigandusių vaikų. Nušliuožė į vandenį viena iš valčių ir ėmė artėti, modama ilgais irklais. Keturi vyrai yrėsi smarkiais ritmingais judesiais. Tada pirmą kartą pamačiau Malajų jūrininkus. Vėliau gerai juos pažinau, bet tąsyk mane apstulbino jų abejingumas: kai jie priplaukė, net priekinis irkluotojas, kuris atsistojęs kabliu įsikibo į mūsų grandinę, nesiteikė pakelti galvos ir į mus pasižiūrėti. Man atrodė, kad žmonės, kurių laive įvyko sprogimas, verti didesnio dėmesio.

Pas mus užsikeberiojo žmogiukas. Sausas it skiedra ir vikrus kaip beždžionė. Vyresnysis padėjėjas. Tik žvilgtelėjo ir sušuko:

— Oi vyručiai, jums reikia iš čia sprukti!

Mes tylėjom. Jis kiek pasikalbėjo atskirai su kapitonu — regis, kažką jam įrodinėjo. Paskui jie kartu nuplaukė į garlaivį.

Kai mūsų škiperis grįžo, sužinojom, kad tas garlaivis vardu „Somervilis", jo kapitonas yra Nešas ir jis plaukia iš Vakarų Australijos į Singapūrą pro Bataviją, veža paštą, ir kad sutarta — jis mus nutemps iki Enžero, o jei kokios — tai ir iki Batavijos, ir ten mes galėsim užgesinti gaisrą, pramušę laive skyles, o tada jau keliausim toliau — į Bankoką! Senukas atrodė labai susijaudinęs.

— Mes vis tiek nuplauksim! — įsikarščiavęs sušuko jis Mehonui ir pagrasino dangui kumščiu. Niekas neištarė nė žodžio.

Vidudienį garlaivis ėmė mus buksyruoti. Jis nešėsi pirmyn siauras ir aukštas, o tai, kas buvo likę iš „Judėjos", sekė iš paskos už septyniasdešimties jūros sieksnių lyno — plaukė greitai, kaip ir dūmų debesis

virš kyšančių stiebų viršūnių. Mes užlipom suglausti burių. Kosėjom ten ant rėjų, bet vis vien dirbom. Įsivaizduojat, kaip mūsų visas būrys rūpestingai tvarko bures laive, pasmerktame niekur nenuplaukti? Nebuvo nė vieno, kuris nebūtų galvojęs apie tai, jog bet kurią akimirką stiebai gali nuvirsti. Iš viršaus per dūmus net laivo nebuvo matyti, bet žmonės darbavosi uoliai, vienodai vyniodami lynus.

— Ei ten, viršuje! Vyniokit kaip pridera! — šaukė iš apačios Mehonas.

Suprantat? Nemanau, kad kuris nors iš jūreivių būtų tikėjęsis nulipti žemyn įprastu keliu. Kai nulipom, girdžiu, jie kalbasi:

— Jau maniau, lėksim už borto su visais pagaliais. Tegu velniai mane nujoja, jei meluoju!

— Ir aš taip maniau,— atsako kitas, visas nusibrozdinęs ir apsiraišiojęs, tikra daržo baidyklė. Ir prisiminkit, tai buvo žmonės, neįpratę paklusti! Pašaliniam stebėtojui jie galėjo pasirodyti kaip niekingi nepataisomi dykaduoniai. Kas juos vertė... kas juos vertė klausyti manęs, kai aš, puikiai suvokdamas, kaip tai nuostabu, dukart liepiau išskleisti foką ir pasistengti sutvarkyti dar geriau? Kas? Jie nebuvo laikomi labai įgudusiais, nebuvo rodomi pavyzdžiu, giriami. Neturėjo ir pareigos jausmo, puikiausiai mokėjo tinginiauti, išsisukinėti, vengti darbo, kai tik užsimanydavo, o dažniausiai taip ir būdavo. Ar dėl tų dviejų svarų ir dešimties šilingų, kuriuos gaudavo per mėnesį, jie ten užlipo? Atlyginimą jie laikė itin menku. Ne, jie turėjo kažką savyje, kažką įgimta, nenusakoma ir amžina. Aš nesakau, kad to nebūtų padariusi prancūzų ar vokiečių prekybinio laivo įgula, bet abejoju, ar būtų padariusi visai taip pat. Čia buvo toks užbaigtumas, kažkas tvirta kaip pamatas ir kažkas valdinga kaip instinktas — atsiskleidė slaptybė, giliai paslėpta gėrio ir blogio dovana, kuri skiria vieną nuo kitos rases ir nulemia tautų likimus.

Tą vakarą dešimtą valandą pirmą kartą pamatėme ugnį, kurią visą laiką stengėmės užgesinti. Nuo didelio greičio, kuriuo mus tempė, smilkstančiame suniokotame laive įsipūtė liepsna. Priekyje, po denio skeveldromis, sušvito mėlyna šviesa. Ji suplevendavo tai šen, tai ten, atrodė, tarsi blaškosi, šliaužia kaip jonvabalis. Pirmas pamačiau aš ir pasakiau Mehonui.

— Vadinasi, viskas baigta,— atsakė jis.— Reikia atsikabinti, nes laivas išlėks į orą, nespėsim nė pasprukti.

Mes pradėjom šaukti, skambinti varpu, kad mus išgirstų garlaivyje, bet jie tempė mus kaip tempę. Pagaliau Mehonui ir man teko nuropo-

ti į pirmagalį ir kirviu nukirsti lyną. Terliotis su kabliais nebuvo kada. Grįžę į vairagalį pamatėm, kad raudoni liežuviai jau laižo šipulių krūvas po kojom.

Aišku, garlaivyje labai greit pastebėjo, kad lyno nebėra. Garlaivis garsiai sušvilpė, jo žiburiai apibrėžė platų ratą, ir priplaukęs prie mūsų jis sustojo. Mes visi stovėjom susimetę į glaudų būrelį vairagalyje ir žiūrėjom į jį. Kiekvienas iš jūreivių turėjo pasiėmęs po ryšulėlį ar maišelį. Staiga virš laivo iššoko liepsnos kūgis su kreiva viršūne ir apšvietė ratą juodoje jūroje, kur sūpavosi ant bangų abu laivai. Kapitonas Bierdas ligi tol kelias valandas buvo išsėdėjęs ant liuko grotelių, sustingęs ir nebylus, bet dabar jis lėtai pakilo ant kojų ir atėjęs atsistojo priešais mus prie bizanio vantų.

Kapitonas Nešas sušuko:

— Pereikit į garlaivį! Negaišuokit! Aš vežu paštą. Nugabensiu jus ir jūsų valtis į Singapūrą.

— Ačiū! — atsakė mūsų škiperis.— Mes privalom pasilikti laive iki galo.

— Aš nebegaliu ilgiau stovėti,— atsišaukė anas.— Suprantat, paštas.

— Taip taip! Nesirūpinkit.

— Gerai! Aš pranešiu apie jus Singapūre... Likite sveiki!

Jis pamojavo ranka. Mūsų jūreiviai tylomis numetė savo ryšulėlius. Garlaivis nuplaukė ir, atsidūręs už šviesos rato, bematant pradingo mums iš akių, apžilpintų ryškios liepsnos. Tada aš sužinojau, kad pirmą kartą išvysiu Rytų pasaulį kaip nedidelės valties vadas. Man tai patiko; patiko ir ištikimybė senajam laivui. Greit mes jo daugiau nebematysim. O, romantiškas jaunystės spindesy! O, jaunystės ugnie, skaistesnė už degančio laivo liepsnas! Stebuklinga šviesa nušviečianti visą didžiulę žemę, narsiai kylanti į dangų ir užgesinama tik laiko, žiauresnio, negailestingesnio, piktesnio ir už jūrą... ir kaip degančio laivo liepsnos, apsupta nepermatomos nakties tamsumos.

Senukas kaip visada maloniai ir tvirtai pareiškė, kad mūsų pareiga išgelbėti draudimo kompanijai kiek tik įmanoma daugiau laivo įrangos. Taigi mes nuėjom į vairagalį ir ėmėm ten darbuotis, o pirmagalis taip degė, jog mums visiškai užteko šviesos. Sunešėm į krūvą daugybę visokio šlamšto. Ir ko tik mes neįstengėm išgelbėti! Senas barometras, pritvirtintas nežmoniška daugybe varžtų, vos nekainavo man gyvybės: staiga į mane plūstelėjo dūmai, ir aš tik tik spėjau ištrūkti. Buvo ten visokių maisto atsargų, rietimai burių audeklo, virvių ringės; vairaga-

lis panėšėjo į jūreivių turgų, ir valtys buvo užverstos iki planšyrų. Galėjai pagalvoti, kad senukas nori pasiimti viską iš savo pirmosios kapitonystės, kas tik įmanoma. Jis buvo labai labai ramus, bet aiškiai netekęs dvasinės pusiausvyros. Nepatikėsit: jis norėjo pasiimti į barkasą gerą galą senos inkaro grandinės ir mažąjį inkarą. Mes pagarbiai pasakėm: „Taip taip, ponas kapitone" ir patyliukais paleidom tuos daiktus į jūrą. Ten pat atsidūrė ir sunki vaistų dėžė, du maišai neskrudintų kavos pupelių, skardinės dažų — įsivaizduojat, dažų! — ir dar daugybė visokių dalykų. Paskui man buvo įsakyta su dviem jūreiviais sutvarkyti krovinius ir pasiruošti tam momentui, kai reikės palikti laivą.

Mes viską gerai sutvarkėm, pastatėm stiebą barkase, kuris buvo skirtas mūsų škiperiui, ir aš su malonumu atsisėdau kiek pasėdėti. Nubrozdintą veidą perštėjo, rankos ir kojos skaudėjo lyg sulaužytos, maudė visus šonkaulius, ir būčiau galėjęs prisiekti, kad išsinarinau stuburkaulį. Valtys, pririštos vairagalyje, buvo tamsiame šešėlyje, o jūroje aplinkui buvo matyti gaisro apšviestas ratas. Didžiulės skaisčios liepsnos laivo priekyje kilo tiesiai į viršų. Degė įnirtingai, buvo girdėti tarsi sparnų švilpimas, tarsi griaustinio dundesys. Traškėjo, sproginėjo, nuo liepsnos kūgio lėkė aukštyn kibirkštys. Taip jau skirta žmogui — vargti kiauruose laivuose ir tokiuose, kurie dega.

Laivas stovėjo pasisukęs šonu į bangas, ir nors vėjas buvo nesmarkus, valtys niekaip nenorėjo laikytis saugioje vietoje už vairagalio, o atkakliai, kaip būdinga toms bukagalvėms, lindo pro vairagalio apačią ir suposi prie borto, ir man buvo neramu. Valtys pavojingai daužėsi į korpusą, per daug priartėdavo prie liepsnos, o laivas siūbavo ties jomis, ir, aišku, bet kurią akimirką ant jų galėjo užvirsti stiebai. Du jūreiviai ir aš iš visų jėgų stengėmės jas sulaikyti irklais ir kabliais, bet pagaliau įkyrėjo, nes nebebuvo prasmės čia delsti. Mes nematėm pasilikusiųjų laive ir visai nežinojom, ko jie ten gaišuoja. Mano jūreiviai patyliukais keiksnojo, ir aš turėjau ne tik pats darbuotis, bet ir raginti tuodu vyrus, kurie tenorėjo atsigulti ir numoti į viską ranka.

Galų gale aš šūktelėjau:

— Ei jūs, denyje!

Kažkas pasilenkė per bortą.

— Mes pasiruošę,— pasakiau.

Galva pradingo, bet greit vėl pasirodė.

— Kapitonas sako, gerai, ponas padėjėjau, ir liepia, kad valtis laikytumėt toliau nuo borto.

Praėjo pusvalandis. Staiga siaubingai sudžeržgė, sudundėjo, sužvangėjo grandinės, sušnypštė vanduo, ir pasvirusiame virš laivo virpančiame dūmų stulpe sužibo milijonai kibirkščių. Tai sudegė krambolai, ir du iki raudonumo įkaitę inkarai nugrimzdo, kartu nusitempdami apie du šimtus jūros sieksnių įkaitusios grandinės. Laivas sudrebėjo, liepsna suvirpėjo tartum gesdama, ir nuvirto fokbramstenga. Smigo žemyn it ugninė strėlė, panėrė į vandenį ir, tuoj pat iššokusi per irklo ilgį nuo valčių, ramiausiai nuplaukė, labai juoda švytinčioje jūroje. Aš vėl pašaukiau laivą. Po kiek laiko vienas jūreivis kažkodėl linksmu, bet prislopintu balsu, lyg būtų mėginęs kalbėti neprasižiodamas, man pranešė: „Tuojau einam, ponas padėjėjau", ir pradingo. Gana ilgai aš girdėjau tiktai dūzgiant ir ūžiant gaisrą. Buvo girdėti ir kažkokie švilpesiai. Valtys šokinėjo, tampė bakštovus, žaismingai užplaukdavo viena ant kitos, daužėsi šonais, arba, nors ir kaip norėdavom sulaikyti, visos kartu trenkdavosi į laivą. Aš ilgiau nebegalėjau ištverti ir virve įsliuogiau į laivą.

Vairagalyje buvo šviesu kaip dieną. Atsidūrus deny, ugnies siena pasirodė siaubinga, o karštis iš pradžių tiesiog nepakeliamas. Ant sofos, atitemptos iš kajutkompanijos, surietęs kojas ir pasidėjęs po galva ranką miegojo kapitonas Bierdas, ant jo mirgėjo liepsnos atšvaitai. O žinot, ką veikė kiti? Sėdėjo denyje aplink atidarytą dėžę ir valgė duoną su sūriu, užsigerdami stipriu porteriu iš butelių.

Už jų, iškilę virš galvos, piktai rangėsi liepsnos liežuviai, o jie sau sėdėjo ramiausiai lyg būtų salamandros ir atrodė tarsi pašėlusių piratų gauja. Ugnis kibirkščiavo akių baltymuose, atsispindėjo ant baltos odos, kuri matėsi pro suplyšusius marškinius. Visi atrodė lyg pabuvę mūšyje — apsiraišioję galvas, pasirišę rankas, su kokiu nors purvinu raiščiu, apvyniotu apie kelį,— ir visi turėjo prie kojų pasistatę po butelį, o rankoje po gabalą sūrio. Mehonas atsistojo. Graži susivėlusi galva, ereliškas profilis, ilga balta barzda — su atkimštu buteliu rankoje jis panėšėjo į bebaimį senovės jūros plėšiką, besilinksminantį smurto ir nelaimių apsuptyje.

— Paskutinė vakarienė,— iškilmingai paaiškino jis.— Visą dieną nevalgę, ir kaip tą viską paliksi.— Jis mostelėjo buteliu į miegantį škiperį.— Sakė nė kąsnelio nenurysiąs, tai aš ir paguldžiau,— kalbėjo jis toliau, o pamatęs, kad aš išpūčiau akis, pridūrė: — Jūs gal nežinot, jaunikaiti, kad žmogus ištisas paras nemiegojęs, o valtyse — koks ten miegas.

— Jokių valčių nebus, jei jūs čia dar kvailiosit,— pareiškiau pasi-

piktinęs. Priėjau prie škiperio ir papurčiau už peties. Pagaliau jis atsimerkė, bet nė nesujudėjo.— Laikas palikti laivą, ponas kapitone,— ramiai pasakiau aš.

Jis su vargu atsistojo, pasižiūrėjo į liepsnas, į jūrą, spindinčią aplinkui laivą ir juodą juodą kaip anglis tolumoje, pasižiūrėjo į žvaigždes, blausiai spinksinčias pro tankų dūmų šydą juodame juodame kaip Erebas danguje.

— Pirmiausia jaunesnieji,— paliepė jis.

Vienas jūreivis atsistojo, šluostydamasis burną atgalia ranka, perlipo per hakabortą ir pradingo. Kiti iš paskos. Vienas, jau belipąs, dar stabtelėjo, išbaigė butelį ir gerai užsimojęs švystelėjo į ugnį.

— Še tau! — šūktelėjo jis.

Škiperis, labai nelaimingas, vis delsė, ir mes palikom kurį laiką jį vieną pabūti su savo pirmuoju laivu. Tada aš vėl užlipau ir pagaliau jį išsivadinau. Kaip tik laiku. Geležis vairagalyje buvo taip įkaitusi, jog nebekentė ranka.

Nukirtom barkaso bakštovą, ir visos trys valtys, surištos drauge, atsiskyrė nuo laivo. Mes jį palikom praėjus šešiolikai valandų po sprogimo. Mehonas vadovavo antrajai valčiai, o aš — mažiausiajai, keturiolikos pėdų ilgio. Būtume visi sutilpę į barkasą, tačiau škiperis pasakė, kad privalom išgelbėti kuo daugiau daiktų kompanijai, todėl aš ir gavau pirmą kartą vadovauti. Turėjau savo žinioje du jūreivius; buvom pasiėmę maišą džiūvėsių, kelias skardines mėsos ir statinaitę vandens. Man buvo įsakyta laikytis arčiau barkaso, kad galėtume į jį pereiti, jei sugestų oras.

O kaip manot, ką aš sau galvojau? Aš galvojau, kad kai tik galėsiu, nuo jų atsiskirsiu. Norėjau vadovauti pats vienas. Ką aš čia plauksiu eskadroje, jeigu siūlosi proga keliauti savarankiškai. Pats pasieksiu žemę. Pralenkęs kitas valtis. Jaunystė! Vis ta jaunystė! Kvaila, puiki, nuostabi!

Bet nuplaukėm ne iškart. Reikėjo pamatyti laivo mirtį. Ir valtys plūduriavo tamsoje, kildamos ant bangų ir leisdamosios. Jūreiviai snaudė, budinėjo, dūsavo, dejavo. Aš žiūrėjau į degantį laivą.

Po tamsiu dangum tamsioje jūroje jis smarkiai liepsnojo purpurinio vandens rate, kuriame šokinėjo raudoni kaip kraujas atšvaitai, švytinčio ir grėsmingo vandens rate. Iš vandenyno kilo aukšta skaisti liepsna, didžiulė ir vieniša, o nuo jos viršūnės be perstojo plūdo į dangų juodi dūmai. Laive siautėjo ugnis — jis liepsnojo liūdnai ir įspūdingai tarsi laidotuvių laužas, uždegtas naktį jūroje, sergimas žvaigždžių.

Didinga mirtis atėjo kaip malonė, kaip apdovanojimas, kaip užmokestis senam laivui darbų dienos pabaigoje. Tos nuvargusios sielos atsidavimas jūros ir žvaigždžių viešpačiui jaudino tartum šlovingo triumfo reginys. Prieš pat aušrą nuvirto stiebai, ir akimirką siūbtelėjusios žiežirbos sakytum užliejo visą naktį neramia ugnimi — kantrią ir sargią, neaprėpiamą naktį, be žado glūdinčią jūroje. Išaušus iš laivo beliko tik apdegęs kiautas, tyliai plaukiantis po dūmų debesiu ir nešantis gruzdančias anglis.

Tada mes ėmėmės irklų, ir valtys, išsirikiavusios viena paskui kitą lyg kokioje procesijoje, apiplaukė laivo palaikus. Pirmas plaukė kapitono barkasas. Kai atsidūrėme ties vairagaliu, į mus piktai šoktelėjo plonas ugnies botagas, ir laivas staiga ėmė grimzti, pradėjęs nuo pirmagalio, smarkiai šnypščiant garams. Paskiausiai nuskendo nesudegęs vairagalis, tačiau dažai jo paviršiuje buvo sutrūkinėję ir nusilupę, nebeliko nei raidžių, nei žodžių — nebebuvo to atkaklaus kaip ir laivo siela devizo, nebesužibo tekančios saulės spinduliuose nei laivo vardas, nei jo kredo.

Mes plaukėme į šiaurę. Pakilo vėjas, ir apie vidudienį valtys susirinko draugėn paskutinį kartą. Mūsų valtyje nebuvo nei stiebo, nei burės, bet aš padirbau stiebą iš atsarginio irklo, o vietoj burės iškėliau tentą, rėją padaręs iš kobinio. Tokios įrangos valčiai aiškiai buvo per daug, bet aš buvau patenkintas, kad galėsiu aplenkti kitas dvi valtis, jei vėjas pūs iš užpakalio. Turėjau jų palaukti. Tuomet visi pasižiūrėjom į kapitono žemėlapį ir, draugiškai užkandę džiūvėsių su vandeniu, gavom paskutinius nurodymus. Jie buvo labai paprasti: plaukti į šiaurę ir kiek galima laikytis kartu.

— Būkit atsargus su tokia savo įranga, Marlou,— pasakė man kapitonas. O Mehonas, kai aš išdidžiai plaukiau pro jo valtį, suraukė savo kablianosę ir šūktelėjo:

— Nueisit į dugną su visu laivu, jeigu žiopsosit, jaunikaiti!

Kandus buvo senis — ir tegu gilioji jūra, kur jis dabar miega, švelniai supa jį, tegu jį liūliuoja iki laiko pabaigos!

Prieš saulei nusileidžiant anas dvi valtis, toli atsilikusias, uždengė staigus audringas lietus, ir aš daugiau jų nebemačiau. Kitą dieną sėdėjau vairuodamas savo geldą — pirmąjį laivą, kuriam gavau vadovauti,— ir aplinkui buvo tik vanduo ir dangus. Popiet pamačiau tolumoje viršutines kažkokio laivo bures, bet nieko nesakiau, o mano jūreiviai jų nepastebėjo. Suprantat, aš bijojau, kad jis gal grįžta namo, o man visai nesinorėjo pasukti atgal, kai jau buvau prie pat Rytų vartų. Aš ve-

džiau savo laivą į Javą — tai dar vienas palaimintas vardas, kaip ir Bankokas, kaip jau žinot. Aš vedžiau laivą daugelį dienų.

Nėra reikalo pasakoti, koks tas plaukimas jūroje atvira valtimi. Prisimenu štilio dienas ir naktis, kai mes yrėmės yrėmės, o valtis, atrodė, kaip užkerėta stovi vietoje horizonto rate. Prisimenu karštį, paskui liūtis, kai turėjom iš visų jėgų semti ir pilti lauk vandenį (bet prisipildė ir statinaitė), ir prisimenu paskutines šešiolika valandų, kai burnoje buvo sausa, tarsi pripilta pelenų, o mano pirmojo laivo vairinis irklas kilo ir kilo virš banguojančios jūros. Ligi tol ir nežinojau, koks aš esu vyras. Prisimenu abiejų savo jūreivių sulysusius nusiminusius veidus ir prisimenu savo jaunystę ir tą jausmą, kuris niekada nebegrįš: man atrodė, kad aš galiu gyventi amžinai, kad aš pergyvensiu jūrą, žemę, visus žmones; apgaulingas tai jausmas, viliojantis mus į džiaugsmus, į pavojus, į meilę, į tuščias pastangas, į mirtį; jėgos triumfas, gyvybės liepsna dulkių saujoje, širdies kaitra, kuri kas metai žėri vis blausiau ir vėsta, slopsta ir užgęsta — užgęsta per greit, per anksti, kol dar neužgesusi gyvybė.

Tokius aš ir matau Rytus. Esu matęs jų nuošaliausius kampelius ir žvelgęs į pat jų sielą, bet dabar visada matau juos iš mažos valtelės: matau aukštų kalnų apybraižas, jie mėlyni ir tolimi rytą, balkšvi kaip migla dieną, kaip dantyta purpuro siena saulei leidžiantis. Jaučiu irklą rankoje, akyse stovi akinanti jūros mėlynė. Ir matau įlanką, plačią įlanką, lygią kaip stiklas ir blizgančią kaip ledas, ji žvilgsi tamsoje. Toli sausumoje patamsy dega raudona šviesa, naktis švelni ir šilta. Mes traukiam irklus įskaudusiomis rankomis, ir staiga — vėjo dvelksmas, silpnas ir drungnas, prisisunkęs keistų žiedų kvapų ir miško aromatų, jis atsklinda iš tylios nakties, tas pirmas Rytų atodūsis, palytėjęs man veidą. Niekada jo neužmiršiu, to vos juntamo dvelksmo, jis pavergia kaip burtai, kaip pašnibždėtas paslaptingos saldybės pažadas.

Paskutiniąsias vienuolika valandų mes yrėmės be pertraukos. Du irklavo, o tas, kurio buvo eilė ilsėtis, sėdėjo prie rumpelio. Mes pastebėjom raudoną šviesą įlankoje ir plaukėm į ją, spėdami, kad ten gali būti koks nedidelis uostas. Praplaukėm pro du svetimų kraštų laivus, labai aukštus, jie miegojo nuleidę inkarus, ir, priartėję prie šviesos, dabar gana blausios, stuktelėjom priekiu į išsikišusį prieplaukos galą. Buvom taip išvargę, jog nieko nebematėm. Mano jūreiviai metė irklus ir kaip negyvi nusirito nuo suolelių. Aš pririšau valtį prie stulpelio. Švelniai ošė bangų mūša. Kvapni kranto tamsa buvo susimetusi į didžiulius pavidalus, turbūt tai buvo tankūs milžiniškos augalijos guotai,

tie nebylūs ir fantastiški šešėliai. O jų papėdėje blausiai kaip miražas spindėjo kranto puslankis. Niekur nei žiburėlio, nei šlamesio, nei garso. Paslaptingi Rytai buvo priešais mane — kvapūs kaip gėlė, tylūs kaip mirtis, tamsūs kaip kapas.

Ir aš sėdėjau neapsakomai nuvargęs, džiūgavau it nugalėtojas, visai nemigęs ir apimtas ekstazės, tarsi susidūręs su didžiausia lemties paslaptimi.

Išgirdęs irklų pleškenimą, ritmingus jų smūgius į vandenį, garsiai aidinčius kranto tyloje, aš pašokau. Į įlanką plaukė valtis, europiečių valtis. Aš pašaukiau mirusiojo dvasią, ištardamas jo vardą:

— Ei, „Judėja"!

Man atsakydamas šūktelėjo silpnas balsas.

Tai buvo kapitonas. Aš buvau pralenkęs flagmaną trimis valandomis; buvo malonu vėl girdėti senuko balsą, drebantį ir pavargusį.

— Ar tai jūs, Marlou?

— Atsargiai, čia prieplaukos galas, ponas kapitone! — šūktelėjau aš.

Jis apdairiai prisiartino ir vietoj inkaro išmetė giliųjų vandenų svambalą, kurį buvom išsaugoję draudimo kompanijai. Aš atleidau savo valties lyną ir sustojau greta. Jis sėdėjo nusiminęs vairagalyje, šlapias nuo prakaito, rankas susidėjęs ant kelių. Jo jūreiviai jau miegojo.

— Baisios buvo dienos,— sušnibždėjo jis.— Mehonas atsiliko, nelabai toli.

Mes kalbėjomės pašnibždomis, labai tyliai, tartum bijodami pažadinti žemę, o jūreivių nebūtų pažadinę nei patrankos, nei perkūnija, nei žemės drebėjimas.

Žvilgtelėjęs į jūrą, pamačiau naktyje plaukiant ryškų žiburį.

— Pro įlanką plaukia garlaivis,— pasakiau.

Bet jis plaukė ne pro šalį, o įlankon, ir sustojęs visai arti išmetė inkarą.

— Ar nesužinotumėt, gal čia kartais anglų laivas,— paprašė senukas.— Gal jie mus kur nors nuvežtų.

Jis atrodė neramus, susirūpinęs. Aš šiaip taip rankom ir kojom išbakštinau vieną savo jūreivį, jis kaip lunatikas paėmė irklą, aš — kitą, ir nusiyrėm į garlaivio žiburius.

Garlaivyje buvo girdėti balsai, duslus geležies žvangėjimas mašinų skyriuje, žingsniai denyje. Iliuminatoriai švietė apvalūs kaip išplėstos

akys. Judėjo žmonės, kažkas stovėjo šešėlyje aukštai ant tiltelio. Jis išgirdo mūsų irklų pleškenimą.

Ir tada, man dar nespėjus prasižioti, Rytai prabilo į mane, tiktai Vakarų balsu. Į paslaptingą rimtą tylą pasipylė žodžių srautas — pikti svetimos šalies žodžiai sumišai su taisyklingais angliškais žodžiais ir net sakiniais; pastarieji nebuvo labai keisti, bet stebino ne mažiau. Balsas bjauriai plūdosi ir burnojo, varpydamas iškilmingą įlankos tylą keiksmų kruša. Pradėjo nuo to, kad angliškai išvadino mane kiaule, o toliau — dar gražiau, tokiais epitetais, kurių nedera minėti. Vyriškis ten viršuje taip garsiai liejo įniršį dviem kalbomis ir buvo taip nuoširdžiai įtūžęs, jog aš beveik patikėjau esąs kažkuo nusikaltęs ir šitaip sutrikdęs visatos harmoniją. Aš jį mačiau neaiškiai, bet pradėjau galvoti, kad jis privarys save iki priepuolio.

Ūmai jis nutilo, ir aš išgirdau, kaip jis prunkščia ir šniokščia kaip delfinas.

Aš ir paklausiau:

— Gal malonėtumėt pasakyti, koks čia garlaivis?

— A? Ką? O kas jūs tokie?

— Mes iš anglų barko, kuris sudegė jūroje. Įgula išsigelbėjo. Čia atplaukėm šiąnakt. Aš esu antrasis padėjėjas. Kapitonas yra barkase ir nori sužinoti, gal galėtumėt mus kur nors nugabenti.

— O jergutėliau! Taip sakant... Aš maniau... Čia „Dangiškasis“ iš Singapūro, grįžtam atgal. Su jūsų kapitonu susitarsiu rytą... Taip sakant... ar girdėjot mane ką tik dabar?

— Manyčiau, kad jus girdėjo visa įlanka.

— Palaikiau jus pakrantės tarnyba. Matot, tas velnio tinginys ir nenaudėlis prižiūrėtojas vėl užmigo, kad jį perkūnas! Šviesa nedega, ir aš vos neįsibedžiau į šitą prakeiktą prieplauką. Jau trečiąkart jis man tokią šunybę iškrėtė. Tai ar įmanoma tokius dalykus pakęsti, jūs man pasakykit! Iš proto galima išsikraustyti. Aš jį apskųsiu... Aš pasieksiu, kad mūsų rezidento padėjėjas jį išgrūstų!.. Matot — nėra šviesos! Nedega, ar ne? Aš imu jus liudytoju, kad šviesa nedega. Juk turi degti. Raudona šviesa ant...

— Šviesa degė,— nedrąsiai pasakiau.

— Bet paskui užgeso! Kam taip kalbėti? Pats matot, kad užgeso. Jeigu plauktumėt tokiu brangiu laivu palei šitą Dievo užmirštą pakrantę, tai ir jums šviesos reikėtų. Kaip aš jam dėsiu, tai per visą savo pasigailėtiną prieplauką nulėks. Pamatysit. Aš jam...

— Tai galiu pasakyti savo kapitonui, kad jūs mus paimsit? — pertariau aš.

— Paimsiu paimsiu. Eikit miegot,— gana stačiokiškai užbaigė jis kalbą.

Aš parsivariau atgal, vėl prisirišau valtį prie stulpelio ir galų gale užmigau. Jau buvau pajutęs Rytų tylą. Buvau išgirdęs jų kalbą. Tačiau kai atsimerkiau, tyla aplinkui buvo tokia absoliuti, tartum niekada nebūtų buvusi sutrikdyta. Aš gulėjau užlietas šviesos, o dangus dar niekada man neatrodė taip toli ir taip aukštai. Gulėjau atsimerkęs, nekrusteldamas.

Ir tada pamačiau Rytų žmones — jie žiūrėjo į mane. Prieplauka nuo pradžios iki galo buvo pilna žmonių. Mačiau rudus, bronzinius, geltonus veidus, juodas akis, blizgesį, Rytų minios spalvas. Ir visi tie žmonės stovėjo sustingę ir žiūrėjo — nebuvo girdėti nei jokio šnabždesio, nei atodūsio. Jie žiūrėjo į valtis, į miegančius vyrus, kurie naktį atplaukė pas juos iš jūros. Nebuvo jokio judesio. Palmių lapai tamsavo sustingę dangaus fone. Visoje pakrantėje nejudėjo nė šakelė, ir pro didelius lapus, kurie karojo nekrutėdami ir žvilgėjo tarsi nukalti iš metalo, kyšojo rudi žalumoje pasislėpusių trobelių stogai. Tai buvo Rytai, senovės jūreivių šalis — tokia sena, paslaptinga, tviskanti ir niūri, gyva ir nekintama, pilna pavojų ir pažadų. Ir tai buvo Rytų žmonės. Aš staiga atsisėdau. Minia sujudo — nuo krašto iki krašto, sukrutėjo galvos, sulingavo kūnai, prieplauka subangavo, tarsi ribuliai perbėgo vandeniu, tarsi javai nuo vėjo suvilnijo, ir vėl viskas nurimo. Ir dabar matau: plati įlanka, spindintis smėlis, gausybė įvairių atspalvių žalumos, jūra, mėlyna kaip sapne, daug įdėmių veidų, liepsnoja ryškios spalvos, ir viskas atsispindi vandenyje — kranto įlinkis, prieplauka, tyliai stovintis aukštas svetimos šalies laivas ir trys valtys su išvargusiais miegančiais vyrais iš Vakarų, kurie nemato nei žemės, nei tų žmonių, nejaučia saulės karščio. Jie miegojo parkritę skersai suolelių, susirietę ant dugno, nerūpestingomis numirėlių pozomis. Senasis škiperis buvo atsišliejęs į bortą barkaso vairagalyje, galva nusvirusi ant krūtinės, ir atrodė, kad jis niekada nebenubus. Toliau iškeltu į dangų veidu lyg kulkos pakirstas sėdėjo prie vairalazdės senasis Mehonas, jo ilga balta barzda buvo išsidraikiusi ant krūtinės; vienas jūreivis miegojo užsikniaubęs pirmagalyje, abiem rankom apsikabinęs forštevenį, skruostu prisiglaudęs prie planšyro. Rytai tylėdami žiūrėjo į juos.

Nuo to laiko esu ne kartą pajutęs Rytų kerus; esu matęs paslaptingų krantų, ramių vandenų, rudaodžių žmonių šalių, kur Nemezidė, paty-

kojusi iš pasalų, ima persekioti ir užklumpa daugelį iš nugalėtojų rasės, besididžiuojančių savo išmintim, žinojimu, jėga. Bet man visi Rytai sutelpa į tą jaunystės dienų viziją. Jie toje trumpoje valandėlėje, kai atsimerkiau ir pažvelgiau į juos jaunomis akimis. Aš atėjau pas juos po grumtynių su jūra... buvau jaunas... ir pamačiau, kad jie žiūri į mane. Ir tai yra visa, kas liko! Viena akimirka, akimirka jėgos, romantikos, kerų, jaunystės!.. Saulės spindulių mirguliavimas svečiame krante, metas, kurį prisiminsiu, atsidusiu ir... sudie!.. Naktis... Sudie!..

Jis gurkštelėjo iš stiklinės.

— O, geri seni laikai... geri seni laikai... Jaunystė ir jūra. Kerai ir jūra! Gera, stipri jūra, sūri, karti jūra, kuri tau šnibžda, kuri tau ošia ir kuri tau atima gyvastį.

Jis vėl gurkštelėjo.

— Iš visų nuostabiausia turbūt ir yra jūra, pati jūra... o gal jaunystė? Kas žino? Bet jūs, štai čia sėdintys, jūs visi kažkiek esat gavę iš gyvenimo: pinigų, meilės, to, ką galima gauti krante... ir pasakykit man, argi ne geriausias buvo metas tada, kai mes buvom jauni ir plaukiojom jūroje, kai buvom jauni ir nieko neturėjom, kai buvom jūroje, kuri nieko neduoda, tik žiaurius smūgius, o kartais ir progą pajusti žmogui savo jėgą — tik tiek, ir visi gailimės, kad tas metas praėjo.

Ir mes visi linktelėjom, pritardami jam: finansininkas, buhalteris, teisininkas,— visi linktelėjom prie poliruoto stalo, kuriame tarsi ramaus rudo vandens rėžyje atsispindėjo mūsų veidai, išvagoti raukšlių raukšlelių, veidai, paženklinti darbo, nusivylimo, sėkmės, meilės; mūsų nuvargusios akys, žiūrinčios tykiai, žiūrinčios be perstojo, visad su nerimu laukiančios kažko iš gyvenimo, to, kas dar belaukiant jau yra praėję,— praėję nepastebimai, su atodūsiu, per vieną mirksnį — kartu su jaunyste, su sveikata, su svajonių romantika.

LAGŪNA

Baltasis žmogus pasilenkė per vairagaly stovinčią būdelę, abiem rankom atsirėmęs į jos stogą, ir pasakė vairininkui:

— Nakvosim Arsato proskynoje. Jau vėlu.

Malajietis tik burbtelėjo kažką ir toliau akylai žiūrėjo į upę. Baltasis žmogus padėjo smakrą ant sukryžiuotų rankų ir įsispoksojo į kilvaterį. Gale tiesaus rėžio, per miškus iškirsto žvilgančios upės, pasirodė saulė, skaisti ir akinanti — ji kabojo žemai prie vandens, kuris blausiai švytėjo nelyginant metalo juosta. Abiejose plačios upės pusėse romiai ir nejudėdami dunksojo miškai, niūrūs ir bežadžiai. Didelių išbėginių medžių papėdėje, paupio dumble, augo bekamienės nipa palmės kaip kokie kuokštai milžiniškų sunkių lapų, kurie nė nekrusteldami karojo viršum rudų pakrantės sūkurių. Oras buvo tykus, ir atrodė, kad kiekvienas medis, kiekvienas lapas, kiekviena šaka, kiekvienas vijoklio ūselis ir net kiekvienas mažiausio žiedelio vainiklapis yra užkerėtas būti ramybėje, užkerėtas tvirtai ir amžinai.

Niekas nejudėjo ir upėje, tik aštuoni irklai,— jie lygiais tarpais švysteldavo iškildami aukštyn ir visi kaip vienas pliaukšteldavo nerdami į vandenį, o vairininkas mojo čia iš dešinės pusės, čia iš kairės ir, staigiai permesdamas irklo mentę, tartum vis brėžė tviskantį puslankį sau virš galvos. Sujudintas vanduo čežėdamas putojo abipus. Ir atrodė, kad šis baltojo žmogaus luotas, kylantis prieš srovę, pro savo paties sukurto netvaraus šurmulio vartus plaukė į tokią šalį, kur niekas jau net nebeprisiminė, kas tai yra judėjimas.

Baltasis žmogus, nusigręžęs nuo sėdančios saulės, pasižiūrėjo į tuščią jūros plynę. Tris paskutiniąsias kelio mylias vingiuota ir neryžtinga upė, tarsi nenugalimai traukiama atviro horizonto laisvės, tiesi tekėjo į jūrą, tekėjo į rytus — į rytus, kur glaudžiasi draugėj ir šviesa, ir tamsybė. Už luoto galo pasigirdo kažkokio paukščio čirpsmas, silp-

nas ir nedarnus, pašokavo kiek per lygų vandens paviršių ir, nepasiekęs kito kranto, nuslopo nebylioje pasaulio tyloje.

Vairininkas įbedė stačią irklą į srovę ir tvirtai sulaikė ištiestom rankom, visu kūnu pasidavęs į priekį. Vanduo garsiai sugurgėjo, ir staiga ilgas tiesus rėžis pasisuko lyg ant ašies, miškai apskriejo puslankį, nuožulnūs saulėlydžio spinduliai nurausvino lyg ugnis luoto šoną ir ant rainos žvilgančios upės nudriekė lieknus ir kreivus įgulos šešėlius. Baltasis žmogus atsigręžė į priekį. Luotas buvo pasisukęs skersai srovės, ir drakono galva, išdrožta pirmagalyje, buvo nutaikyta į progumą tarp pakrantės krūmų. Ten jis ir įplaukė, braukdamas per nulinkusias šakas, ir pradingo iš upės nelyginant kokia vikri amfibija, pabėgusi iš vandens į savo migį miške.

Upelis buvo siauras lyg griovys, vingiuotas, pasakiškai gilus, pilnas niūraus patamsio, o viršum jo švytėjo siauras kaspinas vaiskaus mėlyno dangaus. Į padangę kilo milžiniški medžiai, užsiskleidę kabančias vijoklių užuolaidas. Tai šen, tai ten prie juodai blizgančio vandens, tarp žemų susipynusių paparčių, kyšojo sukumpusi kokio aukštaūgio medžio šaknis, juoda ir niauri, išsiraičiusi ir sustingusi tarsi užkerėta gyvatė. Trumpi irkluotojų žodžiai aidžiai skardėjo tarp storų ir gūdžių augalijos sienų. Pro medžių tarpus, pro susiraizgiusių vijoklių labirintus, iš už didžiulių fantastiškų ir nejudančių lapų sunkėsi tamsa, slėpininga ir nenugalima, kvapni ir nuodinga neįžengiamų miškų tamsa.

Pasidarė sekliau, vyrai ėmė stumtis kartimis. Upelis praplatėjo, ir jie įplaukė į didelę stovinčią lagūną. Miškas čia buvo kiek atsitraukęs nuo pelkėto kranto, ir palei vandenį ėjo daili skaisčiai žalių nendrių juosta nelyginant rėmas aplink dangaus mėlynės atspindį. Aukštai virš lagūnos plaukė rausvas plunksninis debesis, traukdamas švelniai nuspalvintą savo šešėlį per plūduriuojančius lotosų lapus ir sidabriškus žiedus. Tolumoje tamsavo nedidelė trobelė, užtupdyta ant aukštų polių. Dvi išnašios nibongo palmės, tarsi išėjusios iš toliau dunksančio miško, stovėjo kiek pasvirusios virš apšiurusio stogo, su liūdnu ir švelniu rūpestingumu nuleidusios didingas lapotas galvas.

Vairininkas, rodydamas irklu, pasakė:

— Arsatas namie. Va jo kanoja tarp polių.

Irkluotojai stūmėsi sustoję palei luoto kraštus, žvilgčiodami per petį į dienos kelio galą. Jie mieliau būtų norėję praleisti naktį kur kitur, ne toje lagūnoje, baugioje pažiūrėti ir garsioje savo šmėklom. Juolab kad nemėgo ir paties Arsato, pirmiausia, kad jis — svetimšalis,

be to, tasai, kuris atsistato sugriautą namą ir jame apsigyvena, nebijo dvasių, klajojančių tokiose žmonių apleistose vietose. Šitoks žmogus žvilgsniu ar žodžiu gali pakeisti tavo gyvenimą, o šmėklos, su kuriom jis draugauja, tiktai laukia išgiežti šeimininko pyktį ant netyčia užklydusio pakeleivio, ir ne taip lengva nuo jų išsisukti. Baltieji nepaiso tokių dalykų, jie netikintys ir yra susidėję su Blogio Tėvu, kuris juos sėkmingai veda pro nematomus šio pasaulio pavojus. Kai teisieji nori juos įspėti, jie tik begėdiškai apsimeta netikį. Ir ką jiems padarysi? Taip jie mąstė, visu svoriu užguldami ilgų karčių galus. Didžiulis luotas šliuožė greitai, patylom, sklandžiai Arsato proskynos link, ir galiausiai sulig skardžiu metamų karčių tarškesiu ir balsiai visų ištartais žodžiais: „Garbė Alachui", jis švelniai bumptelėjo į pakrypusius polius po trobele.

Irkluotojai pakėlę galvas sumišai pašaukė:

— Arsatai! Ei, Arsatai!

Niekas nepasirodė. Baltasis žmogus ėmė lipti palaikiais laiptukais į bambukinę aikštelę priešais namą. Vairininkas niūriai pasakė:

— Virsimės valgyt sampane ir miegosim ten.

— Paduokit mano antklodes ir pintinę,— trumpai tarė baltasis žmogus.

Jis atsiklaupė ant aikštelės krašto ir pasiėmė daiktus. Tada luotas nuplaukė šalin, ir baltasis žmogus stodamasis pamatė priešais Arsatą, kuris jau buvo išėjęs pro žemas savo trobelės duris. Tai buvo jaunas vyras, tvirtas, plačia krūtine ir raumeningom rankom. Visas io apsirengimas — sarongas[1]. Jis buvo vienplaukis. Didelės švelnios jo akys nekantraudamos žiūrėjo į baltąjį žmogų, tačiau laikysena ir balsas buvo santūrūs, kai jis nė nepasisveikinęs paklausė:

— Gal turi vaistų, tuanai[2]?

— Ne,— tarė svečias nustebęs.— Ne. Kam? Ar kas serga?

— Įeik ir pamatysi,— taip pat ramiai atsakė Arsatas ir staigiai apsisukęs įėjo atgal pro siaurą tarpdurį. Baltasis žmogus numetė ryšulius ir nusekė iš paskos.

Būsto prieblandoje jis įžiūrėjo bambukų guolyje moterį, gulinčią ant nugaros po plačia raudonos medvilnės marška. Ji gulėjo ramiai kaip negyva, tačiau jos didelės išplėstos akys, nukreiptos aukštyn į plonas gegnes, žvilgėjo patamsyje, įsmeigtos į vieną tašką, nieko nematančios. Ji visa degte degė ir aiškiai buvo be sąmonės. Moters skruostai buvo įkritę, lūpos prasižiojusios, o jaunas veidas sustingęs ir nelemties paženklintas,— toks susikaupęs ir mąslus būna veidas są-

monę praradusių žmonių, kuriems skirta mirti. Abu vyrai stovėjo, žiūrėdami į ją, ir tylėjo.

— Ar seniai ji serga? — paklausė keleivis.

— Aš nemiegojau penkias naktis,— atsakė malajietis pagalvojęs.— Iš pradžių ji girdėjo balsus, jie šaukė ją iš vandens, ir ji veržėsi eiti, o aš laikiau. Bet šiandien nuo saulės patekėjimo nebegirdi nieko... nebegirdi manęs. Ir nieko nemato. Ji nemato manęs... manęs!

Kiek palaukęs jis tyliai paklausė:

— Tuanai, ji mirs?

— Tikriausiai,— atsakė baltasis žmogus su širdgėla.

Jis pažinojo Arsatą jau daug metų — susipažino su juo tolimame krašte tokiu neramiu ir pavojingu laiku, kuomet neniekinama jokia draugystė. Ir nuo tada, kai jo draugas malajietis su šia keista moterimi netikėtai apsigyveno trobelėje prie lagūnos, jis čia daug sykių nakvojo, keliaudamas upe aukštyn ir atgal. Jam patiko tas vyriškis, kuris mokėjo laikyti žodį susitarus ir be baimės kovoti šalia savo baltojo draugo. Jis mylėjo Arsatą, gal ne taip, kaip žmogus myli savo lepinamą šunį, bet mylėjo — padėdavo jam, nesikišdavo į jo gyvenimą, ir ne sykį, dirbdamas savo darbą, prisimindavo, neaiškiai, lyg per miglą, tą atsiskyrėlį ir ilgaplaukę moteriškę drąsiu veidu ir džiugiu žvilgsniu, kurie gyveno miškų prieglobsty vieniši ir nuogąstūs.

Baltasis žmogus išėjo iš trobelės, ir kaip tik tuo metu akinamą saulėlydžio gaisrą staigiai uždvisino slapčiom atsėlinę šešėliai, kurie, pakilę nuo medžių, nelyginant juodas neapčiuopiamas garas užtraukė padangę ir užgesino tamsraudonę plaukiančių debesų žarą ir rausvai nutviskusią atsisveikinančios dienos šviesą. Bematant viršum juodo žemės tamsio pasklido žvaigždės, ir didžioji lagūna, staiga sužibusi jų šviesos atspindžiais, atrodė tarsi ovalus nakties dangaus gabalas, numestas į beviltišką ir bedugnę girių glūdumos naktį. Baltasis žmogus pavakarieniavo iš pintinės, tada, pasirinkęs šakigalių nuo aikštelės, susikūrė laužą — ne dėl šilumos, o dėl dūmų, kad atbaidytų uodus. Paskui atsisėdo, susisupo į antklodę, nugara atsirėmė į nendrinę trobelės sieną ir susimąstęs užsirūkė.

Arsatas išėjo pro duris negirdimais žingsniais ir atsitūpė prie laužo. Baltasis žmogus kiek patraukė ištiestas kojas.

— Ji kvėpuoja,— pasakė Arsatas tyliai, nelaukdamas klausimo, kurio tikėjosi.— Kvėpuoja ir dega kaip ugnis. Nesako nieko, negirdi nieko — ir dega.

Jis kiek patylėjo, paskui paklausė tyliai, ramiu, nesmalsiu balsu:

— Tuanai... ji mirs?

Baltasis žmogus nejaukiai gūžtelėjo pečiais ir abejodamas pasakė:

— Jeigu tokia jos dalia.

— Ne, tuanai,— ramiai atsakė Arsatas.— Jeigu tokia mano dalia. Aš girdžiu, aš matau, aš laukiu. Aš prisimenu... Tuanai, ar tu prisimeni senus laikus? Ar prisimeni mano brolį?

— Taip,— atsakė baltasis žmogus.

Malajietis ūmai atsistojo ir įėjo trobelėn. Antrasis, sėdėdamas lauke, girdėjo jo balsą viduj. Arsatas pasakė:

— Išgirsk mane! Prakalbėk.— Po jo žodžių stojo kapų tyla.— O Dajamelena! — staiga suriko jis. Paskui pasigirdo gilus atodūsis. Arsatas išėjo ir susigūžė senoje vietoje.

Juodu sėdėjo prie laužo tylėdami. Nė garso nebuvo trobelėje, nė garso palei juos, tik toliau, lagūnoje, girdėjosi irkluotojų balsai, kada ne kada aiškiai atskambantys per ramų vandenį. Ugnis sampano pirmagaly blausiai žėravo tolumoje, rausva ir pamiglavusi. Paskui užgeso. Balsai nutilo. Žemė ir vanduo miegojo nematomi, nejudėdami, nebylūs. Atrodė, pasaulyje daugiau nieko nebebuvo likę, vien tik žvaigždžių spindesys, be perstojo ir be tikslo srūvantis per juodą nakties tykumą.

Baltasis žmogus žiūrėjo plačiai atmerktomis akimis į tamsą tiesiai prieš save. Mirties baugesys ir kerai, dvasingumas ir įstaba, mirties, tokios artimos, neišvengiamos ir nematomos, numaldė jo rasės nerimą ir išjudino pačias tolimiausias, pačias slapčiausias jo mintis. Amžinai gyva blogio nuojauta, ta kamuojanti nuojauta, tykanti mūsų širdyse, išsiveržė į aplinkos rimtį, ir toji rimtis, bežadė ir beribė, ėmė jam rodytis nepatikima ir atgrasi nelyginant kokia abejinga ir neįžvelgiama nepateisinamo smurto kaukė. Dėl to didelio, jo esybę užplūdusio jaudrumo žemė, apgobta žvaigždėtos ramumos, regėjosi kaip rūškanas nežmoniškų niautynių kraštas, mūšio laukas, kur vaiduokliai, baisūs ir žavingi, iškilnūs ir niekšiški, įnirtingai kaunasi, norėdami užkariauti bejėges mūsų širdis. Kaip neramus ir paslaptingas nenumaldomų norų ir baugesių kraštas.

Gailus šnaresys nuvilnijo naktyje, šnaresys, liūdinantis ir gąsdinantis, tarytum didi aplinkinių miškų glūduma būtų norėjusi pakuždėti jam į ausį begalio ir prakilnaus savo abejingumo išmintį. Neryžtingi ir neaiškūs garsai sklandė ore aplink jį, pamažėle dėjosi į žodžius, ir galiausiai ėmė švelniai tekėti murmenanti tylių monotoniškų sakinių sriova. Jis sukrutėjo kaip pabudęs iš miego ir truputį pakeitė pozą.

Arsatas, nejudėdamas ir tamsus, sėdėjo po žvaigždėmis nuleista galva ir kalbėjo tykiai, užsisvajojęs:

— ...nes kur mes galime padėti savo skausmo naštą, jeigu ne į draugo širdį? Žmogus turi kalbėti apie karą ir apie meilę. Tu, tuanai, žinai, kas yra karas, ir matei, kad pavojaus valandą aš ėjau į mirtį, kaip kiti kad eina į gyvenimą! Raštai gali pradingti, juose gali būti parašyta melas, o ką pamatė akys, yra teisybė ir palieka atmintyje!

— Atsimenu,— tarė baltasis žmogus iš lėto.

Arsatas liūdnai ir drauge ramiai šnekėjo toliau:

— Todėl aš kalbėsiu tau apie meilę. Kalbėsiu per naktį. Kalbėsiu, kol nebeliks nei nakties, nei meilės ir dienos akys pažvelgs į mano širdgėlą ir mano gėdą, į mano pajuodusį veidą, į mano degančią širdį.

Atodūsis, trumpas ir tylus, truputėlį, beveik nepastebimai, pertraukė jo kalbą, o paskui ji plaukė lygiai, be jokio judesio, be mosto...

— Kai pasibaigė vargai ir karas ir tu iškeliavai iš mano šalies tenkinti norų, kurie mums, salų žmonėms, nesuprantami, mudu su broliu vėl, kaip ir anksčiau, pasidarėm Valdovo ginklanešiai. Tu žinai, kad mes esam iš kilmingos šeimos ir priklausom valdovų giminei, todėl kam daugiau, jeigu ne mudviem, tiko nešioti valdžios ženklą ant dešiniojo peties? Ir Si Dendrinas gerovės dienomis negailėjo mums malonių, kaip sielvarto dienomis mes dėl jo negailėjom savęs, kovėmės drąsiai ir ištikimai. Dabar buvo taikos metas. Elnių medžioklės ir gaidžių kovų metas; metas, kai vyrai galėjo tuščiai plepėti ir kvailai ginčytis, nes jų pilvai buvo pilni, o ginklai rūdijo. Bet sėjėjai žiūrėjo į kylančius ryžių daigus be baimės, ir pirkliai atplaukdavo ir išplaukdavo, iškeliaudavo liesi, o grįždavo riebūs į taikos upę. Jie taip pat atveždavo naujienų. Atveždavo sumaišę melą ir teisybę, todėl niekas nežinojo, kada džiaugtis, o kada liūdėti. Iš jų girdėdavom ir apie tave. Matę tave tai čia, tai ten. Ir man buvo gera tatai girdėti, nes aš visada prisimindavau tuos neramius laikus ir visada prisimindavau tave, tuanai... bet atėjo diena, kai mano akys nustojo mačiusios viską, kas buvo praėję, nes žiūrėjo tik į tą vienintelę, kuri dabar miršta... čia, viduj.

Jis nutilo, karštai sukuždėjo: „*O Mara bahia!*“ (O varge!), paskui vėl kalbėjo, kiek balsėliau:

— Nėra piktesnio priešo ir geresnio draugo kaip brolis, nes brolis pažįsta brolį, o pažinimas — stiprybė tiek gerume, tiek blogume. Aš mylėjau savo brolį. Aš nuėjau ir pasisakiau jam, kad nieko kito nebematau, tik vieną veidą, nieko kito nebegirdžiu, tik vieną balsą. Jis man pasakė: „Atverk savo širdį, kad mergaitė galėtų matyti, kas joje yra,

ir lauk. Kantrybė yra išmintis, Inči Mida gali numirti, arba mūsų Valdovas gali nustoti bijojęs tos moters..." Aš laukiau... Atsimeni tą ponią su šydu, tuanai, ir kaip mūsų Valdovas bijojo jos klastingumo ir pykčio? O jeigu jai buvo reikalinga tarnaitė, ką aš galėjau padaryti? Tačiau savo širdies alkį aš malšinau trumpais žvilgsniais ir slaptais žodžiais. Aš šalinėdavau palei maudynės taką dienomis, o saulei nusileidus už miško slankiodavau palei moterų kiemo jazminų gyvatvores. Mudu nematydavom vienas kito, bet kalbėdavome pro kvepiančias gėles, pro lapų šydą, pro aukštų žolių stiebus, ramiai stovinčius mums prieš lūpas,— toks didelis buvo mūsų atsargumas, toks tykus buvo mūsų didžio geismo kuždesys. Laikas bėgo greitai... moterys pradėjo šnibždėtis... priešai ėmė sekti... mano brolis paniuro, ir aš pradėjau galvoti apie nužudymą ir apie žiaurią mirtį... Mes esame iš tų žmonių, kurie pasiima tai, ką nori,— kaip ir jūs, baltieji. Ateina metas, kai žmogus turi pamiršti ištikimybę ir pagarbą. Galia ir valdžia duota valdovams, bet visiems kitiems žmonėms duota meilė, stiprumas ir drąsa. Mano brolis pasakė: „Turėsi ją pats pasiimti iš jų. Mes abu esame vienas". Ir aš atsakiau: „Tai nedelskim, nes nė saulė manęs nešildo, jeigu jos spinduliai nešviečia ir jai". Mūsų valanda atėjo, kai valdovas ir visi didžiūnai išsikėlė į upės žiotis gaudyti žuvų su žibintais. Suplaukė šimtai valčių, o ant balto smėlio tarp vandens ir miško buvo pastatytos lapinės radžų šeimynykščiams. Dūmai kilo nuo laužų, kur virė valgymai, ir atrodė kaip mėlyna vakarė migla, o joje skambėjo linksmi balsai. Vyrai ėmė rengti valtis žuvų mušimui, tada brolis priėjo prie manęs ir pasakė: „Šįvakar". Aš apžiūrėjau savo ginklus, ir kai išmušė valanda, mūsų kanoja jau buvo tarp valčių su žibintais, stovinčių ratu. Liepsnos blykčiojo vandeny, bet už valčių buvo juoda tamsuma. Kai visi pradėjo šūkauti ir tiek įsikarščiavo, kad net pametė galvas, mudu atsiskyrėm. Vanduo prarijo mūsų žiburį, ir mes nusiyrėm atgal į krantą, kur buvo tamsu, tik šen bei ten dar ruseno laužų žarijos. Tarp lapinių girdėjom šnekučiuojant verges. Mes susiradom nuošalią ir tykią vietą. Ir čia ėmėm laukti. Ji atėjo. Bėgte atbėgo palei vandenį greitai, nepalikdama pėdų, sakytum lapas, vėjo nešamas į jūrą. Brolis niūriai tarė: „Eik, pasiimk ją ir atnešk į mūsų kanoją". Paėmiau ją ant rankų. Ji buvo uždususi. Jos širdis daužėsi man prie krūtinės. Pasakiau: „Aš paimu tave iš tų žmonių. Tu atėjai mano širdies pašaukta, bet mano rankos neša tave į mano kanoją prieš didžiūnų valią!"—„Teisingai,— tarė brolis.— Mes tokie esam — pasiimam ką norim ir išlaikom prieš daugelio valią. Reikėjo ją pasiimti dienos šviesoj".—„Plau-

kiam",— pasakiau, nes kai jau turėjau ją savo kanojoj, vėl prisiminiau tą daugybę Valdovo žmonių. „Gerai, plaukiam,— pasakė brolis.— Mes dabar esam tremtiniai, ir kanoja yra mūsų tėvynė, o jūra — mūsų prieglobstis". Jis dar vis stovėjo viena koja ant kranto, ir aš paraginau jį, kad paskubėtų, nes prisiminiau, kaip daužėsi jos širdis man prie krūtinės, ir pagalvojau, kad du vyrai neatsilaikys prieš šimtą. Mes leidomės į kelią, yrėmės pasroviui palei krantą, ir kai plaukėm pro upelį, kur jie žuvavo, didieji riksmai buvo aptilę, tačiau balsų šurmulys dar buvo girdėti lygiai vabzdžių zirzimas vidurdienį. Valtys plūduriavo visos krūvoje, apšviestos raudonos žibintų šviesos po juodu dūmų stogu; vyrai kalbėjosi apie žūklę. Vyrai, kurie didžiavosi, gyrė kits kitą, pokštavo, vyrai, kurie rytoj rytą būtų buvę mūsų draugai, tačiau jau tą valandą pasidarė priešai. Mes greitai prasiyrėme pro šalį. Savo gimtajame krašte jau nebeturėjom draugų. Ji sėdėjo kanojos vidury užsidengusi veidą, tylėjo, kaip ir dabar, nieko nematė, kaip ir dabar... ir aš nė kiek nesigailėjau viską palikęs, nes girdėjau ją alsuojant šalia savęs... kaip girdžiu ir dabar.

Jis nutilo, pasiklausė pasukęs ausį į duris, tada papurtė galvą ir vėl pasakojo toliau:

— Brolis norėjo sušukti karo šūkį — vieną vienintelį, kad žmonės sužinotų, jog mes laisvi plėšikai ir kliaunamės savo rankomis ir didžiąja jūra. Bet aš paprašiau, mūsų meilės vardu, kad tylėtų. Argi negirdėjau, kaip ji alsavo šalia manęs? Ir žinojau, kad mus netrukus ims vytis. Brolis mylėjo mane. Tylutėliai panėrė irklą. Tik pasakė: „Tu dabar esi pusė vyro. Kita pusė yra toji moteris. Aš palauksiu. Kai vėl pasidarysi vyras, grįši čia su manim ir parodysi, kad juos niekini. Mudu esam vienos motinos sūnūs". Aš nieko neatsakiau. Visa mano jėga ir valia dabar buvo mano rankose, laikančiose irklą, nes troškau būti su ja saugioje vietoje, kur nepasiektų nei vyrų pyktis, nei moterų pagieža. Mano meilė buvo tokia didelė, jog tikėjau, kad ji nuves mane į tokią šalį, kur nėra mirties, jeigu tik man pasiseks pabėgti nuo Inči Midos tūžmasties ir mūsų Valdovo kardo. Mes yrėmės sparčiai, kvėpuodami pro sukąstus dantis. Irklų mentės smigo giliai į ramų vandenį. Išplaukėm iš upės, išsiyrėme skaidriais vandenimis tarp seklumų. Toliau varėmės palei juodą krantą, palei smėlio paplūdimius, kur jūra kuždasi su žeme, ir baltas smėlis tik blykčiojo pro mūsų kanoją — taip greitai sklendėme vandeniu. Ir visą laiką tylėjom. Tik kartą pasakiau: „Pamiegok, Dajamelena, pasisemk stiprybės". Išgirdau jos meilų balsą, bet nė nepasukau galvos. Patekėjo saulė, o mes vis plaukėme. Prakai-

tas bėgo man nuo veido kaip lietus iš debesio. Mes plaukėme dienos šviesoje, per kaitrą. Neatsigręžiau nė sykio, bet žinojau, kad brolio akys už manęs be perstojo žiūri į priekį, nes mūsų kanoja skriejo tiesiai kaip iš sampitano[3] išlėkusi strėlė. Geresnio irkluotojo už mano brolį nebuvo, nei geresnio vairininko. Ne sykį mudu su šia kanoja buvome laimėję lenktynes. Tačiau dar niekada nebuvome taip irklavę iš visos sveikatos kaip šį paskutinį kartą. Visoje šalyje nebūtum radęs drąsesnio ar stipresnio vyro už mano brolį. Aš taupiau jėgas, tai nė sykio neatsigręžiau į jį pažiūrėti, bet girdėjau, kaip už nugaros jis alsuoja vis sunkiau ir garsiau. Tačiau sakyti jis nieko nesakė. Saulė buvo aukštai. Nuo kaitros man degė nugara nelyginant nuo laužo liepsnos. Atrodė, kad sutrūks šonkauliai, tačiau įkvėpti pakankamai oro jau nebegalėjau. Ir tada nebeištvėręs, sulig paskutiniu atodūsiu sušukau: „Pailsėkim!"—„Gerai",— atsakė brolis, ir jo balsas buvo tvirtas. Brolis buvo stiprus. Ir drąsus. Jis nepažino nei baimės, nei nuovargio... Mano brolis!

Šnaresys, valdingas ir švelnus, šnaresys, beribis ir menkutis, virpančių lapų ir judančių šakų šnaresys perbėgo per susiraizgiusias miškų gelmes, perbėgo per žvaigždėtą lagūnos plynumą, ir vanduo tarp polių staigiai šliūkštelėjo aukštyn ant maurinų stulpų. Šilto oro gūsis paglostė abiejų vyrų veidus ir nutolo su liūdna aimana, gūsis, balsus ir trumpas tarsi baimingas sapnuojančios žemės atodūsis.

Arsatas pasakojo toliau vienodu tyliu balsu:

— Mes ištraukėme kanoją ant balto smėlio nedidelėje įlankoje prie ilgo žemės rėžio, kuris mūsų kelyje buvo tarsi kokia užtvara, prie ilgo, mišku apaugusio kyšulio, toli išlindusio į jūrą. Broliui ši vieta buvo pažįstama. Kitapus kyšulio teka upė, o iki ten per džiungles eina siauras takas. Mes užsikūrėme laužą ir išsivirėm ryžių. Tada atsigulėm pamiegoti ant minkšto smėlio kanojos šešėlyje, o ji pasiliko budėti. Vos spėjau sumerkti akis, išgirdau jos baimingą šūksmą. Mudu pašokom. Saulė jau buvo prie laidos, ir ties įlankos žiotimis mes pamatėm proa su daugybe irkluotojų. Pažinom jį iš sykio — tai buvo mūsų radžos laivas. Jie žiūrėjo į krantą ir pamatė mus. Tuoj ėmė mušti gongą, ir proa pasuko į įlanką. Pajutau, kaip man širdis nustojo plakus krūtinėje. Dajamelena atsisėdo ir užsidengė rankomis veidą. Jūra jau nebegalėjo mūsų išgelbėti. Brolis nusijuokė. Jis turėjo šautuvą, kurį tu, tuanai, išplaukdamas buvai jam atidavęs, tik parako tebuvo sauja. Jis man skubiai pasakė: „Bėk su ja taku. Aš juos sulaikysiu, nes jie neturi ugnies ginklų, o išlipti į krantą prie žmogaus su šautuvu — tikra mirtis.

Bėk su ja. Anapus miško yra žvejo trobelė ir kanoja. Kai iššaudysiu visą paraką, aš jus pasivysiu. Aš greitas, ir kol jie atbėgs, mes jau būsim nuplaukę. Aš laikysiuos kuo ilgiau, nes ji yra tiktai moteris ir negali nei pabėgti, nei pakovoti... tačiau silpnose savo rankose laiko tavo širdį“. Jis parkrito žemėn už kanojos. Laivas artėjo. Mudu su Dajamelena leidomės bėgti taku ir tuoj išgirdome šūvius. Brolis iššovė vieną kartą, antrą, ir gongo garsas nutilo. Už mūsų paliko tylu. Tas kyšulys ten labai siauras. Dar broliui neiššovus trečią kartą, pamačiau nuolaidų krantą ir vandenį — plačios upės žiotis. Mes perbėgom per žolės priaugusią laukymę. Nuskubėjom prie vandens. Čia pamačiau žemą trobelę virš juodo dumblo ir prie jos — kanoją. Užpakaly išgirdau dar vieną šūvį. Ir pagalvojau: „Paskutinis“. Mes leidomės prie kanojos, tuo tarpu iš trobelės išbėgo kažkoks žmogus, tačiau aš šokau ant jo, ir mudu nuriedėjom į dumblą. Ten aš atsistojau, o jis ramiai gulėjo man prie kojų. Nežinau, gal jis buvo nebegyvas. Mudu su Dajamelena įstūmėm kanoją į vandenį. Už nugaros išgirdau riksmus ir pamačiau per laukymę atbėgantį brolį. Iš paskos vijosi daugybė vyrų. Aš stvėriau ją į glėbį, įkėliau į kanoją ir įšokau pats. Tada atsigręžiau ir pamačiau, kad brolis pargriuvo. Jis tuoj atsistojo vėl, bet vyrai jau supo jį iš visų pusių. Jis sušuko: „Ateinu!“ Vyrai jau buvo visai arti. Pažiūrėjau — daugybė vyrų. Tada pasižiūrėjau į ją. Tuanai, aš pastūmiau kanoją! Pastūmiau ją tolyn. Dajamelena klūpojo priekyje, žiūrėdama į mane, aš pasakiau: „Imk irklą“ ir pasistūmiau su kitu. Tuanai, aš išgirdau brolį šaukiant. Išgirdau, kaip dukart pašaukė mane vardu, ir girdėjau balsus rėkiant: „Trenk! Kirsk!“ Bet nė neatsigręžiau. Girdėjau, kaip jis dar kartą pašaukė mane vardu, pašaukė taip skaudžiai, tarytum su balsu būtų drauge išlėkusi gyvybė, bet neatsigręžiau. Šaukė mane vardu!.. Mano brolis! Tris kartus šaukė... Tačiau aš nebijojau likti gyvas. Juk kanojoje buvo ji! O su ja galėjau rasti tokią šalį, kur mirties niekas neprisimena... kur mirties niekas nepažįsta!

Baltasis žmogus atsisėdo tiesiai. Arsatas atsistojo ir tylėdamas vos įžiūrimas stovėjo prie blėstančio laužo. Virš lagūnos slinko žemas rūkas ir pamažu temdė blizgančius žvaigždžių atšvaitus. Bematant ir žemę uždengė bekraštė balta migla; ji šliaužė tamsoje šalta ir pilka, be garso sukdamasi verpetais aplink medžių kamienus ir aplink aikštelę, ir atrodė, kad trobelė plaukė per neramią vaidinių jūrą. Tik tolumoje buvo matyti medžių viršūnės, dunksančios mirksinčiame danguje tarsi kokiame niūriame ir grėsmingame krante, apgauliame, negailestingame ir juodame.

Arsato balsas garsiai nuaidėjo bežadėje tyloje.

— Ji buvo su manim. Su manim! Dėl jos, kad galėčiau ją turėti, būčiau nepabūgęs stoti prieš visą pasaulį. O dabar ji jau buvo su manim... ir...

Jo žodžiai nuskardėjo per tuščią erdvę. Jis nutilo, tarsi klausydamasis, kaip jie slopsta tolybėje, kur jau nebėra nei vilties, nei pagalbos. Paskui ramiai pasakė:

— Tuanai, aš mylėjau savo brolį.

Papūtė vėjas, ir Arsatas krūptelėjo. Aukštai virš jo galvos, virš nebylios rūko jūros, nukarę palmių lapai subraškėjo gedulingai, lyg atsisveikindami su šiuo pasauliu. Baltasis žmogus ištiesė kojas. Jo smakras buvo nuleistas ant krūtinės, jis sumurmėjo liūdnai, nepakeldamas galvos:

— Mes visi mylim savo brolius.

Arsatas staiga karštai ir įnirtingai sušvokštė:

— Argi aš norėjau, kad kas mirtų? Man rūpėjo mano širdies ramybė.

Jam pasirodė, kad trobelėje išgirdo sujudant, tai pasiklausė ir patyliukais įėjo į vidų. Baltasis žmogus atsistojo. Ėmė pūsčioti vėjas. Žvaigždės nublanko, sakytum būtų pasitraukusios į sušalusias beribės erdvės gelmes. Pralėkė vėsus vėjo šuoras ir valandėlę stojo nepaprasta ramybė ir visiška tyla. Paskui iš už juodos banguotos miškų linijos į dangų iššovė stulpas auksinės šviesos ir pasklido per visą rytų horizonto pusratį. Patekėjo saulė. Rūkas pakilo aukštyn, suplyšo plaukiančiais gabalais ir, išskydęs į plonus debesėlius, išsisklaidė. Atidengta lagūna plytėjo blizganti ir juoda, su tamsiais šešėliais palei medžių sienos papėdę. Baltas erelis, sunkiai mosuodamas sparnais, įžambiai pakilo viršum jos, pasiekė ryškią saulės šviesą ir akimirksnį žilpinamai sužvilgo, paskui, kildamas vis aukštyn, pasidarė lyg juodas nejudantis taškas ir galiausiai suvis pradingo dangaus mėlynėje, tarsi amžinai palikęs žemę. Baltasis žmogus, stovėdamas priešais trobelės duris ir žiūrėdamas aukštyn, girdėjo viduje padriką murmesį, beprasmiškus nutrūkstančius žodžius, o galiausiai išgirdo balsią aimaną. Tada Arsatas staigiai išėjo lyg ne savo kojom, atkišęs į priekį rankas, sudrebėjo ir valandėlę stovėjo sustingęs, akis įsmeigęs į vieną tašką. Paskui pasakė:

— Ji nebedega.

Priešais jį virš medžių viršūnių pasirodė tekančios saulės kraštas. Papūtė gaivus vėjelis, virš lagūnos užsidegė skaisti šviesa ir sutvisko ribuliuojančiame vandeny. Miškai ištrūko iš skaidrių ryto šešėlių ir

pasidarė aiškiai matomi — atrodė, kad jų atskubėta arčiau ir staigiai sustota, nes dar smarkiai tebevirpėjo lapai, lingavo šakelės, svyravo šakos. Begailėje saulės šviesoje nesąmoningos gyvybės kuždesiai pasidarė garsesni, ir aplink kurčią žmogaus širdgėlos tamsybę aidėjo nesuprantami balsai. Arsatas iš lėto pažvelgė į vieną pusę, į kitą, paskui įsmeigė akis į kylančią saulę.

— Aš nieko nematau,— pasakė pusbalsiu pats sau.

— Kad nieko ir nėra,— tarė baltasis žmogus, eidamas prie aikštelės krašto; čia pamojo ranka savo luotui. Negarsus šūksmas atskrido per lagūną, ir sampanas pajudėjo link dvasių draugo būstinės.

— Jeigu nori plaukti su manimi, aš palauksiu, kol įdienos,— pasakė baltasis žmogus, žiūrėdamas tolumon į vandenį.

— Ne, tuanai,— atsakė Arsatas iš tyko.— Tuose namuose aš jau niekada nemiegosiu ir nevalgysiu, bet pirmiausia turiu pamatyti savo kelią. Dabar aš nieko nematau... nieko nematau. Nėra pasaulyje šviesos nei ramybės, bet yra mirtis... mirtis daugeliui žmonių. Mudu buvom vienos motinos sūnūs, o aš jį palikau tarp priešų, bet dabar aš grįšiu atgal.

Jis giliai atsiduso ir susimąstęs kalbėjo toliau:

— Netrukus aš aiškiai pamatysiu, kur nutaikyti smūgį... pamatysiu. Bet ji mirė ir... dabar... tamsybė...

Jis plačiai išskėtė rankas, paskui nukorė jas prie šonų ir stovėjo ramiai, sustingusiu veidu, pastėrusias akis įsmeigęs į saulę. Baltasis žmogus įlipo į savo luotą. Irkluotojai ėmė smarkiai stumtis kartimis iš abiejų pusių, per petį žvilgčiodami į vargingo kelio pradžią. Aukštai luoto gale, apsimuturiavęs galvą baltu skuduru, sėdėjo paniuręs vairininkas; jo irklas vilkosi per vandenį. Baltasis žmogus, abiem rankom užsirėmęs ant žolinio būdelės stogo, žiūrėjo atgal į švytinčius kilvaterio ripulius.

Sampanui plaukiant iš lagūnos į upelį, jis pakėlė akis. Arsatas nebuvo pajudėjęs. Stovėjo vienų vienas ryškioje saulėkaitoje ir per skaisčią giedrios dienos šviesą žiūrėjo į savo vaidinių pasaulio tamsybes.

KUNIGAIKŠTIS ROMANAS

— Įvykiai, kurie klostėsi prieš septyniasdešimt metų, yra gerokai nutolę nuo mūsų, ir dabar ne taip jau paprasta apie juos kalbėti. Visi žinome, kad tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimt pirmieji mums yra istoriniai, vieni iš tų nesėkmingų metų, kai, lydimi nebylios visuotinės paniekos ir iškalbingų simpatijos pasireiškimų, turėjome darsyk liūdnai ištarti: „*Vae victis!*"* ir su širdgėla susiskaičiuoti nuostolius. Tiesą sakant, niekada nebuvome dideli mokovai skaičiuoti — nei savo sėkmių, nei pralaimėjimų. Tai pamokos, iš kurių taip ir nepasimokysime, tuo didžiai piktindami savo priešus, prisegusius mums „nepataisomųjų" pravardę...

Tas, kuris pasakė šiuos žodžius, buvo lenkas — atstovas tautos, jau kone palaidotos, bet vis dėlto išsaugojusios gyvastį ir toliau mąstančios, kvėpuojančios, neprarandančios vilties ir kenčiančios savo kape, aptvertame tūkstančių durtuvų ir užantspauduotame trijų galingų imperijų antspaudais.

Kalbėjomės apie aristokratiją. Kodėl buvo paliesta ši mūsų laikais jau nebeaktuali tema, dabar sunku beprisiminti — nuo to pokalbio prabėgo keletas metų. Tik pamenu, kad iš esmės nelaikėme aristokratijos atskira visuomenės sanklodos dalimi; o toji kalba, man regis, užėjo įsišnekėjus apie patriotizmą, šį mūsų subtiliųjų humanitarų kiek nuvertintą jausmą, laikomą barbarybės liekana. Nors, žinia, nei didysis Florencijos tapytojas, iki pat savo mirties godojęs apie savąjį miestą, nei šventas Pranciškus, paskutiniuoju atodūsiu palaiminęs Asyžių, nebuvo barbarai. Suvokti patriotizmo reikšmę gali tik taurios dvasios žmogus arba tas, kuris tebeturi jausmų nuoširdumą, svetimą

* Vargas nugalėtiesiems! (*Lot.*)

vulgariam šiandieninės mąstysenos rafinuotumui, trukdančiam suvokti, koks šventas ir natūralus šis jausmas, glūdintis pačioje daiktų ir žmonių prigimtyje.

Mes kalbėjomės apie kilmingiausias ir garsiausias Europos didikų šeimas — tas, kurios nenuskurdo, neišsigimė, nesuliberalėjo ir kurios sudaro labiausiai išsiskiriantį, ypatingą visuomenės sluoksnį, neturintį netgi ambicijų, paprastai diktuojančių elgesį ir skatinančių veikti. Mums regėjosi, jog šiems žmonėms netekus neginčijamų valdovų privilegijos, didžiuliai jų turtai, kosmopolitinės pažiūros, susiformavusios palaikant plačius ryšius, aukšta padėtis, kai pasiekti jau nieko nebepasieksi ir gali tik prarasti, kliudo jiems apsispręsti politinių bruzdėjimų ar tautinio pakilimo metu. Nebeturėdami prigimtinės teisės vadovauti — o tatai sudaro pačią aristokratijos esmę,— jie vargiai begali pasirinkti ką kita, kaip tiktai laikytis atokiau nuo didžiųjų liaudies įniršio protrūkių.

Tokią išvadą priėjome, kai buvo užsiminta apie seniai praėjusius įvykius ir paminėti 1831 metai. Paskui kalbėtojas pasakė štai ką:

— Nemanykite, kad pažinojau kunigaikštį Romaną tais tolimais laikais. Nors pastaruoju metu jaučiuosi labai senas, tačiau anais laikais vis tiek dar negyvenau. Beje, kunigaikščio Romano tuoktuvės įvyko tais pačiais metais, kai gimė mano tėvas. Ėjo tūkstantis aštuoni šimtai dvidešimt aštuntieji, devynioliktas amžius buvo dar jaunas, o kunigaikštis dar jaunesnis už savo amžių, nors keleriais metais — tiksliai nežinau. Šiaip ar taip, tai buvo ankstyvos vedybos. Buvo sudaryta visais požiūriais ideali sąjunga. Mergaitė jauna ir graži, našlaitė, paveldėjusi kilmingą vardą ir didelį palikimą. Kunigaikštis, tuo metu tarnavęs gvardijoje ir išsiskirdavęs iš draugų santūriu ir mąsliu charakteriu, buvo tiesiog pakerėtas jos grožio ir žavesio, jos išminties ir širdies gerumo. Jaunikis buvo labai tylus, bet jo žvilgsnis, elgesys, visa jo esybė spinduliavo begaliniu atsidavimu savo išrinktajai, atsidavimu, kuriuo ir ji jam atsimokėjo su jai būdingu kerinčiu nuoširdumu.

Atrodė, kad ši tyra jaunystės aistra liepsnos amžinai, ir visą sezoną ji šildė sausą cinišką Peterburgo aukštuomenės atmosferą. Net pats imperatorius Nikolajus, dabartinės kartos senelis, tas pats, kurį pribaigė Krymo karas, ko gero, paskutinysis autokratas, mistiškai tikėjęs savo misijos dieviškumu, atkreipė dėmesį į šią mylinčių sutuoktinių porą. Teisybę sakant, Nikolajus įdėmiai sekė visos lenkų aukštuomenės žingsnius. Jaunieji, kurių gyvenimo būdas atitiko jų visuomeninę padėtį, buvo be galo vienas kitam atsidavę, ir visuomenė, sužavėta nuo-

širdaus jausmo, tykiai plevenančio dirbtinai nerimastingo ir rafinuoto bruzdesio atmosferoje, žvelgė į juos su kilniaširdišku atlaidumu ir švelnia šypsena. Šios vedybos 1828 metais buvo tikras įvykis sostinėje. Lygiai po keturiasdešimt metų aš apsigyvenau savo dėdės namuose, vienoje pietinėje mūsų provincijoje.

Buvo pats viduržiemis. Didžiulis laukas priešais atrodė toks švarus ir lygus kaip sniego lyguma Alpėse; baltas purus jo paviršius spindėjo saulėje, tarsi apibarstytas deimantų dulkelėmis, pamažėle blankstančiomis leidžiantis prie ežero, ilgo rantytu pakraščiu sušalusio vandens ploto, kuris atrodė melsvas ir daug tvirtesnis už žemę. Šalta skaisti saulė tykiai slinko žemai pagal horizontą, vilnijantį didžiuliais vėpūtinių kauburiais, užstojančiais Ukrainos ūkininkų kaimus, kaip krūvelėmis susimetusias žvejų valteles užstoja audrotos jūros bangos. Visur viešpatavo ramybė.

Dabar aš jau nebežinau, kaip man pavyko vienuoliktą valandą ryto pabėgti iš pamokų. Tada man buvo aštuoneri, o mažoji mano pusseserė, keliais mėnesiais už mane jaunesnė, nors iš prigimties daug gyvesnė, neturėjo avantiūristinių polinkių. Todėl aš pabėgau vienas ir netrukus jau buvau didžiuliame prieškambaryje akmeninėmis grindimis, apšildomame didingo baltų koklių židinio — kur kas malonesnėje vietoje negu mokyklos klasė, kurioje kažkodėl, gal dėl higienos sumetimų, visada būdavo šalta.

Mes, vaikai, žinojome, kad namie esama svečio. Jis atvyko vakar vakare, kaip tik tuo metu, kai buvom varomi gulti. Nepaisydami draudimų, nukūrėme atgal prie lango ir prisiplojome nosimis prie stiklo. Deja, mes pavėlavome ir jau nebespėjome pamatyti, kaip jis išlipo, ir tik didžiulė karieta su rogių pavažomis, pakinkyta šešetu arklių, tarsi juoda dėmė baltame sniege judėjo arklidžių link, o priekyje jojo raitelis su ilga lazda, permesta per balno gugą, kurios gale buvo prikabintas vielinis krepšys su degančiu sakuotų pakulų gniutulu. Tą dieną po pietų užsnigtomis vėžėmis buvo išsiųsti du arklininkai, kad pasitiktų svečią ir temstant su deglais pašviestų jam kelią. Neužmirškite, kad tais laikais mūsų pietų provincijoje geležinkelio dar nebuvo nė užuomazgų. Mudu su mažąja pusseserė nebuvome regėję nei traukinių, nei mašinų, nebent tik knygų paveikslėliuose, kur tie visi dalykai atrodė migloti, be galo tolimi ir įdomūs gal tik suaugusiems, keliaujantiems po užsienį.

Mūsų žinios apie kunigaikščius, gal kiek ir apibrėžtesnės, buvo grynai literatūrinio pobūdžio, apgaubtos romantiškos legendų aure-

olės, kur kunigaikščiai visada būdavo jauni, žavūs, drąsūs ir laimingi. Tačiau, kaip ir visi vaikai, mes puikiai skyrėme realų pasaulį nuo išgalvoto ir žinojome, kad kunigaikščiai — istorinės asmenybės. Tiesa, dėl to jie atrodė dar romantiškesni. Bet ne todėl aš tąkart kaip pabėgęs kalinys slapčia dairydamasis slampinėjau po namus. Aš vyliausi sutikti savo gerą bičiulį, vyriausiąjį miškininką, kuris paprastai tokiu metu ateidavo pateikti ataskaitos. Norėjau išgirsti naujienų apie vieną vilką. Žinia, krašte, kuriame esama vilkų, kiekvieną žiemą atsiranda vienas, kuris pagarsėja neregėtai akiplėšiškomis piktadarystėmis, išsiskiria savo, jei taip galima pasakyti, vilkiška individualybe. Baisiai norėjau pasiklausyti kokios naujos šiurpios istorijos apie tą vilką, o gal apie sukrečiančią jo žūtį...

Tačiau prieškambaryje nieko nebuvo.

Supratęs, kad mano viltys žlugo, labai nusiminiau. Užuot niekieno nepastebėtas sprukęs atgal į pamokas, paniuręs, be jokio tikslo nupėdinau į biliardinę. Tenai taip pat nieko nebuvo, ir aš pasijutau baisiausiai apleistas ir vienišas toje salėje aukštomis lubomis, vienui vienas su masyviu angliško biliardo stalu, kuris savo sunkiu nedviprasmišku tylėjimu tarsi smerkė mažąjį įsiveržėlį.

Kai jau buvau beišeinąs iš čia, už sienos svetainėje išgirdau žingsnius; kol sumečiau, ką daryti, tarpduryje išdygo dėdė su savo svečiu. Bėgti, kai tave jau pamatė, būtų buvę labai negražu, tad pasirengiau gintis. Dėdė, regis, nustebo mane išvydęs; jo svečias — liesas, vidutinio ūgio vyriškis juodu iki viršaus susagstytu surdutu — stovėjo išsitempęs, tiesus kaip kareivis. Iš minkštų batistinės kaklajuostės klosčių, kone remdamiesi į nuskustus skruostus, kyšojo du apykaklės smaigaliai. Plonyčių žilų plaukų kuokštelis buvo dailiai užšukuotas ant pliko viršugalvio. Veidas, kurio kadaise, matyt, būta gražaus, tebeturėjo taisyklingus, harmoningus bruožus. Labiausiai mane tuomet apstulbino jo lygus, beveik negyvėliškas blyškumas. Man šis žmogus pasirodė neapsakomai senas. Pamatęs mane, iškaitusį ir sumišusį, jis tik vos pastebimai šyptelėjo ar tiesiog krustelėjo siauras lūpas. Įdomiausia buvo, kad jis staiga ėmė kažko graibyti vidinėje surduto kišenėje ir, išsitraukęs iš ten pieštuką bei bloknotą su išplėšiamais lapais, padavė juos dėdei nežymiai linktelėdamas galva.

Aš buvau nustebęs, bet mano dėdė elgėsi taip, lyg nieko ypatinga nebūtų atsitikę. Jis kažką parašė, o anas pasižiūrėjo į užrašą ir linktelėjo. Plona susiraukšlėjusi ranka — ranka buvo senesnė negu veidas — patapšnojo man per skruostą ir švelniai nusileido ant galvos.

Iš jo įdubusios burnos pasigirdo duslus ir toks pat bespalvis kaip veidas balsas, o akys, tamsios ir ramios, žvelgė į mane meiliai.

— Ir kiekgi šiam mažyliui metų?

Dėdė užbėgo man už akių ir užrašė mano amžių bloknote. Visa tai man darė kuo keisčiausią įspūdį. Kas čia per ceremonija? Nejaugi šis asmuo toks kilmingas, kad jo nebevalia šnekinti? Jis ir vėl žvilgtelėjo į bloknotą, linktelėjo, ir vėl pasigirdo tas pats bejausmis, mechaninis balsas:

— Jis panašus į senelį.

Aš prisiminiau ne taip seniai mirusį savo senelį iš tėvo pusės. Ir jis buvo senut senutėlis. Man atrodė visiškai natūralu, kad du tokio amžiaus sulaukę garbingi žmonės pažinojo vienas kitą kažkada miglotais pasaulio kūrimosi laikais prieš mano gimimą. Bet buvo matyti, kad mano dėdė apie tai nieko nebuvo girdėjęs. Tas buvo matyti taip aiškiai, kad mechaninis balsas turėjo paaiškinti:

— Taip taip. Trisdešimt pirmųjų bendražygiai. Jis buvo vienas iš tų, kurie žinojo. Seni laikai, gerbiamas pone, seni laikai...

Jis mostelėjo ranka lyg vydamas šalin įkyrų vaiduoklį. Dabar jie abu žiūrėjo į mane iš viršaus, lyg būtų ko iš manęs laukę. Išskaitęs nebylų klausimą suapvalėjusiose iš nuostabos mano akyse, dėdė paaiškino: „Jis visiškai kurčias“. Paskui vėl pasigirdo tas nenusakomas bespalvis balsas:

— Duok man ranką.

Nuvertas gėdos dėl savo rašaluotų pirštų, baugiai padaviau — niekada gyvenime nematytas kurtumas kėlė man siaubą. Jis smarkiai spustelėjo man ranką, o paskui paglostė galvą.

Dėdė reikšmingai pasakė:

— Kai užaugsi, prisimink, kad tau ranką spaudė kunigaikštis Romanas S.

Tie žodžiai ir tonas, kuriuo jie buvo pasakyti, padarė man įspūdį. Iš to, kiek buvau susipažinęs su istorija, žinojau, kad kunigaikščių S. dinastija priklausė prie valdančių giminių Raudonojoje Rusioje maždaug iki XV a. pradžios, o kai Raudonosios Rusios žemės buvo prijungtos prie Lenkijos karalystės, jie tapo stambiais lenkų magnatais. Tačiau labiausiai aš susijaudinau dėl to, kad išsisklaidė pasakų kerai. Kur tai matyta, kad kunigaikštis būtų kurčias, plikas, išdžiūvęs ir toks neapsakomai senas. Man nė neatėjo į galvą, kad šitas garsus ir susibaigęs žmogus kadaise buvo jaunas, turtingas, išvaizdus; nežinojau, kad jis buvo laimingas, radęs didžiulį džiaugsmą santuokoje, kuri sujungė

dvi jaunas širdis, du žymius vardus ir didelius palikimus, laimingas tokia laime, kuri sutinkama tik pasakose ir kuri, rodės, truks amžinai...

Bet ji netruko amžinai. Likimo jai buvo skirtas labai menkas laiko tarpsnis, netgi turint galvoje visų žmogui skirtų dienų skaičių šioje žemėje, kur ilgą ir laimingą gyvenimą gyvena tik pasakų veikėjai. Jiems gimė duktė, ir netrukus po to jaunoji kunigaikštienė pasiligojo. Kurį laiką ji šypsodama drąsinosi, palaikoma minties, kad dabar turinti gyventi ir teikti laimę jau dviem žmonėms. Tačiau galų gale, matydamas, kaip staiga ji ėmė keistis, vyras, pasiprašęs atostogų, išvežė žmoną iš sostinės tėvonijon.

Senasis kunigaikštis su kunigaikštiene persigando, išvydę savo mylimą marčią. Sukruto rengtis kelionei į užsienį. Bet buvo jau per vėlu ir ligonė pati švelniai, bet griežtai atsisakė. Lieknutė ir išblyškusi didžiuliame krėsle, kuriame kasdien atrodė vis mažesnė ir trapesnė, sekinama neaiškios nervų ligos, bet vis tebesišypsančiomis akimis ir meilia sunykusio veidelio išraiška, ji nenorėjo atitrūkti nuo gimtosios žemės, troško kvėpuoti širdžiai brangiu jos oru. Niekur kitur ji neišgysianti taip greit, niekur kitur jai nebūsią taip lengva numirti.

Ji pasimirė, kai dukrelei dar nebuvo nė dvejų metų. Vyro sielvartas buvo begalinis, ir juo baisesnis tėvams, kad nebylus ir be ašarų. Po laidotuvių, kai minia kaimiečių, stovėjusių plikomis galvomis aplink šeimos koplyčią prie namų, ėmė skirstytis, kunigaikštis, mostu paprašęs draugų ir giminaičių pasitraukti, vienas žiūrėjo, kaip dvaro mūrininkai mūrija šeimos rūsį. Kai buvo įmūrytas paskutinis akmuo, iš jo lūpų — pirmąsyk per tas visas dienas — išsiveržė skausminga aimana. Paskui nuleidęs galvą jis nuėjo šalin ir vėl užsidarė namuose.

Tėvas su motina baiminosi, kad sūnus neišprotėtų. Jo išorinė ramybė kėlė jiems baimę. Jie tegalėjo guostis vien jo jaunyste, nors kaip tik dėl jos jo širdgėla buvo tokia didžiulė ir norėjosi ją išgyventi vienam. Senasis kunigaikštis Janas, graužiamas nerimo, susirūpinęs vis kartojo: „Vargšą kunigaikštį Romaną reikėtų kaip nors išjudinti. Jis toks jaunas". Bet juodu neišmanė, kas galėtų jį išjudinti. Ir senoji kunigaikštienė, šluostydamasi ašaras, paslapčia troško, kad sūnus būtų dar mažas ir galėtų atėjęs pas ją išsiverkti kaip vaikystėje.

Ilgainiui kunigaikštis Romanas prisiversdamas valandėlę kitą praleisdavo su namiškiais, bet atrodė,lyg jo širdis ir protas būtų buvę palaidoti šeimos rūsyje drauge su netektąja žmona. Jis pradėjo pasiėmęs šautuvą klajoti po miškus, iš tolo sekamas šaulio, kuris vakare parjojęs pranešdavo, kad jo šviesybė per visą dieną nė sykio neiššovė. Kartais

rytą nuėjęs į arklidę prislėgtu balsu paprašydavo pabalnoti arklį, palaukdavo, šmaikštimi daužydamas batą, kol atves, tada, žodžio netaręs, sėsdavo į balną ir žingine išjodavo pro vartus. Išjoja ir iki pat vakaro negrįžta. Žmonės sutikdavo jį keliuose: sėdi balne, nesidairydamas nei kairėn, nei dešinėn, veidas baltas — akmens statula ant gyvo arklio. Kaimiečiai, dirbantys milžiniškuose laukuose, iš tolo sekiodavo jį akimis; ir kartais kokia geraširdė senutė, stovėdama savo susmegusios šiaudinės pašiūrės tarpduryje, susijaudinusi peržegnodavo jį iš nugaros lyg savą, paprasčiausią kaimo vaikiną, ištiktą skaudžios nelaimės.

Jis jodavo priekin, nieko nematydamas, lyg žemė būtų buvusi tuščia, o žmonija pasilaidojusi toje kapo duobėje, kuri taip staiga atsivėrė jam po kojų ir prarijo jo laimę. Kas jam žmonės su jų vargais ir džiaugsmais, darbais ir aistromis, jeigu ji, kuri atstojo jam visą pasaulį, taip nelauktai jį paliko? Žmonės jam neegzistavo. Vienintelė atgaiva šitos kraupios nelyginant košmariško sapno žabangai vienatvės būtyje buvo jį supančios gimtosios vietos, kur jo ateita į šį pasaulį, kur prabėgta nerūpestingų vaikystės metų. Viskas čia buvo jam pažįstama — kiekvienas medžiais apaugęs kauburėlis vidury laukų, kiekvienas miškingame slėnyje užsiglaudęs kaimelis. Šiaurėje, atsigręžę į saulę, dunksojo seni Lietuvos miškai, iš tolo ne aukštesni už gyvatvorę, o pietuose, lygumų link, neaprėpiami juoduojančios žemės plotai siekėsi su dangaus mėlyne.

Ir šis savas gamtovaizdis, primenantis dienas be rūpesčių ir liūdesio, ši žemė, kurios grožį jis jautė netgi nežiūrėdamas į ją, ramdė skausmą kaip senas draugas, kuris sunkią gyvenimo valandą tylus ir nepastebimas sėdi šalia.

Vieną popietę, pasukęs arklį namo, kunigaikštis pastebėjo tirštą tamsių dulkių debesį, užstojantį horizonto kraštą. Paraginęs arklį, užjojo ant kalvelės ir įsižiūrėjo. Tame debesyje retkarčiais dulsvai sublizgėdavo plienas, o neaiškūs jame judantys pavidalai netrukus pasirodė besą ilgėliausia gurguolė kaimiečių vežimų su kareiviais, kuri dviem kolonom iš lėto traukė keliu, lydima raitų kazokų.

Per laukus tarsi šliaužė milžiniška gyvatė: galvos jau nebematyti, nusileidusi lomelėn, o uodega vis rangosi ir trumpėja, sakytum baidyklė būtų graužusis į patį žemės vidurį.

Kunigaikštis nujojo pro kaimą, stovintį atokiau nuo kelio. Pakelės smuklė, prie kurios po tuo pačiu šiaudų stogu šliejosi arklidė, karvidė ir svirnas, buvo panaši į persisukusį, apsiskarmaliavusį kuprotą milžiną, plačiai išsikėtojusį tarp kaimiečių pirkelių. Ant slenksčio stovėjo

smuklininkas — drūtas orios laikysenos žydas, apsivilkęs ilgu iki kulnų juodo satino drabužiu, per juosmenį surištu raudona juosta, ir glostėsi ilgą sidabrinę barzdą.

Pamatęs atjojantį kunigaikštį, jis iškilniai nusilenkė į kojas, beje, nė nesitikėdamas, kad bus pastebėtas, nes visi gerai žinojo, kad jaunasis jų ponas iš sielvarto nei mato, nei girdi, kas aplinkui dedasi. Todėl net krūptelėjo iš netikėtumo, kai kunigaikštis sustabdė arklį ir paklausė:

— Ką visa tai reiškia, Jankeli?

— Tai reiškia, jūsų šviesybe, kad pėstininkų konvojus skuba į pietus.

Jankelis žvilgtelėjo dešinėn, paskui kairėn, bet pamatęs tik keletą vaikų, žaidžiančių kaimo gatvės dulkėse, priėjo artyn ir sustojo prie pat balnakilpės.

— Tai jūsų šviesybė nežino? Pietuose jau prasidėjo! Visi ūkininkai, stambūs ir smulkūs, ėmėsi ginklo, ir net visa prastuomenė sujudo. Dar vakar balnius iš Grodeko (kaimyninio miesteliūkščio su turgaviete) su dviem pameistriais važiavo pro mus irgi prisidėti. Jie čia net vežimą man paliko. Aš jiems žmogų daviau, kad nuvestų per mūsų apylinkę. Turiu jūsų šviesybei pasakyti, kaimiečiai daug keliauja, mato, kas kur vyksta, visus kelius gali parodyti.

Kalbėjo susijaudinęs, nors ir stengėsi valdytis,— mat žydas Jankelis, smuklininkas ir visų apskrities malūnų nuomuotojas, buvo lenkų patriotas.

— Aš jau buvau vedęs, kai Napoleonas žygiavo pro čia su savo prancūzais ir kitataučiais,— jau tylesniu balsu tęsė jis.— Tse! Tse! Sočiai tąkart giltinė prisišienavo! Nu, gal dabar ponas Dievas padės.

Kunigaikštis linktelėjo: „Gal..." ir giliai susimąstęs leido arkliui nešti jį namų link.

Tą vakarą jis parašė laišką ir ankstų rytą nusiuntė žygūną į miestelį, kuriame buvo paštas. Pamažėle, dideliam šeimynykščių džiaugsmui, jis nusikratė stingulio ir visą dieną kalbėjo su tėvu apie naujausius įvykius — sukilimą Varšuvoje, didžiojo kunigaikščio Konstantino pabėgimą, pirmos nedidelės lenkų kariuomenės (tuo laiku buvo lenkų kariuomenė) pergales, bruzdėjimus provincijoje. Senasis kunigaikštis Janas, susijaudinęs ir sutrikęs, vertino įvykius grynai iš aristokrato pozicijų, nepasikliaudamas liaudies judėjimu, nepritardamas demokratinėms tendencijoms ir netikėdamas pergale. Jis buvo liūdnas, susnerimęs.

— Aš žiūriu į visa tai blaiviai. Šiuo beprotišku žygiu, turinčiu

tikslą vien griauti, pasikėsinta į amžinuosius teisėtumo ir teisėtvarkos principus. Nors, žinoma, patriotiniai motyvai...

Kunigaikštis Romanas klausėsi tėvo susimąstęs. Pasinaudojęs pauze, jis tyliu balsu pasakė rytą nusiuntęs į Sankt Peterburgą prašymą išleisti jį iš caro gvardijos į atsargą.

Senasis kunigaikštis tylėjo. Sūnus privalėjęs pasitarti su juo. Juk kunigaikštis Romanas — dar ir caro adjutantas, ir, savaime suprantama, caras niekuomet neatleis lenkų didikui tokios neištikimybės. Suirzusiu balsu jis priminė sūnui, kad šis ir taip turėjęs neribotas atostogas ir teisingiausia būtų buvę paprasčiausiai nieko nedaryti. Rūmams būtų pakakę takto neatšaukti asmens tokia pavarde. Blogiausiu atveju, buvo galima išsirūpinti siuntimą į kokią nuošalią vietą, kad ir į Kaukazą — kuo toliau nuo šitos nelemtos kovos, iš esmės neteisingos ir dėl to pasmerktos žlugti.

— Dabar,— užbaigė jis,— tu likai be jokio tikslo gyvenime ir be jokio užsiėmimo. O vis dėlto norėsi kažką veikti, mano vargšas berniuk. Manau, kad pasielgei neapgalvotai.

— Taip, man atrodė, bus geriau,— tyliai atsakė kunigaikštis Romanas.

Tėvas vos atlaikė tiesų jo žvilgsnį.

— Ką gi — gal ir taip! Bet, kaip caro adjutantas, pelnęs visos caro šeimos palankumą...

— Apie tuos žmones dar niekas nebuvo nė girdėjęs, o mūsų giminė jau buvo garsi,— išdidžiai atkirto sūnus.

Jis palietė jautriausią senojo kunigaikščio širdies stygą.

— Ką gali žinoti — gal taip ir geriau,— pagaliau nusileido.

Vakare tėvas su sūnumi kuo šilčiausiai palinkėjo vienas kitam labos nakties. Kitą dieną kunigaikštis Romanas vėl atrodė pasinėręs į pirmykštį abejingumą. Kaip ir kiekvieną rytą, jis sėdo ant arklio ir išjojo. Jodamas prisiminė vakarykščią durtuvais pasišiaušusią kariuomenės koloną, tarsi gyvatė šliaužiančią per jam priklausančią žemę. Moteris, kurią jis mylėjo, taip pat jam priklausė. Mirtis pasigrobė ją. Toji netektis sukrėtė jo sielą. Ji atvėrė širdį dar didesniam skausmui, protą dar gilesnėms mintims, o akims atsiskleidė visa praeitis ir nauja meilė, pritvinkusi skausmo, bet tokia pat nesuvokiamai įsakmi kaip toji, kurios neteko ir kuriai buvo patikėjęs savo laimę.

Tą vakarą jis nuėjo į savo kambarį anksčiau negu visada ir išsikvietė tarną.

— Nueik pasižiūrėti,— tarė jam,— ar pas arklininką dar šviečia žiburys. Jeigu nemiega, paprašyk, kad ateitų pas mane.

Kol tarnas vykdė paliepimą, kunigaikštis paskubomis suplėšė kažkokius popierius, užrakino rašomojo stalo stalčius ir pasikabino ant krūtinės medalioną su miniatiūriniu žmonos portretu.

Žmogus, kurio kunigaikštis laukė, priklausė tai praeičiai, kurią pažadino jo mylimosios mirtis. Jis buvo kilęs iš smulkios šlėktų giminės, nuo seno palaikiusios draugystę su kunigaikščiais S., uoliai jiems tarnavusiais ir juos rėmusiais. Jis dar prisiminė laikus prieš paskutinįjį Lenkijos padalijimą ir buvo dalyvavęs visose pastarųjų metų kovose. Tai tipiškas lenkų šlėkta — jausmingas, kupinas aklo entuziazmo, kariškų instinktų, paprasto tikėjimo ir net tebeturintis senovišką įprotį įterpti į kalbą lotyniškų posakių. Ir jo geros, žvitrios akys, sveika veido spalva, aukštai pakelti antakiai ir vešlūs, žili, nukarę ūsai buvo taip pat kaip tipiško šlėktos.

— Klausyk, pone Pranciškau,— be jokių įžangų paprastai tarė jam kunigaikštis.— Klausyk, senasis mano bičiuli. Aš iškeliauju. Išeinu, šaukiamas balso, kuris daug stipresnis už mano skausmą ir vis dėlto kažkuo labai panašus į jį. Tau vienam tatai sakau. Tu viską paaiškinsi, kai ateis laikas.

Senukas suprato. Netekęs žado, jis stovėjo išskėtęs nesuvaldomai drebančias rankas. Bet vos atgavęs kalbą, ėmė dėkoti Dievui, leidusiam jam sulaukti tokios dienos, kai kilmingos šeimos palikuonis, jauniausia jos atžala *coram gentibus** parodys savo meilę tėvynei ir pasiryžimą dėl jos kovoti. Jis net neabejojo, kad numylėtasis jo kunigaikštis užims komitete ir sukilime vietą, atitinkančią jo kilmę. Jis jau matė, kaip *in fulgore*** šeimyninės šlovės *affulget patride serenitas****. Išsakęs visa tai, jis apsipylė ašaromis ir puolė kunigaikščiui į glėbį.

Kunigaikštis ėmė raminti senuką, pasodinęs į krėslą palaukė, kol bent mažumą susitvardys, o tada pasakė:

— Jūs nesupratote manęs, pone Pranciškau. Žinote, kaip aš mylėjau žmoną. Tokia nelaimė atveria žmogui akis, ir jis pamato tiesą, kurios anksčiau nė nenumanė esant. Man nerūpi vado šlovė. Aš eisiu vienas ir niekam nežinomas kovosiu eilinių gretose. Aš atiduosiu tėvynei tai, ką galiu atiduoti — savo gyvybę, ir atiduosiu taip pat papras-

---

* Tautų akivaizdoje (*lot.*).

** Žibėjime (*lot.*).

*** Nušvis tėvynėje taika ir ramybė (*lot.*).

tai kaip balnius iš Grodeko, kuris vakar jojo pro čia su savo pameistriais.

Išgirdęs šiuos žodžius, senukas ėmė šaukti, kad to niekada nebūsią, kad jis to neleisiąs. Bet kunigaikščio argumentai ir tvirtas pasiryžimas jį priveikė.

— Cha! Sakot, jog tai širdies ir sąžinės dalykas — tebūnie taip. Bet kunigaikščiui negalima eiti vienam. Deja, aš jau senas ir tam netinku. *Cripit verba dolor**, mielas kunigaikšti, pagalvojus, kad jau perkopiau septintą dešimtį ir tiek tesu gyvenime tevertas kiek luošys prie bažnyčios durų. Aš jau, regis, niekam nebetinku, kaip tik kiurksoti namie ir kalbėti poterius už tėvynę ir tamstą. Bet mano sūnus Piotras bus kunigaikščio vertas bendražygis. Jis kaip tik dabar pas mane. Nuo senų senovės S. giminės kunigaikščiai į kiekvieną pavojingą žygį leisdavosi tiktai lydimi vieno kurio iš mūsų šeimos. Ir kunigaikščiui dera turėti šalia savęs žmogų, kuris būtų gerai pažįstamas ir galėtų papasakoti apie viską tėveliams ir senajam tarnui. O kada jūsų malonybė žada išvykti?

— Už valandos,— atsakė kunigaikštis, ir senukas nuskubėjo įspėti sūnaus.

Pasiėmęs žvakidę, kunigaikštis Romanas nuėjo tamsiu miegančio namo koridoriumi. Auklė paskui pasakojo staiga pabudusi ir pamačiusi kunigaikštį, kuris žiūrėjo į savo mergytę, delnu uždengęs žvakės šviesą, kad nekristų ant veiduko. Ilgai jis taip stovėjo ir žiūrėjo, paskui pastatė žvakidę ant grindų ir, pasilenkęs prie lovytės, švelniai pabučiavo dukrelę, kuri nepabudo ir ramiai sau miegojo toliau. Paėmęs žvakę, kunigaikštis tylutėliai išėjo iš kambario. Auklė aiškiai matė jo veidą, bet negalėjo iš jo suprasti, ką kunigaikštis ketina daryti. Jis buvo išblyškęs, bet stebėtinai ramus ir, nusisukęs nuo lovelės, daugiau ton pusėn nebepažvelgė.

Be senuko ir jo sūnaus Piotro, dar vienas žmogus, kuriuo kunigaikštis pasitikėjo, buvo žydas Jankelis. Kai pastarasis paklausė kunigaikščio, kur konkrečiai jis norėtų būti nuvestas, šis atsakė: „Į patį artimiausią būrį".

Jankelio anūkas, liesas išstypęs paauglys, ilgai vedė abu vyrus slaptais, jam vienam težinomais takeliais per miškus ir pelkes, kol priešais sušvito laužų ugnys ir jie nusileido į daubą, kurioje buvo apsistojęs nedidelis padalinys. Kažkur sužvengė žirgai, ir tamsoje pasigirdo bal-

---

* Skausmas užgniaužia žodžius (*lot.*).

sas: „Kas eina?“ Žydukas skubiai pasišalino, paaiškinęs turįs kuo greičiau grįžti namo švęsti šabo.

Taip kunigaikštis paaukojo save tėvynei, kupinas nuolankumo ir tyro pareigos pajautimo, atsivėrusio tuomet, kai mirtis nuplėšė jam nuo akių spindulingąjį laimės raištį. Jo palydovas prisistatė kaip kunigaikščių S. arklininko sūnus, o jį pristatė kaip savo bendrapavardį giminaitį, kilusį iš tų pačių vietų. Tiesą sakant, niekas per daug nė neklausinėjo. Prie sukilimo prisidėjo dar du visais atžvilgiais tinkami jauni vyrai, štai ir viskas.

Kunigaikštis Romanas neilgai pietuose teišbuvo. Kartą, su būreliu bendražygių išėjęs žvalgybon, prie vieno kaimo pakliuvo į rusų pėstininkų pasalą. Pirmieji sviediniai išguldė didumą vyrų, o likusieji išsilakstė kas kur. Rusų kareiviai irgi pasitraukė, bijodami, kad priešai negrįžtų su pastiprinimu. Kaimiečiai, atėję apžiūrėti mūšio vietos, ištraukė kunigaikštį Romaną iš po negyvo arklio. Jis buvo sveikas, bet jo ištikimasis bičiulis žuvo vienas iš pirmųjų. Kunigaikštis padėjo kaimiečiams palaidoti jį ir visus kitus.

Likęs vienas ir gerai nežinodamas, kur ieškoti partizanų, keliaujančių iš vienos vietos į kitą, jis ryžosi prisidėti prie pagrindinės lenkų kariuomenės, kuri turėjo sulaikyti rusų dalinius prie Lietuvos sienos. Apsitaisęs kaimiečio drabužiais, kad nepakliūtų plėšikaujantiems kazokams, kunigaikštis keletą savaičių klaidžiojo, kol galop priėjo kaimą, kurio forposte stovėjo lenkų kavalerijos pulkas.

Prie vienos iš geresnių trobų ant suolelio sėdėjo senyvas karininkas, kurį kunigaikštis spėjo būsiant pulkininką. Pagarbiai prisiartinęs, jis trumpai nupasakojo, kas jam buvo nutikę, ir pasiprašė priimamas į pulką. Kai karininkas, įdėmiai apžiūrėjęs ateivį, pasiteiravo, kas toks būsiąs, kunigaikštis ilgai negalvodamas ištarė savo žuvusio bendražygio pavardę.

Senyvas karininkas pagalvojo sau: „Matyt, kokio nors žemės gavusio ūkininko sūnus“. Jaunuolio išvaizda jam patiko, ir jis paklausė:

— Ar moki skaityti ir rašyti, bičiuli?

— Taip, jūsų prakilnybe, moku,— atsakė kunigaikštis.

— Gerai. Eik trobon pas pulko adjutantą. Jis užrašys pavardę ir prisaikdins.

Adjutantas ilgai stebeilijo atvykusįjį, bet nieko nepasakė. Kai visi formalumai buvo atlikti ir kareivis išėjo, jis kreipėsi į vyresnįjį karininką:

— Ar žinote, kas čia toks?

— Kas? Tas Piotras? Geras vaikinas.

— Tai kunigaikštis Romanas S.

— Nesąmonė.

Tačiau adjutantas laikėsi savo. Prieš porą metų jis buvo keletą kartų matęs kunigaikštį Varšuvos pilyje. Sykį net šnektelėjo per karininkų priėmimą pas Didįjį kunigaikštį.

— Jis pasikeitęs, atrodo daug vyresnis, bet esu tikras, kad čia jis. Aš gerai atsimenu veidus.

Abu karininkai tylėdami žiūrėjo vienas į kitą.

— Vėliau ar anksčiau jį vis tiek kas nors atpažins,— burbtelėjo adjutantas.

Pulkininkas patraukė pečiais.

— Jeigu jis taip nori tarnauti eiliniu, mums čia nedera kištis. O kad kas pažintų — vargu, juk mūsų karininkai ir kareiviai visai iš kito Lenkijos pakraščio.

Pulkininkas susimąstė, o paskui šyptelėjęs pridūrė:

— Sakė mokąs skaityti ir rašyti. Niekas man nesukliudys pirmai progai pasitaikius suteikti jam seržanto laipsnį. Manau, susidoros su pareigomis.

Kunigaikštis Romanas, kaip puskarininkis, pranoko pulkininko lūkesčius. Netrukus seržantas Piotras pagarsėjo sumanumu ir narsa. Tai nebuvo beatodairiška nevilties apimto žmogaus narsa, o šaltakraujiškas, sąmoningas, niekuo neįbauginamas ryžtas, ramus pasiaukojimas, nepaveikus nei laikui, nei pralaimėjimams, nei begalinių atsitraukimų kartėliui, nei gęstančioms viltims, nei maro baisybėms, nei pagaliau paties karo pavojams ir rizikai. Kaip tik tais metais Europoje pirmąsyk pasirodė cholera. Ji nualino abi kariuomenes, ir net narsieji šiurpo matydami, kaip mirties šmėkla vogčiomis sėlina tarp durtuvų stirtų ir stovyklavietės ugniakurų.

Naktimis išvargusius kareivius pažadindavo kraupus klyksmas, ir žarijų šviesoje jie pamatydavo, kaip vienas kuris iš jų rangosi ant žemės tartum sliekas, trypiamas nematomos kojos. Dar saulei nepatekėjus jis jau gulėdavo nurimęs ir atšalęs. Tokios viešnios apsilankymas pakeldavo ant kojų visą būrį, ir kareiviai, palikę laužavietes, visi iki vieno, nesuvokiamos baimės genami pasileisdavo bėgti į nakties juodumą. Arba vėl, žiūrėk, draugas, žygiuojantis šalia gretoje, vidury sakinio staiga išverčia paklaikusias iš skausmo akis ir griūva žemėn persikreipusiu veidu ir pamėlusiom lūpom, suardydamas rikiuotę savo priešmirtinėmis konvulsijomis. Liga pakirsdavo sėdint balne, stovint sargy-

boje, kaunantis mūšyje, vykdant įsakymą, šaudant iš pabūklų. Man pasakojo, kaip kartą, apšaudomam batalionui įprasta tvarka formuojantis puolimui, kolonos priekyje per penkias minutes išvirto trys kareiviai ir puolimas neįvyko, nes priekinės kuopos išsibarstė po laukus kaip vėjo pustomi šiaudai.

Seržantas Piotras, nors ir buvo jaunas, darė didelę įtaką savo kareiviams. Žmonės pasakojo, kad jo eskadrone buvo mažiausia dezertyrų visoje kavalerijos divizijoje. Taip tat veikė kareivius žmogus, kuris be jokios baimės širdyje pasitikdavo visas negandas ir kančias.

Beje, jis buvo mėgstamas ir vertinamas visų. Kai atėjo galas ir kariuomenės likučiai, spaudžiami iš visų pusių, rengėsi pereiti prūsų sieną, seržantas Piotras sugebėjo suburti kelias dešimtis kavaleristų ir naktį išvedė juos iš apsupties. Du šimtus mylių jis vedė savo būrį per kraštą, užtvindytą Rusijos kariuomenės padalinių ir nualintą choleros. Tačiau visai ne todėl, kad būtų norėjęs išvengti nelaisvės ar ieškojęs, kur pasislėpti ir išsigelbėti. Ne. Jis nuvedė karius į tvirtovę, kurioje dar tebesilaikė lenkai ir kuriai buvo lemta tapti paskutiniuoju užgniaužtos revoliucijos forpostu.

Visa tai panašu į gryną fanatizmą. Tačiau žmogui būdingas fanatizmas. Žmogus garbina žiaurias dievybes. Kiekviena aistra, netgi meilė, turi žiaurumo. Religinė amžinosios vilties idėja labai panaši į beprotišką nusivylimo, mirties, išnykimo kultą. Viską lemia moralinė paskata, trykštanti iš slapčiausių tikinčiojo reikmių ir neįvardytų troškimų. Tiktai tuštiems žmonėms visa atrodo tuščia, ir tiktai tiems visur vaidenasi apgaulė, kurie niekada nebuvo nuoširdūs patys sau.

Toje tvirtovėje ir susitiko mano senelis su seržantu Piotru. Senelis buvo S. giminės kaimynas, bet kunigaikščio Romano nepažinojo, o šiam senelio pavardė buvo gerai žinoma. Vieną vakarą juodu sėdėjo ant pylimo, atsirėmę į patranką, ir kunigaikštis pasisakė jam, kas esąs. Jis paprašė senelio pranešti tėvams, jeigu jis kartais žūtų.

Jie šnekučiavosi tyliai, nes čia pat gulėjo ir kiti pabūklo tarnybos kariai. Mano senelis pažadėjo įvykdyti prašymą, o paskui, labai suintriguotas tokio netikėto prisipažinimo, atvirai paklausė:

— Gal pasakytumėt, kunigaikšti, kodėl šito prašote? Ar jaučiate ką negera?

— Nieko panašaus. Man neramu dėl saviškių. Jie net neįsivaizduoja, kur aš esu,— atsakė kunigaikštis.— Aš įsipareigoju padaryti tą patį ir dėl jūsų, jeigu pageidausite. Mažiausiai pusė mūsų žus, kol viskas baigsis, tad mudu turime po lygiai šansų, kad vienas kuris liksime.

Senelis paaiškino kunigaikščiui, kur, jo manymu, šiuo metu galėtų būti jo žmona ir vaikai. Nuo tos akimirkos iki pat apgulos baigties tuodu vyrai laikėsi vienas kito. Didžiojo puolimo dieną senelis buvo sunkiai sužeistas. Priešai užėmė miestą. Kitą dieną ir pati citadelė su visa ligonine, prigrūsta lavonų ir mirštančiųjų, su tuščiais parako sandėliais ir visais gynėjais, iššaudžiusiais paskutinius šovinius, atidarė vartus.

Per visą šį karo žygį seržantas Piotras, nors kiekviena proga sąmoningai lindo į priekį, nepraliejo nė lašo kraujo. Niekas jo nepažino ar bent jau neišsidavė pažįstąs. Iki tolei jis vykdė savo priedermę, ir visai nė nebuvo svarbu, kas jis toks.

Tačiau dabar padėtis pasikeitė. Kaip buvęs gvardietis ir imperatoriaus artilerijos karininkas, šis maištininkas galėjo tikėtis vienintelės malonės — kulkos į kaktą iš dešimties žingsnių atstumo. Daugiau kaip mėnesį jis išbuvo nelaisvėje, įsimaišęs tarp vargšų belaisvių, susigrūdusių ankštuose tvirtovės kazematuose, jau kone merdinčių ir čia pat kasdien po kokį keturiasdešimt visai pasibaigiančių nuo žaizdų, bado ir ligų.

Kadangi ši tvirtovė buvo pačiame centre, tai jon, visiškos krašto ramybės dėlei, nuolat buvo siunčiami vis nauji belaisviai. Kartą su tais naujai atvykusiais kazematuose atsidūrė senas kunigaikščio mokyklos laikų draugas. Pažinęs kunigaikštį, jis apstulbęs garsiai suriko:

— O viešpatie! Romanai, čia tu!

Buvo kalbama, kad už tą neapgalvotą šūktelėjimą žmogus graužėsi ne vienerius metus. Visa tai įvyko didžiajame tvirtovės kieme. Per vėlai kunigaikštis pakėlė ranką, norėdamas jį įspėti, ir žandarų sargybos karininkas išgirdo šūktelėjimą. Šis dalykas pasirodė jam vertas dėmesio. Apklausa nesudarė jokių keblumų, nes primygtinai palieptas pasakyti savo tikrąją pavardę kunigaikštis iškart prisipažino.

Žinia, kad kunigaikštis S. rastas tarp belaisvių, buvo nusiųsta į Sankt Peterburgą. Tuo metu ten kaip tik gyveno jo tėvai, apimti liūdesio, netikrumo ir blogos nuojautos. Imperijos sostinė buvo saugiausia vieta didikams, kurių sūnus taip paslaptingai dingo prasidėjus sukilimui. Senukai mėnesių mėnesius nebuvo gavę apie jį jokios žinutės. Jie stengėsi neneigti gandų, kad kunigaikštis iš nevilties nusižudęs,— gandų, kurie plito visuomenėje, vis dar prisimenančioje įdomią įsimylėjusių porą, žavią ir nuoširdžią meilę, kurią nutraukė mirtis. Tačiau patys slapčia vylėsi, kad jų sūnus išliko gyvas ir kad jam pavyko pereiti fronto liniją su ta kariuomenės dalimi, kuri pasidavė prūsams.

Žinia, kad sūnus nelaisvėje, trenkė tarsi perkūnas. Tiesiogiai jam niekuo nebuvo galima padėti, tad, remdamiesi savo kilme ir padėtimi, plačiais ryšiais ir pažintimis aukštosiose sferose, kunigaikščio tėvai ėmėsi netiesioginių žygių ir apėjo, kaip sakoma, žemę ir dangų, kad jų sūnui nereikėtų atsakyti už savo „beprotybės padarinius", kaip paskubėjo pareikšti senasis kunigaikštis Janas. Visuomenės lyderiai atakavo įtakingus asmenis, vyko pokalbiai su aukštus postus užimančiais pareigūnais, buvo mėginama sudominti šiuo klausimu vyriausybės narius. Pasinaudota visais įmanomais slaptos įtakos kanalais. Kai kurie asmeniniai sekretoriai gavo didelius kyšius. Vieno senatoriaus meilužė įsigijo padorią sumelę.

Bet, kaip jau minėjau, tokiu visiems akivaizdžiu atveju buvo neįmanoma nei kreiptis su prašymu, nei imtis kokių kitų atvirų žygių. Vienintelis kelias buvo privačiais būdais palenkti Karo komisijos pirmininką, kad kuo palankiau išspręstų sūnaus bylą. Visokios užuominos ir pasiūlymai, kai kurie iš labai aukštų Sankt Peterburgo sferų, galiausiai jį priveikė. Be to, šiame pasaulyje šį tą reiškė ir tokių didikų kaip kunigaikštis S. dėkingumas. Pirmininkas buvo doras rusas, bet turėjo minkštą širdį, o tuo laiku neapykanta lenkams dar nebuvo tapusi rusiško patriotizmo dogma, kaip kad įvyko po trisdešimties metų. Jis iš pirmo žvilgsnio pajuto prielankumą šiam jaunam vyrui pailgu bronziniu veidu, išsekintam ne vieną mėnesį trukusio žygio, iškentėjusiam apsuptį ir sunkų nelaisvės metą.

Komisija, kurią sudarė trys karininkai, sėdėjo tuščioje skliautuotoje tvirtovės salėje už ilgo juodo stalo. Iš galų sėdėjo raštininkai, ir, neskaitant žandarų, įvedusių kunigaikštį, tenai nieko daugiau nebuvo.

Kas galėtų pasakyti, ar labai kunigaikštis Romanas mylėjo gyvenimą, stovėdamas tarp šių keturių niūrių sienų, aklinai užstojusių jam visus laisvės vaizdus ir garsus, visas ateities viltis, visas širdį guodžiančias iliuzijas — vienui vienas savo priešų, dabar stojusių jo teisti, akivaizdoje. Kiek toje meilėje buvo likę pareigos jausmo, atsiskleidusio jam nelaimės valandą? Kiek prabudusios meilės gimtajam kraštui? Tam kraštui, kuris reikalauja iš savo sūnų tokios meilės, kokios nebuvo regėjusi jokia tėvynė,— meilės, kupinos graudaus švelnumo, kokį jaučiame jau mirusiems, bet ir toliau tebesantiems šalia mūsų, ir negęstančios beviltiškos aistros, kokią tik gyvas, alsuojantis, šilumą spinduliuojantis idealas tegali mumyse uždegti — mūsų pasididžiavimui, mūsų kančiai ir mūsų pražūčiai.

Darosi gūdu pagalvojus apie tokį savęs išsižadėjimą, kuris iškyla mūsų akyse kaip įsikūnijęs pasiaukojimas, be krislo baimės ar abejonės. Artėdamas prie savo gyvenimo kulminacijos, kunigaikštis tegalėjo jaustis artėjąs prie jo galo. Į visus jam pateiktus klausimus atsakinėjo aiškiai, glaustai ir... visiškai abejingai. Po tiekos įtemptos veiklos mėnesių kalbėjimas vargino. Tačiau jis slėpė tai, kad priešai nepamanytų, jog jis palūžo ir iš nevilties jį apėmė apatija. Pagaliau jo laikysena čia niekam nebuvo svarbu: šitiems žmonėms nerūpėjo jo mintys. Kunigaikščio atsakymai skambėjo itin mandagiai. Leistas sėsti jis atsisakė.

Kaip vyko ši parengiamoji kvota, žinoma tik iš komisijos pirmininko lūpų. Stengdamasis pakreipti šią skandalingą bylą vienintelėn įmanomon pusėn, jis pirmučiausia pamėgino įteigti kunigaikščiui jam siūlomą gynybos poziciją. Jis taip pateikdavo klausimus, kad kaltinamasis galėtų atsakyti tik taip, kaip reikia, negana to, jam tiesiog pasakydavo norimus žodžius, kaip antai: paklaikęs iš skausmo, mirus jaunutei žmonai, iš nevilties nebeatsakydamas už savo veiksmus, beprotybės apakintas, nesuvokdamas, koks perdėm smerktinas, koks pavojingas ir negarbingas toks žingsnis, jis staiga išvyko iš namų ir prisidėjo prie pirmų sutiktų sukilėlių. Ir dabar, atgailaudamas...

Tačiau kunigaikštis Romanas tylėjo. Karo teisėjai viltingai žiūrėjo į jį. Tylėdamas kunigaikštis ramiai paėmė plunksną ir užrašė ant čia pat gulinčio lapo popieriaus: „Aš prisidėjau prie tautos sukilimo iš įsitikinimo“.

Ir stumtelėjo lapą per stalą. Pirmininkas paėmė jį, parodė abiem kolegoms, sėdintiems iš dešinės ir kairės, paskui, įdėmiai pasižiūrėjęs į kunigaikštį Romaną, paleido popierių iš rankų. Visi tylėjo, kol jis pagaliau davė komandą išvesti kalinį.

Toks tat buvo kunigaikščio Romano raštiškas išpažinimas svarbiausią jo gyvenimo valandą. Girdėjau, kad kunigaikščiai S., visos šios giminės atšakos, perėmė paskutiniuosius du žodžius „iš įsitikinimo“ kaip devizą savo herbui. Nežinau, ar taip iš tiesų ir buvo. Mano dėdė negalėjo to patvirtinti, tik, girdi, paties kunigaikščio antspaudas tokio užrašo neturėjęs.

Jis buvo nuteistas iki gyvos galvos darbams Sibiro kasyklose. Caras Nikolajus, kuris buvo itin dėmesingas lenkų didikams, savo ranka užrašė paraštėje: „Nuosprendžio vykdytojams griežtai įsakome žiūrėti, kad šis katorgininkas visą kelią iki pat galo eitų surakintas grandinėmis kaip bet kuris kitas nusikaltėlis“.

Šis nuosprendis prilygo atidėtai mirties bausmei. Vos vienas kitas

ištverdavo palaidotas po žeme daugiau kaip dvejus trejus metus. Ir kai praėjus tokiam laikui kunigaikštis tebebuvo gyvas, tėvams prašant, jam buvo suteikta ypatinga malonė toliau tarnauti eiliniu kareiviu Kaukaze. Palaikyti su juo ryšius buvo uždrausta. Jis neturėjo pilietinių teisių. Tegalėjo tik kentėti — daugiau nieko. Maža mergytė, kurią jis taip atsargiai, bijodamas pažadinti, pabučiavo lovelėje, po kunigaikščio Jano mirties paveldėjo visą turtą. Jos dėka didžiuliai dvarai liko nekonfiskuoti.

Tik po dvidešimt penkerių metų kunigaikštis Romanas, praradęs sveikatą ir visiškai apkurtęs, gavo leidimą grįžti į Lenkiją. Jo duktė, sėkmingai ištekėjusi už stambaus magnato iš austrų Lenkijos ir besisukinėjanti aukščiausios Europos aristokratijos kosmopolitų sferose, gyveno daugiausia užsienyje — Nicoje ir Vienoje. Kunigaikštis, įsikūręs viename jos dvarų — ne tame, kur buvo pagrindiniai rūmai, bet kuklesniame, su nedideliu namu,— matėsi su ja labai retai.

Tačiau jo neužsisklęsta tarp keturių sienų tartum visus darbus pabaigus. Joks privatus ar visuomeninės svarbos klausimas kaimynystėje nebuvo sprendžiamas be kunigaikščio Romano. Ir visada jo patarimai ir pagalba būdavo naudingi. Teisingai buvo sakoma, kad kunigaikščio dienos priklausė nebe jam, o jo tautiečiams. Ypač artimai kunigaikštis draugavo su grįžusiais tremtiniais, padėdavo jiems pinigais ir patarimu, tvarkydavo jų reikalus ir suteikdavo pragyvenimui lėšų.

Dėdė daug man pasakojo apie pasiaukojamą kunigaikščio veiklą, kurioje jis kliovėsi gyvenimo išmintim, subtiliu garbės pajautimu ir nepaprastu sąžiningumu savo paties ir kitų atžvilgiu. Jis man visad liks gyvas herojus, kadai sutiktas biliardinėje, kai, degdamas noru sužinoti naujienas apie vilką, trumpam susidūriau su žmogumi, kuris buvo pranašesnis už visus kitus sugebėjimu giliai jausti, tvirtai tikėti, beprotiškai mylėti.

Ir šiandien prisimenu, kaip kaulėta, susiraukšlėjusi kunigaikščio Romano ranka suėmė mano rašaluotą ranką ir kaip dėdė, pusiau rimtai, pusiau šypsodamas, pasižiūrėjo iš viršaus į savo nusižengusį sūnėną. Jie pasisuko eiti ir užmiršo tą mažą berniuką. O aš taip ir likau stovėti. Žiūrėjau jiems įkandin ne tiek nusivylęs, kiek sutrikęs, kad šis kunigaikštis toks nepanašus į legendose aprašytuosius. Jie ėjo per kambarį labai iš lėto. Prie durų kunigaikštis stabtelėjo, ir aš išgirdau — girdžiu net ir šiandien — jo žodžius: „Labai norėčiau, kad tamsta parašytumei į Vieną dėl posto, kur apšnekėjom. Žmogus to vertas, o tamstos rekomendacija geriausiai padėtų“.

Dėdės veide atsispindėjo nuoširdi nuostaba. Jame aiškiau už bet kokius žodžius buvo parašyta: „Kas gali duoti geresnę rekomendaciją už tėvą?“ Kunigaikštis buvo įgudęs skaityti veido išraišką ir atsakė neraiškiai, bespalviu balsu, kaip žmogus, kuris jau daug metų nebegirdi savo balso ir kuriam begarsis pasaulis yra tartum tylinčių šešėlių buveinė.

Ir šiandien dar prisimenu tuos žodžius: „Prašau tamstos, nes mano duktė ir žentas įsitikinę, jog aš nepažįstu žmonių. Mano, kad per daug pasiduodu jausmui“.

RADJARDAS KIPLINGAS

Iš anglų kalbos vertė
NIJOLĖ CHIJENIENĖ
JURGIS ČEBANAUSKAS
ZITA MARIENĖ
ROMUALDA ZAGORSKIENĖ
GRAŽINA ZOLUBIENĖ

ŠIMTO SIELVARTŲ VARTAI

Jeigu aš galiu gauti dangų už vieną paisą[1]*, ko tu man pavydi?*
Opijaus rūkytojų posakis

Ne man taip buvo. Mano draugas Gabralas Miskita, mišriakraujis, papasakojo tą viską, kai mėnulis jau buvo nusileidęs, o saulė dar nepatekėjusi, šešios savaitės prieš savo mirtį; aš tik užrašiau jo žodžius, kai jis atsakinėjo mano klausiamas. Taigi:

„Jie yra tarp Varkalių skersgatvio ir kandiklių pardavėjų kvartalo, už kokio šimto jardų po tiesumai nuo chano Vaziro mečetės[2]. Neaiškinčiau taip smulkiai, bet nenoriu, kad žmogus klaidžiotų, ieškodamas „Vartų", nors ir sakosi gerai pažįstąs miestą. Juk gali šimtą kartų eiti tuo pačiu skersgatviu, kuriame jie yra, ir nieko nerasti. Mes tą skersgatvį pavadinome Juodojo dūmo skersgatviu, bet, žinoma, vietiniai turi jam visai kitą vardą. Nešuliais apkrautas asilas tenai neprasispaustų tarp namų, o vienoje vietoje, kaip tiktai prieš prieinant „Vartus", pro tokį išsipūtusiu priešakiu namą žmonės turi šonu prasilenkti.

Tai iš tikrųjų ne vartai. O namas. Prieš penkerius metus jis priklausė seniui Fang Čingui. Fang Čingas buvęs batsiuvys Kalkutoje. Sako, girtas būdamas nužudęs žmoną. Dėl to metęs gerti turgaus degtinę ir įjunkęs į Juodąjį dūmą. Vėliau atsidanginęs į Šiaurę ir atidaręs „Vartus", teisingiau, namą, kur galima ramiai ir švariai parūkyti. Žinokite, tai padorus, gerbtinas opijaus rūkomasis, *pukka*[3], ne kokia troški pridvisusi *chandoo-khana*[4], kokių mieste pilna ant kiekvieno kampo. Ne, broli, senis išmanė savo darbą ir kaipo kinas buvo labai švarus. Vienakis, mažas — kokių penkių pėdų su trupučiu, abiejų rankų didieji pirštai nutraukti. Ir vis tiek taip mikliai sukant juodąsias suktines nebuvau matęs. Ir nebuvau matęs, kad jį būtų palenkęs dūmas; ko ne ko, bet atsargumo jis nepamiršdavo nei dieną, nei naktį. Aš jau penkeri metai rūkau opijų ir galiu su bet kuo palenktyniauti, bet prieš Fang Čingą esu tiktai kūdikis. Ir vis tiek senis buvo godus pinigo, labai godus, o to aš negaliu suprasti. Girdėjau, jis buvo gerokai jo prisikro-

vęs, bet kai mirė, viską suglobė sūnėnas, o pats senis karste išvažiavo amžino poilsio atgal į Kiniją.

Viršutinį, didįjį, kambarį, kur rinkdavosi gerieji jo klientai, jis užlaikė švarų kaip stiklinė. Viename kampe stovėjo Fang Čingo dievukas — beveik toks pat bjaurus, kaip ir šeimininkas,— ir prieš jį visada smilkdavo kvapniosios lazdelės, tiktai jų neužuosdavai, kai pypkių dūmas tirštai rūkdavo. Priešingame kampe stovėjo Fang Čingo karstas. Senis buvo gerokai dėl jo kišenę pakrapštęs, ir kai ateidavo naujas klientas, tai pirmiausia jam tą karstą aprodydavo. Juodas, lakuotas, raudonais ir auksiniais hieroglifais išrašytas, girdėjau, kad Fang Čingas net iš pačios Kinijos jį buvo atsivežęs. Nežinau, teisybė ar ne, bet jeigu pasitaikydavo man pirmam ateiti, tai tiesdavausi demblį jo kojūgalyje. Ten buvo ramiausia vieta, ir šviežio oro padvelkdavo kartais pro langą iš skersgatvio. Be demblių, daugiau jokių baldų nebuvo kambaryje, tiktai karstas ir senas kinų dievukas, visas žalias, mėlynas ir purpurinis nuo senumo ir blizginimo.

Fang Čingas niekada nėra mums sakęs, kodėl jis vadino savo užeigą „Šimto sielvartų vartais“. (Kiek pažįstu kinų, tik jis vienas mėgo liūdnas pravardes. Kitų jos baisiai smagios. Pamatysite patys Kalkutoje.) Bet mes tą patyrėm savo kailiu. Niekas taip nepavergia tavęs, ypač jei esi baltaodis, kaip Juodasis dūmas. Geltonodžiai kitokie. Opijus jų tarytum nė neveikia, o baltieji ir juodaodžiai baisiai nuo jo kenčia. Teisybė, yra žmonių, kurių opijus iš pradžių lyg ir neima, bent jau ne labiau už paprastą tabaką. Jie tik nusnūsta, kaip ir natūraliu miegu užmigę, ir kitą rytą vėl gali eiti dirbti. Taigi ir aš toks buvau, kai pradėjau, bet jau penkeri metai pastoviai traukiu, ir dabar esu nebe tas. Turėjau seną tetą, gyveno prie geležinkelio į Agrą ir mirdama paskyrė man nedidelį palikimą. Išeina po šešiasdešimt rupijų nuošimčių kas mėnesį. Žinoma, ne kažin kas. O prisimenu tuos laikus,— atrodo, taip seniai, prieš tūkstantį metų,— kai Kalkutoje, dirbdamas firmoj prie medienos ruošimo, gaudavau po tris šimtus per mėnesį ir dar priedų.

Neilgai išsilaikiau tame darbe. Juodasis dūmas neleidžia kitkuo užsiimti, ir nors mane jis ne taip smarkiai veikia, kaip kitus, dabar nebeišdirbčiau visą dieną net dėl gyvybės palaikymo. Bet man visai ir užtenka tų šešiasdešimties rupijų. Kol buvo gyvas Fang Čingas, jis man ir išimdavo pinigus — beveik pusę atiduodavo pragyvenimui (aš mažai tevalgau), kitus sau pasilikdavo. Galėjau ateiti į „Vartus“, kada tik norėjau — dieną ar naktį, ir galėjau miegoti tenai, ir rūkyti, kiek norėjau, todėl man vis tiek. Žinau, kad senis gerai iš manęs pasi-

pelnė, bet man tas nesvarbu. Niekas man nebesvarbu, pinigai juk ateina pastoviai, kas mėnesį.

Mūsų susirinko dešimt, kai tik „Vartus“ atidarė. Aš, du babu[5]— valstybinės įstaigos Anarkalyje tarnautojai, bet juos netrukus atleido iš darbo, ir jie nebeturėjo kuo užsimokėti (dieną dirbdamas negali ilgiau pastoviai rūkyti); kinas, Fang Čingo sūnėnas; turgininkė, iš kažkur gavusi daug pinigų; dykaduonis anglas, kažkoks Mak... jau užmiršau, jis surūkydavo kalnus, bet, atrodo, niekados nemokėdavo (sako, išgelbėjęs Fang Čingui gyvybę kažkokiame teisme Kalkutoje, kai buvo tenai advokatas); dar vienas eurazijietis, kaip ir aš, iš Madraso; mulatė moteris ir du vyrai, jie sakėsi iš Šiaurės atvykę. Aš manau, kad jie buvo persai ar afganai, ar dar kokie. Dabar esam gyvi tik penki, bet visi ateinam pastoviai. Nežinau, kur pasidėjo tie valdininkai, o turgininkė tai mirė po šešių mėnesių, kai pradėjo lankyti „Vartus“, ir, man rodos, Fang Čingas pasiėmė jos apyrankes ir nosies žiedą. Bet tikrai nežinau. Anglas ne tiktai rūkė, tas dar ir gėrė, todėl atsimetė. Vienas iš persų buvo priplotas per muštynes naktį prie didžiojo šulinio netoli mečetės, jau seniai, ir policija užkalė tą šulinį, mat pasmirdo. Jį rado negyvą šulinio dugne. Taigi ir likome tiktai aš, kinas, mulatė, kurią mes vadinam ponia šeimininke (jinai gyveno su Fang Čingu), tas kitas eurazijietis ir vienas iš persų. Ponia šeimininkė dabar atrodo visai sena, o buvo jauna moteris, kai „Vartai“ atsidarė; bet, žinoma, mes visi susenome, ką čia bepasakysi. Kaip kelis šimtus metų pragyvenę. Labai sunku nepamesti laiko, kai esi „Vartuose“, be to, laikas man ir nebesvarbu. Gaunu savo šešiasdešimt rupijų pastoviai, kas mėnesį. Seniai, labai seniai, kai dar gaudavau tris šimtus penkiasdešimt per mėnesį ir dar priedų, kai dirbau didelėj firmoj prie medienos ruošimo Kalkutoje, turėjau ir žmoną. Bet jos nebėra, mirė. Žmonės sako, aš ją į kapus nuvaręs, kai įjunkau į Juodąjį dūmą. Galimas dalykas, bet tas buvo taip seniai, kad visai nebesvarbu. Kažkada, kai pradėjau lankytis „Vartuose“, dar jausdavausi kaltas dėl jos mirties, bet dabar jau viskas baigta ir seniai užmiršta, gaunu savo šešiasdešimt rupijų pastoviai, kas mėnesį, ir esu laimingas. Ne taip, kaip būna laimingi girtuokliai, žinot, bet visada ramus, paguostas ir patenkintas.

Kaip įpratau? Pradėjau dar Kalkutoje, namuose, šiaip sau, pabandyti, kaip atrodo. Per daug niekada neimdavau, bet, matyt, tada mirė žmona. Kažkaip atsidūriau čionai ir susipažinau su Fang Čingu. Gerai neprisimenu, kaip ten buvo, bet jis man pasakė apie „Vartus“, ir aš pradėjau tenai lankytis, ir nuo tada iš ten nebeišeinu. Nepamirš-

kite, kad „Vartai" buvo padorus rūkomasis Fang Čingo laikais, ne kokia pigi *chandoo-khana*, kur visokie negrai eina. Ne. Ten būdavo švaru ir tylu, ir žmonių ne per daug. Žinoma, be mūsų dešimties ir senio, būdavo ir daugiau, bet mes visada turėjome po atskirą demblį ir vilnonį kimštą pagalvėlį, išmargintą juodais ir raudonais slibinais ir visokiais kitokiais, kaip ir karstas kampe.

Trečiai pypkei baigiantis, tie slibinai pradėdavo judėti ir tarp savęs grumtis. Kiek naktų aš į juos žiūrėjau. Net ir savo normą pagal juos žinodavau, bet dabar jau reikia kokio tuzino pypkių jiems išjudinti. Be to, jie visai suplyšę ir nešvarūs, kaip ir dembliai dabar, kai Fang Čingo nebėra. Jis mirė prieš porą metų, paliko man pypkę, dabar ją ir rūkau — sidabrinę, su keistais žvėrimis, kurie šliaužioja aukštyn ir žemyn vamzdeliu iki indo su vandeniu. Prieš tai, man rodos, turėjau bambukinę pypkę su variniu indeliu, labai nedideliu, ir žaliu malachitiniu kandikliu. Ji buvo gal kiek storesnė už lazdą ir duodavo skanų dūmą, labai skanų. Bambukas tarsi sugerdavo suodžius. Sidabras nesugeria, ir aš turiu nuolat valyti, ir man tai didelis vargas, bet vis tiek ją rūkau, senio atminimui. Jis, matyt, gerai iš manęs pasipelnė, bet ir man visada duodavo švarų demblį ir pagalvėlį, ir geriausio rūkalo, kokio kitur negausi.

Kai senis mirė, „Vartus" perėmė sūnėnas, Cin Lingas, ir pavadino „Trijų Šeimininkų Šventykla", bet mes, senbuviai, vis tiek vadinam „Šimto Sielvartų Vartais". Sūnėnas labai skurdžiai tvarkosi, ir, man rodos, ponia šeimininkė jam padeda. Jinai dabar su juo gyvena, kaip pirma su seniu. Juodu įsileidžia visokių žmonių, negrų ir kitokių, ir Juodasis dūmas nebe toks geras, koks būdavo. Aš dažnai randu savo pypkėje nuobirų. Senis būtų iš gėdos miręs, jeigu prie jo taip būtų pasitaikę. Ir kambarys niekada nevalomas, visi dembliai suplyšę, apspurę. Karsto nebėra — iškeliavo atgal į Kiniją su seniu ir dviem uncijom rūkalo prie šono, jeigu kartais kelionėje jam prisireiktų.

Dievukui dabar nebedega tiek daug kvapniųjų lazdelių po nosimi kaip andai, ir tai aiškiai blogas ženklas. Jis visas nurudęs, niekas juo nebesirūpina. Tai ponios šeimininkės kaltė, aš žinau, nes kai Cin Lingas norėjo uždegti prieš jį paauksuotą popierių, jinai pasakė, kad tai būtų pinigų švaistymas — užtenka lėtai degančių lazdelių, dievukui juk vis tiek. Dėl to dabar ir degina klijais įmirkytas lazdeles; jos dega pusvalandį ilgiau ir bjauriai dvokia. O kur dar kambario kvapai! Nieko gero nebus, jeigu jie taip savo reikalus tvarkys. Dievukui taip nepatinka. Aš tai matau. Naktį jis kartais pradeda keisti spalvą — da-

rosi čia mėlynas, čia žalias ar raudonas — kaip ir tada, kai buvo gyvas Fang Čingas; dar varto akis ir trypia kojomis kaip koks velnias.

Pats nežinau, kodėl nemetu tos vietos ir nerūkau ramiai vienas savo mažame kambarėlyje prie turgaus. Cin Lingas turbūt mane užmuštų, jeigu iš jo išeičiau — juk dabar jis paima mano šešiasdešimt rupijų; be to, kam man tų rūpesčių, ir aš labai pripratau prie „Vartų". Dabar čia jau ne tas, kas būdavo seniui gyvam esant, bet negaliu išeiti. Tiek prisižiūrėjau išeinančių ir ateinančių. Ir mačiau tiek daug mirštančių čia ant demblio, kad pats bijau mirti kur nors viešumoje. Mačiau visokiausių dalykų, kuriuos žmonės pavadintų keistais, bet kai trauki Juodąjį dūmą, nėra nieko keista, tiktai pats Juodasis dūmas. O jeigu ir būtų keista, tai irgi nesvarbu. Fang Čingas labai gerbė savo klientus ir niekada neįsileisdavo tokio, kuris pridarytų nepatogumų nešvariai mirdamas ar panašiai. Bet jo sūnėnas nė perpus nėra toks rūpestingas. Tik visur giriasi laikąs pirmos klasės rūkomąjį. Nepasistengia tyliai parsivesti žmogų, kaip būdavo Fang Čingas, ir pasirūpinti, kad jam būtų patogu. Todėl „Vartai" dabar plačiau žinomi negu tada. Negrams daugiausia. Sūnėnas nedrįsta priimti į tokią skylę baltųjų, taip pat ir mišriakraujų. Mus tris, žinoma, turi laikyti — mane, ponią šeimininkę ir tą kitą eurazijietį. Mes jau čia tarsi priaugę. Bet ir mums neduoda kreditan nė vienos pypkės, nors tu galą gautum.

Tikiuosi vieną gražią dieną ir numirti „Vartuose". Persas ir tas iš Madraso jau visai kreta. Jiems reikia patarnautojo, kad uždegtų pypkes. Aš tai visada pats apsitarnauju. Panašu, kad dar pamatysiu juos išnešamus. Ponios šeimininkės nesitikiu pergyventi, nei Cin Lingo. Moterys ilgiau atlaiko Juodąjį dūmą negu vyrai, o Cin Lingas turi to paties kraujo kaip senis, nors ir rūko pigų šlamštą. Turgininkė nujautė prieš dvi dienas, kada jai bus paskutinioji, ir jinai mirė ant švaraus demblio ir gražiai išpurento pagalvėlio, o senis pakabino jos pypkę tiesiai virš dievuko. Man rodos, jinai jam prie širdies buvo. Bet jos apyrankes vis tiek pasiėmė.

Aš irgi norėčiau taip mirti kaip turgininkė — ant švaraus, vėsaus demblio, su gero rūkalo prikimšta pypke tarp dantų. Kai pasijusiu savo valandos sulaukęs, paprašysiu Cin Lingą, kad mane irgi taip prirengtų, o jis galės imti tas mano šešiasdešimt rupijų kiekvieną mėnesį, kol tik norės. Tada atsigulsiu ant nugaros, ramiai, patogiai, ir stebėsiu juodus ir raudonus slibinus, kaip jie aršiai grumiasi paskutinį kartą, ir tada...

Tiek to, nesvarbu. Man niekas nebesvarbu... kad tiktai Cin Lingas nedėtų nuobirų į Juodąjį dūmą".

VI VILIS VINKIS

„Karininkas ir džentelmenas“

Tikrasis jo vardas ir pavardė buvo Persivalis Viljamas Viljamsas, bet jis pasirinko sau pravardę iš vaikiškos knygelės[1], ir dėkit, kur norit, krikšto vardus. Jo motinos *ayah* (tarnaitė ir auklė) vadino jį Vilibaba[2], bet kadangi jis niekada neklausė, ką auklė sako, tai ir jos gudrybė nieko čia nepadėjo.

Tėvas jo buvo 195-ojo pulko vadas, ir kai tiktai Vi Vilis Vinkis pradėjo suprasti, kas yra karinė drausmė, pulkininkas Viljamsas ją pasitelkė auklėti sūnų. Nes kitaip nebuvo galima to vaiko suvaldyti. Kai iškęsdavo klusnus visą savaitę, jis gaudavo gero elgesio juostelę, o kai nusikalsdavo, juostelė būdavo tuoj pat nuardoma nuo palaidinės rankovės. Daugiausia, žinoma, jis būdavo neklusnus, nes Indija teikia daug galimybių mažiems šešiamečiams išklysti iš kelio.

Vaikai paprastai neskuba bičiuliautis su svetimais žmonėmis, bet Vi Vilis Vinkis tuo atžvilgiu buvo savotiškas vaikas. Jeigu naujas pažįstamas jam patikdavo, jo mažėnybė leisdavo sau būti itin maloningas. Taip jam iš pirmo žvilgsnio patiko Brendis, 195-ojo pulko jaunesnysis karininkas. Brendis su pulkininku gėrė arbatą, kai įėjo Vi Vilis Vinkis, išdidus, gavęs gero elgesio juostelę už tai, kad nevaikė po stovyklą vištų. Jis labai rimtai stebėjo Brendį gerą dešimtį minučių ir tada išdėstė jam savo nuomonę.

— Tu man patinki,— tarė iš lėto, lipdamas nuo kėdės ir eidamas prie Brendžio.— Tu man patinki. Aš vadinsiu tave Kuodu. Dėl plaukų. Ar nepyksi? Matai, tavo plaukai tokie.

Tas ir buvo vienas iš labiausiai nepatoginančių Vi Vilio Vinkio savotiškumų, kad jis, pasižiūrėjęs į nepažįstamą žmogų, nei perspėjęs, nei paaiškinęs, imdavo ir prisegdavo jam pravardę. Ir ta pravardė prilipdavo. Jokiomis karinėmis bausmėmis nebuvo įmanoma atpratinti Vi Vilio Vinkio nuo šio įpročio. Jis buvo netekęs gero elgesio juostelės už tai, kad rajono komisaro žmoną pavadino ponia Koše, ir paskui pul-

kininkas nieku būdu negalėjo priversti pulko pamiršti tą pravardę, ir ponia Kolen liko ponia Košė tol, kol gyveno Indijoje. Taigi ir Brendis, gavęs Kuodo pravardę, vien tuo nusipelnė pulko dėmesį ir pagarbą.

Mat jeigu jau Vi Vilis Vinkis susidomėdavo kuriuo, tam laimingajam pavydėdavo visi vienodai — didelis ir mažas, laipsniuotas ir eilinis. Ir tas pavydas neturėjo nė kruopelės asmeninio suinteresuotumo. Pulkininko sūnus buvo garbinamas grynai už jo paties asmens savybes. Ir jis visai nebuvo gražutis vaikas. Veidukas perdėm strazdanotas, kojos perdėm nubrozdintos; ir dar — nepaisydamas motinos ašaringų atkalbinėjimų, užsispyrė, kad ilgos geltonos jo garbanos būtų trumpai kariškai nukirptos. „Aš noriu tokių plaukų kaip seržanto Tamilio",— tvirtino jis, ir, tėvui slapčia pritariant, garbanos buvo paaukotos karo dievui.

Po trijų savaičių, kai leitenantui Brendžiui — nuo šiol dėl trumpumo vadinsime jį Kuodu — teko laimė tapti vaikiško susižavėjimo objektu, Vi Viliui Vinkiui likimas lėmė patirti keistų dalykų, kuriuos suprasti jis buvo, deja, per jaunas.

Kuodas su kaupu atsilygino už berniuko susižavėjimą. Leido jam net penkias nuostabias minutes panešioti savo didįjį kardą — didumo sulig pačiu Vi Viliu Vinkiu. Kuodas pažadėjo jam mažą terjerų veislės šuniuką. Kuodas leido jam stebėti stebuklingą skutimosi procedūrą. Ir ne tik tai — Kuodas pasakė, kad ir jis, Vi Vilis Vinkis, kada nors užaugs ir turės savo dėžutę blizgančių peiliukų, sidabrinę muilinę ir „putojantį šepetuką", kaip jis vadino, su sidabriniu kotu. Užtikrintai nėra pasaulyje kito tokio vyro, išskyrus, žinoma, jo tėtį, galintį kada nori duoti ar atimti gero elgesio juostelę, nė perpus tokio protingo, stipraus ir narsaus kaip Kuodas su afganų ir Egipto karų medaliais ant krūtinės. Bet kodėl tada jis pasiduoda tokiai nevyriškai silpnybei — bučiuotis su didelėmis mergaitėmis, su panele Olardais? Išjojęs rytą pasijodinėti Vi Vilis Vinkis pamatė jį tai darant ir, būdamas iš prigimties džentelmenas, staigiai apgręžė arklį ir nušuoliavo atgal prie jį lydinčio arklininko, kad šis nespėtų pamatyti.

Paprastomis aplinkybėmis jis būtų tą įvykį aptaręs su tėvu, bet dabar intuityviai juto, kad čia toks reikalas, kurį derėtų pirma su Kuodu išsiaiškinti.

— Kuode,— sušuko Vi Vilis Vinkis, stabdydamas arklį prie leitenanto palapinės vieną ankstų rytą.— Aš noriu su tavim pasikalbėti!

— Prašom į vidų, jaunuoli,— atsiliepė Kuodas, kuris kaip tiktai valgė ankstyvuosius pusryčius, apsuptas savo šunų būrio.— Kokią išdaigą dabar iškrėtei?

Vi Vilis Vinkis jau trys dienos nebuvo sunkiau nusižengęs drausmei ir dėl to jautėsi dorybių viršūnė.

— Aš tai nieko blogo nepadariau,— atsakė jis, ropšdamasis į aukštą kėdę ir atsilošdamas lygiai kaip pulkininkas, mėgaudamasis poilsiu po pratybų karštą dieną. Įkišęs strazdanotą nosį į arbatos puodelį, apskritom akutėm spoksodamas pro kraštą, jis paklausė:

— Klausyk, Kuode, ar gražu bučiuotis su didelėmis mergaitėmis?

— Po šimts! Anksti pradedi, vyre. Ir kokią mergaitę tu norėtum pabučiuoti?

— Aš tai ne. Mama mane bučiuoja, kai nespėju ištrūkti. Bet jeigu negražu, tai kam tu bučiavaisi su majoro Olardaiso mergaite vakar prie kanalo?

Kuodo kaktoje susimetė gili raukšlė. Jiedu su panele Olardais jau dvi savaitės labai sumaniai slėpė savo susižiedavimą. Turėjo itin svarbių priežasčių, kad majoras Olardais nesužinotų dar bent mėnesį, o štai dabar tas vaikas gali visus jų planus sužlugdyti.

— Aš tave mačiau,— ramiai dėstė Vi Vilis Vinkis,— bet arklininkas nematė. Aš jam pasakiau „*Hut jao*“*.

— Oi, koks tu protingas, mielasis Vinki,— suvaitojo vargšas Kuodas pykdamas ir drauge gėrėdamasis.— Ir keliems žmonėms apie tai jau papasakojai?

— Niekam. Juk ir tu niekam nesakei, kad aš jodinėjau ant jaučio, kai mano ponis buvo apšlubęs. Pagalvojau, gal nenorėsi, kad kas žinotų.

— Vinki! — džiaugsmingai sušuko Kuodas, spausdamas mažą rankelę.— Tu esi geriausias pasaulyje draugas. Klausyk, tu dar negali suprasti visų tų dalykų. Bet netrukus... po paraliais, kaip čia tau paaiškinti... supranti, aš vesiu panelę Olardais, ir jinai bus ponia Kuodienė, kaip tu pasakytum. Jeigu tavo jauną galvelę taip labai piktina bučiavimasis su didelėmis mergaitėmis, tai eik ir papasakok viską savo tėvui.

— Kas tada bus? — paklausė Vi Vilis Vinkis, kuris tvirtai tikėjo savo tėvo visagalybe.

— Aš turėsiu nemalonumų,— atsakė Kuodas, mesdamas savo paskutinį kozirį ir žvelgdamas pasigailėjimo prašančiu žvilgsniu į tą, kurio rankose tūzas.

— Tada nesakysiu,— trumpai tarstelėjo Vi Vilis Vinkis.— Bet

* Nešdinkis, dink iš čia (*hind.*).

tėtis sako, kad nevyriška visą laiką bučiuotis, ir tu geriau nesibučiuok, Kuode.

— Aš nesibučiuoju visą laiką, drauguži. Tik retkarčiais. Ir tu, kai užaugsi, taip darysi. Tavo tėtis sakė, kad nedera bučiuotis mažiems berniukams.

— Aaa,— su palengvėjimu atsiduso Vi Vilis Vinkis.— Kaip ir turėti putojantį šepetėlį?

— Visai taip pat,— rimtai atsakė jam Kuodas.

— Bet man rodos, kad aš ir užaugęs nenorėsiu bučiuotis su didelėmis mergaitėmis, nė su viena, tik su mamyte, su ja reikia, supranti.

Abu patylėjo, paskui Vi Vilis Vinkis paklausė:

— Ar tau patinka ta didelė mergaitė?

— Labai.

— Labiau negu Širmė ar Perkūnas, ar... aš?

— Matai, čia visai kas kita. Matai, netrukus panelė Olardais bus mano žmona, o tu užaugsi ir būsi pulko vadas ir taip toliau. Tai visai kas kita, supranti?

— Gerai,— tarė stodamasis Vi Vilis Vinkis.— Jeigu tau patinka ta didelė mergaitė, aš niekam nesakysiu. Dabar einu.

Kuodas irgi atsistojo išleisti savo mažojo svečio ir, lydėdamas jį iki durų, pridūrė:

— Tu geriausias iš visų vaikinų, Vinki. Garbės žodis. Po trisdešimties dienų nuo šios dienos galėsi pasakyti apie tai, kam tiktai norėsi.

Taigi Brendžio ir Olardais sužadėtuvių paslaptis dabar priklausė nuo vaiko garbės žodžio. Kuodas, žinodamas Vi Vilio Vinkio garbės supratimą, buvo ramus, nes jautė, kad berniukas savo pažadą tesės. O Vi Vilis Vinkis staiga nepaprastai susidomėjo panele Olardais; iš lėto sukdamas ratus apie susidrovėjusią merginą, stebėdavo ją labai rimtai, net nemirksėdamas. Jis stengėsi suprasti, kodėl Kuodas ją bučiavo. Juk ji nė perpus nėra tokia graži kaip jo mamytė. Bet vis tiek jinai Kuodo mergaitė ir netrukus bus jo žmona. Todėl ir su ja reikia elgtis taip pat gražiai ir pagarbiai kaip ir su Kuodo didžiuoju kardu ar blizgančiu pistoletu.

Žinojimas, kad jie su Kuodu turi bendrą didelę paslaptį, skatino Vi Vilio Vinkio dorybingumą net tris savaites. Bet ilgiau neišlaikė Adomo palikuonio širdis, ir jis kiemo kampe susikūrė, kaip pats sakė, „stovyklos laužą“. Ar galėjo vargšelis numatyti, kad kylančios kibirkštys uždegs pulkininko mažąją šieno stirtą ir supleškės visos savaitės arklių pašaras? Bausmė buvo griežta ir neskundžiama — atiduoti gero

elgesio juostelę ir, liūdniausia, net dvi dienas būti įkalintam namie: neišeiti iš namo ir verandos, be to, nematyti tėvo.

Jis išklausė nuosprendį tvirtai, kaip ir dera vyrui, kokiu norėjo būti, sumušė kulnimis, stengdamasis sulaikyti drebantį palūpį, atidavė pagarbą ir išėjęs už durų nubėgo išsiverkti į vaikų kambarį, kurį jis vadino savo štabu. Po pietų jo aplankyti atėjo Kuodas ir bandė nusikaltėlį paguosti.

— Aš esu nubaustas areštu,— pasakė Vi Vilis Vinkis gedulingu balsu,— ir negaliu su tavim kalbėtis.

Kitą dieną anksti rytą jis užlipo ant namo stogo — nuosprendyje nebuvo pasakyta, kad to negalima,— ir pamatė panelę Olardais išjojančią pasijodinėti.

— Kur joji? — sušuko Vi Vilis Vinkis.

— Už upės,— atsakė toji ir nušuoliavo.

Čionai dera pasakyti, jog karinis miestelis, kuriame stovėjo 195-asis pulkas, buvo ant vasarą išdžiūstančios upės šiaurinio kranto. Nuo pat kūdikystės Vi Vilis Vinkis žinojo, kad anapus upės draudžiama eiti, ir buvo pastebėjęs, jog net Kuodas, kone visagalis jo draugas, ir tas niekada nekėlė tenai kojos. Ir dar Vi Viliui Vinkiui kartą buvo paskaityta iš didelės mėlynos knygos pasaka apie karalaitę ir vaiduoklius,— nuostabiausia pasaka apie šalį, kur vaiduokliai nuolatos įkyrėdavo žmonių vaikams, kol galų gale juos nugalėjo toksai Kerdis. Nuo tada jam atrodė, kad tie pliki purpuriniai ir juodi kalnai anapus upės — vaiduoklių buveinė, ir dar visi kalbėjo, jog tenai gyvena Blogi Žmonės. Net ir pulkininko name visi langai iki pusės buvo uždangstyti žaliu popierium, nes jeigu Blogieji Žmonės pamatys, kas dedasi viduje, tai gali pradėti šaudyti į ramias svetaines ar jaukius miegamuosius. Be abejonės, tai ir už upės, kuri buvo pasaulio kraštas, gyvena Blogieji Žmonės. O čia majoro Olardaiso duktė, Kuodo mergaitė, joja tenai, į tą pavojingą kraštą! Ką pasakytų Kuodas, jeigu jai kas atsitiktų? Jeigu vaiduokliai pagrobtų ją, kaip Kerdžio karalaitę? Žūt būt reikia ją sugrąžinti!

Name buvo tylu. Valandėlę Vi Vilis Vinkis mąstė apie baisią tėvo rūstybę, bet paskui... pabėgo iš kalėjimo! Tai buvo neapsakomai baisus nusikaltimas. Dar nepakilusios saulės spinduliai tiesė šešėlius, labai ilgus ir labai juodus, ant tvarkingų sodo takelių, kuriais jis ėjo į arklides ir nuėjęs pareikalavo pabalnoti jo ponį. Jam atrodė, kad aušros tyloje visas didelis aplinkinis pasaulis nurimo ir stebi maištininką Vi Vilį Vinkį. Mieguistas arklininkas padavė jam pavadį, ir kadangi prieš ką tik padarytą baisų nusikaltimą visi kiti nusižengimai dabar atrodė ne-

bereikšmingi, Vi Vilis Vinkis pasakė, kad joja pas sahibą Kuodą, ir nujojo žingine tiesiai per minkštą gėlynų žemę.

Niokojantys ponio pėdsakai buvo paskutinė piktadarystė, atėmusi jam teisę į Žmonijos pasigailėjimą. Išsukęs į kelią, vaikas paragino ponį, prigulė jam prie nugaros ir nulėkė link upės kiek vargšo arkliuko kojos nešė.

Bet ir greičiausias iš mažųjų ponių neparungtyniaus su ilgakoju Valerio veislės ristūnu. Panelė Olardais buvo jau toli už visų pulko budinčiųjų bei posto su miegančiais sargybiniais, ir išdžiūvusios upės dugno akmenukai jau žiro iš po jos žirgo kojų, kai Vi Vilis Vinkis dar tiktai šuoliavo iš karinio miestelio, palikdamas užpakaly Britų Indiją. Prigludęs prie ponio kaklo ir dar vis jį ragindamas, Vi Vilis Vinkis matė panelę Olardais kaip juodą taškelį, šokčiojantį per akmenuotą lygumą. Jos kelionės tikslas iš tikrųjų buvo visai paprastas. Kuodas per anksti prisiimtu autoritetingu tonu vakar buvo jai griežtai uždraudęs joti už upės. Ir jinai išjojo, norėdama parodyti savo valią ir pamokyti sužadėtinį.

Vi Vilis Vinkis pamatė, kaip beveik pačioje nedraugingų kalvų papėdėje Valerio ristūnas suklupo ir sunkiai pargriuvo. Panelė Olardais laimingai nukrito į šoną, bet išsinarino kojos riešą ir negalėjo net pastovėti. Taip parodžiusi savo valią, ji paplūdo graudžiomis ašaromis, kol iš sąžinės priekaištų ją pažadino lyg baltas vaiduoklis pasirodęs šviesiaplaukis berniukas dengiamosios spalvos uniforma ir plačiai išplėstomis akimis, atjojantis ant beveik nuvaryto ponio.

— Ar tu labai labai susižeidei? — sušuko Vi Vilis Vinkis, prijojęs per balso atstumą.— Tau negalima čia būti!

— Nežinau,— liūdnai atsiliepė panelė Olardais, tarsi nenugirdusi priekaišto.— Dieve aukščiausias, vaikeli, ką tu čia veiki?

— Sakei, kad joji už upės,— uždusęs žiopčiojo Vi Vilis Vinkis, risdamasis nuo ponio,— o juk niekam, net ir Kuodui, negalima joti už upės, aš vijausi tave, bet tu nesustojai, o dabar susižeidei, ir Kuodas ant manęs supyks, ir... oi, aš pabėgau iš kalėjimo.

Būsimasis 195-ojo pulko vadas atsisėdo ant žemės ir graudžiai pravirko. Merginai labai skaudėjo koją, bet berniuko poelgis ją nepaprastai sujaudino.

— Ir tu, žmogeli, atjojai visą kelią nuo karinio miestelio? Kodėl?

— Tu esi Kuodo mergaitė. Jis man sakė,— sudejavo nepaguodžiamasis Vi Vilis Vinkis.— Aš mačiau, kaip jis tave bučiavo, jis sakė, kad patinki jam labiau už Širmę ar Perkūną, ar mane. Dėl to ir jojau.

Tau negalima čia būti. Čia bloga vieta, ir aš pabėgau iš kalėjimo.

— Aš negaliu paeiti, Vinki,— suvaitojusi atsakė panelė Olardais.— Išnirau koją. Ką man dabar daryti?

Ji atrodė vėl pravirksianti, ir tada Vi Vilis Vinkis susivaldė, nes buvo taip išauklėtas, kad ašaras laikė didžiausiu nevyriškumu. Vis dėlto, kai žmogus esi toks baisus nusidėjėlis, koks tada jautėsi Vi Vilis Vinkis, tai ir vyrui ne nuodėmė pravirkti.

— Vinki,— tarė panelė Olardais,— kai truputį pailsėsi, jok atgal namo ir pasakyk, kad atsiųstų ką nors manęs parvežti. Nežmoniškai skauda.

Vaikas valandėlę sėdėjo ramiai, ir panelė Olardais užsimerkė — ji vos nealpo iš skausmo. Pakirdusi pamatė, kaip Vi Vilis Vinkis nuėmė poniui apynasrį ir skaudžiai suplakęs arkliukui, kad šis net subliuvo, pavarė jį tolyn. Mažasis arkliukas nušuoliavo namo, į karinį miestelį.

— Ak, Vinki! Ką tu padarei?

— Ššš,— nutildė ją Vi Vilis Vinkis.— Kažkas ateina, žmogus, matyt, koks Blogasis Žmogus. Aš pasiliksiu su tavim. Tėtis sako, kad vyrai turi rūpintis moterimis. Džekis parbėgs namo, tada jie ateis mūsų ieškoti. Dėl to ir paleidau.

Kalno papėdėje iš už uolų pasirodė ne vienas, o du ar trys vyrai, ir Vi Vilio Vinkio širdelė į kulnis nusirito, nes kaip tik taip vaiduokliai prisėlindavo ir erzindavo Kerdį. Taip jie žaidė Kerdžio sode, jis matė paveikslėlį, kai išgąsdino karalaitės auklę. Bet štai jis išgirdo juos kalbantis tarpusavy ir labai nudžiugo pažinęs tarp jų mišriakraujį puštūną, neseniai atleistą jo tėvo arklininką, kurį jis buvo sau pasiskyręs. Žmonės, kalbantys ta kalba, negali būti Blogieji. Jie tiktai čiabuviai.

Vyrai priėjo prie akmenų, ant kurių suklupo panelės Olardais žirgas.

Tada pakilo nuo akmens Vi Vilis Vinkis, valdančiosios rasės sūnus, šešerių metų ir devynių mėnesių amžiaus, ir tarė trumpai ir įsakmiai: „*Jao!*" Jo ponis jau buvo perbėgęs upelio vagą.

Vyrai nusijuokė, o čiabuvių juokas buvo toks dalykas, kurio Vi Vilis Vinkis negalėjo pakęsti. Jis paklausė, ko jie nori ir kodėl neina šalin. Daugiau vyrų labai piktais veidais ir lenktavamzdžiais šautuvais pakilo iš priekalnių, ir kaipmat Vi Vilis Vinkis atsidūrė akis į akį su kokia dvidešimt tvirtų ginkluotų žaliūkų. Panelė Olardais sukliko.

— Kas judu esate? — paklausė vienas vyrų.

— Aš esu sahibo pulkininko sūnus ir įsakau jums eiti šalin. Jūs, juodi žmonės, išgąsdinote panelę sahib. Vienas nubėkite į karinį mies-

telį ir nuneškit žinią, kad panelė sahib susižeidė ir kad pulkininko sūnus yra prie jos.

— Kišti galvą į spąstus? — nusijuokęs atšovė vienas.— Ar girdit, ką tas vaikas šneka?

— Pasakykit, kad jus siunčiau aš, pulkininko sūnus. Jums už tai duos pinigų.

— Ką čia niekus plepėti. Imkime tą vaiką ir merginą, tai bent galėsime pareikalauti išpirkos. Mūsų kaimai aukštumose,— pasigirdo balsas iš būrio užnugario.

Jie tikrai Blogieji Žmonės, blogesni už vaiduoklius, ir Vi Vilis Vinkis sukaupė visą dvasios stiprybę, kad tiktai nepravirktų. Nes verkti prie čiabuvio, neskaitant mamytės *ayah*, jam atrodė dar didesnė nešlovė, negu būti didžiausiu maištininku. Juoba kad už savo pečių, 195-ojo pulko būsimojo vado pečių, jis turėjo galingą ir negailestingą jėgą — visą pulką.

— Tai jūs mus nusinešite? — paklausė Vi Vilis Vinkis išblyškęs ir nusigandęs.

— Taip, mažasis sahibai,— atsakė didžiausias vyras iš visų,— o tada suvalgysime.

— Vaikų pasakos,— atšovė Vi Vilis Vinkis.— Žmonės nevalgo žmonių.

Garsus kvatojimas pertraukė jo kalbą, bet jis nesutriko.

— O jeigu jūs mus nusinešite, žinokite, kad visas mano pulkas po dienos ateis ir išmuš visus, nė vieno nepaliks. Tai kas nuneš žinią sahibui pulkininkui?

Berniukas, kuris ne visada dar ištardavo raidę „r“, lengvai kalbėjo trimis vietinėmis šnektomis, nes kasdien jas girdėdavo.

Čia į svarstymą įsijungė dar vienas vyras. Jis suriko:

— Kvailiai jūs! Teisybę tas vaikas sako. Jis yra visų baltųjų kareivių numylėtinis. Dėl šventos ramybės paleiskime juos, nes jeigu paimsim, tai pulkas pašėls ir nusiaubs visą slėnį. Mūsų kaimai juk slėnyje, mes tikrai bėdos neišvengsim. To pulko kareiviai — gyvi velniai. Jie sulaužė Koda Jarui krūtinkaulį, kai tas norėjo paimti jų šautuvą, ir jeigu mes paimsime tą vaiką, jie šaudys, žagins ir grobs visą mėnesį, kol nieko nebeliks. Geriau pasiųsti žmogų su žinia ir pasiimti atlyginimą. Aš žinau, kad tas vaikas — jų dievas, ir jie nepasigailės nė vieno iš mūsų — nei vyro, nei moters, jeigu mes jį nors paliesime.

Taip kalbėjo Dinas Mahomedas, atleistasis pulkininko arklininkas, ir jo žodžiai pakreipė kita linkme visą reikalą. Vyrai pradėjo karštai

ir piktai ginčytis. Vi Vilis Vinkis stovėjo prie panelės Olardais ir laukė, kuo viskas baigsis. Juk tikrai pulkas, jo pulkas, ateis jo gelbėti, jeigu tik sužinos, į kokią bėdą jis pakliuvęs.

Parbėgęs be raitelio ponis parnešė žinią 195-ajam pulkui, nors pulkininko namiškiai buvo subruzdę jau prieš gerą valandą. Mažasis arkliukas parbėgo pro paradinius vartus tiesiai prie pagrindinių barakų, kur vyrai sėdosi lošti kortomis, laukdami priešpiečių. Pamatęs tuščią balną, Devlinas, penktosios kuopos seržantas, paknopstomis puolė per kambarius, kojos spyriu pakeldamas kiekvieno kambario vyresnįjį ir šaukdamas:

— Ei, dykaduoniai, kelkitės! Kažkas atsitiko pulkininko sūnui.

— Jis nenukrito. Kad aš galą gaučiau, niekaip nenukrito,— vapėjo berniukas būgnininkas.— Reikia matyti už upės. Sakau tenai, ne kur kitur, o gal jau pagavo tie pagoniai. Dėl Dievo meilės reikia negaišti; neieškoti po stovyklą. Reikia už upės.

— Tas Motas nekvailai šneka,— sutiko Devlinas.— Penktoji kuopa greitu žingsniu per upę ma-arš!

Ir penktoji kuopa beveik vienmarškinių vyrų pasileido tenai kiek kojos neša, bet užpakalyje pūškuodamas suprakaitavęs seržantas vis ragino žengti dar greičiau. Po karinį miestelį bruzdėjo sunerimęs 195-asis pulkas — ieškojo Vi Vilio Vinkio, ir pats pulkininkas galiausiai pasivijo penktąją kuopą taip pavargęs, kad nebegalėjo nė keiktis, kapanodamasis per upės vagos akmenis.

Ant kalno, kurio papėdėje Vi Vilio Vinkio Blogieji Žmonės ginčijosi, protinga ar neprotinga vestis įkaitais vaiką ir merginą, du kartus iššovė sargybinis.

— Ką aš jums sakiau? — suriko Dinas Mahomedas.— Tai įspėjimas. Pėstininkų pulkas pakilo ir atžygiuoja per lygumą! Traukimės! Kad nepamatytų mūsų prie vaiko.

Vyrai mažumėlę padelsė, bet, išgirdę kitą šūvį, pasitraukė į kalnus taip pat tyliai, kaip ir buvo pasirodę.

— Pulkas atžygiuoja,— oriai pasakė Vi Vilis Vinkis panelei Olardais.— Viskas gerai. Neverk!

Bet jam pačiam to patarimo labiau reikėjo, nes kai po dešimties minučių atskubėjo tėvas, rado jį įsikniaubusį į panelės Olardais skreitą ir graudžiai verkiantį.

Ir 195-ojo pulko kariai nunešė jį namo ant rankų, šūkaudami ir džiaugdamiesi, o Kuodas, nuvaręs arklį iki putų, sutiko juos pusiaukelėje ir, didžiausiai vaiko gėdai, viešai prie vyrų karštai jį pabučiavo.

Tačiau netrukus jis atgavo garbę. Tėvas pasakė, kad jam ne tik dovanota už savavališką pabėgimą iš kalėjimo, bet ir gero elgesio juostelė bus grąžinta tuoj pat, kai tik mama suskubs ją užsiūti ant palaidinės rankovės. Mat panelė Olardais apsakė pulkininkui visus jųdviejų nuotykius, ir šis labai didžiavosi sūnumi.

— Jinai tavo mergaitė, Kuodai,— aiškino Vi Vilis Vinkis, murzinu pirštu rodydamas į panelę Olardais.— Aš žinojau, kad jai negalima joti už upės, ir žinojau, kad pulkas ateis manęs ieškoti, jeigu parsiųsiu namo Džekį.

— Tu didvyris, Vinki,— tarė Kuodas,— tikras didvyris!

— Aš nežinau, kas yra didvyris,— atsakė Vi Vilis Vinkis,— bet daugiau manęs nevadinkit Vinkiu. Dabar būsiu Persivalis Viljamas Viljamsas.

Taip Vi Vilis Vinkis tapo vyru.

KELIO PABAIGA

Keturi vyrai, teoriškai turintys teisę į „gyvenimą, laisvę ir laimės siekimą“, sėdėjo prie stalo ir lošė vistą. Termometras kambaryje rodė keturiasdešimt laipsnių karščio. Langai buvo uždangstyti, ir prietamsy vos galėjai įžiūrėti kortų akis ir blyškius lošiančiųjų veidus.

Senas apspuręs *punkah*[1] iš baltinto kartūno plakė karštą orą ir su kiekvienu mostu gailiai vaitojo.

Lauke tvyrojo prieblanda kaip ūkanotą lapkričio dieną Londone. Nei dangaus, nei saulės, nei horizonto — nieko, tik rudai purpurinė karščio migla. Atrodė, kad visa žemė miršta nuo kaitros.

Kartkartėmis rausvai rudų dulkių debesis nei iš šio, nei iš to pakildavo nuo žemės, užkrisdavo it kokia staltiesė ant perdžiūvusių medžių viršūnių ir vėl nusileisdavo. Tada aukštas dulkių stulpas nuvirvėdavo kokią porą mylių per lygumą ir perlūžęs griūdavo į priekį, nors nebuvo kam stabdyti jo lėkimo, tik ilga žema rietuvė baltai dulkėmis apneštų pabėgių, keletas molinių trobelių, krūva nebereikalingų bėgių, brezento ir vienintelis žemas keturkampis keturių kambarių bungalas, kuriame gyveno jaunesnysis inžinierius, vadovaujantis Gandhario geležinkelio linijos šio ruožo statybai.

Keturi vyrai, apsirengę plonytėmis pižamomis, pikti lošė vistą, nuolat apsižodžiuodami, kam pirmam eiti ir kam kirsti. Jie nebuvo azartiški lošėjai, bet vis tiek rinkdavosi lošti, ir tam jiems reikėjo nemažų pastangų. Motremas, dirbantis Indijos geodezijos tarnyboje, nuo vakar vakaro buvo trisdešimt mylių atjojęs ir dar šimtą traukiniu atvažiavęs iš savo tolimo vienišo posto dykumoje; Laundzas, Civilinės tarnybos valdininkas, einantis ypatingas pareigas

politiniame departamente, atkako irgi maždaug tiek, kad nors valandėlę pailsėtų nuo apgailėtinų intrigų nuskurdusioje kunigaikštystėje, kur vietinis viešpats pakaitomis tai padlaižiauja, tai triukšmauja, reikalaudamas savo dalies niekingų pajamų, išspaustų iš nukamuotų valstiečių ir beviltiškai nusigyvenusių kupranugarių augintojų; Sperstou, šios geležinkelio linijos gydytojas, keturiasdešimt aštuonioms valandoms buvo palikęs likimo valiai visą stovyklą choleros išguldytų kulių, kad dar kartą pabendrautų su savo rasės žmonėmis. Ir Hamilas, jaunesnysis inžinierius, šeimininkas. Jis tvirtai laikėsi tradicijos ir kiekvieną savaitgalį priimdavo į svečius draugus, jeigu tik jie galėdavo atvykti. Kai kuris iš jų nepasirodydavo, siųsdavo telegramą paskutiniu turėtu adresu sužinoti, ar anas gyvas, ar miręs. Mat Rytų kraštuose nemažai dar tokių vietų, kur nedera, netgi nedora išleisti iš akių savo pažįstamus net ir savaitei.

Žaidėjai neturėjo kits kitam kokių ypatingų simpatijų. Jie nuolat niaudavosi, kai tik susitikdavo, tačiau vėl karštai trokšdavo susitikti, kaip trokštama gerti, kai nėra vandens. Jie buvo vieniši žmonės, patyrę vienatvės baisumą. Visi dar neturėjo nė trisdešimties metų, o tai per daug jaunas amžius tokiam patyrimui.

— Pilzeno alaus! — sušuko Sperstou po antrojo roberio[2], šluostydamasis kaktą.

— Atsiprašau, bet alų pabaigėme. Deja, ir selterio vargu ar užteksime šiam vakarui,— atsiliepė Hamilas.

— Prastas jūs šeimininkas! — urgztelėjo Sperstou.

— Nieko negaliu padaryti. Rašiau ir skambinau, bet traukiniai dar nereguliariai važinėja. Praeitą savaitę ledas pasibaigė, kaip Laundzas žino.

— Gerai, kad aš ir nebuvau. Beje, galėjau atsiųsti, jeigu būčiau žinojęs. Fu! Per karšta galuotis tokiu oru, vis tiek lošiam kaip piemenys.

Toji pikta patyčia buvo skirta Laundzui, bet šis tiktai nusijuokė. Mat buvo užkietėjęs sukčius.

Motremas atsikėlė nuo stalo ir pažvelgė pro langinių plyšį.

— Nuostabi dienelė.

Kortuotojai vieningai nusižiovavo ir ėmėsi be tikslo žiūrinėti Hamilo mantą — šautuvus, aptriušusius romanus, balnus, pentinus ir kitus rakandus. Dešimtis kartų juos buvo čiupinėję, bet neturėjo daugiau ką veikti.

— Gal paskaityti ką naujesnio gavote? — paklausė Laundzas.

— Praeitos savaitės „Indijos žinias“ ir iškarpą iš kažkokio Anglijos laikraščio. Tėvas atsiuntė. Linksmas straipsnelis.

— Turbūt vėl apie kokį parapijos valdybos narį, taikantį į parlamentarus? — paklausė Sperstou, kuris skaitydavo visus laikraščius, jeigu tiktai gaudavo.

— Taip. Pasiklausykite. Čia kaip tiktai jums skirta, Laundzai. Žmogėnas kalba savo rinkėjams, ir štai ką jis porina. Pavyzdžiui: „Ir aš nė kiek nedvejodamas tvirtinu, kad civilinė tarnyba Indijoje yra rezervatas, nedidelis jaukus Anglijos aristokratijos atžalų rezervatas. O ką gauna demokratija, ką gauna žmonės iš krašto, kurį mes žingsnis po žingsnio piktybiškai prisijungiame? Atsakau: ničnieko! Tą dirvą purena savo naudai ir pelnui mūsų aristokratijos palikuonys. Jie rūpinasi tiktai savo gausiomis pajamomis ir tuo, kaip nuslėpti ar pridengti savo valdymo metodus ir pobūdį, spausdami vargšą valstietį lieti prakaitą už prabangą, kurioje jie paskendę“.

Hamilas pamojavo laikraščio iškarpa virš galvos. Klausytojai pritardami suūžė. O Laundzas patylėjęs tarė:

— Aš atiduočiau... atiduočiau trijų mėnesių atlyginimą, kad tasai džentelmenas pagyventų mėnesį su manim ir pamatytų, kaip elgiasi laisvas ir nepriklausomas vietinis valdovas. Tas Senas Kelmas,— taip nepagarbiai jis vadino garbųjį, apdovanojimais apsikarsčiusį radžą,— visą savaitę kamavo mane, kaulydamas pinigų. O žinote, ką jis paskiausiai iškrėtė? Atsiuntė man kyšio vieną iš savo žmonų!

— Tai pasisekė žmogui! Ir jūs, aišku, priėmėte? — paklausė Motremas.

— Ne. Bet dabar gailiuosi. Jinai buvo labai miela mažytė ir visąlaik čiauškėjo man, kokia apverktina vargšelių radžos moterų padėtis — jau beveik mėnuo brangutės negaunančios naujų drabužėlių, o seniukui verkiant reikia parsisiųsdinti iš Kalkutos naują karietą su gryno sidabro apvadais, sidabriniais žibintais ir panašiais niekniekiais. Aš stengiuosi jam išaiškinti, kad jis jau dvidešimt metų vėjais leidžia valstybės pajamas ir metas sumažinti apetitą. Jis, žinoma, nė girdėti nenori.

— Betgi jis turi savo rūsyje šeimos lobyną. Po jo rūmais brangenybių ir monetų ne mažiau kaip už tris milijonus,— nusistebėjo Hamilas.

— Ar matėte kada, kad vietinis karaliukas švaistytų paveldėtus turtus! Dvasininkų griežtai uždrausta, nebent negirdėta bėda ištiktų. Senas Kelmas per savo valdymo metus dar pagausino šeimos santaupas ketvirčiu milijono.

— Ir kas čia kaltas dėl visų tų blogybių?

— Tokia šalis. Baisu pažiūrėti, kaip vargšai gyvena. Pats mačiau: mokesčių rinkėjas laukė, kol apsivaikuos melžiama kupranugarė, ir nusivedė ją už skolas, palikęs bejėgį jauniklį. O ką aš galiu padaryti? Negaliu išreikalauti iš teismo valdininkų, kad duotų man ataskaitą; negaliu išspausti iš vyriausiojo kariuomenės vado nieko daugiau, tik riebią šypseną, kai sužinau, kad jau trys mėnesiai kareiviams nemokama alga. O Senas Kelmas paplūsta ašaromis, kai tik pradedu su juo rimtai kalbėti. Jis dabar išpuiko, nebegeria viskio su selteriu, o tiktai karalių gėrimą — konjaką.

— Džubelos radža taip pat. Taip gerdami netgi čiabuviai neilgai atlaiko,— pridūrė Sperstou.— Greitai nusibaigs.

— Ir labai gerai. Tada mes sudarysime regentų tarybą, paskirsime jaunajam princui globėją, o kai jis paaugs, atiduosime jam karalystę su dešimties metų santaupom.

— Ir jaunasis princas, išmokęs visų angliškųjų ydų, iššvaistys dešimties metų santaupas per pusantrų metų. Ne pirmas toks kartas,— nesutiko Sperstou.— Jumis dėtas, Laundzai, aš su karaliumi švelniau elgčiausi. Jie ims jūsų neapkęsti.

— Bepigu jums kalbėti. Iš šono žiūrint lengva patarti švelniau, bet neiškuopsi kiaulidės, pasimirkęs plunksną į rausvą vandenėlį. Žinau, kuo kvepia. Kol kas dar nieko neatsitiko. Mano tarnas — senas patanas[3], jis man ir valgį gamina. Nepanašu, kad jį galėtų kas papirkti. O iš „ištikimųjų draugų“, kaip jie save vadina, aš nepriimu jokių vaišių. Tačiau koks tai sunkus gyvenimas! Norėčiau būti su jumis, Sperstou. Tenai bent pamedžioti galima!

— Jums taip atrodo? Aš kitaip manau. Kai per dieną miršta po penkiolika žmonių, į nieką daugiau nebenori šauti, tik į save. Ir blogiausia, jog tie vargšai tiki, kad tu gali juos išgelbėti. Dievas mato, aš viską išbandžiau. Paskutinis mano atvejis buvo gryna žiniuonystė, bet seniukas išliko gyvas. Jį atnešė pas mane jau visai beviltišką, aš sumaišiau jam džino, aštraus padažo ir pipirų. Ir pasveiko; bet kitiems tokio vaisto nerekomenduočiau.

— O kaip visada gydot? — paklausė Hamilas.

— Labai paprastai. Chlorodinas, tabletė opijaus, vėl chlorodinas, kolapsas, salietra, plytos prie kojų ir — deginimo aikštelė. Pastaroji, atrodo, vienintelė ir užbaigia visus vargus. Juodoji cholera — ne juokai, kaip suprantate. Vargšai! Bet turiu pasakyti, kad mano vaistininkas Bansi Lalas dirba kaip juodas velnias. Aš rekomendavau jį paaukštinti, žinoma, jeigu gyvas išeis iš to pragaro.

— O kokie jūsų šansai, dauguži? — paklausė Motremas.

— Nežinau ir nekvaršinu sau galvos, bet laišką jau išsiunčiau. O jūs ką daugiausia veikiate?

— Sėdžiu palapinėje po stalu ir spjaudau į sekstantą, kad taip neįkaistų,— atsakė geodezininkas.— Plaunuosi akis, kad negaučiau oftalmijos, nuo kurios vis tiek neišsisuksiu, ir stengiuosi įkalti į galvą savo padėjėjui, kad pusės laipsnio paklaida matuojant kampą iš tikrųjų nėra tokia smulkmena, kaip atrodo. Aš ten visiškai vienas, kaip žinote, ir būsiu vienas iki karštojo sezono pabaigos.

— Hamilas tai laimingas,— tarė Laundzas, išsitiesdamas šezlonge.— Jis turi tikrą stogą virš galvos — teisybė, lubų brezentas jau apiplyšęs, bet vis tiek stogas. Kasdien mato vieną traukinį. Gali užsisakyti alaus ir selterio, ir ledo, kai Dievas maloningas. Jis turi knygų, paveikslų (išplėštų iš žurnalo „Grafika“), šaunaus subrangovo Dževinso draugiją ir malonumą kas savaitę mus priimti į svečius!

Hamilas niūriai šyptelėjo:

— Taip, sakykim, aš laimingas. Bet Dževinsas jau laimingesnis.

— Ką? Nejaugi...

— Taip. Pasimirė. Praėjusį pirmadienį.

— Ap se*? — greitai paklausė Sperstou, turėdamas omeny įtarimą, kuris šmėstelėjo visų galvose. Juk Hamilo apylinkėje cholera nesiautėjo. Netgi drugys leidžia žmogui bent savaitę patraukti. Staigi mirtis visada įtartina — gal savižudybė.

— Kai toks oras, nekaltinčiau nė vieno,— tarė Hamilas.— Man rodos, jis gavo saulės smūgį. Praeitą savaitę, kai jūs visi išsivažinėjote, atėjo jis čia į verandą ir pareiškė tą pat vakarą važiuojąs namo, į Liverpulį, Marketo gatvę, žmonos aplankyti. Aš pakviečiau vaistininką, ir mudu prikalbėjome jį atsigulti. Po kokios

* Šiaip sau, be niekur nieko.

valandos ar dviejų jis pasitrynė akis ir sako, kad tikriausiai jam buvęs priepuolis, gal nieko nereikalingo neprišnekėjęs? Dževinso svajonė buvo pakilti visuomenės laipteliais, ir jis visada labai stengėsi gražiai elgtis ir kalbėti.

— Na ir?..

— Jis parėjo į savo namelį ir ėmėsi valyti šautuvą. Tarnui pasakė rytą eisiąs elnio medžioti. Ir paprasčiausiai netyčia paspaudė gaiduką ir persišovė galvą. Vaistininkas nusiuntė mano šefui raportą, o Dževinsą palaidojome čia netoliese. Gal reikėjo jums pranešti, Sperstou, bet ką jūs bebūtumėt padėjęs?

— Keistas jūs žmogus,— tarė Motremas.— Tylite, tartum pats būtumėt jį nušovęs.

— Viešpatie! Ką iš to laimėčiau? — ramiai atsakė Hamilas.— Juk turiu dabar ir jo darbą padaryti, ne tiktai savo. Dėl jo mirties tik man vienam bėda. Dževinsas išsivadavo nuo rūpesčių — per atsitiktinumą, žinoma, bet išsivadavo. Vaistininkas baudėsi surašyti ilgiausią raportą apie savižudybę. Tie raštingi babu negali užsičiaupti, kai gauna progą prasižioti.

— Kodėl jūs neleidote paskelbti, kad mirties priežastis — savižudybė?

— Nėra tiesioginių įrodymų. Šioje šalyje žmogus nedaug teturi privilegijų, bet jam nors leista neatsargiai pasielgti su savo ginklu. Be to, gal vieną gražią dieną ir man pačiam prireiks, kad kas nors užtušuotų nelaimingą atsitikimą. Gyvenk ir kitam leisk gyventi. Mirk ir kitam leisk numirti.

— Išgerkite vaistų,— patarė Sperstou, atidžiai stebėjęs išblyškusį jo veidą.— Išgerkite tabletę ir nekvailiokite. Tokios kalbos — nesąmonė. Savižudybė — paprasčiausias noras išvengti pareigos. Jeigu aš būčiau net dešimteriopai labiau bėdų prispaustas negu nelaimingasis Jobas, ir tai neskubėčiau išeiti iš šio pasaulio, vien iš smalsumo — kas bus toliau.

— Et! Man jau visai nebesmalsu.

— Kepenys šlubuoja? — užjausdamas paklausė Laundzas.

— Ne, negaliu miegoti. Tai daug baisiau.

— O taip, velniai rautų,— karštai atsiliepė Motremas.— Man irgi kartais taip būna, bet paskui vėl praeina. Kaip gydotės?

— Niekaip. Kas iš to? Nuo penktadienio nė bluosto nesudėjau.

— Vargšelis! Sperstou, padėkite žmogui,— tarė Motremas,—

Dabar, kai pasakėte, ir aš matau, kad jam paakiai patinę ir pajuodę. Tebežiūrėdamas į Hamilą, Sperstou negarsiai nusijuokė.

— Aš jį būtinai palopysiu, bet vėliau. O dabar, kaip jums atrodo,— gal ne per karšta būtų pasijodinėti?

— Kur jotume?— tingiai atsiliepė Laundzas.— Aštuntą turime jau namo kilti, tuo pačiu ir pasijodinėsime. Nekenčiu arklių, kai jie būtinybė. Velniai griebtų! Ką čia dar sugalvojus veikti?

— Lošiam vistą iš pradžių nuo aštuonių šilingų, ir auksinis mohuras[4] už roberį,— skubiai pasiūlė Sperstou.

— Geriau pokerį. Į banką — mėnesinis atlyginimas, toliau neribojama, vienas statymas — penkiasdešimt rupijų. Kol baigsime, kuris nors tikrai subankrutuosim,— tarė Laundzas.

— Negalėčiau pasakyti, kad man būtų daug džiaugsmo, jei kuris iš mūsų prasiloštų,— pasakė Motremas.— Ne kažin kokia pramoga, be to, ir kvaila.— Jis nuėjo per kambarį prie apdaužyto kilnojamojo pianino, kažkada šiame bungale gyvenusios vedusios poros palikimo, ir pakėlė dangtį.

— Seniai išsiderinęs,— tarė Hamilas.— Tarnai visiškai jį subaigė.

Pianinas tikrai buvo beviltiškai iškleręs, bet Motremas sugebėjo kažkaip surikiuoti neklusnius tonus, ir pradėjo ryškėti sunkiai atpažįstama kažkada buvusios populiarios dainelės melodija. Motremas ėmė tvirčiau spaudyti klavišus, ir šezlonguose išsitiesę vyrai susidomėję atsisuko į jį.

— Visai gerai! — sušuko Laundzas.— Velniai griebtų, paskutinįsyk girdėjau tą dainelę septyniasdešimt devintais metais ar panašiai, kaip tik prieš išvažiuodamas.

— O aš,— išdidžiai atsiliepė Sperstou,— buvau namie aštuoniasdešimtaisiais.— Ir paminėjo to meto populiarią gatvės dainelę.

Motremas ir tą pusėtinai pakliunkino. Laundzas jį supeikė ir pasiūlė savo pataisas. Motremas paskambino dar vieną, rimtesnę melodiją ir jau norėjo keltis.

— Nesistokit,— paprašė Hamilas.— Nežinojau, kad turite sugebėjimų ir muzikai. Skambinkite, ką tiktai mokate. Kitą kartą, kai atvažiuosite, pianinas bus sutaisytas. Paskambinkit ką nors šventiškesnio.

Melodijos, kurias Motremas mokėjo ir sugebėjo iš tokio instrumento išgauti, buvo visai paprastos, tačiau vyrai gėrėdamiesi

jų klausėsi ir tarpuose per kits kitą pasakojo, ką matę ar girdėję, kai paskutinįsyk buvo namie. Lauke staiga pakilo dulkių šuoras ir kaukdamas prašvilpė pro namą, apgaubdamas viską troškia vidurnakčio tamsa, bet Motremas grojo nieko nepaisydamas, ir beprotiško klavišų klanksėjimo neįstengė užgožti nė suplyšusių audeklinių lubų plūsčiojimas.

Tyloje po nuūžusios audros Motremas skambino niūniuodamas sau po nosimi, paskui nejučiom perėjo nuo asmeniškesnių škotiškų dainelių prie „Vakaro giesmės".

— Šiaip ar taip sekmadienis,— pasiaiškino jis, kryptelėdamas galvą.

— Gerai gerai, nesiteisinkite,— padrąsino jį Sperstou.

Hamilas nusikvatojo — ilgai ir griausmingai.

— Skambinkit, būtinai. Kiek netikėtumų šiandien mums pateikėte. Nežinojau, kad turite ir subtilaus sarkazmo dovaną. Kaip ten toliau?

Motremas dar kartą paskambino melodiją.

— Reikia dvigubai greičiau. Neišryškinama dėkingumo tema,— pasakė Hamilas.— Turėtų būti kaip polka „Žiogelis", štai taip.

Ir jis uždainavo *prestissimo**.

Ačiū tau, Viešpatie, už tai,
Kad dienos šviesą mums davei.

— Dabar tai bent girdėti, kokie mes beprotiškai dėkingi. Kaip toliau?

Bemiegę naktį tu ateik,
Minčių šventų, meldžiu, suteik;
Sapnus nutolinki piktus,

— Greičiau, Motremai!

*Jėgų tamsiųjų gundymus!***

— Ak, senas veidmainy!

— Nekvailiokite,— subarė jį Laundzas.— Galite tyčiotis iš ko tik norite, tiktai ne iš šios giesmės. Man ji susijusi su švenčiausiais prisiminimais.

— Vasaros vakaras kaime... spalvoti langų stiklai... temsta,

* Labai greitai (*ital.*).
** Eiliuotus tekstus vertė H. Bakanas.

tu ir jinai sukišę galvas prie vieno giesmyno...— pasakė Motremas.

— Taip, ir storas grambuolys bumpteli tau į akį, kai eini namo. Kvepia šienu, didelis it keptuvė mėnuo pakibęs virš šieno kupetos, šikšnosparniai... rožės... pienas ir mašalai,— vardijo Laundzas.

— Ir motinos. Prisimenu, man mama tą giesmę giedodavo prieš miegą, kai mažas buvau,— pridūrė Sperstou.

Kambaryje visai sutemo. Buvo girdėti, kaip Hamilas nenustygsta kėdėje.

— Vadinasi, jūs ją giedate,— irzliai prabilo jis,— nors esate nugrimzdę pragaran per septynis sieksnius! Tai įžeidimas Dievo protingumo — apsimesti, kad esame kažkas daugiau nei nubaustieji maištininkai.

— Išgerkite dvi tabletes,— pasakė Sperstou.— Jūsų kepenys jus baudžia.

— Romusis Hamilas šiandien blogai nusiteikęs. Užjaučiu jo kulius rytoj,— tarė Laundzas, kai tarnai įnešė lempas ir paruošė stalą vakarienei.

Kai jie sėdosi prie stalo kuklių vaišių: ožkienos muštinių, kiaušinių su prieskoniais ir rūkytos tapiokos pudingo, Sperstou pasinaudojęs proga šnibžtelėjo Motremui:

— Bravo, Dovydai!

— Neišleiskite iš akių Sauliaus[5],— atsakė šis.

— Ką ten judu šnibždatės? — įtariai paklausė Hamilas.

— Sakom, kad jūs niekam tikęs šeimininkas. Tos mėsos negalima įpjauti,— susigriebęs atsakė Sperstou, geraširdiškai šypsodamasis.— Ir tai vadinasi pietūs?

— Nieko negaliu padėti. Gal jūs tikėjotės puotos?

Valgant Hamilas visaip stengėsi įžeisti savo svečius, ir Sperstou kiekvienam nukentėjusiam skubėjo po stalu užminti ant kojos, nors nedrįso nė su vienu persimesti supratingu ir įspėjamu žvilgsniu. Hamilo veidas buvo išblyškęs ir persikreipęs, akys nenatūraliai išplėstos. Svečiai nė nepagalvojo įsižeisti už kandžias šeimininko pastabas, bet vos tiktai pavalgė, visi kaip vienas sujudo rengtis namo.

— Neskubėkite. Jūs ką tik pradėjote mane linksminti, draugužiai. Tikiuosi, neprišnekėjau ko nereikia? Ak, kokie mes perkūniškai jautrūs! — Ir staiga nusižeminusiu, beveik maldaujamu tonu pridūrė: — Klausykit, nejaugi jūs iš tikrųjų išvykstat?

— Kur valgau, ten ir miegu, kaip sakė garbusis Džoroksas,— tarė Sperstou.— Noriu rytoj užmesti akį į jūsų kulius, jeigu neprieštarausit. Manau duosite man kur permiegoti?

Kiti du, pasiteisinę net keliais neatidėliotinais darbais rytojaus dieną, pasibalnojo arklius ir išjojo. Juos išleisdamas Hamilas nuoširdžiai prašė atjoti ir kitą sekmadienį.

Risnojant greta, Laundzas nebeiškentė nepasiguodęs Motremui:

— Dar niekada taip neniežtėjo rankos skelti antausį žmogui prie jo paties stalo. Mane apkaltino, kad sukčiauju lošdamas, ir dar priminė, jog esu skolingas! O jus tiesiog į akis vos ne melagiu išvadino! Ir, keista, jūs visai tuo nesipiktinate.

— Nė kiek,— atsakė Motremas.— Vargšas jis. Ar matėte kada nors anksčiau, kad Hamis taip elgtųsi? Ar bent panašiai?

— Tai ne pateisinimas. Sperstou man visas kojas numindė, dėl to ir tvardžiausi. Antraip būčiau jam...

— Nebūtumėt. Būtumėt pasielgęs taip kaip Hamis su Dževinsu: negalima smerkti žmogaus, kai toks karštis. Velniai rautų, net pavadis užkaito rankoje! Pajokim truputį šuoliais, tik saugokitės pelių urvų.

Dešimt minučių pasikratęs, visas žliaugdamas prakaitu, Laundzas pristabdė arklį ir pasakė pagaliau didžiai protingą mintį:

— Gerai, kad Sperstou liko pas jį nakvoti.

— Ta-aip. Geras vyras tas Sperstou. Na, mūsų keliai jau skiriasi. Iki sekančio sekmadienio, jeigu saulė manęs nepribaigs anksčiau.

— Ir jeigu Seno Kelmo finansų ministras neįbers ko nors man į valgį. Labanakt. Ir tegul saugo jus Dievas.

— Kas atsitiko?

— Nieko.— Laundzas pakėlė vytinį ir, sudrožęs Motremo kumelei per šoną, pridūrė:— Šaunus esate vyras, ir tiek!

Jaunesniojo inžinieriaus bungale Sperstou ir Hamilas tylėdami rūkė pypkes, akylai stebėdami vienas kitą. Viengungio būstas, kad ir paprastas, užtat talpus. Tarnas nukraustė stalą, įnešė dvi nedailias vietinio meistro sukaltas medines lovas — medinius rėmus, išpintus virve, užmetė ant kiekvienos vėsų kalkutišką demblį, sustūmė jas greta, prisegė prie pankos porą rankšluosčių taip, kad jų kutai būtų palei pat miegančiųjų veidą, ir paskelbė, jog patalas parengtas.

Vyrai krito ant lovų, paties šėtono vardu melsdami panką judinančius kulius nė minutės nenustoti vėdavus. Visos durys ir langai buvo uždarinėti, nes lauke kepino kaip krosnyje. Viduje, kaip rodė termometras, oras buvo įšilęs tiktai iki 40°C, tačiau troškus nuo seniai nevalytų žibalinių lempų dvoko. Įkvėpus to oro, sumišusio su vietinio tabako, įkaitusių plytų ir išdegintos žemės kvapu, ne vienam ir stiprios dvasios žmogui širdį žemyn patraukia, nes tai kvapas didžiosios Indijos imperijos, kai pusei metų ji virsta kankinimo kamera. Sperstou įgudusia ranka susikėlė pagalves, kad gulėtų pusiausėda — galva aukščiau negu kojos. Mat karštu oru nepatartina miegoti ant žemos pagalvės, ypač jeigu esi tuklus, nes labai greitai gali paknarkčiodamas ir pašliurpčiodamas iš natūralaus miego nejučiomis pereiti į sunkią apopleksinę užmarštį.

— Susikelkite aukščiau pagalves,— įsakmiai pasakė gydytojas, pamatęs, kad Hamilas taikosi išsitiesti aukštielninkas.

Naktinė lempelė degė lygiai; pankos šešėlis blaškėsi po kambarį, plazdeno rankšluosčiai ir tyliai cypčiojo virvė, trindamasi į skylės kraštą sienoje. Paskui panka supliuško, beveik sustojo. Prakaitas išpylė Sperstou kaktą. Reikia, matyt, keltis ir eiti išplūst kulį. Bet staiga panka šoktelėjo ir vėl supleveno, tik nuo trūktelėjimo iškrito rankšluosčius laikęs žiogelis. Kai rankšluosčius vėl prikabino, čiabuvių kaimelyje tolygiai ėmė dunksėti būgnas, ir atrodė, jog pulsuoja kraujo persipildžiusi arterija kažkieno karštinės kamuojamoje galvoje. Sperstou pasivertė ant šono ir tyliai nusikeikė. Hamilo nebuvo girdėti, jis gulėjo ant nugaros kaip negyvas, rankas ištiesęs prie šonų, kumščius sugniaužęs. Tačiau kvėpavo tankiai — aišku, nemiega. Sperstou įsižiūrėjo į sustingusį bičiulio veidą: žandikauliai sukąsti, vokai trūkčioja, aplink akis virpa raukšlelės.

„Jis laikosi kaip tiktai galėdamas,— pagalvojo Sperstou.— Kam tas apsimetinėjimas? Ir kas jam galėtų būti?“

— Hamilai!

— Ką?

— Negalite užmigti?

— Negaliu.

— Galva dega? Gerklė užtinusi? Ar dar kas negerai?

— Ačiū, viskas gerai. Aš apskritai dabar nebeužmiegu.

— Bjauri būsena?

— Nekokia, ačiū. Ar ten būgnas lauke dunksi? Iš pradžių pamaniau, kad man galvoje kala. Ak, Sperstou, dėl Dievo meilės, duokite man ko nors, kad užmigčiau, kietai įmigčiau kokioms šešioms valandoms! — Jis pašoko nuo lovos.— Jau kiek naktų normaliai nebeišsimiegu. Aš daugiau nebegaliu, nebegaliu.

— Vargšas vaikinas.

— Nuo to man ne lengviau. Duokite migdomųjų. Sakau jums, iš proto einu. Jau trys savaitės prieš sakydamas apgalvoju ir tyliai ištariu kiekvieną žodį. Turiu susidėlioti galvoje kiekvieną sakinį iki paskutinio žodžio, kad nepasakyčiau kokios nesąmonės. Ar to negana iš proto išsikraustyti? Visi daiktai aplinkui man atrodo nerealūs, ir mano jutimai atbukę. Užmigdykite mane. Ak, Sperstou, dėl Dievo meilės, užmigdykite mane kietai. Man negana pasnausti. Man reikia išsimiegoti!

— Gerai, drauguži, gerai. Ramiau, ramiau... Gal ne taip jau blogai yra, kaip jums atrodo.

Dabar, kai santūrumo ledai buvo pralaužti, Hamilas kabinosi į daktarą kaip išgąsdintas vaikas.

— Jūs man visą ranką sugnaibėte.

— Aš jums ir sprandą nusuksiu, jeigu man nepadėsite. Ne, aš juokauju, nepykit, mielas žmogau.— Hamilas nusišluostė nuo veido prakaitą, stengdamasis atgauti savitvardą.— Matot, iš tiesų aš truputį sudirgęs, ir apetitas prapuolė. Gal jūs man patartumėt kokios nors mikstūros — kalio bromido ar ko?

— Kalio durnido! Ko nepasakėte anksčiau? Paleiskit ranką, pasižiūrėsiu, gal ką tinkamo ir rasiu portsigare.

Jis pasirausė drabužių kišenėse, atsuko lempos dagtį, atidarė mažą sidabrinį portsigarą ir priėjo prie laukiančio Hamilo su mažu kaip žaisliukas švirkštu.

— Paskutinė civilizacijos paslauga,— pasakė jis.— Ir aš baisiai nemėgstu ja naudotis. Duokite ranką. Pasirodo, nemiga nė kiek nepakenkė jūsų raumenims. O, kokia kieta oda! Kaip buivolo, sunku net pradurti. Na štai, po kelių minučių morfijus pradės veikti. Gulkite ir laukite.

Hamilo veidą pradėjo šiepti neapsimestinė, natūraliai idiotiška šypsena.

— Man atrodo,— sušnibždėjo jis,— man atrodo, kad aš jau mingu. Velniai rautų, kokia palaima! Sperstou, jūs turėsite padovanoti man tą dėžutę, jums...— balsas nutilo, galva nusviro ant pagalvės.

— Kad tik nedovanojęs,— atsakė Sperstou nieko nebejaučiančiam Hamilo pavidalui.— O dabar štai ką, drauguži. Tokios rūšies nemiga kaip jūsų labai gali išklibinti moralinius varžtus smulkiais gyvenimo ir mirties klausimais. Dėl to leisiu sau sugriauti jūsų ketinimus.

Jis basas nušlepsėjo į Hamilo balninę, išėmė iš dėklų karabiną, ekspresą ir revolverį. Pirmajam nusuko saugiklius ir paslėpė balnamaišio dugne; antrajam nuėmė spyną ir užkišo už didelės spintos. Revolveriui paprasčiausiai jojimo bato kulnimi išmušė ašelę.

— Na va,— tarė purtydamas nuo rankų prakaitą.— Nedidelės atsargumo priemonės, bet nors bus laiko apsigalvoti. Per daug jau susižavėta nelaimingais atsitikimais ginklų kambaryje.

Bet jam dar tebeklūpant, tarpduryje pasigirdo kimus Hamilo balsas:

— Kvailys neraliuotas!

Tokiu balsu kalba su draugais tas, kuriam nebedaug liko gyventi.

Sperstou pašoko išsigandęs. Hamilas stovėjo tarpdury ir raitėsi iš juoko.

— Jūs nepaprastai supratingas, iš tikrųjų,— tarė jis iš lėto, apgalvodamas kiekvieną žodį.— Bet šiuo metu aš neketinau darytis sau galą. Klausykite, Sperstou, jūsų vaistai nepadeda. Ką man daryti? Ką man daryti?

Jo akys buvo išplėstos paniškos baimės.

— Gulkitės ir palaukit, kol pradės veikti. Tuojau pat gulkitės.

— Bijau. Jie tiktai pusiau mane užmigdys, ir šįkart nebegalėsiu pabėgti. Ar žinote, kad jau dabar man vos pavyko pasprukti? Paprastai aš bėgu kaip žaibas, bet jūs supančiojot man kojas. Manęs vos nepagavo.

— Taip taip. Suprantu. Eikit ir gulkitės!

— Ne, aš nekliedžiu. Bet jūs bjauriai su manim pasielgėte. Ar žinot, kad aš galėjau numirti?

Kaip kempinė nuvalo prirašytą klasės lentą, taip dabar kažkokia Sperstou nežinoma jėga nutrynė nuo Hamilo veido visa, kas rodo žmogų esant vyru, ir jo išraiška, jam stovint tarpdury, buvo kūdikiškai naivi. Miegas buvo jį atbloškęs į pilną išgąsčių vaikystę.

„Nejaugi jis tuoj pat ir numirs?“ — pagalvojo Sperstou. O garsiai pasakė:

— Viskas gerai, mano sūnau. O dabar greitai atgal į lovą ir papasakokite man viską. Na, nepasisekė užmigti, bet ką reiškia tie visi kiti paistalai?

— Vieta... ten tokia vieta,— pradėjo sakyti Hamilas paprastai ir nuoširdžiai. Vaistai veikė jį bangomis, ir pagal tai, ar jo jutimai praskaidrėdavo, ar vėl prislopdavo, jis blaškėsi nuo sąmoningos suaugusio vyro baimės prie vaiko nevalingo išgąsčio.— Dieve, Dieve, jau kiek mėnesių aš to bijojau, Sperstou. Kiekviena naktis man buvo tikros pragaro kančios. Ir vis tiek aš nesijaučiu ką bloga padaręs.

— Nejudėkite, aš suleisiu dar vieną dozę. Mes išblaškysime jūsų košmarus, idiote nelaimingas!

— Gerai, tik duokite man tokią didelę dozę, kad negalėčiau sugrįžti iš miego. Turite mane kietai įmigdyti, o ne šiaip kad tik snūduriuočiau. Nes tada taip sunku būna bėgti.

— Žinau žinau. Ir man taip būdavo. Visai tokie pat simptomai, kaip nupasakojote.

— Ak, nesijuokite iš manęs, kad jus kur perkūnai! Kol nebuvo užėjusi ta baisi nemiga, aš bandydavau pailsėti, gulėdamas ant alkūnės — pasidėdavau į lovą pentiną, kad bakstelėtų, kai užmigsiu ir nuvirsiu aukštielninkas. Pažiūrėkit.

— Po paraliais! Tas žmogus susibadęs pentinais kaip arklys! Apsėstas košmarų, kad jį persekioja keršto ranka! O mes jį laikėme blaivaus proto įsikūnijimu. Dangau, apšviesk mūsų protus! Jūs mėgstate pakalbėti, ar ne, drauguži?

— Taip, kartais. Bet ne tada, kai bijau. Tada noriu tik bėgti. O jūs?

— Žinoma. Papasakokite man, kas jums neduoda ramybės, o paskui aš suleisiu dar vieną porciją.

Hamilas kokia dešimt minučių šnibždėjo trūkčiojančiu balsu, o Sperstou žiūrėjo į jo akių lėliukes ir kartą ar du pamosavo ranka prieš jo akis.

Kai pasakojimas buvo baigtas, scenoje vėl atsirado sidabrinis portsigaras, ir atvirsdamas ant nugaros Hamilas dar suspėjo pasakyti:

— Užmigdykite kietai, nes jeigu mane pagaus, aš mirsiu... mirsiu.

— Taip taip, mes visi anksčiau ar vėliau mirsime, ačiū aukščiausiajam, kad jis mums leidžia užbaigti kentėjimus,— kalbėjo Sperstou, aukščiau sukeldamas jo pagalves.— Man atrodo, kad ir aš galiu be laiko nukeliauti į aną pasaulį, jeigu tuoj neišgersiu ko nors. Jau lioviausi prakaitavęs, ir apykaklė pradeda spausti kaklą.

Jis užsivirino ir išgėrė karštos, plikinančios arbatos, kuri yra geriausias vaistas nuo karščio smūgio, jeigu laiku išgeri tris keturis puodelius. Paskui ėmė stebėti miegantįjį.

— „Neregio veidu ašaros teka, tik nusišluostyt jų nepasiekia". Hm! Aišku, Hamilui reikia kuo greičiau išvažiuoti atostogų; ar jis protingas, ar ne, bet pats nuvarė save kaip paskutinį kuiną. Viešpatie, apšviesk mūsų protus!

Apie vidurdienį Hamilas atsikėlė. Burnoj jautė bjaurų skonį, bet akys buvo šviesios ir širdis linksma.

— Atrodo, vakar man buvo blogai,— tarė jis.

— Taigi, esu matęs ir sveikesnių. Saulės smūgį, matyt, būsite gavęs. Klausykit: jeigu aš parašysiu įtikinamą pažymėjimą, ar prašysitės tuoj pat atostogų?

— Ne.

— Kodėl? Jums būtinai reikia.

— Gal ir reikia, bet atlaikysiu, kol oras truputį atvės.

— Kodėl turėtumėt laukti, jeigu galite tuoj pat išvažiuoti?

— Tik vienas Barketas gali mane pavaduoti, o jis paskutinis kvailys.

— Ak, nesirūpinkite dėl darbo. Nėra nepakeičiamų žmonių. Siųskite telegrama pareiškimą dėl atostogų, jeigu taip reikia.

Hamilas sumišęs muistėsi.

— Aš galiu pakentėti, kol prasidės lietūs,— išsisukinėjo jis.

— Negalite. Telegrafuokite į valdybą, kad atsiųstų Barketą.

— Nenoriu. Jeigu jau taip užsispyrėte, tai pasakysiu — iš dalies ir dėl to, kad Barketas vedęs ir jo žmona ką tik pagimdė, dabar jinai Simloje, kur nekaršta, ir Barketas turi nemokamą bilietą ir važinėja į Simlą kiekvieną savaitgalį. Toji moteriškutė nelabai sveika. Jeigu Barketą perkels čionai, jinai stengsis važiuoti kartu. Jeigu vaikelį tenai paliks, tai užsigraus iš gailesčio. Jeigu jinai atvažiuos — o Barketas yra iš tų egoistiškų kvailių, kurie nuolat kalba, kad žmonos vieta yra šalia vyro,— tai ir pati numirs. Vežti čionai moterį šiuo metų laiku — žmogžudystė. Barketas pats silpnas kaip viščiukas. Jeigu

čia atvažiuos, visai nusibaigs. O aš žinau, kad jinai neturi pinigų, dėl to ji ir ten nusibaigs. Aš tai jau, kaip sakant, sūdytas ir rūkytas, be to, neturiu šeimos. Palaukite, kol prasidės lietūs, ir tada Barketas tegul čionai sau lieseja, tai bus jam tik į naudą.

— Ar jūs norite pasakyti, kad ketinate... dar penkiasdešimt šešias naktis kęsti... tai, ką jau kentėte?

— Dabar, kai jūs man parodėte išeitį, nebebus taip blogai. Aš galiu jus išsikviesti telegrama. Be to, kai jau pavyko užmigti, viskas eisis kitaip. Šiaip ar taip, aš nesiprašysiu atostogų. Nutarta ir pasirašyta.

— O didysis altruiste! Aš maniau, kad tokie žmonės seniai išsibaigė.

— Niekai. Pats irgi ne kitaip pasielgtumėte. Ačiū jūsų portsigarui, jaučiuosi kaip iš naujo gimęs. Tai dabar į savo stovyklą trauksite?

— Taip, bet pasistengsiu užsukti pas jus kas antrą dieną, jeigu tiktai galėsiu.

— Aš ne toks jau didelis ligonis. Nenoriu jūsų varginti. Dalinkit savo kuliams džiną ir padažą.

— Tai jūs tikrai gerai jaučiatės?

— Galiu puikiausiai pakovoti už savo gyvybę, bet negaliu ilgiau stovėti čia saulėje. Jokite, drauguži, ir telaimina jus Dievas!

Hamilas pasisuko ant kulnų žengti į aidžiai tuščią savo bungalą, bet staiga pamatė verandoje stovintį save patį. Kartą jam jau rodėsi toks vaiduoklis, kai buvo pavargęs nuo darbo ir kaitros.

— Blogai... prasideda,— tarė sau, trindamasis akis.— Jeigu dabar jis pražus staiga, kaip vaiduoklis, žinosiu, kad man akyse rodosi ar skrandis nevirškina. O jeigu jis vaikščios, vadinasi, man jau galvoj nebegerai.

Jis žengė artyn, ir jo antrininkas, kaip ir visi vaiduokliai, atsiradę dėl pervargimo, slinko tolyn, išlaikydamas vis tokį patį atstumą, kol pasiekė akinančią sodo šviesą ir ištirpo, palikdamas tik plaukiojančias dėmeles akyse. Hamilas dirbo iki vėlaus vakaro. Parėjęs namo pietauti, pamatė save jau sėdintį prie stalo. Vaiduoklis atsistojo ir skubiai išėjo.

Nė vienas gyvas žmogus nežino, ką išgyveno Hamilas tą savaitę. Išsiplėtus epidemijai, Sperstou negalėjo pasitraukti nuo savo ligonių ir tiktai telegrafavo Motremui, prašydamas nujoti pas Hamilą pernakvoti. Tačiau Motremas buvo už keturiasdešimt kilometrų nuo tele-

grafo ir nieko daugiau nežinojo per savo geodezinius reikalus, kol sekmadienį anksti rytą susitiko Sperstou ir Laundzą, jojančius pas Hamilą į savaitgalio sueigą.

— Tikėsimės, kad vargšelis šiandien bus geriau nusiteikęs,— tarstelėjo Laundzas, šokdamas nuo arklio prie bungalo durų.— Matyt, dar neatsikėlęs.

— Aš pasižiūrėsiu,— sulaikė kitus gydytojas.— Jeigu tebemiega, nėra ko žadinti.

Po kokios minutės iš Sperstou balso, kviečiančio juos įeiti, vyrai suprato, kas atsitiko.

Panka tebepleveno virš lovos, bet Hamilas buvo apleidęs šį pasaulį jau prieš kokias tris valandas.

Jis gulėjo aukštielninkas, rankas ištiesęs prie šonų, sugniaužęs kumščius, kaip Sperstou buvo matęs jį gulint prieš savaitę. Atmerktose akyse buvo sustingęs jokia plunksna pasaulyje neaprašomas siaubas.

Motremas, įėjęs į kambarį paskutinis, pasilenkė ir švelniai palietė lūpomis mirusiojo kaktą.

— Laimingas, tu laimingas! — sušnibždėjo.

Bet Laundzas, kuris pirmas pamatė mirusiojo žvilgsnį, sudrebėjęs pasitraukė į kitą kambario kampą.

— Vargšas! Vargšas! Ir ko aš taip pykau ant tavęs, kai paskutinįsyk matėmės? Sperstou, reikėjo mums jį pasaugoti. Ar jis pats...

Sperstou vikriai apžiūrėjo lavoną, paskui apėjo kambarį.

— Ne, ne pats,— atkirto.— Jokių pėdsakų. Kvieskite tarnus.

Jie suėjo, kokie aštuoni ar dešimt, šnibždėdamiesi ir dėbčiodami kits kitam per petį.

— Kada jūsų sahibas atsigulė? — paklausė Sperstou.

— Mes manom, vienuoliktą ar dešimtą,— atsakė Hamilo kambarinis.

— Ar jis gerai jautėsi? Bet ką jūs galite žinoti?

— Mums rodosi, kad jis nesirgo. Bet tris naktis jis mažai miegojo. Aš žinau, mačiau, kaip jis vaikščiojo daug ir labiausiai vidury nakties.

Kai Sperstou norėjo pataisyti paklodę, ant grindų barkštelėjo didelis tiesiu spygliu pentinas. Gydytojas suvaitojo. Kambarinis ištempęs kaklą spoksojo į numirėlį.

— Ką tu manai apie tai, Čama? — paklausė Sperstou, pastebėjęs keistoką išraišką tamsiame veide.

— Dangaus pagimdytasai, mano menka galva, tas, kuris buvo

mano šeimininkas, nusileido į Požemių karalystę ir tenai buvo sugautas, nes negalėjo greitai pabėgti. Tas pentinas sako, kad jis grūmėsi su Baime. Taip daro mūsų žmonės su erškėčių šakom, kai juos užleidžia burtais, kad lengviau būtų užklupti miegančius, ir dėl to jie bijo užmigti.

— Čama, tu nusišneki. Eik ir paruošk antspaudų uždėti ant sahibo daiktų.

— Dievas sutvėrė Dangaus pagimdytąjį. Dievas sutvėrė mane. Kas mes tokie, kad abejotume Dievo darbais? Aš liepsiu kitiems tarnams pasitraukti toliau, kol jūs suskaičiuosite sahibo turtą. Jie visi vagys ir gali ką nugvelbti.

— Kaip aš suprantu, mirtis galėjo ištikti... ak, nuo daug ko: gal jam širdis sustojo, gal gavo saulės ar kitokį likimo smūgį,— pasakė Sperstou savo draugams.— Turėsime sutvarkyti jo mantą ir visa kita.

— Jis mirė iš baimės,— spyrėsi Laundzas.— Pažiūrėkit, kokios jo akys. Dėl Dievo meilės, neleiskit laidoti jį atviromis akimis!

— Kad ir kokia buvo jo mirties priežastis, dabar jam niekas neberūpi,— švelniai tarė Motremas.

Sperstou įtemptai žiūrėjo į atmerktas mirusiojo akis.

— Eikšekit,— tarė jis.— Ar matote ką tenai?

— Aš negaliu žiūrėti,— inkštė Laundzas.— Uždenkite jam veidą. Ar gali būti toks baisumas žemėje, kad taip iškreiptų žmogaus veidą? Klaiku. Na, Sperstou, užklokite jį pagaliau.

— Žemėje tokio baisumo nėra,— pasakė Sperstou.

Motremas pasilenkė per jo petį ir įdėmiai įsižiūrėjo.

— Nieko nematau, tik kelias neaiškias dėmeles lėliukėje. Patys žinote, kad nieko tenai negali būti.

— Taigi. Na gerai, o dabar pagalvokim. Pusdienis išeis, kol sukals nors šiokį tokį karstą, o mirė jis apie vidurnaktį. Laundzai, būkite geras, pasakykite tarnams, kad iškastų duobę greta Dževinso. Motremai, apeikite su Čama visą namą ir suantspauduokite daiktus. Atsiųskite man porą vyrų, aš čia viską sutvarkysiu.

Tvirtų rankų tarnai, sugrįžę pas saviškius, paporino keistą pasaką, kad sahibas daktaras veltui stengėsi burtais atšaukti jų poną atgal į gyvenimą: laikė nedidelę žalią dėžutę prie kiekvienos akies, po kelis kartus spragsėjo ir liūdnai kažką murmėjo, o paskui išsinešė tą žaliąją dėžutę.

Aidų užkalamo karsto bilsmą nemalonu girdėti, bet labiau patyrę

žmonės sako, kad dar baisesnis yra tylus marškų šiurenimas ir vyniojamų juostų švilpesys, kai šarvoja tą, kam atsitiko mirti palei kelią, ir pamažu juostomis leidžia į duobę, kol suvystyta figūra pasiekia duobės dugną, ir kai niekas neužprotestuoja tokių gėdingai skubotų laidotuvių.

Paskutiniu momentu Laundzą apėmė sąžinės graužimas.

— Ar maldas pats ketinate skaityti visas nuo pradžių iki galo? — paklausė jis.

— Taip manau. Bet kaip civilis esate vyresnis už mane. Galite ir jūs skaityti, jeigu norite.

— Aš ne dėl to. Tik pagalvojau, kad gal reikėjo paieškoti kapeliono, aš bet kur jočiau jo ieškoti, vis dėlto vargšas Hamilas to nusipelnė, kad mes suteiktume jam paskutinę paslaugą. Tą ir norėjau pasakyti.

— Niekai,— atšovė Sperstou ir sudėjo lūpas ištarti baisius žodžius, kuriais prasideda laidotuvių malda.

Po pusryčių mirusiojo atminimui jie tylėdami išrūkė pypkes. Sperstou susimąstęs tarė:

— Tai ne medicinos reikalas.

— Kas?

— Tai, kas matyti mirusio žmogaus akyse.

— Dėl Dievo! Liaukitės naršę tas baisybes! — karštai atsiliepė Laundzas.— Pats mačiau, kaip čiabuvis mirė iš baimės, kai tigras šoko ant jo. Aš tai žinau, kas pribaigė Hamilą.

— Nė velnio jūs nežinote! Bet aš tuojau sužinosiu.

Ir gydytojas, pasiėmęs „Kodako" fotoaparatą ir nuėjęs į vonios kambarį, kokią dešimt minučių teškeno vandenį ir bambėjo. Paskui kažkas garsiai terkštelėjo ir sudzingsėjo, tarsi subiro į gabalėlius, ir Sperstou išėjo, išblyškęs kaip popierius.

— Padarėt nuotrauką? Ir kaip tas daiktas atrodo?

— Nieko ten nėra. Negalėjo ir būti. Galite neiti žiūrėti, Motremai. Aš suplėšiau filmą. Nieko ten nebuvo. Negalėjo būti.

— O čia tai begėdiškas melas,— labai aiškiai ištarė Laundzas, žiūrėdamas, kaip dreba Sperstou rankos, degdamos pypkę.

Ilgą laiką visi tylėjo. Lauke švilpė karštas vėjas, vaitojo perdžiūvę medžiai. Netrukus žvilgėdamas variu ir spindėdamas plienu, leisdamas dūmų kamuolius, saulės nutviekstas atpūškavo tos dienos traukinys.

— Gal važiuokime traukiniu,— pasiūlė Sperstou.— Metas prie darbo. Mirties liudijimą aš parašiau. O daugiau mes čia niekuo negalime padėti. Eime.

Aniedu nė nepajudėjo. Ne taip jau malonu važiuoti traukiniu birželio mėnesį vidurdieny. Sperstou pasiėmė skrybėlę ir vytinį ir stabtelėjęs tarpdury padeklamavo:

Galbūt yra dangus, o pragaras tikrai.
Bet mes juk dar gyvename. Ar ne gerai?

Tačiau nei Motremas, nei Laundzas į tą klausimą neturėjo ką atsakyti.

KRIŠNA MALVENIO ASMENYJE

Kartą — ir labai toli nuo šio krašto — gyveno trys žmonės, taip mylėję vienas kitą, jog nei vyras, nei moteris negalėjo jų perskirti. Jie buvo tikri prasčiokai, tokiems padorūs žmonės neleidžia net slenksčio peržengti, mat jie buvo eiliniai Jos didenybės kariuomenėje, o šioje tarnyboje eiliniai nedaug turi laiko savišvietai. Jų pareiga — žiūrėti, kad ir patys, ir visa amunicija būtų be menkiausios dėmelės, nenusigerti dažniau nei būtina, klausyti viršininkų ir melstis už karą. Visa tai mano bičiuliai ir vykdė, o savo nuožiūra dar kai kada susimušdavo, nors Kariuomenės Statutas to nereikalavo. Lemtis pasiuntė juos tarnauti į Indiją, kuri nėra aukso šalis, nors poetai yra apdainavę ją priešingai. Žmonės ten krinta kaip musės, o kurie gyvena, patiria daug keistų dalykų. Nemanyčiau, kad mano bičiuliams būt labai rūpėję socialiniai ar politiniai Rytų reikalai. Jie dalyvavo ganėtinai svarbiame kare šiauriniame pasienyje, paskui — prie vakarinių mūsų sienų, o dar vėliau — Aukštutinėje Birmoje. Po to jų pulkas ėmė mokyti naujokus, ir jiems beliko neapsakoma kareivinių buities monotonija. Rytą ir vakarą toje pačioje dulkėtoje aikštėje vykdavo pratybos. Ilgus dvejus metus jie marširavo kasdien tuo pačiu dulkėtu keliu, ėjo į tą pačią bažnyčią ir tą pačią smuklę, miegojo tame pačiame kalkėmis išbaltintame barake, panašiame į daržinę. Vienas iš jų buvo Malvenis, tikras veteranas, tarnavęs visokiuose pulkuose nuo Bermudų ligi Halifakso, senas vilkas, randuotas, bebaimis, sumanus, o užėjus įkvėpimui — neprilygstamas karys. Jo pagalbos ir paguodos buvo reikalingas šešių su puse pėdų ūgio, lėtas, nepaslankus jorkšyrietis, gimęs tuščiuose kalnynuose, augęs slėniuose, mokslus ėjęs daugiausia tarp nešikų Jorko geležinkelio stoties užkaboriuose. Jo vardas buvo Lieroidas, o didžiausia dorybė — neišsenkama kantrybė, jam padėdavusi laimėti peštynes. Kaip Oterisas, į foksterjerą

panašus koknis[1], tapo šio terceto nariu, yra paslaptis, kurios ir šiandieną nemoku išaiškinti.

— Mes visad buvom trys,— sakydavo Malvenis.— Jei Dievas padės — kol tarnausim, tol visad būsim trys. Taip geriau.

Jie netroško jokios kitos draugijos, ir vargas būdavo pulko kareiviui, kuris bandydavo su jais pasiginčyti. Malveniui ir jorkšyriečiui fiziniai argumentai negaliojo, o įžeidęs Oterisą būtum turėjęs susidurti su tais abiem iš karto — taigi neatsirasdavo tokių penkių vyrų, kurie būt norėję šitaip rizikuoti. Todėl jie ir klestėjo: dalindavosi gėrimą, tabaką ir pinigus, sėkmes ir nesėkmes, mūšį ir galimą mirtį, gyvenimą ir galimą laimę — nuo Kalkutos pietų Indijoje ligi Pešavaro šiaurės Indijoje. Joks mano nuopelnas, o tik lemties malonė, kad jie iš dalies priėmė mane į savo tarpą — Malvenis iš pat pradžių atvira širdim, Lieroidas piktai ir nenorom, Oterisas įtariai, mat, jo įsitikinimu, joks žmogus, nepriklausąs kariuomenei, negali bičiuliautis su raudonšvarkiu.

— Kas prie ko tinka, prie to ir limpa,— sakė jis.— Aš esu užkietėjęs kareivis, o jis — užkietėjęs civilis. Netinka, ir viskas.

Tačiau tai buvo ne viskas. Pamažu jie ėmė švelnėti ir švelnėdami pripasakojo man apie savo gyvenimą ir nuotykius kur kas daugiau, negu aš galiu čia sutalpinti.

Praleidus visa kita, ši istorija prasideda apverktinu troškuliu — svarbiausia būsimų įvykių priežastimi. Tokio troškulio dar nėra buvę — taip man sakė Malvenis. Jie priešinosi primestai savo dorybei, bet pasisekė tik Oterisui. Jis, apdovanotas daugeliu talentų, išėjo vieškelin ir pavogė šunį iš vieno „civilio" — *videlicet** iš žmogaus, kurio jis nepažinojo, bet kuris nepriklausė kariuomenei. O tas civilis buvo ką tik susigiminiavęs per santuoką su jų pulkininku, tai triukšmas kilo Oterisui visai netikėtose sferose, ir galų gale jis buvo priverstas, kad ko blogiau neatsitiktų, juokingai nenaudingomis sąlygomis atsikratyti jauno vilčių teikiančio terjero, kokio dar nematęs pavadėlis. Pinigų pardavus vos užteko mažam išgėrimui, kuris nuvedė jį į daboklę. Bet jis pats atsipirko vien griežtu įspėjimu ir keletu valandų baudžiamųjų pratybų. Jis ne šiaip sau buvo pelnęs pulke „kareivio ligi kaulų smegenų" šlovę. Malvenis buvo išmokęs bičiulius asmeninės švaros ir tvarkos taisyklių kaip katekizmo.

— Purvinas kareivis,— saviškai mokydavo jis,— pagarsės kaip

---

* Būtent (*lot.*).

kinkadrebys ir paklius karo lauko teisman už pamestas kojines, o švarus kareivis — tarnybos puošmena; kareivis, kurio sagos tviska, kurio munduras net žvaga ir kurio amunicija be dėmelės — iš teisybės toks kareivis gali ką nori daryti ir gerti išsijuosęs. Va kokia garbė būti tvarkingam.

Vieną dieną mes sėdėjome toli nuo kareivinių, ūksmingoje dauboje, kurioje lietingu oru tekėdavo upokšnis. Už mūsų augo brūzgynai, juose, kaip buvo manoma, gyveno šakalai, povai, pilkieji Šiaurės vakarų provincijų vilkai ir kartais iš Centrinės Indijos atklydęs koks tigras. Priešaky po akinančia saule akinamai baltavo kareivinės, o iš abiejų šonų bėgo platus vieškelis į Delį.

Kaip tik šitie brūzgynai man ir pakišo protingą mintį, kad Malvenis galėtų pasiprašyti laisvos dienos ir pamedžioti. Povas yra šventas paukštis visoje Indijoje, ir tam, kas jį nušaus, yra pavojus būti užplumpintam artimiausio kaimo žmonių, bet per paskutinę medžioklę Malvenis sugebėjo, nė trupučio neįžeidęs vietinių gyventojų religinių jausmų, parsinešti šešis gražuolius povus, kuriuos pelningai pardavė. Tuomet atrodė, kad, galimas daiktas...

— O kokio galo turėčiau eiti nė burnos nesuvilgęs? Žemė po kojų sausa lyg parakas, lenda į gerklę nors dvėsk,— burbėjo Malvenis, priekaištingai žiūrėdamas į mane.— Ir povas ne toks paukštis, kad nebėgdamas pačiuptum už uodegos. Ar gali žmogus pabėgti tokiu oru, ir dar per džiungles?

Oterisas apsvarstė klausimą iš visų pusių. Mąsliai papsėdamas pypkę, jis prabilo:

Žygiuok ir grįžk šlovingai
Į prieglobstį namų
Ir sienas skydais nukabink
Tu priešų kruvinų[2].

— Eik. Nepanašu, kad nusišautumei... kol yra nors kokia viltis išgerti. O mes su Lieroidu liksim čia ir žiūrėsim,— gal kas pasirodys. Taigi pasiimk šaudyklę ir eik, ir parnešk povelių ar šiaip ko. Tau gauti laisvą dieną vienas juokas. Eik ir parnešk povelių ar šiaip ko.

— Ei Džokai[3],— tarė Malvenis, pasisukdamas į Lieroidą, snūduriuojantį šlaito šešėlyje.

Tas iš lėto pasikėlė.

— Laikas, Malveni, eik,— pasakė jis.

Ir Malvenis nuėjo, keikdamas savo bendrus su airišku sklandumu ir kareivišku taiklumu.

— Žinokit,— pareiškė jis, kai, laimėjęs laisvą dieną, pasirodė su prasčiausiais drabužiais, antruoju iš dviejų pulko medžioklinių šautuvų nešinas,— žinok, Džokai, ir tu, Oterisai, kad einu laisva valia — norėdamas jus pradžiuginti. Neabejoju, kad nieko neišeis iš tos pragaištingos povų medžioklės negyvenamam krašte, ir aš žinau, kad krisiu negyvas iš troškulio. Aš pagausiu jums povelių, tinginio pančiai,— ir būsiu kaimiečių paaukotas dievams.

Jis pamojavo letena ir nuėjo.

Temstant, gerokai prieš sutartą laiką, jis grįžo tuščiomis ir labai purvinas.

— Kur povai? — paklausė Oterisas nuo stalo, ant kurio saugiai ilsėjosi ir rūkė, užsikėlęs koją ant kojos, tuo tarpu Lieroidas kietai miegojo ant suolo.

— Džokai,— tarė Malvenis, prižadinęs miegalį.— Džokai, ar galėsi muštis? Ar eisi muštis?

Vargais negalais šitų žodžių prasmė pasiekė užsimiegojusio kareivio smegenis. Jisai suprato... betgi vėl... ką tai galėtų reikšti? Malvenis purtė jį iš visų jėgų. O vyrai, buvę kambaryje, smagiai žvengė. Pagaliau sąjungoje kilo karas — karas ir nesantarvė.

Kareivinių etiketas griežtas. Tiesioginis iššūkis — tiesioginis ir atsakymas. Ši taisyklė sujungia tvirčiau nei ištikimos draugystės saitai. Dar kartą Malvenis pakartojo klausimą. Lieroidas atsakė vienintelių jam įmanomu būdu ir taip mikliai, kad airis vos spėjo išsisukti nuo smūgio. Visi ėmė dar smarkiau kvatoti. Lieroidas apstulbęs pažvelgė į bičiulį, o tas buvo ne mažiau ir pats apstulbęs. Oterisas nusirito nuo stalo. Jo pasaulis žlugo.

— Einam į lauką,— tarė Malvenis, o kai buvusieji kambaryje džiaugsmingai sukilo eiti iš paskos, jis atsigręžė ir įtūžęs pasakė: — Šįvakar muštynių nebus — nebent jei kuris iš jūsų norėtų patalkinti. Kas nori, tegu eina kartu.

Niekas nepajudėjo. Trejetas išdrožė į mėnesieną, Lieroidas negrabiai segiodamasis sagas. Pratybų aikštėje buvo tuščia, tik bėgiojo šakalai. Malvenio veržlus žingsnis išvedė bičiulius toli į laukus, Lieroidui nespėjus pasiginčyti.

— Apsiramink. Mano kaltė, Džokai, kad pradėjau ne iš to galo. Kai atėjau, reikėjo paaiškinti, bet, mielas Džokai, dėl Dievo meilės, kaip tau atrodo, ar galėsi imtis nuostabiausiose imtynėse, kokios kada

nors yra buvusios,— geresnėse kaip su manim? Pagalvok ir atsakyk.

Suglumęs labiau negu bet kada, Lieroidas atsigręžė, pasičiupinėjo rankos muskulus, pabandė spirti ir atsakė:

— Galėsiu.

Jis buvo pratęs muštis aklai, pastūmėtas pranašesnio proto.

Jie atsisėdo, įsmeigė akis į tolį, ir Malvenis pratrūko bartis.

— Pagal jūsų asilišką planą aš ir išėjau be kelio, be takelio į dykrą už kareivinių. Čia sutikau maldingą indusą, važiuojantį su buivolu. Aš nė neabejojau, kad jis apsidžiaugs, galėdamas mane pavėžinti, ir įšokau...

— Tu ilgakinki tinginy, juodais gaurais apžėlęs kiaule! — išpoškino Oterisas, nors panašiomis aplinkybėmis būtų padaręs tą patį.

— Tai buvo diplomatijos viršūnė. Juodukas važiavo ir važiavo — ligi pat naujojo geležinkelio, kurį jie tiesia prie Tavi upės. „Mano vežimas tik žemėms vežti",— kartas nuo karto jis man bailiai taria, norėdamas, kad išlipčiau. „Aš pats kaip žemės,— sakau,— ir tokios perdžiūvusios, kokių dar nesi vežęs. Važiuok, sūnau, ir tepadeda tau dievai". Po to aš užmigau ir ramiai išmiegojau, kol jis užsistūmė ant geležinkelio pylimo, kur išsirikiavę kuliai kasė žemes. Prie linijos dirbo du tūkstančiai kulių — įsidėmėkit. Suskambėjo varpas, ir jie būriais ėmė eiti į didžiulę pašiūrę, ten buvo kontora. „Kur baltasis viršininkas?" — klausiu savo vežėją. „Pašiūrėje,— sako jis,— daro bateriją".— „Ką taip?" — klausiu. „Bateriją,— sako jis.— Tu paimi bilietą. Jis paimi pinigus. Tu gauni niekas".— „Oho! — sakau aš.— Tokį daiktą viršesni ir mokyti žmonės vadina loterija, sūnau palaidūne, gimęs iš tamsos ir nuodėmės. Vesk mane į tą loteriją, nors baisu pagalvoti, kiek bėdos ji gali pridaryti taip toli nuo savo tėvynės — Kalėdų labdaros mugės, kur pulkininkienė „plačiai šypsosi prie arbatos stalo". Sulig tais žodžiais žengiau palapinėn, o ten kuliams buvo mokamas uždarbis. Jų pinigai gulėjo ant stalo priešais didelį, drūtą, raudoną vyrą kaip mulą — septynių pėdų aukščio, keturių pėdų pločio ir trijų pėdų storumo, kumščiai didumo kaip grūdų maišai. Jis mokėjo kuliams tiek, kiek pridera, ir nemurmėdamas, bet kiekvieno klausė, ar jis šį mėnesį lošiąs, ir kiekvienas sakė: „Taip, žinoma". Tuomet jis atitinkamai išskaičiuodavo iš algos. Kai visiems buvo išmokėta, žmogus paėmė seną cigarų dėžę, pilną šautuvo kamščių, ir pažėrė juos kuliams. Jie nelabai apsidžiaugė, ir nenuostabu. Vienas vyras netoli manęs paėmė nuo žemės juodą kamštį ir užgiedojo: „Aš ištraukiau". „Tai būk

laimingas",— pasakiau. Kulis priėjo prie to didelio, drūto, raudono vyro, o tas nutraukė užtiesalą nuo neregėtai puošnių, emaliuotų ir visaip išpaišytų neštuvų, kokių lig tol nebuvau regėjęs.

— Neštuvų! Kur tavo akys? Tai buvo palankinas. Gal palankino nepažįsti? — su baisia panieka tarė Oterisas.

— Norėjau ir pavadinau neštuvais, neštuvai ir yra, vyruti,— toliau kalbėjo airis.— Tai buvo nepaprasti neštuvai — visi išpuošti rožiniu šilku ir su raudono šilko užuolaidėlėmis.

„Prašom",— sako raudonveidis.

„Prašom",— sako kulis ir šypteli.

„Ar tau šis daiktas reikalingas?" — klausia raudonveidis.

„Ne,— sako kulis.— Norėčiau jums jį padovanoti".

„Man didžiai malonu priimti tokią dovaną",— sako raudonveidis. Sulig jo žodžiais visi kuliai ėmė garsiai ir atseit džiaugsmingai šaukti, o pašūkavę grįžo ant pylimo toliau kasti, mane palikę pašiūrėje vieną. Raudonveidis mane pamatė, ir jo storas, riebus sprandas pamėlo.

„Ko nori?" — klausia.

„Vietos pastovėti, ir daugiau nieko,— sakau,— nebent dar to, ko niekad nesi turėjęs... padorių manierų, tu galvažudy",— nes man iš jo nereikėjo jokių paslaugų.

„Nešdinkis,— sako jis.— Aš atsakingas už šį ruožą".

„O aš atsakingas už save,— sakau,— taigi dar pabūsiu. Ar dažnai čia vyksta loterija?"

„Kas tau darbo?" — sako.

„Man — nieko,— sakau,— bet tau — kas kita, nes, garbės žodis, man atrodo, kad pusę savo pajamų gauni iš šitų neštuvų. Ar loterija visada tokia?" — sakau ir išeinu paklausinėti kulių.

— Vyrai, to žmogaus pavardė Dierslis, ir jau devyni mėnesiai, kaip jis su tais neštuvais kas mėnesį daro loteriją. Kiekvienas kulis tame ruože perka bilietą — antraip būtų išvarytas — kartą per mėnesį, algos dieną. Tas, kuris išlošia neštuvus, grąžina juos atgal, nes per dideli išsinešti, o jei kuris sumanytų parduoti, prižiūrėtojas išvytų iš darbo. Tas Dierslis iš nedorosios loterijos susišlavė gražaus pinigo. Kas mėnesį apmauna du tūkstančius kulių...

— Velniop kulius. Gal ką linksmesnio pasakysi, žmogau? — tarė Lieroidas.

— Klausykit. Patyręs apie stulbinančią ir baisingą apgavystę, kurią sumanė tas Dierslis, aš apgalvojau karo veiksmus. Jis visą laiką

norėjo bjauriai keikdamasis sukurstyti mane muštis. Tie neštuvai niekad nėra priklausę jokiam kulių prižiūrėtojui. Tai karaliaus ar karalienės neštuvai. Jie išdabinti šilkais ir auksu, ir visokiom grožybėm. Vyrai, aš negaliu žiūrėti į jokią neteisybę, nes esu senas žmogus, bet... šiaip ar taip, jis išlaikė neštuvus devynis mėnesius ir nedrįs kelti triukšmo, jeigu jie bus iš jo atimti. Nuo čia bus kokios penkios mylios, o gal šešios...

Ilgai visi tylėjo, aplinkui linksmai staugė šakalai. Lieroidas atsiraitė rankovę ir mėnulio šviesoje susimąstęs apžiūrėjo muskulus. Po to linktelėjo sau ir draugams. Oterisas pasimuistė, negalėdamas nustygti.

— Aš maniau, kad jūs suprasite, kaip protingai mano sugalvota,— vėl prabilo Malvenis.— Be jokios baimės taip pasakiau ir tam žmogui. Jis jau buvo pasirengęs pulti į ataką,— pėstininkai, kavalerija, šautuvai,— bet apsigalvojo, pamatęs, kad neturiu jokio transporto išsivežti mašinai. „Šiandien aš su tavim nesiginčysiu,— sakau,— bet kitą kartą, ponas Diersli, šaunusis loterininke, viską smulkiai aptarsime. Labai negraži politika vilioti iš juodukų jų sunkiai uždirbtus pinigus, o mano turimomis žiniomis,— man papasakojo vežėjas,— tu darai tą nusikaltimą jau devintas mėnuo. Tačiau aš — teisingas žmogus,— sakau; — žinodamas, kad šie neštuvai su paauksuotu stogu čia atsirado nesąžiningu keliu,— tai išgirdęs, jis pažaliavo, ir aš supratau, kad esu visiškai teisus,— nepaduosiu į teismą, jei sumokėsi man tiek, kiek per mėnesį išlošei“.

— A! O! — sušuko Lieroidas ir Oterisas.

— Tas žmogus lenda į bėdą,— toliau kalbėjo Malvenis, rimtai linguodamas galvą.— Visi pragaro vardai nublanksta prieš tuos, kokiais jis mane išvadino. Dangau, jis apšaukė mane plėšiku! Mane, kurs jam padeda išsukti iš nedorybės kelio, kuriuo ėjo, nesulaukdamas jokio pasipriešinimo,— o juk sąžiningam žmogui pasipriešinimas gali pakeisti visą gyvenimą.

„Ko man su tavim ginčytis,— sakau,— nesvarbu, kas tu toks, ponas Diersli, bet aš savo ranka atitolinsiu pagundą, tūnančią šiuose neštuvuose“.

„Tau teks su manim susiimti,— sako jis,— nes puikiai žinau, kad niekam nedrįsi pasiskųsti“.

„Ir susiimsiu,— sakau,— bet ne šiandien, nes esu nevalgęs, tai neturiu sveikatos“.

„Ne iš kelmo esi spirtas,— sako jis, nužiūrėjęs mane nuo galvos

iki kojų,— smagiai pasigalynėsim. Dabar pavalgyk, atsigerk ir eik savo keliu".

— Ir jis man davė lašišos ir viskio, gero viskio, ir mes sėdėjome kalbėdami apie šį bei tą.

„Nelengva man,— sakau šluostydamasis lūpas,— konfiskuoti tą baldą, tačiau teisingumas yra teisingumas".

„Jis dar ne tavo,— sako jis,— dar bus imtynės".

„Bus,— sakau,— ir ne bet kokios. Už pietus, kuriais pavaišinai, sulauksi geriausių pulko vyrų".

— Po to aš atskubėjau pas jus abu. Kad man tylėtumėt. Darysim šitaip. Rytoj trise eisim tenai, ir jis turės pasirinkti mane arba Džoką. Džoko išvaizda apgaulinga, jis atrodo storas ir nepaslankus. O aš atrodau vieni raumenys ir vikrus. Mano galva, tas žmogus manęs nepasirinks. Taigi mes su Oterisu teisėjausim. Džokai, tikėk mano žodžiais, imtynės bus grandiozinės — tiesiog plakta grietinėlė su džemu. Kai viskas bus baigta, visi trys — Džokas bus silpnas — turėsim nešti tuos neštuvus.

— Palankiną,— pataisė Oterisas.

— Nesvarbu, bet turėsime parsinešti. Tai vienintelis parduoti tinkamas daiktas, kurį galime taip pigiai ir taip netoli gauti. Ir kam tada būtų imtynės? Jis apiplėšinėja juodukus nedorai. Mes jį apiplėšim dorai.

— Bet ką mes veiksim su tuo velnio daiktu, jį atsitempę? Tie palankinai dideli kaip namai, ir baisiai sunku juos parduoti, atsimeni, kaip sakė Maklieris, kai tu Karege[4] pavogei sargybinio būdelę?

— Kas imsis, o kas kalba,— tarė Lieroidas, ir Oterisas nurimo.

Visi trys grįžo į kareivines tylėdami. Paskutinis Malvenio argumentas nulėmė viską. Palankinas buvo daiktas, tinkamas parduoti, ir įsigysimas be jokių keblumų. Galimas dalykas, jis bus paverstas alum. Garbė Malveniui.

Kitą dieną po pietų trijų vyrų procesija pasuko į brūzgynus naujojo geležinkelio link. Vienas Lieroidas ėjo be rūpestėlio, Malvenis niūriai spėliojo ateitį, o mažąjį Oterisą gąsdino nežinia.

Kas nutiko vienišoje pašiūrėje šalia nebaigto pylimo, žino tiktai keli šimtai kulių, o jų pasakojimas painus ir keistas. Štai jis:

„Mes dirbome. Atėjo trys vyrai raudonais mundurais. Jie pamatė sahibą, sahibą Dierslį. Jie kalbėjo, o labiausiai mažas vyras su raudonu munduru. Sahibas Dierslis irgi kalbėjo ir labai daug keikėsi. Pakalbėję visi nuėjo į tuščią vietą, ten storulis raudonu munduru ėmė

muštis su sahibu Diersliu baltųjų papročiu — vien rankomis, be triukšmo, ir nė karto nestvėrė sahibui Diersliui už plaukų. Kas iš mūsų nebijojo, žiūrėjo tiek laiko, kiek reikia pietums išvirti. Mažasis vyras raudonu munduru buvo paėmęs sahibo Dierslio laikrodį. Ne, jis nepavogė to laikrodžio. Jis laikė jį rankose ir vis protarpiais sušukdavo, tuomet anie du nustodavo muštis, taip mušasi pavasarį buliukai. Abu vyrai greit pasidarė labai raudoni, bet sahibas Dierslis buvo daug raudonesnis už aną vyrą. Kai mes pamatėm, išsigandom dėl jo gyvybės... nes labai jį mylėjom... koks penkiasdešimt pamėginom pulti raudonuosius mundurus. Bet kažkoks vyras — labai juodais plaukais, nė kiek nepanašus nei į mažąjį vyrą, nei į storąjį, kuris mušėsi,— tas žmogus, mes nemeluojam, pripuolė prie mūsų, suėmė glėbin kokius dešimt ar penkiasdešimt ir taip sudaužė mus kaktomis, kad kepenys mums praskydo, ir mes pabėgome. Niekad nereikia lįsti ten, kur mušasi baltieji. Po to sahibas Dierslis nugriuvo ir nebeatsikėlė, o tie vyrai šoko ant jo, atėmė visus pinigus, norėjo padegti pašiūrę ir nuėjo. Ar tiesa, kad sahibas Dierslis nesiskundžia dėl to, kas padaryta? Mes buvom apkvaišę iš baimės ir nieko neatsimenam. Prie pašiūrės palankino nebuvo. Ką mes galime žinoti apie palankinus? Ar tiesa, kad sahibas Dierslis dėl ligos dešimt dienų neateis į darbą? Dėl to kalti anie nedori vyrai raudonais mundurais, juos reikia labai nubausti, nes sahibas Dierslis — mūsų tėvas ir motina, ir mes jį labai mylime. Bet jei sahibas Dierslis visiškai negrįš į darbą, mes pasakysim teisybę. Tikrai buvo toks palankinas, kuriam išlaikyti mes turėjom mokėti devynis dešimtadalius mėnesinio atlyginimo. Atėmęs pinigus, sahibas Dierslis leisdavo žemai jam nusilenkti, kai jis sėdėdavo palankine. Ką mes galėjom daryti? Mes — vargšai žmonės. Jis atimdavo pusę atlyginimo. Ar valdžia grąžins mums tuos pinigus? Tie trys vyrai raudonais mundurais nuėjo ir nusinešė palankiną ant pečių. Visi pinigai, kuriuos sahibas Dierslis iš mūsų paėmė, buvo to palankino pagalvėse. Todėl jie ir pavogė jį. Ten buvo tūkstančiai rupijų — visi mūsų pinigai. Tai buvo mūsų bankas, ir kad jis prisipildytų, mes su džiaugsmu atiduodavome sahibui Diersliui tris septintadalius mėnesinio atlyginimo. Kodėl baltasis ponas žiūri į mus piktai? Dievas mato, kad palankinas buvo, o dabar palankino nebėra, o jeigu jie atsiųs čia policiją tardyti, mes tiktai galėsim pasakyti, kad niekuomet nėra buvę jokio palankino. Iš kur prie geležinkelio tiesimo būti palankinui? Mes — vargšai žmonės ir nieko nežinome“.

Tokia yra paprasčiausia versija paprasčiausios istorijos apie Dier-

slio užpuolimą. Aš ją išgirdau iš kulių lūpų. Pats Dierslis buvo tokioje būklėje, kad negalėjo nieko pasakyti, o Malvenis atkakliai tylėjo, tik retkarčiais apsilaižydavo. Jis pamatė tokias puikias imtynes, jog net žado neteko. Aš gerbiau jo santūrumą, kol praėjus trims dienoms po to nutikimo nenaudojamoje savo namų arklidėje aptikau net nebepadoraus prašmatnumo palankiną — matyt, praeityje juo buvo nešiojama karalienė.

Kartis, kuriuo jis laikėsi ant nešėjų pečių, buvo visa išdabinta spalvotu kašmirietišku papjė-mašė. Antpetinės pagalvėlės geltono šilko. Paties palankino šonuose liepsnojo visų indų dievų ir deivių meilės scenos — pieštos laku ant kedro. Slankiojamos kedro durelės turėjo sklendes iš vaiskaus Jaipuro emalio, o joms išėmos buvo apkaustytos sidabru. Pagalvės brokatu siuvinėto Delio šilko, užuolaidos, kitados slėpusios karaliaus rūmų gražuolę nuo žmonių akių, buvo standžios nuo aukso siūlų. Atidžiau žiūrėdamas, galėjai pastebėti, kad audeklas visur buvo prasizulinęs ir apiblukęs nuo senumo ir dažno vartojimo, tačiau, net ir toks, palankinas buvo ganėtinai puikus, kad galėtų stovėti prie karaliaus rūmų slenksčio. Man jis nieko nekliuvo, tiktai kam stovi mano arklidėje. Pamėginęs jį pakelti už sidabru apkaustytos karties, nusijuokiau. Takas nuo Dierslio kontoros į kareivines buvo siauras ir nelygus, o juo keliaujantiems trims labai neįgudusiems palankino nešėjams, kurių vienam buvo pramuštas pakaušis, turėjo būti kančių kelias. Vis dėlto aš kaip reikiant nesupratau, kokią teisę turi šie trys muškietininkai padaryti mane vogtų daiktų slėpėju.

— Prašau jūsų priglausti tą daiktą,— tarė Malvenis, pašauktas pasikalbėti.— Tai jokia vagystė. Dierslis pasakė, kad galime jį pasiimti, jei eisim su juo imtynių. Ėmėsi Džokas — o pone, buvo pats smagumas, kai Džokas plūdo kraujais lyg paskersta kiaulė, o mažasis Oterisas, klūpodamas ant vieno kelio, žviegė ir vos neprarijo Dierslio laikrodžio; aš mielai būčiau užleidęs jums vietą imtynėse, kad būtumėt galėjęs pamatyti bent vieną raundą. Jis pasirinko Džoką, kaip aš ir tikėjausi, ir Džokas jį apstatė. Devynis raundus jie net baigė lygiomis, o per dešimtą... Dabar apie tą palankiną. Būkit ramus, dėl jo nė lapė nesulos, antraip nebūtume jo čia nešę. Jūs tik pagalvokit, argi karalienei — tesaugo ją Viešpats! — ateis į galvą, kad pėstininkas galėtų laikyti kareivinėse dramblius, palankinus ar panašius daiktus. Atitempę jį per tą negailestingą brūzgyną, kuris Oterisą beveik iš kantrybės išvarė, nakčiai palikome

dauboje; tačiau vagišius dygliuotis su šakalu įsitaisė jame nakvynės, kaip mes rytą pamatėme. Klausykit, pone, nejau puošnus palankinas, vertas pačios karalaitės, gali būti kasdieniškas būstas visokiems žvėrims? Sutemus atnešėme jį pas jus ir pastatėme arklidėje. Tenegraužia jūsų sąžinė. Pagalvokite, kaip džiaugiasi žmonės ten, kontoroje, matydami Dierslį rankšluosčiu aprišta galva ir žinodami, kad kiekvieną mėnesį galės gauti atlyginimą be jokių išskaitymų „baterijai". Netiesioginiu keliu, pone, jūs išgelbėjote nuo to klastingo velnio išperos daugelio kaimų žmones. Be to, negi aš čia pūdysiu tuos neštuvus? O ne. Juk ne kasdien turguje parduodamas toks lobis. Keturiasdešimt mylių aplink nerasi karaliaus...— jis apvedė ranka dulkiną horizontą,— nerasi karaliaus, kuris nesidžiaugtų, galėdamas jį nusipirkti. Kurią nors dieną, turėdamas laiko, nugabensiu jį vieškelin ir ten parduosiu.

— Kaip?

— Atsisėsiu į jį, žinoma, ir viena akim žiūrėsiu pro užuolaidos plyšelį. Kai pamatysiu tinkamos išvaizdos vietinio tikėjimo žmogų, paraudęs nulipsiu nuo savo kanapos ir tarsiu: „Gal pirktum palankiną, juodas nenaudėli?" Bet pirmiausia man reikia nusisamdyti keturis vyrus, kad ten nuneštų, o to padaryti negaliu, kol negausiu algos.

Įdomu tai, kad Lieroidas, kuris kovojo dėl šito grobio ir laimėdamas patyrė didžiausią malonumą, kokį jam gali duoti gyvenimas, nebuvo linkęs jo branginti, o Oterisas savo ruožtu atvirai pasakė, kad geriausia būtų tą griozdą sulaužyti. Dierslis, įrodinėjo jis, galįs būti dviveidis žmogus, kuris, nepaisant narsumo, nesibodės išjudinti civilinių įstatymų, o kariškiai tais dalykais itin bjaurisi.

Šiaip ar taip, pramoga įvyko; algos diena, kai visi gers alų, nebe už kalnų. Kam ilgiau laikyti spalvingąjį palankiną?

— Tu rinktinis šaulys ir geras vyrukas,— tarė Malvenis.— Tačiau tavo galva neverta nė minkštai virto kiaušinio. Vis aš turiu per naktis nemiegoti, galvoti ir planuoti už visus tris. Oterisai, sūnau, čiagi bus ne keli galonai alaus — net ir ne dvidešimt galonų, bet daug rėčkų, kubilų ir statinaičių alaus, kurį nupirksim už tuos neštuvus.

Kol kas palankinas tebestovėjo mano arklidėje, o jos raktas buvo Malvenio kišenėje.

Algos diena atėjo, o su ja alus. Iš patyrimo aišku, kad nebuvo jokios vilties, jog Malvenis, išdžiovintas keturių savaičių kai-

tros, nepraras saiko. Kitą rytą jis pats ir palankinas buvo dingę. Dėl visa ko jis buvo pasiprašęs trijų dienų atostogų „aplankyti bičiuliui prie geležinkelio tiesimo“, ir pulkininkas, puikiai žinodamas, kad artėja eilinis protrūkis, bei vildamasis, jog jis atslūgs už jo valdžios ribų, su džiaugsmu leido visa, ko tas reikalavo. Šioje vietoje jo istorija, tokia, kokia buvo pasakojama karininkų valgykloje, nutrūko.

Oterisas nedaug tegalėjo pridėti.

— Ne, jis nebuvo girtas,— pasakojo ištikimasis draugužis,— alkoholio gal buvo ragavęs kokį lašelį, ne daugiau; bet jis prieš išeidamas tą velnio palankiną prikrovė pilną butelių. Iš kažkur pasisamdė šešis nešėjus, o aš turėjau padėti jam įsiropšti į tą jo vestuvinį guolį, jis juk nepaklausys protingo žodžio. Iškeliavo apsivilkęs vien marškiniais ir kelnėmis, baisingai keikdamasis — taip ir išnyko kelyje, maskatuodamas kojomis kaip koks plevėsa.

— Taip,— tariau aš,— bet kurlink?

— Jūs manęs klausiat... Jis sakė keliaująs parduoti palankino, bet iš to, ką pastebėjau, stumdamas jį vidun pro dureles, man regis, kad bus iškeliavęs prie naujojo pylimo pasišaipyti iš Dierslio. Kai tik Džokas baigs budėti, eisiu pažiūrėti, ar jis sveikas ir gyvas — ne Malvenis, bet anas. Angelai ir visi šventieji, jam bus riesta, kai reikės krapštyti girtutėlį Terensą iš palankino!

— Jisai sugrįš,— pasakiau.

— Žinoma, ne kur dėsis. Tik va nežinia, ką jis veiks kelyje. Dar užmuš, ko gero, Dierslį... Be reikalo jis išsiruošė vienas, be Džoko ar manęs.

Prikalbintas Lieroido, Oterisas susiieškojo kulių prižiūrėtoją. Dierslio galva tebebuvo padabinta rankšluosčiais. Malvenis nei girtas, nei blaivus nebūtų pakėlęs rankos prieš žmogų tokioje būklėje, na o Dierslis tvirtino, jog nepasinaudojęs pranašumu priveikti nusilesusį drąsuolį.

— Aš buvau pasirinkęs vieną iš jūsų dviejų! — šaukė jis Lieroidui.— O jūs gavote palankiną,— po to, kai aš iš jo pasipelniau. Kam man reikia daryti bloga, kai viskas sutvarkyta? Jūsų žmogus tikrai čia buvo, girtas kaip kiaulė, atsibaladojo iš manęs pasišaipyti — iškišo galvą pro palankino duris ir pavadino mane nukryžiuotu parankiniu. Aš jį dar pagirdžiau ir paleidau keliauti savo keliu. Tačiau nė pirštu nepaliečiau.

Sulig tais žodžiais Lieroidas, lėtai tesuvokiąs nuoširdumo pasireiškimą, tiek tepasakė:

— Jei Malveniui kas nutiks, čiupsiu tave, nesvarbu, ar tavo bjauri galva bus apraišiota skudurais, ar ne, ir beregint nusuksiu sprandą. Žiūrėk man.

Pasiuntiniai išėjo, o Dierslis, nugalėtasis, tą dieną vakarieniaudamas vienas sau juokėsi.

Praėjo trys dienos... ir ketvirta, ir penkta. Baigėsi savaitė, o Malvenis negrįžo. Jis, jo karališkas palankinas ir šeši tarnai garuote išgaravo. Labai labai didelis ir labai girtas kareivis, iškišęs kojas iš karaliaus įpėdinės neštuvų, nėra toks daiktas, kuriuo kelyje kas nors nenusistebėtų. Tačiau jokiam žmogui visoje plačioje apylinkėje neteko regėti tokio stebuklo. Malvenis buvo, ir kartu jo kaip ir nebuvo; ir Lieroidas pasiūlė nedelsiant sutriuškinti priešą kaip auką Malvenio sielai. Oterisas tvirtino, kad viskas esą gerai.

— Kai Malvenis iškeliauja,— kalbėjo jis,— tai nukeliauja toli, ypač dabar, girtas girtutėlis. Bet man keisčiausia, kad niekur negirdėt, jog būtų apmulkinęs kokius nors juodukus. Čia kažkas ne taip. Gėrimas lig tol jam turėjo išsigaruoti, nebent jis būtų apiplėšęs banką, o tuomet... Kodėl gi jis nepareina? Nereikėjo jam išeiti be mūsų.

Septintos dienos vakare net ir Oterisas nusiminė, nes pusė pulko ėmė šukuoti kaimus, o Lieroidui teko susimušti su dviem vyrais, kurie atvirai užsiminė, kad Malvenis dezertyravęs. Reikia pripažinti, pulkininkas pasijuokė iš tokių žodžių, net kai juos pasakė jo labai ištikimas adjutantas.

— Malvenis tiek tepabėgtų kiek ir tu,— pasakė jis.— Ne; arba jis prisivirė košės tarp sodiečių, bet nepanašu, nes prisimeilinęs išsikapstytų iš kebeknės; arba užsiėmęs neatidėliotinais asmeniškais reikalais — įsisukęs į kokią nors pašėlusią velniavą, apie kurią išgirsime valgykloje, kai ji jau bus apšnekėta kareivinėse. Blogiausia, kad turėsiu jį nubausti mažiausia dvidešimt aštuoniomis paromis arešto, kad pasišalino be leidimo,— ir kaip tyčia, kai man labiausiai reikalingas naujokų šutvei muštruoti. Nežinau žmogaus, kuris išdresiruotų jaunus kareivius taip greitai kaip Malvenis. Kaip jis tai padaro?

— Saldžiu liežuviu ir diržo sagtimi, pone,— paaiškino adjutantas.— Jis vertas kelių seržantų, jei reikia turėti reikalų su airiais, o Londono vyrukai jį, atrodo, dievina. Blogiausia, kad jei atsisės į

dabokle, su kitais dviem bus gyva bėda, kol jis išeis. Man atrodo, kad Oterisas tokiais atvejais kursto maištauti, ir aš žinau, kad vien pasirodžius Malvenio gedinčiam Lieroidui, kambary dingsta bet koks linksmumas. Seržantai man pasakoja, kad jis nė vienam neleidžia juoktis, kai pats jaučiasi nelaimingas. Keista trijulė.

— Vis tiek būtų gerai, kad turėtume daugiau tokių. Mėgstu drausmingą pulką, bet kartais suabejoju šitų išblyškusių, gudriom akim, veidmainiškų jaunų drimbų iš mokomosios dalies koviniais sugebėjimais. Atrodo, kad jie niekam daugiau neturi drąsos, tik lošti kortomis ir slankioti apie vedusių karininkų namus. Aš, ko gero, iškart atleisčiau tam nenaudėliui, jei tik jis atsirastų su kokiu nors pasiaiškinimu, kurį galėčiau mandagiai priimti.

— Neatrodo, kad tai būtų sunku, pone,— pasakė adjutantas.— Malvenio pasiaiškinimai tik truputėlį mažiau nuostabūs negu jo žygiai. Pasakojama, kad Blek Tairene, kur tarnavo prieš ateidamas pas mus, jis buvo pagautas ant Lifio krantų, kai bandė parduoti Donegalo pirkliui pulkininko žirgą kaip romų arklį damoms jodinėti. Tuomet jo vadas buvo Šekboltas.

— Šekboltą galėjo nutrenkti apopleksija vien nuo minties, kad jo pašėlę karo žirgai galėtų atitikti tokį nusakymą. Jis pirkdavo neprajodinėtus šėtonus ir ramdydavo marindamas badu. O ką pasakė Malvenis?

— Kad jis priklauso Gyvulių globos draugijai ir stengiasi „parduoti vargšą gyvulėlį ten, kur jis gaus ką ant danties uždėti". Šekboltas nusijuokė, bet, mano galva, dėl to Malvenis atėjo pas mus.

— Norėčiau, kad parsirastų,— tarė pulkininkas,— nes jis man patinka; manau, kad ir aš jam.

Tą vakarą, norėdami nuraminti širdį, Lieroidas, Oterisas ir aš nuėjome į dykynę išrūkyti kokio dygliuočio. Visi šunys padėjo, tačiau net ir jų skalijimas — jie pradėjo aptarinėti dygliuočio trūkumus jau prieš išeinant iš kareivinių — negalėjo mūsų išblaškyti. Žemai pakibęs didelis mėnuo sidabru apibarstė žolynų viršūnes, o skurdūs kupranugarinės dygliažolės krūmeliai ir rūgštūs tamariskai nuo jo šviesos atrodė kaip marširuojančių velnių pulkas. Žemė tebekvepėjo saule, lengvas pietų vėjelis, pūkšnojantis per rožynus, atnešdavo nuvytusių rožių ir vandens dvelkimą. Užkūrę laužą ir palikę šunis gudriai sutūpusius laukti, kol iššoks dygliuotis, užkopėme ant lietaus išgraužtos kalvos ir ėmėme žvalgytis po brūzgyną, visą išraižytą kaimenių takų, baltą nuo aukštos žolės, pritaškuotą

išdžiūvusių žemais krantais tvenkinėlių, kur žiemą renkasi perkūno oželiai.

— Kaip čia,— tarė atsidūsėdamas Oterisas, apžvelgęs pasišiaušusį ir nykų kraštovaizdį,— kaip čia viskas atrodo kraugeriška. Kaip čia viskas keistai kraugeriška. Tarsi koks košmaras. Lyg židinys, kai ugnį užgesina saulė.— Jis prisimerkė nuo mėnesienos.— Ir viso to vidury — šokantis pamišėlis. O ką? Aš irgi šokčiau, jei nebūtų taip liūdna.

Pro mėnulį prasklendė pranašiškas ženklas — milžiniška skarmaluota dykynės dvasia, iš tolo mojuodama sparnais. Ji išdygo iš žemės; artėjo prie mūsų tolydžio mainydamasi. Toga, staltiesė, chalatas ar šiaip kas, kuo ta būtybė vilkėjo, kas akimirką atrodė vis kitaip. Tik štai ji sustojo ant gretimos kalvos, vėjyje makaluodama visomis rankomis ir kojomis.

— Vai, betgi ta pamėklė atrodo supykusi,— prabilo Oterisas.— Matyt, jeigu prieis arčiau, mums teks su ja susiimti.

Lieroidas pakilo iš dulkių, purtydamasis lyg bulius, išsivoliojęs žemėse. Kaip mauroja bulius, taip ir jis, trumpą valandėlę stebeilijęs, paleido gerklę į žvaigždes.

— Malveni! Malveni! Ū-ūū!

Ėmėm šaukti visi kartu, dvasia nusirito į lomelę, ir galop laužydamas sudžiūvusias žoles, prapuolėlis įžengė į laužo šviesą, kur jį užgriuvo nudžiugusi šunauja. Lieroidas ir Oterisas pasveikino bosu ir falcetu.

— Kvaily tu neraliuotas! — šaukė jie, negailestingai jį kumščiuodami.

— Ne taip smarkiai! — tarė jis, apglėbdamas kiekvieną didžiule letena.— Žinokit, jog aš esu dievas, ir su manim reikia elgtis kaip su dievu... nors, garantuoju, man teks drožti į daboklę lyg eiliniam kareiviui.

Antroji pusė sakinio išsklaidė įtarimus, sukeltus pirmosios. Bet kas būtų turėjęs pagrindo palaikyti Malvenį išprotėjusiu. Jis buvo be kepurės ir basas, marškiniai ir kelnės vos laikėsi. Tačiau vilkėjo neregėtą drabužį — dideliausią apsiaustą, krintantį nuo smakro ligi kulnų, šviesiai rožinio šilko, su indų dievų mylimosiomis, nagingai išsiuvinėtomis senų seniausiai mirusių rankų. Jam siaučiantis apsiaustą, tos klaikios figūros šokinėjo laužo šviesoje.

Oterisas pagarbiai apčiupinėjo audeklą, o aš bandžiau prisiminti, kur buvau jį matęs. Staiga Oterisas suspiegė:

— Ką tu padarei palankinui? Tu apsigobęs jo apmušalu.

— Taigi kad,— atsakė airis.— Ir siuvinėjimai baigia man visą odą nudraskyti. Jau keturios dienos kaip vilkiu šitą prabangų užtiesalą. Sūnau, aš pradedu suprasti, kodėl iš juodukų jokios naudos. Be batų, su kelnėmis, kurios pasidarė kaip šokėjų permatomos kojinės, aš pradėjau jaustis lyg juodukas — visiškas bailys. Duokit pypkę, ir aš jums viską papasakosiu.

Jis užsidegė pypkę, vėl apglėbė abu bičiulius ir ėmė kvatotis net pasilinguodamas.

— Malveni,— rūsčiai pasakė Oterisas,— nėra čia ko juoktis. Tu pridarei Džokui ir man rūpesčių daugiau, negu esi vertas. Tu pasišalinai be leidimo ir už tai tūpsi į šaltąją, be to, sugrįžai bjauriai ir nepadoriai apsitaisęs spalvotu palankino apmušalu. Ir dar juokiesi. O mes visą laiką manėme, kad tavęs nebėra gyvo.

— Vyrai,— tarė prasikaltėlis, tebevirpčiodamas nuo juoko,— kai baigsiu pasakoti, galėsit verkti, jei patiks, o Oterisas galės mane į velnio miltus išdirbti. Dabar baikit ir klausykitės. Mano žygiai buvo didingi, mane lydėjo šventa britų armijos sėkmė — geresnės nė nenorėk. Išėjau girtas, palankine pagiriojau, o sugrįžau rausvas dievas. Ar katras buvote pas Dierslį po to, kai manęs nebesulaukėt? Viskas jo nuopelnai.

— Ar nesakiau,— sumurmėjo Lieroidas.— Rytoj aš jam nusuksiu galvą į kitą pusę.

— Nenusuksi. Dierslis smarkus vyras. Kai Oterisas įkišo mane į palankiną ir šeši nešėjai stenėdami nunešė keliu, ėmiau ir sumaniau paerzinti Dierslį dėl tų imtynių. Aš jiems ir pasakiau: „Eikit prie pylimo“, o ten, prisigėręs kiek nebetelpa, iškišau galvą pro langelį ir pasikeičiau su Diersliu komplimentais. Tikriausiai atsakančiai jį išdėjau, nes kai būnu tiek prisigėręs, turiu nepaprastą iškalbą. Tik atsimenu, pasakiau, kad jam burna viršun persisukusi kaip rajos, ir tikrai taip yra, kai Lieroidas ją aptvarkė; ir dar aiškiai prisimenu, kad jis nei pyko, nei širdo, bet padavė man didžiulį bokalą alaus. Tas alus viską ir padarė, nes aš vėl įsiropščiau į palankiną girtas kaip žemelė ir po to miegojau lyg užmuštas. Pusiau prabudęs pajutau galvoj baisų triukšmą — dundėjimą, bildėjimą ir tarškėjimą, lig tol mano negirdėtą. „Gailestingoji Dievo motina,— manau,— tai bent koncertiną nešiosiu ant pečių atsibudęs!“ Taip pamanęs, susirangiau ir vėl užmigau, nelaukdamas, kol

tas triukšmas mane apkvaitins. Vyrai, tas triukšmas buvo ne nuo gėrimo, tai dundėjo traukinys.

Stojo įspūdinga tyla.

— Taip, jis įkišo mane į traukinį — mane su palankinu ir šešis galvažudžius juodukus, iš jo paties kulių, kuriais nė velnio nebepasitikėjo, įtaisė ant prekinio traukinio platformos, ir mes nubildėjom nudundėjom į Benaresą. Laimė, kad aš tuomet nepabudau ir neprisistačiau tiems kuliams. Kaip jau sakiau, išmiegojau beveik parą. Tik atsiminkit, jog tasai žmogėnas Dierslis išbarškino mane savo paties prekiniu traukiniu į Benaresą; vis kad aš pavėluočiau grįžti ir pakliūčiau į daboklę.

Paaiškinimas buvo nepaprastai protingas. Iš čia į Benaresą buvo ne mažiau kaip dešimt valandų kelio traukiniu, ir niekas pasaulyje nebūtų išgelbėjęs Malvenio nuo arešto už dezertyravimą, jam pasirodžius su savo orgijų drabužiais. Dierslis nepamiršo atkeršyti. Lieroidas, bent kiek atlyžęs, ėmė neskaudžiai kumščiuoti Malveniui tam tikras kūno dalis. Jo mintys buvo toli, ant geležinkelio pylimo, ir jos nieko gera Diersliui nežadėjo. Malvenis kalbėjo toliau:

— Kai visiškai atbudau, sumečiau, kad palankinas jau iškeltas į gatvę, nes girdėjau žmones einant pro šalį ir kalbant. Tačiau gerai žinojau, kad esu toli nuo namų. Mūsų kareivinės turi keistą kvapą — perdžiūvusios žemės, plytų degimo krosnių ir arklidžių mėšlo kvapą. O čia kvepėjo serenčiais ir pridvisusiu vandeniu, ir dar priėjo kažkoks gyvulys ir smarkiai papūtė, prikišęs snukį prie užuolaidų plyšio. „Tai aš esu kaime,— pamaniau,— ir vietinis buivolas uostinėja mano palankiną“. Tačiau jaudintis vis tiek nenorėjau. Gulėk ramiai, jei atsidūrei nepažįstamoj vietoj, ir garantuota sėkmė, lydinti britų armiją, tave išgelbės. Tai tokia epigrama. Aš ją sugalvojau.

Tuomet palankiną apspito šėtonų būrys, visi šnibždasi. „Nešam“,— sako vienas.— „O kas užmokės?“ — klausia kitas.— „Maharini ministras, kas gi daugiau“,— atsako pirmasis.— „Oho!— tariu sau.— Taigi esu tikra karalienė ir turiu ministrą išlaidoms apmokėti. Jei dar pagulėsiu ramiai, ko gero, imperatorium patapsiu. Tiktai aš vis dėlto ne į kaimą pakliuvau“. Gulėjau tylutėliai, bet dešinę akį prikišau prie užuolaidų plyšio ir pamačiau, kad visa gatvė sausakimša palankinų, arklių, daugybės nuogų šventikų, apsibarsčiusių geltonais miltais ir prisisegusių tigro uodegą. Turiu tau pasakyti, Oterisai, ir tau, Lieroidai, kad iš visų palankinų mūsų

buvo didingiausias ir puošniausias. Visame pasaulyje palankinas rodo, kad keliauja čiabuvių dama, jei tik jame nesėdi karalienės kareivis. „Moterys ir šventikai! — tariau.— Tavo tėvo sūnus šį sykį pataikė atsisėsti, kur reikia, Terensai. Bus ko nebuvę". Šeši juodi velniai, apsisiautę rausvu muslinu, pakėlė palankiną, ir o-o-o! net bloga pasidarė nuo kratymo ir supimo. Tada mes įstrigome tarpu palankinų — jų buvo apie penkiasdešimt — ir girgždėjome, ir stumdėmės kaip Kvinstauno vienstiebiai žvejų laiveliai per jūros potvynį. Girdėjau, kaip palankinuose moterys juokiasi ir krebžda, bet manasis buvo karališkas. Minia prieš jį skyrėsi, ir, dievaži, mano nešėjai rausvo muslino apdarais šaukė: „Duokit kelią! Praleiskit Gokral Sitaruno maharini!" Ar žinot, kas toji dama, pone?

— Taip,— atsakiau.— Tai didžiai gerbtina sena Centrinės Indijos Valstijų kunigaikštienė ir, kaip žmonės kalba, labai stora. Po šimts pypkių, kaip ji galėjo atkeliauti į Benaresą, kad miestas nebūtų pažinęs iš palankino?

— Kaltas amžinas juodukų paikumas. Jie užėjo palankiną, vienišą ir apleistą, tokį gražų, Dierslio žmonėms palikus jį ir nudūmus, ir priskyrė jam garsiausią vardą, koks atėjo į galvą. Ir nieko nuostabaus. Mat reikia pasakyti, kad senoji dama keliavo inkognito, kaip ir aš. Malonu girdėti, kad stora. Aš irgi buvau ne iš lengvųjų, ir mano nešėjai kaip galėdami greičiau padrėbė mane po milžiniškų vartų arka, skersai išilgai išpuošta baisiai nepadoriais raižiniais ir kaliniais, kokių dar nebuvau matęs. Dievuliau, juos pamatęs, paraudau kaip kokia maharini.

— Priti Devi šventykla,— sumurmėjau prisiminęs baisingas tų vartų Benarese skulptūras.

— Gražiosios Velnienės[5] šventykla, atleiskit už žodį, pone. Gražaus ten nebuvo nieko, tik aš! Buvo prieblanda, kuliai išeidami užkėlė už mūsų didžiulius vartus, ir tada pusė visų riebių, geltonai apsitaisiusių šventikų ėmė tempti palankinus į dar tamsesnę vietą — erdvią akmeninę menę, pilną kolonų, dievų, smilkalų ir kitokių panašių fokusų. Man buvo neramu dėl vartų, mat supratau, kad turėsiu vargo norėdamas išeiti, nes kelias atgal atkirstas. Ta pačia proga pasakysiu, kad iš gero šventiko prastas palankino nešėjas. Dievuliau! Jie man kone visus vidurius ištąsė, kol nubogino palankiną į šventyklą. Dabar jėgų išsidėstymas viduje buvo toks. Gokral Sitaruno maharini — tai yra aš — Apvaizdos dėka atsidūrė tolimiausiame kairiajame flange, tamsiame šešėlyje už kolonos, išgražintos dramblio

galvų raižiniais. Visi kiti palankinai buvo išsidėstę pusračiu priešais statulą didžiausios, drūčiausios ir keisčiausios deivės, kokios nė sapnuote nebuvau sapnavęs. Jos galva stirksojo aukštai virš mūsų, juodoje tamsybėje, o kojos buvo apšviestos aliejinės lempelės, į kurią vienas šventikas vis įpildavo aliejaus iš dubens. Netrukus tamsoje už mūsų pragydo vyriškas balsas, suskambo kažkoks instrumentas. Giesmė buvo nei šiokia, nei tokia. Nuo jos man ant pakaušio plaukai piestu atsistojo. Tada visų palankinų durys atsivėrė, ir iš jų ėmė lipti moterys. Ką tada mačiau, daugiau nebepamatysiu. Tai buvo daug puikiau negu kalėdinių vaidinimų stebuklai: rausvi, melsvi, sidabriški, raudoni ir žali kaip žolė sariai, deimantai, smaragdai ir stambūs raudoni rubinai. Nieko panašaus lig tol niekad nebuvau regėjęs ir niekad neberegėsiu.

— Kadangi veikiausiai ten buvo daugumos Indijos karalių žmonos ir dukterys, galimas daiktas, kad ir neberegėsi,— tariau suvokęs, kad Malvenis buvo pakliuvęs į dideles karalienių pamaldas Benarese.

— Niekad neberegėsiu,— patvirtino jis liūdnai.— Toks vaizdas antrą kartą negali pasikartoti. Man buvo gėda žiūrėti. Storas šventikas pasibeldė į mano dureles. Nemaniau, kad turėtų įžūlumo trikdyti Gokral Sitaruno maharini ramybę, tad gulėjau tylutėliai. „Ta sena karvė miega",— sako jis kitam. „Tegu,— sako anas.— Daug vandens nutekės, kol ji apsiteliuos!" Kur buvo mano galva nežinoti dar prieš jam prakalbant, kad moterys Indijoje — reikia pasakyti, ir Anglijoje — meldžia vieno daikto: turėti vaikų. Aš dar labiau pasigailėjau ten atėjęs, nes, kaip jūs puikiai žinote, esu bevaikis.

Jos meldėsi, aliejinių lempelių liepsna šokinėjo, nuo smilkalų viskas pamėlo, tuose dūmuose ir lempelių šviesos atšvaituose moterys atrodė lyg ugnyje, sariai mirguliavo. Jos klūpojo apkabinusios deivės kelius, šaukė ir blaškėsi, ir toji nesibaigianti muzika varė jas iš proto. Švenčiausioji Dievo motina! Kaip jos raudojo, o senė deivė viršum jų taip niekinamai šypsojosi! Girtumas man kaipmat išgaravo, aš ėmiau galvoti daug smarkiau, nei mano galva gali perleisti minčių — galvoti, kaip iš čia ištrūkus, ir šiaip visokius niekus. Moterys lingavo sustojusios eilėmis, skimbčiojo deimantais nusagstytos juostos, pro pirštus bėgo ašaros, o šviesa vis labiau silpo, darėsi vis tamsiau. Ūmai iš aukštybių lyg žaibas plykstelėjo šviesa, apšvietė mano palankino vidų, ir prie kojų išvydau kaip gyvą save patį. Štai šitą vyrą.

Jis pasikuitė savo rausvame drabužyje, pagrabaliojo vieną klos-

tę ir laužo šviesoje parodė pėdos ilgio išsiuvinėtą grojančio fleita didžiojo dievo Krišnos atvaizdą. Atsikišusi žiauna, išsprogusios akys, mėlynai juodi dievo ūsai — gal truputėlį ir panašus į Malvenį.

— Žaibas plykstelėjo, ir nebėr bet man jau buvo aiškus visas planas. Ko gero, ir man protas buvo pasimaišęs. Aš pastūmiau dureles ir išvirtau į tamsą už kolonos su dramblių galvom, ligi kelių atsiraičiau kelnes, nusiaviau batus ir pasiėmiau rausvą audeklą, kuriuo buvo išmuštas palankinas. Ačiū Dievui, jis atplyšo lengvai kaip moters suknelės pridurkai, užminti seržanto kokiam pokyly. Jį traukiant išriedėjo ir butelis. Čiupau tą butelį ir po valandėlės išlindau iš už kolonos, dailutėliai apsisiautęs rausvu audeklu, muzika griaudžia kaip litaurai, apie nuogas kojas šaltelis sukas. Savo rankom pasidariau Krišna, grojančiu fleita, pasidariau dievu, apie kurį pasakoja pulko kapelionas. Tai bent buvo vaizdas! Žinojau, kad mano akys išplėstos, veidas baltas kaip popierius, tad blogiausiu atveju turėjau atrodyti kaip vaiduoklis. Bet jos palaikė mane gyvu dievu. Muzika nutilo, moterys stovėjo nustėrusios, o aš sulenkiau kelius tarsi piemenėlis ant porceliano vazos ir ėmiau strapalioti lyg šmėkla, kaip ne kartą esu daręs pulko vaidinimuose, ir nučiuožiau per šventyklą prie deivės, pūsdamas alaus butelį.

— Ir kokią gi melodiją tu pūtei? — griežtai paklausė Oterisas.

— Aš? O! — Malvenis pašoko ir, norėdamas parodyti, kad kalba ne tuščiai, oriai nučiuožė pro mus, nuščiurusi dievybė, apgaubta prieblandos.— Aš dainavau:

Tarki „taip"
Ir tapsi ponia Brelegan,
Neatstumk,
Žavioji Džuli Kelegan.

Balsas buvo kaip nesavas. Vaje vaje, gaila buvo žiūrėti į tas moterėles. Vargšiukės puolė kniūbsčios ant žemės. Praeidamas pro paskutinę, pamačiau, kad ji tiesė pirštelius, lyg būtų norėjusi paliesti mano pėdas. Tai aš, kad jai tektų daugiau garbės, štai šito rausvo apsiausto kraštu perbraukiau jai per galvą ir nėriau į tamsą kitoje šventyklos pusėje, bet pakliuvau tiesiai į rankas dideliam storam šventikui. Aš tenorėjau išsinešdinti lauk. Todėl griebiau jam už riebaus pagurklio, kad jis net amo neteko. „Išeit! — sakau.— Kur durys, tu riebus pagoni?" — „Oo!" — žioptelėjo jis.— „Žmogus esu,— sakau.— Baltasis žmogus, kareivis, paprastas kareivis. Kur užpakalinės durys?" —

„Čia“,— sako storasis bičiulis ir neria į kažkokį koridorių už didžiulio jaučio pavidalo dievo. Staiga prisiminiau, kad šitai šventyklai būsiu suteikęs stebuklingos vardą artimiausiems penkiasdešimčiai metų. „Ne taip greit“,— sakau ištiesdamas abi rankas ir mirktelėdamas. Tas senas vagišius tėviškai nusišypsojo. Suėmiau jį už sprando, kad, ko gero, nesuvarytų man peilio, ir du kartus pervedžiau jį koridoriumi pirmyn atgal, kad atsikvošėtų. „Ramiau“,— sako jis angliškai. „Dabar kalbi kaip žmogus,— sakau.— Kiek man duosi už tai, kad galėsi naudotis tokiu gražiu palankinu, kurio pasiimti neturiu kada?“ — „Nekalbėkit“,— sako jis. „Tikrai? — sakau.— Tačiau tu gali duoti man pinigų traukinio bilietui. Man toli namo, o aš juk padariau paslaugą“. Tai geras daiktas būti šventiku! Seniui nereikėjo judinti banko sąskaitos. Aš jums vėliau įrodysiu. Taigi jis panaršė panaršė po savo skarmalus ir ėmė dėti man į rieškučias kiek telpa dešimties rupijų banknotus, senovines penkiolikos rupijų aukso monetas ir rupijas.

— Meluoji! — tarė Oterisas.— Arba tu kuoktelėjai, arba gavai saulės smūgį. Čiabuviai neatiduoda aukso monetų, nebent jeigu atimi. Negalimas daiktas.

— Tuomet mano melagystės ir mano saulės smūgis užkasta aure ten po velėna,— nesutrikęs atšovė Malvenis, galvos linktelėjimu parodydamas anapus brūzgyno.— Ir labai galimas daiktas, galimesnio tavo kojos dar nėra pasiekusios, Oterisai, sūnau. Mano apskaičiavimu, ten bus keturi šimtai keturiasdešimt keturios rupijos ir didelė stora aukso grandinė, kurią paėmiau iš jo atminimui.

— Ir jis tau atidavė iš meilės? — paklausė Oterisas.

— Mes buvom vieni tame koridoriuje. Gal ir truputį per griežtai elgiausi, bet nepamirškit, ką padariau šventyklos labui ir amžinam tų moterų džiaugsmui. Ir taip pigiai. Būčiau paėmęs daugiau, jei būčiau radęs. Galų gale iškračiau senį nuo galvos ligi kojų, bet jau nieko nebepešiau. Tuomet jis atidarė kito koridoriaus duris, ir aš pasijutau ligi kelių stovįs Benareso upės vandenyje, o jis bjauriai dvokia. Dar daugiau, išlipau į krantą netoli deginimo vietos, kur spragėjo lavonai. Buvo pati naktis, mat šventykloje išbuvau keturias valandas. Pakrantėje radau pririštą daugybę valčių, pasiėmiau vieną ir perplaukiau upę. Paskui parėjau namo ir pralaukiau iki vakaro.

— Ir kaip ištvėrei, po galais? — paklausiau.

— O kaip seras Frederikas Robertsas iš Kabulo atžygiavo į

Kandaharą[6]? Ėjo, ir gana, ir nė sykio neprasitarė, kaip sunku buvo. Todėl jis ir yra tas, kas yra. O dabar...— Malvenis plačiai nusižiovavo,— dabar noriu eiti ir prisistatyti už pasišalinimą be leidimo.

— Malveni,— tariau tyliai,— jei sugalvosi kokį pasiteisinimą, kuris pulkininkui būtų nors kiek priimtinas, jaučiu, kad išsisuksi gaudamas vien pabarti. Atgabenta naujokų, ir...

— Nebesakykit nieko, pone. Argi seniui pasiteisinimų reikia? Tai ne mano būdui, bet jis jų sulauks.

Ir jis nuplasnojo į kareivines, garsiai dainuodamas:

Ir atėjo su sargyba,
Ir patupdė į daboklę,
Kad elgiaus ne kaip doras kareivis.

Nedelsdamas jis pasidavė nudžiugusiems ir kone apsiverkusiems sargybiniams ir buvo draugų didžiai įvertintas. Tačiau pulkininkui pasakė, kad jį ištikęs saulės smūgis ir kad pragulėjęs be sąmonės pas kaimietį ant gulto valandų valandas; pasikvatojant nesusipratimas buvo draugiškai likviduotas, taigi kitą dieną Malvenis jau galėjo mokyti naujokus, kaip „bijoti Dievo, tarnauti karalienei, taikliai šaudyti ir žiūrėti švaros“.

•

GRAŽIAUSIA PASAULY ISTORIJA

Nejau nebegrįš daugiau,
Nugrims nebūtin tas pasaulis,
Kuriam aš karalius buvau
O tu buvai vergas bedulis?

V. E. Henlis[1]

Jo pavardė buvo Čarlis Mierzas; vienturtis našlės sūnus, jis gyveno šiaurinėje Londono dalyje ir kasdien atkakdavo į Sitį, kur dirbo viename banke. Jis buvo dvidešimties metų ir kamuojamas visokiausių aspiracijų. Sutikau jį viešoje biliardinėje, ten markeris vadino jį tėvų duotu vardu, o jis markerį -- Jaučiaakiu. Šiek tiek nervingai Čarlis paaiškino atėjęs tik pasižiūrėti, tačiau stebėti tokius žaidimus jauniems žmonėms nėra pigi pramoga, ir aš pasiūliau Čarliui keliauti namo, pas mamą.

Šitaip mes pirmą kartą artimiau susipažinome. Retsykiais jis užsukdavo vakarais pas mane, užuot lakstęs po Londoną su bendradarbiais klerkais, ir netrukus, kalbėdamas apie save taip, kaip ir dera jaunam žmogui, atskleidė man savo aspiracijas, kurios visos buvo literatūrinės. Jis troško, kad jo vardas taptų nemirtingas — visų pirma per poeziją, nors nesibodėjo siųsti ir pasakojimų apie mylinčius ir mirštančius herojus į žurnalus, kurių galima nusipirkti automatuose už vieną pensą. Man buvo lemta tyliai sėdėti ir klausyti, kaip Čarlis skaito kilometrines eiles ir fragmentus pjesių, neabejotinai sukrėsiančių pasaulį. Jis man atsilygindavo beribiu patiklumu, o juk jauno žmogaus paslaptys bei rūpesčiai bemaž tokie pat šventi, kaip ir nekaltos mergaitės. Čarlis niekad nebuvo įsimylėjęs, bet pirma proga labai norėjo tą padaryti; jis tikėjo viskuo, kas gera ir garbinga, ir sykiu savotiškai stengėsi man parodyti, kad yra nepėsčias, kaip ir dera banko tarnautojui, uždirbančiam dvidešimt penkis šilingus per savaitę. Jis rimuodavo „balandėlė" su „valandėlė" ir „birželis" su „dainelės", šventai tikėdamas, kad lig šiol šie žodžiai nebuvę surimuoti. Ilgus nevykusius tarpus savo pjesėse paskubom užpildydavo atsiprašinėjimais bei remarkomis ir varydavo toliau, visa, ką

ketino parašyti, regėdamas taip aiškiai, jog įsivaizduodavo jau parašęs ir laukdavo mano plojimų.

Man regis, motina neskatino jo aspiracijų, ir aš žinojau, kad namie jo rašomasis stalas buvo prausyklės kraštas. Šitai jis man pasakė vos susipažinus, versdamas mano knygų lentynas, o po valandėlės ėmė maldauti, kad pasakyčiau tiesą apie sugebėjimus „parašyti, žinote, tikrai didelį dalyką“. Gal būsiu jį per daug padrąsinęs, nes vieną vakarą jis atėjo pas mane iš susijaudinimo degančiomis akimis ir uždusęs tarė:

— Atleiskite... ar galima būtų čia pasėdėti ir per vakarą parašyti? Aš tikrai netrukdysiu. Pas mamą neturiu kur rašyti.

— Kas nutiko? — paklausiau, puikiai žinodamas kas.

— Man šovė į galvą idėja, iš kurios išeis nuostabiausia istorija, tokios dar nėra buvę parašyta. Leiskite man ją čia užrašyti. Šitokia idėja!

Nebuvo kaip atsakyti. Paruošiau jam stalą; beveik nepadėkojęs, iškart įknibo dirbti. Visą pusvalandį be perstojo skrebėjo plunksna. Paskui Čarlis atsiduso ir ėmė pešiotis plaukus. Plunksna skrebėjo vis lėčiau, vis daugiau braukė, galop visai sustojo. Gražiausia pasauly istorija užkliuvo.

— Išėjo baisi nesąmonė,— tarė jis graudžiai.— O kai galvojau, atrodė toks geras dalykas. Dėl ko taip yra?

Nenorėjau sugadinti jam nuotaikos, pasakydamas teisybę. Todėl atsakiau:

— Gal šiandieną neturite ūpo rašyti...

— Oi ne, turiu — kai nežiūriu į šį niekalą. Fe!

— Perskaitykit, ką parašėte,— paprašiau.

Jis ėmė skaityti, parašyta buvo be galo prastai, o po kiekvieno itin pompastiško sakinio dar stabtelėdavo, tikėdamasis bent menko pagyrimo, mat didžiavosi tais sakiniais; aš ir žinojau, kad taip bus.

— Reikėtų glausčiau,— atsargiai pasiūliau.

— Nenoriu nieko išmesti. Nemanau, kad galima pataisyti neiškreipiant prasmės. Kai garsiai skaitau, atrodo geriau negu tada, kai rašiau.

— Čarli, jūs sergate pavojinga liga, kuria užsikrėtusi daugybė žmonių. Palikit rašinį ir vėl pamėginkit po savaitės.

— Aš noriu iš karto. O kaip jums patiko?

— Ką aš galiu pasakyti apie nebaigtą istoriją? Papasakokit ją, kaip esat sugalvojęs.

Čarlis ėmė pasakoti, ir jo pasakojime buvo viskas, kam jo neišmanymas taip stropiai neleido patekti į rašomus žodžius. Žiūrėjau ir stebėjausi: nejau iš tikrųjų jis nežino, kokia originali, kokia didi jam į galvą šovusi idėja. Išties tai idėjų idėja. Yra buvę, kad žmonės nesitveria išdidumu dėl dešimteriopai menkesnių ir nerealesnių idėjų. Tačiau Čarlis naiviai tauškėjo toliau, tikros fantazijos srautą vis perkirsdamas kokiu klaikiu sakiniu, kurį jisai siūlė panaudoti. Išklausiau jį iki galo. Kvaila būtų leisti, kad idėja pasiliktų nenuovokiose jo rankose, juk aš su ja galiu šitiek nuveikti! Žinoma, ne viską iš jos būtų galima padaryti, bet vis dėlto — daug!

— Kokia jūsų nuomonė? — pagaliau jis paklausė.— Manau pavadinti ją „Laivo istorija".

— Man atrodo, kad idėja labai gera, bet neilgai pajėgsit ją valdyti. Sakau gal...

— Ar jums ji praverstų? Ar norėtumėte jos? Man būtų garbė,— skubiai patikino Čarlis.

Maža kas yra pasaulyje maloniau kaip nekaltas, karštas, nežabotas ir atviras jauno žmogaus žavėjimasis. Net aklai atsidavusi moteris nemėgdžioja dievinamo vyriškio eigasties, nenešioja skrybėlaitės pakreipusi taip kaip jis ir nekaišioja į savo kalbą jo mėgstamų keiksmažodžių. O Čarlis elgėsi kaip tik taip. Vis dėlto turėjau nuraminti savo sąžinę prieš pasisavindamas Čarlio mintis.

— Sudarom tokį sandėrį. Duodu penkis svarus už idėją,— pasiūliau.

Čarlis beregint vėl virto banko tarnautoju.

— Ką jūs, nieku gyvu! Žinote, tarp dviejų bičiulių, jei galima jus taip vadinti... Be to, man, kaip inteligentui, nedera. Imkite idėją, jeigu reikalinga. Aš jų turiu apsčiai.

Ir turėjo,— niekas to nežinojo geriau už mane,— tačiau tos idėjos buvo svetimos.

— Tebūnie tai lyg ir biznis... dviejų inteligentų,— pasakiau.— Už penkis svarus prisipirksite kiek norėsite poezijos knygų. Biznis yra biznis, būkit ramus, nesiūlyčiau tokios kainos, jei...

— Na, jeigu šitaip sakote...— tarė Čarlis, aiškiai suviliotas minties apie knygas.

Taigi susitarėme, kad jis kartas nuo karto ateis pas mane su visomis idėjomis, turės čia stalą rašymui ir neribotą teisę kamuoti mane visais savo eilėraščiais ir jų fragmentais. Po to paklausiau:

— Nagi pasakykit, kaip jums atėjo į galvą ši idėja?

— Ėmė ir atėjo,— atsakė Čarlis išplėsdamas akis.

— Taip, bet jūs daug papasakojot apie herojų to, ką tikriausiai buvot kur nors skaitęs.

— Nėra kada man skaityti, nebent kai jūs čia leidžiate pasėdėti, o sekmadieniais aš perdien važinėjuos dviračiu arba einu prie upės. Nejau herojus kuo nors blogas, ką?

— Papasakokite dar kartą, tuomet paaiškės. Sakot, jūsų herojus buvo piratas. Kur jis gyveno?

— Žemutiniame denyje, laive, apie kurį jums kalbėjau.

— Kokiame laive?

— Tokiame su irklais, pro irklaskyles veržiasi vanduo, o vyrai irkluoja, jų kojos ligi kelių mirksta. Tarp abiejų irklų eilių yra tiltelis, prižiūrėtojas vaikšto tuo tilteliu ir ragina.

— Iš kur jūs žinote?

— Kad taip yra. Viršuje ištempta virvė, galais pririšta prie viršutinio denio, kad prižiūrėtojas galėtų nusitverti, laivui susiūbavus. Kai vieną kartą prižiūrėtojas, nespėjęs nusitverti virvės, nukrenta pas yrėjus, įsidėmėkit, herojus ima iš jo juoktis ir už tai gauna į kailį. Žinoma, jis prirakintas prie irklo — herojus.

— Kaip jis prirakintas?

— Geležiniu lanku apie juosmenį, pritvirtintu prie suolo, ant kurio jis sėdi, ir tokiu antrankiu ant kairės rankos riešo, kuriuo jis prirakintas prie irklo. Jisai sėdi žemutiniame denyje, kur laikomi patys blogiausi, šviesa ten patenka tik pro liukus ir irklaskyles. Negi negalite įsivaizduoti, kaip saulės spindulys, šiaip taip prasiskverbęs pro plyšelį tarp irklo ir skylės krašto, šokinėja, laivui supantis?

— Aš tai galiu, bet neįsivaizduoju, kad jūs galėtumėt įsivaizduoti.

— O kaip kitaip galėtų būti? Tik paklausykit. Ilgaisiais irklais viršutiniame denyje irkluoja po keturis vyrus ant vieno suolo, viduriniaisiais — po tris, o apatiniais — po du. Atsiminkite, kad žemutiniame denyje visiškai tamsu ir visi vyrai išprotėja. Kai šiame denyje miršta koks vyras prie irklo, jis neišmetamas per bortą, bet, vis taip pat prirakintas, supjaustomas ir gabalėliais iškaišomas pro irklaskyles.

— Kodėl? — griežtai paklausiau, nustebintas ne tiek pačios informacijos, kiek griežto tono, kuriuo ji buvo pasakyta.

— Kad būtų mažiau vargo ir kiti bijotų. Užtempti vyro lavonui į viršutinį denį reikia dviejų prižiūrėtojų; žemutinio denio

yrėjai, palikti be priežiūros, be abejo, nustotų irkluoti ir mėgintų, drauge stodamiesi, grandinėmis išrauti suolus.

— Jūsų itin toliaregiška vaizduotė. Kur jūs skaitėte apie galeras ir galerų vergus?

— Neatsimenu, kad būčiau kur. Progai pasitaikius, pats mėgstu pairkluoti. Tačiau jei taip sakote, gal ir būsiu ką skaitęs.

Netrukus jis išėjo derėtis su knygų pardavėjais, o aš likau spėlioti, kaip dvidešimtmetis banko tarnautojas galėjo įduoti man šią beprotiškų ir žiaurių nuotykių, maišto, piratavimo ir mirties bevardėse jūrose istoriją, kupiną smulkiausių detalių, papasakotų su tvirčiausiu įsitikinimu.

Per žūtbūtinį sukilimą prieš prižiūrėtojus jis herojų padarė laivo vadu ir galų gale salos karaliumi — „kažkur jūroje, žinote"; o gavęs iš manęs niekingus penkis svarus, pradžiugo ir išlėkė pirkti kitų žmonių idėjų, kad jos galėtų išmokyti, kaip rašyti knygas. Aš guodžiausi tuo, kad šią idėją nusipirkau teisėtai, ir maniau, jog ja deramai pasinaudosiu.

Kitą kartą jis atėjo girtas girtutėlis nuo šitiekos poetų, pirmąsyk atrastų. Vyzdžiai buvo išsiplėtę, žodžiai klupinėjo vieni ant kitų, o pats negalėjo išsiropšti iš citatų. Labiausiai buvo apsvaigęs nuo Longfelou[2].

— Argi ne puiku? Ar ne nuostabu? — jis sušuko, atsainiai pasisveikinęs.— Paklausykit:

Negi tu,— girdi atsakant,—
Jūros paslaptis žinai?
Tik su tais, kas jos nepaiso,
Kalba niaurūs vandenai[3].

Dievaži!

Tik su tais, kas jos nepaiso,
Kalba niaurūs vandenai,—

jis pakartojo dvidešimt kartų, žingsniuodamas po kambarį, visai mane užmiršęs.

— Bet aš ir tai suprantu,— jis tarė sau.— Neišmanau, nė kaip jums dėkoti už tuos penkis svarus. Štai dar klausykit:

Menu aš juodą uostą ir laivus,
Bangas menu aršias,

Ispanų jūros vilkus rūsčius,
Grožybių slaptingų pilnus laivus
Ir paslaptis jūros baisias[4].

Man neteko nepaisyti pavojų, bet jaučiausi, lyg viską apie tai žinočiau.

— Jūs, atrodo, tikrai nusimanote apie jūrą. Ar esate ją kada nors matęs?

— Kartą vaikystėje buvau Braitone[5]; šiaip mes gyvenome Koventryje, prieš atsikeldami į Londoną. Aš niekad nemačiau,

Kaip užgriūna vandenyną
Paskutinė
Ekvinokcijos audra[6].

Jis papurtė mane už peties, norėdamas, kad aš suprasčiau, kokia aistra purto jį patį.

— Užėjus tokiai audrai,— jis kalbėjo toliau,— man regis, visi irklai tame laive, apie kurį kalbėjau, lūžta ir piestu stodamiesi sutraiško yrėjų krūtines. Beje, ar jau ką paveikėte su ta mano idėja?

— Ne. Laukiau, kol apie ją daugiau išgirsiu iš jūsų. Pasakykit, kodėl vis dėlto nė kiek neabejojate dėl laivo įrangos? Juk nieko nenutuokiate apie laivus.

— Nežinau. Kol nemėginu užrašyti, viskas man realu kaip ir bet koks kitas daiktas. Kaip tik galvojau apie tai praeitą naktį, po to, kai man paskolinot „Lobių salą“[7], ir aš galiu pridurti visokiausių naujų dalykų.

— Kokių?

— Apie vyrų maistą: supuvusias figas, pajuodusias pupas, vyną odiniame maiše, kuris būdavo siunčiamas per suolus.

— Nejau laivas buvo taip seniai pastatytas?

— Kaip seniai? Aš nežinau, seniai tas buvo ar ne. Tai tik idėja, bet kai kada ji atrodo kaip tikras daiktas. Gal jums atsibodo, kad vis apie ją kalbu?

— Nė kiek. Gal dar ką turit pridurti?

— Taip, nesąmonių.

Čarlis truputį paraudo.

— Nesvarbu, pasiklausysim.

— Na, galvojau apie tą istoriją, paskui atsikėliau ir lapelyje

užrašiau tai, ką yrėjai galėjo būti irkluose išraižę su antrankių briaunom. Nuo to idėja tapo panašesnė į tikrovę. Žinote, man viskas atrodo taip tikra.

— Ar turite čia tą popierėlį?

— Taaip, bet kas, kad aš parodysiu? Priraizgyta, ir gana. Tačiau vis tiek galėtume įdėti knygos tituliniame puslapyje.

— Šitomis smulkmenomis aš pasirūpinsiu. Parodykit, ką jūsų vyrai rašė.

Jis išsitraukė iš kišenės lapelį užrašų popieriaus, jame buvo pakraigliota viena vienintelė eilutė, ir aš rūpestingai jį pasidėjau į šalį.

— Ką tai turėtų reikšti angliškai? — paklausiau.

— O, nežinau. Galbūt „velniškai pavargau". Nesąmonė,— pakartojo jis,— bet visi tie vyrai laive atrodo man tikri, kaip gyvi žmonės. Darykit pagaliau ką nors su mano idėja, norėčiau pamatyti ją parašytą ir išspausdintą.

— Tačiau iš to, ką papasakojote, bus ilga knyga.

— Tai parašykit ją. Jums reikia tik atsisėsti ir parašyti.

— Duokite man dar truputėlį laiko. Gal turite daugiau kokių idėjų?

— Kol kas ne. Dabar skaitau visas nusipirktas knygas. Nuostabios.

Kai jis išėjo, pažvelgiau į lapelį su užrašu. Ir atsargiai susiėmiau už galvos, norėdamas įsitikinti, ar ji savo vietoj. Tada... nebežinau, kaip išėjau iš namų ir atsidūriau Britų muziejaus koridoriuje, tik pasijutau prie durų su lentele „Pašaliniams įeiti draudžiama" bekalbąs su policininku. Kuo mandagiausiai reikalavau „senovės Graikijos specialisto". Policininkas težinojo vien muziejaus taisykles, tad man prisiėjo apieškoti visą teritoriją. Senyvas džentelmenas, atitrauktas nuo priešpiečių, paėmė popierėlį dviem pirštais ir, niekinamai prunkštelėjęs, užbaigė mano ieškojimus.

— Ką tat reiškia? Hm? — tarė jis.— Kiek suprantu, mėginta rašyti labai iškraipyta graikų kalba,— čia jis reikšmingai pažvelgė į mane,— imituojant visiškai neraštingą... e... asmenį.— Jis iš lėto perskaitė: — „Polokas, Erkmanas, Taušnicas, Heniker"[8]... Keturios pažįstamos pavardės.

— Ar galite pasakyti, ką tas iškraipymas galėtų reikšti — kokią turi prasmę?

— Šiame darbe aš... daugybę kartų... esu mirtinai išvargęs. Štai kokia prasmė.

Jis grąžino popierėlį, ir aš išdūmiau nė nepadėkojęs, nepasiaiškinęs ir neatsiprašęs.

Buvo galima atleisti, kad šitiek daug užmiršau. Ne kam kitam, o man duota proga parašyti nuostabiausią pasaulyje knygą, ne bet ką, o graikų galeros vergo istoriją, papasakotą jo paties. Nėra ko stebėtis, kad Čarliui jo sapnai atrodė realūs. Lemtis, kuri taip rūpestingai uždaro mums už nugaros gyvenimo duris, šį kartą nieko nelaimėjo, ir Čarlis, pats to nenumanydamas, žvelgė ten, kur žmogui buvo uždrausta sąmoningai pažvelgti nuo pat Laiko pradžios. Dar daugiau — jis visiškai nesuvokė, kokias žinias man pardavė už penkis svarus; jis ir toliau nesuvoks, nes banko tarnautojams metempsichozė[9] nesuprantama, o solidus komercijos mokslas apsieina be graikų kalbos. Jis man parūpins — čia aš ėmiau šokinėti tarp nebylių Egipto dievų ir juoktis jiems į aptrupėjusius veidus — faktų, kad mano istorija būtų įtikima, tokia įtikima, jog pasaulis ją sveikins kaip drąsią ir patrauklią beletristiką. Ir aš, vien aš težinosiu, kad ji visiškai ir iš tiesų tikra. Mano, vien mano rankose šis brangakmenis, kurį reikia nušlifuoti. Ir aš vėl pasileidau šokti tarp dievų, kol mane užmatė policininkas ir žengė mano pusėn.

Dabar tik reikėjo pakurstyti Čarlį, kad pasakotų, o tai nesunku. Tačiau buvau pamiršęs nelemtas poezijos knygas. Jis ateidavo pas mane, apsvaigęs nuo Bairono, Šelio ar Kitso, ir naudos iš jo būdavo kiek iš sugedusio fonografo. Žinodamas, kas šis jaunuolis buvo ankstesniuose gyvenimuose, ir bijodamas praleisti bent vieną žodį iš to, ką jis plepa, negalėdavau nuslėpti savo pagarbos ir susidomėjimo. Jis tai suprasdavo neteisingai: manydavo, kad pagarbą sukėlė dabartinė siela to Čarlio Mierzo, kuriam gyvenimas buvo naujas kaip Adomui, o susidomėjimą — jo skaitymas; jis bandydavo mano kantrybę deklamuodamas poeziją — dabar jau ne savo, bet kitų. Trokšdavau, kad visi anglų poetai būtų išbraukti iš žmonijos atminties. Keikdavau didžiausius dainingosios mūzos tarnų vardus, nes jie išmušdavo Čarlį iš tiesioginio pasakojimo kelio, o vėliau dar ir paakindavo juos mėgdžioti; tačiau aš tramdydavau savo nekantrumą, kol atslūgdavo pirmoji ekstazės banga ir vaikinas vėl imdavo prisiminti savo sapnus.

— Kas iš to, kad papasakosiu, ką aš galvoju, jei tie žmonės

rašė kūrinius, skirtus angelams skaityti? — jis ėmė aimanuoti vieną vakarą.— Kodėl neparašote taip kaip jie?

— Manau, kad jūs nelabai teisus mano atžvilgiu,— pasakiau vos valdydamasis.

— Aš gi papasakojau jums istoriją,— jis tarė netrukus ir vėl įsigilino į „Larą“[10].

— Bet man reikia detalių.

— To, ką aš svaičioju apie tą laiviūkštį, kurį jūs vadinate galera? Nėr lengviau. Pats galite sugalvoti. Atsukit dujas labiau, noriu skaityti.

Kad kiek būčiau sudaužęs dujinės lempos gaubtą jam virš galvos, įpykintas begalinio jo kvailumo. Tikrai būčiau galėjęs pats viską sugalvoti, jei būčiau žinojęs tai, ko Čarlis nežinojo žinąs. Kadangi durys man buvo užtrenktos, beliko tenkinti jo jaunatviškus norus ir stengtis palaikyti gerą jo nuotaiką. Akimirką užsimiršęs, galėjau sugadinti neįkainojamą pasakojimą; jis tolydžio nusviesdavo knygas — jas laikė mano namuose, nes motina būtų pakraupusi, matydama šitiek vėjais išmestų pinigų,— ir leisdavosi į sapnų jūrą. Kelintą kartą prakeikiau visus Anglijos poetus. Nuolaidų banko tarnautojo protą nustelbė, paveikė ir iškreipė kitas protas — iš jo skaitytų knygų, o rezultatas buvo visokių balsų maišalynė: visai kaip daina, paniurnėta miesto telefonu pačiame darbo dienos įkarštyje.

Jis kalbėjo apie galerą — jo paties galerą, tiktai šito nežinojo,— ir iliustravo „Nuotakos iš Abido“ pavyzdžiais. Jis pasakojo herojaus nutikimus „Korsaro“ citatomis, dėstė išmintingus ir drąsius apmąstymus apie moralę iš „Kaino“ ir „Manfredo“, tikėdamasis, kad aš juos visus panaudosiu. Tik priėjus Longfelou, erzinančios priešpriešinės srovės nurimo, ir aš pamačiau, kad Čarlis kalba tiesą, tai, ką jis prisimena.

— Kaip jums tai patinka? — paklausiau vieną vakarą, supratęs, kokioje terpėje jo atmintis ima geriau darbuotis, ir, nespėjus jam paprieštarauti, perskaičiau visą „Sagą apie karalių Ulafą“[11]!

Jis klausėsi prasižiojęs, išraudęs, rankomis mušdamas taktą į atkaltę sofos, ant kurios gulėjo, kol aš priėjau šį „Giesmės apie Einarą Tamberskelverį“[12] posmą:

Strėlę mirtiną iššovęs
Einaras sušuks:
„Greit norvegai, o Valdove,
Prieš tave suklups“.

Jisai alpėjo nuo palaimingų garsų.

— Čia truputį geriau nei Baironas,— pasakiau įsidrąsinęs.

— Geriau? Čiagi teisybė! Iš kur jis būtų galėjęs žinoti tokius dalykus?

Aš ėmiau skaityti toliau:

„Kas gi čia? — karalius dairos
Denio vidury.—
Aš girdžiu, lyg dužtų laivas
Seklumos smėly“.

— Iš kur jam žinoti, kaip dūžta laivas ir lūžta irklai — visi iš eilės drrrr? Žinote, praeitą naktį aš... Tačiau grįžkite atgal ir dar kartą perskaitykite „Dejonių uolą“[13].

— Ne, aš pavargau. Geriau pasišnekėkim. Kas buvo praeitą naktį?

— Sapnavau baisų sapną apie mūsų galerą. Lyg būčiau paskendęs per mūšį. Matot, uoste mes plaukėm šalia kito laivo. Jūra buvo rami, tik mūsų irklai ją šiaušė. Ar žinot, kur mano vieta galeroje?

Iš pradžių jis kalbėjo nesklandžiai, kaip tikras anglas, visad bijantis būti išjuoktas.

— Ne. Man tas naujiena,— kukliai atsakiau, o širdis ėmė smarkiau plakti.

— Prie ketvirto irklo, skaičiuojant nuo laivo nosies, viršutinio denio dešinėje pusėje. Prie šio irklo prirakinti buvom keturiese. Prisimenu, kaip žiūrėjau į vandenį ir bandžiau nudaužti antrankius, kol neprasidėjęs mūšis. Paskui mes susilyginome su anuo laivu, jų kariai peršoko per mūsų falšbortą, mano suolas lūžo, ant manęs užgriuvo kiti trys, o didžiulis irklas dar prispaudė visus iš viršaus.

— Na?

Čarlio akys gyvai švietė. Jos žvelgė į sieną už mano kėdės.

— Nežinau, kaip mes kovėmės. Aš gulėjau kniūbsčias denyje, mane trypė kojos. Paskui yrėjai kairėje pusėje — žinote, prirakinti prie savo irklų,— pradėjo šaukdami irtis atgal. Girdėjau, kaip burbuliuoja vanduo, mūsų galera sukosi ratu kaip koks grambuolys, tikrai kaip grambuolys, ir aš gulėdamas supratau, kad tiesiai į mus artėja galera, pasiruošusi taranuoti mūsų kairįjį bortą. Kiek pakėlęs galvą, viršum falšborto išvydau jos burę. Mes norėjome susidurti su ja nosimis, bet nespėjome. Įstengėme tik mažumėlę pasisuk-

ti, nes galera iš dešinės užmetė abordažo kablius ir mus sustabdė. O tada pasigirdo baisus trenksmas! Kita galera, žinote, ta, kur plaukė, įsibedė mums į šoną ir sulaužė kairiuosius irklus. Žemutinio denio irklų drūtgaliai pralindo pro denio lentas, vienas net išlėkė į orą ir nukrito man prie galvos.

— Kaip tat atsitiko?

— Plaukiančios galeros priekis suvarė juos pro irklaskyles, ir žemesniuose deniuose girdėjau velnišką triukšmą. Tuomet jos priekis trenkė mūsų laivui beveik per vidurį, jis pakrypo, ir dešiniosios galeros vyrai atkabino kablius bei virves ir ėmė svaidyti į mūsų viršutinį denį visokius daiktus — strėles, karštą dervą ar šiaip kažką karšta, mūsų kairysis bortas vis kilo, kilo ir kilo, dešinysis ėmė nirti, aš pasukau galvą ir pamačiau, kaip vanduo sustingo prie falšborto krašto ir siūbtelėjo žemyn ant mūsų visų, kurie buvome dešinėje pusėje, tada aš pajutau smūgį į nugarą ir atbudau.

— Palauk, Čarli. Kai vanduo užliejo falšbortą, kaip jis atrodė?

Aš žinojau, kodėl klausiu. Sykį vieno mano pažįstamo tarnas skendo su prakiurusiu laivu ramioje jūroje: jis matė, kaip vanduo, prieš pat užliedamas denį, akimirką sustingo.

— Vanduo buvo kaip įtempta bandžos styga, atrodė, kad šitaip liks amžinai,— pasakė Čarlis.

Tikrai! Tas žmogus pasakojo: „Atrodė, lyg ties falšbortu būtų buvus ištempta sidabrinė viela, maniau, kad ji niekad nenutrūks". Užu šitą neįkainojamą patirtį jisai sumokėjo viską, išskyrus gyvybę, ir aš nukeliavau dešimt tūkstančių tokių sunkių mylių, norėdamas su juo pasimatyti ir išgirsti apie tai iš antrų lūpų. Bet Čarlis, banko tarnautojas, uždirbąs per savaitę dvidešimt penkis šilingus, niekad neiškėlęs kojos toliau, negu siekia Londono omnibusas, žinojo viską. Menka man paguoda, jog kadaise kažkuriame savo gyvenime jis turėjo žūti, kad šiandien iš to jam būtų naudos. Gal aš irgi buvau miręs ne kartą, bet kadangi turėjau galimybę savo žinojimu pasinaudoti, durys man užtrenktos.

— O paskui? — paklausiau, visaip stengdamasis nuvyti pavydo kipšiuką.

— Įdomiausia, kad per visą tą košę nejutau nė kruopelės nustebimo ar baimės. Matyt, tas mūšis man buvo toli gražu ne pirmas, nes aš taip ir pasakiau kaimynui, kai kilo triukšmas. Tačiau tas galvijas denio prižiūrėtojas neatrakino grandinių ir neleido mums paban-

dyti laimės. Jis visad sakydavo, kad po mūšio mums būsią grąžinta laisvė, bet nebuvo grąžinta, nebuvo.

Čarlis liūdnai palingavo galva.

— Koks niekšas!

— Tikrai niekšas. Jis niekad neduodavo sočiai pavalgyti, o kartais mes taip ištrokšdavome, kad gerdavome sūrų vandenį. Aš tebejaučiu sūraus vandens skonį.

— Dabar papasakok apie uostą, kur vyko mūšis.

— Šito nesapnavau. Tik žinau, kad tai buvo uostas, nes mūsų laivas buvo prirakintas prie žiedo baltoje sienoje, o visi akmenys po vandeniu — aptaisyti rąstais, kad bangų mūšoje mūsų taranas nenusidaužytų.

— Įdomu. Mūsų herojus buvo galeros vadas, ar ne?

— O kaipgi? Jis stovėjo laivo priešaky ir šaukė visa gerkle. Tai jis nužudė prižiūrėtoją.

— Bet jūs visi nuskendote, Čarli, ar ne?

— Kažkas čia ne taip,— suglumęs tarė jis.— Galera tikriausiai nuskendo su visais žmonėmis, bet man vis rodosi, kad herojus ir toliau gyveno. Gal įlipo į puolančią galerą. Suprantama, to aš negalėjau matyti. Buvau nebegyvas, žinote.

Jisai sudrebėjo ir pareiškė daugiau nebeatsimenąs.

Aš jo neberaginau, bet, patenkintas, kad jis nežino, kaip dirba jo paties protas, tyčia parodžiau jam Mortimero Kolinso „Sielų persikėlimą“[14] ir trumpai papasakojau siužetą, jam dar neatsivertus knygos.

— Koksai šlamštas! — tarė jis atvirai po kokios valandos.— Nesuprantu šitų jo nesąmonių apie Raudonąją planetą Nàrsą ir Karalių, ir kitko. Pamėtėkit man Longfelou.

Padaviau jam knygą ir kiek atsimindamas aprašiau jo papasakotą jūrų mūšį, vis pasitikslindamas kokį faktą ar detalę. Jis atsakydavo nepakeldamas akių, taip tvirtai, lyg visa tai, ką žinojo, būtų gulėję prieš jį, knygos lape. Kalbėjau normaliu balsu, kad nenutrūktų jo minčių tėkmė, ir žinojau, kad jis atsakinėja negalvodamas, nes jo mintys buvo toli jūroje su Longfelou.

— Čarli,— paklausiau,— kai galerų yrėjai sukilo, kaip jie nužudė prižiūrėtojus?

— Išplėšė suolus ir jais sutrupino jiems galvas. Tai įvyko, kai jūra buvo audringa. Prižiūrėtojas žemutiniame denyje nuslydo nuo vidurinio tiltelio ir nugriuvo tarp yrėjų. Jie pasmaugė jį, prispaudę

prie borto surakintomis rankomis, visiškai tyliai, o kitas prižiūrėtojas nepamatė, kas nutiko, nes buvo pernelyg tamsu. Kai jis paklausė, irgi buvo nutemptas žemyn ir uždusintas, šitaip žemutinio denio vergai skynėsi kelią aukštyn iš vieno denio į kitą, o sulaužyti suolai vilkosi jiems už nugarų. O kaip jie šaukė!

— Ir kas buvo po to?

— Nežinau. Herojus dingo — rudaplaukis, rudabarzdis ir taip toliau. Man atrodo, po to, kai pagrobė mūsų galerą.

Mano balsas jį suerzino, ir jis mostelėjo kaire ranka kaip žmogus, supykęs, kad jam trukdo.

— Nė karto neminėjote, nei kad jis rudaplaukis, nei kad pagrobė jūsų galerą,— tariau mandagiai patylėjęs.

Čarlis nepakėlė galvos.

— Rudas kaip lokys,— pasakė atsainiai.— Jis atėjo iš šiaurės; taip kalbėjo žmonės galeroje, kai jis rinkosi yrėjus — ne vergus, bet laisvus žmones. Paskui — po daugel daugel metų — atėjo žinių iš kito laivo, o gal jis grįžo...

Jo lūpos krutėjo be garso. Jis vėl gardžiavosi kažkokiu eilėraščiu.

— Tai kada pagaliau jis gyveno? — paklausiau beveik pašnibždom, kad žodžiai neužgautų tos Čarlio smegenų dalies, kuri darbavosi mano naudai.

— ...Į Krantus, ilgus Nuostabiuosius Krantus! — kiek patylėjęs atitarė jis.

— Į Furdurstrandį[15]? — paklausiau virpėdamas nuo galvos ligi kojų.

— Taip, į Furdurstrandį,— jis ištarė jau kitokiu balsu.— Ir aš mačiau...

Balsas nutrūko.

— Ar žinot, ką dabar pasakėte? — neatsargiai sušukau.

Jis pakėlė akis visiškai atitokęs.

— Ne! — atkirto jis.— Leistumėt žmogui skaityti. Paklausykit:

Oteras, senas kapitonas,
Tylėjo pagarbus,
Neklausdamas kodėl,
Paėmęs plunksną vėl,
Užrašė jo žodžius.

Karalius saksų stojos —
Įspėta jau lemtis.
Tauri galva pakyla,
Ir priešui jis prabyla:
„Va vėplio tau dantis“[16].

Dievulėliau, tai bent buvo vyrai — plaukiodavo po visą pasaulį, nežinodami, kur pasieks žemę! Oho!

— Čarli,— maldavau.— Jei nors valandėlę susikauptumėt, aš padaryčiau mūsų istorijos herojų ne blogesnį už Oterą.

— Hm! Tą eilėraštį sukūrė Longfelou. Man daugiau nerūpi rašymas. Aš noriu skaityti.

Dabar jis buvo visiškai išsiderinęs, ir aš jį palikau vieną, keikdamas savo nesėkmę.

Įsivaizduokite, kad atsidūrėte prie pasaulio lobyno durų, saugomų vaiko, tingaus nerūpestingo vaiko, žaidžiančio kauliukais, nuo kurio malonės priklauso, gausi ar negausi dovanų raktą, ir pajusite tik pusę mano kančios. Iki šio vakaro Čarlis nekalbėjo nieko, ko nebūtų galėję nutikti graikų galeros vergui. Tačiau dabar, antraip knygos būtų niekam nereikalingos, jis papasakojo apie vieną pašėlusiai narsų vikingų nuotykį, apie Torfino Karlsefnio žygį į Vyno žemę, tai yra į Ameriką[17], devintame ar dešimtame amžiuje. Jis buvo matęs mūšį uoste ir apsakęs savo paties mirtį. Tačiau šitas šuolis į praeitį buvo kur kas netikėtesnis. Ar gali būti, kad jis išgyveno gerą pustuzinį gyvenimų ir dabar miglotai prisimena kokį nors epizodą, tūkstantį metų vėlesnį? Velniška painiava, ir blogiausia, kad kas kas, o jau Čarlis Mierzas normaliomis aplinkybėmis niekad jos neišpainios. Galėjau tiktai laukti ir stebėti, tačiau atsiguliau tą naktį pilnas drąsiausių fantazijų. Nebuvo nieko neįmanoma, jei tik neapvils niekinga Čarlio atmintis.

Galėčiau iš naujo parašyti Sagą apie Torfiną Karlsefnį, kaip ji dar niekada nebuvo parašyta, galėčiau papasakoti pirmojo Amerikos atradimo istoriją, pats būdamas jos atradėju. Tačiau aš visiškai priklausiau nuo Čarlio, o kol Čarlis turės bent vieną Bono[18] tomą po tris šilingus ir šešis pensus, tol nekalbės. Aš nedrįsau jo tiesiai barti, nelabai drįsau ir priminti, nes susidūriau su tūkstančio metų senumo įvykiais, papasakotais šių dienų vaikino, o šių dienų vaikinas jautrus kiekvienam balso niuansui ir pasakytai nuomonei, tad jis meluoja net norėdamas sakyti tiesą.

Nemačiau jo beveik savaitę. Paskui sutikau Greisčerčo gatvė-

je[19] su buhalterijos knyga, grandine prirakinta prie diržo[20]. Jam reikėjo eiti su reikalais per Londono tiltą, ir aš jį palydėjau. Nuo jo dvelkte dvelkė tos knygos reikšmingumu ir dar savo didybe. Eidami per Temzę, sustojome pasižiūrėti garlaivio, iš kurio buvo kraunami didžiuliai balto ir juodo marmuro luitai. Pro garlaivio priekį plaukė barža, toje baržoje mūkė vieniša karvutė. Banko tarnautojo Čarlio veidas virto nepažįstamo ir,— nors jis nebūtų patikėjęs,— daug įžvalgesnio žmogaus veidu. Jis ištiesė ranką virš tilto turėklų ir nusikvatojęs tarė:

— Kai mūsų buliai užmaurojo, skrėlingai[21] pabėgo!

Gal tik akimirksnį patylėjau, bet baržą su karve uždengė garlaivio priekis, man dar nespėjus atsakyti.

— Čarli, kaip atrodo, kas tie skrėlingai?

— Nieko nesu apie juos girdėjęs. Skamba tarsi kokia nauja žuvėdrų rūšis. Kaip jums neatsibosta klausinėti! — atšovė jis.— Man reikia pas kasininką į Omnibusų bendrovę, antai ten. Gal lukterėtumėt, ir mes kartu užkąstume? Aš sugalvojau eilėraštį.

— Ne, dėkui. Aš eisiu. Ar jūs tikrai nieko nežinote apie skrėlingus?

— Nebent jie būtų užsiregistravę Liverpulio žirgų lenktynėms.

Jis linktelėjo ir dingo minioje.

Taigi Sagoje apie Eriką Rudąjį ar Torfiną Karlsefnį parašyta, kad prieš devynis šimtus metų, kai Karlsefnio galeros atplaukė į Leifo Eriksono namus, kuriuos Leifas buvo pastatęs nežinomoje žemėje, pavadintoje Marklandu[22], kuri gal buvo Rod Ailendas[23], o gal ir ne, skrėlingai — vienas Dievas žino, kas jie tokie buvo ir kas nebuvo,— atplaukė prekiauti su vikingais, bet pabėgo išsigandę bliovimo galvijų, Torfino atsiplukdytų. Tačiau ką apie tą nutikimą galėjo žinoti graikų vergas? Aš klaidžiojau gatvėmis, mėgindamas išnarplioti tą mįslę, bet kuo labiau sukau galvą, tuo mįslė darėsi painesnė. Tik vienas dalykas atrodė tikras, ir nuo to tikrumo man valandėlę užgniaužė kvapą. Kad ir ką sužinočiau iki galo, tai būtų ne vienos sielos gyvenimas Čarlio Mierzo kūne, o daugelio — daugelio atskirų, savarankiškų gyvenimų, praleistų mėlyname vandenyne pasaulio aušroje!

Paskui aš iš visų pusių apsvarsčiau savo padėtį.

Aišku, jei pasinaudosiu tuo, ką žinau, būsiu vienas toks ir neprilygstamas, kol visi pasidarys tokie pat išmintingi. Tai jau šis tas, bet aš buvau nedėkingas, kaip ir visi žmonės. Man atrodė baisiai ne-

teisinga, kad Čarlio atmintis mane apvylė, kai jos labiausiai reikėjo. Didžiosios dangaus jėgos,— aš pakėliau į jas akis pro rūką ir dūmus,— ar Gyvybės ir Mirties Viešpačiai žino, ką tai man žada? Ne mažiau kaip amžiną šlovę, nuostabią šlovę, kurios šaltinis — Vienas žmogus ir kuri priklauso tik jam vienam. Aš pasitenkinčiau — prisiminęs Klaivą, sustojau, apstulbintas savo nuosaikumo[24],— teise papasakoti vieną istoriją, įmesti vieną grūdelį į mūsų dienų lengvosios literatūros aruodą. Jei Čarliui būtų leista nors vieną valandą — šešiasdešimt trumpų minučių — gerai prisiminti gyvenimus, aprėpusius tūkstantį metų, aš atsisakyčiau viso pelno ir garbės, kurią man atneštų jo pasakojimas. Nedalyvaučiau sambrūzdyje, kuris apimtų žemės kampelį, pasivadinusį „pasauliu". Kūrinys būtų anoniminis. Dar daugiau, įtikinčiau kitus žmones, kad jie patys jį parašė. Jie prisamdytų užsispyrusių, tuščiagarbių anglų išgarsinti knygą svetur. Pamokslininkai joje rastų šviežią gyvenimo modelį, jie prisiekinėtų, kad jis esąs naujas ir kad jie nuėmę nuo visos žmonijos pečių ją slėgusią mirties baimės naštą. Kiekvienas Europos orientalistas ją nenuosekliai mėgintų pagrįsti sanskrito ir pali[25] tekstais. Baisios moterys prigalvotų netyrų vyriško tikėjimo variantų savo seserims tobulinti. Bažnyčios ir religijos su ja kariautų. Kol sustojo ir vėl pajudėjo omnibusas, aš spėjau numatyti kovas, kilsiančias tarp pustuzinio tikėjimų, kurie visi skelbs „Tikrosios Metempsichozės tiesas, pritaikytas pasauliui ir Naujajai Erai"; aš taip pat mačiau, kaip solidūs anglų laikraščiai lyg pasibaidžiusios karvės traukiasi nuo žavaus pasakojimo paprastumo. Mano protas peršoko šimtą... du šimtus... tūkstantį metų. Skausmingai suvokiau, kad žmonės sugadins ir iškraipys mano istoriją, kad priešiški tikėjimai apvers ją aukštyn kojom, galop vakarų pasaulis, kuriam artimesnė mirties baimė nei gyvenimo viltis, nustums ją į šalį kaip įdomų prietarą ir leisis paskui kokį nors tikėjimą, taip ilgai buvusį užmirštą, kad atrodys lyg visiškai naujas. Dėl tokių minčių aš pakeičiau sąlygas šito sandėrio, kurį sudarysiu su Gyvybės ir Mirties Viešpačiais. Tik leiskite man žinoti, leiskite parašyti šią istoriją taip, kad būčiau visiškai tikras, jog rašau tiesą, ir aš sudeginsiu rankraštį kaip šventą auką. Po penkių minučių, kai būsiu parašęs paskutinę eilutę, viską sunaikinsiu. Tačiau man turi būti leista parašyti savo kūrinį niekuo neabejojant.

Atsakymo nebuvo. Mano žvilgsnį patraukė žėrinčios „Akvariumo"[26] afišos spalvos, ir aš svarsčiau, ar būtų protinga ir apdairu įvilioti Čarlį į rankas profesionaliam hipnotikui, o jei vaikiną paveik-

tų jo galios, ar jis kalbėtų apie savo buvusius gyvenimus. Jei kalbėtų ir jei žmonės patikėtų... tačiau Čarlis išsigąstų ir susijaudintų, o gal net imtų pūstis klausinėjamas. Šiaip ar taip, jis pradėtų meluoti — iš baimės arba iš tuštybės. Jam saugiausia su manim.

— Baisiai juokingi kvailiai tie jūsų anglai,— tarė balsas pašonėje, ir atsigręžęs išvydau atsitiktinį pažįstamą, jauną bengalą, studentą teisininką Grišą Čanderį, kurį tėvas buvo atsiuntęs į Angliją mokytis civilizacijos. Senis buvo čiabuvis valdininkas, išėjęs į pensiją, ir, gaudamas per mėnesį penkis svarus pajamų, sugebėjo skirti sūnui du šimtus svarų per metus gyvenimui didmiestyje, kur šis galėjo apsimesti kilęs iš karaliaus dvaro ir pasakoti apie žiaurius indų biurokratus, kurie engia varguolius.

Grišas Čanderis buvo jaunas, tuklus, įmitęs bengalas, labai rūpestingai pasipuošęs fraku, cilindru, šviesiomis kelnėmis ir pirštinėmis. Tačiau aš jį pažinojau tomis dienomis, kai žiauri Indijos vyriausybė mokėjo už jo mokslus universitete, o jisai *„Sachi Durpan“*[27] puslapiuose spausdino pigius antivyriausybinius straipsnelius ir flirtavo su moksladraugių žmonomis.

— Labai juokinga ir labai kvaila,— tarė jis, linktelėdamas į afišos pusę.— Einu į Nortbruko klubą[28]. Gal ir jūs eisit?

Aš paėjėjau kartu.

— Jūs prastai jaučiatės,— pasakė jis.— Apie ką galvojate? Nieko nekalbate.

— Grišai Čanderi, jūs pernelyg išsimokslinęs, kad tikėtumėt Dievą, ar ne?

— O taip, čionai! Tačiau parvažiavęs turėsiu susitaikyti su populiariais prietarais ir atlikinėti apsivalymo apeigas, o mano moterys teps aliejais stabus.

— Ir pakabins *tulsi*[29], ir švęs *purohit*[30], ir vėl grąžins į kastą ir padarys iš jūsų gerą *khutri*[31], pažangusis visuomenės Laisvamani. Ir valgysite *desi* patiekalus[32], ir viskas jums patiks — nuo smarvės kieme iki garstyčių aliejaus, kuriuo būsite išteptas.

— Taip, labai patiks,— nerūpestingai tarė Grišas Čanderis.— Indusas visada indusas[33]. Tačiau man norisi sužinoti, ką anglai tariasi žiną.

— Aš papasakosiu, ką žino vienas anglas. Jums tat bus senas dalykas.

Pradėjau pasakoti Čarlio istoriją angliškai, bet Grišas Čanderis paklausė kažko savo šneka, ir pasakojimas natūraliai ėmė plaukti

kalba, geriausiai jam tinkama. Pagaliau jos niekad nebūtų įmanoma papasakoti angliškai. Grišas Čanderis klausėsi kai kada linktelėdamas, paskui atėjom pas mane, kur aš ir baigiau pasakoti.

— *Beshak,*— tarė jis filosofiškai.— *Lekin darwaza band hai.* (Be abejo, durys uždarytos.) Savo krašte esu girdėjęs, kad galima prisiminti buvusius gyvenimus. Mums tai, žinoma, įprasta, bet atsitik tu man šitaip anglui, karves valgančiam *Malechh*—parijui. Dievaži, negirdėtas daiktas!

— Pats jūs parijas, Grišai Čanderi! Ryjat karvės bifštekssą kiekvieną mielą dienelę[34]. Apsvarstykime šį klausimą. Vaikinas prisimena savo persikūnijimus.

— Ar jis tai žino? — ramiai paklausė Grišas Čanderis, sėdėdamas ant mano stalo ir mataruodamas kojomis.

Dabar jis kalbėjo angliškai.

— Nieko nežino. Jei žinotų, bene jums pasakočiau? Na, kas toliau?

— Ogi nieko toliau. Jei papasakosite draugams, jie nuspręs, kad išprotėjote, ir apskelbs laikraščiuose. Arba, tarkim, patrauks atsakomybėn už šmeižtą.

— Apie tai nekalbėkim! Ar negalima ko padaryti, kad jis išsipasakotų?

— Galima. O taiip! Tačiau jeigu jis papasakos, visas šis pasaulis akimirksniu — *instanto* — baigsis, užgrius ant jūsų galvos. Suprantate, tokie dalykai neleidžiami. Sakiau, kad durys uždarytos.

— Ir nėra jokios galimybės?

— Iš kur galėtų būti? Jūs gi krikščionis, o jūsų knygose uždrausta valgyti nuo Gyvybės medžio, antraip niekad nenumirtumėte[35]. Kaip jūs bijotumėt mirties, jei visi žinotumėt, ko jūsų bičiulis nežino, kad žino? Aš bijau netekti darbo, bet nebijau mirti, nes žinau, ką žinau. Jūs nebijote netekti darbo, bet bijote mirti. Jeigu nebijotumėt, dievaži, jūs, anglai, per valandą viską sujauktumėt, sutrikdytumėt jėgų pusiausvyrą, sukeltumėt suirutę. Nieko gero iš to. Tačiau nebijokit. Jis prisimins truputį, paskui dar mažiau ir sakys, kad jam prisisapnavę. Galiausiai viską užmirš. Kai Kalkutoje išlaikiau savo pirmą humanitarinių mokslų egzaminą, viskas taip ir liko Vordsvorto[36] chrestomatijoje. „Su atšvaistu šlovės“[37], žinote.

— Atrodo, čia bus taisyklės išimtis.

— Taisyklės neturi išimčių. Kai kurios atrodo ne tokios griežtos, bet susidūręs pamatai, kad visos vienodos. Jei tas jūsų draugas

pašnekėtų, girdi, taip ir taip, taip ir taip, užsimintų, kad prisimena visus praėjusius savo gyvenimus ar bent dalį nors vieno, po valandos banke jo nebebūtų. Jį, kaip jūs sakot, išmestų iš tarnybos, nes palaikytų išprotėjusiu ir uždarytų beprotnamy. Bičiuli, jums gi tat aišku.

— Kur nebus aišku, bet apie jį aš negalvojau. Jo vardas niekad negali pasirodyti tame pasakojime.

— Aa! Suprantu. Jis niekad nebus parašytas. Pamėginkit.

— Ir pamėginsiu.

— Dėl garbės ir dėl pinigų, žinoma.

— Ne. Dėl paties parašymo. Garbės žodis, ne daugiau.

— Vis tiek nieko negalima padaryti. Su dievais nepažaisi. Pasakojimas labai gražus ir dabar. Kaip sakoma, tenkinkis tuo, ką turi. Paskubėkit, neilgai juo naudositės.

— Ką jūs turit omeny?

— Tą, ką sakau. Kol kas jis dar nėra galvojęs apie moterį.

— Nejaugi ne?

Aš prisiminiau vieną kitą Čarlio paslaptį.

— Noriu pasakyti, kad nė viena moteris nėra galvojusi apie jį. Kai taip atsitiks,— bus *hogya,* viskas! Aš žinau. Šitame mieste milijonai moterų. Kad ir tarnaičių.

Susiraukiau vien pagalvojęs, kad mano kūrinį gali sužlugdyti kokia nors tarnaitė. Ir taip galėjo nutikti.

Grišas Čanderis nusišypsojo.

— Taip, o kur dar gražuolės — jo pusseserės arba ne jo. Vienas karštas bučinys, kurio jis negalės užmiršti, išgydys jį nuo visų šitų nesąmonių arba...

— Arba ką? Atsiminkite, kad jis nežino, ką žino.

— Žinau. Arba, jei šitaip neatsitiks, jį, kaip ir visus kitus, pasiglemš prekyba ir lošimas biržoje. Tai neišvengiama. Pats matote, kad neišvengiama. Tačiau, man regis, pirmiausia pasipainios moteris.

Pasigirdo beldimas į duris, ir įsiveržė Čarlis. Jis buvęs išleistas iš darbo, o jo akys sakė, kad atėjo ilgam pokalbiui, greičiausiai su pilnom kišenėm eilėraščių. Čarlio eilėraščiai buvo baisiai nykūs, bet kartais jį paskatindavo pasakoti apie galerą.

Grišas Čanderis valandėlę smalsiai į jį žiūrėjo.

— Atleiskite,— tarė Čarlis sumišęs,— nežinojau, kad turite svečių.

— Aš išeinu,— pasakė Grišas Čanderis.

Išeidamas jis išsitempė mane į prieškambarį.

— Tai toks tas jūsų žmogus,— skubiai prašneko jis.— Galiu pasakyti, kad jis niekad nepapasakos visko, ko norite. Nesąmonė, kvailystės. Tačiau jį puikiausiai galima priversti regėti. Tarkim, apsimetame, jog tai tik žaidimas...— Aš niekad nesu matęs Grišo Čanderio tokio susijaudinusio.— Ir įpilame jam į delną rašalo[38]. A, kaip manot? Sakau, jis galėtų regėti viską, ką tik žmogus gali regėti. Duokit man rašalo ir kamparo. Jis aiškiaregys ir papasakos mums daugybę dalykų.

— Gal jis ir toks, kaip sakote, bet aš jo neatiduosiu jūsų dievams ir velniams.

— Nieko bloga jam neatsitiks. Pabudęs jausis truputį apdujęs, ir tiek. Jums gi teko matyti vyrukų, žiūrinčių į rašalo klaną.

— Kaip tik todėl ir nebenoriu matyti to dar kartą. Geriau keliaukit sau, Grišai Čanderi.

Jis išėjo, laiptų apačioje dar pareiškęs, kad aš atsisakau vienintelės progos pažvelgt į ateitį.

Manęs tas nė kiek nesujaudino, nes man rūpėjo praeitis, o čia nepadėtų nė visas pulkas užhipnotizuotų jaunikaičių, spoksančių į veidrodį ar rašalo klaną. Tačiau aš supratau Grišo Čanderio požiūrį ir jį pateisinau.

— Kas per juoda pabaisa pas jus buvo! — tarė Čarlis, man grįžus.— Žiūrėkit, aš ką tik baigiau eilėraštį; parašiau po priešpiečių, užuot žaidęs domino. Galima perskaityti?

— Duokit, aš pats pasiskaitysiu.

— Jūs nepagausite reikiamos intonacijos. Be to, kai jūs skaitote, visų mano eilėraščių rimai atrodo blogi.

— Tuomet skaitykit jūs. Jūs toks pat kaip visi rašantieji.

Čarlis perskaitė balsiai eilėraštį; jis buvo ne ką blogesnis už vidutinę jo poeziją. Buvo matyti, kad sąžiningai perskaitė nusipirktas knygas, bet jis įsižeidė, kai pasakiau, jog man Longfelou patinka labiau, kai neperdirbtas Čarlio.

Paskui mes ėmėme smulkiai nagrinėti rankraštį; po kiekvienos pastabos ir pataisymo Čarlis atkirsdavo:

— Taip gal ir geriau, bet jūs nesuprantate, ką aš noriu pasakyti.

Čarlis, bent jau vienu atžvilgiu, buvo labai panašus į tam tikrą poetų rūšį.

Kitoje lapo pusėje buvo kažkas parašyta pieštuku.

— Kas čia? — paklausiau.

— O, čia jokia poezija. Šiaip sau pakliedėjimas, kurį vakar užrašiau eidamas gulti. Rimų ieškoti nesivarginau, tad išėjo lyg ir baltosios eilės.

Štai Čarlio „baltosios eilės“:

Mes yrėm dėl jūsų, užgulę irklus, prieš vėją ir štilio glėby.

Negi niekad nebūsim laisvi?

Mes mitom svogūnais ir duona, o jūs grobėt miestus ar bėgot į laivą, priešo genami.

Kapitonai viršuj vaikštinėjo, saulutėj dainavo dainas, o mes — apatiniam deny.

Mes alpom, sukniubę ant irklų, beveik neirklavom, jau maža gyvi.

Negi niekad nebūsim laisvi?

Nuo druskos irklai tarsi ryklio oda; mūsų keliai kraujavo, druskos išėsti; plaukai mums prilipę prie kaktos; ir mūsų lūpos sukandžiotos, o jūs plakėte mus, kad mes negreiti.

Negi niekad nebūsim laisvi?

Tačiau veikiai pabėgsim pro liukus, kaip vanduo kad nubėga nuo irklo mentės, kad ir liepsit mus vytis kitiems, mus pavysit tada, kai sugausit jūros šiūpsnį ir surišit vėjus burių pilvuos. Ei, oily!

Negi niekad nebūsim laisvi?

— Hm. Kas tas „jūros šiūpsnis“, Čarli?

— Vanduo, kurį pakabina ir išmeta irklai. Žinot, tokia daina galėtų būti dainuojama galeroje. Ar jūs niekad neketinate baigti tos istorijos ir atiduoti man dalelę pelno?

— Viskas priklauso nuo jūsų paties. Jei pirmą kartą būtumėt daugiau papasakojęs apie herojų, dabar gal ji jau būtų baigta. Jūs toks nekonkretus.

— Aš noriu duoti tik bendrą idėją — kaip jis klajojo po pasaulį, kaip kovėsi, ir panašiai. Negi negalite kitko pats sugalvoti? Parašykit, kad herojus išvaduoja merginą piratų galeroje ir veda ją ar dar ką nors veikia.

— Jūs tikrai naudingas pagalbininkas. Mano galva, herojus prieš vesdamas turėjo šiokių tokių nuotykių.

— Tuomet padarykit jį klastūnu, niekingu žmogum, lyg ir po-

litiku, visur sudarinėjančiu sutartis ir jas laužančiu, juodaplaukiu žmogėnu, kuris mūšiui prasidėjus slepiasi už laivo stiebo.

— Tačiau andai sakėt, kad jis rudaplaukis.

— Negali būti. Būtinai padarykite jį juodaplaukį. Visai neturite vaizduotės.

Supratęs, kad ką tik atradau visus dėsnius, kuriais remiasi pusiau atmintis, klaidingai vadinama vaizduote, pajutau turįs teisę nusijuokti, bet susivaldžiau, kad nesugadinčiau pasakojimo.

— Teisybė. Jums vaizduotės nestinga. Juodaplaukis vyras laivo denyje,— pritariau aš.

— Ne, laivas be denio, atviras, panašus į valtį.

Iš proto galima išeiti.

— Jūsų laivas buvo sumanytas ir pastatytas uždaras, su deniu, pats taip sakėt,— ginčijausi aš.

— Ne, ne, ne tas laivas. Tas buvo atviras, o gal pusiau su deniu, nes... Dievaži, jūsų tiesa. Jūs mano mintis nukreipėt į rudaplaukį herojų. Žinoma, jei jis rudaplaukis, tada laivas būtų atviras, su spalvotomis burėmis.

Dabar, pamaniau, jis tikrai prisimins tarnavęs mažiausiai dviejose galerose — tridenėje graikų galeroje, valdomoje juodaplaukio „politiko", ir atvirame vikingų drakare[39], plaukusiame į Marklandą, vadovaujamame rudo „kaip rudasis lokys" vyro. Velnias pakuždėjo paklausti:

— Kodėl „žinoma", Čarli?

— Nežinau. Jūs iš manęs juokiatės?

Tuo tarpu prisiminimų srautas nutrūko. Pasiėmęs užrašų knygelę, apsimečiau, kad rašau ir rašau.

— Vienas malonumas dirbti su tokios vaizduotės žmogum kaip jūs,— tariau patylėjęs.— Tiesiog nuostabu, kaip atskleidėte herojaus charakterį.

— Tikrai? — paklausė jis, nurausdamas iš malonumo.— Dažnai sau kartoju, kad sugebu daugiau, negu man... negu kitiems atrodo.

— Jūs labai daug sugebate.

— Tuomet gal leisite man pasiųsti rašinį „Banko tarnautojų įpročiai" į „*Tit-Bits*"[40] ir laimėti vienos ginėjos prizą?

— Aš turėjau galvoje ne visai tai, brolau: ar ne geriau būtų luktelėti ir daugiau prisiminti apie galerą.

— A, bet man iš jos neklius jokios garbės. O „*Tit-Bits*" iš-

spausdintų mano pavardę ir adresą, jei laimėčiau. Ko šypsotės? Tikrai išspausdintų.

— Žinau. Gal eitumėt pasivaikščioti? Aš noriu peržvelgti mūsų istorijos užrašus.

Taigi šis pagyrimo vertas jaunikaitis, kuris išėjo pyktelėjęs, kad sugaišo, ir, kiek jam ar man žinoma, kuris galėjo būti iš Argo[41] įgulos, tikrai buvo Torfino Karlsefnio vergas ar bendražygis. Šit kodėl jam taip rūpėjo konkursai, kur galima laimėti ginėją.

Prisiminęs, ką pasakė Grišas Čanderis, nusikvatojau. Gyvybės ir Mirties Viešpačiai niekad neleis Čarliui Mierzui su tikru išmanymu papasakoti apie savo praėjusius gyvenimus, ir netgi tai, ką jis papasakojo, man reikės papildyti skurdžiais savo pramanais, o pats Čarlis rašys apie banko tarnautojų įpročius.

Sudėjau krūvon visa, ką turėjau susirašęs; rezultatas nebuvo džiuginantis. Viskas galėjo būti surankiota ir atpasakota iš kitų žmonių knygų — išskyrus nebent uosto mūšio epizodą. Vikingo nuotykiai buvo aprašyti daugel kartų; graikų galeros vergo istorija irgi nenauja, o jei parašyčiau ir abi, kas galėtų paneigti ar patvirtinti, kad viskas taip, o ne kitaip? Visai taip pat galėčiau pasakoti apie įvykius, įvyksiančius po dviejų tūkstančių metų. Gyvybės ir Mirties Viešpačiai klastingi, kaip kad buvo užsiminęs Grišas Čanderis. Jie neleis ištrūkti niekam, kas galėtų sujaudinti ar nuraminti žmonių protus. Kad ir būdamas tuo įsitikinęs, istorijos mesti negalėjau. Per kitas kelias savaites egzaltacija maišėsi su depresija — ne sykį, bet dvidešimt kartų. Mano nuotaika mainėsi — nelygu, ar danguj švietė kovo saulė, ar plaukė debesys. Naktį ar gražų pavasario rytą aš jausdavau, kad galiu parašyti tą istoriją ir apstulbinti pasaulį. Drėgną vėjuotą pavakarę man atrodydavo, kad istorija tikrai gali būti parašyta, bet ji vis dėlto bus ne kas kita kaip dirbtinas, pagražintas, melagingas Vordoro gatvės[42] stiliaus kūrinėlis. Tada visokiais žodžiais koneveikdavau Čarlį — nors jis čia visai nė nekaltas. Jis, atrodo, rašė apsakymą konkursui, aš jį matydavau vis rečiau, savaitės slinko, žemė trūkinėjo ir brendo pavasariui, o luobelėse brinko pumpurai. Jam neberūpėjo skaityti ar kalbėti apie tai, ką skaitęs, o balsas skambėjo neįprastai tvirtai. Man nebesinorėjo susitikus priminti jam galeros, bet Čarlis kas kartą prašnekdavo apie ją, kaip apie dalyką, turintį atnešti pinigų.

— Manau, kad nusipelniau bent dvidešimt penkių procentų,

ar ne? — klausė jisai su žaviu atvirumu.— Juk aš daviau visas idėjas, ar ne?

Godumas sidabro buvo naujas jo bruožas. Spėjau, kad jis atsirado Sityje, kur Čarlis buvo beišmokstąs juokingai kalbėti pro nosį — kaip ir visi neišauklėti Sičio tarnautojai.

— Kai bus parašyta, tuomet ir pakalbėsim. Kol kas nė iš vietos. Vienodai sunku, ar herojus rudaplaukis, ar juodaplaukis.

Jisai sėdėjo prie židinio, įsmeigęs akis į raudonas žarijas.

— Nesuprantu, kas čia sunkaus.

Pro groteles ėjo dujų srovė ir degdama tyliai švilpė.

— O jei rudaplaukio herojaus nuotykius imtume pirma, nuo to laiko, kai jis atkeliavo į pietus, į mano galerą, pagrobė ją ir nuplaukė prie Nuostabiųjų Krantų?

Dabar aš nebuvau toks kvailas ir Čarliui netrukdžiau, pieštuko ir popieriaus po ranka neturėjau, bet nedrįsau nė pajudėti, kad nenutraukčiau kalbos srauto. Dujos šnypštė ir cypė, Čarlis beveik šnabždėjo, jis pasakojo, kaip atvira galera plaukė į Furdurstrandį, apie saulėlydį jūros platybėse, kas vakarą matomą po išsipūtusia laivo bure, kai galeros nosis būdavo nutaikyta į nyrančio disko vidurį, ir „taip plaukdavome, nes kito orientyro neturėjome",— tarė Čarlis. Jis pasakojo, kaip jie išlipę į salą ir apžiūrėję miškus, kur įgula radusi tris žmones, miegančius po pušimis, ir juos nužudžiusi. Jų dvasios, pasakojo Čarlis, plaukė paskui galerą, springdamos vandeniu, tai įgula traukė burtus ir vieną žmogų išmetė į jūrą, paaukojo svetimiems dievams, kuriuos buvo įžeidę. Pristigę maisto, jie mito jūrų žolėmis, jiems ištino kojos, jų vadas, rudaplaukis, nudobė du yrėjus, kurie ėmė maištauti; metus praleidę miškuose, jie išplaukė į gimtinę, nesilpstantis vėjas nešė juos atgal taip saugiai, kad naktį visi miegodavo. Šitai ir dar daugiau papasakojo Čarlis. Kartais jo balsas pasidarydavo toks tylus, jog vos išgirsdavau žodžius, nors įsitempęs buvo kiekvienas nervas. Apie savo rudąjį vadą jis kalbėjo taip, kaip pagonis kalba apie savo dievą, nes jis drąsino juos ir ramiai žudė, kai manė tai esant jiems patiems naudingiau; jis tris dienas vedė juos tarp ledo lyčių, ant kiekvienos buvo prisigrūdę keistų neregėtų žvėrių, kurie „lindo plaukti su mumis,— tarė Čarlis,— o mes gynėmės irklais".

Dujų srovė nutrūko, žarijos išblėso, ir ugnis, tyliai spragsėdama, bedegė vien ant židinio grotelių. Čarlis nutilo, aš irgi nepratariau nė žodžio.

— Dievaži! — galų gale jis prabilo, purtydamas galvą.— Tol spoksojau į ugnį, kol apsvaigau. Ką čia dar norėjau pasakyti?

— Kažką apie galerą.

— Atsimenu. Man dvidešimt penki procentai pelno, ar ne?

— Tai suma, kurią gausite, kai istorija bus parašyta.

— Aš tik norėjau pasitikslinti. Dabar turiu eiti. Man... man pasimatymas.

Ir jis išėjo.

Kur buvo mano akys nematyti, kad padrikas murmėjimas prie židinio buvo Čarlio Mierzo gulbės giesmė! Tačiau man atrodė, kad tai buvo platesnio pasakojimo įžanga. Pagaliau, pagaliau aš apgausiu Gyvybės ir Mirties Viešpačius!

Kitą kartą Čarlį sutikau labai karštai. Jis buvo neramus ir sumišęs, bet akys švietė, o lūpos buvo pravertos.

— Aš sukūriau eilėraštį,— tarė jis. Ir greit pridūrė: — Tai geriausias mano eilėraštis. Perskaitykit.

Jis įbruko man popieriaus lapą ir nuėjo prie lango.

Mintyse aš sudejavau. Praeis visas pusvalandis, kol sukritikuosiu, tai yra išliaupsinsiu eilėraštį taip, kad įtikčiau Čarliui. Dejuoti buvo ko, nes Čarlis, atsisakęs pamėgtojo dešimtpėdžio metro, buvo perėjęs prie trumpesnių ir ritmingesnių eilių, be to, eilių, turinčių temą. Štai ką aš perskaičiau:

Diena nuostabi, ir vėjo daina
Ataidi nuo kalnų.
Jis šiaušia ir purto, ir plėšia lapus,
Negaili medelių jaunų.
Šėlki, o Vėjau, draskyki miškus,
Tavęs sutikt einu!

Ji mano, klausyk, o Žeme, Dangau,
O Jūra, gal tu nežinai?
Lai uolos išgirsta, kaip joms šaukiau,
Ir džiaugias, nors jos — akmenai!
Ak, Ją laimėjau, o žeme juoda,
O, juokis! Nors tau sunku;
O, juokis, juk meilė ši verta
Tau nešamų aukų!
Tegu pajunta artojo ranka
Saldumą tavo darbų!

— Taip, tikri pavasario darbai,— tariau stingstančia širdim. Čarlis nusišypsojo, bet nieko neatsakė.

Aš nugalėjau, žinią nešk,
Gaisrus debesy saulės laidos.
Ponas ir dievas vienatinis aš
Artimo savo sielos!

— Na? — tarstelėjo Čarlis, žiūrėdamas man per petį.

Eilėraštis man atrodė toli gražu ne geras, iš tikrųjų labai prastas, bet tuo metu Čarlis tyliai padėjo ant popieriaus lapo fotografiją — fotografiją jaunos mergaitės garbanotais plaukais, kvailai vypsančia burna.

— Argi... argi ne puiki? — sušnibždėjo, išrausdamas ligi ausų, pasiklydęs rožinėse pirmosios meilės ūkanose.— Nė pats nežinau, nė nenumaniau — trenkė kaip perkūnas.

— Taip. Paprastai ir trenkia kaip perkūnas. Ar jūs labai laimingas, Čarli?

— Dieve! Ji... ji mane myli!

Jis atsisėdo, vis kartodamas sau pastaruosius žodžius. Aš nužvelgiau jo bebarzdį veidą, siaurus pečius, jau gunktelėjusius nuo sėdimo darbo, ir pamaniau: kažin kada, kur ir kaip jis mylėjo savo buvusiuose gyvenimuose?

— Ką jums motina pasakys? — linksmai paklausiau.

— Man nusispjaut, ką ji pasakys.

Kai žmogui dvidešimt metų, dalykų, į kuriuos jam nusispjaut, turbūt nemažai, tačiau jų sąraše neturėtų būti motinos. Aš jam tą švelniai paaiškinau, o jis papasakojo, kokia Ji,— greičiausiai šitaip Adomas pasakojo ką tik vardus gavusiems žvėrims apie Ievos puikumą, meilumą ir grožį. Tarp kitko sužinojau, kad Ji dirba tabako krautuvėje mokine, jaučia silpnybę gražiems drabužiams ir kad jau keturis ar penkis kartus jam sakė, jog Jos dar nėra bučiavęs joks vyras. Čarlis šnekėjo, šnekėjo ir šnekėjo, o aš, nutolęs nuo jo per tūkstantmečius, mąsčiau apie visa ko pradžią. Dabar aš supratau, kodėl Gyvybės ir Mirties Viešpačiai taip stropiai uždaro mums iš paskos duris. Kad negalėtume prisiminti savo pirmo merginimosi. Priešingu atveju mūsų pasaulis per šimtą metų liktų be žmonių.

— Na, o dabar apie galeros istoriją,— tariau dar linksmiau, kai jis trumpam nutilo.

Čarlis pažvelgė, lyg į sprandą gavęs.

— Galeros? Kokios galeros? Dėl Dievo, nejuokaukit, žmogau! Čia rimtas dalykas! Jūs nežinote, koks rimtas!

Grišas Čanderis neklydo. Čarlis paragavo moters meilės, kuri nužudo atmintį, ir gražiausia pasaulyje istorija taip ir liks niekad neparašyta.

MAUGLIO BROLIAI

Vieną labai šiltą vakarą, septintą valandą, tėvas Vilkas, visą dieną išdrybsojęs urve, Sionio kalnuose, pabudo iš miego, pasikasė, nusižiovavo ir vieną po kitos ištiesęs pamankštino sustingusias nuo gulėjimo letenas. Greta tūnojo motina Vilkė, ilgu pilku snukiu primygusi keturis spurdančius ir čypsinčius vilkiukus. Pro urvo angą mėnulis buvo apšvietęs visą vilkų migį.

— Urrr! — suurzgė tėvas Vilkas.— Ir vėl metas į medžioklę. Jis jau buvo benorįs liuoktelti į pakalnę, bet tuo tarpu prie urvo šmėkštelėjo mažas šešėlis su papurusia uodega ir pradėjo ambryti verkšlenančiu balseliu:

— Geros kloties, vilkų vade! Sėkmės kilniesiems vilkiukams! Teišauga jiems baltos ir aštrios iltys ir te jie niekad nepamiršta alkanų žvėrelių!

Tai buvo šakalas Tebakis Puodlaižėlis. Slankioja jis po džiungles, vaidus tarp žvėrių kurstydamas, apkalbas nešiodamas, arba išalkęs rausiasi kaimuose po sąšlavynus, skudurų ir odgalių ieškodamas. Todėl visi Indijos vilkai nekenčia Tebakio. Dažniau už kitus žvėris sirgdamas pasiutimu, kartais jis ir baimės džiunglių gyventojams įvaro. Mat apdujęs užmiršta savo bailumą ir, bėgdamas per girią, aprieja ką tik sutikęs. Net ir tigras dumia slėptis nuo to mažo patrakusio Tebakio, nes pasiusti — laukiniam padarui didžiausia gėda. Mes tą ligą vadiname hidrofobija, o džiunglių gyventojai — pasiutlige ir bėga nuo pasiutusio žvėries kiek kojos neša.

— Na, įeik jau, įeik pasižiūrėti,— nenoromis burbtelėjo tėvas Vilkas.— Bet ėsti čia nieko nerasi.

— Vilkas tai gal ir nerastų, bet tokiam menkam žvėreliui kaip aš ir sudžiūvęs kauliukas — didelė šventė. Mes, šakalų giderlogų giminė, ne iš tų, kur gali pagal savo užgaidas ėdalą rinktis.

Tai pasakęs, jis šmurkštelėjo į urvo gilumą ir, susiradęs vilkų dar nenugraužtą antilopės kaulą, labai apsidžiaugė ir ėmė jį triuškinti, atsitūpęs kamputyje.

— Labai dėkoju už tokias gardžias vaišes,— sudorojęs kaulą, prabilo Tebakis, laižydamasis snukį.— Kas tų kilniųjų vilkiukų gražumas! Dar tokie jauni, o jau kokios didelės jų akys! Beje, juk visi žino, kad karalių vaikai nuo pat gimimo suaugę. Kaip aš galėjau pamiršti!

Tebakis, kaip ir visi džiunglių gyventojai, gerai žinojo, kad nedera girti jaunuklių į akis, nes tokios pagyros nelaimes lemia. Bet jam buvo malonu regėti, kaip tėvas Vilkas ir motina Vilkė nepatenkinti klausosi jo klastingų tauškalų. Džiaugdamasis padaręs jiems nesmagumo, jis dar valandžiukę patupėjo tylėdamas, o paskui, piktai džiūgaudamas, tarė:

— Širchanas — žinot, tas didysis,— keičia medžioklės plotus. Kai patekės mėnulio pilnatis, jis persikels į šiuos kalnus, taip man pats sakėsi.

Širchanas — tai tigras, kuris visuomet medžiodavo Uaingangos upės apylinkėse, už kokių dvidešimties mylių nuo vilkų urvo.

— Neturi jokios teisės taip daryti! — piktai sušuko Vilkas.— Pagal Džiunglių įstatymą jis negali keisti savo buveinės, iš anksto apie tai nepaskelbęs. Čia jis mums išbaidys visus žvėris per dešimtį mylių aplinkui. O aš... aš dabar turiu medžioti už du.

— Ne be reikalo jį motina klišuoju Lengriu pavadino.— ramiai pasakė motina Vilkė.— Jis jau apsigimė viena koja raišas, todėl tik galvijus tepajėgia nudobti. Uaingangos kaimiečiams jau įsipyko iki gyvo kaulo, tai dabar atsibastys mūsų žmonių erzinti. Ir pradės jie slankioti, tigro ieškodami, kai šis jau seniai bus išrūkęs iš čia. Kam kam, o mums tai tikrai klius: teks pasičiupus vaikus nešdintis iš džiunglių, kai žmonės padegs žolę. Iš tiesų ačiū tam Širchanui už tokią geradarystę!

— Tai gal aš galėčiau pranešti, kad jūs taip labai jam dėkojate? — pasiteiravo Tebakis.

— Mauk man iš akių! — suurzgė tėvas Vilkas.— Eik ir medžiok su savo šeimininku. Jau suspėjai per naktį lig valiai žalos pridaryti.

— Einu jau, einu,— ramiai atsakė Tebakis.— Štai ir paties Širchano balsas girdėti iš tų krūmų pakalnėje. Nebereikės nė man tarpininkauti.

Tėvas Vilkas įsiklausė. Apačioje, mažo upelio slėnyje, buvo girdėti sausas, piktas, kimus staugimas, lyg kas būtų raudojęs. Taip stau-

gia tigras, kai jam nepasiseka pagauti grobio, visai nepaisydamas, kad iš balso apie jo nesėkmę sužino visos džiunglės.

— Kad ir kvailas! — suurzgė tėvas Vilkas.— Šitaip triukšmaudamas pradeda nakties darbą. Gal jis mano, kad mūsų antilopės tokios pat kvaišos kaip nusipenėję Uaingangos jaučiai?

— Cit! — suurzgė motina Vilkė.— Šiąnakt jis medžioja ne jaučius ir ne antilopes. Žmogų užpuolė.

Tigro staugimas dabar pavirto pratisu urzgimu, kuris, rodėsi, aidi iš visų keturių pusių. Išgirdę tokį balsą, medkirčiai ir čigonai, paprastai nakvojantys po atviru dangumi, iš baimės netenka nuovokos, pasileidžia bėgti ir dažnai pakliūva tiesiai tigrui į nasrus.

— Žmogų! — suurzgė tėvas Vilkas, iššiepęs baltas iltis.— Tfiu! Ar jam maža balose vabalų ir varlių, kad jau prireikė žmones ėsti, ir dar mūsų medžioklės plotuose?

Džiunglių įstatymas, kuris nieko neliepia be pagrindo, visiems žvėrims draudžia draskyti žmones. Yra tik viena išimtis: kai mokai savo vaikus medžioti ir žudyti, leidžiama nudobti ir žmogų, bet ir tai ne savo rujos ar genties medžioklės plotuose. Tikroji draudimo priežastis štai kokia. Jeigu sudraskysi žmogų, visada, anksčiau ar vėliau, atsibasto baltieji žmonės raiti ant dramblių, su šautuvais, lydimi rudaodžių tarnų su gongais, raketomis ir deglais. Tąsyk tenka nukentėti visiems džiunglių gyventojams. Tačiau, kai žvėrys kalbasi tarp savęs, sakosi neliečią žmogaus tik dėl to, kad medžiotojams esą negarbė žudyti patį silpniausią ir iš visų gyvių menkiausiai ginkluotą padarą. Dar pasakojama,— o tai esanti gryna teisybė,— kad nuo žmogaus mėsos apninkąs susas ir iškrintą dantys.

Tigras ėmė dar garsiau urgzti, o paskui staiga sugargaliavo visa gerkle: „Arrrr!“ Tai reiškė, kad jis puola grobį. Bet netrukus jis subliovė nesavu, visai nebe tigro balsu.

— Pramovė pro šalį,— pasakė motina Vilkė.— Kas gi čia dabar jam?

Tėvas Vilkas pabėgėjo keletą žingsnių į priekį ir išgirdo, kaip Širchanas raičiojasi krūmuose ir inkščia įsiutęs iš pykčio.

— Tas kvailys įšoko į medkirčių sukurtą ugnį ir nudegė kojas — matyt, jau nieko geresnio nebesumojo,— tarė tėvas Vilkas.— Ve, ir Tebakis su juo.

— Kažkas lipa į kalvą,— tarė motina Vilkė, pastačiusi ausis.— Pasiruošk.

Krūmų tankmėje kažkas sušnarėjo, ir Vilkas pritūpė ant paskuti-

nių kojų, pasiruošęs šuoliui. Paskui, jei jūs būtumėt ten buvę, būtumėt išvydę nepaprasčiausią dalyką pasaulyje. Pasispyręs vilkas žiebė šuolį krūmų link, dar nematydamas, ką puola. Bet tą pat akimirką jis susilaikė ore ir, užuot nulėkęs į tolį, pakilo kokias penkias pėdas tiesiai į viršų ir vėl nudribo kone į tą pačią vietą, iš kurios buvo pašokęs nuo žemės.

— Žmogus! — sušuko jis.— Žiūrėk, juk tai žmonių vaikas!

Tiesiog priešais jį, laikydamasis už palinkusios šakelės, stovėjo visiškai plikas, rusvaodis, vos pradėjęs vaikščioti kūdikis — visas toks minkštutis, švelnutis, su mažomis duobelėmis veidukuose. Tokio padarėlio vilkų urvas dar niekad nebuvo matęs. Vaikiukas, kaip niekur nieko, žiūrėjo vilkui į akis ir šypsojosi.

— Ar tai čia žmonių vaikas? — paklausė motina Vilkė.— Dar niekad nesu mačiusi mažo žmogiuko. Nešk jį čionai.

Vilkai yra papratę nešioti savo mažuosius, įsikandę už galvos, o kai reikia, net kiaušinį paima dantimis, jo nesutraiškę. Tad ir dabar tėvas Vilkas pačiupo nasrais berniuką už pusiaujo ir, įnešęs į urvą, padėjo tarp vilkiukų, nė vienu dantimi jo neįdrėskęs.

— Koks jis mažiuliukas! Koks plikutis ir koks drąsus! — švelniai čiauškėjo motina Vilkė. Berniukas tuo tarpu pralindo pro vilkiukus ir prisiglaudė prie šilto, gauruoto Vilkės kailio.

— Aaa, ir jis ieško sau maisto kaip visi mažiukai. Tai štai kokie žmonių vaikai. Sakyk man, ar kas yra kada girdėjęs, kad vilkai augintų žmogaus vaiką kartu su vilkiukais?

— Esu ne kartą girdėjęs apie tai pasakojant, bet man per savo amžių mūsų rujoje neteko tokių dalykų matyti,— atsakė tėvas Vilkas.— Bet koks jis plikas, be jokio plaukelio. Ir koks silpnutis — kepštelėčiau letena, ir būtų baigtas. O jis sau spokso tiesiai man į akis ir nieko nesibijo.

Taip jiems bekalbant, staiga urve pasidarė tamsu, nes mėnulio šviesą, krintančią pro angą, užstojo platūs Širchano pečiai ir didelis keturkampis jo snukis. Tigro užpakalyje klykavo Tebakis:

— Čia, mano pone! Čia jis įsmuko!

— Didelę garbę mums daro Širchanas savo atsilankymu,— tarė tėvas Vilkas, žiūrėdamas į tigrą pykčiu žaižaruojančiomis akimis.— Ko Širchanui reikia?

— Atėjau savo grobio. Tavo urve pasislėpė žmogvaikis,— atsakė Širchanas.— Tėvai suspėjo pabėgti, o jį man atiduok!

Širchanas buvo labai piktas, nes jis iš tiesų, kaip tėvas Vilkas ir

sakė, buvo įšokęs į medkirčių ugniakurą, ir dabar jam skaudėjo kojas. Bet tėvas Vilkas žinojo, kad urvo anga per siaura tigrui įlįsti. Tuo tarpu Širchanas muistėsi pečiais, mėgindamas įsibrauti į vidų, bet nerado vietos, nė kur priešakines kojas pastatyti. Vilko pulti jis negalėjo, nes pats buvo kaip į statinę įkištas.

— Vilkai yra laisvi džiunglių gyventojai,— atšovė tėvas Vilkas.— Jie klauso tik savo rujos vado įsakymų ir nieko bendro neturi su kažkokiu dryžuotu jaučių skerdiku. Žmonių vaikas priklauso mums. Panorėsime — nužudysime, panorėsime — paliksime gyvą.

— Panorėsime! Panorėsime! Kokios čia gali būti kalbos apie jūsų norus? Kad jus mano nugalabytasis bulius rautų! Ar ilgai aš čia stovėsiu, įkišęs nosį į tą jūsų susmirdusią olą, laukdamas, kol atiduosit, kas man teisėtai priklauso? Žinokit, kad aš, Širchanas, jus klausiu! - sustugo tigras, kad net urvas sudrebėjo, kaip perkūnui trenkus.

Tigro pakiršinta motina Vilkė nusipurtė ją apkibusius vilkiukus ir pašoko į urvo vidurį. Kaip du žali mėnuliai sužibo tamsoje jos akys ir susitiko su žaižaruojančiomis kaip žarijos tigro akimis.

— Žinok, kad aš, Rakša Demonė, tau, klišiau, atsakau. Taigi klausyk! Tas žmonių vaikas priklauso man, pas mane jis ir liks. Niekam neduosiu jo žudyti. Jis gyvens su mūsų ruja — kartu medžios, drauge bėgios. Bet štai ką gerai įsikalk sau į galvą tu, plikų vaikų medžiotojau, varlių rijike, žuvų meškeriotojau: nuners jis tau kailį užaugęs. O dabar nešdinkis sau. Jei dar lįsi man į akis, tai prisiekiu savo nudėtu ožiu (nudvėsusių jaučių aš neryju), kad tu, nusvilęs džiunglių gyvuly, nusikraustysi pas savo motiną, apšlubęs visomis keturiomis. Ukš!

Tėvas Vilkas tik žiūrėjo ir stebėjosi jos karingumu. Jis buvo beveik pamiršęs tuos laikus, kai motina Vilkė dar lakstė su visa ruja ir ne šiaip sau buvo vadinama Demone. Dabar tik prisiminė, kaip jam teko stoti į atvirą kovą net su penkiais vilkais, kol ją laimėjo.

Su tėvu Vilku Širchanas dar būtų susirėmęs, bet motinos Vilkės pabūgo: per daug nepatogi pulti buvo jo padėtis, o vilkė atrodė pasiryžusi žūtbūtinei kovai. Matydamas nieko nepešiąs, jis urgzdamas išsibraklino atatupstas iš urvo angos ir, atsidūręs saugesnėje vietoje, suriaumojo:

— Kiekvienas šuo turi valią ant savo spalių. Bet pažiūrėsim, ką jums ruja pagiedos, kad ėmėt žmonių vaikus auginti. Žinokit, nutriuštuodegiai vagys, kad tas vaikpalaikis mano ir vis tiek kada nors paklius man į nagus.

Sunkiai alsuodama motina Vilkė sugrįžo ir vėl išsitiesė ant žemės, o tėvas Vilkas rimtai pasakė:

— Širchanas ir teisybės turi. Reikia tą vaiką parodyti visai rujai. Ar tu, motin, nori jį pasilikti?

— Kaip aš jo nepasiliksiu! — atsakė Vilkė, vis dar dvokuodama.— Atėjo jis naktį toks plikutis, toks apleistas ir alkanas; ir vis tiek nieko nebijojo! Žiūrėk, vieną mano vilkiuką jis jau nustūmė į šalį. Tas klišasis galvažudys seniai būtų jį surijęs ir iškūręs atgal prie Uaingangos upės. O mums būtų tekę atsakyti: atsikeršydami kaimiečiai visus būtų išbaidę iš urvų. Dar klausi, ar pasiliksiu. Žinoma, pasiliksiu! Gali ramiai sau gulėti, varliuk. Nuo šiol aš tave vadinsiu varliuku Maugliu. Ateis laikas, Maugli, kai tu Širchaną pradėsi vaikytis taip, kaip šią naktį jis gainiojosi tave.

— Bet ką mums pasakys ruja? — susirūpino tėvas Vilkas.

Džiunglių įstatymas aiškiai nurodo, kaip kiekvienas vilkas gali palikti rują, kuriai priklauso, jeigu susiranda sau porą. Bet savo vaikus, kai jie tiek paaugėja, jog gali pabėginėti, jis turi atvesti parodyti į rujos pasitarimą, šaukiamą paprastai kas mėnesį, pilnačiai užstojus. Ten susirinkę seniai vilkai apžiūri jauniklius, kad galėtų vėliau juos pažinti. Po šių apeigų vilkiukai jau gali drąsiai lakstyti, kur tik jiems patinka, ir kol patys nesusimedžios pirmojo ožio, joks suaugęs vilkas nedrįs jų užpulti. Už vilkiuką jis turėtų atsakyti visai rujai, ir vilkai, kur sučiupę, jį sudraskytų. Kai rimtai pagalvoji, taip ir turi būti.

Kai tėvo Vilko vaikai, vilkiukai, kiek paaugėjo ir pradėjo vižlioti, jis nusivedė juos kartu su Maugliu ir motina Vilke į rujos susirinkimą prie Pasitarimų Uolos. Taip buvo vadinama aukštos kalvos viršūnė, prisėta uolų nuolaužų ir pilna akmenų; ten galėdavo iš karto pasislėpti per šimtą vilkų. Visai vilkų rujai vadovavo — ir jėga, ir klasta — didelis pilkas vienišas vilkas, vardu Akela. Jis gulėjo išsitiesęs kaip ilgas ant savo uolos, o žemiau tupėjo kokios keturios dešimtys vilkų, visokio augumo ir plauko. Čia buvo ir opšrų spalvos veteranų, kurie patys vieni pajėgdavo susidoroti su antilopės patinu, ir juodų trimečių vilkiukų, kurie įsivaizdavo, kad irgi galėtų tokį žygį atlikti. Vienišasis Vilkas vadovavo rujai jau visi metai. Jaunystėje jis du kartus buvo pakliuvęs į vilkams užtaisytus spąstus, o vieną kartą tiek gavo mušti, jog paskui vos atsipeikėjo. Taigi jis žinojo žmonių papročius ir ydas.

Prie Uolos kalbų būdavo nedaug. Aikštės viduryje žaisdavo ir raičiodavosi suvesti vilkiukai, o aplink juos ratu tupėdavo jų motinos ir tėvai. Kartkartėmis koks senis vilkas iš lėto prieidavo prie vilkiukų

ir, gerai įsižiūrėjęs, vėl nuspūdindavo į savo vietą. Viena kita motina, būgštaudama, kad jos vaikas gali likti nepastebėtas, stumteldavo savo vilkiuką į mėnulio apšviestą vietą. Gulėdamas ant uolos, Akela kartkartėmis rikteldavo:

— Jūs gi žinot įstatymą. Puikiai žinot. Tad gerai įsižiūrėkit, vilkai!

Susirinkusios motinos jam pritardavo:

— Žiūrėkit! Tik gerai žiūrėkit, vilkai!

Pagaliau tėvas Vilkas į aikštės vidurį įstūmė Mauglį. Motinai Vilkei visi šeriai pasišiaušė, pamačius savo varliuką, kaip ji buvo įpratusi jį vadinti, rujos vilkų rate. Berniukas šypsojosi ir nekreipė į vilkus jokio dėmesio; atsitūpęs ant žemės, jis pradėjo žaisti akmenukais, mirgančiais mėnulio šviesoje.

Akela gulėjo kaip gulėjęs, nei galvos nepakėlė nuo letenų. Tik vis šūkavo monotonišku balsu:

— Gerai įsižiūrėkit!

Tuo tarpu iš anapus uolos sumaurojo Širchanas:

— Vaikas yra mano. Atiduokit jį man! Ką bendro turi laisvieji džiunglių gyventojai su kažkokiu žmogvaikiu?

Akela nė ausų nepajudino. Jis tik pasakė:

— Gerai žiūrėkit, vilkai! Ką bendro turi laisvieji džiunglių gyventojai su kažkokio svetimo žvėries įsakymu? Tik gerai žiūrėkit!

Kilo triukšmas. Visi žvėrys pradėjo urgzti, o vienas jaunas, vos ketvirtus metus einąs vilkas, įžūliai žiūrėdamas į Akelą, pakartojo tigro klausimą:

— Iš tikrųjų, ką bendro turi laisvieji džiunglių gyventojai su kažkokiu žmogvaikiu?

Džiunglių įstatymas sako, kad kilę ginčai dėl jauniklio priėmimo į rują sprendžiami balsavimu,— jis priimamas, jeigu užtaria nors du rujos nariai. Nei tėvas, nei motina čia balso neturi.

— Kas užtarsit tą vaiką? — paklausė Akela.— Kas iš laisvųjų gyventojų pritaria, kad jį priimtume?

Iš rujos niekas neatsiliepė, motina Vilkė pasiruošė stoti į kovą dėl Mauglio, nors gerai žinojo, kad gyva iš jos neišeitų.

Nelauktai pakilo iš vietos tingusis rudasis lokys Balu ir garsiai suurzgė. Jis buvo vienintelis svetimas žvėris, turįs teisę dalyvauti rujos pasitarimuose ir vaikščioti kur tinkamas. Vilkai jį gerbė, nes jis mokydavo vilkiukus Džiunglių įstatymo, o pats maitindavosi tik riešutais ir šaknelėmis, užsigardžiuodamas medumi.

Pasistiebęs ant užpakalinių kojų, jis paklausė:

— Ar jūs čia dėl to mažiuko... to žmonių vaiko? Aš užtariu jį. Jis nepadarys mums nieko blogo... Nemoku gražiai kalbėti, bet sakau teisybę. Priimkime jį, kaip kitus priimame. Tegu sau laksto su ruja. Aš sutinku ir jį mokyti.

— Dar vieno reikia, kad pritartų,— tarė Akela.— Balu pasakė savo žodį. Jo nuomonė svari — jis mūsų vaikų mokytojas! Na, kas dar pritaria?

Pro sutūpusius ratu vilkus šmėkštelėjo tamsus šešėlis. Tai išėjo į priekį pantera Bagira. Ji buvo juoda kaip anglis, bet jos kailis mėnulio šviesoje mainėsi ir atrodė margas kaip šilkas. Visi pažinojo Bagirą ir visi vengė painiotis jai po kojų: ji buvo klastinga kaip Tebakis, stipri kaip buivolas ir tokia pat beprotiškai drąsi kaip sužeistas dramblys. Bet jos balsas buvo saldus kaip iš medžio drevės varvantis laukinių bičių medus, o kailį turėjo švelnesnį už pūką.

— Klausyk, Akela! Klausykit ir jūs, laisvieji džiunglių gyventojai! — sumurkė ji.— Neturėdama teisės kalbėti jūsų pasitarimuose, aš tik norėjau priminti vieną Džiunglių įstatymo nuostatą. Ten pasakyta, kad atsiradus prieštaravimų dėl jauniklio priėmimo į rują, jo gyvybę galima išpirkti. Bet Įstatyme nenurodyta, kas turi teisę sumokėti tą išpirką, o kas ne. Ar tiesą sakau?

— Gerai! Gerai! — suurzgė jaunieji vilkai, kurių pilvai visuomet būdavo tušti.— Klausykimės Bagiros. Žmogvaikį galima išpirkti. Toks įstatymas.

— Aš žinau, kad man nevalia kalbėti jūsų pasitarimuose, todėl prašau leidimo,— pradėjo Bagira.

— Kalbėk jau, kalbėk! — atsiliepė bent dvidešimt balsų.

— Viena gėda būtų tokį silpną vaikiūkštį nugalabyti. Kas kita, kai jis užaugs, pasidarys stiprus — tuomet bus įdomu jį sumedžioti. Balu jį užtarė, o aš jums siūlau bulių, jeigu priimsite tą žmonių vaiką į savo būrį. Duodu ne kokį dvasną, o gerai nusipenėjusį bulių. Ką tik papjoviau jį už kokios pusės mylios nuo šios vietos. Na, ką? Ar jau taip sunku tą vaiką priimti?

Rujoje kilo urzgesys, ir iš karto atsiliepė koks dvidešimt vilkų:

— Žinoma, žinoma! Nebus bėdos, jeigu priimsim. Tas plikšis ir pats nukeips, liūtims užėjus. Arba nuo saulės iškeps. Ką gali mums pakenkti toks beplaukis varliūkštis! Priimkim. Telaksto su mūsų ruja. Greičiau rodyk, kur tas tavo bulius, Bagira!

Akela vėl amtelėjo plonu balsu:

— Gerai įsižiūrėkit! Tik gerai įsižiūrėkit, vilkai!

Mauglis vis žaidė akmenukais ir visai nepastebėjo, kaip vilkai vienas po kito prieidavo jo apžiūrėti. Ūmai visi vilkai dingo kaip susitarę — nukūrė į pakalnę papjauto buliaus ieškoti. Liko tik Akela, Bagira, Balu ir tie vilkiukai, su kuriais Mauglis augo. Nakties glūdumoje vis dar tebestūgavo Širchanas, širsdamas, kad Mauglis vėl išsprūdo jam iš nagų.

— Stūgauk kiek tinkamas,— suurzgė sau po nosimi Bagira.— Ateis laikas, kai tu dar ne taip staugsi, to pliko padaro šokdinamas. Gerai pažįstu žmones ir žinau, kaip jie gali atsikeršyti savo priešams.

— Labai gerai padarė vilkai, kad žmonių vaiką priėmė į savo tarpą,— tarė Akela.— Ir žmonės, ir jų vaikai būna labai protingi — kartais jie gali mums praversti.

— Taip. Jie gali mums pagelbėti nelaimėje. Nėra ko tikėtis, kad amžinai vadovausite rujai,— pasakė Bagira.

Akela nieko neatsakė. Jis galvojo, koks liūdnas likimas laukia rujos vado: vadovauja, kol būna stiprus, o kai nusilpsta — vilkai jį sudrasko. Iškyla naujas vadas, bet ir jį kada nors vilkai nugalabija. Paskui jis tarė tėvui Vilkui:

— Pasiimk tą žmonių vaiką ir išauklėk, kaip tinka laisvajam džiunglių gyventojui.

Tai štai kaip du bičiuliai, Balu ir Bagira, padėjo įvesdinti Mauglį į Sionio vilkų rują — vienas, užtaręs geru žodžiu, o kita, davusi bulių išpirkos.

Dabar teks peršokti kokį dešimt ar vienuolika metų ir pasitenkinti tuo, ką mūsų fantazija gebės sukurti apie Mauglio nuotykius gyvenant tarp vilkų. Labai daug knygų reikėtų parašyti norint viską išpasakoti.

Mauglis užaugo kartu su vilkiukais. Bet per dešimt metų jie subrendo, tapo beveik seniais vilkais, o jis vis dar tebebuvo paauglys. Tėvas Vilkas išmokė jį savo amato, atvėrė jam džiunglių paslaptis. Mauglis daug ko išmoko. Žinojo, ką reiškia kiekvienas žolelės sušnarėjimas naktį, kiekvienas šilto oro dvelktelėjimas; suprasdavo, ką ūbauja pelėda, tupėdama medyje, ką sako prigludusio prie medžio šakos šikšnosparnio krepštelėjimas, vandenyje nardančios žuvytės pliaukštelėjimas. Visa tai dabar jam buvo labai svarbu.

Atliekamu nuo mokslo metu jis kaitindavosi saulutėje ir snūduriuodavo; pajutęs alkį, pasistiprindavo ir vėl eidavo gulti; kai būdavo nepakenčiamai karšta arba kai išsipurvindavo, eidavo paplaukyti į miškų

tankynėje telkšančius ežeriūkščius; užsimanęs medaus, kopdavo į medžius ir ieškodavo drevių su laukinėmis bitėmis.

Balu jam papasakojo, kad riešutai ir medus yra tokie pat gardumynai kaip žalia mėsa, o Bagira parodė, kur jų reikia ieškoti. Būdavo, įsliuogs Bagira į medį, priglus prie šakų ir vilioja Mauglį:

— Lipk, broliuk, pas mane!

Iš pradžių Maugliui sunkiai ėjosi laipioti po medžius. Jis taip nerangiai sliuogdavo kamienu į viršų, jog atrodydavo tikras žvėriukas tinginiukas. Bet kai įprato, pradėjo liuoksėti nuo šakos ant šakos vikriai kaip pilkoji beždžionė.

Rujos susibūrimuose prie Pasitarimų Uolos ir jis dabar turėjo nuolatinę vietą. Besimaišydamas su vilkais, jis pastebėjo, kad jie vengia jo žvilgsnio ir suka galvą į šoną, kai jis pasižiūri jiems į akis. Patyręs tą jų silpnybę, jis kartais mėgdavo paišdykauti ir erzindavo vilkus, tyčia spoksodamas jiems į akis. Džiunglių vilkai labai kenčia nuo dyglių ir dagių. Jų prilenda jiems į padus, prisivelia į gaurus, ir jie niekaip negali jų išsipešioti. Tik Mauglis mikliais savo pirščiukais ištraukydavo tuos dyglius.

Naktimis Mauglis nusileisdavo nuo kalvos į ariamus laukus ir iš tolo smalsiai stebeilydavo į kaimiečius ir mažutes jų trobeles. Tačiau žmonėmis jis nepasitikėjo — bijojo jų klastos. Kartą Bagira parodė jam didelę keturkampę dėžę su užtrenkiamu dangčiu. Toji dėžė buvo taip gerai paslėpta žolėje, kad jis visai jos nepastebėjo. Tik Bagira ją pamatė ir persergėjo Mauglį, paaiškino, kad tai žmonių pastatyti spąstai.

Labiau už viską jis mėgdavo vaikščioti toli į miškus drauge su Bagira. Malonaus snaudulio apimtas, gulėdavo ten per dieną medžių pavėsyje, o atėjus nakčiai, žiūrėdavo, kaip Bagira medžioja. Alkana ji medžiodavo, ką tik sutikdama ir ką tik pagaudama. Neatsilikdavo nuo jos ir Mauglis. Tik jis niekad o niekad neliesdavo galvijų, visuomet prisimindavo, kad jaučio gyvybės kaina buvo įvesdintas į vilkų rują. Apie tai jam papasakojo Bagira, kai jis truputį paaugėjo ir pradėjo daugiau nusimanyti apie džiunglių gyvenimą. Ji taip jam pasakė:

— Visos džiunglės yra tavo, tu gali žudyti kiekvieną žvėrį, kurį tik pajėgsi įveikti. Bet, prisimindamas tą bulių, kuriuo aš tave išpirkau, nežudyk galvijų, nei senų, nei jaunų, ir nevalgyk jų mėsos. Toks yra Džiunglių įstatymas.

Mauglis šventai to įstatymo laikėsi.

Mauglis neturėjo jokių rūpesčių,— jam nereikėjo kvaršinti galvos

ruošiant pamokas, o jeigu ko susimąstydavo, tai tik apie maistą. Todėl išaugo sveikas ir tvirtas berniukas.

Motina Vilkė kelis kartus jį įspėjo, kad saugotųsi Širchano ir kad nepasitikėtų tuo džiunglių plėšiku, vis primindavo, kad jis turįs tą tigrą nudėti. Jaunas vilkiukas nė akimirkos nebūtų užmiršęs tokio įspėjimo. Maugliui visos tos vilkės kalbos lengvai išdulkėdavo iš galvos, nes jis buvo žmogus, nors pats tikriausiai būtų pasivadinęs vilku, jeigu būtų mokėjęs kalbėti kuria nors žmonių kalba.

Širchanas visą laiką sukinėdavos ten, kur vaikščiodavo Mauglis. Akelai vis labiau senstant ir nykstant jo jėgoms, raišasis tigras užmezgė bičiulystę su jaunaisiais rujos vilkais, prisigerindamas jiems savo sumedžioto grobio nuograužomis. Vilkiukai sekiodavo paskui jį, laukdami, kol atiteks koks apgraužtas kaulas. Jei Akela būtų buvęs stiprus ir dar galėjęs tvirtai valdyti rują, jis nebūtų leidęs vilkiukams taip elgtis. Bet dabar jis buvo bejėgis, ir niekas jo nebeklausė.

Šunuodegiaudamas vilkiukams, Širchanas kiekviena proga užuominomis reikšdavo nusistebėjimą, kad tokie šaunūs medžiotojai leidžiasi vadovaujami dvesiančio vilko ir plikio žmogvaikio.

— Man sakė,— kiršindavo vilkiukus Širchanas,— kad, susirinkę į pasitarimą, jūs nedrįstate tam žmogvaikiui nė į akis pasižiūrėti.

Girdėdami tokias kalbas, jaunieji vilkai tik suurgzdavo ir pastatydavo keterą.

Bagira, kuri viską matydavo, viską girdėdavo, žinojo ir apie nelabas tigro užmačias. Ji ne kartą buvo įspėjusi Mauglį, kad Širchanas kėsinasi jį kurią dieną sudraskyti. Mauglis tik nusijuokdavo ir atsakydavo:

— Aš turiu rują ir turiu tave; Balu taip pat mano pusėje. Jis, nors ir vangus, vis tiek vožtels porą smūgių, mane gindamas. Tad ko man bijoti!

Vieną karštą dieną Bagira vėl sužinojo naujienų,— o gal jai dygliakiaulė Ikė pašnabždėjo apie Širchano kėslus,— ir pasiryžo rimtai įspėti Mauglį. Kaip tik tą dieną ji su Maugliu nukeliavo toli į miškų gilumą ir prigulė pasilsėti. Kai Mauglis padėjo galvą ant jos glotnaus kailio, ji užvedė kalbą:

— Klausyk, Mažasis broliuk! Kiek kartų aš tau esu sakiusi, kad Širchanas yra tavo priešas?

— Tiek kartų, kiek riešutų kabo anoje palmėje,— atsakė Mauglis, jis, aišku, nemokėjo skaičiuoti.— Ir kas iš to? Žinai, Bagira, aš dabar toks mieguistas — visai neturiu ūpo apie tą Širchaną kalbėti. Ir šiaip

iš jo nieko gero nėra: tik ilga uodega ir palaidas liežuvis kaip povo Mao.

— Dabar ne metas miegoti, kai gresia pavojus. Balu žino, aš žinau, vilkų ruja žino, net tas kvailas elnias žino, ką tau kėsinasi padaryti tigras. Ir Tebakis tau sakė...

— Cha cha cha! — nusikvatojo Mauglis.— Tebakis neseniai buvo pas mane atėjęs ir kad pradėjo nemandagiai kalbėti: aš esąs plikšis ir žmogvaikis, nevertas nė šernui bulvių knisti... Čiupau tada jį už uodegos ir trinktelėjau porą kartų į palmės kamieną, kad mandagesnis būtų!

— Neprotingai pasielgei. Nors Tebakis mėgsta visiems šunybes krėsti, vis tiek iš jo būtum šį tą svarbaus sužinojęs. Atmerk plačiau akis, Mažasis broliuk. Džiunglėse Širchanas nedrįs tavęs draskyti. Bet atmink, kad Akela jau labai paseno: greit ateis diena, kai jis nebepajėgs ožio papjauti, o tuomet — jis nebe vadas. Paseno ir vilkai, kurie tave pažįsta nuo tos dienos, kai pirmą kartą buvai atvestas į pasitarimą, o jaunesnieji vilkai patikėjo Širchano pasakomis, kad žmogui ne vieta vilkų rujoje. Juk netrukus tu būsi visai suaugęs žmogus.

— O kodėl suaugęs žmogus negali lakstyti kartu su savo broliais? — paklausė Mauglis.— Esu gimęs džiunglėse, visuomet klausiau Džiunglių įstatymų. Mūsų rujoje nėra nė vieno vilko, kuriam aš nebūčiau iš padų traukiojęs dagių. Juk jie tikri mano broliai!

Bagira išsitiesė žolėje kaip ilga ir, primerkus akis, tarė:

— Pačiupinėk man po smakru, Mažasis broliuk.

Mauglis pakėlė stiprią, įdegusią ranką ir po pat Bagiros smakru, tarp kietų raumenų, apaugusių glotniais plaukais, užčiuopė mažą, pliką plotelį.

— Niekas džiunglėse nežino, kad aš, Bagira, esu paženklinta antkaklio nutrinta žyme. Iš tiesų aš esu gimusi tarp žmonių, ir mano motina baigė savo gyvenimą pas žmones... uždaryta narve, karaliaus rūmuose Udipūre. Tad štai kodėl aš mokėjau už tave išpirką, kai tu buvai toks mažutis, toks plikas kūdikėlis. Taip, aš esu gimusi tarp žmonių. Jie mane šerdavo pro narvo virbus, paduodavo maistą ant geležinės mentės. Dar nė nebuvau mačiusi džiunglių, kai vieną naktį pasijutau esanti pantera, o ne žmonių žaisliukas. Vienu letenos smūgiu nutrenkiau narvo užraktą ir pabėgau į laisvę. Išmokusi iš žmonių visokių gudrybių, džiunglėse aš pasidariau pavojingesnė ir baisesnė ir už patį Širchaną. Ar ne tiesa?

— Tikra teisybė,— atsakė Mauglis.— Džiunglėse visi bijo Bagiros, tik aš vienas nejaučiu jokios baimės.

— Tu gi žmonių vaikas! — labai švelniu balsu sumurkė Bagira.— Kaip aš grįžau į džiungles, taip tu pagaliau turėsi grįžti pas žmones, pas savo brolius, kol dar tavęs nesudraskė vilkai prie Pasitarimų Uolos.

— Bet kodėl? Kodėl jie turėtų mane sudraskyti? — paklausė Mauglis.

— Pažvelk į mane,— paprašė Bagira, ir Mauglis pasižiūrėjo jai tiesiai į akis. Nė didžioji pantera neišlaikė Mauglio žvilgsnio ir nusuko galvą į šoną.

— Štai kodėl,— pasakė ji, letena skabydama medžių lapus.— Net aš nepajėgiu žiūrėti tau į akis, nors gimiau tarp žmonių ir tave labai myliu, Mažasis broliuk! Visi kiti tavęs nekenčia dėl to, kad bijo žiūrėti tau į akis, dėl to, kad tu esi protingas, dėl to, kad moki ištraukti jiems iš padų dyglius... dėl to, kad esi žmogus.

— Aš nieko apie tai nežinojau,— paniuręs tarė Mauglis ir suraukė tankius juodus antakius.

— Ar žinai Džiunglių įstatymą? O jis taip sako: pirma griebk už gerklės, paskui derėkis. O tu nieko nesisaugai — iš to žvėrys ir žino, kad esi žmogus. Bet būk protingas, nes mano širdis nujaučia kažką negera. Akelai kaskart vis sunkiau ir sunkiau susidoroti su ožiu. Tą dieną, kai jis nebeįstengs nudėti savo grobio, visa ruja užpuls ir jį, ir tave. Susirinks visi prie uolos, pradės pasitarimą, ir tuomet... tuomet... Sugalvojau! — sušuko Bagira, staiga pašokusi nuo žemės.— Nieko nelaukdamas, dumk pas žmones į tuos namelius slėnyje ir atsinešk truputį Raudonosios Gėlės, kur žmonės auginasi. Nelaimei atėjus, turėsi gelbėtoją, daug stipresnį ir už mane, ir už Balu, ir už tuos rujos vilkus, kurie dar tebėra tau palankūs. Tik gauk Raudonosios Gėlės!

Bagira Raudonąja Gėle vadino ugnį, nes nė vienas džiunglių gyventojas nedrįsta ištarti jos tikrojo vardo. Žvėrys bijo ugnies kaip mirties ir išgalvoja jai šimtus visokių vardų.

— Raudonosios Gėlės? — paklausė Mauglis.— Tos, kur temstant sužydi jų namuose? Aš jos atsinešiu.

— Kalbi kaip tikras žmonių vaikas,— pasigėrėdama tarė Bagira.— Atmink, kad ji auga mažuose puodeliuose. Tik skubėk! Pasičiupk vieną puodelį ir laikyk, kol prireiks.

— Gerai,— tarė Mauglis.— Aš einu. Bet ar tu, mano geroji Bagira, tikrai žinai, kad viskas, apie ką čia man pasakojai, yra Širchano

darbas? — dar paklausė jis, apkabinęs švelnų jos kaklą ir tiriamai žiūrėdamas į akis.

— Prisiekiu tuo užraktu, kurį sulaužius išėjau į laisvę, kad sakau gryniausią teisybę, Mažasis broliuk!

— Tuomet prisiekiu paaukotu už mano išpirkimą buliumi, kad aš tam Širchanui su kaupu atsiteisiu už visus jo darbelius! — sušuko Mauglis ir pasileido tekinas į slėnį.

— Žmogus! Tikras žmogus! — pagalvojo Bagira ir vėl išsitiesė žolėje.— Ei tu, Širchanai! Didžiausia tavo nelaimė, kad prieš dešimt metų medžiojai tą varliuką.

Mauglis dūmė mišku be atodvasčio, jausdamas karštį krūtinėje. Jis parlėkė į vilkų rują jau pavakare, kylant rūkui. Čia jis stabtelėjo atsikvėpti ir pažvelgė į slėnį. Vilkiukai buvo išsibėgioję, tik viena motina Vilkė tūnojo urvo kampe. Išgirdusi Mauglį sunkiai alsuojant, suprato, kad jos varliuką slegia kažkokie rūpesčiai.

— Kas tau yra, sūnau? — pasiteiravo Vilkė.

— Visokių kvailų kalbų girdėjau apie Širchaną,— atsakė Mauglis.— Bėgu šiąnakt medžioti į kaimiečių laukus.

Nieko nelaukęs, Mauglis vėl pasileido per krūmus į slėnį, tekančios upės link. Staiga jo ausis pagavo medžiojančių vilkų rujos lalesį. Stabtelėjęs pasiklausyti, jis aiškiai išgirdo, kaip bliauna persekiojamas ožys, paskui jis, matyt, užspeistas ir iš visų jėgų gindamasis, ėmė šnirpšti. Cypė ir piktai kaukė jaunieji vilkai:

— Akela! Akela! Parodyk savo jėgą, Vienišasis Vilke! Kelią rujos vadui! Akela, pulk!

Išgirdęs, kaip Vienišasis Vilkas kaukštelėjo iltimis, o paskui suspigo, versdamasis kūliais nuo priešakinių ožio kojų smūgio, Mauglis suprato, kad Akelai nepavyko sugauti grobio.

Nelaukdamas, kuo viskas pasibaigs, jis nulėkė tolyn. Pribėgęs pasėlių laukus ir kaimiečių trobeles, jau beveik nebegirdėjo vilkų keliamo triukšmo.

— Teisybę sakė Bagira,— sunkiai atsiduso Mauglis, įlindęs į šieno kupetą, pūpsančią netoli trobelės lango.— Rytoj ir man, ir Akelai — abiem bus karšta diena.

Visai sutemus jis prispaudė veidą prie langelio stiklo ir ėmė stebėti židinyje rusenančią ugnį. Jis matė, kaip naktį atsikėlusi kaimiečio žmona maitino ją kažkokio juodo daikto gabaliukais. Išaušus rytui, kai visur subaltavo vėsi migla, prie ugnies priėjo šeimininkės sūnus,

mažas berniukas, prisidėjo iš vytelių nupintą ir moliu aplipdytą puodą raudonų žarijų ir, pasikišęs jį po skraiste, nuėjo į tvartą.

— Tai štai kaip viskas paprasta,— pagalvojo Mauglis.— Jeigu toks vaikpalaikis taip drąsiai nešiojasi ugnį, vadinasi, čia nėra ko bijoti.— Apėjęs pirkelę aplinkui iš kitos pusės, jis užbėgo berniukui už akių, ištraukė jam iš rankų puodą su žarijomis ir dingo migloje, palikęs nusigandusį ir iš visos gerklės rėkiantį vaiką.

— Kaip tie žmonės į mane panašūs! — stebėjosi Mauglis, pūsdamas anglis, kaip buvo matęs darant moterį.

— Reikia ugnelę pamaitinti, antraip ji man dar nusibaigs,— kalbėjo Mauglis pats su savimi, mesdamas į puodą šakeles ir sausas žieves. Su visu tuo turtu jis patraukė į kalnus ir susitiko Bagirą. Jos kailis mirgėjo nuo rasos, lyg visas nusagstytas mažais perlų karoliukais.

— Akelai paspruko grobis,— pranešė Maugliui pantera.— Po šitokio įvykio vilkai nedelsdami tą patį vakarą būtų sudraskę savo vadą, bet vis laukė tavęs. Visus kalnus išlandžiojo, tavęs beieškodami.

— Buvau nuėjęs pas žmones ir dabar aš jau pasiruošęs, žiūrėk! — tarė Mauglis ir pakėlęs parodė Bagirai puodą su žarijomis.

— Oi, kaip gerai! Bet sakyk, ar tau nebaisu? Man teko matyti, kaip plačiai Raudonoji Gėlė išsiskleidžia, kai žmogus ją paliečia sausa šaka...

— Visai nebaisu. Ko čia jos bijoti? Man lyg per sapną vaidenasi, jog kitados, kai dar nebuvau vilkas, aš gulėdavau šalia tos Raudonosios Gėlės, ir man būdavo šilta ir jauku.

Visą tą dieną Mauglis ištupėjo urve, kurstydamas ugnį; jis kaišiojo į ją sausas šakas, žiūrėdamas, kuri geriau dega. Pagaliau rado tinkamą. Vakare į urvą atsliūkino Tebakis ir gana šiurkščiu tonu pranešė, jog vilkai reikalaują, kad Mauglis atvyktų prie Pasitarimų Uolos. Išgirdęs tą naujieną, jis taip linksmai ėmė kvatoti, kad net Tebakis išsigandęs pabėgo. Taip besijuokdamas Mauglis ir nuėjo į pasitarimą.

Vienišasis Vilkas Akela gulėjo šalia uolos, tuo parodydamas, kad rujos vado vieta laisva. Tigras Širchanas slampinėjo iš vieno krašto į kitą, lydimas pataikūnų jaunų vilkų, kurie maitindavosi jo nuograužomis. Bagira atsigulė šalia Mauglio, tarp kojų paslėpusio žarijų puodą.

Visiems susirinkus, pirmas pradėjo kalbėti Širchanas. Akelai tebesant stipriam, jis niekad nebūtų išdrįsęs to daryti.

— Tigras neturi teisės kalbėti,— patylomis tarė Maugliui Bagira.— Tu jam taip ir pasakyk. Jis, nenaudėlis, nusigąs.

Mauglis pakilęs sušuko:

— Laisvieji džiunglių gyventojai! Argi mūsų rujai vadovauja Širchanas? Kaip gali kažkoks tigras pirštis mums į vadus?

Bet Širchanas, nieko nepaisydamas, kalbėjo toliau:

— Matydamas, kad vado vieta neužimta, ir prašomas pasakyti savo nuomonę...

— Kas tave prašė? — nutraukė jo kalbą Mauglis.— Ar mes esame šakalai, kad pataikautume tokiam jaučių skerdikui? Tik ruja turi teisę spręsti, kas jai vadovaus.

Aplinkui kilo baisus triukšmas. Vieni vilkai staugė: „Nutilk tu, žmogvaiki!“ Kiti šūkavo: „Tegul kalba! Jis irgi laikosi mūsų įstatymų“. Pagaliau lyg perkūnas sugriaudėjo seniai rujos vilkai.

— Tegul kalba Negyvasis Vilkas! — šaukė jie.

Negyvuoju Vilku vadinamas rujos vadas, kai jam nepasiseka sumedžioti grobio. Tas vardas jam lieka iki amžiaus galo, kuris, žinoma, jau netrunka ateiti.

Akela sunkiai pakėlė savo seną galvą.

— Laisvieji džiunglių gyventojai ir jūs, Širchano šakalai! Daug vasarų ir daug žiemų aš jus vedžiojau į medžiokles ir visuomet parvesdavau gyvus ir sveikus. Niekas per tą laiką neapraišo ir nepakliuvo į spąstus. Bet šit aš suklupau — man nepasisekė pačiupti grobio. Visi žinote, kad prieš mane buvo surengtas sąmokslas. Žinote, kad, norėdami parodyti mano silpnumą, jūs tyčia užvedėte ant tokio ožio, kurio negalėjau įveikti. Gudriai padarėte ir dabar turite teisę mane nužudyti — čia pat, prie Pasitarimų Uolos. Todėl aš klausiu: kas iš jūsų gali smogti Vienišajam Vilkui mirtiną smūgį? Pagal Džiunglių įstatymą aš turiu teisę kautis su juo vienas prieš vieną, ir ta teise pasinaudosiu.

Ilgą laiką visi tylėjo, nes nė vienas vilkas nedrįso stoti į žūtbūtinę kovą su Akela. Pirmasis suriaumojo Širchanas:

— Ei! Ko čia mums žiūrėti to kvaišio bedančio senio. Jis vis tiek mirties neišvengs! Bet tas žmogvaikis tai jau tikrai per ilgai gyvena. Klausykit, laisvieji džiunglių gyventojai! Aš pirmas jį sutikau. Dabar atiduokit jį man. Mano kantrybė išseko, bežiūrint į to žmogpalaikio išmones. Jau dešimti metai, kai jis drumsčia ramybę džiunglėse. Jeigu aš jo negausiu, tai medžiosiu čionai visą laiką, jums nė apgraužto kaulo nepaliksiu. Ar nematot, kad jis žmogus, žmonių vaikas? Nekenčiu aš jo iki gyvo kaulo!

Sulig šiais tigro žodžiais suurzgė, sustaugė daugiau kaip pusė vilkų:

— Žmogus! Žmogus! Pas mus žmogui nėra ko veikti. Tegul jis eina pas savuosius.

— Kad paskui sukiršintų prieš mus visų kaimų žmones? — suriaumojo Širchanas.— Ne! Atiduokit jį man! Jis tikrai žmogus, nes niekas iš mūsiškių nedrįsta žiūrėti jam į akis.

Akela vėl pakėlė galvą ir tarė:

— Mes dalinomės su juo grobiu, miegojome viename migyje. Medžioklėje jis mums užvarydavo žvėris. Visuomet laikėsi Džiunglių įstatymų, nepažeidė nė vienos jų raidės.

— O aš daviau bulių išpirkos, kad jį priimtų į rują. Gal tiek vertas tas bulius, kiek mano garbė, o už ją aš visuomet pasiryžusi kautis,— švelniu balsu prašneko Bagira.

— Ką čia minėti prieš dešimt metų suėstą bulių! — suurzgė ruja.— Mums nerūpi prieš dešimt metų nugraužti kaulai!

— O pažadas? — paklausė Bagira, piktai iššiepdama baltas iltis.— Tai šit kokie jūs, laisvieji džiunglių gyventojai!

— Džiunglių gyventojams nėra ko bičiuliautis su žmogvaikiais,— vėl sugriaudėjo Širchanas.— Atiduokit jį man!

— Jis yra mūsų brolis ir tik savo krauju tesiskiria nuo vilkų,— toliau kalbėjo Akela,— o jūs vis tiek užsigeidėte jį sudraskyti! Iš teisybės per ilgai aš gyvenu. Pakriko ruja: vieni pradėjo galvijus pjauti, o kiti — Širchano pamokyti, kaip man pasakojo,— tamsiomis naktimis po kaimus tykinėja ir žmonių vaikus tiesiai iš pirkių grobia. Matau, kad jūs pavirtot bailiais, bailiams dabar aš ir kalbu. Gerai žinau, kad esu pasmerktas mirti ir kad netrukus žūsiu — mano gyvybė jau neturi jokios vertės. Jeigu būtų kitaip, pasiūlyčiau savo gyvybę už to berniuko išgelbėjimą. Bet man rūpi rujos garbė, nes matau, kad jūs, likę be vado, tuoj pat ją užmiršot. Todėl štai ką jums siūlau: pasiduosiu sudraskomas be kovos ir visai nesipriešinsiu, kai išmuš man skirta valanda, jeigu leisite tam berniukui gyvam ir sveikam grįžti į kaimą. Šitaip išsaugosite gyvybę mažiausiai trims rujos vilkams, kurie žūtų su manim besikaudami, ir išvengsite gėdos, kurią užsitrauktumėt, be kaltės nužudydami savo brolį. Juk berniukas priimtas į rują pagal visus Džiunglių įstatymo reikalavimus. Tiek gero dar galiu jums padaryti, jeigu norit.

— Bet jis žmogus! Žmogus! Žmogus! — sustaugė visa ruja, ir

dauguma vilkų susibūrė aplink Širchaną, mataškuojantį uodega iš piktumo.

— Dabar viskas nuo tavęs priklauso,— tarė berniukui Bagira.— Mums beliko tik kautis.

Mauglis atsistojo, laikydamas rankose puodą su žarijomis. Jis tyčia pasirąžė ir nusižiovavo prieš visą rują. Bet širdyje jautė pyktį ir pagiežą, nes tik dabar pamatė, kaip labai jo nekenčia vilkai.

— Klausykit jūs! — sušuko jis.— Gana jums čia skalyti kaip šunims. Norėjau išbūti vilku iki savo amžiaus galo, bet šiąnakt jūs mane įtikinot, kad esu žmogus. Tad nuo šios dienos vadinsiu jus ne broliais, o šunimis. Žmogus ir negali jūsų kitaip vadinti. Ne jūsų valia spręsti, ką jūs man darysit ir ko nedarysit. Viskas priklausys nuo manęs. O kad jums būtų aiškiau, tai aš, žmogus, atsinešiau truputį Raudonosios Gėlės, kurios jūs, šunys, taip bijotės.

Jis taip krestelėjo puodą, statydamas jį ant žemės, kad iš jo pasipylė kibirkštys, o nuo jų bematant užsiliepsnojo sausos samanos. Vilkai pasitraukė atbuli, išsigandę greitai plintančios ugnies.

Mauglis prikišo prie žarijų atsineštą sausą šaką ir, kai ji traškėdama užsiplieskė, pradėjo ją sukti aplink galvą nustėrusių iš išgąsčio vilkų rate.

— Tu čia dabar šeimininkas,— sušnabždėjo berniukui Bagira.— Išgelbėk nuo mirties Akelą. Jis visada buvo tau draugas.

Senasis, niūrusis vilkas Akela, niekad gyvenime nemaldavęs malonės, dabar pažvelgė į Mauglį gailiomis akimis. Plikas, susitaršiusiais plaukais berniukas stovėjo netoli Vienišojo Vilko, mojuodamas liepsnojančia šaka, o nuo jos aplinkui mirgėjo ir šokinėjo šešėliai.

— Gerai! — tarė Mauglis, iš lėto žvalgydamasis aplinkui.— Matau, kad jūs esate šunys. Todėl palieku jus ir išeinu pas žmones, pas saviškius, jeigu iš tikrųjų jie yra man giminės. Kai kelias į džiungles man užkirstas, išnyks iš atminties ir jūsų kalba, ir prisiminimai, kaip gyvenau tarp jūsų. Bet aš būsiu gailestingesnis už jus: ir būdamas žmogumi, gyvendamas su žmonėmis, niekuomet jūsų neišduosiu, kaip jūs dabar išdavėt mane, nežiūrėdami, kad mes buvome broliai ir kad aš tik krauju tesiskyriau nuo jūsų.

Jis paspyrė koja ugnį, ir kibirkščių spiečius pakilo į orą.

— Mes, žmonės, nepulsime jūsų rujos. Bet jus palikdamas, aš čia turiu vieną skolą atsiteisti,— pasakė Mauglis, eidamas prie Širchano, kuris apkvaitęs primerktomis akimis dėbčiojo į ugnį. Bagira

sekė Mauglį pridurmui, kad prireikus galėtų ateiti jam į pagalbą. Čiupdamas tigrą už žiaunų, Mauglis suriko:

— Stokis, šunie! Atsistok, kai su tavim kalba žmogus, jeigu nenori, kad nusvilinčiau kailį!

Širchanas suskliautė ausis ir primerkė akis, bijodamas net pažiūrėti iš arti į liepsnojančią šaką.

— Dėl to, kad negalėjo manęs mažo pagauti, tas galvijų skerdikas gyrėsi mane dabar nugalabysiąs. Na, še tau! Še tau... Štai, kaip mes mušame šunis, kai užaugame. Tik pajudink, klišiau, nors vieną ūsą — bematant sugrūsiu tau į ryklę Raudonąją Gėlę.

Mauglis su degančia šaka taip ėmė tvoti tigrui per galvą, kad šis ir unkštė, ir mykė, mirtinos baimės pagautas.

— Tfiu! Dabar tu, džiunglių katine, nešdinkis! Tik neužmiršk, kad kitą kartą prie Pasitarimų Uolos ateisiu jau kaip žmogus — su tavo kailiu ant pečių. O jums, vilkai, štai ką pasakysiu. Akela gyvens ir vaikščios, kur tik jam patiks. Aš jums neduosiu jo žudyti. Nemanykit, kad ir jūs čia dabar ramiai sau tupėsit, liežuvius iškorę lyg niekur nieko. Aš tuojau išvaikysiu tą šunų gaują! Nešdinkitės!

Mauglis švaistėsi įsiliepsnojusia šaka į kairę, į dešinę, o vanojami vilkai spruko kur kojos neša, gelbėdami gruzdantį kailį. Liko tik Akela, Bagira ir dešimtis jaunų vilkų, kurie palaikė Mauglio pusę.

Staiga Mauglis pajuto lyg skausmą, lyg maudulį krūtinėj,— tokio keisto, nemalonaus jausmo jis dar niekad nebuvo patyręs. Atsidusęs pradėjo kūkčioti, ir skruostais pabiro ašaros.

— Kas čia dabar? Kas man darosi? — stebėjosi jis.— Aš taip nenoriu palikti džiunglių ir nežinau kodėl. Ar tik aš nemirštu, Bagira?

— Ne, nemiršti, Mažasis broliuk. Čia tik ašaros — žmonėms jos kartais byra iš akių,— atsakė Bagira.— Dabar matau, kad tu jau nebe kūdikis, bet paaugėjęs berniukas. Iš tikrųjų į džiungles tau dabar nebėra kelio. Nieko, nieko... tegul tos ašaros teka, Maugli.

Sėdėdamas Mauglis taip gailiai pravirko, kad, rodės, jam širdis plyš. Anksčiau kaip gyvas jis niekad nebuvo verkęs.

— O dabar eisiu pas žmones,— tarė jis, truputį apsiraminęs.— Pirmiausia turiu atsisveikinti su motina.

Ir jis nuėjo į urvą. Įsikniaubęs į Vilkės kailį, jis vėl pravirko; gailiai kaukė ir mažieji vilkiukai.

— Ar jūs manęs neužmiršit? — paklausė Mauglis.

— Niekuomet neužmiršim, kol mokėsime užuosti pėdsakus,—

atsakė vilkiukai.— Ateik prie kalno papėdės su mumis pasikalbėti, o mes naktį atbėgsime į pasėlių laukus su tavim pažaisti.

— Tik ateik mūsų aplankyti,— prašė tėvas Vilkas.— Ateik ilgai nelaukdamas, protingasis varliuk, nes mudu su motina jau seni ir neilgai begyvensime.

— Greitai, greitai ateik, mano plikasis sūneli! — maldavo motina Vilkė.— Ar tu žinai, žmonių vaikeli, kad tave aš mylėjau labiau negu savo vilkiukus?

— Tikrai ateisiu,— tikino Mauglis.— Ir atėjęs ant Pasitarimų Uolos paklosiu Širchano kailį. Neužmirškit manęs. Ir kitiems džiunglių gyventojams pasakykit, kad manęs neužmirštų.

Prašvitus Mauglis vienišas nusileido nuo kalno ir nuėjo susitikti su tomis paslaptingomis būtybėmis, kurios vadinamos žmonėmis.

PAVASARIO KLAJONĖS

Praėjus beveik porai metų nuo didžiojo mūšio su rudaisiais šunimis ir nuo Akelos mirties, Maugliui sukako septyniolika. Bet jis atrodė vyresnis. Nuolat mankštindamasis, susimedžiodamas gero maisto ir dažnai, kai tik sukaisdavo arba išsipurvindavo, plaukiodamas, jis užaugo daug aukštesnis ir stipresnis, negu būtų buvę kiti jo amžiaus berniukai. Jis galėdavo visą valandą suptis, pasikabinęs viena ranka už aukšto medžio šakos, stebėdamas viršūnėmis einančius beždžionių kelius. Įsibėgėjusį elnią jis įstengdavo ne tik sulaikyti, bet, pagavęs už ragų, nusviesdavo į šoną. Net didžiulius, laukinius melsvaodžius šernus partrenkdavo ant žemės. Džiunglių gyventojai, anksčiau privengę tik Mauglio apsukrumo, dabar bijojo jo jėgos. Kai jis ramiai vaikščiodavo džiunglėmis, žvėrys pašnibždomis pranešdavo vienas kitam apie jo pasirodymą, ir visi traukdavosi jam iš kelio. Tik jo akių žvilgsnis visuomet išlikdavo romus. Net grumtynėse jos niekad neužsiliepsnodavo taip kaip Bagiros akys. Jose atsispindėdavo tik pamažu augąs susidomėjimas ir entuziazmas. Bagira niekaip negalėjo to dalyko suprasti ir vieną kartą paklausė Mauglį, kodėl jo tokia akių išraiška. Berniukas nusišypsojo ir tarė:

— Kai man nepasiseka medžioklė, aš pasidarau piktas, o kai tenka porą dienų pavaikščioti tuščiu pilvu, aš visai įsiuntu. Argi iš mano akių to nematyti?

— Tuomet tik tavo lūpos atrodo alkanos, o akys nieko nesako,— tarė Bagira.— Ar tu medžioji, ar valgai, ar plaukioji,— jos visada vienodos ir nesikeičia nelyginant akmuo, kuris išlieka toks pat ir per liūtį, ir per sausrą.

Mauglis tingiai pažvelgė į panterą pro ilgas blakstienas, ir ji bematant nuleido galvą,— žinojo, kad Mauglis yra jos valdovas.

Juodu gulėjo aukštai ant kalvos, nuo kurios buvo matyti Uain-

ganga, o apačioje baltomis ir žalsvomis juostomis draikėsi migla. Patekėjus saulei, rūkas pavirto rausvai auksinėmis bangomis banguojančia jūra; netrukus ūkanos išsisklaidė, ir sausą žolę, ant kurios ilsėjosi Mauglis su Bagira, užliejo pirmieji saulės spinduliai. Baigėsi vėsusis metų laikas, medžiai atrodė sunykę ir netekę spalvos,— kai papūsdavo vėjas, buvo girdėti tik sausas traškėjimas. Netoliese čežėjo, šnarėjo vėjo plakamas į šaką vienišas lapelis. To šnarėjimo pažadinta, Bagira giliai įkvėpė rytmečio oro, dusliai sukosėjo ir, apsivertusi ant nugaros, ėmė letenomis žaisti su lapeliu.

— Ateina naujas metų laikas. Džiunglėse viskas atgyja. Nebetoli naujų kalbų metas. Tas lapelis irgi tai žino. Kaip gera!

— Žolė dar sausa,— išsirovęs kuokštą, tarė Mauglis.— Net pavasario akutė (taip vadinasi raudona gėlelė švelniais, tartum vaškiniais trimito pavidalo žiedais, auganti pasislėpusi tarp vešlių žolių)... net ta gėlelė dar nepražydo, o tu, Bagira... Na, argi tau, juodajai panterai, pritinka, atsigulusiai ant nugaros, makaluoti kojomis kaip kokiai laukinei katei?

— O-ooo! — nusižiovavo Bagira, matyt, galvodama visai apie ką kita.

— Klausyk, ar tu girdi? Aš klausiu, ar padoru juodajai panterai, taip atvėpusiai snukį, krankšėti ir raičiotis po žemę. Neužmiršk, kad mes, aš ir tu, esame džiunglių valdovai.

— Girdžiu girdžiu. Klausau, žmonių vaike,— atsiliepė Bagira ir, atsivertusi ant pilvo, atsitūpė ant dulkinos žemės. Pavasarį ji paprastai mesdavo plauką, todėl dabar jos šonai buvo gerokai nusišėrę.

— O kaipgi! Mudu ir esame džiunglių valdovai. Kas gi kitas yra toks stiprus kaip Mauglis? Kas gi kitas toks išmintingas kaip jis? — kažkaip keistai murkė Bagira, kad net Mauglis atsisuko pasižiūrėti, ar tik ji nesityčioja. Džiunglėse yra daug tokių žodžių, kurie skamba vienodai, bet ne tą patį reiškia.— Aš tau jau sakiau, kad niekas negali užginčyti, jog mudu esame džiunglių valdovai! — pakartojo Bagira.— O dėl mano elgesio, tai ką aš bloga padariau? Aš nežinojau, kad žmogvaikiui nebepatinka gulėti ant žemės. Tai gal jis dabar skraidys ore?

Mauglis sėdėjo, pasirėmęs alkūnėmis į kelius, užsižiūrėjęs į saulės nušviestą slėnį. Kažkur pakalnėje, toli miške, dar prikimusį ir neišmankštintą po žiemos balselį mėgino paukštukas, čirpindamas pirmąją pavasario giesmelę. Tai buvo tik pirmieji nedrąsūs vingraus čiul-

bėjimo garsai, visu gražumu jis suskardės iš jo gerkliukės vėliau, bet Bagira jau dabar jį girdėjo.

— Sakiau tau, kad jau nebetoli naujų kalbų metas,— suniurzgė pantera, švytuodama uodega.

— Girdėjau,— atsakė Mauglis.— Kodėl tu, Bagira, visa drebi? Juk saulutė šildo.

— O! Tai Ferao, raudonasis genys,— tarė Bagira, neatsakiusi į berniuko klausimą.— Jis neužmiršo čiulbėti. Reikia ir man prisiminti savo giesmelę.

Tai pasakiusi, ji pradėjo miauksėti ir murkti sau po nosimi, vis pasiklausydama savo balso, bet atrodė nepatenkinta jo skambesiu.

— Ko tu čia dabar miauksi? Juk grobio niekur arti nematyti,— vangiai pasakė Mauglis.

— Ar tu, Mažasis broliuk, jau abiem ausim apkurtai? Aš ne medžioklės, bet visai kitokią giesmę traukiu. Ji man labai pravers, todėl ir ruošiuosi iš anksto.

— Buvau visai užmiršęs. Bet aš vis tiek sužinosiu, kada ateis naujų kalbų metas, nes tuomet ir tu, ir visi kiti išlakstysit, palikę mane vieną,— su apmaudu pasakė Mauglis.

— Palauk, Mažasis broliuk. Mes gi ne visada...— buvo bepradedanti teisintis Bagira, bet Mauglis piktai ją nutraukė, pakeldamas smilių į viršų:

— Sakau, kad taip visuomet būna. Jūs visi išbėgiojat, o aš, džiunglių valdovas, turiu bastytis vienišas. O kaip buvo pernai, kai aš užsigeidžiau cukranendrių iš žmonių laukų? Siunčiau pasiuntinį... pasiunčiau tave paprašyti Hačio, kad jis ateitų mano nurodytą naktį ir prilaužytų straubliu tos saldžiosios žolės.

— Jis ir atėjo, tik dvi naktis pavėlavęs,— susigūždama atsakė Bagira,— ir tos tavo mėgstamos ilgos, saldžios žolės prilaužė tiek, kad joks žmonių vaikas nebūtų įveikęs suvalgyti per visas liūčių meto naktis. Kad jis pasivėlino — ne mano kaltė.

— Jis neatėjo tą naktį, kurią buvo prašytas. Ne. Jis tada trimituodamas dundėjo per mėnulio apšviestą slėnį. Kur jis nubėgo, liko platūs nelyginant trijų dramblių pėdsakai, nes jis nesislapstė tarp medžių. Naktį, mėnuliui šviečiant, jis net ties žmonių pirkiomis šoko. Aš jį tuokart mačiau, bet jis pas mane neatėjo, nepaisydamas, kad esu džiunglių valdovas!

— Tai buvo naujų kalbų metas,— nuolankiu balsu tarė Bagi-

ra.— O gal, kai jį šaukei, tu nepasakei slaptažodžio, Mažasis broliuk?.. Bet tik paklausyk to genio!

Mauglis atlyžo. Jis atsigulė ant nugaros, pasikišęs rankas po galva, ir užmerkė akis.

— Nesuprantu, kaip jis ten čiulba... man tas visai nerūpi,— mieguistu balsu kalbėjo Mauglis.— Geriau numikim, Bagira. Mano pilvas pasidarė kažkoks sunkus. Duok man kur galvą pasidėti.

Pantera vėl atsigulė ant žemės ir giliai atsiduso: ji girdėjo genį, be paliovos vis kartojantį savo giesmelę, kuria jis ruošėsi pasitikti pavasarį, kaip džiunglėse sakoma, naujų kalbų laiką.

Indijos džiunglėse metų laikai taip susilieja, jog sunku pastebėti kokią nors ribą tarp vieno ir kito. Atrodo, kad yra tik du periodai — šlapiasis ir sausasis. Bet, geriau įsižiūrėję ne tik į liūtis arba į dulkių ir dūmų debesis, pamatysime, kad visi keturi metų laikai keičiasi vienas po kito įprastine tvarka.

Nuostabiausias metų laikas yra pavasaris, nes jam nereikia iš naujo puošti plikų laukų lapais ir gėlėmis,— jis tik pašalina ir išvalo leisgyves apvytusias žiemos paliktos augalijos liekanas, jis tik atgaivina ir vėl atjaunina sudiržusią žemę. Tą darbą jis dirba taip puikiai, kad joks pavasaris pasaulyje negali prilygti džiunglių pavasariui.

Džiunglėse esti tokia diena, kada visi jaučiasi pavargę, ir net kvapai, plaukiojantys sunkiame ore, pasidaro troškūs ir atsiduoda pelėsiais. Niekas negali suprasti, iš kur tokia nuotaika atsiranda, bet kiekvienas tai jaučia. O jau kitą dieną, nors akis nepastebi jokių permainų, padvelkia nauji, malonūs kvapai, nuo kurių visiems džiunglių gyventojams iki pašaknų virpa ūsai ir nuo šonų dideliais kuokštais pradeda šertis žiemos plaukai. Kai paskui padulksnoja lietutis, atgyja visos džiunglės, suveša medžiai ir krūmai, bambukų medelynai ir samanos, ir sultinga žolė,— net girdėti, kaip jie auga. Į tą šlamesį įsilieja nenutylantis nei dieną, nei naktį džiunglių ošimas. Jis nepanašus nei į bičių dūzgimą, nei į vandens čiurlenimą, nei į vėjo šnarėjimą medžių viršūnėse. Tai ošia, gaudžia, siaudžia ir virpa pavasaris, murkauja saulės sušildytas, laimingas pasaulis.

Iki šių metų Mauglis visuomet džiaugdavosi, sulaukęs tų permainų. Jis pastebėdavo žolėse pirmąją pavasario akutę, pirmąją pavasario debesėlių virtinę, kuriai niekas džiunglėse neprilygsta. Žvaigždėtomis naktimis jo balsas skardėdavo tai šen, tai ten drėgnose, gėlių priaugusiose daubose, pritardamas varlių chorui arba tyčiodamasis

iš pelėdų, ūbaujančių mėnesienos naktimis. Pavasarį Mauglį, kaip ir visus džiunglių gyventojus, kažkas masindavo klajoti, bėgioti po džiungles be jokio tikslo, vien dėl to, kad malonu būdavo lakstyti, glostomam šilto oro. Nuo sutemų iki aušrinės patekėjimo jis sukardavo kokią trisdešimt, keturiasdešimt ar penkiasdešimt mylių ir grįždavo uždusęs, bet juokdamasis ir apsikaišęs keistomis gėlėmis. Vilkų ketveriukės tose pašėlusiose bėgynėse po džiungles paprastai nebūdavo, nes jie pasprukdavo kaukti ir zylioti su kitais vilkais.

Visi džiunglių įnamiai pavasarį sukrunta subruzda, kiekvienas kaip mokėdamas rodo savo balsą. Maugliui ausis kurtindavo kriuksėjimas, rėkavimas, švilpavimas. Visų gyvių balsai dabar skambėdavo kitaip negu kitais metų laikais. Dėl to pavasaris ir buvo vadinamas naujų kalbų metu.

Bet šį pavasarį Maugliui, kaip jis pats Bagirai prisipažino, kažkas pilve pasikeitė. Vos bambuko atžalos pasidarė margai rudos, jis nekantraudamas laukė to ryto, kai persimainys kvapai. Pagaliau laukiamas rytas išaušo, povas Mao, saulės nutviekstas ir mirgėdamas auksinėmis, bronzinėmis ir mėlynomis plunksnomis, garsiai užtraukė giesmę, ir ji nuaidėjo parūkavusiais miškais. Mauglis išsižiojo, norėdamas iš džiaugsmo sušukti, bet žodžiai įstrigo jam gerklėje ir jį visą nuo padų iki plaukų apėmė kažkoks keistas jausmas. Pasijuto esąs labai nelaimingas ir, nesuvokdamas, kas jam darosi, apžiūrėjo savo kūną, tikrindamas, ar nebus kur įlindęs dyglys. Mao skelbė kvapų permainą, jam pritardami sučiulbėjo ir kiti paukščiai. Prie Uaingangos uolų buvo girdėti užkimęs Bagiros murkimas — panašus ir į erelio klykavimą, ir į arklio žvengimą. Aukštai, tarp medžių šakų, pasipuošusių naujais pumpurais, bruzdėjo ir šūkavo banderlogų giminė. Mauglis vis stovėjo it įbestas — jam knietėjo atsiliepti į Mao giesmę. Bet kai jis, įkvėpęs pilną krūtinę oro, norėdavo sušukti, iš burnos išsiverždavo tik trumpas atodūsis. Jis žiūrėjo išplėtęs akis, bet matė tik besikarstančias po medžius ir iš jo besityčiojančias beždžiones ir šokantį atšlaitėje povą su išskleista prašmatnia uodega.

— Pasikeitė kvapai! — šūkavo Mao.— Sėkmingos medžioklės, broliuk! Kodėl nieko neatsakai?

— Sėkmingos medžioklės, Mažasis broliuk! — sušvilpė maitvanagis Čilas, nerdamas žemyn kartu su savo patele, ir abu taip arti praskrido pro Mauglį, kad net brūkštelėjo jam per nosį baltomis pūkinėmis plunksnomis.

Džiunglėse kokios mylios platumo ruožu nudulkė lengvas pava-

sario lietutis, vadinamas dramblių dulksna, ir palikęs aprasojusius, linguojančius šviežius lapus, dingo dviguboje vaivorykštėje kartu su dusliu perkūno dundėjimu. Pavasario ošimas čia stiprėjo, čia vėl tilo. Atrodė, kad iš karto šūkauja visi džiunglių gyventojai. Tik vienas Mauglis tylėjo.

— Valgiau gerą maistą,— mąstė Mauglis,— gėriau tyrą vandenį. Man nedegina gerklės, nesmaugia, kaip tada, kai pagraužiau šaknies, pamargintos melsvais taškeliais, kurią man vėžlys Ū įpiršo kaip gerą valgį. Bet man pilve pasidarė sunku, visai be jokios priežasties nemandagiai kalbėjau su Bagira ir su kitais džiunglių gyventojais, net su savo vilkais. Čia mane išpila karštis, čia krečia šaltis, čia vėl nei karšta, nei šalta, bet ima pyktis, ir pats nežinau ant ko. Hu-hu! Laikas palakstyti! Šiąnakt iki pat džiunglių krašto nubėgsiu. Taip ir padarysiu: pasileisiu pavasario bėgynių iki Šiaurės pelkių ir atgal. Ilgą laiką lengvai sekėsi medžioti — mažai gavau bėgioti. Vilkų ketveriukė turės mane lydėti — jie irgi nutuko kaip baltieji vikšrai.

Mauglis pradėjo šūkauti, bet nė vienas iš keturių vilkiukų neatsiliepė, nes labai toli buvo nusidanginę ir negalėjo išgirsti. Jie su kitais rujos vilkais stūgavo pavasario giesmes — mėnulio ir ožio giesmes, kaip ir kiti džiunglių gyventojai nepaisydami, ar čia diena, ar naktis.

Nesulaukęs atsakymo, Mauglis sukaukė vilko balsu, bet pasityčiodama atsiliepė tik maža, raina laukinė katė, kuri landžiojo po medžių šakas, ieškodama pirmųjų paukščių lizdų. Mauglis suvirpėjo iš pykčio ir iki pusės ištraukė iš makštų peilį. Tačiau tuoj pat susivaldė, išsitiesė išdidus, nors niekas jo neregėjo, ir pasipūtęs nužingsniavo į pakalnę, iškėlęs galvą ir suraukęs antakius. Niekas jo neužkalbino, nes visi buvo per daug užsiėmę savais reikalais.

— Kas darytųsi,— tarė pats sau Mauglis, širdyje jausdamas, kad jis neteisus,— jeigu į džiungles atsitrenktų rudieji šunys arba tarp bambukų pradėtų šokinėti Raudonoji Gėlė... Kas gyvas džiunglėse verkšlendamas atbėgtų pas Mauglį pagalbos ir vadintų jį tokiais vardais, kokiais tik didįjį dramblį šaukia. O dabar dėl to, kad pražydo raudonosios pavasario akutės ir kad tą povą Mao pagavo šišas šokti kvailą pavasario šokį — atsirado mat šokėjas — ir rodyti plikas kojas,— visos džiunglės padūko kaip Tebakis... Vardan to buliaus, kuriuo buvau išpirktas, ar aš esu džiunglių valdovas, ar ne? Nutilkit! Kas čia jums dabar darosi?

Staiga ant takelio pasirodė du vilkai. Juodu risnojo, ieškodami laukymės kur pasipešti. (Kaip jums žinoma, Džiunglių įstatymas

draudžia kautis rujos akivaizdoje.) Piktai lodami vienas kitą, pašiaušę keteras kaip vielinius šepečius, nunėrę galvas, juodu taikstėsi kibti vienas kitam į gaurus. Mauglis prišoko prie jų ir viena ranka stvėrė vieną, o antrąja kitą vilką už gerklės, tikėdamasis nublokšiąs juos į šonus ir išskirsiąs. Jis taip dažnai darydavo, žaisdamas su vilkais arba medžiodamas. Tačiau jam niekad nebuvo tekę įsikišti į pavasario kautynes. Šį kartą abu vilkai net nesuurzgę puolė ant Mauglio, išsiveržė iš rankų, partrenkė jį ant žemės, o paskui, susikibę vienas su kitu, vėl pradėjo kūliais raičiotis po smėlį. Berniukas tą pat akimirką stryktelėjo ant kojų, išsitraukė peilį ir, iššiepęs iš pykčio baltus dantis, norėjo nudėti abu vilkus, kam jie riejasi, nepaisydami jo įsikišimo, nors pagal Įstatymą kiekvienas vilkas turi teisę kautis su kitu vilku. Šokinėdamas aplinkui, palenkęs galvą, virpančia ranka jis taikėsi juodu nudurti, kai tik kiek atvės jų pirmasis kautynių įkarštis. Bet ūmai jis pajuto, kad jo kūnas silpsta, ir iškelta su peiliu ranka nusviro. Jis įsikišo peilį į makštis ir iš tolo ėmė žiūrėti į vilkus.

— Tikriausiai būsiu ką nuodinga suvalgęs,— pagaliau tarė pats sau.— Nuo to laiko, kai su Raudonąja Gėle išvaikiau vilkų susirinkimą... nuo tada, kai nudėjau Širchaną, nė vienas vilkas manęs nėra parmušęs ant žemės. O čia su manim susidorojo rujos pagrandukai, smulkmės medžiotojai. Jėgos mane apleido, ir dabar aš mirsiu. O, Maugli, kodėl tu nenudėjai tų dviejų vilkų?

Vilkai kurį laiką dar riejosi, pagaliau silpnesnysis pasileido bėgti. Mauglis, likęs vienas, atsisėdo ant ištryptos, kruvinos žemės ir apžiūrinėjo čia savo peilį, čia kojas ir rankas. Jį užplūdo toks liūdesys, kokio savo gyvenime nebuvo patyręs, ir nunešė kažkur tolyn kaip potvynis rąstą.

Tą vakarą jis anksti susimedžiojo maisto, bet užvalgė tik truputį, kad būtų lengvesnis ir eiklesnis pavasario bėgynėms. Vakarieniauti teko vienam, nes visi džiunglių gyventojai išsilakstė — kas giedoti, kas peštis. Buvo mėnesiena, kaip džiunglėse sakoma, baltoji naktis. Vešėjo sodri želmenija,— nuo ryto ji paūgėjo tiek, kaip kitu metų laiku per visą mėnesį. Mauglis nusilaužė šakelę, kuri dar vakar buvo apmirusi, su pageltusiais lapais, o šiandien iš jos bėgo syvai. Kojos giliai grimzdo į šiltas, garbanotas samanas, maloniai glostė jauna, švelni, dar neaštri žolė. Susiliejię džiunglių balsai gaudė lyg pasakiškos arfos styga, paliesta mėnulio, naujų kalbų pilnaties mėnulio, kuris dosniai žėrė spindulius uoloms ir tvenkiniams, laistė šviesą pro medžių kamienus ir vijoklius, barstė ant begalės lapų. Nors ir

apimtas liūdesio, Mauglis su tikru pasigėrėjimu garsiai užtraukė giesmę ir pradėjo pavasario klajones. Jis ne bėgo, bet skriste skrido, pasirinkęs kelią ilga, nuožulnia atšlaite, kuri pro pačią džiunglių tankmių širdį leidosi į Šiaurės pelkes, kur linguojantys kemsynai slopino žingsnių garsus. Tarp žmonių išaugęs berniukas būtų klupinėjęs, bėgdamas tokiu kauburiuotu ir raibuliuojančiu nuo apgaulingos mėnulio šviesos keliu. Bet Mauglio kojos buvo gerai išmankštintos, per daugelį metų belakstant po džiungles, ir nešė jį tartum plunksną. Kai pasipainiodavo papuvęs medis ar pasislėpęs po samanomis akmuo, berniukas be jokio vargo aplenkdavo juos, nesulėtinęs žingsnių. Kai pakyrėdavo bėgti žeme, jis kaip beždžionė abiem rankom įsitverdavo vijoklio ir užsliuogdavo iki plonųjų medžio šakų, o paskui keliaudavo sau toliau, šokinėdamas per šakas nuo vieno medžio iki kito. Kai nusibosdavo ir tas kelias, nuožulnia laja vėl nusileisdavo žemėn. Pakeliui pasitaikydavo uolomis apjuostų daubų, per kurias bėgant sunku būdavo kvėpuoti, nes naktinės gėlės ir sprogstantys vijoklių spurgai skleidė slogų kvapą. Užeidavo jis ir tamsių alėjų, kuriose mėnulio šviesa krisdavo juostomis vienodais tarpais ir žemė atrodydavo kaip marga, įvairiaspalvėmis marmuro plytelėmis išklota šventovė. Tankynėse drėgni, jauni želmenys siekdavo jam iki krūtinės ir pindavosi aplink rankas ir liemenį. Kelią pastodavo kalvos, išmargintos suskilusiomis uolų atlaužomis, tada šokuodavo nuo akmens ant akmens, gąsdindamas lapes, išsiraususias po akmenimis urvus. Kartais jis iš tolo išgirsdavo šerną, galandantį iltis į kelmą; kiek pabėgėjęs, pamatydavo ir patį gyvulį — didžiulį, apsiputojusį, žaižaruojančiomis kaip žarijos akimis vienišą laukinį padarą. Išgirdęs ragų tarškėjimą ir kimų, šnirpščiantį maurojimą, pasukdavo į šoną ir aplenkdavo besibadančią ožių porą, trypinėjančią suremtais ragais, apsitaškiusią krauju, kuris mėnulio šviesoje atrodė juodas. Girdėjo jis ir krokodilą Džekalą, buliaus balsu maurojantį brastoje, apaugusioje šnarančiais meldais. Kartais pabaidydavo tumulą gyvačių, bet kol jos suskasdavo gelti, jis atsidurdavo toli nuo jų.

Taip jis bėgo, jausdamasis laimingiausia būtybė džiunglėse, kartais pašūkaudamas, kartais uždainuodamas, kol iš padvelkusio aitraus gėlių kvapo suprato, kad jau čia pat pelkės, kurios yra toli už jo medžiojamų plotų ribos.

Tarp žmonių išaugęs berniukas, pakliuvęs į raistus, būtų su visa galva nugarmėjęs akivaruose, nespėjęs nė trijų žingsnių nubėgti. Bet Mauglio kojos, atrodė, pačios turėjo akis ir vikriai šokavo nuo

kemso ant kemso, nuo liumpos ant liumpos — jis visai nežiūrėjo, kur jas stato. Dabar jis pasuko į patį pelkių vidurį, baidydamas antis, ir vienoje vietoje stabtelėjo pasėdėti ant apsamanojusio medžio kamieno, kyšančio iš pajuodusio vandens. Pelkėse knibždėte knibždėjo gyvių, pulkavosi paukščiai, kurie pavasarį labai mažai miega ir per visą naktį skraido iš vienos vietos į kitą. Niekam nerūpėjo pašnekinti Mauglį, sėdintį tarp lieknų nendrių, niūniuojantį kažkokią melodiją ir apžiūrinėjantį savo storus, kietus padus, ar nėra prilindę dyglių.

Slogi Mauglio nuotaika, atrodė, pasiliko savosiose džiunglėse, ir jis buvo beužtraukiąs linksmą dainelę, bet staiga jį vėl suėmė liūdesys — dešimteriopai stipresnis nei džiunglėse. O kai ėmė leistis mėnulis, jis visai sugniužo.

Šį kartą Mauglis nusigando.

— Jis jau čia. Vadinasi, jis mane atsekė,— pusbalsiu tarė Mauglis ir atsigręžęs pasižiūrėjo, ar liūdesys nestovi už nugaros.

— Nieko čia nėra.

Visi, kas gyvas, knibždėjo pelkėse, bet nei vienas paukštis, nei vienas žvėris neprakalbino Mauglio, ir jis pasijuto dar nelaimingesnis.

— Aš užvalgiau nuodų,— tarė jis išsigandęs.— Tikriausiai per neapsižiūrėjimą prarijau ką nors nuodinga, todėl ir silpstu dabar. Juk aš pabūgau... bet tai ne aš pabūgau... Mauglis pabūgo tų besipešančių vilkų. Akela, net ir Fao, būtų juos kaipmat nuraminęs, o Mauglis pabūgo. Aišku, kad aš užvalgiau nuodų... Bet nė vienam džiunglių gyventojui aš nerūpiu. Visi jie sau gieda, stūgauja, pešasi, laksto būriais mėnesienoje, o aš, deja, turiu žūti pelkėse nuo tų nuodų, kurių suvalgiau.

Maugliui taip pagailo savęs, kad jis vos neapsiverkė.

— Paskui,— kalbėjo jis sau pačiam,— atras mane, plūduriuojantį pajuodusiame vandenyje. Ne, verčiau grįšiu į savo džiungles ir mirsiu ant Pasitarimų Uolos. Gal mieloji mano Bagira, jeigu tik nelaksto kiauksėdama po slėnį... gal Bagira pasaugos mano palaikus nuo Čilo, kad jis manęs nesurytų, kaip surijo Akelą.

Didelė, šilta ašara nulašėjo Maugliui ant kelių, ir atsitiko keistas dalykas: nors Mauglis buvo labai nelaimingas, jis pajuto savotišką malonumą, kad taip yra.

— Maitvanagis Čilas surijo Akelą,— pakartojo jis,— tą naktį, kai aš išgelbėjau rują nuo rudųjų šunų.

23. PLB 72

Truputį apsiraminęs, jis pagalvojo apie priešmirtinius Vienišojo Vilko žodžius, kurių ir jūs turbūt neužmiršote.

— Daug visokių nesąmonių mirdamas man prišnekėjo Akela, nes mirštančiam pasikeičia skrandis. Jis man sakė... Bet tai nieko nereiškia — aš vis tiek priklausau džiunglėms!

Prisiminęs kautynes ant Uaingangos krantų, jis iš susijaudinimo paskutinius žodžius šūktelėjo garsiau. Jų pasibaidžiusi, pašoko nendryne buivolė ir subliovė:

— Žmogus!

— O ne,— atsakė jai laukinis buivolas Maisa, ir Mauglis išgirdo, kaip jis apsivertė liūne.— Čia tiktai plikas Sionio rujos vilkas. Tokiomis naktimis jis visur laksto.

— Ak,— su palengvėjimu atsiduso buivolė ir vėl pradėjo skabyti žolę.— Man pasirodė, kad žmogus.

— Sakau tau, kad ne žmogus. Sakyk, Maugli, ar gresia koks nors pavojus?

— Sakyk, Maugli, ar gresia koks nors pavojus? — pamėgdžiojo buivolą berniukas.— Maisa daugiau apie nieką ir negalvoja, tik apie pavojų. Bet kas tau rūpi, kad Mauglis visur laksto po džiungles, nemiega naktimis?

— Kaip jis garsiai šūkauja,— pasakė buivolė.

— Taip rėkauja visi, kurie prisirovę žolės nežino, kaip ją ėsti,— paniekinamai atsakė buivolas.

— Kad taip būtų buvę pereitų liūčių metu,— pagalvojo sau Mauglis,— tai už daug menkesnį įžeidimą aš būčiau iškrapštęs Maisą iš migio, užnėręs jam ant ragų saitą ir prajodinęs jį per visas džiungles... o dabar...

Pastebėjęs pūkuotą nendrę, Mauglis panorėjo ją nusilaužti, bet tik atsiduso ir nuleido ištiestą ranką. Maisa ramiausiai sau atrajojo, o buivolė ganėsi, braidydama po aukštą vilnijančią žolę.

— Nenoriu čia mirti! — piktai sušuko berniukas.— Maisa yra vieno kraujo su krokodilu Džekala ir su šernu; jis tik pasijuoktų iš manęs. Geriau jau eisiu toliau už pelkių. Nė vieną pavasarį belakstydamas nebuvau toks sumuręs. Man dabar iš karto ir karšta, ir šalta. Na, bet kelkis, Maugli.

Tuo tarpu jį apėmė pagunda vogčiomis prisėlinti pro nendres prie Maisos ir bakstelėti peiliu jam į šoną. Didžiulis buivolas pašoko iš liūno, driokstelėdamas kaip sprogęs patrankos sviedinys, visas

apsitaškydamas vandeniu. Mauglis atsitūpė ant žemės, plyšdamas iš juoko.

— Dabar, Maisa, visiems pasipasakok, kad tas plikšis Sionio rujos vilkas vieną sykį pavakare ir tave pašokdino! — sušuko Mauglis.

— Ilgai tu vilku dėsies? — sumaurojo buivolas, kojomis kasdamas dumblą.— Džiunglėse visi žino, kad tu buvai tik naminių gyvulių piemuo — tų žmonių išpera, kurie šūkauja ir kelia dulkes, kai kapstosi smėlyje po pasėlių laukus. Atsirado mat džiunglių gyventojas! Kuris rimtas medžiotojas būtų taip klastingai, kaip gyvatė prie siurbėlių, prišliaužęs prie manęs ir iškrėtęs tokį, tik krokodilui tinkantį pokštą, padaręs man gėdą buivolės akivaizdoje? Eime ant kietos žemės, aš tau... aš tau parodysiu,— apsiputojęs maurojo Maisa, nes kai buivolas supyksta, visose džiunglėse nebūna piktesnio žvėries.

Mauglis ramiai žiūrėjo į purkštaujantį ir šniokštuojantį buivolą. Kai Maisa, taškydamasis dumblais, kiek aptilo ir galėjo išgirsti žmogaus balsą, berniukas jį paklausė:

— Kokie ten žmonės gyvena už šių pelkių? Šiose džiunglėse dar nesu buvęs, tad nieko čia nepažįstu.

— Trenkis į šiaurę, ten rasi žmonių,— piktai subaubė Maisa, nes Mauglis buvo gerokai smigtelėjęs jam į šoną.— Tik plikas piemengalys galėjo iškrėsti tokią kvailą išdaigą! Eik už tų raistų, ten rasi kaimą ir pasigirsi.

— Žmonės nemėgsta džiunglių pasakų, o tau, Maisa, man regis, nėra ko kelti triukšmo — koks tau skirtumas, ar turėsi vienu randu daugiau ar mažiau. Bet į kaimą aš nueisiu pasižiūrėti. Taip, nueisiu! Nusiramink! Ne kiekvieną naktį turi tokią garbę, kad tave vaiko džiunglių valdovas.

Tai pasakęs, Mauglis patraukė liumpsinčiais kupstais į tą pusę, kur turėjo baigtis pelkės, gerai žinodamas, kad Maisa nedrįs jo pulti klampioje vietoje. Bėgdamas jis juokėsi iš buivolo pykčio.

— Jėgos dar ne visai mane apleido,— tarė sau Mauglis.— Turbūt nuodai neįsigėrė į kaulus... Aure mirga kažkokia žvaigždutė, ir taip žemai.

Geriau įsižiūrėjęs į mirguliuojančią spingsulę, jis sušuko:

— Prisiekiu tuo buliumi, kuriuo aš buvau išpirktas — ten gi Raudonoji Gėlė... ta pati Raudonoji Gėlė, šalia kurios aš gulėdavau anais senais laikais, kai dar nebuvau atėjęs į Sionio rują! Dabar gana lakstyti po džiungles.

Pelkės pasibaigė, prasidėjo plati lyguma, kurioje mirkčiojo ži-

burėlis. Nors Maugliui žmonės jau seniai nerūpėjo, bet šiąnakt ta spingsinti Raudonoji Gėlė jį traukė, kaip traukdavo naujas grobis.

— Reikia pasižiūrėti, ar daug kas pasikeitė žmonių rujoje,— tarė Mauglis.

Užmiršęs, kad jau išėjo iš savo džiunglių, kur darydavo viską, ką nori, jis nerūpestingai brido per rasotą žolę, kol priėjo pirkelę su spingsinčiu žiburėliu. Čia pat prasidėjo kaimas, sulojo trys ar keturi šunys.

Mauglis garsiai sustaugė vilko balsu, ir naminiai šunys liovėsi kiauksėję. Atsiduses jis pamažu prigludo prie žemės ir tarė pats sau:

— Kas bus, tas. Bet ko tu, Maugli, nori iš žmonių? Kas gi ten tave traukia?

Jis prisiminė, kaip prieš keletą metų, kai žmonių ruja vijo jį iš savo tarpo, akmuo pataikė jam į burną, ir pasičiupinėjo tą vietą.

Prasivėrė pirkios durys. Ant slenksčio išėjo moteris ir mėgino įsižiūrėti į tamsą. Viduje pravirko mažas vaikas. Moteris atsigręžė pro petį ir tarė:

— Miegok! Tai šakalas pažadino šunis. Tuoj išauš rytas.

Betūnantį žolėse Mauglį lyg drugys nukrėtė. Jis puikiai pažino jos balsą, bet norėdamas įsitikinti, švelniai šūktelėjo: „Mesua!“ — ir pats nustebo, suvokęs, kad kalba žmonių kalba.

— Kas čia mane šaukia? — virpančiu balsu paklausė moteris.

— Ar tu jau užmiršai? — paklausė Mauglis ir pajuto, kad jam džiūsta gerklė.

— Jeigu čia tu, tai pasakyk, kuo vardu aš tave vadinau. Pasakyk gi! — atsiliepė Mesua, priverdama duris ir spausdama ranką prie krūtinės.

— Natu! Natu! — šūktelėjo Mauglis, nes, kaip prisimenate, Mesua jį taip pavadino, kai jis pirmą kartą atėjo pas žmones.

— Tai eikš, sūneli,— pakvietė ji, ir Mauglis, išėjęs į šviesą, įdėmiai įsižiūrėjo į Mesuą — į tą moterį, kuri jam buvo labai gera ir kurią jis paskui išgelbėjo nuo žmonių keršto. Ji atrodė daug senesnė, plaukai buvo pražilę, bet akys ir balsas nepasikeitę. Kaip visos moterys, taip ir ji tikėjosi, kad Mauglis visados išliks toks pat, koks buvo su ja atsiskirdamas. Dabar, pamačiusi, kad jis toks išaugęs, jog net galva siekia durų staktą, ji labai nustebo.

— Mano sūneli,— mikčiodama tarė Mesua ir suklupo prie jo kojų.— Tu jau ne mano sūnus! Tai miškų dievaitis! Ajai!

Iš tiesų, raudonoje aliejinės lempelės šviesoje stovintį stiprų,

liekną ir gražų jaunuolį su krintančiais ant pečių juodais plaukais, su švytuojančiu pakaklėje peiliu, su jazminų vainiku ant galvos lengvai galėjai palaikyti dievaičiu iš džiunglių legendų.

Snūduriuojąs lovelėje kūdikis pabudo ir, pamatęs Mauglį, suspigo iš baimės. Mesua atsigręžė jo nuraminti, o Mauglis stovėjo tylėdamas ir apžiūrinėjo ąsočius vandeniui nešti, puodus, skrynias grūdams pilti ir kitus žmonių namų apyvokos daiktus, kuriuos jis gerai prisiminė.

— Gal nori valgyti ar gerti? — paklausė Mesua.— Tau priklauso viskas, ką mes turime. Tu mums išgelbėjai gyvybę. Bet ar tu iš tikrųjų esi tas pats vaikas, kurį aš vadinau Natu, o gal koks dievaitis?

— Aš esu Natu,— atsakė Mauglis.— Toli palikau tas vietas, kur gyvenau. Pamačiau žiburėlį ir atėjau. Nežinojau, kad čia gyveni tu.

— Kai nuvykome į Kanivarą, anglai mums žadėjo padėti ir sudrausti kaimiečius, kurie mus norėjo sudeginti. Ar tu prisimeni tą įvykį?

— Aš nieko neužmiršau.

— Kai, anglų įstatymų saugomi, mes grįžome į tą nedorų žmonių kaimą, jo neberadome.

— Taip pat prisimenu,— tarė Mauglis, ir jo šnervės suvirpėjo.

— Tuomet mano vyras parsisamdė laukų darbams. Jis buvo tvirtas žmogus ir užsidirbęs įsigijo mažą sklypelį žemės. Tokio pertekliaus, kaip aname kaime, neturime, bet nedaug mums ir reikia — dabar esame tik dviese.

— Kur jis... tas vyras, kuris tą naktį rausėsi žemėje, o paskui bijojo eiti per džiungles?

— Jis mirė... jau metai.

— O šitas? — paklausė Mauglis, rodydamas į kūdikį.

— Mano sūnelis, gimęs prieš du liūčių laikotarpius. Jeigu tu esi dievaitis, tai suteik jam džiunglių palaiminimą, kad jis būtų saugus, atsidūręs tarp tavo... tarp taviškių, kaip mes buvome saugūs tą naktį.

Ji pakėlė kūdikį, ir šis, pamiršęs baimę, ištiesė rankutes, siekdamas pažaisti su peiliu, kabančiu ant Mauglio krūtinės, bet Mauglis labai švelniai nustūmė jo pirštukus į šalį.

— O jeigu tu esi Natu, kurį kitados nusinešė tigras,— springdama ašaromis, kalbėjo Mesua,— tai jis yra tavo jaunėlis broliukas. Suteik jam vyresniojo brolio palaiminimą.

— Deja! Nežinau, kas per daiktas tas palaiminimas. Nesu aš nei dievaitis, nei to mažylio broliukas, ir... Oi, mama, mama! Kaip man sunku ant širdies! — tarė jis ir, visas virpėdamas, pasodino kūdikį ant žemės.

— Na matai,— atsiliepė Mesua, jau plušėdama virtuvėje prie puodų.— Lakstei kiaurą naktį po pelkes, tai ir prasismelkė drugys iki kaulų.

Mauglis nusišypsojo iš minties, kad jam kas gali pakenkti džiunglėse.

— Tuojau užkūrsiu ugnį, atsigersi šilto pienelio. Mesk tą jazminų vainiką — mūsų pirkelė mažutė, sunku darosi kvėpuoti.

Kažką murmėdamas sau po nosimi, Mauglis įsikniaubė veidu į delnus. Jis labai keistai jautėsi, jam svaigo galva, tartum būtų apsinuodijęs. Dideliais gurkšniais jis išgėrė šiltą pieną, kurį jam padavė Mesua, glostydama pečius ir vis dar abejodama, ar čia tas pats anų laikų Natu, ar kokia nuostabi džiunglių būtybė. Bet ji tik džiaugėsi, kad ta būtybė iš kūno ir kraujo.

— Sūneli,— pagaliau prabilo ji švytinčiomis iš pasididžiavimo akimis,— ar tau kas nors sakė, kad esi gražiausias iš visų žmonių?

— A-a? — atsiliepė Mauglis, nesupratęs klausimo, nes, aišku, tokių kalbų jis niekad nebuvo girdėjęs. Mesua nusišypsojo laimingu, meiliu šypsniu — Mauglio akių išraiška jai viską pasakė.

— Vadinasi, aš pirmutinė tau šitai sakau? Na ir gerai, nors motina neturėtų kalbėti sūnui apie gerąsias jo ypatybes. Tu esi labai gražus. Savo gyvenime nesu mačiusi tokio jaunuolio.

Mauglis pakreipė galvą ir pasižiūrėjo į savo kietus raumeningus pečius. Mesua pradėjo juoktis, nuo jos užsikrėtė ir Mauglis, pats nesuvokdamas kodėl; mažasis berniukas irgi krykštavo ir bėgiojo nuo vieno pas kitą.

— Nesijuok iš savo brolio,— tarė Mesua, paėmusi mažiuką ant rankų ir spausdama jį prie krūtinės.— Jeigu tu išaugsi nors per pusę toks gražus kaip jisai, tai apvesdinsime tave su jauniausiąja karaliaus dukteria, ir tu iškilmingai jodinėsi didžiuliais drambliais.

Mauglis ne ką tesuprato iš tos kalbos. Nuo išgerto šilto pieno po tokios keturiasdešimties mylių kelionės Mauglis sutižo ir, susirangęs ant žemės, bematant užmigo kietu miegu. Mesua jautėsi labai laiminga ir, nubraukusi Maugliui nuo akių plaukus, apklojo jį antklode. Džiunglių įpročiu, berniukas išmiegojo ne tik iki ryto, bet ir visą kitą dieną. Jo instinktai, kurie budėdavo ir miegant, jam sakė,

kad čia negresia joks pavojus. Pagaliau pabudęs jis taip smarkiai pašoko, kad net pirkelė sudrebėjo,— mat, kai apsiklojo galvą antklode, prisisapnavo spąstai. Dar neišsiblandęs iš miegų, stiklinėmis akimis jis stovėjo pirkelėje, padėjęs ranką ant peilio ir pasiruošęs kautis.

Mesua nusijuokė ir pastatė priešais jį vakarienę — keletą ant smilkstančios ugnies iškeptų paplotėlių, saujelę ryžių ir krūvelę džiovintų rūgščių tamarindo vaisių. Tokia vakarienė jam buvo tik užkandis prieš medžioklę. Mauglis nenustygo vietoje, nes iš pelkių sklido rasos kvapas ir kėlė alkį. Jis norėjo vėl bėgti palakstyti ir užbaigti pavasario klajones, bet mažasis berniukas įsikibęs prašėsi paimamas ant rankų, o Mesua būtinai užsimanė sušukuoti Maugliui juodus ilgus plaukus. Šukuodama jam galvą, ji dainavo paiką vaikišką dainelę, čia vadindama jį sūnumi, čia vėl prašydama suteikti slaptingą džiunglių jėgą savo mažučiui. Durys buvo uždarytos, bet Mauglis nugirdo jam gerai pažįstamą garsą ir pamatė, kaip Mesua išsižiojo ir nustėro iš baimės, išvydusi lendant pro durų apačią pilką leteną. Lauke neramiu, baimingu balsu gailiai kauktelėjo Pilkasis brolis.

— Bėk iš čia ir lauk manęs. Nesirodyk man neprašytas,— net nepasukęs galvos, džiunglių kalba tarė Mauglis, ir didžiulė letena pradingo.

— Tik nevesk... neparsivesk čionai savo... savo tarnų! — ėmė prašyti Mesua.— Aš... mes visuomet gyvenome taikoje su džiunglėmis.

— Jos ir gyvens taikoje su jumis. Prisimink tą naktį, kai keliavote į Kanivarą. Dešimtys džiunglių gyventojų lydėjo tave iš visų pusių. O dabar aš pamačiau, kad ir pavasarį džiunglių gyventojai ne visuomet pamiršta savuosius. Mama, aš einu.

Mesua paklusniai pasitraukė iš kelio, vėl pamaniusi, kad Mauglis tikrai yra džiunglių dievaitis. Bet kai jis uždėjo ranką ant durų rankenos, motinos meilė ją pastūmėjo prie Mauglio, ir ji apkabino jam kaklą.

— Sugrįžk vėl! — sušnabždėjo ji.— Ar tu man sūnus, ar ne, bet vis tiek sugrįžk, nes aš myliu tave. Žiūrėk, ir mažiukas nusiminė.

Pamatęs, kad žmogus su blizgančiu peiliu išeina, berniukas pravirko.

— Sugrįžk vėl pas mus,— pakartojo Mesua.— Ar dieną, ar naktį — mūsų durys tau visuomet bus atviros.

Maugliui užėmė gerklę, tartum visi raumenys būtų sustingę, ir jis vos ne vos įstengė atsakyti:

— Grįšiu. Tikrai grįšiu.

Išėjęs prie slenksčio atrado vizginantį uodegą vilką ir pastūmė į šalį.

— Aš jums turiu padaryti priekaištą, Pilkasis broli. Kodėl jūs visi keturi neatėjote pas mane, kai šaukiau? Seniai jau šaukiau jus.

— Seniai? Bet tai buvo tik pereitą naktį... Aš... mes... džiunglėse traukėme naujas giesmes, nes dabar naujų kalbų metas. Argi užmiršai?

— Prisimenu, prisimenu.

— Ir kai tik jas užbaigėme,— rimtai pasakojo toliau Pilkasis brolis,— aš nusekiau dar šiltais tavo pėdsakais ir, palikęs kitus užpakalyje, atbėgau pirmas. Bet ką tu, Mažasis broliuk, padarei? Juk tu gulėjai ir valgei pas žmones!

— Jeigu jūs būtumėt atbėgę, kai aš šaukiau, tai šito nebūtų atsitikę,— atsakė Mauglis, pagreitindamas žingsnius.

— O kas dabar bus? — paklausė Pilkasis brolis. Mauglis jau buvo beatsakąs, bet takelyje, vingiuojančiame nuo kaimo pakraščio, pasirodė baltai apsirengusi mergaitė. Pilkasis brolis tuoj pat dingo jai iš akių, o Mauglis patylomis pasitraukė atbulas į aukštus javus. Jis šmėkštelėjo kaip kokia dvasia, slėpdamasis tarp tankių, saulėje įšilusių žalsvų stiebų, ir sustojo arti takelio — beveik būtų galėjęs ją pasiekti ranka. Mergaitė suspigo, pamaniusi, kad jai pasivaideno šmėkla, o paskui giliai atsiduso. Mauglis, praskėtęs rankomis varpas, sekė ją, kol ji dingo jam iš akių.

— Aš dabar pats nežinau,— tarė Mauglis ir taip pat atsiduso.— Bet kodėl jūs neatėjot, kai aš šaukiau?

— Mes juk su tavim... mes sekam tave,— vebleno Pilkasis brolis, vis lyžčiodamas Maugliui kulnus.

— Ir eisit kartu su manim pas žmones? — pašnibždomis paklausė Mauglis.

— Argi aš nėjau su tavim aną naktį, kai mūsų ruja tave išvijo? Kas pažadino tave, kai miegojai javuose?

— Anąkart — taip. Bet kaip bus šį kartą?

— Ar aš neatėjau pas tave šią naktį?

— Taip tai taip. Bet jeigu ne tik šį kartą... jeigu dar kartą ir dar kartą, galbūt ir dar kartą, Pilkasis broli. Kaip tada bus?

Pilkasis brolis tylėjo. Paskui suniurzgė sau po nosim:

— Ta juodoji teisybę kalbėjo.

— O ką ji pasakė?

— Žmogus visuomet kada nors grįžta pas žmones. Mūsų motina Rakša irgi sakydavo...

— Taip man sakė ir Akela tą naktį, kai buvo užpuolę rudieji šunys,— sumurmėjo Mauglis.

— Taip pasakė ir Ka, kuris išmintingiausias už mus visus.

— O ką tu sakai, Pilkasis broli?

— Kartą jie tave jau išvijo, piktai plūsdami. Prakirto tau burną akmenimis. Pasiuntė Buldu, kad tave nugalabytų. Būtų ir ant Raudonosios Gėlės užmetę. Ne aš, o tu sakei, kad jie nedori ir pamišėliai. Tu, o ne aš — nes aš seku paskui saviškius — užleidai juos džiunglėmis. Tu, o ne aš, sudėjai apie juos giesmę, dar piktesnę negu mes apie ruduosius šunis.

— Aš klausiu, ką tu manai.

Taip jie kalbėjosi visą laiką bėgdami. Pilkasis brolis kurį laiką risnojo, nieko neatsakydamas. Paskui su kiekvienu šuoliu jis pradėjo amsėti:

— Žmonių vaike... džiunglių valdove... Rakšos sūnau... migio broli... nors aš pavasarį buvau tave trumpam pamiršęs, bet tavo kelias bus mano kelias, tavo migis bus mano migis, tavo grobis bus mano grobis, tavo žūtbūtinė kova bus mano žūtbūtinė kova. Aš kalbu visų keturių vardu. Bet ką tu pasakysi džiunglėms?

— Tu gerai sugalvojai. Pamačius grobį, nėra ko delsti, norint sumedžioti. Tu dabar pabėgėk greičiau pirma manęs ir sušauk juos visus prie Pasitarimų Uolos,— aš jiems pasakysiu, kas man ant širdies guli. Bet jie gali nesusirinkti... dabar naujų kalbų metas, ir jie bus mane užmiršę.

— O tu ar jau nieko neužmiršai? — bėgdamas risčia, amtelėjo Pilkasis brolis, kryptelėjęs pro petį galvą. Užsimąstęs Mauglis nusekė paskui jį.

Kitu metų laiku išgirdę tokią žinią, būtų subėgę visi džiunglių gyventojai, pašiaušę keteras, bet dabar jie buvo užsiėmę medžiokle, kautynėmis, žudynėmis ir giedojimu. Pilkasis brolis lakstė nuo vieno prie kito, vis kaukčiodamas:

— Džiunglių valdovas grįžta pas žmones, susirinkite prie Pasitarimų Uolos!

Bet patenkinti, įsismaginę džiunglių gyventojai tik atsakydavo:

— Pareis, vasaros karščiams stojus. Lietus atvys jį į urvą. Geriau pabėgiok, pagiedok su mumis, Pilkasis broli.

— Bet džiunglių valdovas tikrai grįžta pas žmones,— atkakliai kartojo Pilkasis brolis.

— Ė! Naujų kalbų metas nieko dėl to nenustos,— atsakydavo jam.

Kai Mauglis sunkia širdimi pro gerai pažįstamas uolas nuėjo prie tos vietos, kur buvo priimtas į rują, ten rado tik keturis vilkiukus, Balu, kuris buvo beveik visai apžlibęs nuo senatvės, ir šaltakraujį Ka, susirangiusį buvusioje Akelos vietoje.

— Tai čia baigiasi tavo kelias, žmogiūkšti" — tarė Ka, kai Mauglis parkrito ant žemės ir užsidengė rankomis veidą.— Paverk, paverk. Ir aš, ir tu, žmogus ir roplys, abu esame vieno kraujo.

— Kodėl manęs nesuplėšė rudieji šunys? — aimanavo Mauglis.— Visai mane jėgos apleido, ir ne dėl to, kad būčiau apsinuodijęs. Dieną ir naktį aš girdžiu už nugaros kažkieno žingsnius, o kai atsigręžiu, rodos, kažkas tuo metu pasislepia. Ieškau už medžių, bet nieko nerandu. Šaukiu — bet niekas neatsiliepia; jaučiu, tarytum kažkas klausosi, bet neatsako. Atsigulu, bet nerandu ramybės. Buvau išbėgęs į pavasario klajones, bet nusiraminimo neradau. Maudausi, bet nuo to nė kiek ne vėsiau. Bjauriuosi medžiokle, bet kai nemedžioju, netenku drąsos kautis. Raudonoji Gėlė rusena mano kūne, kaulai pavirto į vandenį... aš pats nežinau, ko man trūksta.

— Nėra ko čia kalbėti,— tarė Balu, iš lėto pasukęs galvą į gulintį Mauglį.— Juk Akela tada prie upės pasakė, kad Mauglis turės grįžti pas žmones. Ir aš sakiau. Bet kas čia klausys Balu! Bagira... bet kur šią naktį yra Bagira?.. Ji irgi tai žino. Toks įstatymas.

— Jau tuomet, kai mes susitikom Šaltuosiuose Urvuose, aš žinojau, kad taip bus, žmogiūkšti,— tarė Ka, pasisukdamas galingomis savo ringėmis.— Galiausiai žmogus visuomet grįžta pas žmones, nors džiunglės jo ir neišveja.

Keturi vilkiukai suglumę žvilgterėjo vienas į kitą, o paskui į Mauglį, bet iš paklusnumo nedrįso prabilti.

— Tai džiunglės manęs neišveja? — sumikčiojo Mauglis.

Pilkasis brolis ir trys kiti vilkiukai piktai suurzgė ir buvo besaką:

— Kol mes gyvi, kas išdrįs...

Bet jų kalbą nutraukė Balu:

— Aš tave išmokiau įstatymų, tai man dabar priklauso žodis. Nors aš žlibas ir neberegiu priešais stūksančių uolų, bet ateitį toli numatau. Keliauk, mažasis varliuk, savais keliais, įsirenk sau migį tarp savųjų, tarp žmonių, nes ir tavo, ir jų — vienas kraujas. Bet jeigu kada nors

tau prireiks mūsų kojų, mūsų dantų, mūsų akių arba naktį skubiai nunešti kur kokią žinią, atmink, džiunglių valdove, džiunglės visuomet atsilieps į tavo šauksmą.

— Ir vidurinės džiunglės tau padės,— tarė Ka.— O aš kalbu ne tokios jau mažos džiunglių giminės vardu.

— Oi, mano broliai,— raudodamas sušuko Mauglis, iškėlęs rankas.— Nieko neišmanau. Nenoriu eiti, bet kažkas traukia mane už abiejų kojų. Kaip aš gyvensiu tokiomis gražiomis naktimis?

— Na, tik pakelk aukščiau galvą,— keliskart pakartojo Balu.— Tokia medžioklė gėdos nedaro. Išlaižę medų, mes visuomet paliekame tuščius korius.

— Išsinėrę iš odos,— įsiterpė Ka,— mes jau nebegalime į ją įlįsti.

— Klausyk tu, mano brangiausias,— tarė Balu.— Nėra tokių žodžių, niekas neturi tokios valios, kad galėtų tave sulaikyti. Aš mačiau tave, žaidžiantį baltais akmenukais apžiūros aikštėje, kai dar buvai mažas varliūkštis. Tokį tave matė Bagira ir išpirko ką tik sumedžiotu buliumi. Iš visų, kas tuomet buvo per įvesdinimo apeigas, mes likom tik du, nes antroji tavo motina Rakša ir antrasis tėvas jau mirę. Seniai užbaigė savo dienas ir anos rujos vilkai. Kur nusikraustė Širchanas — tu pats žinai. Akela žuvo nuo rudųjų šunų, ir tik tavo jėga ir išmintis išgelbėjo nuo pražūties antrąją Sionio rują. Beliko tik seni kaulai. Tu jau nebe mažas žmonių vaikelis, prašantis rują leidimo iškeliauti, bet džiunglių valdovas, kuris pats renkasi naują kelią. Kas sukliudys žmogui eiti savais keliais?

— Bet ką pasakys Bagira?.. Kaip man atsiteisti už tą bulių, kurį ji davė išpirkos? — kalbėjo Mauglis.— Aš nenorėčiau...

Jo kalbą nutraukė garsus riaumojimas ir traškėjimas, ir iš tankynės netrukus išniro Bagira — vikri, stipri ir kaip visados kelianti baimę.

— Todėl aš ir neatėjau,— sušuko ji, iškėlusi varvančią leteną.— Ilga buvo medžioklė, ir šit dabar jis guli krūmuose... treigys bulius, kuris tave, Mažasis broliuk, atpalaiduos nuo visų įsipareigojimų. Dabar jau atsiteistos visos skolos. O dėl viso kito aš pritariu Balu.

Čia ji lyžtelėjo Maugliui koją.

— Tik atmink, kad Bagira tave visada mylėjo,— šūktelėjo ji ir nušuoliavo į pakalnę, bet tenai stabtelėjo ir dar sykį garsiai ir pratisai sustaugė:

— Sėkmingos medžioklės naujuose keliuose, džiunglių valdove! Atsimink, kad Bagira tave mylėjo!

— Girdėjai? — tarė Balu.— Daugiau nebėra ko sakyti. Dabar eik, bet pirma prieik prie manęs. Prieik arčiau, protingasis mažas varliuk!

— Sunku išsinerti iš kailio,— tarė Ka, kai Mauglis kūkčiodamas priglaudė galvą apžlibusiam lokiui prie krūtinės ir abiem rankomis apsikabino jo kaklą. Balu, nors ir su dideliu vargu, pamėgino lyžtelti Maugliui kojas.

— Žvaigždės jau blėsta,— tarė Pilkasis brolis, užuodęs rytmečio vėją.— Kur šiandien įsitaisysim migius, nes nuo šiol teks keliauti naujais keliais?

Tai jau paskutinis apsakymas apie Mauglį.

VILHELMAS UŽKARIAUTOJAS[1]

Pirma dalis

Aš tokį žygdarbį esu atlikęs,
Kokiu galėtų pasigirt nedaug kas,
Tačiau kur kas svarbesnis man dalykas
*Dabar šią šventą paslaptį išsaugot.**

PAŽADAS

— Ar oficialiai dar nepaskelbta?

— Jau pripažinta kai kuriosė vietose esant didelį maisto trūkumą, ir, kaip laikraštyje rašoma, viename ar dviejuose rajonuose gyventojams pradėta teikti pagalba.

— Vadinasi, kai tiktai surinks žmones ir parūpins riedmenų, tuojau ir paskelbs. Nenustebčiau, jeigu būtų kaip per Didįjį badą.

— Neturėtų būti taip blogai,— atsakė Skotas, pasisukdamas ilgoje pintoje kėdėje.— Šiaurėje šįmet geras derlius — tik po penkiolika anių[2] svaras, o Bombėjus ir Bengalija pranešė, kad jie turi tiek, jog nežino, kur dėti. Valdžia prilaikys, kad per greitai neišeikvotų. Badas bus tik vietinio pobūdžio.

Martinas paėmė nuo stalo „Pionierių"[3], dar kartą perskaitė telegramas ir susikėlė kojas ant kėdės ranktūrio. Vakaras buvo karštas, tamsus ir tvankus, nuo ką tik palaistytos alėjos kilo žemės kvapas. Gėlės Klubo darželyje stirksojo ant stiebų sudžiūvusios ir pajuodusios, tvenkinėlis su lotosais buvo virtęs sukepusio dumblo duobe, tamariskų medžiai pabalę nuo daugelio dienų dulkių. Didžiuma vyrų buvo prie orkestro pakylos miesto parke — nuo Klubo verandos buvo galima girdėti vietinės policijos orkestrą trenkiant senus valsus — arba aukštai aptvertuose kortuose, kur buvo karšta kaip duonkepėje krosnyje. Pustuzinis arklininkų, sutūpusių prie savo ponių galvų, laukė šeimininkų. Kartkartėmis koks vyras žingine įjodavo į Klubo teritoriją ir apatiškai nuslinkdavo į kurį nors tinkuotą baraką greta pagrindinio pastato. Ten buvo vadinamieji butai. Juose gyvenantys vyrai kasvakar pietaudami matydavo tuos pačius veidus, dėl to kuo ilgiau

* Eiliuotus tekstus vertė H. Bakanas.

stengdavosi užgaišti kontorose, kad tik išvengtų nusibodusios draugijos.

— Ką ketini veikti? — paklausė nusižiovaudamas Martinas.— Išsimaudykim prieš pietus.

— Vanduo karštas,— atsiliepė Skotas.— Išsimaudžiau vonioje.

— Sužaidžiam biliardo partiją — statau penkiasdešimt.

— Salėje keturiasdešimt vienas laipsnis karščio. Sėdėk ramiai ir neeikvok be reikalo energijos.

Narnėdamas kupranugaris atlingavo prie verandos. Uniformuotas, diržu susijuosęs jo raitelis rausėsi savo odiniame maiše.

— *Kubber-kargaz-ki-yektraa**,— išdainavo jis, paduodamas žemyn laikraščio ekstra numerį — lapelį, kurio tik vienoj pusėj buvo kažkas atspausdinta, net dažai dar nenudžiūvę. Jį prismeigė ant žalia gelumbe aptrauktos lentos tarp skelbimų, kokie parduodami poniai ir kieno foksterjerų ieškoma.

Martinas tingiai atsistojo, perskaitė ir švilptelėjo.

— Paskelbta! — sušuko jis.— Vienas, du, trys — aštuoniems rajonams skelbiama Ypatingoji bado padėtis *ek dum***. Vyriausias atsakingasis — Džimis Hokinsas.

— Gerai parinktas! — pasakė Skotas, pirmąsyk parodydamas susidomėjimą.— Kai turi iš ko pasirinkti, imk pendžabą[4]. Aš dirbau Džimio vadovaujamas, kai tik atvažiavau, jis priklausė Pendžabo valstijai. Tas žmogus geriau tvarkosi negu daugumas kitų.

— Džimis — Jubiliejaus riteris[5],— tarė Martinas.— Geras vyras, nors civilis iki kaulų smegenų ir nuėjo dirbti į tamsuolišką provinciją. Kokie pagoniški tie Madraso provincijos rajonų vardai: *-ungai,-rungai,-pilės,-peliai.*

Privažiavo šunų kinkinys, ir įėjo vyriškis, šluostydamasis kaktą. Jis buvo redaktorius vienintelio laikraščio, leidžiamo provincijos sostinėje dvidešimt penkiems milijonams čiabuvių ir keliems šimtams baltųjų, ir kadangi visa jo redakcija buvo jis pats ir padėjėjas, tai ir jo darbo diena trukdavo nuo dešimt iki dvidešimt valandų per parą.

— Sveikas, Rainzai, tu turėtum viską žinoti,— sustabdė jį Martinas.— Kuo baigsis tas „maisto trūkumas“ Madrase?

— Niekas dar nežino. Kaip tik dabar telefonu diktuojamas pranešimas ilgumo kaip tavo ranka. Palikau savo jauniklį berašantį.

---

* Laikraščio ekstra numeris (*iškraipyta anglų—indų kalba*).

** Tučtuojau, neatidėliojant (*hindi*).

Madrasas prisipažįsta, kad savo ištekliais neišsivers, ir Džimis. atrodo, gaus teisę imti iš visur tiek vyrų, kiek tik jam reikės. Arbutnotas jau perspėtas, kad būtų pasiruošęs.

— Badžeris Arbutnotas?

— Taip, iš Pešavaro. „Pionierius" davė telegramą, kad Elis ir Klėjus jau atšaukti iš Šiaurės vakarų, dar pustuzinis vyrų paimti iš Bombėjaus. Atrodo, kad badas bus kaip reikiant,— *pukka*.

— Jie, žinoma, yra arčiau tų vietų negu mes, bet jeigu ir Pendžabą apėmė taip anksti, tai bus platesnio masto, nei atrodo iš pirmo žvilgsnio.

— Ar ten, ar kitur. Juk ne amžinai čia būsim,— pasakė Skotas, padėdamas Merieto[6] romaną ir stodamasis.— Martinai, sesuo tavęs laukia.

Didelis širmas arklys trypė prie verandos krašto, ir žibalinės lempos šviesoje buvo galima įžiūrėti rudo kartūno drabužį ir baltą veidą po pilka fetrine skrybėle.

— Gerai, einu,— atsiliepė Martinas.— Atjok su mumis papietauti, Skotai, jeigu neturi nieko geresnio veikti. Viljama, ar mes turime šiandien ko valgyti?

— Aš pirma parjosiu namo ir sužiūrėsiu,— atsakė raitelė.— Gali jį atsivesti. Aštuntą. Tik nevėluokite.

Skotas neskubėdamas nuėjo į savo kambarį ir persirengė vakariniais drabužiais, tinkančiais tam kraštui ir metų laikui — balta nuo galvos iki kojų linine eilute, sujuosta plačia šilkine juosta. Pietūs pas Martiną bus malonus paįvairinimas nusibodusių Klubo patiekalų — ožkienos, neįkandamos paukštienos ir konservuotų daržovių. Bet labai gaila, kad Martinas neišgali išsiųsti sesers į kalnus[7] karštajam sezonui. Kaip rajono policijos inspektorius, Martinas gauna nepaprastai gerą algą — šešis šimtus nupigusių rupijų per mėnesį, ir mažas keturių kambarių jo namelis — kaip tiktai pagal Jurgį kepurė. Standartiniai mėlynadryžiai kalinių austi patiesalai ant nelygių grindų, standartiniai stikliniais karoliukais nusagstyti amritsariški šaliai, pakabinti ant vinių, sukaltų į sienas, nuo kurių byra kalkės, pustuzinis tarp savęs nederančių kėdžių, surinktų per mirusiųjų mantos išpardavimus, ir įprastiniai juodi riebaluoti ruožai ant sienos tose vietose, kur ilgiau buvo kabėję odiniai *punka-thong* diržai. Viskas atrodė tarytum vakarykščiai būtų išpakuota ir rytoj vėl bus supakuota. Nė vienerios durys visame name neturėjo tikrų vyrių. Maži langeliai penkiolikos pėdų aukštyje užtemdyti širšių lizdų, tarp medinių stogo gegnių

driežai gaudo muses. Bet visa tai buvo Skoto gyvenimo dalis. Taip gyvena žmonės pagal tokias pajamas, o krašte, kur kiekvieno atlyginimas, amžius ir pareigos atspausdintos knygoje, kurią kiekvienas gali paskaityti, nėra prasmės apsimetinėti žodžiais ar darbais. Skotas, jau aštuoneri metai tarnaujantis Drėkinimo ministerijos žinioje, uždirbdavo po aštuonis šimtus rupijų per mėnesį ir pagal abipusį susitarimą, jeigu tarnaus valstybei taip pat ištikimai dar dvidešimt dvejus metus, išėjęs į pensiją gaus apie keturis šimtus rupijų per mėnesį. Darbinis jo gyvenimas slinko palapinėse arba laikinose pastogėse, kur miegama, valgoma ir rašoma laiškai, ir apsiribojo drėkinimo kanalų atidarymu bei jų saugojimu, dviejų ar trijų tūkstančių visų kastų ir sektų darbininkų priežiūra ir didžiulių sumų sidabrinių monetų išmokėjimu. Tą pavasarį jis kaip tik labai sėkmingai užbaigė didžiojo Mosulo kanalo paskutinę atkarpą ir prieš savo norą bei valią,— mat nepakentė kanceliarinio darbo,— buvo pasiųstas karštuoju sezonu padirbėti buhalterijos ir tiekimo reikalų skyriaus svarbiausiu ir vieninteliu atsakinguoju į Ministerijai pavaldžią kontorą karščiu tvoskiančioje provincijos sostinėje. Martinas tai žinojo, ir Vilhelma, jo sesuo, žinojo, ir visi žinojo.

Skotas irgi žinojo, kaip ir visa čionykštė visuomenė, kad panelė Martin atvyko į Indiją prieš ketverius metus šeimininkauti savo broliui, kad brolis turėjo skolintis pinigų apmokėti jos kelionei, kad jai, kaip visi sakė, jau seniai buvo laikas tekėti. Užuot taip padariusi, jinai atmetė ranką ir širdį pustuzinio jaunesniųjų karininkų, vieno dvidešimčia metų už ją vyresnio civilio, vieno majoro ir vieno Indijos Sveikatos ministerijos valdininko. Šitai irgi nebuvo niekam paslaptis. Jinai prabuvo čionai tris karštuosius sezonus, kaip čia sakoma, nes jos brolis turėjo skolų ir neišgalėjo nusamdyti jai kambarėlio net pigiame kurorte prie kalnų. Todėl jos veidas buvo blyškus kaip dramblio kaulas, o ant kaktos ryškėjo šilingo didumo sidabriškas randas — ženklas Delio skaudulio*, dar vadinamo „Bagdado panele". Tokia votis atsiranda geriant užterštą vandenį ir iš lėto graužiasi į kūną, kol pritvinksta, tik tada ją galima išdeginti rūgštimis.

Viso to nepaisydama, Vilhelma tuos ketverius metus nuoširdžiai džiaugėsi gyvenimu. Dusyk vos nepaskendo, jodama per brastą; kartą buvo nešama pasibaidžiusio kupranugario; patyrė vagių užpuolimą vidurnaktį savo brolio stovykloje; matė teisingumo vykdymą ilgomis rykštėmis viešai po medžiais, išmoko kalbėti urdu ir netgi Pendžabo tarme taip sklandžiai, kad daugelis vyresniųjų galėjo tik pavydėti;

visai atprato rašyti laiškus tetoms į Angliją ir vartyti angliškų žurnalų puslapius; pergyveno sunkią choleros epidemiją ir prisižiūrėjo tokių dalykų, apie kuriuos net pasakoti nepadoru; o visą tą gyvenimiškų patyrimų virtinę užbaigė dizenterijos patalu, kuriame pragulėjusi šešias savaites atsikėlė plikai nukirpta galva, bet su viltimi sulaukti ateinančio rugsėjo ir savo dvidešimt trečiojo gimtadienio. Visiškai suprantama, jog tetos nebūtų džiaugęsi, sužinojusios, kad jų dukterėčia neina pėsčia nė kelių žingsnių, jeigu netoli yra arklys, kad joja į šokius, užsimetusi tik šalį virš sijono, nešioja trumpai kirptus plaukus, susiraičiusius aplink galvą smulkiomis garbanėlėmis, abejingai atsiliepia vadinama Vilhelmu ar Biliu, kad jos kalba gausiai pasūdyta keiksmažodžiais, kad vaidina saviveikliniuose teatruose, skambina bandža, valdo aštuonis tarnus ir du arklius, tikrina sąskaitas, slaugo susirgusius ir nemirksėdama žiūri vyrams tiesiai į tarpuakį, kai jie pasiperša, bet jų pasiūlymų nepriima.

— Man patinka veiklūs vyrai,— kartą prisipažino jinai vienam Švietimo ministerijos valdininkui, kuris mokė audeklų dažytojų ir pirklių sūnus pajusti Vordsvorto poemos „Ekskursija" grožį iš komentarų vadovėlyje; bet kai jis nusiteikė per daug lyriškai, Vilhelma pareiškė jam nesuprantanti poezijos, „nuo jos tiktai galva skaudanti"; ir dar viena sužeista širdis turėjo ieškotis prieglobsčio Klubo viengungių draugijoje. Bet dėl to pati Vilhelma buvo kalta. Ji labai mėgo klausytis vyrų, kalbančių apie savo darbą, o tai pats lengviausias būdas pamatyti juos prie savo kojų.

Skotas ją pažinojo jau maždaug treji metai, matydavosi jie paprastai palapinėse, kai jo ir jos brolio keliai susieidavo kokiai dienai Indijos dykumos pakraštyje. Buvo šokęs su ja keletą kartų per didžiuosius Kalėdų susibūrimus, kai kokie penki šimtai baltųjų susirinkdavo į stovyklą; jis labai vertino jos sugebėjimą tvarkyti namų ūkį ir jos gaminamus pietus.

Ji buvo panaši į berniuką labiau negu bet kada, kai po pietų sėdėjo ant odinės stovyklinės lovelės, pasėdusi po savim vieną koją, sukdama broliui cigaretes, suraukusi žemą kaktą, apkritusią juodomis garbanėlėmis. Kai pavyko tabaką gerai įsukti į popierių, ji atkišo apskritą smakrą ir lyg mokinukas, mesdamas akmenį, sviedė užbaigtą dirbinį per kambarį Martinui, o šis sugavo viena ranka, nenutraukdamas kalbos su Skotu. Vyrai kalbėjo apie reikalus — apie kanalų kasimą ir saugojimą, kaimo žmonių didžiąją nuodėmę vogti vandenį, tai yra imti jo daugiau negu užmokėta, ir dar didesnę vietinių policininkų nuo-

dėmę — nuolaidžiauti vagišiams; apie perkėlimą kaimų į drėkinamas žemes ir apie būsimą kovą su dykuma pietuose, kai provincijos garantuos lėšas seniai planuojamai Luni upės apsauginei kanalų sistemai. Skotas atvirai prisipažino norįs dirbti konkretų darbą tokioje vietoje, kur jis pažįsta žmones ir kraštą, Martinas dūsavo dėl paskyrimo į Himalajų priekalnes ir kritikavo savo viršininkus, o Vilhelma suko cigaretes ir tylėjo, liūdnai šypsodamasi broliui, nes jis buvo laimingas.

Dešimtą valandą Skoto arklys buvo atvestas prie durų, ir tuo vakaras pasibaigė.

Anapus kelio dviejuose žemuose nameliuose, kur buvo spausdinamas dienraštis, dar švietė visi langai. Miegoti buvo anksti, ir Skotas užsuko pas redaktorių. Rainzas, nuogas iki juosmens kaip jūreivis prie patrankos, gulėjo išsitiesęs šezlonge, laukdamas naktinių telegramų. Jis buvo susikūręs teoriją, kad jeigu žmogus nedirba savo darbo visą dieną ir pusę nakties, tai rizikuoja susirgti, todėl pats ir valgydavo, ir miegodavo tarp savo popierių.

— Tai ar galėsi? — mieguistas paklausė.— Aš tavęs visiškai neturėjau omeny.

— Ką galėsiu? Aš joju iš Martino, kur pietavau. Apie ką tu kalbi?

— Apie badą, suprantama. Martinui irgi jau pranešta. Ima vyrus, kuriuos tiktai gali. Ką tik pasiunčiau tau laiškelį į Klubą, klausdamas, ar galėsi siųsti mums po straipsnelį kas savaitę iš ten, kur būsi,— na kokias dvi tris skiltis. Nereikia jokių sensacijų, žinoma, tiktai nuogus faktus, kas ką daro ir taip toliau. Mūsų honoraras — dešimt rupijų už skiltį.

— Ne, žinai, tai ne mano darbas,— atsakė Skotas, nematančiu žvilgsniu spoksodamas į Indijos žemėlapį ant sienos.— Vargšas Martinas, kur jis dės seserį. Įdomu, kokį velnią jie su manim darys? Juk aš niekad nesu dirbęs tokių darbų. Pirmąkart girdžiu. Tai aš irgi mobilizuojamas?

— Na taip. Štai telegrama. Tave skiria prie pagalbos darbų,— kalbėjo Rainzas,— gelbėsi nuo bado minias madrasiečių, kurie krenta kaip musės, dar turėsi savo žinioje vieną vietinį vaistininką ir pusę pintos mikstūros nuo choleros visiems jums — dešimčiai tūkstančių žmonių. Pakliuvai dėl to, kad šiuo metu tinginiauji. Atrodo, pašaukti visi, kurie tik nedirba už du. Matyt, Hokinsas pasitiki pendžabais. Reikalai blogi, blogiau nebuvo visą paskutinį dešimtmetį.

— Per dieną galima susiruošti, blogiausiu atveju. Turbūt oficialų paskyrimą gausiu rytoj. Gerai, kad užsukau. Einu pakuotis mantos. Nežinai, kas mane čia pavaduos?

Rainzas pervertė šūsnį telegramų.

— Makjuenas iš Murio.

Skotas prunkštelėjo.

— O jis tikėjosi vėsiai pagyventi visą vasarą. Nepradžiugs šitai išgirdęs. Na, skalsa kalbos. Labanakt.

Po dviejų valandų Skotas ramia sąžine išsitiesė virvinėje lovelėje tuščiame kambaryje. Du nunešioti buivolenos lagaminai, odinis maišas vandeniui, skardinė ledų dėžutė ir maišu apsiūtas mylimiausias jo balnas buvo sukrauti prie durų, o Klubo sekretorės kvitas už paskutinio mėnesio sąskaitą pakištas po pagalve. Įsakymas jam atėjo kitą rytą ir kartu neoficiali telegrama nuo sero Džeimso Hokinso, niekada neužmirštančio darbščių žmonių: jis prašė prisistatyti kaip galint greičiau kažkokion liežuvį laužančiu vardu vadinamon vietovėn už pusantro tūkstančio mylių į pietus, nes tame krašte siaučiąs baisus badas ir tenai labai reikalingi baltieji žmonės.

Rausvaskruostis putnokas jaunikaitis atvyko per patį raudonai įkaitusį vidurdienį, keiksnodamas likimą ir badą, neleidžiančius žmogui nė porą mėnesių pailsėti. Jis buvo Skoto įpėdinis, dar vienas sraigtelis mašinos, judantis paskui savo pirmtaką, kuris, kaip buvo parašyta oficialiame pranešime, „pervedamas Madraso vyriausybės žinion kovai su bado padariniais iki tolesnių nurodymų". Skotas jam perdavė turimą mokos fondą, parodė vėsiausią kampą kontoroje, įspėjo, kad nepersistengtų, ir dienai gęstant išvažiavo nuo Klubo durų samdyta karieta su savo ištikimu asmeniniu tarnu Faizu Ula ir netvarkingai suverstu bagažu, kad suspėtų į Pietinį pašto traukinį, sustojantį geležinkelio stotyje, paverstoje tvirtove su šaudymo angomis. Nuo storų mūro sienų atsimušusi kaitra nutvilkė jam veidą, lyg uždėjus įkaitintą rankšluostį, ir tik tada jis pagalvojo, kad keliauti reikės mažiausiai penkias naktis ir keturias dienas. Faizas Ula, naudodamasis tarnybine padėtimi, paniro į minią laukiančiųjų akmenimis grįstame perone, o Skotas, įsikandęs manilišką cigarą, laukė, kol jam bus atituštinta kupė. Tuzinas vietinių policininkų, apsikarstę šautuvais ir kita manta, brovėsi pro Pendžabo valstiečių, sikhų[9] amatininkų ir riebaluotomis garbanomis afridijų[10] prekeivių spūstį, lydėdami iškilmingai nešamus uniformos dėklą,

vandens butelius, ledo dėžę ir sulankstomą lovelę. Jie pamatė pakėlusį ranką Faizą Ulą ir nusiyrė prie jo.

— Mano sahibas ir tavo sahibas keliaus drauge,— pasakė Faizas Ula Martino tarnui.— Tu ir aš, o broli, kaip jų tarnai, gausime vietą netoliese, ir, bijodami mūsų ponų, niekas nedrįs mūsų trukdyti.

Kai Faizas Ula pranešė Skotui, kad viskas paruošta, šis, nusiavęs ir nusivilkęs švarką, išsitiesė ant plataus oda apmušto suolo. Po gaubtu skardiniu stoties stogu karščio galėjo būti per keturiasdešimt laipsnių. Paskutinę akimirką įėjo Martinas, sukaitęs, varvantis prakaitu.

— Nesikeik,— tingiai tarė jam Skotas.— Ieškoti kitos vietos jau per vėlu, o ledu pasidalinsime.

— Ką *tu* čia veiki? — paklausė policininkas.

— Važiuoju Madraso vyriausybės žinion, kaip ir tu. Na ir naktelė, po perkūnais! Ar tu vežiesi kartu ir savo vyrų?

— Visą tuziną. Atrodo, turėsiu palaikyti tvarką dalinant maistą. Nežinojau, kad ir tu mobilizuotas.

— Ir aš nežinojau iki vakar vakaro. Kai išėjau iš tavęs, užsukau pas Rainzą, jis pasakė. Įsakymą gavau šįryt. Makjuenas mane pakeitė apie ketvirtą, ir aš tuojau pat išvažiavau. Gal ir į gera išeis tas badas, jeigu gyvi liksime.

— Džimis galėjo paskirti tave ir mane kartu dirbti,— pasakė Martinas ir patylėjęs pridūrė: — Mano sesuo irgi važiuoja.

— Tai gerai,— nuoširdžiai apsidžiaugė Skotas.— Važiuoja iki Umbalos persėsti į Simlos traukinį? Pas ką jinai ten apsistos?

— Nee, visa bėda, kad jinai važiuoja su manimi.

Skotas kaip įgeltas staiga pakilo nuo gulto, traukiniui lekiant pro Tarn-Tarano stotį, apšviestą žibalinėmis lempomis.

— Ką? Tai tu neišsigali...

— O, pinigų aš šiaip taip sukrapštyčiau.

— Galėjai ir iš manęs pasiskolinti,— kimiai tarė Skotas,— juk nesame svetimi.

— Na nesikarščiuok, galėjau, bet tu nepažįsti mano sesers. Kiek aš jai aiškinau, įtikinėjau, grasinau, liepiau, tą ir tedariau visą dieną nuo pat septynių ryto, visai iš kantrybės išėjau, dar dabar neatsigaunu. O ji nė klausyt nesiklausė. Moteris turi teisę keliauti su savo vyru, jeigu jinai to nori,— sako Vilhelma, o jos padėtis esanti kaip ir žmonos. Matai, mudu beveik nuo mažens visada kartu, o ypač kai tėvai mirė. Jinai man daugiau negu sesuo.

— Kiek žinau seserų, visos pasiliktų tenai, kur joms patogiau.

— Jinai sumani kaip vyras, kad ją kur,— kalbėjo toliau Martinas.— Kol aš ją įtikinėjau, ji supakavo visą mūsų mantą. Per tris valandas viską sutvarkė — tarnus, arklius, viską. Įsakymą gavau tik devintą.

— Džimis Hokinsas bus nepatenkintas,— tarė Skotas.— Bado siaubiama šalis — ne vieta moterims.

— Ponia Džim, tai yra ledi Džim, irgi stovykloje kartu su juo. Na, ir ji pažadėjo rūpintis mano seserim. Vilhelma pati jai telegrafavo, pasiklausė, ar gali atvažiuoti, ir išmušė visus kozirius man iš rankų, parodžiusi anosios teigiamą atsakymą.

Skotas garsiai nusikvatojo.

— Jeigu jinai sugebėjo tai padaryti, sugebės ir toliau savimi pasirūpinti, o ponia Džim neleis jai įsivelti į kokią bėdą. Ne taip daug yra moterų, seserų ar žmonų, kurios eitų į badą, žinodamos, kur eina. Juk negali pasakyti, kad ji nesupranta, kas tai yra, po to, kai pergyveno choleros epidemiją Jaloje pernai.

Traukinys sustojo Amritsare, ir Skotas nuėjo į moterų vagoną, kuris buvo tuojau už jų vagono. Vilhelma, medvilnine jojimo kepuraite prisidengusi garbanas, maloniai jam linktelėjo.

— Eikšekit išgerti arbatos,— tarė ji.— Geriausias pasaulyje vaistas nuo karščio smūgio.

— Ar aš atrodau jau gavęs karščio smūgį?

— Ką gali žinoti,— protingai atsakė jinai.— Atsarga gėdos nedaro.

Jinai buvo išsidėsčiusi savo daiktus kaip sena keliautoja. Veltiniu apsiūtas vandens butelis kabojo ant skersvėjo viename iš langinėmis uždengtų langų, porcelianinis arbatos servizas, sudėtas į medžiaga išmuštą pintinę, stovėjo paruoštas ant suolo, o virš jo mediniame rėme buvo įtaisyta kelioninė spiritinė lempelė.

Vilhelma dosniai pripylė jiems didelius puodelius karštos arbatos, kad kaklo kraujagyslės per daug neišsiplėstų karštą naktį. Tokia jau buvo toji mergina — susidariusi veikimo planą, ji neklausinėjo niekieno nuomonės ar patarimų. Gyvenimas su vyrais, kurie turėjo daug darbo, o jinai tame jų darbe negalėjo dalyvauti, išmokė ją protingos taktikos: nesipainioti po kojų, bet ir pasirūpinti savimi. Nei žodžiu, nei veiksmu ji nepabrėžė, kad bus naudinga, reikalinga ar būtina jiems kelionėje, tiktai ramiai dirbo savo darbą: kai arbata

buvo išgerta, tyliai, netarškindama sudėjo atgal indus ir susuko savo svečiams po cigaretę.

— Vakar tokiu laiku,— tarė Skotas,— nė nepagalvojom... nesitikėjome tokio štai dalyko, ar ne?

— Aš jau išmokau čia visko tikėtis,— atsakė Vilhelma.— Mūsų, tarnybos žmonių, gyvenimas priklauso nuo telegrafo laido; bet, žinoma, kaip tik tarnybine prasme tas visiems mums turėtų išeiti į naudą, jeigu išgyvensime.

— Savo provincijoje mes jau iškrentame iš karjeros žaidimo,— taip pat rimtai atsakė Skotas.— Aš tikėjausi atėjus šaltajam sezonui gauti paskyrimą prie Luni kanalo konservavimo darbų, bet dabar neaišku, kiek su tuo badu užtruksime.

— Ne ilgiau kaip iki spalio, manyčiau,— pasakė Martinas.— Tada jau vienaip ar kitaip bus viskas pasibaigę.

— Bet kol dar nukaksime, visa savaitė praeis,— tarstelėjo Vilhelma.— Būsim dulkini kaip kipšai.

Kitą dieną ir naktį apylinkės buvo jiems pažįstamos, dar kitą dieną ir naktį jie riedėjo didžiosios Indijos dykumos pakraščiu, siaurais bėgiais, ir prisiminė, kaip būdami praktikantai atvažiavo tuo keliu iš Bombėjaus. Bet toliau pasikeitė kalba, kuria buvo užrašyti stočių pavadinimai, ir jie įvažiavo į nepažįstamą kraštą, kur net kvapai buvo visai kitokie. Prieš juos šliaužė ilgi ir sunkiai grūdų prikrauti sąstatai, ir jau iš tolo jie pajuto Džimio Hokinso ranką. Jie ilgai laukė ant improvizuotų atsarginių bėgių, praleisdami ilgiausias virtines tuščių vagonų, grįžtančių į šiaurę, paskui lėtai šliaužė prikabinti prie pilnų traukinių ir galiausiai vidurnaktį buvo palikti dievaižin kokiam pasaulio pakrašty: kamavo nepakenčiama kaitra, ir jie vaikščiojo tarp maišų, o aplinkui staugė šunys.

Tada jie išvydo Indiją, kuri jiems buvo svetimesnė negu kitam anglui, niekur iš savo krašto kojos neiškėlusiam — plokščią raudoną žemę, kurioje augo palmės, palmyros palmės ir ryžiai, Indiją iš paveiksluotų knygų, tokių kaip „Mažasis Henris ir jo nešikas“[11], negyvą, išdžiūvusią, suskeldėjusią, karščio nusvilintą žemę. Nenutrūkstamas keleivinių traukinių eismas liko toli šiaurėje ir vakaruose. O čia žmonės slinko prie traukinio su vaikais ant rankų, jiems būdavo atkabinamas ir paliekamas pilnas vagonas, kurį tie vyrai ir moterys akimirksniu apspisdavo kaip skruzdėlės palietą medų. Kartą prieblandoje jie pamatė dulkina lyguma atžygiuojantį būrį nedidukų, tamsiaodžių kareivių, jie nešė persimetę ant peties po

žmogų, ir kai traukinys sustojo atkabinti dar vieno vagono, sužinojo, kad ne mirusius nešė tie mobilizuoti atsarginiai kareiviai, o dar gyvus išbadėjusiuosius, kuriuos buvo surankioję pakelėse prie jų kritusių jaučių. Pradėjo sutikti ir daugiau baltųjų — po vieną ir po du; jų palapinės stovėjo visai arti geležinkelio; ginkluoti, su rašytiniais pareikalavimais ir piktais žodžiais jie prieidavo atkabinti vagono. Jie buvo labai užsiėmę, tad tiktai linktelėdavo Skotui su Martinu ir nustebę smalsiai nužvelgdavo Vilhelmą, o šiai nebuvo daugiau kas veikti, tiktai virti arbatą ir žiūrėti, kaip jos vyrai atremia puolimą vaitojančių, vos paslenkančių gyvų skeletų, sublokšdami juos išsyk po tris, atkabina pažymėtus vagonus ir paima pakvitavimą iš pavargusių, įkritusiomis akiduobėmis baltųjų, šnekančių kitu žargonu negu jie.

Jie pritrūko ledo, pabaigė selterį, arbatą, nes išbuvo kelionėje šešias dienas ir septynias naktis, kurios atrodė kaip septyniskart po septynerius metus.

Pagaliau, auštant dar vienai karštai ir sausai dienai, mirties krašte, nušviestame aukštų raudonų liepsnos liežuvių, kylančių nuo miegamųjų vagonų, kur buvo deginami mirusieji, jie atvyko į paskyrimo vietą ir buvo sutikti Džimo Hokinso, Bado kariuomenės vyriausiojo vado, nesiskutusio, nesipraususio, bet žvalaus, tvirtai laikančio rankose visų įvykių gijas.

Martinas,— nusprendė jis čia pat ir tuojau pat,— ir toliau gyvens traukiniuose iki tolesnių nurodymų: lydės atgal tuščius vagonus, pakeliui rinkdamas badaujančiuosius ir palikdamas juos bado stovykloje Aštuonių rajonų pakraštyje. Prisikrovęs grūdų, grįš atgal, jo policininkai saugos pilnus vagonus, taip pat rinks žmones ir iškels juos stovykloje už šimto mylių į pietus. Skotas,— Hokinsas labai džiaugėsi vėl jį matydamas,— tą pačią minutę perims jaučių traukiamų vežimų gurguolę ir važiuos į pietus, maitindamas alkstančius, kol pasieks kitą bado stovyklą, tenai paliks pakeliui surinktus badaujančius, nes jų tikrai bus daug visu keliu, ir tegul laukia tolesnių nurodymų telegrafu. Apskritai Skotas visus smulkesnius reikalus tegul tvarko savo nuožiūra...

Vilhelma prikando lūpą. Iki tol ji nepažinojo sumanesnio vyro už vienintelį savo brolį, bet Martino gautieji įsakymai neleido jam veikti savo nuožiūra. Jinai priėjo, dulkina nuo galvos iki kojų, kakta išvagota raukšlių nuo sunkių minčių per pastarąją savaitę, tačiau rami kaip visada. Ponia Džim — ji turėjo būti vadinama ledi Džim, bet

dabar niekas tokių dalykų neprisiminė,— sukūkčiojusi ją apglėbė.

— O, kaip aš džiaugiuosi, kad jūs atvykote,— vos neverkdama tarė jinai.— Jūs neturėjote čionai atvažiuoti, žinoma, tačiau... ak, čia nėra daugiau nė vienos moters, ir mudvi turėsime viena kitai padėti, nes čia tiek bejėgių vargšų ir kūdikių, kuriuos jie pardavinėja.

— Aš jau mačiau,— atsakė Vilhelma.

— Juk tai baisu! Aš jau dvidešimt nupirkau, jie mūsų stovykloje. Bet ar nereikėtų jums pirmiausia pavalgyti. Darbo čia pakaktų ir dešimčiai žmonių. Aš turiu jums arklį. Ak, kaip aš džiaugiuosi, kad atvažiavote! Jūs irgi pendžabė.

— Raminkis, Lize,— tarstelėjo per petį Hokinsas.— Mes jus globosime, panele Martin. Atsiprašau, Martinai, bet jūsų negaliu pakviesti pusryčių, pavalgysite važiuodamas. Palikite du savo vyrus Skotui padėti. Tie vargšai neįstengs prikrauti vežimų. Saundersai,— pašaukė pusiau užsnūdusį mašinistą,— pasistūmėk atbulas ir nutrauk tuos tuščius vagonus į šalį. Kelias tau laisvas iki Anundrapilio[12], šiaurėje gausi nurodymus. Skotai, kraukis savo vežimus iš to pašto vagono ir kuo greičiau keliauk. Tas eurazijietis su rausvais marškiniais — tavo vertėjas ir vadovas. Prie antrojo vežimo rasi pririštą šiokį tokį daktarą. Jis norėjo išnešti kudašių, nepaleisk jo iš akių. Lize, jokite su panele Martin į stovyklą ir pasakyk, kad atsiųstų man čia bėrį.

Skotas su Faizu Ula ir dviem policininkais jau triūsė prie vežimų — stūmė atbulus prie vagono ir, atsargiai nuleidę šonus, kėlė į juos sorų ir kviečių maišus. Hokinsas stebėjo, kaip jis dirba, kol buvo prikrautas vienas vežimas.

— Tas tai vyras,— pasakė jis.— Jeigu viskas eis normaliai, jis man gerai padirbės.— Džimo Hokinso supratimu, tai buvo didžiausias pagyrimas, kokį tik žmogui galima pasakyti.

Po valandos Skotas leidosi į kelionę; gydytojas grasino paduoti į teismą už tai, kad jį, medicinos departamento filialo tarnautoją, laisvą pilietį, kuriam įstatymas garantuoja laisvę, prievarta paėmė ir surištą kažkur veža; eurazijietis su rausvais marškiniais meldė leisti jį aplankyti motiną, kuri mirštanti čia kaip tik netoli, tik už dviejų mylių: „Labai, labai trumpas nebuvimas, ir mano sugrįžta, pone...“; lazdomis ginkluoti policininkai saugojo gurguolę iš užpakalio, o Faizas Ula, kiekviena savo veido raukšlele reikšdamas musulmono panieką visiems indusams ir svetimšaliams, aiškino vežikui,

kad nors sahibas Skotas yra toks žmogus, kurio reikia bijoti labiau nei žaibo, bet jis, Faizas Ula, esąs pats sau ponas.

Gurguolė girgždėdama slinko pro Hokinso stovyklą — pro tris margas palapines po nudžiūvusių medžių guotu; už jų stovėjo pašiūrė bado aukoms, kur būrys nelaimingųjų tiesė rankas į garuojančius katilus.

„Geriau Vilhelma nebūtų čia atvažiavus,— tarė sau Skotas, visa tai apžvelgęs.— Kai ateis lietų metas, prasidės cholera, aišku kaip dieną".

Tačiau Vilhelma, atrodė, visai mielai ėmėsi darbo pagal Bado kodeksą, kuris tam laikui atstojo įprastinius įstatymus. Skotas pamatė ją verkiančių moterų būrio vidury, kartūniniu jojimo drabužiu ir pilkai melsva fetrine skrybėle su auksaspalviu šaliu, dengiančiu kaklą nuo saulės.

— Man reikia penkiasdešimties rupijų. Užmiršau paprašyti Džeko prieš jam išvažiuojant. Ar negalėtum paskolinti? Noriu nupirkti sutirštinto pieno kūdikiams,— tarė jinai.

Skotas ištraukė iš už diržo pinigus ir nieko neklausdamas padavė.

— Dėl dievo meilės, saugokis pati,— tarstelėjo.

— O, man nieko neatsitiks. Turėtume gauti pieną per porą dienų. Beje, turiu pranešti, kad tau paskirtas vienas iš sero Džimo arklių. Yra čia toks Kabulo veislės širmis, man pasirodė, jis bus tavo skonio, ir pasakiau, kad jį imsi. Ar gerai padariau?

— Tu labai gera. O dėl skonio tai, manau, apie jį čia nė vienam iš mūsų nėra ko kalbėti.

Skotas vilkėjo apiblukusia tiko medžiagos medžioklės eilute, visai nubalusia per siūles ir apspurusiais rankogaliais.

Vilhelma rimtai apžvelgė jį nuo pat šalmo iki riebalais išteptų aulinukų.

— Mano manymu, atrodai visai gerai. Ar turi viską, ko gali prireikti — chinino, chlorochino ir taip toliau?

— Atrodo, turiu,— atsakė Skotas, patapšnojęs per tris ar keturias dideles kišenes; tuo tarpu jam privedė arklį, ir užšokęs jis nujojo greta savo gurguolės.

— Sudie! — sušuko.

— Sudie, laimingai! — atsakė Vilhelma.— Labai ačiū už pinigus.— Ji staigiai apsisuko ant pentinuoto kulno ir pranyko palapinėje, vežimai nugirgždėjo pro bado aukų pašiūrę, pro didelius, riebiai rūkstančius laužus, tolyn į pietus, į karščiu alsuojantį pragarą.

Antra dalis

Išnykim be atodūsio, be garso,
Upeliais ašarų graudžių neliekime,
Nes apie meilę pasakot neverta
Tiems, kas jos nepažino ar paniekino.

ATSISVEIKINIMAS

Darbas buvo katorginis, nors jie keliavo tik naktimis, o dienomis ilsėjosi; tačiau, kiek Skoto akys užmatė, nebuvo aplinkui žmogaus, kurį būtų galėjęs pavadinti viršininku. Jis turėjo visišką veikimo laisvę, kaip ir Džimas Hokinsas, netgi dar didesnę, nes Bado kariuomenės vadą vyriausybė laikė prie telegrafo linijos; tik jeigu Džimis būtų klausęs visų telegramų, bado aukų būtų buvę kur kas daugiau.

Kelias dienas taip pašliaužęs, Skotas pradėjo suvokti, kokia didelė ta Indija, kuriai jis tarnauja, ir nesiliovė ja stebėtis. Jo vežimai buvo prikrauti kviečių, sorų ir miežių, gerų, maistingų grūdų, tereikėjo juos susimalti. Bet žmonės, kuriems jis vežė tuos gyvybę teikiančius produktus, nuo amžių valgė tiktai ryžius. Jie mokėjo susigrūsti ryžius piestose, bet neturėjo supratimo apie sunkias akmenines šiauriečių girnas ir dar mažiau — apie grūdus, kuriuos taip sunkiai jiems gabeno baltieji žmonės. Jie prašė ryžių — nelukštentų, prie kokių buvo pripratę, ir kai sužinodavo, kad jų gelbėtojai tokių neatvežė, verkdami ėjo šalin nuo vežimų. Kas jiems iš tų kietų, nematytų grūdų, kurie drasko gerklę? Geriau jau mirti. Ir daugelis, laikydamiesi ištarto žodžio, ten pat ir mirdavo. Kiti paimdavo davinį sorų, kurių būtų užtekę žmogui visą savaitę pramisti, ir išmainydavo į kelias saujeles papuvusių ryžių, kuriuos buvo išsaugoję mažiau likimo nuskriausti jų tėvynainiai. Nedaug buvo tokių, kurie suberdavo gautus grūdus į piestas, apgrūsdavo ir valgydavo, užsipylę nešvariu vandeniu. Skotas ir anksčiau žinojo, kad didžiuma žmonių pietiniuose Indijos rajonuose minta ryžiais, bet jis tarnavo provincijose, kur auginami javai, ir ryžio grūdą buvo matęs nebent nešiojamą šnervėje ar ausyje, ir tai ne dažnai, tad juo labiau negalėjo įsivaizduoti, kad net bado nualinti žmonės verčiau miršta prie valgomų produktų, bet neliečia jiems nežinomo maisto. Veltui vertėjai aiškino, veltui du jo policininkai energingai vaidino pantomimą, ką ir kaip reikia daryti. Badaujantieji sliūkino šalin prie savo žievių ir žolių, kirminų, lapų ir molio, palikę atrištus javų maišus. Bet

kartais moterys padėdavo Skotui prie kojų vaiduokliškai sulysusius savo vaikelius ir nusvyruodavo šalin vis atsigręždamos.

Faizas Ula pareiškė savo nuomonę: matyt, tokia Dievo valia, kad tie svetimieji miršta. Sahibas čia niekuo dėtas. Tad kodėl jis turėtų netekti gyvenimo teikiamų patogumų. Ir Faizas Ula, patyręs stovyklautojas, susigavo kelias perkarusias ožkas ir pasiėmė jas į gurguolę. O kad jos duotų pusryčiams pieno, šėrė jas puikiausiais grūdais, kurių tie puspročiai atsisakydavo. „Gerai,— sutiko Faizas Ula.— Jeigu sahibui taip atrodo, truputį pieno galima duoti ir kūdikiams, nors sahibas puikiai žinąs, kad vaikai pigūs, o jisai, Faizas Ula, esąs tos nuomonės, kad dėl vaikų nėra jokio valdžios nurodymo". Skotas griežtai pasikalbėjo su Faizu Ula ir dviem policininkais ir liepė jiems gaudyti ožkas, kur tiktai pamatys. Šie su džiaugsmu ėmė vykdyti nurodymą, nes tai buvo pramoga, nuobodžios kasdienybės paįvairinimas, ir prisigaudė nemažai beglobių ožkų. Kartą gavusios paėsti grūdų, vargšės pačios sekė paskui vežimus ir, kelias dienas pasilepinusios geru maistu, kurio neturėdami žmonės mirė, pradėjo duoti pieno.

— Bet aš ne ožkų piemuo,— priešinosi Faizas Ula,— man garbė neleidžia ožką melžti.

— Kai vėl pereisime Biaso upę, tada pakalbėsime apie garbę, o iki tos dienos ir tu, ir policininkai dirbsite juodžiausius darbus stovykloje, jeigu aš liepsiu.

— Tada, žinoma, ką gi,— suniurnėjo Faizas Ula.— Jeigu sahibas taip sako.— Ir jis parodė, kaip melžiamos ožkos, o Skotas stovėjo prie jo ir mokėsi.

— Dabar mes negailėsime joms ėdesio,— tarė Skotas.— Šersime triskart per dieną.— Jis susiriete bandydamas pats melžti, ir jam baisiai nudiegė nugarą. Bet jeigu nori, kad kelių mažų vaikų motina nepamestų mirštančio savo kūdikio — ne tiek turi nukentėti. Ir kūdikiai buvo maitinami. Rytą, per pietus ir vakare Skotas iškilmingai iškeldavo juos po vieną iš siūbuojančių maišinių lizdų, sukabintų po vežimų padangtėmis. Daugelis iš jų vos bekvėpavo, ir pienas jiems buvo lašinamas į bedantes burnytes po vieną lašą, palaukiant, kol nuris, kad neužspringtų. Kas rytą ožkos buvo šeriamos, ir kadangi jos be vadovo galėjo iškrikti, o iš vietinių žmonių nebuvo jokios naudos, Skotas dabar nebejojo raitas, o ėjo bandos priešakyje, taikydamas žingsnį prie jų žingsnelių. Tai buvo absurdiška, ir jis pats tą puikiai jautė, bet juk reikėjo gelbėti vaikų gyvy-

bes, ir kai moterys pamatė, kad jų kūdikiai nemiršta, jos pradėjo ir pačios po truputį pratintis prie nežinomo maisto ir slinko paskui vežimus, garbstydamos ožkų šeimininką.

„Jeigu moteris turi dėl ko gyventi, ji laikysis iki paskutiniųjų,— tarė sau Skotas, čiaudėdamas nuo dulkių, kurias kėlė mažos ožkų kanopėlės.— Taip geriau, negu Vilhelmos sumanymas maitinti sutirštintu pienu. Gaila, nesulauksiu dienos, kai galėčiau jai tą pasakyti".

Žingsnis po žingsnio jis pagaliau pasiekė galinį punktą, kur bado stovyklai vadovavo visiškai nusikamavęs anglas; ten sužinojo, kad yra atplaukęs iš Birmos laivas su ryžiais ir sočiai gauta sorų, vėl prisikrovė vežimus ir leidosi atgal tuo pačiu keliu, kuriuo buvo atvažiavęs. Bado stovykloje paliko keletą vaikų ir pusę ožkų. Už tai anglas, žinoma, neliko jam dėkingas, nes ir pats turėjo prisirinkęs pamestinukų tiek, kad nebežinojo, ką su jais daryti.

Skoto nugara jau buvo išmiklinta lankstytis prie ožkų, ir jis toliau darė tuos savo pakelės atnašavimus, ne tiktai dalijo badaujantiems soras. Vėl prisirinko vaikų ir ožkų, bet dabar kai kurie vaikai turėjo karoliukus ant kaklų arba apyrankes ant riešų.

— Tai reiškia,— paaiškino Skotui vertėjas, tarsi jis pats to nesuprastų,— kad motinos žada atsiimti juos kada nors oficiališkai.

— Kuo greičiau, tuo geriau,— atšovė Skotas, bet širdyje pajuto savininkišką pasididžiavimą pastebėjęs, kad kai kurie jo ramasamiai[13] jau pradeda apvalėti. Kai sorų vežimai buvo ištuštinti, jis parvažiavo į Hokinso stovyklą geležinkeliu, taikydamas atvykti pietų metu, nes jau seniai buvo valgęs prie staltiese uždengto stalo. Skotas visiškai nenorėjo, kad jo pasirodymas būtų teatrališkas, bet tai padarė saulėlydis: kai jis nusiėmė šalmą, norėdamas atsigaivinti pučiant vakaro vėjeliui, nuožulnūs spinduliai krito tiesiai į akis, ir jis nieko prieš save nematė, o tas, kas žiūrėjo nuo palapinės durų, staiga naujomis akimis išvydo jaunikaitį, gražų kaip patsai Paris, auksinių dulkių aureolės apsuptą dievaitį, atžingsniuojantį savo kaimenės priešakyje, su būreliu nuogų kupidoniukų, kicenančių aplink kojas. Ir jinai užsikvatojo, nes tai buvo Vilhelma, vilkinti pilkai melsva palaidinuke; ji juokėsi iki ašarų, kol Skotas, nutaisęs labiausiai tokiam atvejui tinkamą miną, sustabdė savo kariuomenę ir pakvietė ją pasižiūrėti vaikų darželio. Tai buvo, žinoma, visai nepritinkantis inžinieriui darbas, bet supratimas, kas dera ir nedera, buvo paliktas

už pusantro tūkstančio mylių į šiaurę, paskutinįsyk pagėrus arbatos Amritsaro stotyje.

— Jie sparčiai taisosi,— tarė Vilhelma.— Mes beturime tik dvidešimt penkis. Moterys pradėjo imtis juos atgal.

— Tai tu irgi vaikais rūpiniesi?

— Taip, mudvi su ponia Džim. Bet mums neatėjo į galvą melžti ožkas. Bandėm maitinti sutirštintu pienu, atskiedusios vandeniu.

— Ar daug palaidojote?

— Daugiau negu buvo galima manyti,— atsakė Vilhelma, gūžtelėjusi pečiais.— O tu?

Skotas nieko neatsakė. Ne vienas mažas kapelis liko pakelėje, ne viena moteris graudžiai verkė, neberadusi savo vaikelio, kurį buvo patikėjusi valstybei.

Iš palapinės išėjo Hokinsas, nešinas skustuvu, kurį Skotas nužvelgė godžiai, nes buvo užsiauginęs barzdą, nors jos labai nemėgo. Ir kai vėliau jie visi susėdo palapinėje pietauti, jis apsakė savo nuotykius keliais žodžiais, tartum kokį oficialų raportą. Ponia Džim klausydamasi aikčiojo, Džimas mąsliai linkčiojo galvą, tik pilkos Vilhelmos akys negalėjo atsiplėšti nuo švariai nuskusto veido, ir atrodė, kad jai vienai Skotas ir kalba.

— Pavyko varguolių provincijai gauti tokį gelbėtoją,— tarė Vilhelma, pasirėmusi ranka smakrą ir palinkusi į priekį tarp vyno taurių. Jos skruostai buvo įdubę, randas ant kaktos kaip niekad išsipūtęs, bet gražiai apvalus kaklas tarsi kolona kilo iš raukinių palaidinukės, kuri ir buvo stovykloje vienintelis vakarinis drabužis.

— Ir kokių tik nesąmonių nepasitaikydavo,— kalbėjo Skotas.— Aš juk nieko neišmaniau apie melžimą ar vaikus. Liežuviais dabar mane užplaks, jeigu ta istorija pasieks šiaurines provincijas.

— Ir tegul sau. Tuščia jų,— išdidžiai tarė Vilhelma.— Mes visi čia dirbame kaip kokie kuliai nuo pat atvažiavimo.— Tai buvo pasakyta apie Hokinsą, ir augalotasis vyras tiktai šyptelėjo.

— Jūsų brolis, Vilhelma,— labai uolus karininkas,— tarė jis.— Ir aš jį pagerbiau, pavesdamas darbą, kurio jis nusipelnė. Nepamirškite, kad aš rašau konfidencialius raportus.

— Tada tu turi parašyti, kad Vilhelma verta tokio luito aukso, kiek pati sveria,— pasakė ponia Džim.— Nežinau, ką būtume be jos čia darę. Mums ji buvo didžiausia parama.— Ji uždėjo ranką Vilhelmai ant rankos, sudiržusios nuo pavadžio, ir mergina kita ranka švelniai ją patapšnojo. Džimas šypsojosi visai draugijai. Jo

pasaulyje reikalai gerai klostėsi. Trys labiausiai nepatikimi jo žmonės mirė, ir jų vietas užėmė geresni; kiekvieną dieną artinosi liūčių sezonas. Badas iš aštuonių rajonų penkiuose jau buvo nugalėtas, pagaliau ir mirtingumas ne toks jau didelis, turint galvoje visas aplinkybes. Jis atidžiai apžiūrėjo Skotą, kaip koksai žmogėdra auką, ir džiūgavo, matydamas tvirtą dvasią ir geležinį kūną.

„Dabar jis kaip niekas pasaulyje norėtų pailsėti,— tarė sau Džimas,— bet dar gali dirbti už du". Tuo metu pajuto, kad ponia Džim jam siunčia ženklus, ir išvertus tą telegramą iš slapto šeimos kodo, žinia buvo tokia: „Na, aiškus dalykas. Tik pažiūrėk į juos".

Jis pažiūrėjo ir pasiklausė. Vilhelma tepasakė:

— Ko norėti iš žmonių, kurie *bhistu** vadina *tunni-cutch***?

O Skotas jai atsakė:

— Nieko daugiau taip netrokštu, kaip vėl atsidurti Klube. Paskirk man vieną šokį per Kalėdų balių, gerai?

— Apie Lorenso salę[14] dar anksti galvoti,— tarė Džimas.— Eikit anksčiau gulti, Skotai. Rytą jūsų laukia sorų vežimai, pradėsite krautis penktą valandą.

— Tai tu neleisi ponui Skotui nė vienos dienos pailsėti? — paklausė ponia Džim.

— Kad aš galėčiau, Lize. Negaliu. Kol jis dar ant kojų pastovi, turime jį išnaudoti.

— Na ką gi, bent turėjau vieną europietišką vakarą... Po šimts, vos nepamiršau! Ką man daryti su tais vaikais?

— Palik juos čia,— atsakė Vilhelma.— Mes juos prižiūrėsim, ir ožkas gali palikti. Tiktai reikia išmokti jas melžti.

— Jeigu atsikelsi rytoj anksti, pamokysiu, kai melšiu. Matai, turiu pamelžti prieš kraunant vežimus. Beje, kokia pusė kūdikių turi karoliukus ant kaklo ar kitokius ženklus. Atsargiai, kad jie nepasimestų, jeigu kartais motinos ieškotų savo vaikų norėdamos atsiimti.

— Pamiršai, kad čia ir aš turiu šiokio tokio patyrimo.

— Tikiuosi. Tik būk protinga, nepersistenk,— Skoto balsas išdavė jo jausmus.

— Aš ją prilaikysiu,— pažadėjo ponia Džim, išsivesdama Vilhelmą ir siųsdama ilgiausią slaptų ženklų telegramą vyrui, kuris

---

* Vandens nešėjas *(hindi)*.

** Vandens nešėjas *(tamilų)*.

tuo metu davė Skotui nurodymus dėl maršruto. Buvo jau vėlu, beveik devynios valandos.

— Džimai, koks tu beširdis,— ėmė barti jį žmona tą naktį, o Bado kariuomenės vadas tik prunkštelėjo.

— Nė kiek, brangioji. Aš gerai prisimenu, kaip stačiau savo pirmąją, Džandialos, gyvenvietę dėl mergaitės su krinolinu; o kokia ji buvo lieknutė, prisimeni, Lize? Niekada daugiau nesu taip šauniai dirbęs nuo to laiko. Ir jis dabar dirbs kaip velnių apsėstas.

— Bet galėjai leisti jam vieną dieną pailsėti.

— Kad jiedu dabar pat ir išsiaiškintų? Ne, brangioji, dabar jų laimingiausias laikas.

— Man rodos, vargšeliai, nė vienas nesupranta, kas jiems darosi. Argi ne puiku? Ar ne nuostabu?

— Keltis trečią valandą ožkų melžti, dievaži! Ak, viešpatie, kodėl mes turime senti ir storėti?

— Ji tikrai šaunuolė. Ir tiek daug nuveikė, mano vadovaujama...

— T a v o vadovaujama? Tą pačią dieną, kai tik atvažiavo, viskam vadovauti ėmė ji, o tu tapai jos padėjėja. Ir taip lig šiol tebėra. Jinai puikiai tave tvarko, kaip tu mane.

— Visai jinai netvarko, ir dėl to aš ją myliu. Jinai tiesmuka kaip vyras, kaip ir jos brolis.

— Jos brolis silpnesnis už ją. Vis klausia manęs nurodymų. Bet jis labai sąžiningas ir godus darbo. Man, prisipažinsiu, labiau patinka Vilhelma. Jeigu turėčiau dukterį...

Tuo kalba ir užsibaigė. Toli, Derajate, buvo vaiko kapelis daugiau kaip dvidešimties metų senumo, apie kurį nei Džimas, nei jo žmona seniai nebekalbėdavo.

— Dabar tu už juos atsakai,— patylėjęs tarė Džimas.

— Tebūnie jie laimingi! — mieguista atsiliepė ponia Džim.

Dar žvaigždės nebuvo išblyškusios, kai Skotas, miegojęs vežime, atsibudo ir tyliai ėmėsi darbo; tokiu laiku jam atrodė žiauru kelti Faizą Ulą ir vertėją. Susilenkęs prie ožkos, jis nepajuto, kada priėjo Vilhelma senu kartūniniu jojimo drabužiu ir atsistojo šalia, užmiegotomis akimis, bet su puodeliu arbatos ir skrudintos duonos riekele rankoje. Ant žemės buvo patiesta antklodė ir ant jos raičiojosi kūdikis, o kitas, šešiametis bamblys, lindo pro Skoto petį.

— Ei tu, nenaudėli,— subarė jį Skotas.— Kaip aš tau, po šimts pypkių, pamelšiu pieno, kad man trukdai?

Vėsi balta ranka palaikė berniūkštį, ir šis vos spėjo ryti šiltą pieną, čiurkšle trykštantį jam į burną.

— Labas rytas,— tarė melžėjas.— Neįsivaizduoji, kokie neramūs tie mažiai.

— O taip, įsivaizduoju,— atsakė jinai pašnibždom, nes visas pasaulis aplink dar miegojo.— Tiktai aš juos maitinu su šaukštu arba skudurėliu... Tavo riebesni negu mano... Ir tu šitaip juos penėjai kasdien po du kartus? — vos girdimu balsu paklausė ji.

— Taip. Tai, žinoma, neapsakomai kvaila. Dabar tu pabandyk,— pasakė jis, užleisdamas merginai vietą.— Saugokis, ožka — tai ne karvė.

Ožka nenorėjo prisileisti naujokės ir pradėjo muistytis, dėl to Skotas sugriebė vaiką ir atitraukė toliau. Paskui vėl ir vėl taip pat, ir Vilhelma švelniai ir linksmai juokėsi. Jie vis dėlto sugebėjo pamaitinti du kūdikius ir dar trečią.

— Na ką, juk gerai gurkia tie nenaudėliai? — didžiavosi Skotas.— Aš juos ištreniravau.

Jie buvo taip užsiėmę, kad vaje! — nė nepastebėjo, kai visiškai išaušo ir sukilo visa stovykla, o jie tebeklūpojo prie ožkų, staiga dienos užklupti, iškaitę iki ausų. Juk visas pasaulis, besivystantis iš tamsos skraistės, galėjo matyti ir girdėti, kas vyko tarp juodviejų.

— Ak,— sušuko Vilhelma nedrąsiai, griebdama arbatą ir skrebutį.— Aš juk tau juos atnešiau. Visiškai atšalo. Pagalvojau, kad pats nieko nebūsi pasigaminęs taip anksti. Dabar nebegerk... Atšalusi kaip ledas.

— Kokia tu gera. Nieko, pats tas. Iš tikrųjų ačiū. Na, palieku savo vaikus ir ožkas judviem su ponia Džim, gal atsiras stovykloje, kas tau parodys, kaip melžti.

— Žinoma,— atsakė Vilhelma ir dar labiau išraudo, bet eidama link savo palapinės ir energingai vėduodamasi lėkštele, ji darėsi vis ramesnė ir išdidesnė.

Kai didesnieji vaikai pamatė, kad jų globėjas išvažiuoja ir juos palieka, stovykloje kilo graudūs verksmai. Faizas Ula, pamiršęs savo išdidumą, pokštavo su policininkais; Hokinsas, jau įšokęs į balną, nusikvatojo, ir Skotas iš gėdos smarkiai nuraudo.

Vienas vaikiūkštis, ištrūkęs iš ponios Džim, atliuoksėjo kaip triušis ir apkabino Skoto batą, Vilhelma atsivijo jį ilgais lengvais žingsniais.

— Aš neisiu, aš neisiu,— klykė vaikas, dar ir kojomis apsivijęs Skoto koją.— Mane čia užmuš. Aš nepažįstu tų žmonių.

— Klausyk,— bandė jį nukalbėti Skotas, graibstydamasis tamiliškų žodžių.— Klausyk, jinai tau nieko blogo nepadarys. Eik su ja, tau duos valgyti.

— Eime,— kalbino uždususi nuo bėgimo Vilhelma, piktai žvelgdama į Skotą, kuris stovėjo, nežinodamas, ką daryti.

— Eik atgal,— greitai tarė jis Vilhelmai.— Aš tau netrukus atsiųsiu tą vaikiūkštį.

Įsakmus tonas turėjo netikėtą poveikį, bet ne visai tokį, kokio tikėjosi Skotas. Vaikiūkštis paleido jo koją ir liūdnai pasakė:

— Aš nežinojau, kad jinai tavo moteris. Aš eisiu su ja.— Jis šūktelėjo savo bendrams — trejų, ketverių, penkerių metų pamestinukams, laukiantiems, kuo pasibaigs jo maištas.— Eikim ir valgykim. Jinai mūsų pono moteris. Ji klausys jo.

Džimas vos iš balno neišvirto. Faizas Ula ir du policininkai išsišiepė iki ausų, o Skotas lyg botagu trenkė vežikams įsakymą važiuoti.

— Toks jau sahibų paprotys, kai teisybė pasakoma jiems į akis,— tarė Faizas Ula.— Metas man ieškotis kitos tarnystės. Jaunos žmonos, ypač tokios, kurios moka mūsų kalbą ir žino, ką gali policija, pridaro daug rūpesčių vargšams tarnams, kai reikia suvesti savaitės išlaidas.

Tik Vilhelma nepasakė, ką apie visa tai galvoja; kai jos brolis po dešimties dienų atvyko į stovyklą naujų nurodymų ir išgirdo apie Skoto žygius, jis tarė juokdamasis:

— Na, aišku, dabar jis iki gyvenimo pabaigos bus *Bakri* Skotas (*bakri* šiaurės tarmėse — „ožka“). Tai pokštininkas! Viso mėnesio algą atiduočiau, kad gaučiau pamatyti, kaip jis peni išbadėjusius kūdikius. Teko ir man kelis maitinti ryžių vandeniu, bet tai paprasčiau.

— Kaip bjauru,— pasakė jam sesuo, sužybsėjusi akimis.— Žmogus padaro ką nors tokio — na, ką nors verta, o jūs, kiti vyrai, tik ir težinote jį pravardžiuoti kvailiausiom pravardėm ir manyti, kad tai labai juokinga.

— Aha, tikrai,— pritarė jai ponia Džim.

— Na jau, kam kalbėt, o tau tylėt, Vilhelma. Ar ne pati mažąją panelę Dembi praminei Putpele praeitą šaltąjį sezoną? Indija — pravardžių šalis.

— Tai visai kas kita,— atsakė Vilhelma.— Jinai tik mergaitė, ir nieko ypatingo nepadarė, tiktai vaikšto kaip putpelė, iš tikrųjų kaip putpelė. Bet negražu juoktis iš vyro.

— Skotas nesupyks,— tarė Martinas.— Ne taip lengva išmušti jį iš vėžių. Aš bandžiau jį erzinti aštuonetą metų, o tu jį pažįsti dar tik trejus metus. Kaip dabar jis atrodo?

— Jis labai gražiai atrodo,— atsakė Vilhelma ir nuėjo šalin visa išraudusi.— Bakris Skotas, kad jus kur! — Ir jinai nusijuokė, nes pažinojo kraštą, kuriame tarnavo.— Juk vis tiek bus Bakris, nors tu ką,— ir jinai tyliai pakartojo tą vardą, kaskart vis meiliau.

Grįžęs prie savo darbo geležinkelyje, Martinas paskleidė pravardę tarp draugų ir pažįstamų, taigi jinai jau pasitiko Skotą, kai šis nuvažiavo tenai ryžių pilnais vežimais grumtis su badu. Vietiniai manė ją esant kokiu angliško garbės titulu ar vardu, ir vežėjai kuo ramiausiai jį taip vadino, kol Faizas Ula, kuriam nepatiko tie kitakalbiai beždžionės, gerai apskaldė juos už tai. Dabar vis mažiau laiko likdavo melžimui, nebent didesnėse stovyklose, kur Džimas, išplatinęs Skoto idėją, liepė laikyti dideles ožkų kaimenes ir šerti jas tenykščiams žmonėms netinkamais šiauriečių grūdais. Ryžių buvo gauta pakankamai visų aštuonių rajonų žmonėms pamaitinti, reikėjo tiktai juos greitai išvežioti, ir tam reikalui nebuvo geresnio žmogaus kaip Didžiojo kanalo statytojas, jaunesnysis inžinierius, kuris niekada neprarasdavo savitvardos, neduodavo nereikalingų įsakymų, o gautuosius nesiginčydamas vykdydavo. Skotas važiavo ir važiavo, tausodamas jaučius, kas vakarą nuplaudamas jų nutrintus kaklus, kad nereikėtų gaišti kelyje, prisistatydavo su savo ryžiais į mažesnes bado stovyklas, iškraudavo ir naktį pagreitintu žingsniu traukdavo tuščiais vežimais į kitą skirstymo punktą, kur rasdavo nesikeičiančio turinio Hokinso telegramą: „Dar kartą". Ir jis važiavo dar ir dar kartą, o Džimas Hokinsas už penkiasdešimties mylių dideliame žemėlapyje žymėjo jo vežimų maršrutus, kurių vis tankesnis tinklas dengė sausros nualintus kraštus.

Kiti irgi šauniai darbavosi — kampanijai pasibaigus Hokinsas raportavo, kad visi dirbo gerai, bet Skotas buvo pats geriausias, jis visada turėjo prie savęs smulkių monetų ir čia pat vietoje mokėjo už vežimų pataisymą ir tvarkė visokius kitokius nenumatytus reikalus, pasitikėdamas, kad jam bus vėliau atlyginta. Teoriškai valdžia turėjo atlyginti už kiekvieną nunešiotą porą batų ir kiekvieną įkaltą vinuką, už kiekvienas darbo rankas, pasamdytas krovimo darbams,

bet valdžios patikėtiniai neskuba kratyti savo kišenių, ir sumanūs, savarankiški vykdytojai turi daug popierių prirašyti, kol apgina teisę atgauti kelių anių dydžio nepaliudytas išlaidas. Tas, kuris nori sėkmingai dirbti, turi patuštinti savo sąskaitą banke.

— Aš tau sakiau, kad dirbs kaip pašėlęs,— tarė Džimas žmonai po šešių savaičių.— Juk jis visus metus tvarkė porą tūkstančių žmonių, kai buvo statomas Mosulo kanalas, jis vienas man daugiau padaro negu jaunasis Martinas su savo dešimčia policininkų; esu nuoširdžiausiai įsitikinęs, tik valdžia nuoširdumo nepripažįsta, kad jis išleido pusę savo algos ratų tepalui. Pažvelk čionai, Lize, koks jo vienos savaitės darbas! Keturiasdešimt mylių per dvi dienas su dvylika vežimų; dvi dienas statė bado pašiūrę jaunajam Rodžeriui (tas idiotas turėjo pats pasistatyti). Tada vėl keturiasdešimt mylių atgal, pakeliui prisikrovė šešis vežimus ir visus išdalino per sekmadienį. Tada vakare jis pila man dvidešimties puslapių raportą, aiškindamas, kad žmones tenai, kur jis yra, galima įdarbinti, ir siūlosi jiems pavadovauti, kad pataisytų kažkokį užgriuvusį vandens rezervuarą, kurį jis aptiko, tada jie galėtų prisirinkti geriamo vandens, kai prasidės liūčių sezonas. Jis mano, kad galėtų aplopyti tą užtvanką per dvi savaites. Pažvelk į jo juodraštinius brėžinius — ar jie ne puikūs, ar ne aiškūs? Aš žinojau, kad jis *pukka*, bet kad toks *pukka* — negalėjau įsivaizduoti.

— Parodysiu juos Vilhelmai,— tarė ponia Džim.— Mergaitė visai nusikamavo su tais vaikais.

— Ne labiau negu tu, brangioji. Na, dar pora mėnesių, ir gal išsikapstysime iš tų tyrų į žmones. Labai apgailestauju, kad ne mano galioje pristatyti tave Viktorijos kryžiui gauti.

Tą vakarą Vilhelma iki vėlumos sėdėjo ir skaitė vieną po kito kampuota rašysena prirašytus puslapius, glostydama siūlomų rezervuaro atstatymo darbų planus, suraukusi kaktą žiūrėjo į ilgiausias eilutes skaičių.

— Ir jis dar randa laiko planams,— sušuko ji sau.— Na, ką gi, ir aš kai ką padariau. Bent porą vaikų išgelbėjau.

Užmigusi ji kokį dvidešimtą kartą sapnavo dievaitį su auksinių dulkių aureole ir pabudo, įgavusi jėgų penėti šlykščius tamsiaodžius vaikus, dešimtis tų nugeibėlių, surinktų pakelėse, nušašusia oda aptemptus skeletus.

Skotas nebuvo atleistas nuo gurguolės, bet jo laiškas, kaip ir priklausė, buvo perduotas vyresnybei, ir jis galėjo bent guostis — o

tokia paguoda nereta Indijoje,— kad kiti pjaus, kas jo pasėta. Tai buvo taip pat darbas, naudingas sielai.

— Skotas per geras darbininkas eikvoti jėgas prie kanalų,— pasakė Džimis.— Bet kas gali prižiūrėti kulius. Nepykite, Vilhelma. Jis galėtų jau grįžti, bet man reikia turėti vežikų karalių, ir aš perkėliau jį į Khandos rajoną, kur jis pradės viską nuo pradžių. Dabar jau turėtų būti išvažiavęs.

— Jis ne koks kulis,— įniršusi atšovė Vilhelma.— Ir turėtų dirbti jam deramą darbą.

— Savo tarnybines pareigas jis atlieka už visus geriausiai, ir tuo daug pasakyta, bet jeigu mes turime skustuvais pjaustyti akmenis, tai noriu, kad jie būtų kiečiausio plieno.

— Ar nebūtų metas mums vėl jį pamatyti? — paklausė ponia Džim.— Vargšas vaikinas turbūt visas mėnuo nėra žmoniškai pavalgęs. Tikriausiai ir dabar sėdi ant vežimo ir pirštais traukia sardines iš dėžutės.

— Viskam yra laikas, brangioji. „Pareiga pirm padorumo",— ar ne ponas Čaksas[15] taip sakė?

— Ne, taip pasakė mičmanas Lengvapėdis[16],— nusijuokė Vilhelma.— Aš kartais pagalvoju, kaip būtų vėl šokti arba klausytis orkestro, arba gyventi name su stogu. Negaliu patikėti, kad esu kada gyvenime vilkėjusi baline suknele.

— Klausykit,— tarė kažką mąstydama ponia Džim.— Jeigu jis važiuoja į Khandą, tai turės pravažiuoti už kokių penkių mylių nuo mūsų. Tikriausiai užjos čionai.

— Ne, neužjos,— pasakė Vilhelma.

— Iš kur žinote, brangioji?

— Jis neatsitrauks nuo gurguolės. Neturės laiko.

— Kaip nors suras to laiko, ištaikys,— mirktelėdama pasakė ponia Džim.

— Čia nuo jo priklauso. Nėra jokių kliūčių, dėl kurių jis negalėtų, jeigu manytų, kad reikia,— tarė Džimas.

— Jis nemanys, kad reikia,— pasakė Vilhelma be jokio liūdesio ar kitų emocijų.— Tada jis būtų ne jis.

— Tokiais laikais, kaip dabar, geriau galima pažinti žmogų,— sausai pasakė Džimas; bet Vilhelmos veidas liko giedras kaip visada. Ir, kaip jinai buvo pranašavusi, Skotas nepasirodė.

Pagaliau prasidėjo lietūs, pavėlavę, bet smarkūs, ir perdžiūvusi žemė virto raudonu purvynu, o tarnai mušė gyvates stovykloje, iš

kur niekas nekišo nosies kokias dvi savaites — niekas, išskyrus Hokinsą, kuris pasibalnojo arklį ir džiūgaudamas jodinėjo visur, taškydamas pliurzą. Dabar vyriausybė paskelbė, kad reikia dalinti žmonėms sėklą naujam derliui ir pinigus jaučiams įsigyti; ir baltiesiems žmonėms teko dar kita tiek padirbėti šiose naujose pareigose.

Vilhelma šokinėjo nuo plytos ant plytos per išmintą purvyną, dalijo vaikams šildančius vaistus, nuo kurių jos globojamieji kasėsi apskritus pilvukus; melžiamosios ožkos tarpo nuo suvešėjusios žolės. Iš Skoto, dirbančio kažkur Khandos rajono pietryčiuose, nebuvo daugiau jokios žinios, išskyrus reguliarius raportus Hokinsui telegrafu. Prasti kaimo keliukai išnyko, jo važnyčiotojai pradėjo maištauti; vienas iš Martino paskolintųjų policininkų mirė cholera, ir pats Skotas rijo po trisdešimt grūdelių chinino per dieną, kad kaip nors atsilaikytų prieš drugį, kuris užpuola sunkiai dirbančius per lietų, bet apie tai jis nė neketino raportuoti. Kaip ir anksčiau, jis vežiojo produktus nuo geležinkelio aplinkui penkiasdešimties mylių spinduliu, o kadangi pilnų vežimų jaučiai nepatraukdavo, jis kraudavosi po ketvirtį ir vargdavo, tą patį veždamas keturis kartus, nes nenorėjo rizikuoti — sukvietus tūkstančius kaimiečių į vieną vietą prie pašalpos palapinių, galėjo kilti epidemija, kurios nebesuvaldysi. Pigiau buvo imti iš valdžios jaučius, mirtinai juos nuvaryti ir palikti varnoms pakelės klampynėse.

Tuo metu jį gelbėjo aštuoneri metai tvarkingo gyvenimo sunkiomis sąlygomis, nors galva jau gaudė nuo chinino ir žemė siūbavo po kojomis stovint, o lova po šonu miegant. Bet jeigu Hokinsui atrodė teisinga padaryti jį jaučių varovu, galvojo jis, tai yra grynai Hokinso asmeninis reikalas. Yra žmonių Šiaurėje, kurie supras ir įvertins tai, ką jis daro; vyrai, trisdešimt metų atitarnavę tame pačiame departamente, pasakytų, kad jis pasidarbavo „pusė bėdos"; bet virš visko, nepasiekiamai aukščiau visokių laipsnių valdžios vyrų yra Vilhelma; ji pati tos kovos viduryje ir tikrai jį įvertins, nes jinai supranta. Jis buvo ištreniravęs savo mintis, ir jos atkakliai laikėsi monotoniškos kasdienybės, nors balsas skambėjo kaip nesavas, o rankos rašant tarpais atrodydavo didelės kaip pagalvės, tai vėl mažytės kaip žirniai. Tik nepalaužiamas atkaklumas nunešė jį į telegrafą geležinkelio stotyje ir padiktavo telegramą Hokinsui, kad Khandos rajonas išgelbėtas ir jis „laukia tolesnių nurodymų".

Madrasiečiui telegrafo darbuotojui labai nepatiko, kai ant jo užgriuvo nualpęs toks didelis, liesas vyras, ir ne tiek dėl jo svorio,

kiek dėl to, kad Faizas Ula apdovanojo jį smūgiais ir keiksmais, radęs savo poną pastumtą po suolu. Faizas Ula surinko demblius, antklodes ir pledus, kiek tik galėjo rasti, ir pats atsigulė po jais savo ponui prie šono, ir surišo jam rankas palapinės virve, ir prigirdė jį šlykščiausiu žolių nuoviru, ir pastatė šalia policininką, kad neleistų jam išsivaduoti nuo baisaus karščio po tais visais apklotais, ir uždarė telegrafo duris, kad nelandžiotų visokie smalsuoliai, ištisai parai ir dar vienai nakčiai; ir kai nedidelis garvežys atvažiavo geležinkeliu ir Hokinsas įsiveržė pro duris, Skotas jau pasveikino jį silpnu, bet normaliu balsu, o Faizas Ula stovėjo už jo ir oriai prisiėmė visus nuopelnus.

— Dvi naktis, o Dangaus pagimdytasai, jis buvo beprotis,— aiškino Faizas Ula.— Pažiūrėk į mano nosį ir pažiūrėk į policininko akį. Jis mušė mus surištomis rankomis, bet mes atsisėdom ant jo ir tegul sau sako ant mūsų keiksmus, ką tik nori, mes prakaitavom jį, Dangaus pagimdytasai, niekada nemačiau tokio prakaitavimo! Dabar jis silpnesnis už mažą vaiką; bet, ačiū viešpaties malonei, karštis iš jo išėjo. Tik mano nosis blogai ir policininko akis. Sahibai, gal man išeiti iš tarnybos dėl to, kad mano sahibas mane mušė? — Ir Faizas Ula rūpestingai uždėjo liauną ranką Skotui ant krūtinės, tikrindamas, ar visas karštis jau išėjo, tada nuskubėjo atidaryti konservuotos sriubos dėžučių ir atsiskaityti su tais, kurie juokėsi iš jo sutinusios nosies.

— Rajone tvarka,— sušnibždėjo Skotas.— Nieko neatsitiks dėl tų kelių dienų, kad nebūsiu. Ar gavote mano telegramą? Per kokią savaitę pasveiksiu. Nesuprantu, kaip čia atsitiko. Kelios dienos, ir pasitaisysiu.

— Grįšite į stovyklą su mumis,— tarė Hokinsas.

— Bet, klausykite, bet...

— Visas griausmas nutilo, beliko tik aidas. Jūs, pendžabai, mums nebereikalingi. Garbės žodis, nebereikalingi. Martinas važiuoja atgal po kelių savaičių. Arbutnotas jau išvažiavo; Elis ir Klėjus visai baigia statyti naują geležinkelio atšaką, finansuojamą valstybės pagal gelbėjimo darbų programą. Mortenas mirė,— tarp kita ko, jis buvo bengalas, jūs jo nenorėtumėt nė pažinti. Garbės žodis, jūs ir Vil... panelė Martin, atrodo, būsite išsikapstę, kaip ir kiti...

— O, kaip jinai laikosi? — Skoto balsas čia kilo, čia vėl virto šnibždesiu.

— Puikiausiai jautėsi, kai aš iš ten išvažiavau. Romos katalikų

misijos įsūnija neatsiimtus vaikus ir augins juos kunigais; Bazelio misija[17] paima dar kelis, o likusius priglaudžia motinos vienuolės. Kad būtumėt girdėjęs, kaip tie pamestinukai bliovė, kai juos atėmė iš Vilhelmos! Ji sublogus, bet mes visi tokie. Na, tai kada manot galėsiąs važiuoti?

— Aš negaliu grįžti į stovyklą toksai, jokiu būdu,— graudžiai atsiliepė Skotas.

— Teisybė, atrodot ne kažin kaip, bet, kaip aš supratau, jos džiaugsis jus pamačiusios bet kokį. Jeigu norite, aš pažiūrėsiu jūsų darbus čionai, kokią porą dienų, kol truputį pasitaisysite ir Faizas Ula atpenės.

Kol Hokinsas baigė tikrinti jo darbą, Skotas pradėjo svyruodamas vaikščioti ir skaisčiai nuraudo, kai Džimas pasakė apie jo darbą rajone, kad esąs „pusė bėdos", ir dar išdrįso prasitarti laikąs Skotą savo dešiniąja ranka pagalbos badaujantiems darbe ir jaučiąs savo pareiga tai pranešti vyresnybei.

Jie parvažiavo geležinkeliu į senąją stovyklą, tačiau aplink ją nebebuvo matyti žmonių būrių, laidotuvių laužai ilguose grioviuose buvo užgesę ir bado aukų pašiūrės beveik tuščios.

— Matot! — tarė Džimas.— Mums jau mažai tėra čia darbo. Na, skubu pas žmoną. Jums yra pastatyta palapinė. Pietūs septintą. Iki pasimatymo.

Jodamas žingine, su Faizu Ula einančiu prie pavadžio, Skotas pamatė Vilhelmą su rudu kartūniniu jojimo drabužiu, sėdinčią prie palapinės, kurioje būdavo valgoma, rankas susidėjusią į skreitą, baltą kaip drobė ir sulysusią, papilkėjusiais plaukais. Ponios Džim niekur nebuvo matyti horizonte, ir Vilhelma tiek jam tepasakė:

— Dieve mano, koks suvargęs.

— Sirgau karštine. Bet tu irgi atrodai ne kažin kaip.

— O, aš visai gerai jaučiuosi. Mes atstūmėme badą. Turbūt žinai?

Skotas linktelėjo:

— Hokinsas sakė, po kelių savaičių visi grįšime namo.

— Ponia Džim sako, prieš Kalėdas. Jau dabar, rodos, užuodžiu medžio dūmus,— nusišypsojo Vilhelma.— Mes dar suspėsime grįžti prieš visus Kalėdų renginius. Gal Pendžabo vyriausybė nebus tokia žiauri ir neužlaikys Džimo iki Naujųjų metų.

— Atrodo, kad visa tai buvo seniai seniai — Pendžabas ir kitkas, ar ne? Ar patenkinta, kad atvažiavai?

— Dabar, kai viskas pasibaigė, taip. Čia buvo baisu. Mes juk

turėjom sėdėti ir laukti rankas sudėjusios, o seras Džimas nuolat būdavo išvykęs.

— Rankas sudėjusios! O kaip sekėsi melžti?

— Šiaip taip — kai mane pamokei.

Kalba staiga nutrūko, o ponios Džim vis niekur nebuvo matyti.

— Tiesa, prisiminiau, kad esu skolinga penkiasdešimt rupijų, kurias paėmiau sutirštintam pienui. Galvojau, gal užsuksi čionai, kai važiavai pro šalį į Khandos rajoną, tada maniau ir atiduosiu, bet neužsukai.

— Aš pravažiavau už penkių mylių nuo čia, bet buvo maršruto vidurys ir vežimai nuolat lūžo, tai negalėjau sustoti postovio iki dešimtos valandos vakaro. Bet aš labai norėjau užsukti. Juk žinojai, kad aš norėjau, ar ne?

— Aš... turbūt žinojau,— atsakė Vilhelma, žiūrėdama jam tiesiai į akis. Ji nebebuvo išblyškusi.

— Ar supratai?

— Kodėl neatjojai? Žinoma, supratau.

— Kodėl?

— Todėl, kad negalėjai. Žinojau.

— Ar laukei, kad atjočiau?

— Jeigu būtum atjojęs... Bet aš žinojau, kad neatjosi, bet jeigu būtum atjojęs, būčiau labai laukus. Pats žinai, kad būčiau.

— Ačiū dievui, kad neatjojau. O kaip norėjau! Nedrįsau joti gurguolės priekyje, nes bijojau, kad nepakreipčiau nejučiom visos gurguolės čionai. Ar to nejautei?

— Žinojau, kad nepakreipsi,— patenkinta atsakė Vilhelma.— Štai skola — penkiasdešimt rupijų.

Skotas pasilenkė ir pabučiavo ranką, kuri laikė taukuotus banknotus. Kita ranka nedrąsiai, bet labai švelniai paglostė jo galvą.

— Ir tu žinojai, ar ne? — pasikeitusiu balsu paklausė Vilhelma.

— Garbės žodis, ne. Aš nedrįsau tikėtis, tiktai kai... Klausyk, ar buvai kur nors išjojusi tą dieną, kai aš važiavau pro čia į Khandą?

Vilhelma linktelėjo ir nusišypsojo kaip angelas, sučiuptas darant gerą darbą.

— Tai tavo rudas apdaras tada šmėstelėjo toje...

— Palmių giraitėje prie Pietinio kelio. Aš pamačiau tik tavo šalmą, kai išėjai iš tarpeklio prie šventyklos, ir sužinojau, kad esi gyvas ir sveikas. Ar tau tai malonu?

Šį kartą Skotas nebe ranką bučiavo, nes juodu stovėjo šešėly pa-

lapinės, kur būdavo valgoma, ir Vilhelmai sulinko keliai, ji turėjo atsisėsti ant artimiausios kėdės ir sėdėjo ilgai, ir verkė laiminga, pasidėjusi galvą ant rankų; kai Skotui pasirodė, kad reikėtų ją paguosti, ji nenorėjo paguodos ir nubėgo į savo palapinę. O Skotas išėjo į dienos šviesą ir nusišypsojo pasauliui plačiai ir kvailai. Bet kai Faizas Ula atnešė jam gerti, jis turėjo prilaikyti ranką kita ranka, kad geras gėrimas — viskis su selteriu — neišsitaškytų ant žemės. Visokių būna karštinių!

Bet dar sunkiau buvo, daug sunkiau, iškęsti įtemptą, apsimestinai neutralų pokalbį prie stalo, kol atsitraukė tarnai, ir sunkiausia, kai ponia Džim, verksminga, vos sulaikanti ašaras nuo pat pradžių, vos tik buvo paduota sriuba, pabučiavo juos abu, Skotą ir Vilhelmą, ir jie išgėrė visą butelį šampano, šilto, nes nebuvo ledo, ir Skotas su Vilhelma sėdėjo mėnesienoje prie palapinės, kol ponia Džim nuvarė juos miegoti, bijodama kitos karštinės.

Be viso šito ir kai kurių kitų dalykų, Vilhelma kartą pasakė: „Būti susižiedavusiems yra labai kvaila, matot, tai nėra oficiali padėtis. Dar ačiū dievui, kad turime tiek visokio darbo".

— Darbo! — suprunkštė Džimas, kai jam buvo tie žodžiai persakyti.— Juodu nė vienas nebetikę dabar jokiam darbui. Skotą vos begaliu prispausti penkias valandas per dieną padirbėti. Ir tas pačias pusę laiko klajoja padebesiais.

— O, Džimi, bet taip gražu į juos žiūrėti. Man širdis plyš, kai jie išvažiuos. Ar tu negali jam ką nors gero padaryti?

— Aš jau daviau vyriausybei suprasti,— bent jau tikiuosi, jog mane suprato,— kad jis ir vadovavo visiems bado pagalbos darbams. Bet jis nieko daugiau nenori, kaip tiktai grįžti prie Luni kanalo, o Vilhelma irgi tokia pat. Ar girdėjai kada, kaip jie kalba apie barakus, prijuostes ir nutekamuosius vandenis? Man rodos, toks ir yra jų burkavimas.

Ponia Džim švelniai nusišypsojo.

— Ak, tai tiktai tarpais, tegul jie būna laimingi!

Ir Meilė skrajojo stovykloje atvirai, dienos šviesoje, o žmonės Aštuoniose provincijose tuo tarpu rinko ir tvarkė Bado palaikus.

* * *

Rytą patraukė skvarbus Šiaurės Indijos gruodžio šaltelis, pažeme driekėsi degančių medžių dūmai, pro langus slinko dulkini, pilkai

melsvi tamariskai, kūpsojo antkapių griuvėsiai, ir kai pašto traukinys užvažiavo ant mylios ilgumo Satlėjo tilto, pakvipo baltų šiaurinių lygumų kvapais. Vilhelma, susisupusi *poshteen* — šilku siuvinėtais kailinukais, apkraštuotais karakuliu, žiūrėjo į visa tai ašarojančiomis akimis, ir jos šnervės džiaugsmingai plėtėsi.

Pietinės Indijos šventyklos ir palmės, žmonių knibždantys indusų kraštai liko praeityje. Prieš ją štai kraštas, kurį ji pažįsta ir myli, prieš ją — geras gyvenimas, kaip jinai supranta, tarp savo kastos ir mentaliteto žmonių.

Jų įlipdavo dabar beveik kiekvienoje stotyje — vyrų ir moterų, važiuojančių švęsti Kalėdų savaitės, su raketėmis, polo lazdų ryšuliais, brangiomis nubraižytomis kriketo lazdomis, su foksterjerais ir balnais. Daugiausia visi vilkėjo tokiais kaip ir Vilhelmos puskailiniais, nes su Šiaurės žiema, kaip ir su Šiaurės kaitromis, menki juokai. Ir Vilhelma buvo tarp jų, ir viena iš jų; susigrūdusi rankas giliai į kišenes, pasistačiusi apykaklę ant ausų, ji trepsėjo kojomis po peroną, vaikštinėdama, kad sušiltų, įeidama į svečius tai į vieną, tai į kitą vagoną ir visur sveikinama.

Skotas su kitais viengungiais važiavo traukinio gale, jie negailestingai traukė jį per dantį dėl kūdikių maitinimo ir ožkų melžimo; kartkartėmis jis ateidavo prie Vilhelmos lango ir sumurmėdavo: „Kaip gera, ar ne?“, ir Vilhelma, džiaugsmingai atsidususi, atsakydavo: „Tikrai gera!“

Smagu buvo girdėti plačius, atvirus žinomų miestų vardus: Umbala, Ludiana, Filūras, Julundūras, jie aidėjo Vilhelmos ausyse kaip vestuvių varpai, ir jai buvo nuoširdžiai gaila visų tam kraštui svetimų ir pašalaičių — svečių, turistų ir ką tik tarnybą pradedančių naujokų.

Tai buvo garbingas sugrįžimas, ir kai viengungiai surengė Kalėdų balių, Vilhelma buvo, nors oficialiai ir nepaskelbta, šeimininkams svarbiausia ir garbingiausia viešnia, o jie mokėjo pamylėti draugus. Juodu su Skotu šoko beveik visus šokius, o kai nešoko, sėdėjo tamsioje galerijoje, supančioje salę puikiomis tikmedžio grindimis, kur blyksėjo uniformos ir kaukšėjo pentinai, šmėžavo naujos suknelės ir keturi šimtai šokėjų sukosi ir sukosi ratu, kol vėliavos prie kolonų išsipūtė ir pradėjo plazdėti į taktą.

Prieš vidurnaktį pustuzinis nešokančių vyrų atėjo iš Klubo, ir čia visų laukė šeimininkų surengta staigmena — niekam nesuspėjus nė susivokti, orkestras staiga nutilo, ir kažkur pasislėpę nematomi daini-

ninkai užtraukė „Gerasis karalius“[18]; Vilhelma sėdėdama galerijoje kartu niūniavo ir mušė koja taktą.

Sek mano pėdomis, sūnau,—
Jei drąsiai į jas stosi,
Nestingdys kraujo tau žiema,
Jos pykčio nebijosi!

— Ak, gal jie dar ką nors pagiedos. Kaip puiku — tiesiog iš tamsos sklinda. Žiūrėk žiūrėk — ponia Gregori šluostosi akis.

— Beveik kaip namie,— pasakė Skotas.— Aš prisimenu...

— Ššš. Klausykis, brangusis!

Dainininkai vėl pradėjo:

Kai sutemos uždengė dangų,

— Ak,— tarė Vilhelma ir pasislinko arčiau Skoto.

Aviganiai jau ilsėjos,
Į žemę angelas žengė,
Ir slėnį šviesa užliejo.

„Nurimkite,— angelas tarė,
Nes matė, kad žmonės jo bijo.—
Aš atnešiau žinią gerą
Jums ir visai žmonijai“[19].

Šį kartą akis šluostėsi Vilhelma.

TILTO STATYTOJAI

Visuomeninių darbų departamento tarnautojas Findleisonas tikėjosi gauti bent jau trečio laipsnio Indijos Imperijos kavalieriaus ordiną, tačiau svajojo apie Indijos žvaigždę[1], o draugai sakė, kad jis nusipelnęs daugiau. Ištisus trejus metus jis kentė karštį ir šaltį, nusivylimus, nepriteklius, pavojus ir ligas, nešdamas atsakomybės naštą, sunkiai pakeliamą vieno žmogaus pečiams, o per tą laiką, diena po dienos vis augdamas, jam vadovaujant iškilo didžiulis Kašio[2] tiltas. Dabar, jeigu viskas klostysis gerai, po kokių trijų mėnesių jo didenybė Indijos vicekaralius atvyks į iškilmingą atidarymo ceremoniją, arkivyskupas palaimins tiltą, per jį pervažiuos pirmasis kareivių sąstatas, ir bus išrėžta daug kalbų.

Imperijos kavalierius Findleisonas sėdėjo savo drezinoje ant siauruko bėgių, kurie ėjo palei vieną iš pagrindinių krantinių — didžiulių akmenimis grįstų pylimų, per tris mylias nusitęsusių abipus upės į šiaurę ir į pietus,— jau galvodamas apie statybos pabaigą. Kartu su privažiuojamuoju keliu jo kūrinys buvo vienos ir trijų ketvirčių mylios ilgio — tinklinių santvarų tiltas, sutvirtintas Findleisono sijomis ir stovintis ant dvidešimt septynių taurų. Kiekvienas iš tų taurų buvo dvidešimt keturių pėdų skersmens, dengtas raudonu Agros akmeniu, o pamatas per aštuoniasdešimt pėdų įleistas į lakųjį Gango vagos smėlį. Virš jų — penkiolikos pėdų pločio geležinkelio bėgių danga, o dar aukščiau — kitas aštuoniolikos pėdų kelias arkliams su takais pėstiesiems pakraščiuose. Abiejuose galuose stūksojo raudonų plytų bokštai su šaudymo angomis ir kiaurymėmis sunkiesiems pabūklams, o rampos buvo nutiestos iki pat jų papėdės. Neužbaigtos sankasos knibždėte knibždėjo asiliukų, su pilnais žemių maišais kopiančių aukštyn iš žiojėjančio karjero; šiltas popietės oras virpėjo nuo daugybės garsų: taukšėjo kanopos, dunksėjo varovų lazdos, riedėdami žemyn

bumpčiojo šlapio purvo gurvuoliai. Upė buvo smarkiai nusekusi ir ant akinamai balto smėlio tarp trijų centrinių taurų kniūbsojo pabėgių rentiniai, iš vidaus ir išorės sutvirtinti moliu — ant jų laikėsi dar nebaigtos kniedyti santvaros. Toje vietoje, kur po sausros vis dar buvo gilu, palei taurus pirmyn atgal žingsniavo tiltinis kranas, staigiais judesiais kilnodamas geležinius strypus, šniokštuodamas, traukdamasis atbulas ir murmėdamas nelyginant dramblys malkų sandėlyje. Šimtai kniedytojų dirbo užsiropštę ant šoninių gardelių ir geležinkelio perdangos, kabėjo ant nematomų polių po santvaromis, spietėsi apie atraminius taurų guolius, sėdėjo apsižergę takų kronšteinus, o jų tiglių ugnis ir liepsna, ištrykštanti sulig kiekvienu kūjo dūžiu, saulės šviesoje atrodę blyškiai geltona. Į rytus, vakarus, šiaurę ir pietus žviegdami pylimais į abi puses dardėjo statybų garvežiai, o jiems iš paskos bildėjo platformos, kaupinai prikrautos balto ir rudo akmens, ir kai pagaliau bortai nusileisdavo, dar keli tūkstančiai tonų statybinės medžiagos nugriaudėdavo žemėn, kad upė nebegalėtų palikti krantų.

Vyriausiasis inžinierius Findleisonas stovėdamas drezinoje pasisuko ir apžvelgė apylinkę, kurią buvo neatpažįstamai pakeitęs per septynias mylias aplinkui. Atsigręžęs pasižiūrėjo į dūzgiantį kaimą, kur gyveno penki tūkstančiai darbininkų; į pylimus ir smėlynus, nusitęsusius į vieną ir į kitą pusę; paskui — į tolimąjį upės krantą, paskutiniuosius taurus, nykstančius migloje; pakėlė akis į sargybos bokštus (tik jis vienas žinojo, kokie jie tvirti) ir net atsiduso patenkintas — darbas atliktas puikiai. Štai saulės apšviestas stovi jo tiltas, tereikia kelių savaičių sukniedyti paskutinėms viduriniųjų taurų santvaroms, jo tiltas, grubus ir negražus kaip pirmapradė nuodėmė, tačiau *pukka* — amžinas, išliksiantis netgi tada, kai niekas nebeprisimins nei jo statytojo, nei nuostabiųjų Findleisono sijų.

Palei bėgius ant nediduko ilgauodegio Kabulo ponio, kuris buvo toks prakutęs, kad laisviausiai risnojo per pastolius, prijojo jo padėjėjas Hičkokas ir linktelėjo galvą.

— Nedaug betrūksta,— pasakė jis šypsodamasis.

— Dabar kaip tik apie tai galvojau,— atsakė viršininkas.— Visai neprastas darbas dviem vyrams, ką?

— Vienam su puse. Viešpatie, koks aš buvau pienburnis, kai atvažiavau iš Kupers Hilo[3] ir pradėjau čia dirbti! — Hičkokas jautėsi labai subrendęs per tuos rūpesčių kupinus trejus metus, išmokiusius jį naudotis valdžia ir jausti atsakomybę.

— Iš teisybės, tai jūs tikrai buvot tada panašus į žinduklį,— tarė Findleisonas.— Kažin, ar norėsit grįžti į kontorą, kai mūsų darbas bus baigtas.

— Baisu pagalvoti! — atsakė vaikinas ir, pasekęs Findleisono žvilgsnį, sumurmėjo: — Gražus kaip velnias, ar ne?

„Aš manau, mudu lipsime vienos tarnybos laiptais,— tarė sau Findleisonas.— Jis toks puikus vaikinas, nenorėčiau atiduoti jo kitam. Pienburnis, o tapo padėjėju. Bus asmeniniu padėjėju ir Simloje, jeigu mano darbas bus įvertintas!"

Iš tiesų juodu su padėjėju, kurį Findleisonas pasirinko todėl, kad matė jį esant dar per jauną ieškoti sau naudos, dviese buvo pasidaliję visą krūvį. Jie turėjo kokį pusšimtį meistrų — montuotojų ir kniedytojų, europiečių, samdytų geležinkelio dirbtuvėse, ir gal dvidešimt pavaldžių baltųjų ir metisų, kurie, jų vadovaujami, turėjo vadovauti darbininkų pulkams, bet niekas už juos abu, taip pasikliaujančius vienas kitu, geriau nežinojo, kad pavaldiniais nieku gyvu negalima pasikliauti. Daugybę kartų juos bandė staiga užklumpančios negandos: lūždavo skersiniai, trūkdavo lynai, sugesdavo kranai, pasišiaušdavo upė, bet nė viena tokia nelaimė neatskleidė žmogaus, kurį Findleisonas ir Hičkokas būtų įvertinę kaip sau lygų. Findleisonas prisiminė viską nuo pat pradžių: kaip vienu gaistu buvo sugriautas kelių mėnesių darbas, kai Indijos vyriausybė, įsivaizduodama, kad tiltai karpomi iš popieriaus, paskutinę minutę nusprendė per dvi pėdas jį paplatinti ir ne mažiau kaip pusė akro skaičiavimų nuėjo vėjais, ir kaip Hičkokas, iki tol nepatyręs nusivylimų, užsidengęs rankomis veidą apsiverkė; kaip kankinamai ilgai buvo sudaromos sutartys Anglijoje; kaip paplūdo atsirašinėjimai su užuominomis apie didžiulius komisinius, jeigu bus pervežtas nors vienas — vienui vienas įtartinas krovinys; kaip po kategoriško atsisakymo prasidėjo karas, o po jo — atsargus pagalių kaišiojimas iš anos pusės, kol pagaliau jaunasis Hičkokas, sudėjęs krūvon du mėnesius atostogų ir dar išsiprašęs dešimt dienų iš Findleisono, visas savo kuklias metų santaupas paaukojo ryžtingam žygiui į Londoną ir tenai, kaip tvirtino pats ir kaip vėliau įrodė gautos siuntos, įvarė Dievo baimę tokiam aukštam asmeniui, kuris iki tol gyrėsi bijąs vien tiktai parlamento, kol Hičkokas jo nepriveikė prie jo paties pietų stalo, o tada ėmė bijoti Kašio tilto ir visų, kurie kalba jo vardu. Paskui į tilto statybų kaimą naktį įslinkino cholera, o jai praėjus užpuolė raupai. Drugys buvo nuolatinis jų palydovas. Hičkokas dėl geresnio bendruomenės valdymo buvo paskirtas trečios

kategorijos teisėju su teise plakti nusikaltusiuosius, ir Findleisonas matė, kaip santūriai jis naudojosi duotąja galia, mėgindamas susivokti, ko reikia nematyti, o nuo ko akių nenuleisti. Daug buvo ko prisiminti — tai ir audros, ir staigūs potvyniai, ir įvairiausių pavidalų bei rūšių mirtys, ir žiaurus, nevaldomas įniršis prieš biurokratus, galinčius išvesti iš proto, kai galva turi būti užsiėmusi kitokiais dalykais; tai ir sausros, antisanitarija, finansų stygius; gimdymai, vedybos, laidotuvės ir pjautynės kaime, kuriame gyvena dvidešimt kariaujančių kastų, ir ta juoda neviltis, kai eini miegoti, dėkodamas Dievui už tai, kad tavo šautuvas guli išardytas dėkle. Už viso šito — plokštė po plokštės, santvara po santvaros, atrama po atramos — kilo juodas Kašio tiltas, kurio kiekvienas tauras bylojo apie Hičkoką, visų galų meistrą, žmogų, ištikimai stovėjusį greta savo šefo iki pat pabaigos.

Taigi tiltas buvo dviejų žmonių kūrinys, jeigu neskaitysim Peru, be abejonės, įskaitančio save į tą draugę. Peru buvo laskaras[4], arba kharva, kilęs iš Balsaro[5], apiplaukęs visus uostus nuo Rokhemptono[6] iki Londono ir užsitarnavęs serango laipsnį Britų Indijos laivyne, tačiau pavargęs nuo kasdieninių rikiuočių ir švarių drabužių, metęs jūrų tarnybą ir sugrįžęs į krantą, kur tokiems kaip jis darbas visada garantuotas. Jis taip puikiai tvarkėsi su skrysčiais, žinojo įvairiausių būdų, kaip pakelti sunkų krovinį, kad buvo vertas tokio užmokesčio, kokį pats užsiprašytų, tačiau prižiūrėtojams buvo mokama tam tikra pastovi alga ir Peru gaunami sidabriniai toli gražu neatitiko jo indėlio. Nei vandens stichija, nei didelis aukštis jo nebaugino, be to, buvęs serangas mokėjo valdyti. Kad ir kokia milžiniška pasitaikydavo geležinė plokštė, kad ir kaip nepatogiai gulėdavo, Peru vis tiek sumąstydavo skridinių sistemą jai pakelti — beformį, palaidais galais tinklą, suregztą griaudint virtinėms keiksmų, bet puikiausiai tinkamą darbui. Tai Peru išgelbėjo septintojo tauro santvarą, kai naujas vielų lynas įstrigo krano skridinyje ir dideliausia plokštė ėmė siūbuoti kilpose, bausdamasi išslysti per šoną. Čiabuviai darbininkai pasiuto kaip bepročiai rėkti, tėjinė sija krisdama sulaužė Hičkokui ranką, tas, užsegęs ją po paltu, apalpo, paskui atsipeikėjęs keturias valandas vadovavo darbui, kol Peru iš krano viršaus pranešė: „Tvarka!" ir plokštė sugrįžo į savo vietą. Niekas geriau už serangą Peru nemokėjo surišti, paspręsti, įtempti virvių, prižiūrėti keltuvo darbo, sumaniai iškelti į karjerą nubildėjusio lokomotyvo, o jeigu reikia — nusirengti ir nerti į vandenį pasižiūrėti, kaip laikosi betoniniai blokai apie taurus, šventojo Gango mygiami, arba naktį, musonui pučiant, leistis į rizikingą žygį prieš sro-

vę patikrinti, ar neirsta krantinės danga. Jis be jokių skrupulų galėjo nutraukti kur prie statybų besitariančius Findleisoną su Hičkoku ir tol dėstyti rūpimą dalyką savo įspūdinga anglų kalba arba dar įspūdingesne pusiau portugališka *lingua franca*[7], kol visos žodyno atsargos išsekdavo ir tekdavo nori nenori imti virvę ir tiesiog rodyti, kokius mazgus jis siūląs. Jis turėjo savo kėlikų brigadą — kažkokių paslaptingų giminaičių iš Kač Mandvio[8], kurie plaukė čionai kelis mėnesius iš eilės ir buvo visais atžvilgiais bandomi. Jeigu darbininkas būdavo netvirtas ar jam galva svaigdavo, nei giminystės ryšiai, nei pažintis negelbėdavo.

— Tilto garbė — mano garbė,— sakydavo jis atleidžiamajam iš darbo.— Kas yra tavo garbė, aš nežinau. Eik dirbti garlaivin. Daugiau tu niekam netinki.

Keletas lūšnų, kur jis gyveno su savo brigada, buvo susispietusios aplink apšepusį jūrų žynio trobesį; tas žynys niekada nebuvo buvęs juodajame vandenyje[9], tačiau jį išrinko dvasios vadu dvi kartos jūros klajūnų, tų, kurių nesugadino uostų misijos ir tikėjimai, per jėgą brukami Temzės pakrantės religinių agentūrų. Laskarų žyniui nerūpėjo jų kasta ir apskritai niekas nerūpėjo. Jis susprogdavo visas savo ganomųjų aukas, miegodavo, rūkydavo ir vėl miegodavo, nes buvo, anot Peru, atboginusio jį tūkstančius mylių nuo jūros į šalies gilumą, „labai šventas žmogus". Jam nerūpi, sakydavo Peru, ką tu valgai, jeigu tik ne jautieną, ir tai gerai, nes „mes, kharvai, sausumoje garbinam Šivą[10], tačiau išplaukę į jūrą vykdom vien tiktai bara malamos (kapitono padėjėjo) nurodymus, o čia, prie tilto, klausom, ką sako sahibas Finlinsonas".

Findleisonas tą dieną liepė išardyti pastolius prie sargybos bokšto dešiniajame upės krante, ir Peru su savo vaikinais ardė ir mėtė žemėn bambukinius polius ir lentas taip mikliai, kaip kad kraudami kabotažinį laivą.

Sėdėdamas drezinoje, jis girdėjo, kaip švilpčioja sidabrinis serango švilpukas, kaip girgžda ir klingsi suktuvai. Peru stovėjo pačiame sargybos bokšto viršuje, apsirengęs mėlynu kombinezonu, likusiu iš buvusios tarnybos, ir kai Findleisonas pamojo jam, kad pasisaugotų, nes jo gyvybė esanti brangi, čiupo paskutinę kartį ir, jūreiviškai prisidengęs delnu akis, tęsiamai, tarsi sargybinis denyje, užbaubė: „*Ham dekhta hai!*" (Aš žiūriu!) Findleisonas nusijuokė ir atsiduso. Jau keli metai jis nebuvo matęs garlaivio, o taip norėjosi namo. Kai drezina

palindo po bokštu, Peru kaip beždžionė nučiuožė lynu žemyn ir suriko:

— Dabar atrodo gerai, sahibai! Mūsų tiltas beveik gatavas. Kaip manot, ką šventoji Gango upė pasakys, kai per ją ims riedėti traukiniai?

— Iki šiol ji tylėjo. Upė mums nė karto nebuvo sukliudžiusi.

— Ji visada suspės atsigriebti. Beje, vienas kartas jau buvo. Ar sahibas pamiršo pernykštį rudens potvynį, kai taip netikėtai nuskendo baržos su akmenimis, o nuspėti, kad taip bus, galėjai nebent prieš pusdienį?

— Taip, bet dabar niekas, išskyrus didelį potvynį, negali mums pakenkti. Vakarinis pylimas sutvirtintas gerai.

— Šventoji upė ryja dideliais kąsniais. Krantinės dangoje dar atsirastų vietos vienam kitam akmeniui. Kai aš taip sakau sahibui Čotai (jis turėjo galvoje Hičkoką), tai tas juokiasi.

— Niekis, Peru. Kitąmet galėsi pats statyti tiltą pagal savo skonį.

Laskaras šyptelėjo.

— Tada jis bus visai ne toks — be tų mūrų, nugrimzdusių vandenin kaip „Kvetos" laivas. Man patinka kabantys tiltai, kurie peršoka nuo vieno kranto ant kito vienu didžiuliu šuoliu, kaip laivo prietiltis. Tada joks vanduo žalos nepadarys. Kada sahibas lordas atvyks priimti tilto?

— Po trijų mėnesių, kai oras atvės.

— Ho! Ho! Jis toks kaip bara malama. Kol viršuje dirbama, jis miega. Paskui užlipa į denį, pirštu brūkšt ir sako: „Čia nešvaru, velnio išperos!"

— Bet juk sahibas lordas nevadina manęs velnio išpera.

— Ne, sahibai, bet jis ir į denį nelipa, kol darbas nebaigtas. Net „Narbados" bara malama kartą Tutikorine[11] pasakė...

— Gerai, eik jau, meldžiamasis. Aš turiu darbo.

— Ir aš turiu,— išpoškino Peru lyg niekur nieko.— Ar galiu pasiimti valtelę ir apžiūrėti polius?

— Rankomis juos sulaikysi? Manau, kad jie pakankamai tvirti.

— Ne, sahibai. Čia mat toks yra dalykas. Jūroje, juodajame vandenyje, yra sočiai vietos, kur mus gali mėtyti ir vėtyti kaip pakliuvo. O čia vietos visai nėra. Pažvelkite pats, mes įspraudėme upę į doką ir privertėme tekėti tarp mūro sienų.

Findleisonas nusišypsojo dėl to „mes".

— Mes ją sutramdėm ir pažabojom. O juk ji — tai ne jūra, kurios bangos atsimuša į minkštą kranto smėlį. Tai mūsų motina šventoji Gango upė sukaustyta grandinėmis,— užbaigė jis ir nutilo.

— Peru, tu matei daugiau pasaulio negu aš. Dabar pasakyk tiesą. Ar tu tvirtai tiki šventuoju Gangu?

— Tikiu viskuo, ką sako mūsų žynys. Londonas yra Londonas, sahibai, Sidnis yra Sidnis, o Port Darvinas yra Port Darvinas[12]. Taip ir šventoji Gango upė yra šventoji Gango upė, ir kai aš sugrįžtu prie jos krantų, meldžiuosi jai. Londone aš melsdavausi šventyklai ant upės kranto, garbindamas Dievą, kurs buvo joje... Taip, sėdynių valtelėn neimsiu.

Findleisonas užlipo ant arklio ir nujojo į bungalą, kuriame gyveno drauge su padėjėju. Per pastaruosius trejus metus ši vieta jam virto namais. Po šiuo išsipašiusių nendrių stogu jo šusta per karščius, lieta prakaitas pliaupiant liūčiai ir drebėta nuo drugio; kalkėmis baltinta siena palei duris buvo išmarginta eskizais ir formulėmis, o verandos demblyje tartum sargybinio išmintas takas rodė, kur jo vaikščiota vienumoje. Inžinieriaus darbas nesutelpa į aštuonių valandų rėmus, tad, parjoję namo, juodu su Hičkoku pavakarieniavo net nepersirengę ir dabar, rūkydami cigarus, klausėsi, kaip šurmuliuoja kaimas — vaikinai grįžo nuo upės, ir languose vienas po kito žiebėsi žiburiai.

— Peru nuplaukė aukštyn prie polių su jūsų valtele. Pasiėmė draugėn kelis sūnėnus ir sėdi išsidrėbęs valties gale kaip komandoras,— pasakė Hičkokas.

— Tegu. Kažkokia mintis neduoda jam ramybės. O juk atrodė, kad dešimt metų Britų Indijos laivyne turėjo būti gerokai išklibinę jo tikėjimą.

— Iš teisybės taip ir atsitiko,— sukikeno Hičkokas.— Kurią čia dieną nugirdau jį šnekant su tuo aptukėliu karšinčium savo guru[13]. Kaip tikras ateistas Peru tvirtino, kad maldos nieko nepadeda, tegu, girdi, guru per audrą plaukia su juo į jūrą ir kad gudrus sustabdo musoną.

— Ir vis tiek, atimk iš jo guru, tai tiek tu jį čia ir tematysi. Jis išsitarė meldęsis Šv. Pauliaus kupolui, kai buvo Londone.

— O man pasakojo, kaip kadaise, dar vaikas būdamas, pirmąsyk įžengęs į garlaivio mašinų skyrių, pradėjo melstis mažo slėgimo cilindrui.

— Ir vienam, ir kitam pravartu pasimelsti. Dabar jis stengiasi

nuraminti savo dievus ir vis nerimauja, ką šventoji Gango upė pamanys apie tiltą, permestą į kitą jos krantą... Kas ten?

Tarpduryje šmėstelėjo šešėlis ir padavė Hičkokui telegramą.

— Per tiek laiko upė jau turėjo su juo apsiprasti... Kažkas mums telegrafuoja. Turbūt Ralio atsakymą dėl kniedžių. O viešpatie! — Hičkokas pašoko ant kojų.

— Kas? — sukluso viršininkas ir paėmė iš jo telegramą.— Dabar aišku, ką apie tai mano šventoji Gango upė,— tarė jis skaitydamas.— Ramiai, vaikine! Dabar sustos visi mūsų darbai. Vadinasi, taip... Miuras prieš pusvalandį telegrafavo: „Ramgangas[14] patvino. Būkite atsargūs". Ką gi, mums lieka... viena... dvi... per devynias su puse valandos potvynis pasieks Melipūr Ghatą, pridėkime dar septynias — po šešiolikos su puse bus Lataolyje, taigi maždaug po penkiolikos valandų ateis iki mūsų.

— Tegul jį galas tą Ramgangą. Visi kalnų upokšniai suplūsta į tą nutekamąjį vamzdį. Klausykite, Findleisonai, juk šito buvo galima tikėtis ne anksčiau kaip po dviejų mėnesių, ir kairysis mūsų krantas tebėra nesutvarkytas. Dviem mėnesiais pirma laiko!

— Kaip tik todėl taip ir atsitiko. Aš pažįstu Indijos upes tiktai dvidešimt penkerius metus ir nedrįstu manyti jas perpratęs. Štai ir vėl telegrama.— Findleisonas atskleidė kitą telegramą.— Šį kartą Kokrenas iš Gango kanalo: *„Pas mus liūtys. Blogai"*. Paskutinio žodžio galėjo ir nebepridėti. Ką gi, daugiau nebėra ko laukti. Reikia sukviesti vyrus ir per naktį išvalyti vagą. Imkitės rytinio kranto ir stumkitės į priekį, kol susitiksime. Surinkite viską, kas plūduriuoja po tiltu. Srovė atneš tiek visokių laivų laivelių, kad ir be mūsų baržų bus kam daužyti taurus. Kas ten jūsų rytiniame krante labiausiai žiūrėtina?

— Pontonas... vienas didelis pontonas su tiltiniu kranu. Kitas kranas — ant sutaisyto pontono, ir dar reikia sukniedyti arklių kelią nuo dvidešimto iki dvidešimt trečio tauro... du siaurukai ir damba... Antpolius teks palikti likimo valiai,— užbaigė Hičkokas.

— Gerai. Rinkite viską, ką tik užgriebsit. Darbininkams duosime dar penkiolika minučių vakarienei.

Prie verandos stovėjo masyvus gongas, kuriuo būdavo skambinama tik prasidėjus potvyniui ar kaime kilus gaisrui. Hičkokas liepė atvesti pailsėjusį arklį ir išjojo prie savosios tilto pusės, tuo tarpu Findleisonas, paėmęs skuduru apvyniotą lazdą, pradėjo mušti gongą, kiek pabraukdamas, kad metalas griaustų visu balsu.

Dar nebuvo spėjęs nutilti paskutinis dūžis, o visi kaimelio gongai jau pasigavo perspėjimą. Tuoj pat sugaudė šventyklų kriauklės, sududeno būgnai, sutratėjo tamtamai, o iš europiečių kvartalo, kur gyveno kniedytojai, ragindamas „balnoti žirgus“ nerimastingai skardėjo Makartnio ragas, sekmadieniais ir per šventes skelbdavęs medžioklės pradžią. Garvežiai, po dienos darbo pūškuojantys pylimais namo, vienas po kito švilpė atsakydami, kol toks pat švilpukas pasigirdo iš kito kranto. Tada didysis gongas sugriaudė pagret tris kartus, pranešdamas, kad prasidėjo potvynis, o ne gaisras; kriauklės, būgnai, garvežių švilpukai pakartojo signalą, ir kaimas sudrebėjo nuo basų kojų, bėgančių per minkštą žemę. Įsakymas visiems buvo tas pats: atvykti į savo darbo vietą ir laukti nurodymų. Prietemoje iš visų pusių bėgo vyrai, stabtelėdami tik užsirišti klubų raiščio, užsiveržti sandalo dirželio; dešimtininkai rėkė ant savo vaikinų, kurie prabėgdavo pro įrankių pašiūres arba gaišdavo tenai, stabtelėję pasiimti geležinių laužtuvų ir kirtiklių; garvežiai šliaužė bėgiais sulig ratais skęsdami minioje; ir štai rudas žmonių srautas suplūdo į miglotą upės vagą, praūžė per antpolius, siūbtelėjo ant grotelių, susibėgo apie krantus ir apmirė — visi savo vietose. Tada nerimastingi gongo dūžiai davė komandą gabenti viską aukščiau potvynio linijos, ir koks šimtas lempelių sumirgo pilkšvame geležies voratinklyje — kniedytojai pradėjo visą naktį truksiančias lenktynes su artėjančiu potvyniu. Trijų vidurinių taurų santvaros — tos, kur laikėsi ant rentinių,— buvo didžiausiame pavojuje. Jas reikėjo sukniedyti kuo stipriau, nes potvynis tikrai paplaus atramas, ir jeigu santvarų galai nebus sutvirtinti, geležinė konstrukcijos dalis užguls akmeninių taurų guolius. Šimtai darbininkų kibo į bėgių liniją, laikinai nutiestą iki neužbaigtų taurų. Pabėgiai buvo keliami grandimis, kraunami į platformas, ir garvežiai pukšėdami gabeno juos aukštyn, kur nesieks pakilęs vanduo. Staugianti minia šluote nušlavė nuo smėlio pašiūres įrankiams, o paskui jas iškeliavo tvarkingai eilėmis sukrautos medžiagos iš valstybinių sandėlių: geležimi apkaustytos dėžės su kniedėmis, plokščiareplėmis, pjovimo įrankiais, kniedijimo presų atsarginės dalys, nepanaudoti siurbliai ir grandinės. Didysis kranas iškeliaus paskutinis, nes juo ant pagrindinės tilto dalies keliami visi sunkūs kroviniai. Iš flotilės baržų į vandenį, kur gilesnis, buvo išversti betono blokai taurams paremti, o tuščios baržos nuvilktos žemiau tilto. Ir čia Peru švilpukas skambėjo garsiausiai — vos išgirdęs pirmą didžiojo gongo dūžį, Peru skriete parskraidino valtelę atgal

ir dabar, nusirengęs iki juosmens, dirbo drauge su savo vyrais vardan garbės ir šlovės, kuri brangesnė už gyvybę.

— Aš žinojau, kad ji prašneks,— šūkavo jis.— Aš žinojau, bet gerai, kad telegrama įspėjo. Ei, neregėtų įsčių sūnūs, nenuplaunamos nuodėmės vaikai, nejaugi mes tik dėl šito čionai atėjome?

„Šituo" Peru vadino vielos vytinį išsitaršiusiais galais, su kuriuo jis darė stebuklus, liuoksėdamas nuo vieno planšyro ant kito ir svaidydamas jūreiviškus keiksmus.

Labiausiai Findleisonui rūpėjo baržos. Tiesa, Makartnis su savo brigada tvirtino trijų nepatikimų tarpatramių galus, tačiau jeigu vanduo smarkiai pakils, būdamos aukščiau tilto, baržos gali sužaloti santvaras, tuo labiau kad išdžiūvusios vagos pratakuose jų visas laivynas.

— Gabenk jas už sargybos bokšto! — sušuko jis Peru.— Ten užutekis. Plukdyk jas žemiau tilto.

— *Accha!* (Labai gerai!) Pats žinau. Mes rišame jas vieliniais trosais,— pasigirdo atsakymas.— Ėhė! Ar girdit sahibą Čotą? Pluša vyras!

Kitame upės krante be atvangos skardėjo garvežių švilpukai, dardėjo jiems į taktą akmenys. Šią minutę Hičkokas išvertė dar kelis šimtus vagonėlių Tarakio akmens poliams ir pylimams sustiprinti.

— Tiltas meta šventajai upei iššūkį,— tarė Peru juokdamasis.— Bet kai ji prabils, tai nežinau, kieno balsas bus garsesnis.

Daug valandų rėkaudami ir klykaudami dirbo pusnuogiai žmonės tarp žiburių. Naktis buvo tvanki, bežvaigždė. Paryčiu dangų aptraukė debesys, ir netikėtai praūžė viesulas, kuris visai numušė Findleisonui ūpą.

— Upė juda! — pareiškė Peru prieš pat auštant.— Šventoji motina pabudo! Klausykitės! — Jis panardino ranką, ir srovė sugurguliavo apie ją. Nedidukė pasišiaušusi bangelė tekštelėjo į tauro kraštą.

— Šešiom valandom anksčiau,— pasakė Findleisonas, rūsčiai suraukęs kaktą.— Dabar jau nebėra ko tikėtis. Reikia išvesti darbininkus iš vagos.

Vėl nuaidėjo didysis gongas, vėl daugybė basų kojų nušlepsėjo per žemę ir skambančius bėgius; nutilo įrankių žvangesys. Tyloje žmonės girdėjo, kaip godžiai žiodamas ryklę vanduo šliaužia per ištroškusį smėlį.

Findleisonas stovėjo prie sargybos bokšto, ir dešimtininkai vienas po kito iš tolo raportavo jam išvalę savąją vagos atkarpą, o

kai nuaidėjo paskutiniojo balsas, Findleisonas greitu žingsniu patraukė per tiltą ir ten, kur baigėsi geležinė tilto danga ir prasidėjo laikina, lentinė, sutiko Hičkoką.

— Ar jūsų pusėj viskas nurinkta? — paklausė Findleisonas. Tylomis ištarti jo žodžiai sugaudė tinkliniame santvarų narve.

— Taip. Rytinis kraštas jau pildosi. Mūsų gerokai apsiskaičiuota. Kada mus tas prakeiksmas užgrius?

— Sunku pasakyti. Vanduo kyla pasiutusiai greit. Žiūrėkit! — Findleisonas parodė į lentas po kojomis, ant kurių mėnesių mėnesiais trypiamas ir saulės deginamas smėlis buvo pradėjęs verpetuoti ir šnypšti.

— Ką daryti toliau? — paklausė Hičkokas.

— Patikrinkit visus pagal sąrašą... perskaičiuokit medžiagas... sėdėkit sukryžiavę kojas ir melskitės už tiltą. Daugiau nieko nesugalvosi. Labanakt. Nerizikuokite gyvybe dėl jokio daikto, kurį pasigaus srovė.

— Aš būsiu atsargus, kaip ir jūs! Labanakt. Pašėlimas, kaip kyla! Ir lyti pradėjo!

Findleisonas parsigavo į savąjį krantą, nuvijęs visus ant tilto užsilikusius Makartnio kniedytojus. Darbininkai išsibarstė po visą krantinę ir, nepaisydami šalto rytmečio lietaus, ėmė čia laukti potvynio. Tiktai Peru laikė savo žmones krūvoje sargybos bokšto priedangoje, kur stovėjo baržos, iš abiejų galų pririštos buksyrais, vieliniais trosais ir grandinėmis.

Staiga palei visą liniją nuvilnijo garsi aimana, kuri netruko virsti riksmu, kupinu išgąsčio ir nuostabos: upės paviršius nuo vieno kranto iki kito pabalo, ir dambų polius tolumoje apgaubė stulpai putų. Šventoji upė susilyginus su krantais plaukė skubėdama, o artėjanti šokoladinio vandens siena buvo jos pranašas. Srauto riaumojimą stelbė šaižus cypimas — tai skundėsi tarpatramių dalys, slėgdamos blokus, upei paplovus iš po jų pabėgių rentinius. Baržos sunkiai dejuodamos grūdosi verpete apie krantinės atramą, ir gremėzdiški jų stiebai kilo vis aukščiau ir aukščiau virš migloto horizonto.

— Kol ji nebuvo uždaryta tarp šių sienų, mes žinodavome, kaip ji elgsis. O dabar, kai upė taip surakinta, vienas Dievas žino, ką ji gali pridaryti! — pasakė Peru, žiūrėdamas į įnirtingai kunkuliuojantį vandenį apie sargybos bokštą.— Tai bent! Nagi kovok! Kovok iki galo, nes tik taip išsenka moters jėgos.

Tačiau šventoji upė nekovojo taip, kaip Peru norėjo. Atūžus

pirmajai bangai, daugiau nebebuvo vandens sienų, bet upė visa išsipūtė kaip gyvatė, atsigėrus vidurvasarį vandens, ir tekėdama vis graibė, pašiojo krantines, daužėsi į taurus, kad Findleisonas net ėmėsi mintyse iš naujo skaičiuoti savo statinio atsparumą.

Išaušus dienai, kaimas išsižiojo iš nuostabos. „Dar vakar vakare,— sakė žmonės vieni kitiems,— upės vaga atrodė nelyginant miestas. O dabar!“

Jie žiūrėjo į upę ir vis stebėjosi jos gyliu, sraunia tėkme, lyžčiojančia taurų kaklus. Kitą krantą dengė lietaus uždanga, ir tiltas, nubėgęs iki jos, dingdavo iš akių; nuo aukštupio pusės pylimus galėjai nuspėti tik iš verpetų ir putų, o žemiau tilto sugautoji upė, išsprūdusi iš savo varžtų, buvo išsiliejusi kaip jūra iki pat horizonto. Vartaliodamiesi ant bangų, pro šalį plaukė žmonių ir galvijų lavonai, tai šen, tai ten pasirodydavo nendrių stogo atplaiša, kuri subyrėdavo atsitrenkusi į taurą.

— Didelis potvynis,— tarė Peru, ir Findleisonas linktelėjo galva.

Potvynis buvo toks didelis, kad verčiau akys būtų jo neregėjusios. Tokį spaudimą, koks buvo iki tol, jo tiltas atlaikys, bet ne didesnį, o jeigu, nors tai ir menkai tikėtina, krantinė pasirodytų per silpna, šventasis Gangas nusineš jo šlovę į jūrą kartu su kitomis šiukšlėmis. Blogiausia, kad negali nieko daryti, tik sėdėti ir laukti, ir Findleisonas ramiai sėdėjo, apsisiautęs lietpalčiu, kol šalmas ant galvos sutežo ir batai iki kulkšnių susmego į purvą. Jis nesuvokė laiko, valandas jam skaičiavo upė, colis po colio, pėda po pėdos plaukdama palei krantus pirmyn, o jis, sustiręs ir alkanas, klausėsi, kaip dunksi baržos, kaip dusliai aidi taurai ir sklinda dar šimtai kitokių garsų, susiliejančių į vieną potvynio melodiją. Permirkęs tarnas atnešė pavalgyti, bet nieko nesinorėjo; vienu tarpu lyg pasigirdo garvežio švilpukas kitapus upės, ir Findleisonas nusišypsojo. Jeigu tiltas sugriūtų, jo padėjėjas gautų nemenką smūgį, bet Hičkokas jaunas ir didieji jo darbai dar prieš akis. Jam pačiam katastrofa būtų nebepataisomas dalykas — ji atimtų visa, dėl ko šis nelengvas gyvenimas vertas gyventi. Kolegos sakys... Staiga jis prisiminė, kokius užuojauta atmieštus žodžius sakė pats, kai nauji Lokharto vandentiekio įrengimai virto plytų ir purvo krūva, o pats Lokhartas iš nusiminimo pasimirė. Prisiminė, ką sakė tada, kai nuožmus ciklonas nunešė Samao tiltą į jūrą, o geriausiai prisiminė vargšo Hartopo veidą po trijų savaičių nuo to įvykio — veidą, paženklintą gėdos. Jo tiltas dukart ilgesnis už Hartopo, su originaliomis Findleisono santvaromis ir taurų antga-

liais, kurie tvirtinami varžtais. Vyriausybė gal ir atsižvelgtų į aplinkybes, bet kolegos spręs apie jį iš jo tilto — ar jis stovės, ar sugrius. Mintyse jis pertikrino kiekvieną tilto plokštę, kiekvieną atramą, taurą, plytą, lygindamas, svarstydamas, iš naujo skaičiuodamas, ar nėra kur kokios klaidos, ir visos tos ilgos valandos, visos tos virtinės formulių, kurios sukdamosi švilpė jam prieš akis, buvo persmelktos baimės, lediniais pirštais žnaibančios širdį. Viskas jo apskaičiuota gerai. Bet kas gali žinoti šventojo Gango skaičiavimus? Gal kaip tik tuo metu, kai jis, pasitelkęs daugybos lentelę, įsitikino savo teisingumu, upė kiaurai pragraužė kurį nors iš šių aštuoniasdešimtpėdžių taurų, ant kurių laikosi jo reputacija. Tarnas vėl atnešė jam valgio, tačiau gerklė buvo perdžiūvusi ir jis tik atsigėrė, paskui vėl grįžo prie dešimtainių trupmenų. O upė vis tebekilo. Peru su dulsva palapinsiauste tupėjo jam prie kojų, stebeilydamas čia į viršininko, čia į upės veidą, bet netardamas nė žodžio.

Pagaliau jis atsistojo ir numaknojo per purvyną į kaimą, neužmiršęs įspėti pagalbininko, kad žiūrėtų baržas.

Netrukus jis grįžo kuo nepagarbiausiai stumdamas priešais save dvasios ganytoją — storulį senuką su žila plevėsuojančia barzda ir permirkusiu apsiaustu, vėjo išpūstu už nugaros. Pasaulis dar nebuvo matęs tokio pagailėtino guru.

— Kokia nauda iš aukojimų, žibalinių lempelių ir sausų grūdų,— šaukė Peru,— jeigu tu daugiau nieko negali, tik kiurksoti purve? Tu ne kartą bylojai į dievus, kai jie buvo patenkinti ir mums palankūs. Dabar jie įniršę. Pasišnekėk su jais!

— Žmogus yra niekas prieš dievų pyktį,— suinkštė žynys, gūždamasis nuo vėjo.— Leisk mane į šventyklą, aš ten pasimelsiu.

— Parše neraliuotas, melskis čia! O gal nenori atsidėkoti už sūdytas žuvis, maltus imbierus ir džiovintus svogūnus? Šauk iš visos gerklės! Pasakyk šventajam Gangui, kad mums jau gana. Priversk nakčiai nurimti! Aš melstis nemoku, bet kai tarnavau kompanijos laivuose ir kai įgula neklausydavo mano įsakymų...— Šmaukštelėjęs vytiniu, jis baigė sakinį, ir dvasios ganytojas, ištrūkęs iš savo mokytinio, nudūmė į kaimą.

— Kiaulės snukis! — metė jam pavymui Peru.— Ir šitai už visą mūsų gerą! Kai potvynis atslūgs, aš pasirūpinsiu, kad gautume naują guru. Sahibai Finlinsonai, jau temsta, o nuo vakar nieko burnoj neturėjai. Atsikvošėk, sahibai. Joks žmogus negali budėti ir daug gal-

voti, kai jam pilvas gurgia. Pailsėk, sahibai. Ką jau upė padarys, tą padarys.

— Tiltas mano. Aš negaliu jo palikti.

— Tai negi rankom į jį įsitversi ir laikysi? — nusijuokė Peru.— Kol nebuvo prasidėjęs potvynis, aš rūpinausi baržomis ir kranais. Dabar mes dievų rankose. Tai sahibas nevalgys ir nesiguls? Tada paragauk štai šito. Čia bus ir mėsa, ir palmių antpilas — visą nuovargį atims, ir karštinė neprasidės, kaip paprastai po lietaus. Aš šiandien tik taip ir maitinuosi.

Taip pasakęs, išsitraukė iš už šlapios strėnajuostės skardinę tabakinę ir įbruko ją Findleisonui į ranką.

— Na, nebijok. Tai paprasčiausias opijus — grynas malviškas opijus!

Findleisonas iškratė į delną kelis tamsiai rudus gumulėlius ir nelabai suvokdamas, ką daro, prarijo. Bent jau karštinės padės išvengti — karštinės, kuri jau sėlino artyn iš gličios murglės; be to, jis buvo ne sykį matęs, kiek Peru galėdavo nuveikti alsių rudens miglų metu pasistiprinęs iš skardinės dėžėlės.

Peru akys sužibo ir jis ėmė linksėti galva.

— Pamažiukais... pamažiukais... sahibas pamatys, kad jis vėl galvoja kaip reikia. Aš ir pats...

Jis įkišo pirštus savo lobių skrynelėn, vėl užsitraukė ant galvos lietpaltį ir atsitūpęs nučiuožė žemyn pasižiūrėti baržų. Dabar jau buvo taip sutemę, kad už pirmojo tauro nieko nebesimatė, o naktis, rodos, suteikė upei naujų jėgų. Findleisonas stovėjo nunarinęs galvą ir mąstė. Dėl vieno tauro — dėl septintojo — jis buvo ne visai garantuotas. Tik dabar skaičiai niekaip nesirikiavo į eilę, o stojo prieš akis vienas po kito ir su didžiausiais pertrūkiais. Ausyse skambėjo kažkoks minkštas sodrus garsas tartum žemiausia kontraboso gaida — palaimingas gaudesys, kurio jis klausėsi jau, rodės, keletą valandų. Staiga prie pat jo išdygo Peru ir suriko, kad vielinis buksyras nutrūko ir baržos atsipalaidavo. Findleisonas matė, kaip išsivadavusi flotilė išsiskleidė vėduokle ir nuplaukė, pratisai spengiant vielai, įsitempusiai per planšyrus.

— Į jas trenkėsi medis! Visos nuplauks! — rėkė Peru.— Pagrindinis lynas nutrūko. Ką daryti, sahibai?

Staiga Findleisono galvoje sušvito be galo sudėtinga konfigūracija. Lynai — vieni tiesiai, kiti kryžmai — bėga nuo vienos baržos prie kitos; kiekvienas lynas — baltas liepsnojantis brūkšnys. Bet vie-

nas lynas — pagrindinis. Findleisonas matė jį. Jeigu jis galėtų tą lyną nors sykį truktelti, tai visiškai akivaizdu ir matematiškai pagrįsta, jog išsibarsčiusi flotilė vėl susibėgtų į krūvą užutekyje už sargybos bokšto. Bet kodėl Peru, stebėjosi jis skubėdamas žemyn, taip beprotiškai spausdamas laiko jį per liemenį? Būtinai reikia jį nustumti, ramiai ir švelniai, nes reikia nedelsiant gelbėti baržas ir įrodyti, kokia nuostabiai paprasta yra toji užduotis, kuri iš pradžių atrodė tokia sudėtinga. Tik staiga — beje, tai neturėjo jokios reikšmės,— plieninis lynas skaudžiai nutvilkė ranką, aukštas krantas pradingo, o su juo pamažu suiro ir išnyko visos gelbėjimo plano grandys. Jis sėdėjo tamsoje, merkiamas lietaus, sėdėjo valtyje, kuri sukosi kaip vilkutis, o Peru stovėjo palinkęs prie jo.

— Aš buvau pamiršęs,— iš lėto pasakė laskaras,— kad alkaniems ir nepratusiems opijus blogiau už bet kokį vyną. Tie, kurie paskęsta Gange, keliauja tiesiai pas dievus. Ir vis dėlto aš visai neturiu ūpo stoti tokių iškilnybių akivaizdon. Ar sahibas moka plaukti?

— O kam? Sahibas moka skristi... skristi greitai kaip vėjas,— pasigirdo kimus balsas.

— Jis išsikraustė iš proto,— sušnibždėjo Peru.— Nuspyrė mane kaip kokį arkliašūdį. Ką gi. Jis nė nepajus, kad jau galas. Valtis čia nė valandos neišsilaikys, kad ir į nieką neatsitrenktų. Nelabai smagu sutikti mirtį atviromis akimis.

Jis vėl pasisėmė jėgų iš skardinės dėželės ir, susirietęs palaikės, sulopytos, pašėlusiu greičiu besisukančios valties priekyje, įsispitrijo pro rūką į juos supantį nieką. Mieguista šiluma apėmė Findleisoną, vyriausiąjį inžinierių, kurio pareiga buvo budėti prie tilto. Skaudūs lietaus lašai tūkstančiais smulkių adatėlių dilgė jam veidą, ir laikas, visų laikų laikas nuo pat jo atsiradimo, sunkiai užgulė vokus. Jis manė esąs visiškai saugus, nes vanduo buvo toks kietas, jog galėjai drąsiai stotis ant jo ir, plačiai išžergęs kojas — tai būtina sąlyga, kad neprarastum pusiausvyros,— lengvai ir greitai nuskrieti į krantą. Tuo metu į galvą šovė dar geresnė mintis. Reikia tik labai panorėti, ir siela nuskraidins kūną į krantą kaip vėjas popieriaus lapą, nulakdins tartum aitvarą. O jeigu — valtis svaiginamai sukosi — jeigu išlaisvintą kūną pačiups stiprus vėjas? Ar jis sklandys aukštai iškilęs kaip aitvaras, o paskui įsmigs kažkur toli į smėlynus, ar nardys aukštyn žemyn nevaldomas visą amžinybę? Findleisonas įsitvėrė planšyro, nes jam pasirodė, kad tuoj ims skristi, nespėjęs visko apsvarstyti.

Baltuosius žmones opijus veikia smarkiau negu juodaodžius. Peru buvo tik paprasčiausiai abejingas visam tam, kas dėjosi aplinkui.

— Valtis ilgai netvers,— sumurmėjo jis.— Atrodo, jau prakiuro. Jeigu būtų irklai, tai ir su mažiausia valtele kaip nors išvairuotumėm, bet su ta skylėta dėže — beviltiškas daiktas. Sahibai Finlinsonai, mus semia.

— *Accha!* Aš išeinu, eikš ir tu.

Findleisonas pajuto, kad jau atsiskyrė nuo valties ir sklando aukštai ore, ieškodamas, kur pastatyti koją. Kūnas — net graudu žiūrėti, koks jis gremėzdiškas ir bejėgis — gulėjo laivagalyje, ir vanduo jau teliūskavosi apie kelius.

„Be galo juokinga! — pagalvojo jis, žvelgdamas iš savo nepasiekiamos aukštumos.— Juk tai Findleisonas, Kašio tilto statytojas. Vargšelis, jis irgi nuskęs. O aš... aš jau krante. Kodėl jis neina čionai?"

Staiga, baisiausiai bjaurėdamasis, jis pajuto, kad siela vėl sugrįžo į kūną, kuris springdamas ir spjaudydamasis kapanojosi vandenyje. Susiliejimo kančia buvo nežmoniška, bet dabar jau reikėjo padėti kūnui kovoti. Jis jautė, kad beviltiškai grabalioja šlapią smėlį ir dideliais žingsniais, kaip sapne, brenda per sūkuriuojantį vandenį, stengdamasis nesuklupti, ir pagaliau, išsivadavęs iš upės glėbio, dusdamas krinta ant įmirkusios žemės.

— Vadinas, dar ne šiandien,— pasakė Peru jam į ausį.— Dievai mus apsaugojo.— Laskaras atsargiai kilnojo kojas, mindamas ant šiugždančių stagarų.— Čia kokia nors salelė, kur pernai augo indigažolės,— pridūrė jis.— Žmonių nebus, bet būki atsargus, sahibai: visos gyvatės iš pakrančių per šimtą mylių aplinkui atsidūrė vandenyje. O štai ir žaibas vėjo pėdomis atseka. Dabar galėsim apsidairyti. Tik gerai žiūrėk sau po kojų.

Findleisonas nė kiek nebijojo gyvačių ir apskritai nejautė jokių žmogiškų jausmų. Nusibraukęs vandenį nuo akių, jis matė viską nepaprastai aiškiai ir žengė, kaip jam rodės, visą pasaulį apimančiais žingsniais. Kažkur laikų naktyje jis pastatė tiltą, tiltą, kuris sujungė begalines žėrinčių jūrų platumas, bet pasaulinis tvanas nušlavė jį, palikdamas žemėje šią vienintelę salą Findleisonui ir jo palydovui — vieninteliams iš visos žmonių giminės išsigelbėjusiems žmonėms.

Nesiliaujantis žaibas, išsišakojęs ir mėlynas, nušvietė visa, kas tik buvo šiame žemės lopinėlyje tarp ištvinusių vandenų: erškėčių krūmelius, linguojančių ir girgždančių bambukų guotą, šventąjį pipalo medį, kurio paunksnėje stovėjo indusų šventykla su apdriskusia rau-

dona vėliava ant kupolo. Atsiskyrėlis, kuriam ji vasaromis teikdavo atilsį, kadai apleido šią vietą, ir vėtros sudaužė raudonai nutepliotą jo dievo statulėlę. Vos vilkdami kojas, abu vyrai įklampojo į plytomis grįsto ugniakuro pelenus ir sukrito ant žemės po šakomis, sutartinai šniokščiant upei ir lietui.

Bet štai sutraškėjo indigažolių stagarai ir pakvipo galvijais — prie medžio prisiartino stambus ir šlapias brahmaniškasis[15] jautis. Žaibas nušvietė trišakį Šivos ženklą jam ant šono, įžūliai išriestą galvą ir kuprą, spinduliuojančias tartum elnio akis, kaktą, karūnuotą šlapių serenčių vainiku, ir šilkinį pagurklį, kone šluojantį žemę.

Jam už nugaros buvo girdėti sunkūs žingsniai ir garsus šnopavimas — tai kiti gyvuliai brovėsi pro tankmę, traukdamiesi nuo potvynio.

— Mes čia ne vieni,— tarė Findleisonas, atrėmęs galvą į medžio kamieną, visiškai ramus, beveik užsimerkęs.

— Iš tiesų,— sumurmėjo Peru.— Ir ne su bet kuo.

— O kas jie tokie? Aš gerai neįžiūriu.

— Dievai. Kas gi daugiau? Žiūrėk!

— Ak, teisybė! Žinoma, kad dievai... dievai.

Findleisonas nusišypsojo, ir jo galva nusviro ant krūtinės. Peru sako gryną tiesą. Po pasaulinio tvano kas dar Žemėj galėjo likti, išskyrus dievus, kurie ją sukūrė,— dievus, kuriems jo kaimas kas vakarą meldėsi, su kuriais žmonės kėlė ir gulėsi ir kurie lydėjo kiekvieną jo žingsnį. Sukaustytas transo, jis negalėjo nei pakelti galvos, nei pajudinti piršto, o Peru žiūrėjo kažkur nematančiomis akimis ir šypsojosi žaibams.

Jautis sustojo palei šventyklą, nuleidęs galvą prie pažliugusios žemės. Tankmėje žalia papūga kedenosi šlapias plunksnas, riksmais pritardama griaustiniui, o tuo tarpu virpantys žvėrių šešėliai rinkosi aplink medį. Paskui atėjo juodoji antilopė — patinas; tokį gražuolį per visą savo buvusį gyvenimą žemėje Findleisonas buvo matęs nebent sapne: karališka galva, tviskanti tartum juodmedžio nugara, sidabrinis pilvas ir blizgantys tiesūs ragai. Už jo, nuleidusi žemėn galvą, spinduliuodama žaliomis akimis iš po tankių antakių ir be atvangos plakdama uodega nurudusią žolę, žengė tigrė, apskritašonė, įdubusiais skruostais.

Jautis atsigulė prie šventyklos, o tuo metu iš tamsos liuoktelėjo pabaisiška pilka beždžionė[16] ir kaip žmogus atsisėdo nugriuvusio

stabo vieton, pažerdama iš kaklo ir nugaros gaurų žėrinčius it brangakmeniai lietaus lašus.

Už rato į vieną ir į kitą pusę šmėžavo kiti šešėliai, tarp jų — girto žmogaus, mosuojančio krivūle ir vyno buteliu[17]. Tuo metu kažkur iš pažemės atsklido duslus gargesys.

— Potvynis tebeslūgsta! — skelbė jis,— kas valandą vandens mažėja, o jų tiltas vis dar stovi!

„Mano tiltas,— pamanė Findleisonas.— Dabar jis turbūt jau seniena. Ką dievai turi bendra su mano tiltu?"

Jis pasuko akis tamsoje ton pusėn, iš kurios sklido krioksmas. Indijos krokodilė, bukanosė Gango brastų pabaisa, priropojo prie žvėrių, nuožmiai plakdama uodega čia į vieną, čia į kitą šoną.

— Aš negaliu jo įveikti. Per visą naktį nuplėšiau tik keletą lentų. Sienos tebestovi. Bokštai tebestovi. Jie sukaustė mano tėkmę ir atėmė iš mano upės laisvę. Dangaus broliai, nuimkit nuo manęs šitą jungą! Duokit man laisvai tekėti tarp krantų! Tai aš, šventoji Gango upė, kreipiuosi į jus. Dangiškieji teisėjai! Aš šaukiuosi jūsų teisingumo!

— Ar aš nesakiau? — sušnibždėjo Peru.— Juk tai tikriausias dievų pančajatas[18]. Dabar jau aišku, sahibai, kad visas pasaulis žuvęs, išskyrus mudu.

Vėl suriko ir suplasnojo papūga, ir tigrė suglaudusi ausis grėsmingai suurzgė.

Medžių šešėlyje ėmė linguoti milžiniškas straublys su blizgančiomis iltimis, ir trumpam stojusią ramybės valandėlę sudrumstė tylus murmesys.

— Mes susirinkome čionai,— pasigirdo žemas balsas,— mes — karaliai. Vienas ir daugybė. Čia mano tėvas Šiva su Indra[19]. Kali[20] jau kalbėjo. Hanumanas irgi klausosi.

— Kašis šiąnakt liko be savo kotvalio! — užriko žmogus su vyno buteliu ir trenkė krivūlę į žemę, o per salą nuaidėjo šunų lojimas.— Kašis šaukiasi jūsų teisingumo!

— Jūs ramiai žiūrėjot, kaip jie niekino mano vandenis,— sumaurojo didžioji krokodilė.— Jūs nė nekrustelėjot, kai mano upė buvo įsprausta tarp sienų. Iš niekur nesulaukiau pagalbos, savo jėgomis turėjau pasikliauti, bet man jų pritrūko... šventajam Gangui pritrūko jėgų... neįveikė jų sargybos bokštų. Ką aš galėjau padaryti? Aš padariau viską. Dabar jau baigta, dangaus broliai.

— Aš skleidžiau mirtį, nešiau dėmėtąją negalią nuo vienos dar-

bininkų trobelės prie kitos, bet jie vis tiek nenurimo,— tulžingai tarė raiša asilė prakirsta nosimi, išsišėrusiu plauku ir kreivomis, išsižergusiomis kojomis.— Aš pūčiau į juos pro šnerves mirtį, bet jie vis tiek statė.

Peru mielai būtų pajudinęs ranką ar koją, bet opijus laikė kūną surakinęs.

— Fe! — pasakė jis ir nusispjovė.— Pati Sitala teikėsi ateiti. Raupų motina. Ar sahibas neturi nosinės veidui užsidengti?

— Viskas veltui! Jie mėnesį maitino mane lavonais, o aš išmesdavau juos ant savo smėlėtų krantų, bet jų darbas ėjo į priekį. Demonai jie, ir demonų vaikai! Ir jūs palikot motiną upę vieną, kad jie su savo ugnies vežimais tyčiotųsi iš jos. Tenuteisia dievai tilto statytojus!

Jautis pastūmė liežuviu gromulį ir iš lėto tarė:

— Jeigu dievai nuteistų visus, kurie šaiposi iš šventenybių, daug žemėje būtų užgesusių aukurų, motin.

— Bet čia jau daugiau negu pasišaipymas,— pasakė tigrė, išmesdama priekin aštrianagę leteną.— Tu, išmintingasai Šiva, ir jūs, dangaus broliai, žinote, kad jie išniekino Gangą. Tikrai sakau jums — tegu eina jie pas Griovėją[21]. Indra juos teteisia.

Nepasukdama galvos, antilopė paklausė:

— Kiek toji patyčia truko?

— Trejus metus, pagal žmonių laiko skaičiavimą,— atsakė prisiplojusi prie žemės krokodilė.

— Nejaugi šventoji Gango upė mano per metus išseksianti, kad taip trokšta dabar pat išvysti keršto vaisius? Dar vakar giliausia jūra plytėjo toje vietoje, kur dabar teka jos vandenys, ir rytoj, pagal dievų skaičiavimą, kurį žmonės vadina laiku, jūra vėl užlies ją. Kas gali tvirtinti, kad jų tiltas išstovės iki rytojaus? — paklausė antilopė.

Paskui stojo ilga tyla, vėtra nurimo, ir virš šlapių medžių sušvito mėnulio pilnatis.

— Dabar jūs spręskite,— tarė upė niauriai.— Aš papasakojau jums apie savo pažeminimą. Potvynis tebeslūgsta. Daugiau nieko negaliu padaryti.

— Bent man,— pareiškė didžiulė beždžionė iš šventyklos,— baisiai smagu žiūrėti į tuos žmones, juk ir aš esu nutiesus nemažą tiltą pasaulio jaunystėje[22].

— Girdėjau,— suurzgė tigrė,— kad šitie žmonės atsirado iš tavo armijos likučių, Hanumanai, todėl tu jiems ir padėjai...

— Jie sunkiai dirba, kaip ir manoji kariauna Lankoje, ir tiki, kad jų darbas nežus. Indra pasikėlęs į aukštybę, bet tu, Šiva, tu juk žinai, kad jie visą žemę apraizgė savo ugnies vežimų takais.

— Taip, žinau,— tarė jautis.— Tai jų dievai išmokė juos šito.

Ratu nuvilnijo juokas.

— Jų dievai! Ką jų dievai išmano? Jie tik vakar gimė, o tie, kurie juos sukūrė, dar nespėjo sustingti,— pasakė krokodilė.— Rytoj jų dievai mirs.

— Cha! — burbtelėjo Peru.— Šventoji Gango upė teisybę sako. Tą patį aš pasakiau „Mombasos" kapelionui, tai jis liepė kapitonui surakinti mane grandinėmis už negirdėtą įžūlumą.

— Tokiais darbais jie tikriausiai nori įsiteikti savo dievams,— vėl prabilo jautis.

— Nieko panašaus,— ištiesė straublį dramblys.— Visa tai daroma dėl mano mahadžanų — dėl mano riebuilių palūkininkų, kurie garbina mane Naujųjų metų dieną, piešdami mano atvaizdą sąskaitų knygų viršeliuose. Kai jie sėdi vakarais prie lempos ir sklaido jas, žiūrėdamas jiems pro petį aš matau, kad visos pavardės tose knygose iš tolimų kraštų, nes visus miestus jungia ugnies vežimai, ir pinigai suplaukia ir išsisklaido akies mirksniu, o sąskaitų knygos pampsta ir pasidaro storos kaip... kaip aš pats. Todėl aš, sėkmės Ganeša[23], laiminu savo žmones.

— Jie sudarkė žemės veidą, žemės, kuri yra mano. Jie sugriovė senus ir pastatė naujus miestus ant mano krantų,— tarė krokodilė.

— Tai tik dulkės sūkuriuoja. Tegu dulkės maišosi su dulkėmis, jeigu joms patinka,— atsakė dramblys.

— Bet kas bus paskui? — atsiliepė tigrė.— Paskui jie pamatys, kad šventoji Gango upė niekaip negali atsikeršyti, ir nusigręš pirmiausia nuo jos, o paskui pamažu ir nuo visų kitų. Galiausiai, Ganeša, mūsų aukurai liks tušti.

Įkaušęs žmogus vargais negalais atsistojo ir garsiai sužagsėjo:

— Kali meluoja. Mano sesuo meluoja! Štai šita krivūlė — tai Kašio kotvalis, ir ji skaičiuoja mano piligrimus. Kai ateina laikas melstis Bhaironui, o tam tinka bet koks laikas, ugnies vežimai rieda vienas po kito ir kiekvienas veža po tūkstantį maldininkų. Jie daugiau nebevaikšto žeme, tik rieda ant ratų, ir mano šlovė vis auga.

— Gangai, aš mačiau tavo vagą prie Prajago[24], juoduojančią nuo piligrimų,— tarė beždžionė palinkusi priekin,— ir jeigu ne ugnies vežimai, tai jie rinktųsi lėčiau ir jų ateitų mažiau.

— Pas mane jie visada ateina,— sumarmaliavo Bhaironas.— Visi paprasti žmonės laukuose ir keliuose dieną naktį man meldžiasi. Kas šiandien prilygsta Bhaironui? Kas čia per šnekos apie besikeičiantį tikėjimą? Argi mano krivūlė — Kašio kotvalis — nieko neveikia? Ji skaičiuoja ir sako, kad dar niekad nėra buvę tiek aukurų kaip šiandien, ir ugnies vežimai puikiai jiems pasitarnauja. Esmi Bhaironas — paprastų žmonių Bhaironas, šiandien vyriausias iš visų dangaus brolių. Be to, mano krivūlė sako...

— Pakaks, meldžiamasis! — susiraukė jautis.— Mane garbina mokyklos, ir jose labai išmintingai klausiama, ar aš esąs vienas, ar vienas daugelyje asmenų, kaip norėtų tikėti mano žmonės, bet jūs juk žinote, koks aš esu. Kali, žmona mano, ir tu žinai.

— Taip, žinau,— atsiliepė tigrė nuleidusi galvą.

— Aš ir už Gangą esu didesnis. Juk žinote, kas įteigė žmonėms, kad iš visų upių tik Gango upė esanti šventa. Jūs žinote, ką žmonės sako: kas miršta jos vandenyje, tas ateina pas mus neatlikęs bausmės; ir upė žino, kad ugnies vežimai atveža jai daugybę šito trokštančių; ir Kali žino, kad smagiausiai jos puotauta tarp piligrimų, kuriuos veža ugnies vežimai. Kas Puryje[25] per vieną dieną ir naktį išguldė tūkstančius žmonių prie dievybės kojų ir prikabino ligą prie ugnies vežimų ratų, kad išnešiotų nuo vieno žemės krašto iki kito? Kas, jeigu ne Kali? Kol nebuvo ugnies vežimų, tas darbas nelengvai ėjosi. Ugnies vežimai gerai tau pasitarnavo, Mirties Motin. Bet aš kalbu apie savo paties aukurus — aš, kurs esmi ne paprastų žmonių Bhaironas, bet Šiva. Žmonės ateina ir nueina, išgalvoja naujus pavadinimus ir samprotauja apie svetimus dievus, o aš klausausi. Mokyklose mano garbintojai griebiasi čia vieno tikėjimo, čia kito, bet aš nepykstu, nes kai ištariami visi žodžiai ir naujos kalbos išsenka, žmonės sugrįžta prie Šivos.

— Teisybė. Taip ir yra,— sumurmėjo Hanumanas.— Sugrįžta prie Šivos ir prie kitų sugrįžta. Šiaurėje aš einu iš vienos šventyklos į kitą, kur jie meldžiasi vienam dievui ir jo pranašui; ir šiandien tik mano paveikslas yra jų maldos namuose.

— Kas iš to? — atsiliepė antilopė, lėtai pasukdama galvą.— Aš esu tas vienatinis ir tas jo pranašas.

— Tebūnie taip, tėve,— sutiko Hanumanas.— Ir į pietus keliau-

ju aš, kurs esu seniausias iš visų dievų, kaip žmonės mano, ir dabar liečiu naujojo tikėjimo aukurus ir moterį, kuri, kaip mes žinome, vaizduojama su dvylika rankų, ir vis dėlto jie vadina ją Marija[26].

— Kas iš to, broli,— pasakė tigrė.— Aš esu toji moteris.

— Tebūnie taip, sese. Aš keliauju į vakarus drauge su ugnies vežimais ir pasirodau tiltų statytojams įvairiais pavidalais, ir dėl manęs jie keičia savo tikėjimą ir įgauna išminties. Ei! Juk aš esu tikrasis tiltų statytojas, tiltų tarp šiapus ir anapus, ir visi tiltai galiausiai atveda pas mus. Būk rami, šventoji Gango upe. Nei šitie žmonės, nei tie, kur ateis po jų, nė kiek iš tavęs nesityčioja.

— Vadinasi, aš esu vieniša, dangaus broliai? Gal man nuslūgti, kad, savo nelaimei, neišgriaučiau jų sienų? Gal Indra išdžiovins mano šaltinius kalnuose, kad nusižeminusi šliaužčiau palei jų prieplaukas? O gal verčiau susigerti į smėlį, kad jų neįžeisčiau?

— Ir visa tai vien dėl kažkokio geležies strypo su ugnies vežimais viršuje! Tikrai, šventoji Gango upė visados jauna! — tarė dramblys Ganeša.— Vaikas, ir tas taip kvailai nešnekėtų. Tegu sau kuičiasi po dulkes tie, kurie patys dulkėmis virs. Man svarbu, kad mano žmonės kaupia turtus ir garbina mane. Šiva sako, kad mokslo žmonės jo nepamiršta; Bhaironas patenkintas savo paprastų žmonių minia, o Hanumanas juokiasi.

— Taip, aš juokiuosi,— atsakė beždžionė.— Mano aukurų mažiau negu Ganešos ar Bhairono, bet ugnies vežimai atneša man naujų tikinčiųjų iš už Juodojo Vandens — žmonių, kurie tiki, kad jų dievas yra darbas. Aš bėgu priešais juos kviesdama, ir jie skuba paskui Hanumaną.

— Tai dabar duok jiems darbo, kurio jie trokšta,— tarė upė.— Pastatyk skersai užtvarą, ir tegu vanduo užgriūva tiltą. Kadaise Lankoje tu buvai stiprus, Hanumanai. Pasilenk ir pakelk mano vagą.

— Tik tas gali atimti gyvybę, kas ją duoda,— pasakė beždžionė, ilgu smiliumi knebinėdama purvą.— Ir kokia nauda iš žudymo? Juk mirtų daugybė.

Tuo metu nuo upės pasigirdo dainos nuotrupa — tokias meilės dainas karštą vėlyvo pavasario popietę ganydami bandą dainuoja piemenėliai. Papūga džiaugsmingai suklykė ir, palenkusi galvą, šonu ėmė leistis šaka žemyn, o daina liejosi vis garsiau, ir netrukus į skaisčios mėnesienos nušviestą lopinėlį įžengė jaunas piemuo, brangusis gopi[27], svajotojų mergelių ir dienių motinų dievaitis — Krišna

Numylėtinis. Jis pasilenkė susirišti ilgų drėgnų plaukų, ir papūga purptelėjo jam ant peties.

— Tik plasnoji ir dainuoji, dainuoji ir plasnoji,— žagtelėjo Bhaironas.— Dėl to ir pavėlavai į tarybą, brolau.

— Tai kas? — užvertęs galvą nusijuokė Krišna.— Ką jūs čia be manęs ir Karmos[28] galite nuspręsti? — Jis paglostė papūgos plunksnas ir nusijuokė: — Kas čia per susėdimas ir apie ką jūs kalbat? Aš išgirdau tamsoje šniokščiant šventąjį Gangą ir, palikęs savo šiltą guolį, atskubėjau čionai. Ką jūs padarėte Karmai, kad ji tokia šlapia ir nešneki? O ką čia veikia šventasis Gangas? Bene danguje nebėra vietos, kad jūs čia kaip žvėrys murdotės po purvą? Karma, ką jie čia daro?

— Upė šaukėsi keršto tilto statytojams, ir Kali jai pritarė. Dabar ji maldauja Hanumaną užlieti tiltą, kad jos garbė nenukentėtų,— sudžerškė papūga.— Aš laukiau tavęs čia, žinojau, kad ateisi, mano valdove!

— Ir dangaus broliai nieko nepasakė? Nejaugi Gangas ir Sopulingoji Motina įtikino juos? Nejaugi nė vienas neužtarė mano žmonių?

— Ne,— tarė Ganeša, nesmagiai mindžikuodamas.— Aš sakiau, kad tai tik žemės dulkės sūkuriuoja, ir kodėl turėtume jas plūktinai sutrypti?

— Pakanka jau, kad aš leidžiu jiems dirbti, visiškai pakanka,— tarė Hanumanas.

— Kuo aš čia dėtas, kad Gangas pyksta? — atsiliepė jautis.

— Aš esu paprastų žmonių Bhaironas, o ši mano krivūlė yra viso Kašio kotvalis. Aš užtariau paprastus žmones.

— Tu? — jaunojo dievo akys žybtelėjo.

— Ar aš nesu vienintelis dievas, kurio vardą šiandien taria jų lūpos? — nė kiek nesutrikęs atkirto Bhaironas.— Paprastiems žmonėms apginti aš pasakiau daug protingų žodžių, kuriuos dabar pamiršau, bet mano krivūlė...

Krišna nekantriai nusisuko ir, pamatęs krokodilę prie kojų, priklaupė ir apkabino šaltą jos kaklą.

— Motin,— švelniai tarė jis,— grąžink savo vandenis atgalios. Tai ne tavo darbas. Ar žemės dulkės gali tavo garbei pakenkti? Tu kasmet dovanoji jiems žemę, ir tavo potvyniai teikia jiems stiprybės. Visi jie galiausiai sugrįžta prie tavo kojų. Kam tau dabar juos žudyti? Būk mielaširdinga, motin, pakentėk dar truputį, tiktai truputį.

— Jeigu tai būtų truputis,— vangiai ištarė krokodilė.

— Bene jie dievai? — nusijuokė Krišna, žvelgdamas į padūmavusias upės akis.— Būk tikra, kad visa tai nebeilgai truks. Dangaus broliai išgirdo tave, ir dabar skriauda bus atitaisyta. Grįžk, motin, į savo vagą. Per tave galybė žmonių ir galvijų plūduriuoja vandenyje, krantai smunka, kaimai griūva.

— Bet tiltas... tiltas stovi,— atsakė krokodilė ir, Krišnai atsistojus, niurnėdama pasuko į tankmę.

— Tiltas išlaikė,— apmaudžiai tarė tigrė.— Nebesulauksi daugiau dangaus brolių teisingumo. Jūs pasijuokėt iš upės ir pažeminot ją, o ji teprašė keliasdešimties gyvybių.

— Ji prašė mano žmonių, tų, kurie miega po nendrių stogais štai ten, kaime; mergelių... jaunų vyrų, kurie dainuoja joms tamsoje... vaikų, kurie gims rytoj rytą, ir tų, kurie buvo pradėti šiąnakt,— pasakė Krišna.— Ir kokia iš to nauda, kai darbas jau baigtas? Rytą patekėjusi saulė išvys juos dirbančius. Kad ir visą tiltą sugriautumėt, nuo vieno galo iki kito, jie vis tiek pradės statyti iš naujo. Klausykite manęs! Bhaironas amžinai girtas. Hanumanas mulkina žmones savo naujais pramanais.

— Na jau ne, mano pramanai labai seni,— juokdamasi įsiterpė beždžionė.

— Šiva klausosi mokslinčių kalbų ir atsiskyrėlių vizijų. Ganešai rūpi tik jo nutukę prekijai[29], o aš... aš gyvenu su šiais žmonėmis, neprašydamas jokių dovanų, todėl kas valandą jų gaunu.

— Labai jau tu myli savo žmones,— prabilo tigrė.

— Jie — mano. Senutės, naktimis versdamosi ant kito šono, sapnuoja mane, mergaitės, su ąsočiais eidamos prie upės vandens, dairosi ir klausosi, ar nepamatys kur manęs. Eidamas pro šalį, matau, kaip sutemoje jaunuoliai lūkuriuoja prie vartelių, ir iš tolo sveikinu žilabarzdžius. Jūs žinote, dangaus broliai, kad iš jūsų visų tik aš vienas nuolatos vaikštau po žemę, kad neberandu džiaugsmo mūsų dausose, vos tik prasikala pirmas želmuo ar prietemoje aukštai sukilusių javų lauke girdėti du balsai. Jūs esat protingi, bet gyvenate labai toli, užmiršę, iš kur atėjot. O aš neužmirštu. Ugnies vežimai maitina jūsų šventyklas, sakot jūs. Ir ten, kur anksčiau ateidavo dešimt, dabar atvyksta tūkstančiai maldininkų? Teisybė. Šiandien taip ir yra.

— Bet rytoj jie mirs, broli,— tarė Ganeša.

— Tylėk! — pasakė jautis, pamatęs, kad Hanumanas vėl palinko į priekį.— O rytoj, numylėtasai, kas gi bus rytoj?

— Vien tai. Paprastų žmonių lūpos ims pašnabždom kartoti žodį, kurio nei žmogus, nei dievas nepajėgs sulaikyti; piktą žodį, užliūliuojantį žodį (ir niekas nežinos, kas pirmas jį ištarė), sakantį, kad jūs jiems atsibodot, dangaus broliai.

Dievai tyliai nusijuokė.

— O toliau, numylėtasai? — paklausė jie.

— Norėdami tai nuslėpti, jie, manieji žmonės, iš pradžių aukos tau, Šiva, ir tau, Ganeša, dar didesnes aukas, dar garsiau ir karščiau melsis. Bet žodis jau bus nuėjęs per pasaulį, ir juo toliau, juo menkesni bus jų atnašavimai nutukusiems jūsų brahmanams. Paskui jie apleis jūsų aukurus, bet taip pamažu, kad joks žmogus negalės pasakyti, nuo ko tas užmaršumas prasidėjo.

— Aš žinojau... žinojau! Ir aš taip sakiau, bet jie nenorėjo klausyti,— tarė tigrė.— Reikėjo mums žudyti... reikėjo žudyti!..

— Dabar jau vėlu. Reikėjo žudyti iš pradžių, kai ateiviai iš už vandenyno dar nieko nebuvo išmokę mūsų žmonių. Dabar mūsų žmonės žiūri į atėjūnų darbą ir susimąstę tolsta nuo mūsų. Jie visai nebegalvoja apie dangaus viešpačius. Jie galvoja apie ugnies vežimus ir kitas tilto statytojų atneštas naujoves, ir kai jūsų žyniai tiesia rankas prašydami išmaldos, jie nenoriai kyšteli kokį mažmožį. Tai dar tik pradžia, dar tik vienas ar du, penki ar dešimt tėra tokių — juk aš, klajodamas tarp žmonių, žinau, kas dedasi jų širdyse.

— Ir kuo visa baigsis, dievų juokdary? Kuo visa tai baigsis? — paklausė Ganeša.

— Baigsis tuo, kuo ir prasidėjo, tingusis Šivos sūnau! Išblės ugnis aukuruose, apmirs malda lūpose, ir jūs vėl pasidarysite mažais dievukais — džiunglių dievybėmis, kurių vardus tankmėje ir olose šnabžda žiurkių medžiotojai ir šunų gaudytojai; pasidarysite skuduriniais dievukais, moliniais medžių ir kaimo ribų stabukais, kokie buvote pačioje pradžioje. Štai kuo visa tai baigsis tau, Ganeša, ir tau, paprastų žmonių Bhaironai.

— Taip bus dar labai negreit,— suburbuliavo Bhaironas.— Be to, tai melas.

— Daugybė moterų bučiavo Krišną. Jos papasakojo jam šitą pasaką, norėdamos pasiguosti, kai šerkšnas palietė joms plaukus, ir Krišna perpasakojo ją mums,— sušnabždėjo jautis.

— Kai atėjo jų dievai, mes juos pakeitėme. Aš pridėjau jų mo-

teriai dvylika rankų. Taip mes perdirbsime visus jų dievus,— pasakė Hanumanas.

— Jų dievus! Mes kalbame visai ne apie jų dievus — vienintelį ar trejybę, vyrą ar moterį. Mes kalbame apie žmones. Tai jie, tiltų statytojai, keičiasi, o ne jų dievai,— atsakė Krišna.

— Tu sakai tiesą. Aš liepiau žmogui melstis ugnies vežimui, ramiai stovinčiam ir leidžiančiam dūmus, ir jis nė nežinojo, kad meldžiasi man,— tarė beždžionė Hanumanas.— Jie tik šiek tiek pakeis savo dievų vardus. Aš, kaip ir anksčiau, globosiu tiltų statytojus; Šivai melsis mokslo vyrai, įtarinėjantys ir niekinantys vienas kitą; Ganeša turės savo mahadžanus, o Bhaironas — asilų varovus, maldininkus ir žaislų pardavėjus. Brangieji mano, jie tik pakeis vardus, o tą mes jau esame regėję tūkstantį kartų.

— Aišku, jie tik pakeis vardus,— pritarė Ganeša, tačiau dievai sunerimo.

— Jie pakeis ne tik vardus. Tik manęs vieno jie negalės paniekinti, kol mylimieji skuba vienas pas kitą ir po žiemos liūčių ateina pavasaris. Dangaus broliai, aš ne šiaip sau vaikščioju po žemę. Mano žmonės dabar nežino, ką jie žino, bet aš, kurs gyvenu drauge su jais, skaitau jų širdis. Didieji karaliai, jau esama pirmųjų pabaigos ženklų. Ugnies vežimai skelbia ne senų, tik kitaip vadinamų, bet naujų dievų vardus. Tad valgykite ir gerkite iki soties! Gaivinkite veidus aukurų dūmuose, kol ugnis dar nespėjo užgesti! Priimkite aukas ir klausykitės lėkščių ir būgnų dūžių, dangaus broliai, kol dar kvepia gėlės ir aidi giesmės. Pagal žmonių laiko matavimą, galas dar toli, bet mums, kurie žino, tatai jau šiandiena. Aš pasakiau viską.

Jaunasis dievas nutilo, ir visi broliai ilgai tylėdami žiūrėjo vienas į kitą.

— To tai dar nebuvau girdėjęs,— sušnibždėjo Peru draugui į ausį.— Tepdamas alyva guolius „Gurkhos" mašinų skyriuje, aš dažnai klausdavau savęs: nejaugi mūsų žyniai tokie protingi... tokie protingi. Švinta, sahibai. Rytą jie visi dings.

Geltonas dangaus pakraštys praplatėjo, ir, tamsai traukiantis, upės šniokštimas aptilo.

Staiga dramblys garsiai sutrimitavo, sakytum būtų žmogaus paragintas.

— Tegu Indra sprendžia. Visų mūsų tėve, tark žodį! Ką tu manai dėl viso to, ką čia girdėjome? Ar Krišna iš tikrųjų melavo? Ar...

— Jūs žinote,— pradėjo antilopė ir atsistojo.— Jūs žinote dievų mįslę. Kai Brahma liaujasi sapnavęs, Dausos, Pragaras ir Žemė dingsta. Po vieno sapno seka kitas, ir patys sapnai keičiasi, bet Brahma vis dar sapnuoja. Krišna per ilgai vaikščiojo po žemę, ir vis tiek aš myliu jį, ir ypač už sakmę, kurią mums pasekė. Dievai keičiasi, numylėtasai,— visi, išskyrus vieną!

— Taip, visi, išskyrus vieną, kuris pripildo žmonių širdis meilės,— tarė Krišna, rišdamasis diržėlį.— Laukti liko nebedaug, jūs netruksite sužinoti, kad nemeluoju.

— Iš tiesų, laukti liko nebedaug, kaip tu sakai, ir viskas paaiškės. Grįžk į savo kaimus, numylėtasai, ir smagink jaunimą, nes Brahma vis dar sapnuoja... Eikite, mano vaikai! Brahma sapnuoja, o kol jis miegos, dievai nemirs.

— Kur jie nuėjo? — baimingai paklausė laskaras, virpėdamas iš šalčio.

— Dievas žino! — atsakė Findleisonas.

Upė ir visa sala buvo apšviesta skaisčios dienos šviesos, bet po šventuoju medžiu drėgnoje žemėje niekur nebuvo matyti kanopų ar letenų pėdsakų. Tiktai papūga rėkė tarp šakų, purtydama iš plunksnų debesis vandens purslų.

— Keliamės! Sustingom nuo šalčio! Ar opijus jau nebeveikia? Ar gali pajudėti, sahibai?

Findleisonas svyrinėdamas atsistojo ir pasipurtė. Galva svaigo ir skaudėjo, bet opijaus poveikis buvo praėjęs, ir vyriausiasis Kašio tilto inžinierius panardinęs galvą į balą jau spėliojo, kaip jo atsidurta saloje, kaip reikėtų sugrįžti ir, svarbiausia,— ar tebestovi jo kūrinys.

— Peru, aš beveik nieko nebeprisimenu. Stovėjau po sargybos bokštu ir žiūrėjau į upę, paskui... Ar mus potvynis nunešė?

— Ne. Baržos nutrūko, sahibai, ir (jeigu sahibas užmiršo opijų, tai Peru jokiu būdu jam neprimins) kai sahibas mėgino jas surišti,— bent man taip atrodė, nes buvo tamsu,— užsikabinęs lynas partrenkė sahibą į valtį. Kadangi mudu abu ir dar sahibas Hičkokas, taip sakant, pastatėme tą tiltą, aš irgi įšokau į laivą, ir mes, taip sakant, pasižvingaudami atšuoliavome iki šitos salos; valtis, atsitrenkusi į kyšulį, subyrėjo, o mus išmetė į krantą. Kai valtis atsiskyrė nuo prieplaukos, aš garsiai surikau, ir Hičkokas, be abejo, atplauks mūsų

ieškoti. O dėl tilto, tai tiek žmonių padėjo galvas jį statydami, kad jis negali sugriūti.

Po audros sutviskusi skaisti saulė traukė kvapus iš įmirkusios žemės, ir toje aiškioje šviesoje jau nepritiko galvoti apie nakties sapnus. Findleisonas žiūrėjo aukštupio pusėn, tolyn per tviskantį sraunų upės vandenį, kol akys paskaudo. Gango krantų nebuvo matyti nė ženklo, o ką jau kalbėti apie tiltą.

— Mus toli nunešė,— tarė jis.— Tiesiog nuostabu, juk galėjome šimtą kartų paskęsti.

— Nieko čia nuostabaus, žmogus nemiršta anksčiau, nei jam skirta. Aš mačiau Sidnį, mačiau Londoną ir dar dvidešimt stambių uostų, bet...— Peru žvilgtelėjo į šlapią, apsilupinėjusią šventovę po šventuoju medžiu,— joks žmogus nematė to, ką matėme čionai mes.

— Ko?

— Negi sahibas pamiršo? O gal tik mes, juodaodžiai, matome dievus?

— Man buvo užėjusi karštinė,— nejaukiai tarė Findleisonas, vis dar tebespoksodamas į tolį.— Atrodė, kad saloje buvo pilna žvėrių ir žmonių, bet aš gerai neprisimenu. Manau, kad tokia upe valtis jau galėtų plaukti.

— Oho! Vadinasi, tai tikra tiesa. Kai Brahma liaujasi sapnavęs, dievai miršta. Dabar aš iš tikrųjų žinau, ką jis turėjo galvoje. Kartą guru man buvo šitai sakęs, bet tada aš nesupratau. Dabar įgijau išminties.

— Ką? — pasuko galvą Findleisonas.

Peru kalbėjo toliau, tartum pats su savimi:

— Prieš kokius šešis, septynis ar dešimt musonų aš stovėjau sargyboje „Rivos" priekiniame denyje, tokiame dideliame kompanijos laive, ir pakilo baisi vėtra; juodos ir žalios bangos daužė bortus, o aš, springdamas vandeniu, laikiausi gelbėjimo lyno. Tada pagalvojau apie dievus — tuos pačius, kur šiąnakt matėm,— jis klausiamai žvilgtelėjo Findleisonui į nugarą, bet baltasis žmogus žiūrėjo į patvinusių vandenų tolumą.— Taigi, sakau, tuos pačius, kur matėm šią naktį, ir ėmiau šauktis jų pagalbos. Meldžiausi, vis žiūrėdamas priekin, o tuo metu atūžė kaip kalnas banga ir nubloškė mane ant didžiulio juodo priekinio inkaro žiedo; „Riva" pakilo aukštai aukštai, svirdama kairėn pusėn, vanduo prasmego žemyn, o aš gulėjau ant pilvo įsitvėręs žiedo ir žvelgiau į tas gelmių gelmes. Tada, žiūrėdamas mirčiai į akis, aš kažkodėl pagalvojau: jeigu paleisiu žiedą — paskęsiu,

ir man jau nebebus nei šito laivo, nei mano vietelės prie kambuzo, kur verdami ryžiai, nei Bombėjaus, nei Kalkutos, nei netgi Londono. Iš kur aš galiu būti tikras,— paklausiau,— kad dievai, kuriems meldžiuosi, išliks ir tada? Vos tik taip pagalvojau, laivo nosis smigo žemyn tartum kūjis, jūra apglėbė mane, nustūmė atgal per visą priekinį denį, ir aš smarkiai užsigavau blauzdą į keltuvą. Bet tada nežuvau, o dabar pamačiau dievus. Jie geri gyviesiems, bet mirusiems... Tą jie patys pasakė. Todėl, kai tik grįšiu į kaimą, prikulsiu guru, kad porina mįsles, kurios visai nėra mįslės. Kai Brahma liausis sapnavęs, dievai mirs.

— Pažvelk tenai. Mane šviesa akina. Ar ten ne dūmai?

Peru prisidengė rankomis akis.

— Galvotas vyras ir labai miklus. Sahibas Hičkokas nepasikliauja valtimi. Jis pasiskolino sahibo rao[30] katerį ir atplaukia mūsų ieškoti. Aš visada sakiau, kad mums reikia turėti katerį tilto darbams.

Baraono rao gyveno už dešimties mylių nuo tilto, ir Findleisonas su Hičkoku skurdžias savo laisvalaikio valandėles dažnai praleisdavo drauge su šiuo jaunu vyriškiu lošdami biliardą ir medžiodami juodąsias antilopes. Penkerius ar šešerius metus jį mokė namų auklėtojas anglas, kuris mėgo sportą, ir dabar rao kaip karalius švaistė pinigus, Indijos vyriausybės sukauptus per jo nepilnametystę. Garo kateris su sidabruotais turėklais, dryžuoto šilko tentu ir raudonmedžio deniais buvo naujas jo žaisliukas, kuris baisiai trukdė Findleisonui, kai rao buvo kartą atplaukęs pasižiūrėti tilto statybos.

— Mums velniškai pasisekė,— subambėjo Findleisonas, bet jo širdis vis dar nebuvo atlėgus, nes jis dar nieko nežinojo apie tiltą.

Ryškus mėlynais baltais dryžiais kaminas greitai artėjo. Katerio priekyje stovėjo Hičkokas su žiūronais, jo veidas buvo neapsakomai išblyškęs. Tuo metu Peru pašaukė, ir kateris pasuko prie kyšulio. Sahibas rao su medžiokliniu tvido kostiumu ir septynspalviu turbanu mojavo savo karališka ranka, o Hičkokas kažką šūkavo. Bet jis galėjo nieko neklausinėti, nes Findleisonui terūpėjo jo tiltas.

— Viskas gerai! Viešpatie, aš jau nebesitikėjau jūsų išvysti, Findleisonai. Jus nunešė pasroviui per septynis kosus[31]. Ne, nė vienas akmuo nepajudėjo iš vietos, bet kaip judu laikotės? Aš pasiskolinau sahibo rao katerį, ir jis maloniai sutiko plaukti drauge. Šokite pas mus.

— Ak, Finlinsonai, ar jūs sveikas gyvas, ką? Kokia baisi nelaimė vakar ištiko, tiesa? Rūmai kiaurai permirkę, ir derliaus šiais

metais neturėsiu. Hičkokai, galite katerį apgręžti. Aš... neišmanau apie garo variklius. Jūs šlapias? Jūs sustiręs, Finlinsonai? Aš čia turiu šio to užkąsti, ir jums būtinai reikia išgerti taurelę.

— Aš jums be galo dėkingas, sahibai rao. Jūs išgelbėjote man gyvybę. Bet kaip Hičkokas...

— Oho! Jam plaukai buvo piestu pasistoję. Jis atjojo vidurnaktį ir išplėšė mane iš Morfėjaus glėbio. Aš rimtai susirūpinau, Finlinsonai, todėl išvykau kartu su juo. Mano vyriausias žynys dabar labai pyksta. Paskubėkime, pone Hičkokai. Dvyliktą keturiasdešimt penkios aš turiu būti didžiojoje šventykloje, kur šventinsime kažkokį naują stabą. Jeigu ne tai, būčiau prašęs praleisti visus šią dieną su manim. Kokia nuobodybė tos religinės ceremonijos, ar ne tiesa, Finlinsonai?

Peru, kurį įgula gerai pažinojo, suėmė inkrustuotą vairą ir sumaniai nuvairavo katerį prieš srovę. Tačiau visą tą laiką, kol jis vairavo, mintyse gniaužė rankoje dviejų pėdų vielos vytinį išsivijusiais galais, o nugara, kurią jis talžė, buvo jo guru nugara.

VILANDO KALAVIJAS

Vaikai buvo teatre ir Trims Karvėms vaidino „Vasarvidžio nakties sapną“, kiek jo prisiminė. Tėtis buvo jiems parašęs neilgą vaidinimą pagal tą Šekspyro pjesę, ir jie repetavo visi kartu su tėčiu ir mama, kol išmoko atmintinai. Dabar jie pradėjo nuo to, kai audėjas Nikas Metmuo[1] išeina iš miško su asilo galva ant pečių ir randa miegančią Titaniją, fėjų karalienę. Paskui peršoko prie tos scenos, kur Metmuo prašo trijų elfų, kad pakasytų jam galvą ir atneštų medaus, ir baigė ten, kur jis užmiega Titanijos glėby. Denas buvo Pakas, Nikas Metmuo ir visi trys elfai. Paką vaidino užsidėjęs smailiom ausim audeklinę kepuraitę, o Metmenį — popierinę asilo galvą, kokios iššoka iš Kalėdų raketos, tik greitai suplyšta, jei kiek neatsargiau timptelsi. Juna su sinavadų vainiku ir rusmenės stiebo burtų lazdele buvo Titanija.

Teatras buvo pievoje, vadinamoje Ilgoji lanka. Tą pievą iš dviejų pusių supo nedidelis upelis, kuris toliau, už kokių dviejų ar trijų laukų, varė malūno ratą. Tiesiai prieš upelio vingį plytėjo didelis tamsios žolės ratilas. Čia ir buvo jų scena. Upelio krante, apaugusiame gluosniais, lazdynais ir putinais, buvo patogu laukti, kol ateis eilė į sceną; ir vienas suaugęs žmogus, pamatęs šią vietą, sakė, kad net pats Šekspyras nebūtų galėjęs sugalvoti tinkamesnės aplinkos šitai savo pjesei. Jiems, aišku, nebuvo leista vaidinti pačią vasarvidžio naktį; jie čia atėjo pavakare po arbatos, kai jau buvo pradėję ilgėti šešėliai, ir atsinešė maišelyje vakarienės: kietai virtų kiaušinių, druskos ir „Oliverio“ sausainių. Trys Karvės jau buvo pamelžtos ir ramiai pešė žolę taip garsiai grumšėdamos, kad net buvo girdėti per visą pievą, o malūnas bildeno, lyg kas būtų basom kojom lakstęs po kietą žemę. Gegutė, tupėdama ant vartų stulpo, užkukavo savo nutrūkstančią birželio melodiją „kukū, kukū, kūkt“, tulžys rimtai susikaupęs perskrido

nuo malūno upelio prie mažo upeliuko, tekančio kitoje lankos pusėje. O šiaip visur tvyrojo tingi mieguista ramybė ir kvepėjo vingiorykštėm ir sausa žole...

Vaidinti sekėsi puikiai. Denas gerai prisiminė visus savo vaidmenis — Pako, Metmens ir visų trijų elfų, o Juna irgi neužmiršo nė žodelio iš Titanijos vaidmens, net tą sunkiąją vietą, kur Titanija liepia elfams pamylėti Metmenį ir „pavaišint jam atnešti, kas ką gali, kas vynuogių, kas gervuogių uogelę“ ir taip toliau. Juodviem taip patiko vaidinti, kad net tris kartus pakartojo viską nuo pradžios iki galo ir tik tada susėdo Ratilo vidury, kur nebuvo dagilių, ir pradėjo valgyti kiaušinius ir sausainius. Tuo metu pakrantės alksniuose kažkas sušvilpė, ir juodu pašoko.

Krūmai prasiskyrė. Toje pačioje vietoje, kur Denas stovėjo vaidindamas Paką, jie pamatė mažą, rudą plačiapetį žmogiuką stačiomis ausimis ir riesta nosim, žvairomis mėlynomis akimis ir plačiai šypsančiu šlakuotu veidu. Jis prisidengė akis nuo saulės, tarsi žiūrėdamas, kaip Rūgščius, Snukis, Metmuo ir kiti repetuoja „Piramį ir Tisbę“, ir žemu balsu, tokiu kaip Trys Karvės kad prašosi pamelžiamos, prabilo:

Kas per sermėgiai valkatos triukšmauja
Prie karalienės guolio? Pjesę ruošia?

Jis nutilo, prisidėjęs ranką prie ausies lyg ko pasiklausė ir su šelmiškais žiburiukais akyse pridūrė:

Gerai, pabūsiu aš čia jos žiūrovas,
*O jei prireiks — ir aktorius taip pat.**

Vaikai spoksojo netekę žado. Mažasis žmogiukas — na gal Denui iki peties — ramiai įžengė į Ratilą.

— Labai seniai bevaidinau,— pasakė jis,— bet mano vaidmuo turi būti atliekamas taip.

Vaikai akis pastatę tebežiūrėjo į jį — į tamsiai mėlyną kepurę, panašią į didelį sinavado žiedą, į basas plaukuotas kojas. Galų gale jis nusijuokė.

— Prašau taip nežiūrėti į mane. Juk aš nekaltas. Ko gi daugiau jūs galėjote laukti?

— Mes nelaukėm nieko,— iš lėto atsakė Denas.— Ši pieva mūsų.

— Nieko? — tarė svečias sėsdamasis.— Tai ko, po šimts pypkių,

* Šekspyras, „Vasarvidžio nakties sapnas“. Vertė A. Churginas.

vaidinote „Vasarvidžio nakties sapną" tris kartus vasarvidžio nakties išvakarėse, Ratilo vidury ir prie... visiškai prie pat seniausio, man priklausančio Senosios Anglijos kalno? Puko kalnas — tai Pako kalnas. Pako kalnas — tai Puko kalnas. Juk tas aišku kaip dieną.

Jis parodė į paparčiais apaugusį, be jokių medžių Puko kalną, prasidedantį už malūno upelio ir nueinantį iki tamsaus miško. Už miško stūksojo daug aukštesnis Švyturio kalnas, kokių penkių šimtų pėdų aukščio, nuo kurio plikos viršūnės matyti Pevenzio slėnis[2], Kanalas[3] ir pusė Daunzo kalvų.

— Prisiekiu Ąžuolu, Alksniu ir Gudobele,— sušuko jis tebesijuokdamas.— Jeigu taip būtumėt padarę prieš kelis šimtus metų, čia pas jus būtų sugužėję visi Kalnų Gyventojai, sulėkę kaip birželio bitės.

— Mes nežinojom, kad negalima,— tarė Denas.

— Negalima! — Žmogeliukas net kretėjo iš juoko.— Kurgi negalima! Jūs padarėt tai, dėl ko Karaliai, Riteriai ir Išminčiai kadais būtų atidavę savo karūnas, pentinus ir knygas. Jei net pats Merlinas[4] būtų jums padėjęs, geriau nebūtumėt galėję padaryti. Jūs atvėrėte Kalnus, atvėrėte Kalnus! To nebuvo jau tūkstantis metų!

— Mes... mes netyčia,— pasakė Juna.

— Žinoma, ne! Todėl jums ir pasisekė. Tik visa bėda, kad Kalnai dabar tušti, visi Kalnų Gyventojai išėję. Likau aš vienas. Aš — Pakas, seniausias Anglijos Senakurys, ir man labai malonu su jumis susipažinti, jeigu tik jūs to norite. Jeigu ne, tai pasakykit, ir aš einu sau.

Kokią pusę minutės jis žiūrėjo į vaikus, ir vaikai žiūrėjo į jį. Jo akys nebežybčiojo šelmiškai. Jos žvelgė meiliai, o lūpos jau dėjosi į malonią šypseną.

Juna ištiesė ranką.

— Neik,— pasakė ji.— Tu mums patinki.

— Pavaišinsim sausainiais,— tarė Denas ir atkišo jam sulamdytą maišelį su kiaušiniais.

— Prisiekiu Ąžuolu, Uosiu ir Gudobele! — sušuko Pakas, traukdamasis mėlynąją kepurę nuo galvos.— Jūs man irgi patinkat! Užberk man druskos negailėdamas, Denai, ir aš su jumis pavalgysiu. Tada pamatysite, koks aš. Kai kas iš mūsų,— kalbėjo jis, prisikimšęs burną,— bijo druskos arba pasagos, pakabintos virš durų, arba šermukšnių, ar tekančio vandens, ar šaltos geležies, ar bažnyčios varpų skambesio. O aš ne, aš — Pakas.

Jis švariai nusibraukė trupinius nuo liemenės ir nusitrynė rankas.

— Mes su Denu...— užsikirsdama pradėjo Juna,— mes sakyda-

vom, kad jeigu taip atsitiktų, mes... mes gerai žinotume, ką daryti... bet dabar viskas kažkodėl atrodo kitaip.

— Ji kalba, kaip būtų, jei pamatytum fėją ar elfą,— pasakė Denas.— Bet aš netikiu, kad jų yra, ir niekada netikėjau... na, nuo šešerių metų tai tikrai.

— Aš tikiu,— tarė Juna.— Tiesa, kol dar nemokėjau „Sudie, žavingos fėjos“, gal tikėjau kiek mažiau. Ar tu moki „Sudie, žavingos fėjos“?

— Ar tą? — paklausė Pakas. Jis užvertė didžiulę galvą ir pradėjo:

Sudie, žavingos fėjos,
Atėjo burtams galas,
Tarnaitės ir šlavėjos
Jau trobesius išvalo,
Nors jos švariai išgramdo

Juna, sakyk kartu!

Kiekvieną lopinėlį,
Kurpaitėje neranda
*Už darbą pinigėlio.**

Aidas skardėjo po visą lygią pievą.

— Aišku, moku,— pasakė jis.

— O dar yra punktelis apie Fėjų Ratilus,— tarė Denas.— Kai aš buvau mažas, man toj vietoj darydavosi liūdna.

— Turi omeny tą:

Pažvelkite — laukymėj,
Kuo atokiausioj vietoj?

Pako balsas gaudė kaip didieji bažnyčios vargonai.

Dar likę ratais žymės,
Kur fėjų vaikštinėta.
Bet nuo laikų Elžbietos
Ir nuo Jokūbo metų
Nebėr jau niekur vietos,
Kur ratilai tie matos.

---

* Eiliuotus tekstus vertė H. Bakanas.

— Seniai jau nesu girdėjęs tų posmų, bet sakyk ką nesakęs,— čia tikra teisybė. Visi Kalnų Gyventojai išėjo. Aš mačiau, kaip jie atėjo į Senąją Angliją, ir mačiau, kaip išėjo. Milžinai, troliai, aitvarai, kaukai, velniūkščiai, miškų, medžių, kalnų ir vandens dvasios, viržynų senbuviai, kalnų sergėjai, lobių saugotojai, nykštukai, bildukai, raganos, laumės ir visi kiti — visi išėjo. O aš atėjau į Angliją kartu su Ąžuolu, Uosiu ir Gudobele, todėl ir išeisiu tiktai tada, kai tų medžių nebebus.

Denas apžvelgė pievą, pažiūrėjo į Junos ąžuolą prie žemutinių vartų, į uosių eilę prie Ūdrų tvenkinio, kur nubėga upelio vanduo, kai malūnui jo nebereikia, ir į gumbuotašakę seną gudobelę, į kurią Trys Karvės kasėsi kaklus.

— Gerai,— pasakė ir dar pridūrė: — Šį rudenį aš ir vėl pasodinsiu daugybę gilių.

— Tai tu esi baisiai senas? — paklausė Juna.

— Ne, nesu toks senas, na... ilgaamžis, kaip žmonės čia kad sako. Pala, prisiminkim... Mano draugai padėdavo man nakčiai grietinėlės indelį jau tada, kai Stonhendžas[5] dar buvo naujai pastatytas. Taip, seniau, negu kad akmens amžiaus žmonės iškasė lietaus vandeniui tvenkinį prie Čanktonberio.

Juna pliaukštelėjo rankom, šūktelėjo „Aha!" ir palingavo galvą.

— Ji ką nors sugalvojo,— paaiškino Denas.— Ji visada taip daro, kai ką sugalvoja.

— Aš pagalvojau... klausyk, mes galim palikti kiek nors košės ir padėti tau palėpėje. Nes jei paliksim vaikų kambary, jie pamatys.

— Klasėje,— greitai pasakė Denas, ir Juna paraudo, nes tą vasarą jie buvo iškilmingai susitarę vaikų kambarį vadinti „klase".

— O, ačiū, tu turi auksinę širdį,— atsakė Pakas.— Iš tavęs išaugs gera ir išmintinga mergaitė. Bet man tikrai nereikia, kad paliktumėt nakčiai dubenėlį. Na, o jei kada panorėsiu ko užkąsti, tai būtinai pats paprašysiu.

Jis išsitiesė kiek ilgas žolėje, vaikai irgi sugulė šalia jo ir, užvertę basas kojas, patenkinti tabalavo jomis. Pako jiems visai nebuvo baisu — jautėsi su juo kaip su geru savo draugu sodininku Hobdenu. Jis jų nekamantinėjo kaip kiti suaugusieji, nesijuokė iš asilo galvos, o tik gulėjo sau ir susimąstęs šypsojosi.

— Ar turit čia peilį? — galiausiai paklausė.

Denas padavė jam savo didelį ūkišką peilį, ir Pakas pradėjo pjauti žemę iš paties Ratilo vidurio.

— Kas čia bus... burtai? — paklausė Juna, kai jis ištraukė kvadratinį šokolado spalvos luitą, kurį galėjai pjaustyti lyg sūrį.

— Taip, čia toks mažutis mano burtas,— atsakė Pakas ir išpjovė dar vieną gabalą.— Matai, aš negaliu jūsų įleisti į Kalnus, nes visi Kalnų Gyventojai yra išėję, bet jeigu norite gauti iš manęs faktišką valdą, aš galėčiau jums parodyti tai, ko žmonių žemėje nepamatysi. Jūs tikrai to verti.

— O kas yra ta „faktiška valda"? — dėl atsargos paklausė Denas.

— Tai senas paprotys, taip žmonės darydavo, kai pirkdavo ir parduodavo žemę. Išpjaudavo iš žemės tokį gabalą ir įteikdavo pirkėjui. Ir pagal įstatymą pirkėjas tol neturėdavo faktiškos valdos, tai yra žemė tol nepriklausydavo jam, kol nebūdavo gavęs į rankas va tokio gabalo.

Pakas atkišo abu velėnos luitus.

— Bet kad jie iš mūsų pačių pievos,— pasakė Denas, traukdamasis atbulas.— Ar tik nesumanei ją nuo mūsų burtais atimti?

Pakas susijuokė.

— Žinau, kad čia jūsų pieva, bet joje yra daugybė tokių dalykų, apie kuriuos nei jūs, nei jūsų tėtė nė sapnuoti nesapnavot. Na, pamėginkit.

Jis pasisuko į Juną.

— Imu,— tarė ji.

Denas tada irgi tuoj pasekė jos pavyzdžiu.

— Dabar judu turite faktišką valdą, ir Senoji Anglija — jūsų,— prodainiu prašneko Pakas.— Pagal Ąžuolo, Uosio ir Gudobelės teisę jūs galite įeiti ir išeiti, žiūrėti ir sužinoti viską, ką tik aš rodysiu ir kas tik jums patiems bus smalsu. Jūs pamatysit tai, ką pamatysit, ir išgirsit tai, ką išgirsit, nors tai bus buvę prieš tris tūkstančius metų, ir jūs nepažinsit nei Abejonių, nei Baimės. Laikykit! Tvirtai laikykit viską, ką aš jums duodu!

Vaikai užsimerkė, bet nieko neįvyko.

— Ir viskas? — nusiminė Juna atsimerkusi.— O aš maniau, kad pamatysim slibinų.

— Ne, nors tai galėjo būti buvę prieš tris tūkstančius metų,— pasakė Pakas ir kažką suskaičiavo pirštais.— Ne, manyčiau, kad prieš tris tūkstančius metų slibinų jau nebebuvo.

— Bet kad visai nieko neįvyko,— tarė Denas.

— Palūkėkit,— atsakė Pakas.— Per metus neužauga nė ąžuo-

las, o Senoji Anglija juk senesnė už dvidešimt ąžuolų. Atsisėskim dar sykį ir pamąstykim. Aš galiu taip sėdėti ir mąstyti nors šimtą metų.

— O, tu juk elfas,— pasakė Denas.

— Ar girdėjai bent sykį mane sakant šitą žodį? — greitai paklausė Pakas.

— Ne. Tu kalbi apie Kalnų Gyventojus, bet nesakai „fėjos" ar „elfai",— tarė Juna. — Ir aš net stebiuosi. Tau šitie žodžiai nepatinka?

— Ar jums patiktų, jei visą laiką jus kas vadintų „mirtingasis" arba „Adomo sūnus", „Ievos duktė"?

— Man visiškai nepatiktų,— tarė Denas.— Taip kalba tiktai džinai knygoje „Tūkstantis ir viena naktis".

— Taip ir aš jaučiuosi, kai sakomas... šitas žodis, kurio nesakau. Be to, tie, kuriuos jūs taip vadinate, yra prasimanyti, ir Kalnų Gyventojai apie juos nė girdėti nėra girdėję; tai skrajūnai su peteliškių sparneliais, su plonyčiais drabužėliais, su skaisčiom žvaigždėm plaukuose, su burtų lazdele, panašia į mokytojo liniuotę, su kuria baudžia blogus vaikus ir apdovanoja gerus. Aš pažįstu juos!

— Mes ne apie tokius kalbam,— tarė Denas.— Mums jie nepatinka taip pat.

— Taigi,— pasakė Pakas.— Tai ko stebitės, jeigu Kalnų Gyventojai nenori, kad juos painiotų su tais saldžialiežuviais apsišaukėliais, kurie tik plevena spalvotais sparnais, tik mosuoja burtų lazdelėm. Drugelių sparnai, kurgi ne! Mačiau kartą, kaip seras Hiuonas ir jo palyda skrido iš Tintagelio pilies į Hai Brazilo salą per audrą prieš pietvakarių vėją; pursiai tik lėkė per pilies viršų, o Kalnų Arkliai net piestu stojosi iš baimės. Išskrido jie vėjui aprimus, krykdami lyg žuvėdros, bet paskui juos nunešė per geras penkias mylias nuo jūros, kol vėl atsisuko palankus vėjas. Drugelio sparnai! Čia tai bent buvo burtai — tokius daryti temoka Merlinas! Visa jūra buvo vien žalia ugnis ir baltos putos, o tarp jų dainavo undinės. Kalnų Arkliai lėkė nuo bangos ant bangos, ir žaibai jiems švietė kelią! Va taip buvo kadaise!

— Nuostabu! — pasakė Denas, o Juna sudrebėjo.

— Tai gerai, kad jų ir nebėra. Tačiau kodėl išėjo Kalnų Gyventojai? — paklausė ji.

— Dėl visokių priežasčių. Kada nors pasakysiu vieną, dėl kurios daugiausia išėjo,— atsakė Pakas.— Bet jie pradingo ne iš karto. Jie

nyko vienas po kito per ilgus amžius. Daug jų buvo iš kitų kraštų, ir jiems netiko mūsų orai. Tie išėjo pirmiausia.

— Ar seniai? — paklausė Denas.

— Prieš kokius du tūkstančius metų, o gal daugiau. Matai, jie čia atėjo kaip dievai. Kai kuriuos atgabeno finikiečiai, atplaukdavę čia pirkti alavo, dar kitus atgabeno galai, jutai, danai, frizai ir anglai. Tais laikais čia jų vis atplaukdavo ir išlipdavo į krantą; kartais jie būdavo išvaromi atgal į savo laivus, bet visada atsigabendavo dievų. Tik kad Anglija — blogas kraštas dievams. O aš tai pradėjau būti toks, koks ir dabar esu. Dubenėlis košės, puodelis pieno, smagiai pašėlioti su kaimiečiais kur pievoje — štai tiek man tereikėjo seniau, taip yra ir dabar. Aš esu čionykštis, iš niekur neatgabentas, ir visą gyvenimą maišiausi tarp žmonių. O dauguma kitų būtinai norėjo būti dievai, turėti šventyklas, altorius, dvasininkus, norėjo, kad jiems būtų atnašaujamos aukos.

— Kad jiems degintų žmones, uždarytus vytelių pintinėse? — paklausė Denas.— Kaip mums pasakojo mūsų mokytoja panelė Bleik?

— Aukų būna visokių,— atsakė Pakas.— Jei ne žmonės, tai arkliai arba galvijai, arba kiaulės, arba meteglinas... na, toks tirštas rausvas alus... Man aukojimai tai niekada nepatiko. Bet tie Senakuriai buvo užsispyrę stabai ir nebežinojo nė ko prasimanyti. Ir kas iš to išėjo? Net geriausiais laikais žmonės nenorėjo, kad juos kas aukotų; jie nenorėjo aukoti net savo arklių. Laikui bėgant jie paprasčiausiai atsimetė nuo tų dievų, tai jų šventyklų stogai įgriuvo, ir jie turėjo sprukti kas kur ir verstis kaip išmanydami. Jie ėmė šlaistytis tarp medžių, slėptis kapuose, aimanuoti naktimis. Jeigu aimanuodavo labai ilgai ir labai garsiai, tai kartais pasisekdavo išgąsdinti kokį bėdžių kaimietį, ir tas paaukodavo vištą ar palikdavo gniutulą sviesto. Prisimenu vieną tokią deivę, vardu Belisama. Tai ji pasidarė paprasčiausia šlapia vandens dvasia kažkur Lankašyre. Ir visokių tokių pažįstamų turėjau šimtus. Iš pradžių jie buvo dievai. Paskui buvo Kalnų Gyventojai, o galų gale išbėgiojo į kitas vietas, nes dėl šio ar dėl to Anglija jiems nebetiko. Tik vienas senovės dievas, kiek prisimenu, dorai ėmėsi darbo, nužengęs į šią žemę. Tai Vilandas[6], Dievų Kalvis — kaldavęs ietis ir kalavijus kažkokiems dievams, kurių vardus aš jau pamiršau. Jis, man regis, sakėsi esąs Skandinavijos dievo Toro[7] giminaitis.

— Toro iš „Asgardo karžygių“[8]? — paklausė Juna. Ji kaip tik buvo skaičiusi tą knygą.

— Tikriausiai,— atsakė Pakas.— Betgi kai atėjo blogi laikai,

jis nepradėjo elgetauti nei vogti. Jis dirbo, ir aš esu labai patenkintas, kad galėjau jam padaryti paslaugą.

— Papasakok, kaip ten buvo,— paprašė Denas.— Man labai įdomu pasiklausyti apie Senakurius.

Vaikai patogiau įsitaisė, kiekvienas įsikandęs žolės stiebelį. Pakas pasirėmė ant tvirtos alkūnės ir kalbėjo toliau:

— Reikia pagalvoti!.. Pirmą kartą Vilandą pamačiau vieną lapkričio popietę per baisią audrą ir krušą. Pevenzio slėnyje.

— Pevenzio? Čia kur už kalno? — Denas parodė į pietus.

— Taip. Bet tais laikais ten plytėjo vientisos pelkės iki pat Arklių tilto ir Haidinio. Aš buvau ant Švyturio kalno — tada jis buvo vadinamas Brunanburgu,— ir pamačiau blyškią liepsną, tokią, kaip degant šiaudams, tai nulipau žemyn pažiūrėti, kas ten dedasi. Kažkokie piratai, man regis, greičiausiai Peofno žmonės, slėnyje buvo padegę kaimą, o juodoje ilgoje trisdešimt dviejų irklų galeroje, ką tik ištrauktoje į krantą, pačiam prieky gulėjo Vilandas — didelė juoda medinė statula su gintaro karoliais ant kaklo. Spigino baisus šaltis. Nuo galeros denio kabojo varvekliai, irklai buvo aptraukti ledu, ir Vilando lūpos buvo apledėjusios. Kai mane išvydo, jis savo kalba pradėjo giedoti ilgą giesmę, kaip jis valdys Angliją ir kaip jo aukurų kvapas sklis visur nuo Linkolnšyro iki Vaito salos[9]. Bet man buvo nei šilta, nei šalta. Jau iki valios buvau prisižiūrėjęs tokių dievų, kurie gviešėsi Anglijos, bet nieko nepešė. Leidau jam viską išdainuoti, o kai jo vyrai sudegino kaimą, ėmiau ir pasakiau (nė pats nežinau, kaip man tas dingtelėjo į galvą): „Dievų kalvi, žinok, ateis diena, kai sutiksiu tave kur pakelėj pelnantis duoną iš savo amato".

— O ką pasakė Vilandas? — paklausė Juna.— Ar nesupyko?

— Jis pagavo plūstis ir vartyti akis, o aš nuėjau įspėti žmonių. Tačiau tą sykį piratai užkariavo mūsų šalį, ir Vilandas kelis šimtmečius buvo vyriausias dievas. Visur — nuo Linkolnšyro iki Vaito salos — buvo pristatyta jo šventyklų, kaip jis ir buvo sakęs, na o jau aukų aukų — tai gėda ir pagalvoti. Tiesa, reikia pasakyti, kad jis labiau mėgo, kai jam aukojo arklius, o ne žmones. Bet tai nesvarbu — aš juk žinojau, kad greitai jam teks nužengti žemėn, kaip ir kitiems Senakuriams. Daviau jam daugybę laiko — kone tūkstantį metų, o tada nuėjau į vieną jo šventyklą netoli Andoverio pažiūrėti, kaip jis gyvuoja. Ten buvo altorius su jo statula, buvo susirinkę jo žyniai, taip pat maldininkai, ir visi atrodė patenkinti, išskyrus patį Vilandą ir jo žynius. Senovėje tai maldininkai būdavo pilni baimės ir nusira-

mindavo tik tada, kai žyniai išsirinkdavo auką; ir judu, jais dėti, būtumėt bijoję. Kai prasidėjo pamaldos, vienas žynys išpuolė į priekį, pasičiupo kokį žmogų, nutempė jį prie altoriaus ir neva trinktelėjo jam per galvą nedideliu paauksuotu kirvuku, o tas žmogus pargriuvo žemėn ir apsimetė negyvu. Tada visi sušuko: „Auka Vilandui! Auka Vilandui!"

— O žmogus iš tikrųjų buvo gyvas? — paklausė Juna.

— Gyvutėlis. Viskas buvo žaidžiama kaip su lėlėmis. Paskui jie atvedė puikų baltą žirgą, žynys nupjovė kelis šerius jam nuo karčių ir uodegos ir sudegino ant aukuro, šaukdamas „Auka!" Ir tai reiškė, kad žmogus ir žirgas paaukoti. Pro dūmus aš pamačiau vargšo Vilando veidą ir negalėjau ištverti nesusijuokęs. Jis atrodė toks pasipiktinęs ir toks išalkęs,— juk nieko daugiau negavo alkiui numalšinti, vien bjaurią degančių plaukų smarvę. Tikras žaidimas!

— Tuo tarpu nusprendžiau nieko jam nesakyti (būtų buvę nepadoru), o kitą sykį, kai nuėjau į Andoverį po kelių šimtų metų, neberadau nei paties Vilando, nei jo šventyklos,— ten stovėjo krikščionių bažnyčia, ir ją valdė vyskupas. Niekas iš Kalnų Gyventojų nieko apie Vilandą nežinojo, ir aš pamaniau, kad jis bus išėjęs iš Anglijos.

Pakas apsivertė ant kito šono, pasikišo alkūnę po galva ir ilgai mąstė.

— Taigi,— galiausiai pasakė.— Po kelerių metų, man regis, prieš kokius metus ar dvejus iki užkariavimo[10], aš vėl sugrįžau čia į Puko kalną ir vieną vakarą išgirdau senuką Hobdeną minint Vilando brastą.

— Bet senajam mūsų sodininkui Hobdenui dar tik septyniasdešimt dveji metai, jeigu apie jį kalbi. Jis pats man sakė,— tarė Denas.— Jis mūsų geras bičiulis.

— Teisybė,— patvirtino Pakas.— Bet aš kalbu apie senojo Hobdeno devintą proprosenelį. Jis buvo laisvas žmogus ir šiose apylinkėse degė anglį. Jo šeimyną, tėvus ir sūnus, aš pažįstu jau taip seniai, kad kartais net susimaišau. Mano Hobdenas buvo vardu Hobas iš Deno ir gyveno prie Kalvės. Tai va, vos išgirdęs apie Vilandą, aš, aišku, pastačiau ausis ir per mišką nuskuodžiau prie brastos, va ten už Šlapgirio.

Jis kryptelėjo galvą vakarų pusėn, kur susiaurėjusį slėnį iš vienos pusės supo miškais apaugę kalnai, o iš kitos — apyniais apsiraizgę skardžiai.

— Tai juk ten Vilingfordo tiltas,— pasakė Juna.— Mes dažnai ten einam pasivaikščioti. Ten gyvena tulžys.

— Tada, brangute, ten buvo Vilando brasta. Į ją ėjo kelias iš Švyturio, kur kalno viršūnėje, ir toks blogas, net baisu, o kalno šlaitai buvo nuaugę tankiais ąžuolynais, kuriuose gyveno elniai. Bet Vilando ten nebuvo matyti nė ženklo, tačiau netrukus pro medžius paregėjau storą seną kaimietį, jojantį nuo Švyturio. Jo arklys buvo molyje pametęs pasagą, tai kaimietis, prijojęs brastą, nulipo žemėn, išsiėmė iš kapšio pensą, padėjo ant akmens, pririšo arklį prie ąžuolo ir pašaukė: „Kalvi, Kalvi, čia tau yra darbo!" Tada atsisėdo ant žemės ir užmigo. Tik pagalvokit, kaip aš pasijutau, kai iš už ąžuolo atsargiai išėjo senas sulinkęs žilabarzdis kalvis odine prijuoste ir pradėjo kaustyti arklį! Ten gi buvo Vilandas! Baisiai nustebęs prišokau prie jo ir surikau: „Ką, po galais, tu čia veiki žmonių žemėje, Vilandai?"

— Vargšas Vilandas,— atsiduso Juna.

— Jis nusibraukė nuo kaktos ilgus plaukus, ne iš karto mane pažino. Paskui pasakė: „Tu turėtum žinoti. Juk pats išpranašavai, Senakury. Aš kaustau arklius ir taip užsidirbu duoną. Aš dabar net nebe Vilandas,— pasakė.— Žmonės dabar mane vadina Pakelės Kalviu".

— Vargšelis,— tarė Denas.— O ką tu pasakei?

— O ką aš galėjau pasakyti? Laikydamas arklio koją ant skreito, jis pakėlė į mane akis ir šypsodamasis tarė: „Buvo metas, kai tokio kuino net kaipo aukos nebūčiau priėmęs, o dabar džiaugiuosi gavęs jį pakaustyti už pensą".— „Argi tu negali kaip nors grįžti į Valhalą[11] ar kur kitur, iš kur čion atėjai?" — paklausiau. „Deja, ne",— atsakė jis, grandydamas kanopą. Jis buvo baisiai sumanus prie arklių. Senasis kuinas net šnarpštė jam prie peties. „Tu tikriausiai prisimeni, kad tada, kai buvo mano dienos ir mano valia, aš nebuvau labai maloningas dievas. Ir dabar aš pasidaryčiau laisvas tik tada, kai koks žmogus man širdingai palinkėtų laimės".— „Tai šitas kaimietis,— pasakiau,— puikiausiai galės tau tą padaryti. Tu gi jam pakaustysi arklį, visas kojas".— „Taip,— atsakė jis,— ir mano pasagvinės laikys nuo vienos mėnulio pilnaties iki kitos. Tačiau kaimiečiai — tai kaĩp Vildo molis: neregėtai šalti ir žino tik traukti į save".

— Ir pamanykit — vos tiktai kaimietis pabudo ir pamatė, kad arklys pakaustytas, tai užsėdo ir nujojo, nė ačiū nepasakęs! Aš taip supykau, palauk, manau sau, pamokysiu aš tave, nenaudėli, manda-

gumo, tai apgręžiau jo arklį ir nuvedžiau visas tris mylias atgal iki pat Švyturio.

— Ar tu buvai nematomas? — paklausė Juna.

Pakas rimtai linktelėjo.

— Švyturys tais laikais visada būdavo parengtas — galėjai tuoj pat uždegti žiburį, jei, sakysim, prancūzai būtų pradėję lipti Pevenzy iš laivų. Na, aš ir ėmiau vesti arklį aplinkui Švyturį, vedžiau ir vedžiau tą visą ilgą ir tylią vasaros naktį. Kaimietis manė, kad jį kas užkerėjo,— taip, žinoma, ir buvo,— ir pradėjo melstis ir šaukti. Bet aš neėmiau į galvą! Aš juk ne prastesnis krikščionis už jį — kas man jo maldos ar šauksmai? Apie ketvirtą valandą ryto ant kelio pasirodė jaunas novicijus iš vienuolyno, kuris stovėjo ant Švyturio kalno.

— O kas yra „novicijus"? — paklausė Denas.

— Šiaip novicijus — tai žmogus, kuris greitai bus vienuolis, tačiau tais laikais žmonės leisdavo savo sūnus į vienuolyną mokytis kaip į mokyklą. Tas jaunikaitis kas metai po kelis mėnesius išbūdavo viename Prancūzijos vienuolyne, o tuo tarpu buvo bebaigiąs mokslus šiame vienuolyne, netoli namų. Jo vardas buvo Hju, ir tą rytą jis taip anksti ėjo žuvauti. Visas tas slėnis buvo jų šeimos. Išgirdęs kaimietį šaukiant, jis paklausė, kas nutikę. Senis pradėjo jam sekti nebūtą pasaką apie fėjas, elfus ir raganas, bet aš tai gerai žinojau, kad per visą naktį jis nieko tokio neregėjo, nebent kelis triušius ir ruduosius elnius. (Kalnų Gyventojai tai lygu ūdros: pasirodo tik tada, kai užsinori.) Tačiau novicijus buvo nekvailas. Pažiūrėjo arkliui į kojas ir pamatė, kad jis pakaustytas taip, kaip moka vien Vilandas. (Vilandas savotiškai pakreipdavo pasagvinių galvutes, ir tokį kaustymą žmonės vadino „Kalvio plakiu".)

„Hm,— tarė novicijus,— kur pats pasikaustei arklį?" Kaimietis iš pradžių nieku gyvu nenorėjo sakyti, nes žinojo, kad dvasininkai nemėgsta, kai žmonės susideda su Senakuriais. Galų gale prisipažino, kad arklį pakaustęs Kalvis. „Kiek jam sumokėjai?" — paklausė novicijus. „Pensą",— nukabinęs nosį, burbtelėjo kaimietis. „Krikščionis būtų daugiau užsiprašęs,— tarė novicijus.— Na, tai gal bent „ačiū" pridėjai?" — „Ne,— tarė kaimietis.— Juk Kalvis — pagonis".— „Pagonis ar nepagonis — visai nesvarbu,— pasakė novicijus.— Jis tau padėjo, o jei priėmei kito pagalbą, turi ir padėkoti".— „Ką? — šūktelėjo kaimietis. Jis buvo įtūžęs, nes aš visą laiką vedžiojau arklį ratu.— Ką čia šneki, geltonsnapi akiplėša? — pakartojo jis.— Tavo galva, aš turėčiau pasakyti ačiū pačiam velniui, jeigu jis man kartais

padėtų?“ — „Liaukis čia sukęs aplinkui ir su manim ginčijęsis,— pasakė novicijus.— Grįžk atgal prie brastos ir padėkok Kalviui, o jei ne — bus blogai“.

— Na, ir kaimietis gavo joti atgal. Aš vedžiau arklį, nors juodu manęs nematė, o novicijus ėjo šalia, užsidėjęs meškerę ant peties nelyginant ietį, jo abito padurkai braukė per žvilgančią rasą. Kai vėl priėjom brastą,— tada buvo apie penktą valandą ir tarp ąžuolų dar laikėsi migla,— kaimietis užsispyrė, kad nedėkos, ir baigta. Dar pasakė pasiskųsiąs abatui, kad novicijus norįs priversti jį garbinti pagonių dievus. Tada novicijus Hju nebeteko kantrybės. Riktelėjęs: „Na, palauk!“ stvėrė kaimietį už drūtos kojos, išvertė iš balno ir, tam nespėjus atsistoti, nučiupo už sprando ir ėmė purtyti lyg kokią žiurkę, kol kaimietis nebeiškentęs suniurnėjo: „Ačiū, Pakelės Kalvi“.

— Ar Vilandas tai matė? — paklausė Denas.

— O taip, ir kai tas senis nudribo žemėn, Vilandas net sušuko savo seną karo šūkį. Jis buvo labai patenkintas. O novicijus pasisuko į ąžuolą ir pasakė: „Ei, Dievų Kalvi, man gėda dėl to storžievio. Tačiau už visa tai, ką maloningai ir iš širdies padarei jam ir kitiems žmonėms, aš tau dėkoju ir linkiu laimės“. Tada pasiėmė nuo žemės meškerę, kuri dabar atrodė dar panašesnė į ilgą ietį, ir nužygiavo į jūsų slėnį.

— O ką darė vargšas Vilandas? — paklausė Juna.

— Jis ėmė juoktis ir šūkauti iš džiaugsmo, nes dabar pagaliau buvo išvaduotas ir galėjo eiti kur panorėjęs. Bet jis buvo garbingas Senakurys. Jis gyveno iš savo darbo ir išeidamas norėjo niekam nelikti skolingas. „Aš padovanosiu tam novicijui dovaną,— pasakė jis.— Tokią dovaną, kuri jam padės, kur tik jis bus šiame pasaulyje, o paskui padės ir Anglijai. Įpūsk man žaizdrą, Senakury, o aš išsirinksiu geležį — čia bus paskutinis mano padirbys“. Ir jis nukalė kalaviją, tamsiai pilką, išvingiuotą kalaviją, o aš vis pūčiau žaizdrą, kol jis kalė. Prisiekiu Ąžuolu, Uosiu ir Gudobele, kad Vilandas — tikras Dievų Kalvis! Užgrūdino tą kalaviją du kartus tekančiame vandeny, o trečią kartą — vakaro rasose, tada padėjo jį mėnesienoj ir sukalbėjo runas, tokius burtažodžius, o Pranašystės runas išrėžė ant kalavijo. „Senakury,— pasakė jis man, braukdamasis prakaitą nuo kaktos,— šis kalavijas yra švytriausias iš visų Vilando nukaltųjų. Net tas, kuris juo naudosis, nemokės jo gerumo įvertinti. Einam į vienuolyną“.

Mudu nuėjom į vienuolių miegamąjį, suradom, kur gulėjo novicijus, ir Vilandas įdavė kalaviją jam į ranką; prisimenu, kaip jauni-

kaitis jį per miegus suspaudė. Tada Vilandas įėjo į koplyčią, kiek drįsdamas toliau nuo durų, ir numetė visus arklių kaustymo įnagius — kūjį, reples, brūžeklius,— norėdamas parodyti, kad daugiau jų niekada nebeims į rankas. Jie sužvangėjo, tarsi būtų žemėn nukritę šarvai, ir į koplyčią prigužėjo apsimiegojusių vienuolių, pamaniusių, kad vienuolyną užpuolė prancūzai. Pirmasis įbėgo novicijus, mosuodamas naujuoju kalaviju ir šaukdamas saksų kovos šūkius. Pamatę kalvio įnagius, visi apstulbo, stovėjo nesusigaudydami, kol novicijus pasiprašė žodžio ir apsakė viską: ką padaręs kaimiečiui ir ką pasakęs Kalviui ir kad jo lovoje atsidūręs nuostabusis kalavijas su išraižytomis runomis, nors miegamajame degusi šviesa.

Abatas iš pradžių pakraipė galvą, o paskui nusijuokė ir pasakė novicijui: „Sūnau Hju, ir be to pagonių dievo ženklų man buvo aišku, kad iš tavęs vienuolio nebus. Gavai tą kalaviją, tai turėk jį ir nešiok, ir būk toksai kilniaširdis, koks esi stiprus ir mandagus. O tuos Kalvio įnagius mes pakabinsime prieš altorių,— pasakė jis,— nes Dievų Kalvis, nesvarbu, kokio jo būta senovėje, dabar dorai pelnėsi duoną ir davė dovanų motinai bažnyčiai“.

Tada jie vėl nuėjo miegoti, tik novicijus pasiliko ir atsisėdęs kieme žaidė su kalaviju.

Prie arklidžių Vilandas pasakė man: „Lik sveikas, Senakury, tu turi teisę likti. Tu matei, kaip atėjau į Angliją, ir matai, kaip išeinu. Lik sveikas“.

Sulig tais žodžiais jis nužygiavo pakalnėn ir pasuko pro Didžiųjų Miškų kampą į tą pačią vietą, kur pirmą kartą buvo išlipęs į krantą... Aš dar kiek girdėjau, kaip jis ėjo per tankumyną Arklių tilto linkui, o paskui viskas nutilo. Taip ir išėjo. Ir aš tai mačiau.

Abu vaikai giliai atsidūsėjo.

— O kas toliau nutiko novicijui Hju? — paklausė Juna.

— Ir jo kalavijui? — pridūrė Denas.

Pakas pasižiūrėjo į pievą, ramiai plytinčią vėsioje Puko kalno paunksmėje. Šalimais, šienaujamoj lankoj, džyrino griežlė, upelyje pradėjo šokinėti maži upėtakiai. Nuo alksnių kilsuodamas atskrido didelis baltas drugelis ir ėmė pleventi vaikams aplink galvas, nuo upelio pradėjo kilti vos matomas rūkas.

— Ar tikrai norite sužinoti? — paklausė Pakas.

— Taip! — sušuko vaikai.— Baisiai!

— Gerai. Aš jums pažadėjau, kad pamatysit tai, ką pamatysit, ir išgirsit tai, ką išgirsit, nors tai bus atsitikę ir prieš tris tūkstančius

metų. Tačiau dabar man atrodo, kad jeigu tuoj nepareisit namo, namiškiai pradės jūsų ieškoti. Aš su jumis eisiu drauge iki pat kiemo vartų.

— O ar tu čia būsi, kai mes ateisim kitą kartą? — paklausė jie.

— Žinoma, žinoma. Juk aš čia būnu visą laiką,— atsakė Pakas.— Lukterkit dar truputį.

Jis padavė vaikams po tris lapus — po vieną Ąžuolo, po vieną Uosio ir po vieną Gudobelės.

— Pakramtykit,— pasakė.— Antraip galit namie pradėti pasakot, ką matėt ir ką girdėjot, o tada, kiek pažįstu žmones, jums pakvies gydytoją. Kramtykit!

Vaikai pradėjo rimtai kramtyti lapus ir nė nepajuto, kai eidami petys petin priartėjo prie vartų. Jų tėtė rymojo ant jų pasirėmęs.

— Na, kaip sekėsi vaidinti? — paklausė jis.

— O, puikiai,— atsakė Denas.— Tik paskui, man rodos, mes užmigom. Buvo taip karšta ir ramu. Ar prisimeni, Juna?

Juna papurtė galvą ir nieko neatsakė.

— Aišku,— tarė tėtė.

Vėlų vakarą namo Kilmenė pargrįžo,
Buvo ten, o kur — nežino,
Matė tą, o ką — nežino.

Bet ko gi tu visą laiką kramtai lapus, dukrele? Skanu?

— Ne. Kažkam reikėjo, tik negaliu prisiminti kam,— atsakė Juna.

Ir nė vienas negalėjo prisiminti, kol...

SODININKAS

Šis kapas paskirtas aklinas
Lig teismo dienos paskutinės,
Bet pažvelgė Dievas ir akmenį
Nuritino nuo krūtinės.

Tik kartą per daugelį metų,
Tik valandai vienai prieš rytą
Jo angelas ašaras matė
*Ir akmenį sunkų nurito.**

Kiekvienas žmogus miestelyje žinojo, kad Helina Tarel atliko savo pareigą visuomenei ne mažiau garbingai, kaip ir savo vienintelio brolio nelaimingam vaikeliui. Kaimui taip pat nebuvo naujiena, kad Džordžas Tarelis nuo pat jaunumės teikė šeimai vienus nemalonumus, tad niekas nė nesistebėjo sužinoję, jog po daugelio jam sudarytų ir nepasinaudotų galimybių pradėti gyvenimą iš naujo, dirbdamas Indijoje policijos inspektoriumi, jis susipainiojo su atsistatydinusio nereguliariosios kariuomenės karininko dukra ir pasimirė, nukritęs nuo arklio kelios savaitės prieš vaikelio gimimą. Dievo malonė, kad Džordžo tėvas ir motina abu jau buvo mirę. Ir Helina, jau trisdešimt penkerių metų ir turinti nepriklausomą padėtį, puikiausiai galėjo nusiplauti rankas dėl šio gėdingo reikalo, bet ji labai kilniadvasiškai prisiėmė atsakomybę, nors pati tuo metu buvo susirgusi plaučių liga, dėl kurios turėjo išvažiuoti pagyventi į Pietų Prancūziją. Ji pasirūpino, kad vaikas su aukle parplauktų laivu iš Bombėjaus, sutiko juos Marselyje, išslaugė kūdikį šiam gavus vaikų dizenteriją per nerūpestingumą auklės, kurią dėl to turėjo atleisti, ir pagaliau, sulysusi ir pavargusi, bet džiaugdamasi savo laimėjimu, vėlų rudenį parsivežė berniuką, visiškai pasveikusį, į savo namus Hempšyre.

Šios istorijos smulkmenos buvo visiems žinomos, nes Helina neturėjo paslapčių, mat laikėsi nuomonės, kad slepiami skandalai tik dar labiau apauga gandais. Ji pripažino Džordžą savo šeimos balta varna, bet juk būtų buvę daug blogiau, jeigu motina nebūtų atsisakiusi teisių į kūdikį. Laimė, tos klasės žmonės, atrodo, bet ką

* Vertė H. Bakanas.

padarytų dėl pinigų, o kadangi Džordžas visada šaukdavosi Helinos savo bėdų ištiktas, tad jai atrodė teisingiausia — čia ir draugai pritarė,— nutraukti bet kokius ryšius su ta karininko šeima ir suteikti vaikui visokių privalumų. Pirmas žingsnis buvo krikštas, kurį suteikdamas pastorius davė jam Maiklo vardą. Kiek ji save prisimenanti, niekada nebuvusi didelė vaikų mėgėja, bet visados mylėjusi savo brolį, nepaisydama visų jo krečiamų šunybių, o Maiklas, kaip jai atrodė, buvo paveldėjęs savo tėvo burną iki paskutinio bruoželio, ir tai jau šis tas.

Iš tikrųjų Maiklas buvo paveldėjęs Tarelių kaktą — plačią, žemą, gražios formos, su platoku tarpuakiu. Burna buvo gražesnė negu kitų šios šeimos žmonių. Bet Helina, kuri nepripažino nieko gero iš motinos pusės, dievažijosi, kad vaikas kaip iš akies trauktas Tarelis, ir kadangi nebuvo kam paprieštarauti, tuo panašumas ir liko įrodytas.

Po kelerių metų Maiklas jau taip tvirtai buvo įaugęs į šeimą, kaip ir pati Helina,— bebaimis, mąslus ir pakankamai gražios išvaizdos. Šešerių metų būdamas, jis panoro sužinoti, kodėl negali vadinti jos mamyte, kaip kiti vaikai vadina savo mamas. Ji paaiškino esanti jam tiktai tetutė, o tetos — tai ne visai tas pats, kas mamos, bet jeigu jam taip patinka, galįs ją vadinti mamyte, kai juodu atsisveikina nakčiai.

Maiklas labai ištikimai laikė tą juodviejų paslaptį, bet Helina, kaip buvo pratusi, viską papasakojo draugams, ir kai Maiklas išgirdo, baisiai ant jos įniršo.

— Kodėl tu pasakei? Kodėl pasakei? — išsprūdo jam pykčio priepuoliui praeinant.

— Todėl, kad visada geriausia sakyti teisybę,— atsakė Helina, apkabinusi viena ranka nuo raudos krūpčiojančią jo nugarytę.

— Kai teisybė negraži, tai ir ne geriausia.

— Argi, brangusis?

— Ne, ne, ne geriausia... ir dabar...— Helina pajuto, kaip įsitempė mažas kūnelis,— dabar, kai tu pasakei, aš daugiau nebevadinsiu tavęs mamyte nė atsisveikindamas nakčiai.

— Tai tu būsi man negeras,-- švelniai pasakė Helina.

— Ir tegul, ir tegul! Tu man padarei skaudumą, ir aš tau dabar darysiu. Aš tave skaudinsiu, kol tiktai numirsiu.

— Ak, nekalbėk taip, nekalbėk, brangusis. Tu pats nežinai, ką sakai.

— Žinau! Ir kai numirsiu, tai dar labiau skaudinsiu!

— Ačiū dievui, aš mirsiu anksčiau už tave, vaikuti...

— Ema sako, kad niekas nežino savo likimo (Maiklas kalbėjo apie senyvą, plokščiaveidę Helinos tarnaitę). Daugybė mažų berniukų miršta. Ir aš mirsiu. Ir bus tau!

Helinai net kvapą užgniaužė, ji skubiai nuėjo prie durų, tačiau tuoj vėl sugrįžo, išgirdusi gailų „Mamyte! Mamyte!" Ir abudu drauge paverkė.

Kai Maiklas buvo jau dešimties metų ir du trimestrus pasimokęs pradinėje mokykloje, kažkas jam pakišo mintį, kad jo civilinė būklė nėra visai normali. Jis užsipuolė Heliną klausinėti, ir su šeimai būdingu tiesumu atmetė jos išsisukinėjimus.

— Netikiu nė vienu tavo žodžiu,— linksmai pasakė jis galiausiai.— Žmonės taip nekalbėtų, jeigu mano tėvai būtų susituokę. Bet nesisielok, tetute. Skaičiau ir viską žinau apie tokius kaip aš Anglijos istorijoje ir Šekspyro raštuose. Pavyzdžiui, toks buvo Vilhelmas Užkariautojas ir... daug daug kitų, ir paskui jie visi pasidarė įžymūs žmonės. Ar tau labai nemalonu, kad aš toks?

— Tarytum dėl to aš turėčiau tave mažiau mylėti...— pradėjo jinai.

— Gerai. Daugiau apie tai nekalbėsime, jeigu tu net verki.

Ir niekad jis daugiau apie savo šeimą neužsiminė sąmoningai, tiktai po poros metų, kai sugebėjo per atostogas susirgti tymais ir temperatūra pakilo iki keturiasdešimt vieno laipsnio, klejodamas jis apie tai ir tešnibždėjo, kol Helinos balsas, įsiskverbęs į karščiuojančio berniuko sąmonę, užtikrino jį, kad nėra tokio dalyko žemėje nei kur kitur, kas galėtų juodu perskirti.

Vidurinės mokyklos trimestrai ir nuostabios Kalėdų, Velykų ir vasaros atostogos bėgo vienas paskui kitą, įvairūs ir nepakartojami kaip brangakmenių vėrinys, ir kaip brangakmenius Helina juos saugojo. Deramu laiku Maiklas įgavo savo interesų, jie sužydėdavo, pernokdavo ir juos pakeisdavo kiti; tiktai meilė tetai buvo pastovi ir vis stiprėjo. Helina atsiliepė į jo meilę gražiausiais jausmais ir viskuo, ką galėjo ir turėjo — tiek patarimais, tiek pinigais, ir kadangi Maiklui proto nereikėjo skolintis, jis buvo jau prie slenksčio daug žadančios karjeros, kai užėjo karas.

Spalio mėnesį jis turėjo stoti studijuoti į Oksfordo universitetą su stipendija. Rugpjūčio pabaigoje pasikėlė drauge su kitais uždaros

vidurinės mokyklos berniukais pulti masinėn savižudybėn į pirmąsias fronto linijas, bet kapitonas Karinio parengimo centre, kuriame jis jau prieš metus buvo gavęs seržanto laipsnį, sukliudė tai padaryti ir nukreipė jį į parengiamąjį batalioną, tokį naują, kad pusė tenykščių karių nešiojo dar senąją raudoną uniformą, o kita pusė brandino meningito bacilas, gyvendami drėgnose, perpildytose palapinėse. Helina buvo priblokšta minties, kad tiesiai iš mokyklos suolo — į veikiančiąją armiją.

— Betgi mūsų šeimoje viskas ne taip,— nusijuokė Maiklas.

— Ar tiktai nenori pasakyti, kad visą laiką tikėjai ta sena istorija? — paklausė Helina (Ema, jos tarnaitė, jau septyneri metai buvo mirusi).— Aš tau daviau garbės žodį ir galiu vėl jį pakartoti, kad man tai nesvarbu. Visiškai nesvarbu.

— O, *tai* man niekad nerūpėjo ir nerūpi,— narsiai atsakė jis.— Aš tik norėjau pasakyti, kad būčiau turėjęs eiti į frontą anksčiau, jeigu būčiau stojęs be pasirengimo, kaip mano senelis.

— Nekalbėk niekų! Gal bijai, kad tas karas per greitai nepasibaigtų?

— Nebus tos laimės. Pati žinai, ką žada Kičeneris[1].

— Taip, bet mano bankininkas praeitą pirmadienį man sakė, kad visa tai tikriausiai netruks ilgiau kaip iki Kalėdų — dėl finansinių priežasčių.

— Gerai būtų. Bet mūsų pulkininkas, o jis ne koks atsarginis, mano tai būsiant ilgą istoriją.

Maiklo batalionui pasisekė: laimingo atsitiktinumo dėka — ta proga jie visi net po kelis kartus gavo trumpų atostogų,— jam buvo pavesta saugoti pakrantę sekliuose apkasuose Norfolke; iš tenai buvo pasiųstas stebėti škotų įlankos žiočių ir galiausiai dar daugelį savaičių buvo penimas nepagrįstais gandais apie tolimą tarnybos vietą. Bet tą pačią dieną, kai Maiklas turėjo susitikti su Helina net keturioms valandoms geležinkelio mazgo atšakoje, batalionas staiga gavo įsakymą papildyti dalinius, patyrusius didelių nuostolių prie Lu[2], ir Maiklas vos suspėjo jai išsiųsti atsisveikinimo telegramą.

Prancūzijoje batalioną vėl lydėjo sėkmė. Jie buvo dislokuoti netoli Saliento, kur pagyveno ramiai, atsipalaidavę, kol vyko kautynės prie Somės upės, džiaugėsi taika, būdami Armantjero ir Laventi frontuose, kai tas mūšis prasidėjo. Patyręs, kad batalionas moka ginti savo flangus ir gerai apsikasti, gudrusis kariuomenės vadas

vogte išvogė batalioną iš divizijos, kuriai šis priklausė, tuo pretekstu, kad reikia nutiesti telegrafus, ir savo nuožiūra panaudojo mūšyje prie Ipro.

Po mėnesio, kaip tiktai Maiklui parašius Helinai, kad jie nieko ypatingo neveikią, todėl nėra ko dėl jo ir nerimauti, sviedinio skeveldra, atlėkusi iš ūkanotos prietemos, pakirto jį vietoje. Kitas sviedinys pakėlė į orą daržinės sienos pamatus ir taip gražiai jais užklojo žuvusiojo kūną, kad gal tiktai ekspertas būtų įspėjęs, jog čia kažkas negera atsitiko.

Iki to laiko miestelis jau buvo įgavęs karo patirties ir anglų papročiu susikūręs net naujienų sutikimo ritualą. Padavusi savo septynmetei dukrai oficialią telegramą, kad nuneštų panelei Tarel, paštininkė tarė pastoriaus sodininkui: „Atėjo panelės Tarel eilė“. Jis atsakė, galvodamas apie savo sūnų: „Ką padarysi, nors ilgiau pagyveno nei kiti“. Mergaitė atėjo prie durų balsu verkdama, nes ponaitis Maiklas buvo geras ir vis duodavo jai saldainių. Helina netrukus pasijuto labai rūpestingai nuleidinėjanti ant langų tamsias užuolaidas vieną po kitos ir labai rimtai kiekvienai aiškinanti: „Dingęs be žinios“ visada reiškia „žuvęs“. Ir jinai įsijungė į liūdną procesiją, kurioje turėjo pereiti neišvengiamą seką nenaudingų emocijų. Pastorius, žinoma, ragino neprarasti vilties ir pranašavo, jog netrukus gausianti žinią iš belaisvių stovyklos. Draugai pasakojo visai panašius į teisybę atsitikimus, tiktai šie nutikdavo kitoms moterims: po daugelio mėnesių tylos jų dingusieji stebuklingai sugrįždavo. Dar kiti žmonės įkalbinėjo užmegzti ryšį su patikimaisiais sekretoriais organizacijų, kurios susisiektų su geranoriškais neutraliais trečiaisiais, o šie — gautų žinių iš tų barbarų slapčiausių stovyklų komendantų. Helina viską darė, rašė, kas tiktai ką patarė, rašė ir pasirašinėjo, kas tik jai buvo pasiūloma.

Kartą per vienas trumpas savo atostogas parvažiavęs iš kariuomenės Maiklas buvo nuvedęs ją į ginklų fabriką, kur jinai pamatė, kaip iš geležies luito per įvairias operacijas pagaminamas sviedinys. Tada jai dingtelėjo, kad nelemtasis gaminamas daiktas neturi nė sekundės ramybės, ir dabar, ruošdama visokius dokumentus, ji tarė sau: „Iš manęs gaminama artimiausia žuvusiojo giminaitė“.

Po tam tikro laiko, kai jau visos organizacijos giliai arba nuoširdžiai apgailėjo, kad negali atsekti jokių pėdsakų ir taip toliau,

jinai nuleido rankas, ir visi jausmai, išskyrus palengvėjimą, ištirpo palaimingame neveiklume. Maiklas mirė, ir jos pasaulis sustojo, jinai liko viena, to sustojimo priblokšta. Stovėjo nejudėdama, o pasaulis ėjo pirmyn, bet jai buvo nesvarbu — jos tatai nieku būdu nelietė. Dabar ji visai lengvai galėjo ištarti Maiklo vardą, kalbėdama su žmonėmis, ir deramai palenkti galvą, išgirdusi sumurmėtą deramą užuojautos žodį.

Kol jinai įsisąmonino tą palaimingą palengvėjimą, nepastebimai nuskambėjo pro šalį paliaubų varpai. Kitiems metams baigiantis, jinai jau buvo nugalėjusi fizinį pasibjaurėjimą gyvais sugrįžusiais jaunuoliais ir netgi galėjo paspausti jiems ranką ir beveik nuoširdžiai palinkėti laimės. Jai visiškai nebuvo įdomu karo pasekmės, tautos mastu ar asmeniškos, jinai gyveno kažkur be galo toli, tačiau ėjo ir sėdėjo įvairių pagalbos komitetų posėdžiuose ir reiškė tvirtą nuomonę — ji pati girdėjo save šnekančią — dėl to, kur turėtų būti miestelyje pastatytas karo aukų paminklas.

Ir tada jai, kaip artimiausiai giminaitei, atėjo oficialus pranešimas,— prie jo buvo pridėtas laiškas jai, rašytas pieštuku ir vos beįskaitomas, sidabrinis asmens tapatybės diskas ir laikrodis,— kad leitenanto Maiklo Tarelio kūnas rastas, atpažintas ir palaidotas Hagenzelio[3] Trečiosiose karių kapinėse, ir tvarkingai nurodyti eilės numeris ir kapo numeris eilėje.

Helina pasijuto vėl įtraukta į dar vieną gamybos operaciją ir nešte nunešta į pasaulį džiūgaujančių arba verkiančių giminaičių, dabar jau tvirtai žinančių, kad yra žemėje altorius, ant kurio jie gali sudėti savo meilę. Šie netruko jai nušviesti ir įvairiais tvarkaraščiais įrodyti, kaip nesunku nuvažiuoti ir pamatyti mylimojo kapą ir kaip menkai tas tesutrikdo įprastą gyvenimo ritmą.

— Juk kaip gerai,— sakė pastoriaus žmona,— kad jis žuvo čia, o ne kur nors Mesopotamijoje ar Galipolyje[4].

Kankindamasi, kad yra stumte stumiama į kažkokį antrinį gyvenimą, Helina perplaukė La Manšą ir tame kitame, sutrumpintų pavadinimų pasaulyje sužinojo, kad Hagenzelio Trečiąsias patogu pasiekti popietiniu traukiniu, kuris suderintas su rytmetiniu keltu, ir kad yra neblogas viešbutukas už nepilnų trijų kilometrų nuo paties Hagenzelio, kur galima visai patogiai pernakvoti ir rytą aplankyti savąjį kapą. Visa tai ji sužinojo iš Vyriausiojo prižiūrėtojo, gyvenančio lentų ir tolio pašiūrėje nuo žemės nušluoto miesto pakraštyje, kur vėjas sūkuriavo klinties dulkes ir nešiojo popiergalius.

— Beje,— pasitikslino jis.— Jūs tikrai žinote savo kapo numerį?

— Taip, ačiū,— atsakė Helina ir parodė jam eilės ir kapo numerius, kuriuos buvo atsispausdinusi mažyte Maiklo rašomąja mašinėle. Prižiūrėtojas jau ketino patikrinti juos iš savo daugelio knygų, tačiau tarp jų įsispraudė stambi lankašyrietė moteris, reikalaudama pasakyti, kur jinai galėtų rasti savo sūnų, buvusį ASC[5] kapralą. Tikra jo pavardė Andersonas,— kūkčiojo jinai,— bet būdamas iš garbingos šeimos, suprantama, užsirašė į kariuomenę Smito pavarde ir buvo nukautas Svetimgiry[6] pačioje penkioliktųjų metų pradžioje. Ji nežinanti jo numerio ir nežinanti, kurį vardą jis buvo užsirašęs prie slapyvardžio, bet Velykų savaitės pabaigoje jai baigiasi Kuko firmos bilieto galiojimo laikas, ir jeigu iki tol ji nerasianti savo vaikelio, tai išeisianti iš proto. Ir čia ji sukniubo Helinai ant krūtinės, laimė, prižiūrėtojo žmona tuojau išėjo iš mažo miegamojo už kontoros, ir jie visi trys šiaip taip įkėlė moteriškę į nedidelę lovelę.

— Su jomis tai ne naujiena,— pasakė prižiūrėtojo žmona, atrišdama nualpusiajai skrybėlaitės raištelį.— Vakar ji sakė, kad jis žuvęs Hugėje[7]. Ar jūs tikrai žinote savo kapo numerį? Tai labai svarbu.

— Taip taip, ačiū,— padėkojo Helina ir paskubėjo išeiti, kol moteriškė, paguldyta ant lovelės, nepradėjo vėl aimanuoti.

Atsigėrusi arbatos sausakimšame violetiniais ir mėlynais dryžiais išdažytame mediniame paviljone su išdidintu fasadu, ji dar giliau nugrimzdo į košmarą. Kai mokėjo sąskaitą, greta stovėjusi kūninga negražaus veido anglė, išgirdusi ją teiraujantis traukinio į Hagenzelį, pasisiūlė vykti drauge.

— Aš irgi važiuoju į Hagenzelį,— paaiškino ji.— Ne į Hagenzelio Trečiąsias, bet į tas, kur prie Cukraus fabriko, dabar vadinamas *La Rosière**. Jos kaip tiktai į pietus nuo Hagenzelio Trečiųjų. Ar jau turite kambarį viešbutyje?

— O taip, ačiū. Užsisakiau telegrafu.

— Tai gerai. Mat kartais viešbutis būna pilnutėlis, o kitąsyk visai laisvas — nė gyvos dvasios. Bet yra kambarių ir „Auksiniame Liūte" — tas viešbutis truputį į vakarus nuo Cukraus fabriko ir tikrai surenka daug klientų.

---

* Dorybinga mergaitė (*pranc.*).

— Man visa tai nežinoma. Aš čia pirmą kartą.

— Ak taip! O aš jau devintą po paliaubų. Tik ne savo reikalais, mano, ačiū dievui, niekas nežuvo, bet, kaip ir visi, turiu daug draugų, kuriuos ištiko ši nelaimė. Aš dažnai atvažiuoju, ir jiems tikrai ramiau, kai yra kas pažiūri jų kapus ir paskui papasakoja. Dar galima ir nufotografuoti, nuotraukas jiems parvežti. Aš turiu visą sąrašą tokių pavedimų.— Ji nervingai nusijuokė ir patapšnojo per petį persimestą „Kodak“ firmos fotoaparatą.— Ir šįkart turiu du ar tris pamatyti prie Cukraus fabriko ir daugybę kitose kapinėse aplinkui. Mano paslaugos, suprantate, jiems sutaupo kelionę, ir aš viską sutvarkau. Kai surenku pakankamai daug pavedimų į vienas kapines, kad apsimokėtų važiuoti, tai atvažiuoju ir juos atlieku. Žmonėms tai *tikra* paguoda.

— Gali būti,— atsakė Helina ir visa virpėdama įlipo į mažą traukinuką.

— Ne gali būti, o tikrai yra. Ar ne puiku, kad gavome vietas prie lango? Matyt, kad žmonėms tai paguoda, jeigu prašo už juos nuvažiuoti, ar ne taip? Aš turiu čia kokia dvylika ar penkiolika pavedimų.— Jinai vėl patapšnojo per savo „Kodaką“.— Šįvakar turiu visus išsirūšiuoti. Ak, užmiršau paklausti, kas jūsų žuvo?

— Brolio sūnus,— atsakė Helina.— Bet aš jį labai mylėjau.

— Ak taip! Aš kartais ir pagalvoju, ar jie žino, kad juos lankome? Kaip jums atrodo?

— O, nežinau, aš... aš nė galvoti nedrįstu apie tokius dalykus,— atsakė Helina, vos ne keldama rankas aukštyn, kad tik jos atsikratytų.

— Gal ir geriau negalvoti. Užtenka jau paties netekimo. Na tiek to, nebevarginsiu jūsų.

Helina buvo jai už tai dėkinga, bet kai jiedvi atvyko į viešbutį, ponia Skersvort (mat buvo jau susipažinusios) prisispyrė pietauti prie vieno stalo, o po pietų mažame bjauriame salonėlyje, pilname pašnibždomis kalbančių giminaičių, išpasakojo Helinai visus savo „pavedimus“ ir mirusiųjų biografijas, kurias žinojo, ir dar trumpai apibūdino artimiausius jų gimines. Helina kentė beveik iki pusės devynių, paskui pabėgo į savo kambarį.

Neilgai trukus į jos duris pabeldė ir įėjo ponia Skersvort; suspaudusi tarp rankų ji laikė prie krūtinės baisųjį sąrašą.

— Taip... aš... aš suprantu,— prabilo jinai.— Aš jums įkyrė-

jau, bet aš noriu jums kai ką pasakyti. Jūs... turbūt netekėjusi, ar ne? Todėl gal ne... Bet nesvarbu. Aš turiu kam nors pasisakyti. Negaliu ilgiau su ta paslaptimi gyventi.

— Bet kodėl...

Ponia Skersvort jau buvo uždariusi duris ir, atsirėmusi į jas, perdžiūvusiomis lūpomis bandė kažką pasakyti.

— Aš tuoj,— pralemeno jinai.— Jūs jau žinote apie tuos mano kapus, kur apačioj jums pasakojau, bet tai ne viskas. Jie tikrai man pavesti aplankyti. Bent jau daugumas iš jų.— Jos žvilgsnis bėgiojo po kambarį.— Kokie rėksmingi čia Belgijoje sienų apmušalai, ar jums neatrodo?.. Taip. Prisiekiu, kad tikrai lankau juos pavesta. Bet vienas iš jų, suprantate, jis... jis man brangesnis už viską pasaulyje. Ar suprantate?

Helina linktelėjo.

— Brangiausias pasaulyje. Bet, žinoma, jo neturėjo būti. Jis turėjo būti man niekas. O buvo viskas. Ir tebėra viskas. Todėl ir imuosi tų pavedimų. Tai va.

— Bet kodėl jūs tai sakote man? — beviltiškai paklausė Helina.

— Todėl, kad pavargau meluoti. Pavargau amžinai meluoti — kasdien, kasmet. Kai nemeluoju žodžiais, meluoju veiksmais, turiu visą laiką galvoti, kad neprasitarčiau. Jūs neįsivaizduojate, kaip sunku. Jis buvo man viskas pasaulyje, nors turėjo būti niekas,— vienintelis dalykas, vienintelis tikras dalykas, kas man atsitiko per visą mano gyvenimą, o aš turėjau apsimetinėti, kad jis man niekas. Aš turėjau pasverti kiekvieną žodį prieš sakydama ir vis galvoti, ką dar pameluoti, ir taip metai po metų.

— Kiek metų? — paklausė Helina.

— Šešeri metai ir keturi mėnesiai prieš ir dveji metai devyni mėnesiai po. Jau aštuonis kartus buvau atvažiavusi pas jį nuo to laiko. Rytoj bus devintas kartas, ir aš... aš nebegaliu eiti pas jį, kai niekas pasaulyje nežino. Noriu nors kam pasakyti teisybę, eidama pas jį. Ar suprantate? Dėl manęs tai nesvarbu. Aš ir jauna būdama meluodavau. Bet tai nesąžininga dėl jo. Todėl... todėl turėjau jums pasakyti. Nebegalėjau ilgiau kentėti nepasisakiusi. Ak, nebegalėjau.

Ji pakėlė sunertas rankas beveik iki lūpų, paskui staiga paleido jas, vis dar sunertas, žemiau liemens. Helina pasilenkė, suėmė jas ir, priglaudusi prie jų kaktą, sumurmėjo: „O brangioji! Mano brangioji!..“

Ponia Skersvort pasitraukė atbula, veidą jai išpylė dėmėmis.

— Viešpatie! — aiktelėjo ji.— Jūs manęs nepasmerkėte?

Helina negalėjo kalbėti, ir moteriškė išėjo, bet Helina dar ilgai neužmigo.

Kitą rytą ponia Skersvort anksti išėjo atlikti savo pavedimų, ir Helina viena nužingsniavo į Hagenzelio Trečiąsias. Kapinės buvo nebaigtos tvarkyti, jos plytėjo per kokias penkias ar šešias pėdas aukščiau kelio, kuris ėjo palei jas daugelį jardų. Per gilų griovį palei nebaigtą kapinių tvorą permesti rąstai atstojo tiltelius. Helina palipo kelis žemėje iškirstus, iš priekio lentomis sutvirtintus laiptelius, ir jai kvapą užgniaužė akimis apmetus priešais atsivėrusią plynę vienas prie kito sugrūstų kauburėlių. Ji nežinojo, kad Hagenzelio Trečiosiose guli jau dvidešimt vienas tūkstantis žuvusiųjų. Ji matė tik negailestingą jūrą juodų kryžių su pražambiai prikaltomis skardelėmis. Negalėjo įžiūrėti jokios tvarkos ar kokio išdėstymo toje jų daugybėje, tiktai sudžiūvusios piktžolės, aukštumo sulig juosmeniu, stvarstė ją už drabužių. Ji beviltiškai suko tai į dešinę, tai į kairę pusę, galvodama, pagal kokius ženklus galėtų surasti savąjį kapą. Tolumoje buvo matyti kažkokia balta juosta. Priėjusi pamatė, kad tai jau sutvarkytų kapų kvartalas, kokie du ar trys šimtai pastatytų paminklinių plokščių, prie kurių pasodinta gėlių ir dygo pasėta žalia šviežia žolė. Eilės buvo jau sunumeruotos, bet, pažiūrėjusi į savo lapelį, ji pamatė, kad ne čia turi ieškoti.

Prie vienos paminklų eilės klūpojo vyriškis — matyt, sodininkas[8] — ir sodino kažkokių augalų daigus į purią žemę. Ji priėjo prie jo, laikydama rankoje savo popierėlį. Jis atsistojo, jai prisiartinus, ir nepasisveikinęs, be jokių įžangų paklausė:

— Ko jūs ieškote?

— Leitenanto Tarelio, savo sūnėno,— atsakė Helina lėtai tardama žodžius, kaip jau buvo sakiusi šimtus kartų gyvenime.

Vyriškis pakėlė į ją akis ir pasižiūrėjo su begaline užuojauta, o paskui pasisuko nuo šviežiai pasėtos skaisčios žolės į juodus nuogus kryžius.

— Eikite su manim,— pasakė jis,— aš parodysiu, kur guli jūsų sūnus.

Išeidama iš kapinių, Helina dar kartą atsigręžė. Tolumoje matė. kaip vyriškis vėl pasilenkė prie savo sodinukų; ir ji nuėjo tolyn, pagalvojusi, kad jis tikriausiai sodininkas.

IŠTVERMĖS IR DIDVYRIŠKUMO MOKYTOJAI

Džozefo Konrado ir Radjardo Kiplingo kūryba susijusi su XIX a. pabaigoje Vakarų Europos literatūroje ėmusiu reikštis neoromantizmu. Neoromantizmas nebuvo savarankiška literatūros kryptis, savo idėjomis ir stiliumi jis artimas tiek XIX a. pradžios romantizmui, tiek ir realizmui bei simbolizmui. Neoromantikų kūryboje matoma reakcija prieš miesčioniško gyvenimo prozą bei natūralistams būdingą žmogaus biologizavimą. Bodėdamiesi pilka kasdienybe, neoromantikai, kaip ir jų pirmtakai romantikai, garbino herojiškumą, žygdarbį, spalvingą egzotiką, kelionių ir nuotykių žavesį. Tipiškas neoromantikų herojus — drąsus, riziką mėgstantis žmogus, nelinkęs į kompromisus su sąžine. Be abejonės, toks herojus buvo parankus kolonijinę ekspansiją vykdžiusioms valstybėms — Didžiajai Britanijai, Prancuzijai, Vokietijai. Todėl neretai neoromantikų veikalai būdavo panaudojami reakcinės ideologijos propagandai. Anglijoje neoromantizmo tendencijos buvo itin stiprios. Tačiau neoromantizmas idėjiniu požiūriu nebuvo vienalytė literatūros kryptis, jam priklausė ir kolonijinės politikos gynėjai, kaip Kiplingas, ir kolonijinių tautų laisvės šalininkai, kaip Robertas Luisas Stivensonas ir Džozefas Konradas. Anglų neoromantinis romanas žanriniu požiūriu reiškėsi keturiais pagrindiniais aspektais: nuotykių, istorinio, detektyvinio ir pasakų-alegorinio romano. Dažnai įvairios žanrinės formos susipina viename kūrinyje. Tai pasakytina apie Konrado ir Kiplingo romanus, apysakas bei apsakymus, kuriuose yra įvairių žanrų — avantiūrinio, detektyvinio, filosofinio ir socialinio-politinio — elementų. Anglų kritikai šiuos abu rašytojus paprastai priskiria „kolonijinei prozai" (colonial fiction), nes jų kūrinių veiksmas dažniausiai vyksta tuo metu Didžiajai Britanijai ir kitoms Vakarų valstybėms priklausiusiose Afrikos ir Azijos šalyse, juose nagrinėjamos Rytų ir Vakarų, skirtingų rasių santykių problemos.

Džozefas Konradas (Joseph Conrad, Teodoras Juzefas Konradas Koženiovskis, 1857—1924), lenkų bajoro Apolo Koženiovskio sūnus, gimė Ukrainoje, Berdyčeve. 1861 m. už konspiracinę veiklą Apolas Koženiov-

skis buvo įkalintas, o vėliau su visa šeima ištremtas į Vologdą. Meilė literatūrai (jis rašė eilėraščius ir dramas) lėmė sūnaus vardo parinkimą pagal jo mėgstamų Mickevičiaus poemų „Konradas Valenrodas“ ir „Vėlinės“ herojų vardus[1]. 1867 m., gavęs leidimą grįžti į gimtinę, Apolas su sūnumi (žmona mirė tremtyje) kurį laiką gyveno Lvove ir Krokuvoje. Mirus tėvui 1869 m., Konradą ima globoti motinos brolis Tadeušas Bobrovskis. 1874 m. būsimas rašytojas vyksta į Marselį ir pradeda dirbti junga laive. Taip realizuojama jo vaikystės svajonė tapti jūreiviu. 1886 m. jis gauna jūrų karininko laipsnį ir Anglijos pilietybę, dirba kapitonu laivyne, tuo pat metu bando jėgas literatūroje. Džonas Golsvortis, plaukęs laivu, kuriame dirbo Konradas, perskaitė jo pirmojo romano „Olmejerio kvailystė“ (išl. 1895) rankraštį ir paskatino jį rašyti toliau. Jis rašo nepriekaištingu anglų literatūrinės kalbos stiliumi, mokydamasis iš jį svetingai priėmusios šalies literatūros klasikų. Nuo 1894 m. Dž. Konradas atsisveikino su jūra, apsigyveno Anglijoje, kur ir mirė. Palaidotas Kenterberio kapinėse.

Dž. Konrado kūriniams būdinga jūros tematika leidžia juos priskirti ir vadinamajai marinistinei prozai. Ši tematika remiasi autoriaus asmenine patirtimi, įgyta dirbant prekybos laivyne. Vaizduojami nuotykiai ir įvykiai domina rašytoją kaip tam tikra situacija, žmogaus dvasinių ir fizinių išbandymų sąlyga. Rizika ir žygdarbis — tai matas, kuriuo jis matuoja asmenybės dvasines galias, pakeliamos ekstremalios įtampos laipsnį. Dominuojanti Dž. Konrado kūrybos tema — individo kova su gamtos stichija, priešiška, dažnai paslaptinga ir svetima aplinka. Jo vaizduojama gamta nuolat kinta, pereina iš vienos stadijos į kitą, stimuliuoja arba gniuždo žmogaus aktyvumą, provokuoja sprendimus. Jūros pasaulis diktuoja savitą etiką, kurioje nėra vietos kompromisams, o pasirinkimas įgauna lemtingą gyvenimo arba mirties vertę, moralinės vertybės apvalomos nuo įprastinių etiketo reikalavimų, pergalė apmokama kančių ir mirties kaina. Dž. Konrado etikos rigorizmo bei stoicizmo ištakų reikia ieškoti tiek jo šeimos riteriniuose idealuose, tiek ir anglų puritonų moralinėje tradicijoje. Pasaulyje, kuriame nėra vietos mitams ir iliuzijoms, žmogus turi pasikliauti vien tik savimi, ištikimybe savo vidiniam imperatyvui, kuris suprantamas kaip ištikimybė pareigai, atsakomybė prieš kitus. Pačiose sunkiausiose situacijose vienintelis galimas kelias — laikymasis elementarių ir paprastų garbės bei padorumo principų. Tai diktuoja jo kūryboje dominuojantį išdavystės ir lojalumo, ištikimybės sau ir nusižengimo vidinei nuostatai konfliktą. Jūreiviai Konradui buvo didvyriškumo pavyzdys, kuriuo Hemingvėjui vėliau tapo toreadorai ir laukinių žvėrių medžiotojai. Autobiografinė Dž. Konrado apysaka „Šešėlio linija“ laikoma jūreiviškos etikos katekizmu.

[1] Emperor of the Earth: Modes of Eccentric Vision. University of California Press.— Berkeley, Los Angeles, London, 1977.— P. 157—185. (Česlovo Milošo esė „Džozefo Konrado tėvas“.)

Moralinio stoicizmo idėja ryški apsakyme „Taifūnas". Jo herojus kapitonas Makviras vaizduojamas ekstremalios įtampos situacijoje, jis atsilaiko prieš stichiją, bet jo pergalė — tai pergalė be atpildo, kaip ir senojo žvejo Santjago Hemingvėjaus apysakoje „Senis ir jūra". Netgi tuomet, kai prakiuręs laivas turi jau, rodos, nuskęsti, kapitonas reikalauja laikytis drausmės, priešinasi netvarkai ir chaosui. Laivas Dž. Konrado kūryboje įgauna simbolinę prasmę, jis — mikrokosmas, kurio įstatymus diktuoja žmogaus ir jūros antagonizmas. Žmogaus laisvo pasirinkimo lemiamu momentu idėja artina Dž. Konradą su egzistencialistais. Parodydamas būtinybę kovoti iki galo netgi tuomet, kai kova beviltiška, jis iškelia mintis, kurios vėliau buvo suformuluotos Albero Kamiu esė „Sizifo mitas". Dž. Konrado filosofinėse pažiūrose galime atsekti paraleles su Šopenhaueriu, Nyče, Froidu, Jungu bei kitais XIX—XX a. mąstytojais. Atsakomybės už laisvai pasirinktą poelgį problema gvildenama lietuvių skaitytojui jau pažįstamame Dž. Konrado romane „Lordas Džimas", kurio herojus jaunas jūrininkas palieka skęstantį laivą su keleiviais, o vėliau pasmerkia save kankinančiam sąžinės teismui ir mirčiai. Nusikaltimo ir bausmės tema suartina Džimą su Dostojevskio Raskolnikovu. Bet ne tiktai ji sieja abu rašytojus. Tiek Dostojevskis, tiek ir Konradas suvokia žmogaus psichiką kaip sudėtingą ir dažnai racionaliai nepaaiškinamą mechanizmą. Tikrąjį atpildą už nusižengimą žmogiškumui nustato ne oficialus teismo nuosprendis, o individo sąžinė, jo paties kaltės suvokimas. Dž. Konrado proza parašyta moderniai literatūrai būdinga pasakojimo technika, paremta „požiūrio" principu, kurį XIX—XX a. riboje taip karštai ėmė propaguoti jo mokytojas, amerikiečių rašytojas Henris Džeimsas. Herojaus vidinė drama perteikiama ne tik per jo sąmonės prizmę, bet ir ją stebinčiųjų akimis. Šiandieną tokia technika itin paplitusi ir nieko nestebina, bet Dž. Konrado laikais ji kėlė daugelio pasipiktinimą, nes stabdė veiksmą, trukdė skaitytojui sekti intrigą. Rašytojas naudoja vadinamąjį netiesioginį pasakojimą (indirect narration), pradeda kulminacija, centrine situacija ir tik vėliau nurodo prieš ją vykusius įvykius, nuolatos grįždamas prie šio centrinio epizodo, pabrėždamas jo reikšmę, primindamas būtinybę atskleisti jo paslaptį. Pasakojimui savita ironiška distancija, leidžianti autoriui atsisakyti tiesioginių komentarų ir emociškai nuspalvintos intonacijos. Pasakotoju Dž. Konradas dažnai pasirenka vieną iš kūrinio veikėjų, kai kada — kelis, bet vienas iš pasakotojų išreiškia autoriui artimiausią nuomonę, atstovauja vadinamajai „centrinei sąmonei", savotiškai susumuojančiai įvairius požiūrius. Daugelio Dž. Konrado kūrinių pasakotojas yra kapitonas Marlou, kuris, kaip rašė autorius, „laikui bėgant jam tapo labai artimas, pats patikimiausias ir labiausiai suprantantis žmogus"[1]. Marlou sutinkame kūriniuose „Lordas Džimas", „Tamsos širdis",

---

[1] *Joseph Conrad.* Youth. London.—1922. Author's note.— P. VII.

„Jaunystė". Ryškiau negu bet kokiame kitame kūrinyje, „Jaunystėje" autorius Marlou lūpomis formuluoja jūreivių moralinį kodeksą. Kadaise išgyventas trumpas epizodas, kelionė į Bankoką, gaisras laive tampa jaunajam Marlou fizinių ir dvasinių jėgų išbandymu. Stebėdamas, kaip jūreiviai kovoja su ugnies ir jūros stichija, Marlou supranta, kad jie dirba ne klausydami įsakymo, ne dėl garbės ar užmokesčio, o todėl, kad turėjo savyje „kažką įgimto, subtilaus ir amžino". Jūreivių drąsoje jis įžvelgia tvirtybę, instinkto valdingumą. Kai po varginančios kelionės valtimi jis užmiega, o po to atmerkęs akis pamato prieplaukoje stovinčių žmonių rudus, bronzinius, geltonus veidus, margą minią sustingusių palmių fone, jis suvokia išvydęs Rytus — senovės navigatorių šalį, „tokią seną, paslaptingą, tviskančią ir niūrią, gyvą ir nekintamą, pilną pavojų ir pažadų". Visi Rytai, rodos, telpa šioje Marlou jaunystės vizijoje. Tai gražiausia jo gyvenimo akimirka, pilna neapsakomos jėgos, romantikos, kerų. „Lorde Džime" Marlou apimtas abejonių, prieštaravimų, čia jis jaunas, entuziastingas, bet pabaigoje jo romantinė ekstazė prislopinama apgailestavimų, kad visa tai jau praeityje. Autorius atkuria autentišką aplinką, kurioje Marlou pasakoja savo prisiminimus, laiko distancija suteikia jiems dar didesnio žavesio. Nors dabar Marlou, kaip ir jo klausytojai, materialiai viskuo apsirūpinęs, praleisti jūroje metai, kuomet jis patyrė tiek skaudžių smūgių, dabar atrodo gražiausias jo gyvenimo laikas. „Jaunystėje" užčiuopiami visos Konrado kūrybos leitmotyvai — dvasinių ir fizinių jėgų išbandymo, Rytų ir Vakarų santykio, laivo ir įgulos, kaip žmonių bendruomenės, modelio.

Vakarų pasaulio santykis su kitų kontinentų kultūra bei dvasine būtimi — viena pagrindinių XIX—XX a. meno problemų. Kaip žinome, daugelis Vakarų mąstytojų ir menininkų ieškojo išeities iš dvasinės krizės Rytų filosofijoje ir religijoje, stengėsi įsiskverbti į nežinomus žmogaus būties žemynus. Ši problema buvo itin aktuali anglams, norėjusiems pajungti daugelį Rytų šalių. Ją sprendė Dž. Konradas, R. Kiplingas, Edvardas Morganas Forsteris. Vakarų žmogaus susidūrimas su civilizacijos nepaliesta aplinka — vieno sudėtingiausių Konrado kūrinių „Tamsos širdis" pagrindinė tema. Marlou pasakojimas apie kelionę Kongo upe į Afrikos gilumą, kur buvo išvystęs veiklą dramblio kaulo prekybos kompanijos agentas Kurcas, virsta savotiška parabole apie skirtingų žmogaus būties formų nesutaikomumą. Leitmotyvinis tamsos įvaizdis — tai Afrikos širdies („Mes skverbėmės vis gilyn ir gilyn į Afrikos širdį") ir neišsprendžiamos žmogaus mįslės simbolis. Marlou suvokia bandąs išreikšti tai, kas neišreiškiama, jo pasakojimo retorinė strategija — pauzės, klausimai, nuolatiniai grįžimai prie to paties — turi tikslą įrodyti klausytojams, jog jie nepakankamai patyrę, kad galėtų suprasti esmę. Afrikos džiunglių gelmėse esanti „vidinė būstinė" tampa grėsminga jėga. Marlou atrodo, kad jis atsidūrė pirminės būties pasaulyje, kuriame dingsta laiko pojūtis, kuriame visi iš civilizuoto pasaulio atsinešti principai netenka prasmės. Kurcas simbolizuoja visos Europos

patirtį. Pusiau anglas, pusiau prancūzas, jis atstovauja tarptautinei organizacijai, kurios tikslas — pažaboti laukinius barbariškus papročius. Tiesiog genialus įžvalgumas padeda Kurcui suprasti, jog afrikiečius galima suvaldyti tiktai įtikinus, kad baltieji — antgamtiškos, „dieviškos“ būtybės. Tapęs tokiu genties dievuku, jis plėšia visą aplinkinį regioną, pajungia savo despotiškai valdžiai čiabuvius, kurie drįsta prie jo artintis tiktai šliauždami žeme. Pasakojimo pradžioje pateikti realistiniai žiaurios kolonijinės eksploatacijos vaizdai vėliau įgauna savotiško religinio ritualo formą, o ant kuolų pamautos nužudytų maištininkų galvos tampa čiabuviams mirtinos grėsmės simboliu. Kurco paveikslu Konradas išsklaido europietiškos civilizacijos ir kultūros aureolę. Gabaus žurnalisto, dailininko, stiprios asmenybės sugebėjimai panaudojami mirtį ir siaubą sėjančiai veiklai. Priešmirtiniai Kurco žodžiai: „Siaubas! Siaubas!“ gali būti suprasti kaip savo klaidų pripažinimas (taip juos vertina Marlou) ir kaip metafizinės nebūties baimės išraiška. Bet Marlou nedrįsta sugriauti Kurco sužadėtinės iliuzijų apie jį, ir čia galime įžvelgti karčią autoriaus ironiją. Marlou nėra vien tiktai pasakotojas, jis — dramos dalyvis, prisiminimai apie Kurcą jo atmintyje lieka kaip košmariškas sapnas, kurio neįmanoma papasakoti kitiems.

Asmenybės nepritapimo svetimoje aplinkoje mintis keliama apsakyme „Progreso avanpostas“. Jo veikėjai vadovauja prekybos kompanijos, ironiškai vadinamos Didžiąja civilizavimo kompanija, būstinei Afrikoje. Bet jie neturi Kurcui būdingos charakterio ir valios stiprybės, pasiduoda inercijai, juos pražudo nesugebėjimas priešintis alinančioms gyvenimo sąlygoms. Ši tema gvildenama Konrado romanuose „Olmejerio kvailystė“, „Ištremtasis“.

„Lagūna“ — viena poetiškiausių Dž. Konrado malajietiškų novelių, kupina Pietų jūrų archipelago gamtos, gyventojų papročių poezijos. Lagūnos veidrodyje tarytum atsispindi amžini žmonių santykiai, meilė, draugystė, pavydas, kerštas. Išklausęs liūdną Arsato pasakojimą apie meilę mirusiai merginai, baltasis, išplaukdamas savo keliu, išsineša tolstančios malajiečio figūros vaizdą — civilizacijos nesužalotų pirminių žmogaus jausmų simbolį.

Pabrėždamas savo priklausymą anglų literatūrai, Dž. Konradas viename interviu lenkų žurnalistui pažymėjo, kad jo kūryboje esąs kažkoks anglų kritikams nesuprantamas ir neužčiuopiamas elementas, kurį galintys suprasti tiktai jo tėvynainiai. Tai jo „lenkiškumas“, įkvėptas Mickevičiaus „Gražinos“ ir „Konrado Valenrodo“ bei Slovackio kūrinių[1]. Nuostabus susižavėjimo savo tėvynainių patriotizmu pavyzdys — Konrado novelė „Kunigaikštis Romanas“. Jos herojus turėjo prototipą, autentišką istorinę asmenybę kunigaikštį Romaną Sanguško, 1830—1831 m. sukilimo dalyvį. Apie šią herojinę asmenybę rašytojas galėjo sužinoti iš anglų spaudoje skelbtų straipsnių, taip

[1] *Joseph Conrad.* Centennial Essays / Ed. by L. Krzyzanowski.— New York, 1960.—P. 56.

pat ir iš savo globėjo dėdės Tadeušo Bobrovskio prisiminimų. Kaip ir novelės herojus, Sanguško buvo ištremtas į Sibirą iki gyvos galvos, tačiau po kiek laiko perkeltas į karo tarnybą Kaukaze. Demokratinės visuomenės spaudimo paveiktas, caras vėliau davė leidimą jam grįžti į gimtąją Volynę. Kunigaikščio Romano paveikslas harmoningai įsijungia į Konrado sukurtą moralinių vertybių sistemą, jame rašytojas įamžino ir savo tėvo, kovojusio prieš caro priespaudą, atminimą.

Savo kūryboje Dž. Konradas tęsė Flobero, Mopasano ir Turgenevo prozos tradicijas, o pats praturtino Vakarų Europos literatūrą herojine asmenybės koncepcija ir naujomis pasakojimo formomis. Aliuzijomis paremta nechronologinė, įvairiaplanė pasakojimo forma, „požiūrio“ principo taikymas artina Konradą su XX a. moderniosios prozos meistrais. Jo kūryba turėjo nemažą poveikį tokiems rašytojams kaip Ernestas Hemingvėjus, Judžinas O'Nylas, nūdienis prancūzų romanistas Pjeras Šenderferis.

* * *

Radjardas Kiplingas (Rudyard Kipling, 1865—1936) gimė Indijoje, Bombėjuje, kur jo tėvas dėstė dekoratyvinį meną anglų mokykloje. Jau vaikystėje Kiplingas susipažino su senosiomis indų legendomis, išmoko hindi kalbą, o 1871 m. išvyko į Angliją mokytis privačioje mokykloje. Po dešimties metų Kiplingas vėl grįžo į Indiją ir ėmė dirbti laikraščio korespondentu Lahore. Per dvejus metus jis parašė apie septyniasdešimt apsakymų. 1889 m. kaip laikraščio „Pioneer“ korespondentas R. Kiplingas vyksta į Japoniją, Pietų Afriką, Ceiloną, Australiją, Naująją Zelandiją, ketverius metus gyvena JAV. Anglų—būrų karo metu Kiplingas buvo nuvykęs į Afriką palaikyti anglų kareivių kovinės dvasios. Grįžęs apsigyvena nuosavoje sodyboje Anglijoje, rašo knygas vaikams.

Nors kolonijinė tematika bei rasių nesuderinamumo idėja sieja R. Kiplingą su Dž. Konradu, Kiplingo sukurto moralinio kodekso vertybės neretai pajungiamos Britų Imperijos kolonijinės galios įtvirtinimui. Kiplingas iškėlė anglų kolonizatoriaus dvasinę ir fizinę ištvermę, o Konradas, kaip matėme, akcentavo jo nešamą grėsmę ir asmenybės degradavimą. Aukščiausios įtampos laipsnis, kuriuo R. Kiplingas taip pat matuoja savo herojus, jo kūryboje siejamas su konkretesniais politikos tikslais. Rašytojas tikėjo atsilikusioms šalims civilizaciją nešančios baltosios rasės misija, ir tai davė pagrindą kai kam jį laikyti tipišku „anglų imperializmo dainiumi“. Tačiau toks vertinimas pernelyg vienpusiškas. Būdamas talentingas ir įžvalgus menininkas, R. Kiplingas į pirmą vietą iškelia žmogiškąsias kuriamo charakterio puses, šlovina pasiaukojimą ir darbą. Tačiau jo herojaus pasaulėjautoje kai kada pastebimas egzistencijos absurdiškumo, vienatvės suvokimu pagrįstas tragizmas. Mes jaučiame, kad jo herojų veikla tiktai užpildo jų sieloje atsiradusią tuštumą. R. Kiplingas sukūrė „aktyvaus veiksmo“ moralę, kuri tampa savotišku išsigelbėjimu prasmės neturinčiame pasaulyje.

Jam ne tiek svarbios žmogaus charakterio savybės, kiek tai, ką žmogus veikia. Veiksmo moralė supriešinama su rafinuotų estetų hedonizmu (R. Kiplingas polemizavo su Oskaru Vaildu, skelbusiu jokių varžtų nevaržomos epikūrietiškos moralės principus). Pirmojo R. Kiplingo romano „Šviesa užgeso" herojus Dikas Heldaras — talentingas dailininkas, kūryboje matąs gyvenimo prasmę. Apakęs ir negalėdamas kurti, paliktas mylimos moters, jis ieško išsigelbėjimo kovos lauke. Dalyvaudamas karo ekspedicijoje Sudane, jaunystėje jis subrendo kaip menininkas. Ir romano pabaigoje viskuo nusivylęs Dikas Heldaras grįžta į Sudaną, kad galėtų mirti, klausydamasis mūšio garsų. Romane nemaža autobiografinių momentų — sunki vaikystė, metai, praleisti privačioje mokykloje, silpnas regėjimas, nelaiminga meilė, egzotinės ir batalinės tematikos pomėgis. Vėlyvesniuose kūriniuose R. Kiplingas praplečia veiklos ribas, akcentuoja darbo ir kūrybos entuziazmą. Veiklos žmonės, pasiryžę vykti į tolimiausias šalis, statyti tiltus, gydyti, gelbėti nuo bado ir gamtos stichijos,— tai antitezė savimi patenkintiems miesčionims ir sibaritams. Pertvarkydami pasaulį, šie žmonės bręsta kaip asmenybės, užsigrūdina, tampa pilnaverčiai. „Kiplingas rašo apie herojinį gyvenimą. Jis rašo apie žmones, kuriančius matomus ir apčiuopiamus dalykus. Jis rašo apie mašinas ir jas sukūrusius inžinierius, apie stakles ir darbininkus; apie varžtus, sijas ir lentas, laivo įgulą"[1]. Socialinio aktyvumo doktrina buvo itin aktuali R. Kiplingo epochai, kuomet pradedama nebetikėti senomis vertybėmis ir ieškoma naujų. Visą apsakymų rinkinį „Dienos darbai" rašytojas skyrė tiems, kurie kuria ir stato. Pirmojo ir geriausio šio rinkinio apsakymo „Tilto statytojai" tema — pasišventimas darbui, žmogaus ištvermė. Tilto statybai einant į pabaigą, iškyla potvynio grėsmė. Trumpais ekskursais į praeitį autorius parodo, kiek energijos ir užsispyrimo pareikalavo tiltas iš inžinieriaus Findleisono ir jo padėjėjo Hičkoko: kai brėžiniai buvo baigti, gubernatorius liepė tiltą praplatinti, ir vėl viską reikėjo pradėti iš naujo; choleros epidemija nusiaubė šalia esantį kaimą, kurio gyventojai buvo pagrindinė darbo jėga statyboje. Tiltas tampa žmogaus valios ir stichijos susidūrimo simboliu, patvinęs Gangas jo nesugriauna, kaip kad išlieka nepalaužta jo statytojų valia. Findleisonas įsitikinęs, kad žmonės spręs apie jį pagal jo tiltą, pagal tai, kiek ilgai jis stovės.

Kaip pasaulį valdančią jėgą R. Kiplingas iškėlė dorovinio įstatymo doktriną, kuriai turi paklusti tiek atskiras individas, tiek ir žmonių bendruomenė. Visi poelgiai ir veiksmai vertinami šio įstatymo numatytų taisyklių, o į įstatymo paslaptis įžengiama tam tikru ritualu. Žmonių bendruomenės įstatymo pagrindų R. Kiplingas ieškojo gamtoje. Pirmojoje ir antrojoje „Džiunglių knygoje", alegoriniame kūrinyje apie vilkų išaugintą berniuką Auglį, jis atskleidė amžinų ir teisingų gamtos dėsnių išmintį. Animalistinio

[1] *John Palmer*. Rudyard Kipling.— London, 1928.—P. 8.

epo tradicija paremti apsakymai R. Kiplingo skaitytojų buvo suprasti kaip savotiška žmogaus auklėjimo, jo fizinio ir dvasinio brendimo parabolė. Žmonių ir žvėrių pasaulio paralelė, stipriojo teisės iškėlimas sietinas su Herberto Spenserio ir Džono Stiuarto Milio socialinio darvinizmo teorija. Džiunglių įstatymas pagrįstas kova už būvį, kurią laimi stipresnis. Tačiau pabrėždamas fizinės jėgos ir žvėriškų instinktų galią, autorius parodo, jog žmogaus valia ir protas iškelia jį virš gamtos pasaulio ir paverčia jo valdovu. R. Kiplingui žmogus — aukštesnė būtybė, pasižyminti išradingumu, mokanti įskelti ugnį, sugebanti nugalėti priešus ne vien tiktai fizine jėga. Mažojo Mauglio akyse spindinti valia — tai svarbiausias ginklas, kuriuo jis tramdo žvėris ir priverčia juos paklusti. Žvėrys išauklėja Mauglį ir perteikia jam amžinų gamtos dėsnių (įstatymų) išmintį, bet vėliau jis juos pranoksta ir tampa jų šeimininku. R. Kiplingas akcentuoja būtinybę pažinti mus supantį gamtos pasaulį, kuris noriai atveria savo paslaptis ir virsta žmogaus sąjungininku. Pabaigoje, nenugalimo kraujo balso šaukiamas, Mauglis išeina pas žmones. Bet ir tuomet žvėrys jį laiko džiunglių šeimininku, jis gyvens tarp dviejų — žmonių ir žvėrių — bendruomenių, laisvai naudodamasis jam suteiktomis teisėmis. Gamta vaizduojama kaip didžioji mokytoja, žiauri, bet teisinga, pažeidę jos dėsnius turi brangiai užmokėti. „Džiunglių knygos" — tai ne tiesmukiška ir paprasta alegorija. Vaizduodamas žvėris, R. Kiplingas įsigilina į kiekvieno jų psichologiją, kiekvienas turi tiktai jam būdingas charakterio savybes, atstovauja gėriui ar blogiui. Bet nors jo žvėrys sužmoginti, moka kalbėti, jų interesai neperžengia tiktai žvėrims būdingos gyvenimo patirties ribų. Taigi jų paveikslai dviplaniški, įkūnija žmonėms ir žvėrims bendrus dėsnius ir primityvių impulsų pasaulį. Kūrinys suvokiamas kaip auklėjamoji epopėja, šlovinanti energiją, drąsą, jėgą, sugebėjimą nugalėti sunkumus. Mus žavi sužmogintas gyvas džiunglių gamtos pasaulis, prabylantis šimtais balsų, šnaresių, spalvų, kvapų ir formų. Kiplingo, kaip gamtos paslapčių žinovo ir jos išminties mokytojo, talentas atsiskleidžia jo apsakymuose vaikams „Šiaip pasakos", savo poetika artimuose „Džiunglių knygoms". Vaikams skirtas ir apsakymų ciklas „Pakas iš Puko kalnų", kuriame R. Kiplingas įveda skaitytoją į britų ir anglų-saksų senovės legendų ir liaudies pasakų pasaulį. Įdomia ir jaunajam skaitytojui suprantama forma rašytojas ne šiaip sau pasakoja apie senovės karžygius ir fėjas, bet supažindina su Anglijos istorinės praeities epochomis.

Valingos ir gyvenimo kovai pasiruošusios asmenybės auklėjimas — R. Kiplingo romano „Drąsieji kapitonai" tema. Autorius vaizduoja išlepinto milijonieriaus sūnaus Harvio Čeino asmenybės transformaciją. Patekęs į žvejų škuną, jis įpranta prie sunkių gyvenimo sąlygų ir fizinio darbo, užsigrūdina, subręsta tiek fiziškai, tiek ir dvasiškai. Gyvenimo ir gamtos mokyklą rašytojas supriešina su oficialiomis auklėjimo įstaigomis, kuriose viešpatauja sveikam protui ir prigimčiai prieštaraujančios taisyklės. Tai ryšku romane „Stokis ir kompanija". Nors Stokis mokykloje nuolat nusižengia

disciplinai, vėliau jis tampa drausmingu kolonijinės armijos karininku Indijoje. Stokio išradingumas diktuoja kovos ir elgesio taisykles, kurios ne visada suderinamos su karo įstatais, bet visuomet pajungiamos aukštesnei idėjai — tarnavimui tėvynės labui. Valdžios hierarchijos grandinė R. Kiplingo kūriniuose neretai iliustruojama armijos gyvenimo modeliu. Vieno pirmųjų jo apsakymų rinkinio „Trys kareiviai" herojai Oterisas, Malvenis ir Lieroidas vaizduojami kaip didžiosios Korporacijos — Imperijos atstovai. Ir nors jų elgesys ne visuomet be priekaištų, jie garbina savo vadą karininką, nes jis stovi aukštesnėje hierarchijos pakopoje, žiūri į karą kaip į neginčijamą pareigą. Britų Imperijos įstatymų vykdytojai įkūnija aukščiausiąją tiesą ir jos vardan Kiplingas atleidžia netgi žiaurumą. Baltoji rasė jo indiškuose apsakymuose traktuojama kaip civilizacijos ir gėrio nešėja. R. Kiplingas gerbė Rytų kultūrą ir stengėsi įspėti jos paslaptis, iššifruoti Rytų Įstatymo kodą. Rytų ir Vakarų vertybių pasirinkimas — pagrindinė geriausio romano „Kimas" mintis. Romano herojaus, airių pulko seržanto O'Haros ir čiabuvės sūnaus, psichikoje susipina Europos ir Azijos dvasinės būties pradai. Jis toks pat tamsiaodis kaip ir indai, jo mąstyseną suformavo Rytų religijos. Kai kuriais atžvilgiais jį galime gretinti su Maugliu. Iš gamtos Kimas mokosi amžinų ir neginčijamų tiesų, tačiau vėliau jis ima tarnauti dviem šeimininkams — senajam lamai Tešui ir anglų pulkininkui Kreitonui. Lama moko jį rytietiškos išminties, kantrybės ir nuolankumo, pulkininkas — gudrybės, kuri reikalinga britų žvalgybos šnipui. Gerai mokėdamas vietinių gyventojų kalbą ir papročius, Kimas sėkmingai vykdo žvalgybos užduotis. Autorius pabrėžia avantiūrinį azartą, užsidegimą kaip pagrindinį jo veiklos stimulą, nesigilindamas į šios veiklos moralinę pusę. Žvalgybos veikla, vadinama Didžiuoju žaidimu, vaizduojama idealizuotai. Pridengdamas Kimo šnipinėjimą romantine aureole, Kiplingas toleruoja jo išdavystę jį išauklėjusių vietinių gyventojų atžvilgiu. Kimo paveiksle jis įkūnijo idealą žmogaus, sugebėjusio sutaikyti ištikimybę Rytų religijai bei papročiams ir tarnavimą Vakarų civilizacijai. Rytų pasaulėjautoje Kiplingas matė dominuojantį pasyvų pradą, negalintį apsieiti be Vakarų vadovavimo. Būtent Vakarų civilizacijos skleidėjas — Įstatymo hierarchijos ir disciplinos dvasia išauklėtas žmogus gali tapti Rytų šeimininku, protingu bei veikliu vadovu. Apsakyme „Vi Vilis Vinkis", susidūręs su norėjusiais jį pagrobti ginkluotais afganų kalniečiais, šešiametis pulkininko sūnus elgiasi kaip „viešpataujančios rasės" atstovas, kalba su jais išdidžiai ir įsakmiai ir išsigelbsti drauge su kalnuose atsidūrusia mergina. Jau apsakymo pradžioje autorius pabrėžia, kad berniukas nuo mažų dienų buvo auklėjamas kariškai, skatinamas už gerą elgesį ir baudžiamas už nepaklusnumą. Tiek šeimoje, tiek ir armijoje viešpatauja įstatymas, griežtai nustatytos subordinacijos ir elgesio taisyklės. Patyręs sunkų išbandymą, Vi Vilis Vinkis „tapo vyru". Jo patirtis ir yra ritualas, įvedantis jį į kovos už būvį paslaptis.

Žmogaus ištvermės ir pastangų išbandymo motyvas jungia R. Kiplingą su Dž. Konradu. Šis motyvas iškyla jau minėtame apsakyme „Tilto statytojai",

jis itin ryškus ir apsakyme „Vilhelmas Užkariautojas", kurio herojai be miego ir poilsio, kovodami su ligomis, gelbsti nuo bado ir mirties vietinius gyventojus. Sukandę dantis, sukepusiomis lūpomis baltosios rasės atstovai vykdo jiems skirtą misiją. Ir savo poezijoje (eil. „Baltojo žmogaus našta", „Baltųjų žmonių daina") R. Kiplingas kvietė ištvermingai atlikti savo pareigą. Apsakyme „Kelio pabaiga" Hamilas neištveria nuolatinės įtampos, organizmą alinančių klimatinių sąlygų, jį persekioja haliucinacijos, pagaliau draugai jį randa negyvą iš siaubo sustingusiomis akimis. Indijoje baltąjį žmogų nuolatos tyko pavojai, bet koks gestas gali būti neteisingai suprastas. Paglostęs savo tarno sūnelio galvą, anglas turi už šį „neapdairumą" užmokėti gyvybe, kadangi vietiniai gyventojai įsitikinę, jog jis paženklino berniuką mirties ženklu — po kelių dienų šis mirė (apsakymas „Imrėjaus sugrįžimas"). R. Kiplingo kūryboje Indija parodoma kaip neaprėpiama fizinė erdvė, slegianti ir bauginanti baltuosius. Joks kitas svetimšalis rašytojas taip juntamai neperteikė Indijos egzotikos, jos dulkinų kelių, negailestingai kepinančios saulės, jos miestų ankštų gatvelių, margos minios. „Vakarai yra Vakarai, o Rytai — Rytai, ir jie niekada nesusitiks, kol Dangus ir Žemė nestos prieš Dievo teismą",— rašė Kiplingas „Rytų ir Vakarų baladėje". Bet drauge jis pabrėžė, kad nėra neperžengiamos sienos, trukdančios susitikti dviem stipriesiems, nors jie ir būtų atkeliavę iš skirtingų žemės kraštų. O stipriu žmogum tampama tarnaujant Idėjai, kurios siekti reikia ne plėšiant ir naikinant, o kuriant, atsisakant egoistinių tikslų bei garbės troškimo. Tiktai Idėjai pajungtas veiksmas ir gyvenimas gali išgelbėti žmogų nuo moralinio degradavimo. Ištvermingi ir stiprūs supriešinami su tais, kurie ieško išsigelbėjimo bei užsimiršimo savo pačių susikurtuose mituose ar narkotikų sukeltose iliuzijose. Asmenybės dvasinė ir fizinė mirtis nuo narkotikų parodoma novelėje „Šimto sielvartų vartai".

R. Kiplingas sukūrė savitą pasaulio modelį, kuriame susiduria amžinos elementarios kategorijos: mirtis ir gyvenimas, jėga ir silpnybė, tvarka ir chaosas, civilizacija ir gamta. Po politinės ir istorinės jo kūrinių prasmės klodais glūdi gilesnė universali ir bendražmogiška prasmė. Prancūzų rašytojas ir kritikas André Morua rašo: „Skaitydami „Sapnų miestą" ir „Tilto statytojus" negalvojame apie britų imperializmą. Šiuose nuostabiuose apsakymuose pirmučiausia įžvelgiame herojinio gyvenimo idėją"[1]. R. Kiplingo kūriniai mus žavi ištvermės, aktyvumo ir energijos poezija. Jis sukūrė naują anglų literatūroje siužetinės novelės žanrą, pasirinkęs modeliu „fiziologinę apybraižą", įvaldytą žurnalistinio darbo metais. R. Kiplingas visuomet stengėsi įtikinti skaitytoją vaizduojamų dalykų tikrumu. Šiuo tikslu jis naudoja žurnalistinę techniką, viską perteikdamas įvykių liudininko lūpomis, nevengdamas profesionalių terminų, kolonijinio žargono, indiškų

[1] *André Maurois.* Magiciens et logiciens.— Paris, 1935.— P. 23.

žodžių ir posakių. Jis pasakoja pabrėžtinai beaistre objektyvia maniera, pašalinio stebėtojo požiūriu. Tačiau neretai jo apsakymuose pasirodo pasakotojas, išreiškiantis autoriui „svetimą“ poziciją. Šiuo atveju R. Kiplingas leidžia atsiskleisti pasakotojo asmenybei — opijaus rūkytojui, kareiviui, čiabuviui, kolonijinės administracijos valdininkui. Beaistrės autoriaus pozicijos ir ekspresyvaus pasakotojo žodžio sąveika kuria apčiuopiamo tikroviškumo įspūdį. Pabrėžtinai „prozaiškas“, kasdieniškas stilius būdingas ir Kiplingo poezijai, ypač jo „Kareivinių baladėms“.

Tačiau Kiplingas vaizdavo ne vien tiktai išorinį žmogaus gyvenimo klodą. Jis gilinasi į vizijų, sapnų ir pasąmonės pasaulį, proto nekontroliuojamą žmogaus psichikos sferą („Šimto sielvartų vartai“, „Vaiduoklis rikša“, „Kelio pabaiga“, „Tilto statytojai“), kai kuriuose jo apsakymuose iškyla metempsichozės, galimo artimų sielų bendravimo sapno metu motyvai. „Tilto statytojuose“ Findleisono sapne pasirodę dievai simbolizuoja jo tikėjimą, ir netgi dieviškajai apvaizdai reikia įsikišti į jo kovą su vandens stichija ir padėti ją nugalėti. Šie motyvai jokiu būdu neturi būti suprasti kaip duoklė mistikai. Kaip ir Konradas, Kiplingas suvokė žmogaus psichiką kaip sudėtingą struktūrą, kurioje veikia tiek racionalios, tiek ir iracionalios jėgos. R. Kiplingo sugebėjimą įžvelgti psichikos gelmes pastebėjo toks reiklus XX a. rašytojas ir kritikas kaip Tomas Sternsas Eliotas, o Viljamas Somersetas Moemas pavadino jį didžiausiu anglų novelistu. Kiplingo prozos tradicijas tęsė Šervudas Andersonas, Ernestas Hemingvėjus.

Dž. Konrado ir R. Kiplingo kūriniai įkvepia skaitytojus herojinio gyvenimo ir valingos asmenybės pavyzdžiais, moko ištvermės kovoje su gyvenimo sunkumais. Po spalvingų realijų ir egzotikos skraiste juose slypi gili egzistencinė problematika. Sugebėjimas konkrečioje realybėje įžvelgti kardinalius būties momentus iškelia šiuos rašytojus į pasaulinės literatūros klasikų gretas.

GALINA BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ

PAAIŠKINIMAI

DŽ. KONRADAS

Dž. Konrado kūriniai skirstomi į kelias pagrindines grupes. Pirmajai grupei priklauso jūrų tematikos kūriniai: romanai „Negras iš „Narcizo" įgulos" (1897), „Laimė" (1914), apsakymai (angliškai vadinami „ilgomis novelėmis" — long short stories) „Taifūnas", „Jaunystė", „Įtampos riba", išleisti 1902 m.; „Laimės šypsena", „Slaptasis antrininkas", „Frėja iš septynių salų", išleisti 1912 m.; prisiminimų ir kelionių įspūdžių knyga „Jūros veidrodis" (1906), autobiografinė apysaka „Šešėlio linija" (1917). Antrąją grupę sudaro vadinami „malajietiški" romanai „Olmejerio kvailystė", „Ištremtasis" (1896), „Lordas Džimas" (1900), „Išsigelbėjimas" (1920), „Pergalė" (1915). Trečiajai grupei priskirtini kūriniai apie Kongą — apysaka „Tamsos širdis" (1902), novelė „Progreso avanpostas" (1898). „Slaptasis agentas" (1907), romanai „Vakarų akivaizdoje" (1911) ir „Nostromo" (1904) sudaro socialinių-politinių veikalų grupę. Dž. Konradas yra parašęs keletą istorinių kūrinių apie Napoleono laikus — „Korsaras" ir „Laukimas", kurie buvo išleisti 1925 m. Konrado novelistika pasirodė rinkiniais „Nerimo pasakojimai" (1898), „Šeši apsakymai" (1908), „Tarp sausumos ir jūros" (1912), „Asmeniniai prisiminimai" (1912), „Srovių sūkuryje" (1915), „Išgirsti pasakojimai" (1925). Jo paskutinė knyga — tai nebaigtas romanas „Seserys" (išl. 1928), kuriame autorius paliečia savo šeimyninio gyvenimo temą.

1941 m. lietuvių kalba pasirodė Dž. Konrado apsakymas „Taifūnas", 1960 — romanas „Lordas Džimas". 1982 m. išėjusiame rinkinyje „Anglų novelės" buvo išspausdintas jo apsakymas „Slaptasis antrininkas".

TAMSOS ŠIRDIS

1 *Frensis Dreikas* (Francis Drake, apie 1540—1596) — anglų jūrininkas, piratas, pirmas po Magelano apiplaukęs pasaulį. Karalienės Elžbietos I remiamas, dalyvavo ekspedicijose, siaubusiose Ispanijos laivus bei jos kolonijas Vest Indijoje. 1577 m. išplaukęs „Auksine stirna" („Golden Hind") kartu su keliais mažesniais laivais, užgrobė portugalų laivą, plėšikavo palei Čilės ir Peru krantus; didžiausias laimikis buvo laivas, gabenęs brangenybes, ir „Auksinė stirna" grįžo su pilnais triumais aukso ir brangakmenių.

2 *Džonas Franklinas* (John Franklin, 1786—1847) — anglų jūrininkas, keliautojas, Arkties tyrinėtojas. 1845 m. dviem laivais „Erebas" ir „Siaubas" („Erebus" ir „Terror") su 129 žmonių įgula išplaukė ieškoti šiaurės vakarų kelio iš Atlanto

į Ramųjį vandenyną. Prie Karaliaus Viljamo salos laivai įšalo; po dviejų žiemų 100 likusių gyvų ekspedicijos dalyvių iškeliavo pėsti pietų link, ir visi žuvo.

[3] *trirema* — irklinis karo laivas su trimis aukštais irklų, išdėstytų šachmatų tvarka.

[4] *Ravena* — miestas Šiaurės Italijoje, kanalu sujungtas su jūra.

TAIFŪNAS

[1] *kulis* — nešikas, krovikas, juodadarbis Indijoje, Kinijoje, Japonijoje, Indonezijoje.

[2] *sampanas* — plokščiadugnis iki 9 m. ilgio laivas, dažnai su stogine vidury, naudojamas Rytų ir Pietryčių Azijoj.

[3] Temperatūra čia duodama pagal Farenheito skalę (maždaug 47° C).

[4] ... *dulkes jie nusipurto nuo kojų.*— Perfrazuotas Evangelijos posakis: „Jei kur jūsų nepriimtų ir jūsų žodžių neklausytų, tai, išėję iš tokių namų ar tokio miesto, nusikratykite ir dulkes nuo kojų" (Mato, X, 14).

LAGŪNA

[1] *sarongas* — malajiečių vyriškas ir moteriškas drabužis, ilgas spalvoto audeklo gabalas, apvyniojamas nuo juosmens iki kulkšnių, savotiškas sijonas.

[2] *tuanas* — malajiečių pagarbus kreipimasis į baltosios rasės žmones; ponas.

[3] *sampitanas* — malajiečių pučiamasis ginklas, vartojamas miškuose gyvenančių genčių.

R. KIPLINGAS

Pirmieji R. Kiplingo apsakymai buvo išleisti 1888 m. išėjusiuose rinkiniuose „Paprasti apsakymai iš kalnų", „Trys kareiviai", „Gedsbių istorija", „Juoda ir balta", „Po Himalajų deodarais", „Vaiduoklis rikša", „Vi Vilis Vinkis". Antrąjį kūrybos laikotarpį pradeda romanas „Šviesa užgeso" (1890), parašytas Amerikoje; čia R. Kiplingas sukūrė pirmąją ir antrąją „Džiunglių knygas" (1894—1895), romaną „Drąsieji kapitonai" (1897). 1899 m. pasirodė jo romanas „Stokis ir kompanija", 1901 m.— „Kimas". Paskutiniuoju kūrybos laikotarpiu Kiplingas išleidžia knygas vaikams „Pakas iš Puko kalnų" (1906), „Fėjos ir jų dovanos" (1910), apsakymų rinkinį „Ribos ir atsinaujinimai" (1932). Autobiografinė knyga „Kai kas apie save" buvo išleista po jo mirties 1937 m. Svarbią R. Kiplingo kūrybos palikimo dalį sudaro poezija, išleista rinkiniuose „Departamento dainos" (1886), „Kareivinių baladės" (1892), „Septynios jūros" (1896), „Penkios tautos" (1903), „Tarpmečiai" (1919). 1907 m. R. Kiplingui buvo paskirta Nobelio premija.

Lietuvių kalba yra išleisti kai kurie R. Kiplingo „Džiunglių knygų" apsakymai (1927, 1959), atskiros pasakos vaikams (1923, 1928, 1939, 1958), romanas „Kimas"

(1941), apsakymas „Lispetė" („Anglų novelės", 1982), antologijoje „XX a. Vakarų poetai" išspausdintas jo eilėraščio „Mandalėjus" vertimas.

Knygoje spausdinami apsakymai paimti iš knygų: „Šimto sielvartų vartai" — iš rinkinio „Paprasti apsakymai iš kalnų", „Vi Vilis Vinkis" — iš to paties pavadinimo rinkinio, „Kelio pabaiga" ir „Krišna Malvenio asmenyje" — iš rinkinio „Mano žmonės" (1891), „Mauglio broliai" ir „Pavasario klajonės" — iš „Džiunglių knygų", „Vilando kalavijas" — iš knygos „Pakas iš Puko kalnų", „Vilhelmas Užkariautojas" ir „Tilto statytojai" — iš rinkinio „Dienos darbai" (1898), „Gražiausia pasauly istorija" — iš rinkinio „Daug išradimų" (1893), „Sodininkas" — iš rinkinio „Debitai ir kreditai" (1926).

ŠIMTO SIELVARTŲ VARTAI

[1] *paisa* — Indijos piniginis vienetas, 1/64 rupijos.
[2] *chano Vaziro mečetė* — architektūros paminklas Lahore.
[3] *pukka* — geras, vertas, doras, brandus (hind.)
[4] *chandoo-khana* — opijaus rūkykla.
[5] *babu* — indas valdininkas.

VI VILIS VINKIS

[1] Apsakymo herojaus pavardė — Vi Vilis Vinkis — paimta iš vaikiško eilėraščio, kurį sukūrė raudonmedžio meistras Viljamas Mileris (1810—1872).
[2] *Vilibaba* — ponaitis Vilis.

KELIO PABAIGA

[1] *punkah* — panka, vėdintuvas (dažnai keturkampis rėmas su ištemptu audeklu), kabinamas palubėje ir traukomas už virvės, paprastai iš kito kambario.
[2] *roberis* — tam tikra visto lošimo dalis.
[3] *patanai* — afganų gentis.
[4] *mohuras* — piniginis vienetas, lygus 15 rupijų.
[5] Pagal Bibliją, karalius Saulius, kankinamas piktosios dvasios, klausosi Dovydo, skambinančio arfa, ir jam pasidaro lengviau. (Pirmoji Karalių knyga, 16, 14—23)

KRIŠNA MALVENIO ASMENYJE

[1] *koknis* — pašaipi londoniečio, paprastai iš prastuomenės, pravardė.
[2] Oterisas deklamuoja eilutes, kuriose galingo etruskų miesto Kluzijaus karalius Larsas Porsena (V a. pr. m. e.) raginamas žygiui prieš Romą.
[3] *Džokas* — kareivis (škotų žargonas).
[4] *Karegas* — lyguma į Rytus nuo Airijos miesto Kilderio. Nuo 1646 m. ten buvo karinė stovykla.
[5] *Gražiosios Velnienės...* — šventyklos pavadinimas „Priti Devi" Malveniui skamba kaip angliški žodžiai „pretty" (gražus) ir „devil" (velnias).

[6] *... seras Frederikas Robertsas... atžygiavo į Kandaharą...*— Kalbama apie maršalo Frederiko Robertso (1832—1914) garsųjį žygį 1879 m., per II Afganistano—Didžiosios Britanijos karą. F. Robertsas atėmė Kandaharą iš afganų. (Pirmą kartą britų kariuomenė buvo užėmusi šį miestą 1839 m.)

GRAŽIAUSIA PASAULY ISTORIJA

[1] Epigrafas paimtas iš anglų poeto Viljamo Ernesto Henlio (William Ernest Henley, 1849—1903) eilėraščių ciklo „Aidai, XXXVII, skirta V. A.". V. E. Henlio leistuose žurnaluose „Scots Observer" ir „National Observer" buvo spausdinamos R. Kiplingo baladės. Poeto pažiūros ir poetiniai principai turėjo didelės įtakos jaunajam rašytojui.

[2] *Henris Vodsvertas Longfelou* (Henry Wadsworth Longfellow, 1807—1882) — amerikiečių poetas, kurio eilėraščiai karalienės Viktorijos epochoje buvo labai populiarūs ne tik JAV, bet ir Anglijoje.

[3] Iš H. V. Longfelou eilėraščio „Jūros paslaptis".

[4] Iš H. V. Longfelou eilėraščio „Mano prarastoji jaunystė".

[5] *Braitonas* — miestas ant Lamanšo kranto, populiariausias Anglijos pajūrio kurortas.

[6] Iš H. V. Longfelou eilėraščio „Jūrų žolės".

[7] *„Lobių sala"* — nuotykinis Roberto Lui Stivensono (Robert Louis Stevenson, 1850—1894) romanas (1883).

[8] Herojaus sąmonėje susimaišė du laiko klodai, ir vietoj galeros vergų vardų jis graikiškai parašė žymių literatų pavardes: *Volterio Poloko* (Walter Pollock, 1850—1926), kritiko, vertėjo, dramaturgo, žurnalo „Saturday Review" redaktoriaus; prancūzų rašytojo *Emilio Erkmano* (Emile Erckmann, 1822—1899), Leipcigo knygų leidėjo *Bernardo fon Taušnico* (Bernard von Tauchnitz, 1816—1895), leidusio populiarią knygų seriją anglų kalba „British Authors"; beletristės, moterų žurnalisčių draugijos prezidentės *Arturos Heniker* (Arthur Henniker). Ypač svarbus Erkmano paminėjimas, nes jo ir A. Šatriano romaną „Garsusis daktaras Mateusas" (1859), skelbusį sielų persikėlimo teoriją, galima laikyti vienu iš Kiplingo apsakymo literatūrinių šaltinių.

[9] *metempsichozė* — religinė-filosofinė pažiūra, pripažįstanti sielų persikėlimą iš vieno kūniškojo apvalkalo į kitą. Pagal senovės graikų tikėjimus, žmogaus siela po mirties pereina iš vieno gyvūno į kitą, kol per 3000 metų vėl grįžta į žmogaus kūną. Induizmas visą gyvūnijos pasaulį suvokia kaip ištisą persikūnijimų virtinę. Fantastinė R. Kiplingo apsakymo idėja greičiausiai kilo iš Indijoje paplitusio tikėjimo, kad kai kurie žmonės gali prisiminti savo buvusius gyvenimus (pubbenivasa).

[10] *„Lara"* — Dž. Bairono „rytietiškoji" poema (1814). Toliau minimi kiti jo kūriniai: „Nuotaka iš Abido" (1813), „Korsaras" (1814), misterija „Kainas" (1821) ir dramatinė poema „Manfredas" (1817).

[11] *„Saga apie karalių Ulafą"* — H. Longfelou poema, stilizuota pagal islandų sagas. Ji įeina į ciklą „Pakelės smuklės pasakojimai" („Tales of a Wayside Inn").

[12] *„Giesmė apie Einarą Tamberskelverį"* — „Sagos apie karalių Ulafą" XX skirsnis, pavadintas herojaus vardu „Einaras Tamberskelveris". Toliau cituojama ketvirta šio skirsnio strofa.

[13] *„Dejonių uola“* — „Sagos apie karalių Ulafą“ V skirsnis, kurio siužetas šiek tiek panašus į apsakymo herojaus nuotykius (priešai numetami nuo uolos į jūrą).

[14] Anglų rašytojo Mortimerio Kolinso (Mortimer Collins, 1827—1885) romanas metempsichozės tema.

[15] *Furdurstrandis* — iškraipytas islandiškas žodis „Furdustrandir“ — Nuostabieji Krantai. Tai užuomina apie normanų jūrų žygius į Šiaurės Ameriką 1000 m. Šie žygiai minimi dviejose islandų sagose — „Sagoje apie grenlandiečius“ ir „Sagoje apie Eriką Rudąjį“, kurios buvo išleistos anglų kalba 1890 m. R. Kiplingas, be abejo, su jomis buvo susipažinęs. Nuostabiaisiais Krantais islandai pavadino vieną savo atrastą pakrantę.

[16] Iš H. V. Longfelou eilėraščio „Šiaurės kyšulio atradėjas“.

[17] *... apie Torfino Karlsefnio žygį į Vyno žemę, tai yra į Ameriką...*— Pagal „Sagą apie Eriką Rudąjį“, Ameriką atradęs islandas iš Grenlandijos Leifas Eriksonas apie 1000 m. Vėjas nunešęs jo laivą į šalį, kur augo kviečiai ir vynmedžiai. Jis ir pavadinęs ją Vyno žeme. Po kelerių metų ieškoti Vyno žemės leidosi turtingas islandų pirklys Torfinas Karlsefnis, kurio kelionę plačiai vaizduoja „Saga apie Eriką Rudąjį“.

[18] *Henris Džordžas Bonas* (Henry George Bohn, 1796—1884) — Londono knygų leidėjas, nuo 1846 m. leidęs pasaulio literatūros seriją anglų kalba.

[19] *... Greisčerčo gatvėje...*— gatvė Sityje netoli Londono tilto.

[20] *... su buhalterijos knyga, grandine prikabinta prie diržo.*— Herojus tai daro dėl atsargumo, kad knygos kas nepavogtų.

[21] *skrėlingai* (isl. „skræling“, pažodžiui „dvasna“) — Senovės islandų sagose skrėlingais vadinami Grenlandijos ir Šiaurės Amerikos čiabuviai, t. y. eskimai ir indėnai. Sagose pasakojama, kad islandams pirmąkart susitikus su skrėlingais, jautis, kurį turėję Karlsefnio žmonės, staiga išlėkęs iš miško ir užbaubęs. Skrėlingai išsigandę, sušokę į valtis ir nuplaukę.

[22] *Marklandas* (isl. „markland“ — „miškų kraštas“).— Šitaip Karlsefnio žmonės pavadino atrastą žemę, kur augo dideli miškai ir veisėsi daugybė žvėrių. R. Kiplingas per klaidą ją sutapatina su Vyno žeme.

[23] *Rod Ailendas* — mažiausia JAV valstija Atlanto pakrantėje, priklausanti Naujajai Anglijai. XIX a. pabaigoje buvo manoma, kad X—XI a. čia veikiausiai buvo apsistoję islandai, bet visi pateikti įrodymai vėliau pasirodė esą mistifikacija.

[24] *... prisiminęs Klaivą, aš sustojau, apstulbintas savo paties nuosaikumo...*— Čia panaudota *Roberto Klaivo* (1725—1774), Anglijos kolonijų veikėjo, žodžiai, kuriuos jis pasakė specialios parlamento komisijos posėdyje, svarstant jo finansines machinacijas: „Garbės žodis, ponas Pirmininke, šią valandėlę aš stoviu apstulbintas savo nuosaikumo!“

[25] *pali* — viena iš senovės Indijos tarmių (prakritų), XI a. tapusi pietinių budistų šventąja kalba.

[26] *„Akvariumas“* — populiarus Londono miuzikholas.

[27] *„Sachi Durpan“* — liberalinės pakraipos Kalkutos laikraštis.

[28] *Nortbruko klubas* — autoriaus sugalvotas Londono klubo pavadinimas, kuris amžininkams turėjo priminti Bruko klubą — pagrindinį liberalų partijos klubą.

[29] *tulsi* (hindi) — šventasis bazilikas, augalas, iš kurio pinamos girliandos papuošti dievo statulai per pamaldas namuose.

[40] *purohit* (hindi) — induizmo dievų garbinimo apeigos namuose.

[41] *khutri* (hindi) — kšatrijai, po brahmanų garbingiausia indų kasta.

[42] ... *desi patiekalus*... — nacionalinius patiekalus.

[43] *Indusas visada indusas.*— Perfrazuotas garsus aforizmas iš Čarlzo Dikenso romano „Mažoji Dorotė“ (1857): „Džentelmenas visada džentelmenas“.

[44] *Ryjat karvės bifšteksą kiekvieną mielą dienelę.*— Grišas Čanderis nepaiso induizmo draudimo valgyti jautieną (karvė — šventas gyvulys).

[45] Kalbama apie Biblijos mitą — Adomo ir Ievos išvarymą iš rojaus.

[46] *Viljamas Vordsvortas* (William Wordsworth, 1770—1850) — anglų romantizmo poetas.

[47] Iš Viljamo Vordsvorto odės „Nemirtingumo ženklai“.

[48] ... *į delną rašalo.*— Hipnotizavimo būdas, kai mediumui transo būseną sukelia žiūrėjimas į kokią nors spalvotą dėmę.

[49] *drakaras* — vikingų laivas, papuoštas iš medžio išdrožta spalvinga drakono galva.

[50] *„Tit-Bits“* — populiarus Londono savaitraštis (ėjęs nuo 1881 m.).

[51] *Argas* — graikų mitologijoje argonautų, plaukusių Aukso vilnos, laivas, pavadintas jį stačiusio meistro vardu.

[52] *Vordoro gatvė* — Londono gatvė, vedanti į Soho rajoną. R. Kiplingo laikais joje daugiausia buvo antikvarinės krautuvėlės.

VILHELMAS UŽKARIAUTOJAS

[1] *Vilhelmas Užkariautojas* — Normandijos hercogas Vilhelmas (1027—1087), kuris 1066 m. vadovavo žygiui į britų salas, sumušė karalių Haroldą prie Hastingso ir buvo karūnuotas Anglijos karaliumi Vilhelmu I.

[2] *ana* (anna) — smulkus piniginis vienetas, 1/16 rupijos (iki 1957 m.).

[3] *„The Pioneer“* — laikraštis, leistas Alazhabade (Šiaurės-vakarų provincija). Kiplingas jame dirbo 1887—1889 m., prieš išvažiuodamas iš Indijos.

[4] *pendžabai* — čia ir toliau: Pendžabo valstijoje tarnaujantys anglai.

[5] *Jubiliejaus riteris* — gavęs dvariškio titulą karalienės Viktorijos (1819—1901) karaliavimo 50-mečio proga.

[6] *Frederikas Merietas* (F. Marryat, 1792—1848) — anglų rašytojas marinistas.

[7] Turima omenyje Himalajų priekalnės. Tenai, Simlos mieste, buvo ir oficiali Indijos vicekaraliaus vasaros rezidencija.

[8] *Delio skaudulys* (Delhi sore) — atogrąžų kraštų liga, furunkuliozės atmaina.

[9] *sikhai* — sikhizmo religijos išpažintojai. Ši religija, daugiausia išplitusi Indijoje (Pendžabe), yra induizmo ir vietinių religijų derinys.

[10] *afridijai* — Rytų Afganistano kalniečių puštūnų gentis.

[11] *„Mažasis Henris ir jo nešikas“* — Merės Šervud (Mary Martha Sherwood neè Butt, 1775—1851) didaktinis apsakymas vaikams (1815); veiksmas vyksta Pietų Indijoje, kur autorė misionieriavo.

[12] *Anundrapilis* — autoriaus išgalvotas pavadinimas.

[13] *ramasamiai* (ramasawmy) — taip anglai vadina indų vaikus.

[14] *Lorenso salė* (Lawrence Hall) — salė Pendžabo gubernatoriaus rezidencijoje Lahore, pavadinta Indijos vicekaraliaus lordo D. L. M. Lorenso garbei.

[15] *Ponas Čaksas* — F. Merieto romano „Kvailutis Petrelis“ („Peter Simple“) personažas, bocmanas, kuris nori būti džentelmenu.
[16] *mičmanas Lengvapėdis* — to paties vardo romano herojus bocmanas, kuris barė nespėjusį apsirengti jungą, o paskui jį patį mičmanas pastatė neapsirengusį prieš kapitoną. „Ir tuo mūsų didvyris įrodė, kad visi denyje esantys turi žinoti, jog pareiga pirm padorumo“.
[17] *Bazelio evangelikų draugijos misija* aktyviai reiškėsi Indijoje.
[18] *„Gerasis karalius Vensislas“* — Kalėdų giesmė. Autorius Džonas Meisonas Nilas (John Mason Neale, 1818—1866).
[19] Kalėdų giesmė. Autoriai N. Teitas (Nahum Tate, 1652—1715) ir N. Breidis (Nicholas Brady, 1659—1726).

TILTO STATYTOJAI

[1] *Indijos Imperijos kavalieriaus ordinas* (įsteigtas 1878 m.) paprastai suteikiamas ilgus metus ištarnavusiems Indijoje už nuopelnus šalies valdyme. *Indijos Žvaigždės ordinas* — vienas iš garbingiausių Britų Imperijos ordinų, įsteigtas 1861 m. Britų ordinų hierarchijoje laikomas vertingesniu už Indijos Imperijos ordiną.
[2] *Kašis* — kitas Benareso miesto pavadinimas.
[3] *Kupers Hilas* — koledžas Anglijoje netoli Vindzoro, įkurtas 1870 m. rengti civilinės statybos inžinierius tarnybai Indijoje.
[4] *laskaras* — indas jūreivis.
[5] *Balsaras* — uostas į šiaurę nuo Bombėjaus.
[6] *Rokhemptonas* — uostas rytinėje Australijos pakrantėje.
[7] *lingua franca* — terminas, reiškiantis maišytą kalbą, dažniausiai šnekamąją, atsiradusią dėl glaudaus skirtingų kalbų sąlyčio.
[8] *Kač Mandvis* — miestas Arabijos jūros pakrantėje.
[9] *juodasis vanduo* — taip indai vadina jūrą.
[10] *Šiva* — vienas iš trijų pagrindinių senovės indų dievų, dievas griovėjas.
[11] *Tutikorinas* — uostas Indijos pietuose, priešais Ceilono salą.
[12] *Port Darvinas* — miestas šiaurės Australijoje Timoro jūros pakrantėje.
[13] *guru* — sikhų dvasinis vadovas.
[14] *Ramgangas* — kairysis (šiaurinis) Gango intakas.
[15] *brahmaniškasis jautis* — jautis, skirtas Šivai.
[16] *... pabaisiška pilka beždžionė...*— dievas Hanumanas vaizduojamas beždžionės pavidalu.
[17] *...girto žmogaus, mosuojančio krivūle ir vyno buteliu.*— Taip Indijoje įsivaizduojamas Bhaironas, kaimo dievukas, kurio kultas glaudžiai susijęs su Šivos kultu. Paprastai jis vaizduojamas ne su krivūle, o tiesiog su kuoka.
[18] *pančajatas* — taryba iš penkių narių. Indijoje taip vadinamos kaimų seniūnų tarybos.
[19] *Indra* — pagrindinė senovės indų (vedų) religijos dievybė, dievas griausmavaldis.
[20] *Kali* (arba Kalika — t. y. juoda) — kraugeriška deivė keršytoja, žiaurumo įsikūnijimas. Kadaise jai būdavo atnašaujami žmonės.
[21] *Griovėjas* — Šiva.

22 ... *juk ir aš esu nutiesus nemažą tiltą pasaulio jaunystėje.* — Indų epinėje poemoje „Ramajanoje" pasakojama, kad demonas Ravanas pagrobė Ramos žmoną Sitą ir nusinešė į savo rūmus Lankos saloje (Ceilonas). Rama sudarė sąjungą su beždžionių karalium Sugriva, kuris davė jam beždžionių kariuomenę su karvedžiu Hanumanu. Beždžionės nutiesė tiltą, sujungusį Indiją su Ceilonu, ir tuo tiltu perėjo Ramos ir Hanumano kariuomenės.

23 *Ganeša* — išminties, žinių, mokslo dievas ir globėjas. Vaizduojamas su dramblio galva.

24 *Prajagas* — senovėje taip vadintas miestas, stovintis toje vietoje, kur Džamna įteka į Gangą. Musulmonai jį pavadino Alachabadu.

25 *Puris* — miestas Oriso valstijoje. *Dievybė* — turima omeny Džaganatha. Šios dievybės pavidalu pasirodydavo dievas Višnu, vienas iš trijų aukščiausių induizmo dievų — dievas sergėtojas.

26 *Marija* — krikščionių Dievo motinos vardas; liaudyje ji kartais tapatinama su deive Didžiąja Motina, kuri dažnai vaizduojama dvylikarankė.

27 ... *jaunas piemuo, gopi išsvajotasis...* — Kalbama apie Krišną, dievybę, kuri laikoma vienu iš Višnu įsikūnijimų. Šių laikų induizmas suteikė Krišnai svarbaus savarankiško dievo statusą. Pagal indų mitologiją, Krišnos jaunystė prabėgo tarp piemenų ir piemenaičių. „Gopi" — piemenaitė (sanskrito).

28 *karma* — pažodžiui „veiksmas". Indų filosofijoje karma suprantama kaip žmogaus poelgių ir darbų suma, kuri apsprendžia jo likimą sekančių gyvenimų grandinėje.

29 *Ganešai rūpi tik jo nutukę prekijai...* — Ganeša buvo laikomas mokslų ir prekybos globėju.

30 *rao* — daugelyje Indijos kalbų šis žodis atitinka žodį „radža" (karalius, kunigaikštis).

31 *kosas* — ilgio matas, maždaug 4 km.

VILANDO KALAVIJAS

1 *Nikas Metmuo* — V. Šekspyro komedijos „Vasarvidžio nakties sapnas" veikėjas. Jam su draugais repetuojant vaidinimą „Piramis ir Tisbė", iš miško pasirodo elfas Pakas.

2 Pevenzio slėnyje (Sasekso grafystėje) į krantą išsikėlė (1066) Vilhelmo Užkariautojo kariuomenė, ir normanai nukariavo Angliją.

3 *Kanalas* — Lamanšo sąsiauris.

4 *Merlinas* — išminčius ir burtininkas iš legendų apie Apvaliojo Stalo riterius.

5 *Stonhendžas* — akmenų statinys, vienas didžiausių Europoje, susidedantis iš trijų įvairiu laiku (pirmasis 1900—1700 pr. m. e.) statytų statinių. Manoma, kad ten buvo senovės šventykla arba astronomijos observatorija.

6 Anglų folklore yra žinoma skandinavų kilmės legenda apie užburtą nematomą kalvį Vilandą.

7 *Toras* — germanų ir skandinavų mitologijoje perkūno, žaibo ir audros dievas iš asų giminės.

8 *„Asgardo karžygiai"* — Elizos ir Enės Kern knyga (1857), kur atpasakoti skan-

dinavų mitai apie aukščiausius dievus — asus; asgardas — dievų buveinė (dangus).

9 ... *nuo Linkolnšyro iki Vaito salos.*— Visoje Anglijoje; Linkolnšyras yra Anglijos rytuose, Vaito sala — Lamanšo sąsiauryje.

10 ... *iki užkariavimo...*— turima omeny normanų užkariavimas (plg. 2 paaišk.).

11 *Valhala* — mitiniai skandinavų dievų rūmai.

SODININKAS

1 *Horacijus Herbertas Kičeneris* (Horacium Herbert Kitchener, 1850—1916) — anglų feldmaršalas, nuo 1914 m.— karo ministras.

2 *Lu* — Prancūzijos miesto Lilio priemiestis.

3 *Hagenzelis* — autoriaus pramanytas vietovardis.

4 *Galipolis* — pusiasalis Turkijoje, kur 1915 m. buvo išlaipintas anglų—prancūzų desantas.

5 *ASC* — britų armijos aprūpinimo ir transporto tarnyba.

6 Autoriaus pramanytas vietovardis.

7 *Hugė* (Hooge en Lage Mierde) — miestas Belgijos ir Olandijos pasienyje.

8 ... *matyt, sodininkas...*— aliuzija į Naujojo Testamento žodžius: „manydama, jog tai sodininkas" (Jono 20, 13—15; Mato 20, 2; Morkaus 16, 3—4; Luko 24, 2). Autoriaus sūnus irgi dingo be žinios Prancūzijoje 1916 metais.

Parengė *G. BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ, N. CHIJENIENĖ, Z. MARIENĖ, K. MILIŪNIENĖ, R. ZAGORSKIENĖ, G. ZOLUBIENĖ*

TURINYS

DŽ. KONRADAS

TAMSOS ŠIRDIS
Vertė *Kristina Miliūnienė*
7

TAIFŪNAS
Vertė *K. Miliūnienė*
89

PAŽANGOS AVANPOSTAS
Vertė *Romualda Zagorskienė*
156

JAUNYSTĖ
Vertė *K. Miliūnienė*
178

LAGŪNA
Vertė *R. Zagorskienė*
207

KUNIGAIKŠTIS ROMANAS
Vertė *Nijolė Chijenienė*
219

R. KIPLINGAS

ŠIMTO SIELVARTŲ VARTAI
Vertė *Gražina Zolubienė*
241

VI VILIS VINKIS
Vertė *G. Zolubienė*
246

KELIO PABAIGA
Vertė *G. Zolubienė*
256

KRIŠNA MALVENIO ASMENYJE
Vertė *Zita Marienė*
276

GRAŽIAUSIA PASAULY ISTORIJA
Vertė *Z. Marienė*
298

MAUGLIO BROLIAI
Vertė *Jurgis Čebanauskas*
325

PAVASARIO KLAJONĖS
Vertė *J. Čebanauskas*
345

VILHELMAS UŽKARIAUTOJAS
Vertė *G. Zolubienė*
365

TILTO STATYTOJAI
Vertė *N. Chijenienė*
396

VILANDO KALAVIJAS
Vertė *R. Zagorskienė*
426

SODININKAS

Vertė *G. Zolubienė*

441

IŠTVERMĖS IR DIDVYRIŠKUMO MOKYTOJAI

G. Baužytė-Čepinskienė

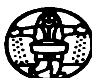
451

PAAIŠKINIMAI

Parengė *G. Baužytė-Čepinskienė, N. Chijenienė, Z. Marienė, K. Miliūnienė, R. Zagorskienė, G. Zolubienė*

463

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA
БИБЛИОТЕКА ВСЕМИРНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

КНИГА 72 KNYGA

КОНРАД ДЖОЗЕФ. КИПЛИНГ РАДЪЯРД

ПОВЕСТИ. РАССКАЗЫ

Составитель *БАУЖИТЕ-ЧЯПИНСКЕНЕ Галина*
Перевод с английского
Художник *Арвидас Каждайлис*
На литовском языке
Издательство «Вага», 232600 Вильнюс, пр. Гедимино 50

KONRADAS DŽOZEFAS. KIPLINGAS RADJARDAS

APYSAKOS. APSAKYMAI

Sudarė *BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ Galina*

Tituliniame puslapyje:
Vinslo Homerio (1836—1910) „Golfo srovė"
Parengė dailininkas *Rimantas Dichavičius*
Redaktorė *R. Zagorskienė*. Meninis redaktorius *A. Nekrošius*
Techninės redaktorės *E. Juzėnienė* ir *B. Šlivinskienė*. Korektorės *J. Mackevičienė* ir *J. Barcienė*

ИБ № 5575

Duota rinkti 1989 06 23. Pasirašyta spaudai 1989 12 07. Leidinys 12328
Formatas 60×90/16. Ofsetinis popierius Nr. 1
Garnitūra „Taims". 10 punktų. Fotorinkimas. Ofsetinė spauda
30 sąl. sp. l. 31,25 sąl. spalv. atsp. 30,38 apsk. leid. l.
Užsakymas 3549 Tiražas 90 000 egz. Kaina 3 rb 40 kp

„Vagos" leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50
Rinko „Spindulio" spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10
Spausdino „Vilties" spaustuvė, 232600 Vilnius, Strazdelio 1

Konradas Dž., Kiplingas R.

Ko-238 Apysakos. Apsakymai / Sudarė [ir baig. str. „Ištvermės ir didvyriškumo mokytojai“, p. 451—461, parašė] G. Baužytė-Čepinskienė; [Vertė K. Miliūnienė ir kt.].— V.: Vaga, 1990.— 474 p.— (Pasaul. literatūros b-ka / Red. komis.: G. Baužytė-Čepinskienė ir kt.; Kn. 72. XIX a. literatūra).

ISBN 5-415-00470-X

Knygoje — dviejų Anglijos rašytojų, neoromantizmo atstovų, Dž. Konrado (1857—1924) ir R. Kiplingo (1865—1936) kūriniai.

K $\frac{4703010100—159}{M852(08)—90}$ Neskelbta

BBK 84.4DBr-44
MBBK U(Anglų)

ANGLŲ KLASIKA
PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKOJE

Viljamas Šekspyras
DRAMOS. SONETAI

*

Džonas Miltonas
PRARASTAS ROJUS

*

Henris Fildingas
DŽOZEFO ENDRIUSO IR JO DRAUGO PONO ABRAHAMO ADAMSO NUOTYKIŲ ISTORIJA

*

Džozefas Konradas, Radjardas Kiplingas
APYSAKOS. APSAKYMAI

*

Džeinė Osten
PUIKYBĖ IR PRIETARAI

*

Lorensas Sternas
TRISTRAMO ŠENDŽIO GYVENIMAS IR MINTYS

*

Robertas Bernsas, Viljamas Bleikas, Džordžas Baironas, Persis Šelis, Džonas Kitsas
POEZIJA

*

Čarlzas Dikensas
DIDIEJI LŪKESČIAI

*

Tomas Hardis
DŽUDAS NEPASTEBIMASIS

*

Valteris Skotas
KVENTINAS DERVARDAS

*

Viljamas Meikpisas Tekerėjus
TUŠTYBĖS MUGĖ, I-II

*

Oldas Hakslis
KONTRAPUNKTAS

*

Virdžinija Vulf
PONIA DELOVEJ

*

Deividas Herbertas Lorensas
MYLINČIOS MOTERYS

*

Oskaras Vaildas
DORIANO GRĖJAUS PORTRETAS

*

Džeimsas Džoisas
MENININKO JAUNŲ DIENŲ PORTRETAS

*

Bernardas Šo
PJESĖS

*

Tomas Sternsas Eliotas
POEZIJA

*

Viljamas Jeitsas
POEZIJA

*

Džonas Milingtonas Singas
JAUNUOLIS IŠ VAKARŲ PAKRANTĖS